ΘΡΑΚΙΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΥΠΟ ΤΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
«ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ»

Βραβευθὲν δὶς ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ τῆς ἐν Παρισίοις Ἑταιρείας πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν Ἑλληνικῶν Σπουδῶν

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ –

1. ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ † ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΜΑΝΟΥΗΛΙΔΗ
2. ΕΝΑ ΝΟΣΤΑΛΓΙΚΟ ΤΑΞΕΙΔΙ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ – Β. ΑΣΗΜΟΜΥΤΗ - Καθηγητοῦ
3. ΤΟ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ
4. ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ – ΣΟΥΦΛΙΟΥ ΚΑΙ ΠΕΡΙΧΩΡΩΝ
5. «Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΠΡΩΤΑΓΟΡΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΡΧΗΝ ΤΟΥ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟΥ» – Δ. ΜΟΥΚΑΝΟΥ
6. «ΧΑΙΡΕ ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΙΣ» – ΙΩΑΝ. Π. ΠΕΤΡΟΥΝΑΚΟΥ (ΛΑΚΩΝΙΚΟΥ) — ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ
7. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΓΡΑΦΕΙΑ ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ: ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ 38
1969

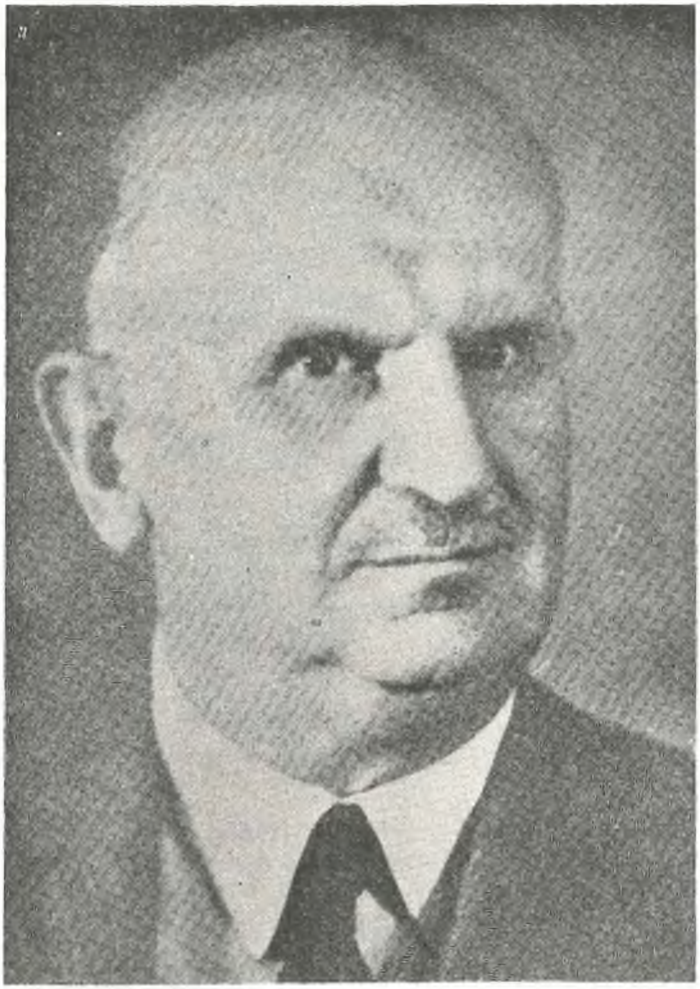

† Ο ΦΙΛΙΠΠΟΣ Α. ΜΑΝΟΥΗΛΙΔΗΣ
ΙΣΟΒΙΟΣ ΕΠΙΤΙΜΟΣ ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ
ΚΑΙ ΜΕΓΑΣ ΑΥΤΟΥ ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ ΕΙΣ ΑΙΩΝΙΑΝ ΜΝΗΜΗΝ
ΤΟΥ ΟΠΟΙΟΥ ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ Ο ΠΑΡΩΝ 43ος ΤΙΜΗΤΙΚΟΣ ΤΟΜΟΣ
ΤΩΝ «ΘΡΑΚΙΚΩΝ»

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ὁ Φίλιππος Μανουηλίδης ἐγεννήθη εἰς Ραιδεστὸν Ἀνατ. Θράκης, τῷ 1881. Ὁ πατήρ του Ἀθανάσιος, Θρὰξ τὴν καταγωγήν, ἦτο ἔμπορος καὶ γαιοκτήμων, ἡ δὲ μήτηρ του, τὸ γένος Φωτιάδου, κατήγετο ἐκ Κων)πόλεως. Τῷ 1913 ἐνυμφεύθη τὴν Ἰάνθην Ἀθηνοδώρου, τῆς ὁποίας ὁ πατὴρ Ἀθηνόδωρος, μέγας γαιοκτήμων τῆς Θράκης, διέθετε τεράστιον κῦρος ἐπὶ τῶν Τούρκων (διετέλεσε βουλευτὴς ἐπὶ Σουλτάνου Ἀβδοὺλ Ἀζίζ), τὸ ὁποῖον ἐξεμεταλλεύετο πρὸς ὑποστήριξιν τῶν συμφερόντων τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ. Ἐκ τοῦ γάμου του ἀπέκτησε δύο τέκνα, τὸν Ἀθανάσιον, δικηγόρον καὶ δημοσιογράφον, ὅστις ἐφονεύθη εἰς Ἀλβανίαν κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1940, ὡς ἔφεδρος ἀνθυπολοχαγὸς τιμηθεὶς μὲ τὸ χρυσοῦν μετάλλιον ἀνδρείας, καὶ τὴν Φούλαν, δικηγόρον ἐπίσης, ἤδη σύζυγον Ἰωάννου Πούμπουρα - ἰατροῦ. Ὁ Μανουηλίδης ἐξεπαιδεύθη εἰς τὰ Ἐκπαιδευτήρια τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Ραιδεστοῦ, εἶχε δὲ ὡς διδάσκαλον τὸν ἀείμνηστον Μητροπολίτην Θυατείρων Γερμανόν, μετὰ τοῦ ὁποίου, μέχρι τοῦ θανάτου του, διετήρει στενὴν φιλίαν. Ἐγνώριζε τὴν Τουρκικὴν καὶ τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν. Ἠσχολήθη μὲ τὸ ἐμπόριον, καὶ τὸ ἔτος 1914 ἐγκατεστάθη εἰς Κων)πολιν, ὅπου διετήρει ἐμπορικὸν γραφεῖον, συνεργαζόμενος μετὰ τοῦ ἐν Ὀδησσῷ τῆς Ρωσίας ἐγκατεστημένου μεγαλυτέρου ἀδελφοῦ του.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ Α΄ παγκοσμίου πολέμου ἤρχισεν ἀναπτύσσων ἐθνικὴν καὶ πολιτικὴν δρᾶσιν, μὲ τακτικὴν ἀρθρογραφίαν εἰς τὸν «Νεολόγον» τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ ὁποίου ὁ ἀείμνηστος Διευθυντὴς Σταῦρος Βουτυρᾶς ἦτο θεῖος του, καὶ εἰς ἑλληνικὰς ἐφημερίδας τῆς Τεργέστης. Πρὸς προάσπισιν τῶν συμφερόντων τῆς Θράκης, ἵδρυσε τὴν «Θρακικὴν Ἕνωσιν», τῆς ὁποίας ἀνεκηρύχθη Πρόεδρος.

Τῷ 1918, μετὰ τὴν ἀνακωχὴν τοῦ Μούδρου, τὸ Πατριαρχεῖον, κατὰ σύστασιν τῆς Κυβερνήσεως Βενιζέλου, συνέστησεν Ἐπιτροπὴν ἀπὸ ἔγκριτα μέλη τῆς κοινωνίας τῆς Κων)πόλεως καὶ τῶν ἐπαρχιῶν, διὰ νὰ ὀργανώσῃ τὴν παλιννόστησιν τῶν ἑλληνικῶν πληθυσμῶν τῆς Ἀνατ. Θράκης καὶ τῶν Παραλίων τῆς Προποντίδος, τοὺς ὁποίους οἱ Νεότουρκοι εἶχον ἐκτοπίσει εἰς τὰ βάθη τῆς Ἀνατολῆς, καθ' ὑπόδειξιν τοῦ Γερμανοῦ Ἀρχιστρατήγου Λίμαν Φὸν Σάντερς. Ἡ Ἐπιτροπὴ ἐκείνη ἐτέλει ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἀειμνήστου Μητροπολίτου Αἴνου (μετέπειτα Χαλκηδόνος), εἶχε δὲ ὡς γενικὸν ἐλεγκτὴν τὸν

Κυβερνητικὸν Ἐπίτροπον, πρεσβευτὴν Ἀλέξανδρον Ἀλεξ. Πάλλην, ὡς ἀντιπρόσωπον τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἡ ὁποία ἀνέλαβε τὰ ἔξοδα ἐπαναπατρισμοῦ τῶν πληθυσμῶν. Ὁ Μανουηλίδης, ὅστις, ὡς Πρόεδρος τῆς Θρακικῆς Ἑνώσεως, ἀπὸ καιροῦ εἶχε στενὴν συνεργασίαν διὰ τὰ ζητήματα τῆς Θράκης μὲ τὸ Πατριαρχεῖον καὶ τὸν Μητροπολίτην Αἴνου, μετέσχε τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης ὡς ἐκπρόσωπος τῆς ἐπαρχίας Ραιδεστοῦ. Ὡς γνώστης τῶν ζητημάτων τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς ὅλας τὰς συζητήσεις καὶ παρέσχε πολυτίμους συμβουλὰς ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὀργάνωσιν διαφόρων ὑπηρεσιῶν, ποὺ ἠσχολοῦντο μὲ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν καταστραφέντων συνοικισμῶν καὶ τὸν ἐφοδιασμὸν τῶν παλιννοστούντων ἀγροτῶν, ποὺ εἶχαν χάσει τὰ πάντα, μὲ ζῶα, γεωργικὰ ἐργαλεῖα καὶ χρήματα. Συνειργάσθη ἁρμονικῶς μὲ τὸν Κυβερνητικὸν Ἐπίτροπον κ. Πάλλην, μὲ τὸν ὁποῖον ἐκτοτε συνεδέθη διὰ στενῆς φιλίας καὶ ἀμοιβαίας ἐκτιμήσεως — δεσμός, ὅστις καὶ διετηρήθη μέχρι τοῦ θανάτου του.

Τῷ 1920 ηὐτύχησε νὰ ἴδῃ ἀπελευθερουμένην τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα του καί, ὑποδειχθεὶς ὡς ὑποψήφιος, ἐξελέγη βουλευτὴς Ραιδεστοῦ, κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ Νοεμβρίου, εἰς τὴν Γ΄ Ἐθνοσυνέλευσιν τῆς 1ης Νοεμβρίου 1920. Μετὰ τὴν ἐκλογήν του, ἐγκατεστάθη οἰκογενειακῶς εἰς Ἀθήνας. Εἰς τὴν πολιτικὴν ὁ Μανουηλίδης ἐκλήθη ἀπὸ τὰ πολλαπλᾶ συμφέροντα τῶν προσφύγων συμπατριωτῶν του, ἐπρωτοστάτησε δὲ εἰς τὰς συζητήσεις, τὰς σχετικὰς μὲ τὰ πολύπλοκα καὶ περίπλοκα προσφυγικὰ ζητήματα, ποὺ ἐκυριάρχησαν εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν τοῦ τόπου, κατὰ τὰ χρόνια τῆς πολυταράχου ἐκείνης ἐποχῆς. Συνειργάσθη στενῶς μὲ τὸν διορισθέντα πρῶτον Γενικὸν Διοικητὴν Θράκης, ἀείμνηστον Χαράλαμπον Βοζίκην, μὲ τὸν ὁποῖον συνεδέθη διὰ στενῆς φιλίας.

Μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν καὶ τὴν ἀπώλειαν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ἐπολιτεύθη εἰς τὸν νομὸν Ἕβρου μέχρι τοῦ ἔτους 1952.

Ἐπανεξελέγη Βουλευτὴς εἰς τὸν Νομὸν Ἕβρου κατὰ τὴν Δ΄ Ἐθνοσυνέλευσιν τοῦ Δεκεμβρίου 1923, τὸν δὲ Ἰανουάριον τοῦ 1924 ἐξελέγη Ἀντιπρόεδρος τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως.

Διεκρίθη διὰ τὴν πολλαπλῆν δρᾶσιν του ἐπὶ τοῦ προσφυγικοῦ ζητήματος καὶ ἐπεβλήθη διὰ τοῦ κύρους, τοῦ θάρρους καὶ τῶν γνώσεών του ἐπὶ τῶν προσφυγικῶν ζητημάτων, ἀναδειχθεὶς μεταξὺ τῶν προσφύγων βουλευτῶν, εἰς ἀρχηγὸν 20μελοῦς κοινοβουλευτικῆς ὁμάδος, ἰσοτίμου ἐν τῇ Βουλῇ μὲ τὰ ἀνεγνωρισμένα πολιτικὰ κόμματα. Τὰ ζητήματα τῶν προσφύγων ἀνέπτυξε καὶ ἐκτὸς τοῦ βήματος τῆς Βουλῆς, διὰ σειρᾶς ἄρθρων εἰς τὰς ἐφημερίδας «Ἐλεύθερος Τύπος», «Ἐλεύθερος Λόγος», «Βῆμα», «Πατρίς».

Ὅτε ἡ Γ΄ Ἐθνοσυνέλευσις, πρὸς λύσιν τοῦ πολιτικοῦ ἀδιεξόδου ἀνέθεσεν εἰς τὸν Στρατηγὸν Πάγκαλον τὴν συγκρότησιν Ἐθνικῆς Κυβερνήσεως,

ὁ Μανουηλίδης ἐκρίθη ὡς ὁ καταλληλότερος νὰ ἀναλάβῃ τὸ τεραστίας σημασίας διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην Ὑπουργεῖον Κοινωνικῆς Προνοίας, ὁρκισθεὶς Ὑπουργὸς τὸν Ἰούλιον τοῦ 1925. Κατὰ τὴν πρώτην του ἐκείνην ὑπουργικὴν θητείαν, διεκρίθη διὰ τὴν ἐργατικότητά του (οἱ ἐπιζῶντες ὑπάλληλοι τοῦ Ὑπουργείου θὰ ἐνθυμοῦνται, ὅτι ἅμα τῇ ἀναλήψει τῶν καθηκόντων του, μεταβαίνων ἀπὸ τῆς 8ης πρωϊνῆς εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, ἐσυνήθιζε νὰ ἀφίνῃ τὸ ἐπισκεπτήριόν του εἰς τὰ γραφεῖα τῶν καθυστερησάντων ὑπαλλήλων), τὴν μεθοδικότητα καὶ τὰ διοικητικά του προσόντα. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἤρχισεν ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ προσφυγικοῦ συνοικισμοῦ Νέας Φιλαδελφείας. Ὅτε ὁ Στρατηγὸς Πάγκαλος διέλυσε τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν, ὁ Φίλιππος Μανουηλίδης, παρητήθη τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1925, ἀντιτιθέμενος εἰς τὴν μὴ ἄμεσον προκήρυξιν ἐκλογῶν.

Τῷ 1927 ἵδρυσε τὸ «Θρακικὸν Κέντρον».

Ἐκλέγεται ἐκ νέου πρῶτος βουλευτὴς Ἕβρου κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1928. Κατὰ τὸν πρῶτον ἀνασχηματισμὸν τῆς Κυβερνήσεως τοῦ ἐπροτάθη ὑπὸ τοῦ Ε. Βενιζέλου νὰ ἀναλάβῃ τὴν Γενικὴν Διοίκησιν Θράκης ἀλλὰ δὲν ἐδέχθη. Τῷ 1928 μετέσχεν ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἑλληνικῆς ἀντιπροσωπείας εἰς τὸ ἐμπορικὸν συνέδριον τοῦ Πόσναν, τιμηθεὶς διὰ τοῦ πολωνικοῦ μεγαλοσταύρου. Τῷ 1930 μετέσχε τοῦ διακοινοβουλευτικοῦ Συνεδρίου τοῦ Λονδίνου, ὡς μέλος τῆς ἑλληνικῆς ἀντιπροσωπείας. Τῷ 1932, ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἑλληνικῆς ἀντιπροσωπείας διὰ τὰ καπνικὰ ζητήματα μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐξελέγη Πρόεδρος τῆς τριμελοῦς ἐπιτροπῆς τῶν Κυβερνήσεων Ἑλλάδος, Τουρκίας καὶ Βουλγαρίας.

Τῷ 1932 ἐξελέγη Γερουσιαστὴς μέχρι τοῦ 1935 ὅτε ἐξερράγη τὸ κίνημα. Τῷ 1934 μετέσχε τῆς ἑλληνικῆς ἀντιπροσωπείας, ἥτις μετέβη εἰς Παλαιστίνην, ἵνα μετάσχῃ τῶν ἑορτῶν τῆς Ἀναστάσεως.

Ὁ Φίλιππος Μανουηλίδης, ἁγνὸς κοινοβουλευτικὸς ἀνήρ, δὲν εἶχε πολιτικοὺς φανατισμούς. Ὑπῆρξε Πρόεδρος τῆς τριμελοῦς Ἐπιτροπῆς Ἀπελευθερώσεως, διετέλεσε δὲ ἐν συνεχείᾳ Ὑπουργὸς Ἐσωτερικῶν καὶ Ἐθνικῆς Ἀμύνης.

Ἀπὸ τοῦ 1952 ἔπαυσε νὰ πολιτεύεται ἀσχολούμενος μὲ τὰ ζητήματα τῶν ἠλεκτρικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου, διὰ τὸ ὁποῖον μέχρι σχεδὸν τοῦ θανάτου του, ἠνάλωσεν ὅλας του τὰς δυνάμεις.

Ἀθῆναι, Ἰούνιος 1969

ΘΡΑΚΙΚΑ ΠΕΝΘΗ

Ο ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΜΑΝΟΥΗΛΙΔΗΣ

Ἕνας ἐξαίρετος Θρᾶξ μᾶς ἔφυγε γιὰ πάντα. Ὁ Φίλιππος Μανουηλίδης δὲν εἶναι ἀνάμεσά μας. Ἀπώλεια πολὺ μεγάλη καὶ βαρυσήμαντη, ποὺ ἔκανε τοὺς Θρᾶκες πολὺ νὰ λυποῦνται. Ὁ Φίλιππος Μανουηλίδης πολὺ ἀγάπησε τὴ Θράκη· αὐτὸ τὰ λέει ὅλα.

Γεννήθηκε στὴ Ραιδεστό, τὴν ἀκμαία, ζωηρὴ καὶ εὐδαίμονα πόλη τῆς Θράκης μας. Ἐκεῖ διακρίθηκε ὡς ἔμπορος. Εἰς τὰ κοινά, νέος ἀνεμίχθη, φιλότιμα εἰργάσθη. Ἐβοήθησε ὥστε τὰ σχολεῖα καὶ ὁ Σύλλογος Ραιδεστοῦ πολὺ νὰ διακριθοῦν.

Κατὰ τὸν Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ἐγκαταστάθηκε στὴν Πόλη. Μετὰ τὴ λήξη του προσέφερε πολλὲς ὑπηρεσίες στὴν Ἀνατολικὴ Θράκη, ὡς ἐπίλεκτο μέλος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης Ἐπιτροπῆς Ἀποκαταστάσεως Προσφύγων. Πολὺ ἐβοήθησε γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῶν Θρακῶν.

Μετὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ 1922 ἐγκαταλείπει τὴν θαυμάσια ὠργανωμένη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιχείρησίν του καὶ προσφεύγει εἰς τὴν Μητέρα Ἑλλάδα.

Ἐδῶ διακρίθηκε ὡς Βουλευτής, Γερουσιαστής, Ὑπουργός. Ἀφῆκε ἐποχὴ ὁ Μανουηλίδης. Μὰ ἡ πιὸ μεγάλη ὑπηρεσία ποὺ προσέφερε στὴ Θράκη καὶ στοὺς Θρᾶκες ὁ μεταστάς, ἦτο ἡ παρ' αὐτοῦ καὶ μὲ ἄλλους ἐξαιρέτους Θρᾶκες ἵδρυσις τοῦ «Θρακικοῦ Κέντρου». Διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ὡραίων τοῦ Κέντρου σκοπῶν ἀφωσιώθη ὁλόψυχα αὐτὸς καὶ οἱ συνεργάται του.

Ηὐτύχησα καὶ ἐγὼ ἐπὶ μακρὸν νὰ ὑπηρετήσω ὡς Γενικὸς Γραμματεὺς καὶ μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Κέντρου.

Τί πρῶτα νὰ θαυμάσω, τί νὰ ἐξάρω ἀπὸ τὴν μετὰ τοῦ ἀειμνήστου Προέδρου συνεργασίαν. Τὴν ἀφοσίωσιν, τὴν ἱκανότητα, τὴν ἐνδελεχῆ καὶ συστηματικὴν τῶν πάντων παρακολούθησιν, τὴν ἄκραν ἐργατικότητα καὶ ἐπιμέλειαν, τὴν νοικοκυρεμένη διαχείριση, καὶ ἐπάνω ἀπ' ὅλα, τὴν ἀγάπη του πρὸς τὴ μάνα μας, τὴ Θράκη μας!

Διατηρῶ ἀρίστην ἀνάμνησιν ὅλων αὐτῶν τῶν ἀρετῶν του, καὶ μὲ συγκίνησιν βαθεῖαν θυμᾶμαι καὶ θὰ θυμᾶμαι τὸν Πρόεδρό μας. Πολὺ λυπᾶμαι ποὺ ὁ σεβαστὸς καὶ ἀκούραστος Πρόεδρός μας δὲν θὰ ἀνέλθη πλέον εἰς τὸ ἀγαπητόν του Γραφεῖον τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου.

Ἀπὸ τοῦ 1928 μέχρι τοῦ 1968, ἐπὶ 40 ὁλόκληρα χρόνια, ὑπῆρξε Πρόεδρος τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου. Μιὰ ζωὴ ὁλόκληρη γι' αὐτό. Ἐτιμήθη καὶ ἐτίμησε.

Μεταξὺ τῶν ὡραίων σκοπῶν τοῦ Κέντρου εἶναι καὶ ἡ ἔκδοσις περιοδικοῦ ἀξιολόγου, «Τὰ Θρακικά», ὅπου περιελήφθησαν λαμπραὶ πραγματεῖαι καὶ μελέται λαογραφικαί, ἱστορικαί, γεωγραφικαί, ἀρχαιολογικαί. Σαράντα δύο τόμοι, ἀπὸ τοῦ 1928 μέχρι σήμερα. Ἡρωϊκὸ τὸ ἀποτέλεσμα, μεγάλοι οἱ κόποι. Ἐνθουσιάζεσθε μὲ τὸ περιεχόμενό των, ζῆτε τὴν παλαιὰ πατρίδα, τὴ Θράκη μας, τὸν ἀπολεσθέντα αὐτὸν Παράδεισον, τὰ ἤθη της, τὰ ἔθιμά της, τὰ τραγούδια της, τὴν ἱστορία της, τὰ βάσανά της. «Ὀκάδες τὸ φαρμάκι τὸ ἤπιαμε στὴ Θράκη» γράφει μιὰ Θρακιώτισσα ποιήτρια, γιὰ τὰ μαρτύρια τοῦ διωγμοῦ στὴ Θράκη τὸ 1915.

Ἕνα ὁλόκληρο τόμο τῶν «Θρακικῶν» ἔγραψε ὁ Φίλιππος Μανουηλίδης γιὰ τὴν πατρίδα του, τὴ Ραιδεστό. Τὴν περιέγραψε θαυμάσια καὶ μὲ πολλὴ λεπτομέρεια, τὴν ὕμνησε, τὴν ἀποθανάτισε. Φιλοπατρία μὲ ἔργα σοβαρά.

Πόσο θὰ ἤθελα καὶ οἱ φιλοπάτριδες Θρᾶκες νὰ τὸν μιμηθοῦν. Γιατὶ ἀπὸ πατρίδα καὶ γονιοὺς γλυκύτερο δὲν εἶναι, καὶ ὅσοι μποροῦν ἂς κάμουν ἀθάνατη τὴν πατρίδα τους καὶ ἂς τὴν ἀφήσουν στοὺς ἐπιγενομένους. Ἔτσι μονάχα ἐκδηλώνεται ἔμπρακτα ἡ μεγάλη ἀγάπη γιὰ τὴν πατρίδα.

Τὸ Θρακικὸν Κέντρον, ὑπὸ τὴν θαυμαστὴν ἡγεσίαν τοῦ Μανουηλίδη, μεγαλουργεῖ. Προικίζει Θρακιώτισσες στὴ Δυτικὴ Θράκη καὶ Ἀνατολικὴ Μακεδονία, δρᾶ ποικιλοτρόπως στὴ Δυτικὴ Θράκη, βοηθεῖ οἰκονομικῶς ἐκεῖ Δήμους καὶ Κοινότητας ποὺ ἔχουν ἀνάγκην, βραβεύει μαθητὰς καὶ μαθητρίας, Δημοτικῶν Σχολείων καὶ Γυμνασίων διακρινομένους διὰ τὸ ἦθος καὶ τὴν ἐπιμέλειαν, ἐνισχύει οἰκονομικῶς εὐαγῆ Ἱδρύματα (ὀρφανοτροφεῖα, γηροκομεῖα), βοηθεῖ πτωχοὺς Θρᾶκας.

Τὸ θαυμάζω, τὸ χαίρομαι τὸ ἔργο τοῦ Κέντρου.

Τότε οἱ νεκροὶ πεθαίνουν, ὅταν τοὺς λησμονᾶμε. Τέτοιο πρᾶγμα δὲν πρόκειται νὰ συμβῇ γιὰ τὸν ἄξιο Πρόεδρό μας, γιατὶ οἱ Θρᾶκες εἴμεθα πάντα εὐγνώμονες ἀπέναντι τῶν Εὐεργετῶν μας. Θὰ τὸν ἐνθυμοῦνται οἱ Θρᾶκες, μὰ καὶ ὅλοι οἱ Ἕλληνες, γιὰ τοὺς 42 τόμους τῶν «Θρακικῶν», τὴν ἐθνικὴν αὐτὴν προσφοράν, ποὺ ὕστερα ἀπὸ αὐτὴν δὲν μπορεῖ νὰ λησμονηθῇ ἡ Θράκη. Θὰ τὸν θυμοῦνται αἰώνια οἱ κόρες ποὺ ἐπροικίσθησαν, οἱ μαθηταὶ τῶν σχολείων, οἱ τρόφιμοι τῶν ὀρφανοτροφείων καὶ γηροκομείων, οἱ Δῆμοι καὶ αἱ Κοινότητες, καὶ οἱ πτωχοὶ Θρᾶκες. Ὑπάρχει μεγαλυτέρα ἱκανοποίησις εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ σ' ἐνθυμοῦνται εὐγνωμόνως οἱ ἀδύνατοι καὶ οἱ πτωχοί; Γιὰ τοὺς ἀδύνατους ζοῦμε στὴ ζωὴ αὐτή.

Γιὰ τοὺς Θρᾶκες, γιὰ τὸ Θρακικὸ Κέντρο, ὁ Μανουηλίδης θὰ σταθῇ ἕνα φωτεινὸ καὶ λαμπρὸ παράδειγμα. Θὰ τὸ ἀκολουθοῦμε. Μᾶς μετέδωσε τὰς ἀνησυχίας του, τὰς ἀφοσιώσεις του, τὸν ζῆλον του. Τὸν εὐχαριστοῦμε.

Ἀπόδειξη τρανὴ οἱ διάδοχοί του εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Προέδρου τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου. Ὁ ἀγαπητὸς εἰς ὅλους μας κ. Γεώργιος Γεωργιάδης, ἐκλεκτὸς Θρᾶξ, ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν διακεκριμένος Νομάρχης, ἀνεδείχθη Πρόεδρος. Ἦθος ἄριστο, ἐπιμέλεια καὶ ἱκανότης μεγάλη, μὰ καὶ ἀγάπη μεγάλη πρὸς τὴ Θράκη μας. Τυχερὸ τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου νὰ ὁδηγῆται εἰς τοὺς ὡραίους του σκοποὺς μὲ τὸν αὐτὸν ζῆλον, τὸν ἴδιον ρυθμὸν τὸν παλαιόν, ποὺ τόσα ζηλευτὰ ἀπέδωσε.

Διὰ τὸν Φίλιππο Μανουηλίδη ἔχει ἐφαρμογὴ τὸ τοῦ ποιητοῦ: «Καὶ νὰ περάσω δίχως νὰ πεθάνω». Τὰ ἔργα του, ἡ μνήμη του, ἐκεῖνος, δὲν θὰ πεθάνουν. Ἔσο ἥσυχος, ἀξέχαστε Πρόεδρέ μας. Οἱ Θρᾶκες εἴμεθα πάντοτε εὐγνώμονες. Θὰ ἐνθυμούμεθα τὰ ὅσα γενναῖα ἔπραξες γιὰ τὴ μάνα μας, τὴ Θράκη μας, θὰ τὰ συνεχίσουμε ὡς Σύ.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Κ. ΛΟΥΪΖΟΣ — ΘΡΑΞ

Ο ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΜΑΝΟΥΗΛΙΔΗΣ
ΚΑΙ ΤΟ ΘΡΑΚΙΚΟΝ ΚΕΝΤΡΟΝ

Μιὰ ὁλόκληρη ζωή, ἀφιερωμένη σὲ πολύμοχθους ἀγῶνες, σὲ ποικίλη δράση καὶ συνεχῆ ἐργασία—νὰ τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ ἦρθε, ἐμεγαλούργησε, ἔσβυσε κι' ἔμεινε ὡστόσο ἀθάνατος μέσα στὴν ψυχή μας, στὴν καρδιὰ τῶν συμπατριωτῶν του Θρακῶν, τῶν φίλων του, τῶν συνεργατῶν του καὶ ὅλων ἐκείνων ποὺ εἶχαν τὴν εὐτυχία νὰ βρίσκωνται κοντά του.

Ὁ Φίλιππος Μανουηλίδης, ὁ ἀκούραστος ἐργάτης, ὁ πληθωρικὸς σ' ὅλες του τὶς ἐκδηλώσεις, τῆς ἀγάπης, τῆς φιλίας, τῆς δουλειᾶς, σκληρὸς κι' ἀλύγιστος γιὰ τὸ δίκηο, ἀφιέρωσε ὅλες του τὶς δυνάμεις καὶ τὴ ζωτικότητά του, στὴν ἄνοδο τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου, τοῦ Σωματείου ποὺ κατὰ μέγα μέρος ἦταν δημιούργημα δικό του, ποὺ τὸ ἀνέβασε σὲ τέτοια ἐπίζηλη στάθμη, ὥστε νὰ κατέχῃ πρωτεύουσα θέση ἀνάμεσα σὲ ἄλλα ὁμοιογενῆ.

Τὸ χάραμα τὸν ἔβρισκε πάντοτε ἕτοιμο μὲ προγραμματισμένη δουλειὰ γιὰ τὴ μέρα ποὺ θὰ κύλαγε. Μὲ μυαλὸ καθαρὸ σκεφτόταν ἀποβραδὺς τί θὰ ἔκανε τὴν ἑπομένη, ἦταν πάντα στὸ πόδι, ἔδινε ὁδηγίες, κι' ἔτρεχε χωρὶς σταματημό, πάντα γιὰ τὸ Θρακικὸ Κέντρο τοῦ ὁποίου ἦταν ἡ κινητήρια δύναμη καὶ ἡ ψυχή.

Πιστὸς στὰ πατροπαράδοτα ἔθιμα, ἀκοίμητος νοσταλγὸς τῆς χαμένης πατρίδας, μὲ τὴν φλόγα στὴν καρδιά, ἀφωσιωμένος ψυχῇ τε καὶ σώματι στὰ ἰδανικὰ τῆς ἀγάπης, εἶχε τάξει σὰν μοναδικό του σκοπὸ τὴν ἐξυπηρέτηση καὶ ἀνακούφιση τῶν ἀναξιοπαθούντων συμπατριωτῶν του.

Ἦταν δική του ἔμπνευση ὁ θεσμὸς τῶν προικοδοτήσεων, ἀπὸ τὸ Θρακικὸ Κέντρο, τῶν πτωχῶν κοριτσιῶν τῆς Θράκης, καὶ δὲν εἶναι λίγα τὰ ἀρραβωνιασμένα κορίτσια ποὺ χάρις σ' αὐτὴ τὴ βοήθεια κατάφεραν νὰ στήσουν τὸ νοικοκυριό τους, βάζοντας ἔτσι τέρμα σὲ πολύχρονες μνηστεῖες.

Ἡ βράβευση ἐπίσης ἀριστούχων μαθητῶν, στοιχειώδους καὶ μέσης ἐκπαιδεύσεως τῆς Θράκης εἶχε ἄριστα ἀποτελέσματα κι' ἐδημιούργησε τὴν εὐγενῆ ἅμιλλα ἀνάμεσα στὴ μαθητιῶσα νεολαία. Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτά. Κάθε προσπάθεια ὅμως σκιαγράφησης τοῦ ἀνθρώπου τοῦ πολυσύνθετου σὲ ὅλα, τοῦ δημιουργικοῦ, τοῦ ἀνικανοποίητου, τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ποτὲ δὲν ἦταν εὐχαριστημένος καὶ ποὺ πάντα εἶχε κάτι νὰ κάνῃ, ποὺ εἶχε μέσα του τὸ δαιμόνιο τῆς προόδου, θἄταν μάταιη. Πανέξυπνος κι' ἀμίμητος στὸ χιοῦμορ, κρατοῦσε

πάντα κοντά του τὸν συνομιλητή του κι᾽ ἄφησε ἐποχὴ ἡ ἀγάπη του γιὰ τὴ φιλοξενία.

Πάντοτε ὠραματιζόταν τὴν συνένωση ὅλων τῶν Θρακικῶν Σωματείων τῆς ᾿Αμερικῆς καὶ πιστοὶ ἀφηγηταὶ τῶν πεποιθήσεών του αὐτῶν εἶναι τὰ συνεχῆ ἄρθρα του στοὺς τόμους τῶν «Θρακικῶν», ὑπὸ τὸν τίτλον, «Πρὸς τὸν ᾿Απόδημον Ἑλληνισμόν». Πίστευε πὼς μόνο ἕνας συμπαγὴς ᾿Οργανισμὸς θᾆταν δυνατὸ νὰ μεγαλουργήση στὰ ξένα καὶ νὰ διαιωνιστῆ ἔτσι τὸ ἑλληνικὸ ὄνομα.

Ἦρθε ὅμως, δυστυχῶς, τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου ποὺ τὸν ἀνάγκασε νὰ παραιτηθῆ ἀπὸ τὴν προεδρεία τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου, ἀπὸ ὅλες αὐτὲς τὶς πολυχρόνιες καὶ καρποφόρες ἐπιδιώξεις του. Τὸ Θρακικὸ Κέντρο ἀναγκάστηκε γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς μὲ λύπη του νὰ δεχτῆ τὴν παραίτησή του, σὲ ἔνδειξη δὲ τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης, τὸν ἀνεκήρυξε ἰσόβιο ἐπίτιμο Πρόεδρο καὶ Μέγαν αὐτοῦ Εὐεργέτη.

Δὲν ξεχνᾶμε τὸν Μανουηλίδη γιατὶ αὐτὸς ἦταν ἐκεῖνος ποὺ ἔβαλε τὰ θεμέλια κι᾽ ἀνέδειξε τὸ Θρακικὸ Κέντρο κι᾽ ἀκόμα χάραξε τὸ δρόμο ποὺ ἀκολουθοῦμε σήμερα ὅλοι πιστοὶ στὰ χνάρια του, μὲ τὴν ἀγάπη στὴν καρδιὰ καὶ μὲ τὸν πόθο τῆς ἀνακούφισης τῶν πασχόντων συμπατριωτῶν μας ὅπου κι᾽ ἂν βρίσκωνται.

Κι᾽ εἶναι τόσο βαθὺ τὸ νόημα ἀλληλοβοηθείας ὅλων ἡμῶν τῶν Θρακῶν!

(Ἐκ τῆς Συντάξεως τῶν «Θρακικῶν»)

ΕΝΑ ΝΟΣΤΑΛΓΙΚΟ ΤΑΞΙΔΙ
ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΘΡΑΚΗ

Ὑπὸ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΑΣΗΜΟΜΥΤΗ

Διάλεξις δοθεῖσα ἐν Ξάνθῃ τῇ 24/1/65 εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς Λέσχης Ἐπιστημόνων καὶ Δημοσίων Ὑπαλλήλων.

Παραθέτομεν κατωτέρω ὁμιλίαν τοῦ Καθηγητοῦ κ. Βασιλείου Ἀσημομύτη, συνεργάτου τῶν «Θρακικῶν», ὅστις μάλιστα ὑπῆρξε καὶ ὁ κύριος συντελεστὴς καὶ εἰσηγητὴς τῆς ἰδέας ἀναβιώσεως τῶν «Θρακικῶν Διονυσίων» στὴν Ξάνθη κατὰ τὰς ἑορτὰς τῶν Ἀπόκρεω.

Ἀπὸ τὴν διάλεξιν τοῦ κ. Ἀσημομύτη καταδεικνύεται ὅτι πρόκειται περὶ ἑνὸς ἐξαιρέτου, ἐκ Θράκης (ἐκ μητρὸς Θράσσης) καταγομένου πνευματικοῦ ἀνθρώπου. Δι᾽ αὐτὸν θαυμάσια δύναται νὰ λεχθῇ, μὲ μικρὰν τροποποίησιν, ὅτι ἔκλεισε μέσα στὴν ψυχή του τὴν Ἀνατολὴ Θράκη, εἰς τὴν ὁποίαν μάλιστα καὶ δὲν ἐγεννήθη, ἀλλὰ ἔννοιωσε κάθε εἴδους μεγαλεῖο. Τοῦ ἐξαιρέτου αὐτοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου, συνεργασίαν θὰ ἔχωμεν καὶ εἰς τὸ μέλλον.

(Ἐκ τῆς Συντάξεως τῶν «Θρακικῶν»)

Λογίζομαι πολὺ εὐτυχὴς ποὺ μοῦ δίδεται ἡ πολύτιμος εὐκαιρία νὰ μιλήσω γιὰ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη, νὰ περιγράψω τὶς ἐντυπώσεις μου ἀπ᾽ αὐτήν, καὶ νὰ προσπαθήσω ν᾽ ἀνάψω λίγο τὴν νοσταλγία.

Ξέρω πὼς ἀπευθύνομαι, κατὰ τὸ πλεῖστον, πρὸς Θρακιῶτες ποὺ ἕλκουν τὴν καταγωγή τους, ἂν δὲν εἶναι γεννημένοι, ἀπ᾽ τὴν ἀδελφή, τὴν δίδυμη, τούτης τῆς Θράκης ποὺ πατᾶμε, τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη· καὶ ξέρω ἀκόμη πὼς οὔτε οἱ γνώσεις τους μήτε οἱ ἀναμνήσεις τους ξεθώριασαν, γι᾽ αὐτὸ εἶναι ἐπικίνδυνο νὰ μιλήσω πρὸς αὐτοὺς χωρὶς νὰ ἐξηγηθῶ προηγουμένως, γιατὶ ἤδη βλέπω μερικὰ μάτια γεμᾶτα ἀπορία, ἰδίως ἡλικιωμένων, ν᾽ ἀναρωτιοῦνται πῶς μπορεῖ, αὐτὸς «ὁ νιοὑτσικος» ποὺ δὲν ἔχει ζήσει καὶ περισσότερο δὲν ἔζησε «Θρακιώτικα», νὰ ξυπνήσῃ σὲ μᾶς νοσταλγία γιὰ τὴν πατρίδα μας. Μὰ μήτε τὸ ὄνομά του κἂν δὲν ἀκούγεται. Θρακιώτικο. Ἔχουν δίκηο γι᾽ αὐτό· καὶ νοιώθω τὴν ἀνάγκη νὰ ἐξηγηθῶ.

Καὶ πρῶτα - πρῶτα ἀπ᾽ τὴν μάνα μου εἶμαι Θρακιώτης, καταγόμενος ἐξ Ἀδριανουπόλεως καὶ ἐκ δευτέρου εἶμαι Μυκόνιος ἀπ᾽ τὸν πατέρα μου.

Ὅμως εἶχα τὴν τύχη, ἂν καὶ προήρχετο ἀπὸ ἀτυχία, νὰ ἀνατραφῶ Θρακιώτικα.

Καὶ ὅλοι ξέρουμε πὼς οἱ Θρακιώτισσες ἦσαν οἱ καλλίτερες μανάδες γιὰ τὰ παιδιά τους.

Ὅμως ἄσχετα μὲ τὴν καταγωγὴ καὶ τὴν ἀνατροφή μου, δὲν ἤξερα τὴν Θράκη, μήτε τὸν τόπο, μήτε τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα, ἐξὸν «ἐκειὰ» ποὺ ἄκουα ἀπ' τὴν γιαγιά μου, μήτε τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα ἐκτὸς ἀπ' τὸ πρωτοχρονιάτικο, ἀλλὰ χωρὶς σουρβάκα, ποὺ λέγαμε «Σούρβα, σούρβα γειὰ χαρά, γειὰ χαρὰ γερὸ κορμί, γερὸ σταυρί, τὴ χρόν' ὅλ' γεροὶ καὶ καλόκαρδοι. Σούρβει, σούρβει, νέος χρόνους ἔρχητι μὲ ὑγειὰ κι' εὐτυχία καὶ χρόνους πολλούς».

Ποὺ κι' αὐτό, ὅπως ἔμαθα ἀργότερα προήρχετο ἀπ' τὸ Σκοπὸ καὶ ἦταν διαδεδομένο καὶ στὶς Σαράντα Ἐκκλησιὲς μὲ μιὰ μικρὴ παραλλαγή: «Σούρβα, σούρβα, γερὸ κορμί, γερὸ σταβρὶ σὰν ἀσήμ' σὰν κρανιά, καὶ τὴ χρόν' γοὖλ' γεροὶ καὶ καλόκαρδοι». Ἤξερα ἀκόμη γιὰ τὴν «μιλίνα», γιὰ τὰ γλυκὰ τ' «ἀδριανουπουλέϊκα», αὐτὰ μ' ἐνδιέφεραν, καὶ κάτι νανουρίσματα ποὺ ἄκουγα ἀπ' τὴν γιαγιά μου, ποὺ παρ' ὅλη τὴν μόρφωσί της, οὔτε μιὰ στιγμὴ δὲν ἄφησε μήτε τὴν γλῶσσα, μήτε τὰ ἔθιμα, μήτε τὰ τραγούδια, μήτε τὴν νοσταλγία γιὰ τὴν πατρίδα της. Σὰν τώρα τὴν θυμᾶμαι πὄλεγε:

Ἔλα νύπνε μ' πάρε το
γλυκὰ νὰ τὸ κοιμήσης
καὶ μέσ' τὸν ὕπνο του,
νὰ μὲ τὸ σεργιανίσης.
Ἔλα νύπνε μ' πάρετο
καὶ πάν' το στὶς μπαχτσέδες
πάρε τ' ἄνθη ἀπ' τὴν μηλιὰ
κι' ὅλα της τὰ μῆλα
καὶ φέρτα στὸ παιδάκι μου
ποὖ 'ναι μωρὸ καὶ κάνει,
τὸ μικρό μου νάνι - νάνι.

Ὅμως αὐτά, πρέπει νὰ τὸ παραδεχθῆτε, δὲν εἶναι ἀρκετὰ νὰ πῆς πὼς ξέρεις τὴν Θράκη κι' ἀκόμη περισσότερο νὰ βρεθῆς στὴ θέσι ποὺ βρίσκομαι, τώρα, νὰ μιλῶ σὲ Θρακιῶτες.

Ἔτσι πέρασαν ἀρκετὰ χρόνια, 25 πέστε, ποὺ δὲν ἐνδιαφέρθηκα γιὰ τὴν πατρίδα τῆς μάνας μου. Καὶ 'κεῖ τὸ 1958 ἦλθε ἡ Θράκη καὶ κτύπησε τὴν πόρτα μου. Τὸ βουνὸ ἦλθε στὸ Μωχάμετ.

Ἕνας συγγενής μας καὶ φίλος μὲ ἐνέγραψε στὸ «Θρακικὸ Κέντρο» σχεδὸν χωρὶς νὰ τὸ ξέρω. Πήγαινα καμμιὰ φορὰ στὶς συγκεντρώσεις πιὸ πολὺ γιὰ νὰ τοῦ κάνω τὸ χατήρι.

Ἔτσι γνωρίστηκα μὲ τὸν κ. Μανουηλίδη, Πρόεδρο τοῦ «Θρακικοῦ Κέντρου» καὶ μ' ἕνα Θρακιώτη, κατ' ἐξοχὴν Θρακιώτη νοσταλγό, τόσο νοσταλγό, ποὺ ὅταν ἐπεσκέφθη τὴν πατρίδα του τὸ Σαμμάκοβο, στὰ ἑξῆντα του χρόνια, πέθανε ἀμέσως μετὰ μὴ ἔχοντας τίποτε ἄλλο νὰ τὸν κρατᾷ στὴ ζωή· κι' αὐτὸς ἦταν ὁ Θεόδωρος Κιακίδης. Αὐτὸς μὲ τὴν συνεργασία τοῦ φίλου του καὶ συμπατριώτη του Κώστα Βουτσόπουλου, κατοίκου Ξάνθης, ποὺ ἀξιώθηκα νὰ τὸν γνωρίσω προσωπικά, νὰ τιμηθῶ ἀπ' αὐτόν, νὰ τύχω στὴν ἐκπληκτικὴ γιὰ μένα σύμπτωσι, νὰ πεθάνη τὴν ἴδια μέρα ποὺ πέθανε ὁ προαναφερθεὶς φίλος του, ὕστερα ἀκριβῶς ἀπὸ ἕνα χρόνο, ἐλαφρὸ τὸ χῶμα ποὺ τοὺς σκεπάζει καὶ τοὺς δυό, κάνοντας καὶ στοὺς δυό, ὡς μὴ ὤφειλα, τὸν ἐπικήδειο.

Αὐτοὶ οἱ δυὸ λοιπὸν εἶχαν μαζέψει ἕνα τεράστιο σὲ ποσότητα, μὰ καὶ ποιότητα, ὑλικό, ἱστορικολαογραφικό, γιὰ τὴν περιοχὴ Σαμμακοβίου - Σαράντα Ἐκκλησιῶν — Βιζύης, καὶ ζητοῦσαν συγγραφέα, σὰν τὸν Πιραντέλλο: Δυὸ πρόσωπα ζητοῦσαν Συγγραφέα. Τὸ «Θρακικὸ Κέντρο» μὲ προέτρεψε νὰ ἀσχοληθῶ μ' αὐτὸ τὸ ὑλικό.

Μόλις ἄρχισα νὰ τὸ διαβάζω καὶ νὰ τὸ ἐπεξεργάζωμαι, ἀμέσως ξύπνησε τὸ «πατριωτικό» μου. Μὲ κυρίεψε αὐτὴ ἡ δουλειά, μὲ τράβηξε τὸ περιεχόμενο καὶ ὡς ἀποτέλεσμα εἶχε νὰ ἐκδοθῆ σὲ τρεῖς τόμους στὰ «Θρακικὰ» ἡ δουλειὰ αὐτὴ τῆς συλλογῆς τῶν προαναφερθέντων.

Ὅμως πρᾶγμα σπουδαιότερο γιὰ μένα, μοῦ ξύπνησε τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ Θράκη, τὴν Ἀνατολική.

Ἐδιάβασα ὅ,τι ἔχει γραφῆ, ἦλθα σ' ἐπαφὴ μὲ τὴν λαογραφία, τὰ ἔθιμα καὶ ἀκόμη πιὸ πολὺ μ' ἔσπρωξε πρὸς τὴ Θράκη. Δυὸ φορὲς πῆγα στοὺς τόπους τῆς Θράκης· ἀπὸ Ἀδριανούπολι μέχρι Σαμμάκοβο, Νιάδα καὶ Σωζόπολι καὶ ἀπὸ Σαράντα Ἐκκλησιές, Ραιδεστό, Σηλυβρία, Καλλίπολι μὴ ἀφήνοντας μήτε τὰ πιὸ μικρὰ χωριά, ἀκόμη καὶ τὴν Τσεντὼ μὲ τὰ καλὰ σταφύλια ποὺ τὰ κατέβαζαν στὴν πόλι, ὅπου ἦσαν περιζήτητα. Τὰ «Τσάντα οὐζουμοῦ».

Ἔτσι λοιπόν, ἀπὸ τὸ 1958 κι ὕστερα πολιτογραφήθηκα Θρᾶξ διὰ τῆς πνευματικῆς ὁδοῦ καὶ ἐν τέλει βρέθηκα ἐδῶ στὴν Ξάνθη, μπροστά σας, γνήσιος Θρᾶξ, ἄξιος, ἂν μοῦ τὸ ἐπιτρέπετε, νὰ σᾶς μιλήσω γιὰ τὴν πατρίδα μας τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη. Ἂς μοῦ τὸ συγχωρήσουν οἱ Δυτικοθρακιῶτες. Καὶ τώρα ποὺ ἐξηγήθηκα μπορῶ νὰ προχωρήσω στὸ θέμα.

Ἀγαπητοί μου, τὸ θέμα εἶναι δύσκολο, ὄχι στὸ περιεχόμενο, γιατὶ θὰ μι-

λήσω ἐκ τοῦ περισσεύματος τῶν ἀναμνήσεων καὶ τῶν συναισθημάτων, μὰ δύσκολο ὥς πρὸς τὸν παράγοντα χρόνον.

Ποῦ ν' ἀρχίσῃς καὶ ποῦ νὰ τελειώσῃς.

Τί νὰ πρωτοπῆς μέσα στὰ περιωρισμένα χρονικὰ ὅρια μιᾶς διαλέξεως, ἔστω κι' ἂν τὰ παρατραβήξω. Ξέρω ὅτι πολλοὶ θὰ μείνουν παραπονούμενοι, γιατὶ θὰ ξέρουν πῶς μποροῦσα νὰ πῶ κάτι καὶ γιὰ 'κεῖνο ποὺ περίμεναν μὰ δὲν τῶπα· ἂς μὲ συγχωρήσουν. Κι ὕστερα δὲν θὰ προσπαθήσω, δὲν τὸ ἐπιτρέπει, ὁ χαρακτῆρας τῆς νοσταλγίας, ν' ἀναφέρω ἐπιστημονικὰ ἱστορικὲς γνώσεις ἢ λαογραφικὲς ἀναμνήσεις, μὰ ὅ,τι νόμισα πῶς θὰ σᾶς κινοῦσε τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ἀνάμνησι, τὴ δική σας.

Ἡ Θράκη εἶναι πανάρχαια χώρα καὶ μόνο ἀπὸ ἀπόψεως χρόνου ἔχει ἀφήσει τόσα πολλὰ γεγονότα, μυστήρια, θεάματα, πεπρωμένα, ὅλα τρανὰ καὶ πανανθρώπινα, ποὺ ξετυλίχτηκαν κάτω ἀπ' τὸν οὐρανό της. Σ' αὐτὴν ἔζησε ὁ ὀνειροφάνταστος μέγας Θρακιώτης μουσικὸς ποιητής, ὁ 'Ορφεύς, ἐδῶ κατοίκησαν οἱ ἄνεμοι καὶ τὰ γόνιμα αὐλάκια της τὴν ἀνέδειξαν «ἐριβώλακα». 'Εδῶ ἔκαμε φτερωτὰ τρεχάματα ὁ Θρακιώτης «Ἥρως ἱππεύς», ἡ πλάκα ποὺ βρέθηκε στὴν Ἡράκλεια καὶ πῆρε κατόπιν πανθρακικὴ ἁγιολογικὴ μορφὴ ὥς Ἅη-Γιώργης ὁ Δρακοντοφονιᾶς. 'Εδῶ στὴν 'Ανατολικὴ Θράκη γεννήθηκε ὁ Γεώργιος Βιζυηνός. Ἡ Θράκη εἶναι γεμάτη ἀπὸ τύμβους, ἀπὸ δυσκιλόλυτα αἰνίγματα κι' ἐκεῖ ξεκίνησα νὰ πάω.

Καὶ τὸν τόπο τὸν γύρισα ἀπ' τὸ Κάραγατς, πηγαίνοντας πρὸς τὰ κάτω ἀπ' τὸ δρόμο τῆς Ραιδεστοῦ, μὰ κι' ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολι πρὸς τὶς Σαράντα 'Εκκλησιές. 'Ακολουθῶ τὸ ξεκίνημα ἀπ' τὶς Καστανιὲς πρὸς τὴν 'Αδριανούπολι. Τὸ ὁδοιπορικὸ ἀρχίζει.

Ὕστερα ἀπ' τὴν 'Αλεξανδρούπολι βρέθηκα στὴν 'Ορεστιάδα. 'Από κεῖ ἕνα ταξὶ μὲ πῆγε στὶς Καστανιές. Βρίσκομαι στὰ σύνορα. Σὲ λίγο θἄφηνα τὴν Ἑλλάδα καὶ θὰ βρισκόμουν στὴν Τουρκία, δηλαδὴ στὴν πάλαι ποτὲ διαλάμψασα Ἑλληνικὴ 'Ανατολικὴ Θράκη. Θὰ κάνω ἕνα βῆμα καὶ θὰ πατήσω στὴν περιοχὴ ποὺ γεννήθηκε ἡ Μάνα μου, τὴν πατρίδα μου. Ποτὲ ὅμως ἕνα βῆμα δὲν ἔγινε σὲ τόση πολλὴ ὥρα. Ἔπρεπε πρὶν προχωρήσω, νὰ περάσω ἀπὸ τὸν ἔλεγχο διαβατηρίων καὶ ἀποσκευῶν. Στὸ ἑλληνικὸ τελωνεῖο γρήγορα, εἶχα καὶ πρόσκλησι ἀπ' τὰ Πατριαρχεῖα. Ὅμως στὸ τουρκικὸ μὲ καθυστέρησαν πολύ.

Μὲ ἕνα «χιοσκελντινὶζ» μὲ ὡδήγησαν σὲ μιὰ αἴθουσα ἀναμονῆς. Μαζί μου καὶ κάτι ξένοι 'Αγγλογάλλοι. 'Αρκετὰ ἀνεκτικὸ τὸ φυλάκιο. Γύρω στοὺς τοίχους τῆς αἰθούσης ὑπάρχουν βιτρίνες μὲ τούρκικα προϊόντα. Στὸν ἀπέναντι τοῖχο κρεμασμένη μιὰ μεγάλη φωτογραφία τοῦ Κεμάλ. Δὲν ὑπάρχει στὴν Τουρκία δημόσιος ἢ ἰδιωτικὸς χῶρος ποὺ νὰ μὴ βρίσκεται ἡ φωτογρα-

φία ἢ ἡ προτομὴ τοῦ Ἀτατούρκ. Ἀκόμη καὶ στὸ γραφεῖο τοῦ Πατριάρχου. Στὸ τουρκικὸ τελωνεῖο συμβαίνουν ἀπίθανα πράγματα.

Ἐνῷ στὴν Εὐρώπη ἡ δωροδοκία τελωνοφύλακος τιμωρεῖται αὐστηρά, στὰ τουρκικὰ σύνορα τὸ «μπαχτσὶς» ἔχει γίνει καθεστώς.

Σὲ καθυστεροῦν ἐξεπίτηδες τόσο, ὅσο χρειάζεται γιὰ νὰ φτάσῃς νὰ σκεφθῇς τὸ «μπαχτσίς». Ἔτσι λοιπὸν κυττάζοντας τὸν Κεμάλ, μ' αὐτὸ τὸ παντοδύναμο μέσον ἐπέτυχα κι' ἐγὼ τὴν ἄρσιν τῶν ἐμποδίων. Τὸ «μπαχτσὶς» ἕνα μπουκάλι κονιὰκ «Μεταξᾶ» πολυλατρεμένο ποτό.

Παρακάλεσα γιὰ ἕνα ταξὶ καὶ πράγματι ὁ φιλοδωρημένος ἐτηλεφώνησε καὶ ἕνα ταξὶ ἀπ' τὴν Ἀδριανούπολι μὲ παρέλαβε γιὰ νὰ μὲ πάῃ ἐκεῖ.

Πρωτοπήγαινα στὴν Ἀδριανούπολι, δὲν τὴν ἤξερα μὲ τὸ μάτι, τὴν ἤξερα ὅμως μὲ τ' αὐτὶ καὶ μὲ τὸ βιβλίο· παρ' ὅλα αὐτὰ ἡ μάνα μου καὶ οἱ γεροντότεροι συγγενεῖς μου μ' ἐφωδίασαν μὲ κάτι ψευτοχάρτες καὶ ψευτοσχεδιάσματα. Ὅλα ξεκινοῦσαν ἀπ' τὸ Σουλτὰν Σελὴμ Τζαμί· αὐτὸ πιὰ θὰ τὸ ἀνεγνώριζα. Μ' αὐτὰ τὰ ἐφόδια πήγαινα. Τὸν πρῶτο τόπο ποὺ θὰ συναντοῦσα ἔπρεπε νὰ εἶναι τὸ Καραγάτς, τὸ μικρὸ Παρίσι, ὅπως τὤλεγαν ἴσως καὶ κοροϊδευτικά, ἡ ἀριστοκρατία τῆς Ἀδριανουπόλεως, ὅπου ἐκεῖ ὠργάνωνε τὰ γλέντια της. Ἦταν, λέει, ἕνας παράδεισος μὲ τοὺς κήπους καὶ τὶς δεντροφυτεῖες. Τώρα ὅμως ἄδικα ψάχνει ὁ εὐφάνταστος ν' ἀνακαλύψῃ ἔστω καὶ ἴχνος ἀπὸ τὴν παλιά του δόξα· ὁ χρόνος κι' ἡ ἀδιαφορία τὸ ἀφάνισαν. Μπῆκα στὸ «Ἐντιρνὲ» κι' ἡ πρώτη μου δουλειὰ νὰ πάω στὸ τοπογραφικὸ σημεῖο γι' ἀναγνώρισι στὸ «Τζαμὶ τοῦ Σουλτὰν Σελὴμ» τὸ καύχημα τῆς Ἀδριανουπόλεως. Μόλις μπῆκα μέσα ἕνας χότζας μὲ πλησίασε, μὲ ρώτησε στὴ τουρκικὴ γλῶσσα, ποιός ξέρει τί, μὰ ἔπεσε ἀπόλυτα ἔξω. Τότε μίλησε ἑλληνικά. Γνώριζε τὴν γλῶσσα μας θαυμάσια, κατήγετο ἀπὸ τὴν Καβάλα. Μὲ μεγάλη προθυμία μὲ ξενάγησε· μὲ πῆγε, μὲ πολὺ σεβασμό, νὰ ἰδῶ τὶς λίγες τρίχες ἀπ' τὰ γένια τοῦ Μωάμεθ ποὺ κρέμονται ψηλά, φυλαγμένες σ' ἕνα κουτί. Μοῦλεγε πῶς τὤχτισε ὁ Σελὴμ ὁ Β΄ τὸ 1564, ἔκλεισε κι' αὐτὸ τετρακάσια χρόνια, γι' ἀνάμνησι τῆς κατακτήσεως τῆς Κύπρου, πὼς ξοδεύτηκαν πολλὲς χιλιάδες σελιμιέδες καὶ μαχμουτιέδες γιὰ νὰ κτισθῇ αὐτὸ τὸ μεγαλοπρεπέστατο τέμενος.

Θαύμαξα τοὺς πανύψηλους μιναρέδες μὲ τοὺς τρεῖς ἐξῶστες τους γιὰ τοὺς μουεζίνηδες, τὴν τεράστια αὐλή του μὲ τὰ περιστύλια, μὲ τὶς ὡραῖες ἀραβικὲς κολῶνες. Μοῦ λέει πὼς ἔξη χιλιάδες πιστοὶ χωροῦσαν, μὰ τώρα δὲν πατᾶνε πιὰ οὔτε τὸ δέκατο. Πόσο ἀντιθρησκευτικὴ ἔγινε ἡ νεολαία μας.

Μοῦ δείχνει καὶ τὸν λαλὲ (τουλίπα) τοῦ τεμένους, μιὰ ἀντεστραμμένη τουλίπα. Παράξενο στ' ἀλήθεια σύμβολο.

Ἀπ' τὴν γιαγιά μου ἄκουγα νὰ λέῃ μὲ θαυμασμὸ γιὰ τὸν Σινάν, τὸν ἀρχιτέκτονα τοῦ Σελημιὲ Τζαμὶ καὶ γιὰ τὴν ἀξιωσύνη του. Πὼς ἦταν Ἕλληνας

κι' ἔγινε γενίτσαρος καὶ ἕνα σωρὸ τέτοια. Τὸ ζήτημα εἶναι πῶς ὑπῆρξε σπουδαῖος στὸν καιρό του, τὸν δέκατο ἕκτο αἰῶνα κι' ἔκτισε ἕνα κατεβατὸ τεμένη καὶ γέφυρες. Ὁ Ἀχμὲτ Ρεφίκ, ὁ βιογράφος τοῦ Σινὰν ἀναφέρει ὅσα ὁ Σινὰν ἔφτιαξε στὴν Θράκη καὶ δὲν εἶναι καθόλου λίγα.

Προχωρῶ. Θαυμάζω τὸν τεράστιο θόλο, ποὺ στηρίζεται σὲ ὀκτὼ κολῶνες ἀπὸ πορφυρίτη λίθο. Μεγάλα καντήλια σὰν στεφάνια κρεμασμένα γύρω - γύρω καὶ γιὰ στολίδια μεγάλα αὐγὰ στρουθοκαμήλου, ἀπομεινάρι βυζαντινῆς συνήθειας. Σάμπως κι' ἡ ἀρχιτεκτονικὴ δὲν εἶναι ἀντιγραφὴ τῆς Ἁγίας Σοφίας;

Καθὼς βγῆκα ἔξω καὶ τὸ περιεργαζόμουν θυμήθηκα μιὰ ἱστορία ποὺ διηγήθηκε κάποιος φίλος γιὰ τὸ Σελημιὲ Τζαμί.

Πρὶν ἀπ' τὸ 1915 καὶ στὸν πόλεμο τοῦ Τσανὰκ Καλὲ εἶχε κληθῆ νὰ ὑπηρετήση στὸν τουρκικὸ στρατό. Κατετάγη λοιπὸν στὸ 12ο σύνταγμα τὸ ὁποῖον, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε ἄλλο στρατόπεδο νὰ τὸ στεγάση (ἦσαν ὅλα κατειλημμένα) ἐστεγάζετο στὰ κελιὰ τοῦ Σελημιὲ Τζαμί. Βγάζανε λοιπὸν κάθε βράδυ φρουροὺς ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἕνας φύλαγε στὴν ἄκρη τοῦ παραπλεύρως εὑρισκομένου νεκροταφείου. Ἕνα βράδυ ἦλθε κι' ἡ σειρὰ τοῦ φίλου νὰ φυλάξη σ' αὐτὴ ἀκριβῶς τὴν θέσι. Νέος αὐτὸς τότε καὶ γεμᾶτος φόβους καὶ προλήψεις ἡ θέση δὲ αὐτὴ ἦταν ἡ χειρότερη ἀπ' ὅλες. Ὁ ὑπερμεγέθης ὄγκος τοῦ Τζαμιοῦ ἀπὸ τὴν μιά, τὰ κυπαρίσσια μὲ τοὺς τουρκικοὺς τάφους ἀπ' τὴν ἄλλη, τὸν ἔκαναν νὰ νοιώθη πολὺ ἄσχημα. Ἐκεῖ λοιπὸν ποὺ παρατηροῦσε, μὲ τὴν ψυχὴ στὸ στόμα, περασμένα μεσάνυχτα, βλέπει δυὸ φωτεινὰ μάτια νὰ τὸν κυττάζουν. Ἡ ψυχή του πῆγε στὴν Κούλουρη, ποὺ λένε. Δὲν σκέφτηκε καθόλου. Σηκώνει τὸ ὅπλο ποὺ κρατοῦσε καὶ σημαδεύει μεταξὺ τῶν δύο φωτεινῶν ματιῶν. Ἕνα μπάμ! τάραξε τὴν ἡσυχία τῆς νύχτας. Ἕνα νιαούρισμα ἀκούστηκε. Σηκώθηκε ὅλο τὸ σύνταγμα στὸ ποδάρι. Ἔτρεξε ὁ ἁρμόδιος ἀξιωματικὸς καὶ τί νὰ ἰδοῦν; εἶχε σκοτώσει τὸν ἱερὸ γάτο τοῦ τεμένους· κι' εἶναι γνωστὸ πόσο οἱ Μουσουλμάνοι τιμοῦν τὶς γάτες. Τὴν ἄλλη μέρα πέρασε ἀπὸ στρατοδικεῖο ἐπὶ γατοκτονίᾳ γιὰ νὰ ἱκανοποιήσουν τοὺς χοτζάδες τοῦ τζαμιοῦ. Ἐκλείσθηκε κάμποσες μέρες φυλακὴ γιὰ τὸν φόνο τοῦ γάτου.

Ἀπέναντι ἀπὸ τὸ Σελημιὲ Τζαμὶ ὀρθώνεται ὁ Πύργος τοῦ Τσιμισκῆ. Εἶναι ἕνα πολὺ ἰδιόρρυθμο κτίριο. Εἶναι ἐφωδιασμένο στὴν κορφή του μ' ἕνα πελώριο ρωλόγι, ὁρατὸ ἀπὸ μεγάλη ἀπόστασι. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἰωάννου Τσιμισκῆ, ποὺ ἦταν γύρω γραμμένο σὲ μιὰ λουρίδα, ἔχει ἐξαφανισθῆ. Κάτω ἀπ' τὸν παράξενο πύργο ὑπάρχει ἀκόμη ὁ κῆπος. Ἐκεῖ στάθηκα καὶ κάθησα. Θυμήθηκα μιὰ ἄλλη ἱστορία, ποὺ κι' οἱ πιὸ παληοὶ θὰ θυμοῦνται, θὰ τοὺς τὴν εἶχαν διηγηθῆ ὅπως καὶ σὲ μένα ἡ Ἀδριανουπολίτισσα γιαγιά μου. Τὸ 1879 σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόφασι τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου, ὁ Ρωσικὸς στρα-

τὸς ἔπρεπε ν' ἀποσυρθῇ ἀπ' τὴν Ἀδριανούπολι, ἀφοῦ παρέμεινε ἕνα ὁλόκληρο χρόνο ὕστερα ἀπ' τὴν κατάληψί της τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1878. Ὅμως πρὶν ἐκπνεύσῃ ἡ προθεσμία, οἱ Βούλγαροι ἐπεχείρησαν μαζὶ μὲ τοὺς Ρώσους νὰ δημιουργήσουν τετελεσμένο γεγονὸς σλαβικῆς κατοχῆς τῆς Θράκης διενεργοῦντες δημοψήφισμα εἰς αὐτήν. Ἡ συνδυασμένη ὅμως ἐνέργεια τῶν Ἑλλήνων καὶ Τούρκων ματαίωσαν τὰ σχέδια τῶν Σλαύων. Τότε ἡ μανία τῶν Βουλγάρων ἐστράφη πρὸς τὸν μητροπολίτη Ἀδριανουπόλεως Διονύσιον Χαριτωνίδη, ἐξ Ἀδριανουπόλεως, διότι ἐπρωτοστάτησε στὴν ἀποτυχία τοῦ σκοποῦ τους. Ἔτσι λοιπὸν μιὰ ὁμάδα Βουλγάρων ἐπολιόρκησε τὴν ἱερὰ Μητρόπολι συνέλαβε τὸν ἀπροστάτευτον γέροντα, κατέβασεν αὐτὸν στοὺς δρόμους, τὸν ἔδειρε καὶ τὸν μωλώπισεν ἀγρίως. Σκοπός τους ἦταν νὰ σύρουν λιπόθυμο τὸν Ἱεράρχη στὸ Δικαστήριον, μπροστὰ στὸ Ρῶσο διοικητή.

Ἀλλὰ σὰν ἔφθασαν μπροστὰ στὸν κῆπο τοῦ φρουρίου τοῦ Ἰωάννου Τσιμισκῆ, σ' αὐτὸν ποὺ τώρα στεκόμουν, καὶ ποὺ ἄρχιζαν ἀπὸ 'κεῖ, στὴ σειρά, τὰ ἑλληνικὰ ὑποδηματοποιεῖα, σὰν ἀντελήφθησαν τὴν ἄνανδρο διαγωγὴ τῶν Βουλγάρων, οἱ Ἕλληνες πατριῶτες ὥρμησαν μὲ ξύλα καὶ σφυριὰ καὶ ἔτρεψαν σὲ φυγὴ τοὺς Βουλγάρους καὶ ἀπήλλαξαν τὸν σεπτὸ Ἱεράρχη. Ὁ Διονύσιος ὕστερα ἀπὸ λίγο ἔγινε Μητροπολίτης Νικαίας, ξανὰ Μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως καὶ ὕστερα, μὲ ὁμόθυμο ψῆφο, ἐξελέγη Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης δοξάσας τὸν θρόνο, μὲ τ' ὄνομα Διονύσιος ὁ Ε'.

Τὴν ἄλλη μέρα ξεκίνησα μὲ τὰ πόδια, ἀπ' τὸ ξενοδοχεῖο, νὰ ἐπισκεφθῶ τὰ μπεζεστένια, τὶς φημισμένες σκεπαστὲς ἀγορὲς τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ἡ γιαγιά μου μὲ εἶχε χορτάσει νὰ τὶς ἀκούω. Τὶς ἤξερα ἀπ' ἔξω κι' ἀνακατωτά.

Ἡ μιά, ἡ ἀγορὰ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ μὲ τὰ 216 μαγαζιά της καὶ τὶς ἕξη μεγάλες πύλες της καὶ ἡ ἄλλη ὁ Ἀραστᾶς. Εἶχα μεγάλη ἐπιθυμία νὰ τὶς ἰδῶ. Φανταζόμουν παζάρια ἀνατολίτικα, παράξενους ἐξωτικοὺς τόπους, ζωντάνια, φωνές, ζητιάνους, χαλιὰ κρεμασμένα καὶ γυαλισμένα μπακίρια. Μὲ λίγα λόγια κάτι σὰν τὰ παραμύθια τῆς Χαλιμᾶς. Ἐξ ἄλλου ἡ μάνα τῆς μάνας μου τὶς ἱστορίες σὰν παραμύθια μᾶς τὶς ἔλεγε. Ἔτσι πήγαινα νὰ συναντήσω τὶς ἀγορὲς ὅμως ὄχι ἐμπορικὴ κίνησι δὲν εἶδα μὰ μήτε καὶ τὰ μαγαζιὰ τὰ βρῆκα ὅπως τὰ φανταζόμουν. Ἄλλα κλειστά, ἄλλα φρεσκοβαμμένα κι' ἄλλα ἐπισκευασμένα πρόχειρα ὕστερα ἀπὸ κάποια πυρκαϊά. Νέκρα παντοῦ. Ἀπογοήτευσις.

Σ' ἕνα μαγαζὶ ἐκεῖ, ἂς τὸ ποῦμε ἑστιατόριο, ποὺ ρώτησα τί ἔχει, ἡ ἀπάντησις ὑπῆρξε στερεότυπα: «Ἀργιὰν βάρ, καβοὺν βάρ, γιουζοὺμ ντὰ βάρ». Ντράπηκα νὰ φύγω καὶ πῆρα λίγο «καβοὺν βάρ».

Στὴν Ἀδριανούπολι σήμερα μιὰ εἶναι ἡ κεντρικὴ ὁδός, κι' αὐτὴ στρωμένη μὲ καλντερίμι. Ἀρχίζει ἀπ' τὸ στάδιο τῆς πόλεως, καὶ καταλήγει στὸ

Διοικητήριο καὶ πάει ἴσαμε τὸ Σεράϊ. Αὐτὴ εἶναι ἡ κυρία ἀρτηρία ζωῆς. Τὸ στάδιο, ποὺ ἀνέφερα, ἔχει κάτι τὸ παράξενο· ἔγινε στὸν τόπο ὅπου παλιὰ ἦταν ἕνα εὐρύχωρο τουρκικὸ νεκροταφεῖο. Ἡ ἀρχὴ τῆς λεωφόρου λέγεται Ζιντὰν ἀλτὶ καὶ ἔπειτα Ἀμπατζιλὰρ Μπασί. Ἐκεῖ, στὸ Ἀμπατζιλάρ, βρίσκεται καὶ τὸ πάρκο τῆς Ἐντιρνέ, ὅπου ἡ κοσμικὴ κίνησις ἔχει τὸ κέντρο της, τρόπος τοῦ λέγειν. Ἐκεῖ μαζεύονται ἑτερόκλητοι ἄνθρωποι, ἀπίθανες συναντήσεις ποὺ σοῦ δίνουν τὴν ἐντύπωσι ἐξπρεσιονιστικοῦ πίνακος. Ἐκεῖ δημόσιοι ὑπάλληλοι, ἐκεῖ Τουρκάλες, ὄχι πιὰ μὲ γιασμάκια καὶ τσεμπέρια, πᾶνε αὐτά, μὰ μὲ εὐρωπαϊκὴ φορεσιά, λιγάκι ἄτσαλη, μὰ στὴ μόδα. Ἐκεῖ χωριάτες, καρροτσιέρηδες, λοῦστροι, γύφτοι, αὐτοκίνητα, κάρρα, παϊτόνια, ἄλογα, σκυλιά, κι' ὅλα αὐτὰ κάτω ἀπ' τὸν ἀδριάντα τοῦ Κεμάλ. Καὶ ἐκεῖνος ἀτάραχος κυττάζει, τὶ δὲν κατώρθωσε νὰ κάμῃ ἀκόμη πρὶν πεθάνῃ. Κι' ἀπὸ κάτω, τί εἰρωνεία, οἱ χαραγμένες ὑποθῆκες: «Ὦ τουρκικὴ νεολαία, τὸ πρῶτο καθῆκον σου εἶναι ἡ διὰ παντὸς μέσου (προτιμοῦνται αἱ σφαγαὶ) προστασία καὶ ἄμυνα τῆς Τουρκικῆς Δημοκρατίας (πούντην;). Αὐτὸ εἶναι τὸ μοναδικὸ θεμέλιο τῆς ὑπάρξεώς σου. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ ἀπαιτεῖται ν' ἀσκήσῃς τὸ ἱερώτερο καθῆκον σου. Ἡ δύναμις ἐνυπάρχει στὸ εὐγενικὸ αἷμα τῶν ἀρτηριῶν σου!!».

Ἕνα παϊτόνι μὲ πῆγε στὶς διάφορες παλιὲς συνοικίες καὶ προάστεια. Μὲ πῆγε στὸ Κιγὶκ καὶ στὸ Κεῤὶς Χανέ, μὰ ἔμεινα πιὸ πολὺ στὸ Ἰλντιρίμ. Τίποτε δὲν θυμίζει πιὰ τὸ παλιό, σφύζον ἀπὸ ζωὴ ἑλληνικώτατο, ἀμιγὲς ἑλληνικό, αὐτὸ προάστειο, τοῦ ὁποίου οἱ κάτοικοι ἐφημίζοντο γιὰ τὴν παλληκαριά τους. Δὲν τολμοῦσε νὰ ζυγώσῃ Τοῦρκος ἐκεῖ κοντὰ γιατὶ ἤξερε τὶ τὸν περίμενε· ἕνα ἄγριο ξύλο. Μοῦρθε στὸ νοῦ μου ὅτι κατὰ τὸ 1888 ἡ Βουλγαρικὴ προπαγάνδα περισυνέλεξε τὰ παιδιὰ ὀλίγων κηπουρῶν καὶ βοσκῶν καὶ ἵδρυσε παρασυναγωγὴ σὲ κάποιο οἰκόπεδο μὲ Σχολεῖο καὶ πρόχειρη Ἐκκλησία. Ὅμως οἱ χίλιες οἰκογένειες τοῦ Ἰλντιρὶμ δὲν ἐπέτρεψαν τὴν λειτουργία. Ξεσηκώθηκαν καὶ τὸ μὲν σχολεῖο τὸ διέλυσαν, τὴν δὲ σχισματικὴ ἐκκλησία, τὴν ἔκαψαν.

Τὸ Ἰλντιρὶμ εἶχε Παρθεναγωγεῖο, δημοτικὴ Σχολὴ καὶ τὴν Μασσαλιωτικὴ ἢ Ροδοκανάκειον Σχολὴ ὑπὸ τὴν προστασία τῶν ἐν Μασσαλίᾳ Ἑλλήνων. Ὁ μεγαλοπρεπὴς ναὸς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς δὲν ὑπάρχει πιά, οὔτε ἴχνος του. Ἐζήτησα ἀπὸ ἕνα Ἑλληνομαθῆ καφετζῆ, ποὺ λυπημένος γιὰ τὴν καταστροφὴ ποὺ ἔβλεπε γύρω του, καὶ μοῦ ἔδειχνε ξεχασμένες ἐπιγραφὲς ἐπάνω σ' ἐξώθυρες σπιτιῶν μὲ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἡμερομηνίες ἀνοικοδομήσεως, νὰ μὲ πάῃ στὸ χριστιανικὸ νεκροταφεῖο. Τὸ νεκροταφεῖο αὐτὸ εἶχε κάτι τὸ ἰδιότυπο καὶ ἐφημίζετο γι' αὐτό· ἐξ ἄλλου γι' αὐτὸ ζήτησα νὰ πάω νὰ τὸ ἰδῶ. Πάνω στὴν πλάκα ἦταν χαραγμένα, σκαλισμένα ἢ ἀνάγλυφα τὰ ἐργαλεῖα τῆς δουλειᾶς ποὺ ἔκανε ὁ ἀποθανών. Ἔτσι ἀπ' αὐτὸ τὸ ἐπιτάφιο

στόλισμα καταλάβαινες τὸ ἐπάγγελμα τοῦ μακαρίτη. Δυστυχῶς τὸ νεκροταφεῖο βρίσκεται σ' ἄθλια κατάσταση, ποιός νὰ τὸ φροντίση; μὰ καὶ ἐπὶ πλέον ἐκεῖ ξεσποῦσε ἡ ἡρωϊκὴ μανία τῶν θερμόαιμων νεαρῶν Τούρκων ὅταν τοὺς ἔπιανε ἡ ἀνθελληνικὴ ὑστερία σπάζοντας τὶς πλάκες τῶν τάφων. Ὦ τί εὐγενικὸ αἷμα κυλλᾶ στὶς φλέβες σου, Τουρκικὴ Νεολαία!

Ἀνεζήτησα στὸ κέντρο τῆς Ἀδριανουπόλεως, τὸ λεγόμενο κάστρο, πολλὰ ἀπ' τὰ παλιὰ σπουδαῖα δημόσια καὶ ἰδιόκτητα κτίρια. Ἄλλα μὲν ἔχουν κατεδαφισθῆ, ἄλλα ἔχουν ἀλλάξει τρόπο χρήσεως. Ἔτσι τὸ Ζάππειο, ἡμιγυμνάσιο θηλέων, φυτώριο διδασκαλισσῶν γιὰ ὁλόκληρη τὴν Θράκη, χρησιμοποιεῖται ὡς κατάστημα τῆς ἀστυνομικῆς διευθύνσεως καὶ βρίσκεται σὲ κακὰ χάλια. Τὸ Ἑλληνικὸ Γυμνάσιο, τὸ ἀρχοντικὸ αὐτὸ κτίριο μὲ τὴν βυζαντινὴ πύλη καὶ τὰ θολωτὰ παράθυρα δὲν ὑπάρχει πουθενά· κατεδαφίσθη. Τὸ Ἑλληνικὸ Οἰκοτροφεῖο παραμένει καὶ χρησιμοποιεῖται ὡς τουρκικὸ δημοτικὸ σχολεῖο. Καὶ φθάνω στὴ Μητρόπολι.

Ἡ Ἀδριανούπολις εἶχε πολλὲς ἐκκλησίες, ὅμως τίποτε δὲν ὑπάρχει, μήτε ἡ Μητρόπολις, μήτε κι ὁ παρακείμενος ναός της. Ὅλα τὰ ἰσοπέδωσε διὰ τῆς κατεδαφίσεως ἡ τουρκικὴ μανία, ὅπως ἐξ ἄλλου κι' ὅλες τὶς ἐκκλησίες τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. Κι' οἰκοδομές τους χρησιμοποιήθηκαν γι' ἀποθῆκες, ὅπως στὴ συνοικία Κιγὶκ ἢ σὰν οἰκόπεδα ξαναχτίστηκαν, ἢ μετεπράπησαν σὲ κήπους. Ἡ Μητρόπολις ἔγινε κῆπος. Τὴν ἀγόρασε ἕνας Τοῦρκος δικηγόρος, καὶ τὸ ἅγιο βῆμα τοῦ ναοῦ, ποὺ διατηροῦνται οἱ τοιχογραφίες του εἶναι τὸ μόνο ποὺ ἔμεινε καὶ ὁ δικηγόρος τὸ χρησιμοποιεῖ γιὰ ἀποθήκη ἀχρήστων φακέλλων καὶ χαρτιῶν ἀπὸ τὶς δίκες.

Μιὰ κι' ἀνακάλυψα τὸν τόπο, προσπαθῶ ν' ἀναπλάσω τὸ μεγαλόπρεπο κτίριο τῆς Μητροπόλεως. Τὸ πέτυχα. Θυμήθηκα πῶς ὁ Χιώτης Μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως Δωρόθεος Πρώϊος, διαπρεπὴς λόγιος, τὸ εἶχε ἀνακαινίσει τὸ 1814. Τὸ 1821 ἀπηγχονίσθη μαζὶ μὲ τὸν Πατριάρχη Γρηγόριο Ε' κι' ἄλλους συνοδικούς. Μέσα στὴ Μητρόπολι, ὑπῆρχε μιὰ μεγάλη αἴθουσα γεμάτη ἀπ' τὶς προσωπογραφίες τῶν ἐπὶ διακόσια χρόνια χρηματισάντων Μητροπολιτῶν. Ἕνα ἀπ' τὰ παράθυρα τῆς αἰθούσης ἔμεινε κλειστό, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς κλειστῆς πύλης τῶν Πατριαρχείων, καὶ ἄναβε καντήλι. Ἐδῶ στὴ Μητρόπολι, κρεμάστηκε μιὰ ἑβδομάδα ὕστερα ἀπ' τὸν Γρηγόριο Ε', στὶς 17 Ἀπριλίου 1821, ὁ ἐφησυχάζων εἰς τὴν πατρίδα του Ἀδριανούπολι ,πρώην Πατριάρχης Κων)πόλεως Κύριλλος ΣΤ', μαζὶ μὲ 28 πρωθιερεῖς, ἱερεῖς καὶ προύχοντας. Μάλιστα, ὑφίσταται καὶ σήμερα τὸ φιρμάνι ποὺ ἐξέδωκε ὁ Σουλτάνος Μαχμοὺτ ὁ Β' διὰ τὴν θανάτωσι τοῦ Πατριάρχου αὐτοῦ, ποὺ λέει τὰ ἑξῆς, ἐν μεταφράσει:[1]

1. Βλ. καὶ «Θρακικὰ» Τ. 25ος σ. σ. 230 – 235.

«Πρὸς τὸν Νομάρχην Ἀδριανουπόλεως Δερβὴν Βέην, υἱὸν Σεχσουβὰρ (εἴη διαρκὴς ἡ δόξα του). Σὺ ὁ τιμῶν τὴν χορείαν τῶν εὐγενῶν, ὁ πεπροικισμένος μὲ ἔξοχον μεγαλοψυχίαν, ὁ ἀξιωθεὶς τῆς εὐσπλαγχνίας τοῦ αἰωνίου Βασιλέως, ἅμα τῇ παραλαβῇ τοῦ ὑψηλοῦ τούτου φιρμανίου, θὰ γνωρίζῃς τὰ κατωτέρω· Ἐπειδὴ ἐξηκριβώθη ὅτι καὶ ὁ ἐν Κων)πόλει Πατριάρχης τῶν Ρωμαίων, ὁ ἀπολυθεὶς καὶ εἰς Ἀδριανούπολιν ἐξορισθείς, Κύριλλος, ὁ προκάτοχος τοῦ φονευθέντος Πατριάρχου, ἐνέχεται εἰς τὸ κίνημα τὸ παρασκευαζόμενον μεταξὺ τοῦ Ρωμαϊκοῦ ἔθνους καὶ πρέπει νὰ ἐξαφανισθῇ καὶ οὗτος ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς πρὸς παραδειγματισμόν, ἐξέδωκα τὸ μυστικὸν τοῦτο φιρμάνιον καὶ διατάσσω τὸν ἀπαγχονισμὸν τοῦ Κυρίλλου. Νὰ τὸν συλλάβῃς ἀμέσως καὶ νὰ τὸν κρεμάσῃς, μὲ τὴν περιβολήν του ἐντὸς τῆς Ἀδριανουπόλεως».

Γύρω ἀπ' τὸν ἀπαγχονισμὸν τοῦ Κυρίλλου, ὑπάρχουν πολλοὶ θρύλοι. Στὴν ἐφημερίδα τῆς Θεσσαλονίκης «Νέα Ἀλήθεια», τῆς 27ης Ἰουνίου 1955, δημοσιεύθηκε ἡ ἑξῆς περιγραφή:

«Εἰς τὸ Πύθιον, τὸ χωριὸ ποὺ βρίσκεται κοντὰ στὸν τελευταῖο σταθμὸ πρὸς τὰ τουρκικὰ σύνορα, ὑπάρχει εἷς πάνσεπτος τάφος. Εἰς τὸ χωρίον αὐτὸ ἐτάφη τὸ πτῶμα τοῦ ἀειμνήστου Πατριάρχου Κυρίλλου ΣΤ', ὁ ὁποῖος ἀπηγχονίσθη τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1821 εἰς Ἀδριανούπολιν, διότι δὲν ἐδέχθη νὰ ὑπογράψῃ τὴν διακήρυξιν τῆς ἀποκηρύξεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

Ἡ ἱστορία τῆς ἀνευρέσεως καὶ τῆς ταφῆς τοῦ σώματος Κυρίλλου ΣΤ', εἶναι ἀξία πολλῆς μνείας. Ὅταν ἀπηγχονίσθη, τὸ σῶμα του ἐρρίφθη εἰς τὸν Ἕβρο ποταμὸν καὶ παρεσύρθη ὑπὸ τῶν ὑδάτων του. Ὁ τότε Πρόεδρος τοῦ Πυθίου Δημήτριος Ἀργυρίου, ὁ ὁποῖος μετέβαινεν εἰς τὰ πλησίον τοῦ ποταμοῦ κτήματά του, εἶδε τὸ πτῶμα τοῦ Πατριάρχου, τὸ ἀνέσυρε καὶ ἀφοῦ τὸ σκέπασε μὲ κλαδιὰ διὰ νὰ μὴ τὸ ἀντιληφθοῦν οἱ Τοῦρκοι, τὸ μετέφερεν εἰς τὴν οἰκίαν του καὶ τὸ ἔθαψεν εἰς ἓν δωμάτιον, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὴν διαθήκην τοῦ Ἀργυρίου, θὰ παρέμενεν ὡς εἶχεν, ἀδιανέμητον, μεταξὺ τῶν κληρονόμων του. Ὑπῆρχε, πλησίον τῆς οἰκίας του μέχρι τοῦ 1941, ὁπότε κατεστράφη, ἕνα μικρὸ ἐκκλησάκι εἰς μνήμην τοῦ Κυρίλλου ΣΤ'. Παρὰ τὴν καταστροφήν, περιεσώθη ἡ εἰκὼν τοῦ πανσέπτου μάρτυρος, ἡ ὁποία φυλάσσεται εἰς τὴν Μητρόπολιν Διδυμοτείχου. Ὑπάρχει καὶ σήμερον παράδοσις, ἡ ὁποία ἀναφέρει ὅτι, ὁ ἀπαγχονισθεὶς Πατριάρχης ἐμφανίζεται εἰς πολλοὺς κατοίκους τοῦ Πυθίου καὶ ὅτι αἱ οἰκογένειαι τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἀργυρίου ἀκούουν βάδισμα εἰς τὴν οἰκίαν των καὶ ψαλμωδίας...

Μ' αὐτὰ ὅλα περιέρχομαι τὴν Ἀδριανούπολι· ὅ,τι βλέπω, μοῦ δίνει λαβὴ γιὰ ν' ἀναμνησθῶ καὶ κάτι ἀπ' ὅ,τι ἔχω ἀκούσει. Καὶ τί νὰ πῶ; εἶναι ἀτέλειωτες οἱ ἀναμνήσεις. Πῆγα παντοῦ. Πῆγα στὶς τρεῖς γέφυρες, τὶς μεγάλες,

τῶν ποταμῶν Ἄρδα, Τούντζα καὶ Ἕβρου, στὴ Γενῆ Κιοπροῦ, τὴν Ἐσκὶ Κιοπροῦ καὶ τὴν Γαζῆ Μιχὰλ Κιοπροῦ. Ἐκεῖ κοντὰ βρίσκεται καὶ τὸ πολύδροσο Σαράϊ καὶ ἔτσι, καθὼς τὸ κυττᾶς χαλασμένο καὶ φθαρμένο, σοὔρχονται στὸ στόμα οἱ στίχοι τοῦ Ἀλὲξ Σούτσου: «Μέγαρον τῆς Τυρρανίας, σὲ ἀφάνισε ὁ Χρόνος, εἴθε μετὰ σοῦ νὰ πέση καὶ ἡ δόξα καὶ ὁ Θρόνος».

Κάθε μεριὰ τῆς Ἀδριανουπόλεως ἔχει κάτι νὰ σοῦ θυμίση: Πὼς ἐδῶ στὸ Σεράϊ ὑπεγράφη ἡ ἀνακήρυξις τῆς Ἑλλάδος σὲ βασίλειο· πὼς ἐκεῖ ἀπέναντι ἀπὸ τὴν κεντρικὴ πύλη τοῦ Διοικητηρίου (Πασᾶ - καπουσοῦ), μέσα στὸ τσικμὰκ σοκὰκ (ἀδιέξοδο) ὑπάρχει μιὰ οἰκία· ἐκεῖ ὑπεγράφη ἡ συνθήκη τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ἔτσι, μὲ ἀναμνήσεις πιὸ πολύ, ἔληξε ἡ παραμονή μου στὴν Ἀδριανούπολι. Πολλὰ βλέπεις, πολλὰ σὲ συγκινοῦν, πολλά, πιὸ πολλὰ σ' ἀγανακτοῦν.

Ἦλθε ἡ ὥρα νὰ πᾶμε πιὸ μέσα. Πρωΐ - πρωΐ μὲ ξύπνησαν οἱ κουκουβάγιες κι' οἱ «γκουγκουχτοῦρες», ποὺ ὑπάρχουν ἄφθονες. Πρέπει νὰ φύγω γιὰ τὶς Σαράντα Ἐκκλησιές. Στὸ δρόμο μὲ τ' αὐτοκίνητο, βλέπω τὰ χέρσα χωράφια. Παρ' ὅλον ὅτι ἡ Ἀνατολικὴ Θράκη εἶναι εὐφορωτάτη, ἐν τούτοις, μένει ἀκαλλιέργητος. Στὶς πόλεις, οἱ ἄνθρωποι εἶναι κακορίζικοι, ἀτημέλητοι, βρώμικοι, κακομοιριασμένοι, καὶ γιὰ νὰ μιλήσουμε ξεκάθαρα, τυραννισμένοι, δὲν ξέρω ἀπὸ τί, ἴσως κι' ἀπ' τὸ μαλθακὸ χαρακτῆρα τους. Θὰ φταίῃ, δὲν μπορεῖ, κι' ἡ πολιτικὴ κατάστασις, πάντως σοῦ δίνουν τὴν ἐντύπωσι πὼς ξαμόλυσαν τὴν κακή τους μοῖρα νὰ κάνῃ κουμάντο. Τὰ ἴδια συναισθήματα σοῦ γεννοῦν καὶ τὰ χωράφια.

Ἂν ἦταν στὰ ἑλληνικὰ χέρια αὐτὴ ἡ ἑλληνικὴ γῆ, θἄταν καταπράσινη σὰν τὴν δυτικὴ Θράκη. Βγαίνοντας ἀπ' τὴν Ἀδριανούπολι καὶ βλέποντας αὐτὰ τὰ ἐρείπια ποὺ ὑπάρχουν ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ στὸ δρόμο, σκέφτομαι πόσα συνέβησαν ἐδῶ σ' αὐτὸ τὸ μέρος, κατὰ τὸν Πρῶτο Παγκόσμιο Πόλεμο, Πόσοι Ἕλληνες σούρθηκαν μὲ τὸ ζόρι νὰ ὑπηρετήσουν στὰ περιβόητα «ἀμελὲ ταμπουροῦ» κι' ἔχασαν τὴ ζωή τους. Ἕνας ἀπ' αὐτοὺς κι' ὁ πάππος μου. Πόσοι δὲν λιποτάκτησαν· κι' ἄλλοι μὲν συνελήφθησαν καὶ πλήρωσαν ἀκριβὰ τὴν κουτουράδα τους, ἄλλοι ὅμως γλύτωσαν. Μοῦ διηγεῖτο ὁ μακαρίτης Κώστας Βουτσόπουλος, πῶς μαζὶ μὲ ἄλλους τέσσερις συμπατριῶτες, κατώρθωσε νὰ λιποτακτήσῃ. Καθὼς εἶχαν φύγει, τοὺς πῆραν γρήγορα μυρωδιὰ καὶ θὰ τοὺς ἔπιαναν, ἂν δὲν βρισκόταν μπροστά τους ἕνας φοῦρνος· μέσα σ' αὐτὸν κρύφτηκαν καὶ γλύτωσαν.

Ἔχουμε νὰ κάνουμε ἑξηνταπέντε χιλιόμετρα μέχρι τὶς Σαράντα Ἐκκλησιες. Περνᾶμε ἀπὸ τὸν μπερεκετλίδικο κάμπο τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ὅπου χάνεται τὸ μάτι μέσα στὴν ἀπεραντωσύνη. Δυστυχῶς ὅμως, αὐτὸ τὸ ἀπέραντο κομμάτι γῆς μένει ἀνεκμετάλλευτο. Κι' ἐνῷ στὴν Ἀνατολικὴ Μα-

κεδονία καὶ Δυτικὴ Θράκη, ἀπ' ὅπου πέρασα κι' ὅπου ἔχουν ἐγκατασταθῆ πρόσφυγες, βλέπαμε καταπράσινα περιβόλια, χωράφια σπαρμένα, ἀμπέλια ὁλοκφούντωτα καὶ καρπισμένα, δένδρα βαθύσκιωτα καὶ ὄμορφα καθαρὰ χωριουδάκια, σπαρμένα ἐδῶ κι' ἐκεῖ, τὸ ἀντίθετο συμβαίνει στὴν Τουρκικὴ Θράκη. Καθὼς περνᾶμε τὸν κάμπο της, συναντᾶμε χωριὰ σὲ ἀπόστασι εἴκοσι καὶ τριάντα χιλιομέτρων, ποὺ οἱ κάτοικοί τους καλλιεργοῦν ἕνα κομμάτι γῆς κοντὰ στὸ χωριὸ κι' ὁ ὑπόλοιπος τόπος μένει ἄσπαρτος, σὰν περιφρονημένη γυναίκα. Μ' ἕνα πρόχειρο ὑπολογισμὸ ποὺ κάνω, βγάζω τὸ συμπέρασμα, πὼς θὰ μποροῦσαν νὰ ζήσουν δύο ἑκατομμύρια ἄνθρωποι ἀπ' τὸν εὐλογημένο, μὰ παραμελημένο τόπο. 'Αγανάκτησις πλημμυρίζει τὴν ψυχή μου μὲ τὴν ἀτυχία μας, μὰ καὶ μὲ τοὺς πολιτικάντηδές μας καὶ τὰ συμφέροντα τῶν μεγάλων κρατῶν, ποὺ κατάφεραν ἔτσι τὰ πράγματα, ὥστε νὰ στερηθῆ ἡ Ἑλλὰς αὐτὸ τὸ εὐφορώτατο καὶ ἑλληνικώτατο κομμάτι γῆς. Καὶ νὰ τὶ κατάφεραν. Ἔμεινε χέρσα γῆ. Θυμοῦμαι ποὺ διάβασα σὲ μιὰ παλιὰ κυβερνητικὴ ἐφημερίδα τοῦ 1922, ποὺ ἔγραφε: «Ἡ ἐσοδεία εἰς σιτηρά, ἡ ὁποία παρήχθη ἐφέτος εἰς τὴν 'Ανατολ. Θράκην καὶ ἡ ὁποία ἐγκαταλείπεται εἰς τὸ ἔλεος τῶν Τούρκων, εἶναι τόσον μεγάλη, ὥστε θὰ ἠδύνατο νὰ θρέψῃ ἑπτὰ φορὲς τὸν πληθυσμὸ τῆς Ἑλλάδος». Ἴσως νὰ ἦταν τότε ἡ τελευταία φορά, ποὺ ἡ γῆ εἶχε «μπερεκέτι». Ἔπεσε σὲ χέρια ποὺ δὲν τὴν δούλεψαν, δὲν ἤθελαν νὰ τὴν δουλέψουν, γιατὶ μέσα στὸ κατάβαθο τῆς ψυχῆς τους μένει πάντοτε ἡ ἰδέα πὼς ἡ Θράκη εἶναι ξένη, δὲν εἶναι δική τους, δὲν τὴν πονᾶνε.

Μ' αὐτὲς τὶς σκέψεις, φθάνουμε στὶς Σαράντα 'Εκκλησιές, στὸ σημερινὸ Κιρκλαρελί. Μιὰ πρώτη ματιὰ μοῦ ἐπιτρέπει νὰ διαπιστώσω, πὼς ὑπάρχει ἀκόμη ἄφθονο πράσινο, ὄχι βέβαια ὅπως παλιά, ὅμως ὑπάρχει. Εἶναι τὰ καρποφόρα δέντρα, καρυδιὲς κι' ἀμυγδαλιές. Ὅμως, οἱ περίφημοι ἀμπελῶνες δὲν ὑπάρχουν πλέον. 'Απὸ τὶς πενήντα - ἑξήντα χιλιάδες στρέμματα, λίγα, πολὺ λίγα, ἔχουν μείνει. Παρ' ὅλον ὅτι ἔφθασα ἐδῶ σὲ περίοδο τρύγου — πρῶτο δεκαήμερο Σεπτεμβρίου — τίποτε δὲν μοῦ θυμίζει ὅτι βρισκόμουν σ' αὐτὴ τὴν ἐποχή. 'Αλήθεια! τί γινόταν πρὶν πενήντα χρόνια στὶς Σαράντα 'Εκκλησιές, τέτοια ἐποχή! Τί διονυσιακὴ τελετουργία: Τί ἀτμόσφαιρα χαρᾶς! Ὅλη ἡ πόλις ἦταν μιὰ πανήγυρις. Βωδάμαξες μὲ κοπέλλες κι' ἀγόρια ξεκινοῦσαν πρωῒ - πρωῒ μὲ τραγούδια γιὰ τοὺς ληνούς· νὰ σὰν κι' αὐτό, τὴν τσουπρούλα:

—Ἄχ τσουπρούλαμ', τσουπρούλαμ' θὰ σὲ παντρέψω
θὰ σὲ σπιτονοικοκυρέψω
θὰ σὲ πάρω μπακαλάκι
ὄμορφο παλληκαράκι.

—Ἄχ νινέ μ', νινένκι δὲν τὸν θέλω
καλὴ μάννα δὲν τὸ θέλω,
φαρμακώνομαι, πεθαίνω.
Μπακαλάκι, νινέ μ', οὔλη μέρα
ποὺ δαγκάνει τὴν σαρδέλλα
καὶ νομίζ' πὼς εἶν' κοπέλλα, κ.τ.λ.

Φορτωμένα ζῶα μὲ τὰ τρυγοκάλαθα, τὶς βοῦτες, τὰ μετάκια, τὰ βαρέλια, ἔσπευδαν στὸν τρύγο. Κι' ὕστερα, τί χαρὰ καὶ τί χαρὸς γινόταν ἐπάνω στὰ τσαλαπατημένα σταφύλια. Σὰν τραγοπόδαροι Πᾶνες ἔμοιαζαν τ' ἀγόρια, ἔτσι ποὺ πηδοῦσαν, ἱδρωμένα καὶ ξαναμμένα ἀπὸ τὴν μυρωδιὰ τοῦ μούστου. Σήμερα δὲν ἀκούγονται «τραβούδια» τοῦ Βάκχου, γιατὶ δὲν ὑπάρχει πιὰ τὸ ἔνθεο φυτό, ἡ ἄμπελος, τουλάχιστον ἔτσι ἄφθονη ὅπως στὰ παλιὰ ἐκεῖνα χρόνια. Μὲ τὸ ζόρι καὶ γυρεύοντας βρῆκα λίγο «μπογιαμὰ» καὶ λίγο «πελίνο», γιὰ νὰ δοκιμάσω. Ρώτησα, τί ἀπέγιναν τὰ τόσα ἀμπέλια, ποιὰ αἰτία τὰ κατέστρεψε. Ἡ φυλλοξήρα, εἶναι ἡ ἀπάντησις, π' ἄρχισε ἀπ' τὸ 1910 περίπου, μὰ ποὺ μὲ τὴν φυγὴ τῶν Ἑλλήνων καλλιεργητῶν ἔλειψε ἡ διάθεσις καὶ ἡ σωστὴ γνῶσις καὶ ἡ φροντίδα, γιὰ τὴν ἀνασύστασι καὶ τὸ ξαναφύτεμα τῶν ριζῶν. Λείψανε οἱ εἰδικοὶ καλλιεργηταί, πράγματα δηλαδὴ ἀδύνατα τώρα πιὰ γιὰ τοὺς Τούρκους.

Περιεργάσθηκα τὴν πόλι, σύμφωνα μὲ τὶς γνώσεις ποὺ εἶχα γι' αὐτήν, ποὺ μοῦ τὶς ἔδωσε, ἀπ' τὴν μιὰ ὁ σκοπιανὸς βουλευτὴς Σαράντα Ἐκκλησιῶν Νικ. Κωνσταντόπουλος, καὶ ἀπ' τὴν ἄλλη τὰ γραπτὰ τοῦ Πολυδ. Παπαχριστοδούλου. Ἄγνωστον πότε ἐκτίσθηκε. Ὅμως, θὰ ὑπῆρχε κάποια μικρὴ πολίχνη, ποὺ δὲν ἀναφέρεται, γιατὶ τίποτε ἀξιόλογο στὴν ἱστορία δὲν ἄφησε. Ἀργότερα, ὁ Σκαρλᾶτος Βυζάντιος, στὸν Γεωγραφικὸ Πίνακα, τὴν λέει «Καρποδαίμων» κι' αὐτὸ τὸ συμπεραίνει ἀπ' τὰ Γεωγραφικὰ τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου (150 μ. Χ.). Ἔτσι τὴν ἀναφέρει κι' ὁ Ρήγας Φεραῖος, στὸ Χάρτη του. Ἡ σημερινὴ ὀνομασία της εἶναι γνωστὴ πὼς παράγεται ἀπὸ τὸ Κὶρκ Κλισέ.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς ποτὲ δὲν εἶχε τόσες ἐκκλησίες — σαράντα — μὰ μήτε ἐκκλησάκι στὴν ἐξοχή. Σώζεται μόνο ἕνα τοπωνύμι κλισετζὶκ - γιολοῦ (ὁ δρόμος τῆς ἐκκλησούλας).

Παρ' ὅλον ὅτι εἶναι πολὺ μικρότερη σὲ πληθυσμὸ ἀπ' τὴν Ἀδριανούπολι, ἐν τούτοις διαπιστώνει κανεὶς μεγαλυτέρα κρατικὴ φροντίδα καὶ περισσοτέρα ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία. Ἔχουν κτισθῆ πολλὰ καὶ ὡραῖα δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ κτίρια. Καινούργιες Τράπεζες, Δημόσια γραφεῖα, Δημαρχεῖο, κινηματογράφοι, ἑστιατόρια κι' ὄμορφα σπίτια. Ἡ ἀγορὰ διεμορφώθη, ὅπως

μοῦ λέει κάποιος ποὺ γνώρισα στὸ ταξίδι, καὶ ὄντως εἶναι πολὺ εὐπρόσωπο κέντρο ἐπαρχιακῆς πόλεως. Φυσικά, ξεκαθάρισαν γκρεμίζοντας ὅλα τὰ παλιὰ κτίρια, τὰ μανάβικα καὶ τὰ γεμενετζίδικα (κατεσκεύαζαν τὰ γεμενιά, ἐλαφρὰ ἀνδρικὰ παπούτσια), κι' ἔτσι ἀπέκτησε μεγάλη εὐρυχωρία. Εἶναι στρωμένη μὲ ἄσφαλτο καὶ δεντροφυτεμένη. Στὴ μιὰ πλευρὰ εἶναι κτισμένο ἕνα ἄμορφο κτίριο, ὁ Οἶκος τοῦ Λαοῦ (Χὰλκ 'Εβί). Ἄλλα δὲ κτίρια σὲ ἄλλα σημεῖα τῆς πόλεως, ὅπως τὸ Δασαρχεῖον ('Ορμὰν νταϊρεσί), τὸ νέο κτίριο τῆς Νομαρχίας καὶ τὸ Μικρὸ Πολυτεχνεῖο 'Αρρένων (Ζαναὰτ 'Ερκὲτ 'Ενστιτουσοῦ). Ἔχουν ἀκόμη διασωθῆ ἀρκετὰ ἀπ' τὰ παλιὰ κτίρια, ὅπως τὸ 'Ελληνικὸ Γυμνάσιο, ποὺ δεσπόζει στὴν πλατεῖα «Γιαγλιὰ μεϊντανί», ὅπως λέγεται τώρα τὸ «μπαΐρι», ἡ παλιὰ αὐτὴ πλατεῖα, ποὺ περιστοιχιζόταν ἀποκλειστικὰ ἀπὸ ἑλληνικὰ σπίτια. Τὸ Γυμνάσιον χρησιμεύει τώρα ὡς τουρκικὸ ('Ορτὰ - 'Οκουλοῦ) μέσο Σχολεῖο. Τοῦτο τὸ Γυμνάσιο, ποὺ παλιὰ λεγόταν 'Ελληνικὴ Σχολὴ ἐχρονολογεῖτο ἀπὸ τὸ 1833. Σ' αὐτὸ δίδαξαν καὶ διηύθυναν ὁ Δημ. Χαριτωνίδης (ὁ μετέπειτα Πατριάρχης Διονύσιος Ε'), ὁ 'Ιερόθεος Ἄνθιμος, ἐκ Σαράντα 'Εκκλησιῶν, Βούλγαρος τὴν καταγωγὴν καὶ μετέπειτα Μητροπολίτης Πρεσλαύας, Πρῶτος Ἔξαρχος τῶν Βουλγάρων (1872). 'Ο Μελισσηνὸς Χριστοδούλου Σαμμακοβίτης, (ἐκ μητρὸς τὸ γένος Μπαμπάκογλου), ἀπέθανεν ὡς Μητροπολίτης Μαρωνείας καὶ Θάσου (1920). 'Ο Σταμάτιος Ψάλτης (ἀπέθανε στὸ Ψυχιατρεῖον), ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ὁποίου προήχθη εἰς 'Ημιγυμνάσιον μὲ πρῶτο Γυμνασιάρχη τὸν ἐκ Κρήτης φιλόλογο Γ. Ζομπανάκη (κατόπιν ἐκπαιδευτικὸν σύμβουλον) καὶ σὰν φιλόλογος δούλεψε κι' ὁ νῦν καθηγητὴς τῆς Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν κ. Κ. Βουρβέρης, ποὺ πολλὲς φορὲς εἶχε ἀναφέρει σὲ μᾶς ὅτι δούλεψε ἐκεῖ.

Σ' αὐτὴ τὴν πλατεῖα διεσώθησαν τὰ σπίτια τοῦ ἰατροῦ 'Ιωάννου Κεραμέως καὶ τοῦ Σαφ. Τσελέμπογλου, τοῦ ὁποίου διακρίνεται καὶ τὸ ὄνομα στὴν πρόσοψι τοῦ σπιτιοῦ. 'Εδῶ ἦταν καὶ τὸ σπίτι τοῦ Δημ. Δοδόπουλου, ποὺ σ' αὐτὸ φιλοξενήθηκε ὁ τσαρίσκος Φερδινάνδος, κατὰ τὸν πρῶτο Βαλκανικὸ πόλεμο, γιατὶ τὰ σπίτια τῶν λίγων Βουλγάρων στὶς Σαράντα 'Εκκλησιὲς δὲν ἤσαν καθόλου εὐπρόσωπα γιὰ νὰ φιλοξενήσουν τὸν Μεγαλειότατο τῆς Βουλγαρίας. 'Εκεῖ στὴν πλατεῖα χτίστηκε ἕνα νέο τζαμί, στὸ χῶρο τῆς κατοικίας τοῦ Νικολ. Τσιτσιμπουρούνη. Στὴν πλατεῖα αὐτή, κέντρο τῆς ἄλλοτε ἑλληνικῆς ζωῆς — ἐκτὸς τοῦ ἑλληνικοῦ ἡμιγυμνασίου, ποὺ βρισκόταν πάνω στὴν πλατεῖα — παρέκει ἦταν ἡ Μητρόπολις κι' ὁ Μητροπολιτικὸς Ναός. 'Εκεῖ μπροστὰ στὴν 'Εκκλησία, Τοῦρκοι ἠθοποιοί, λίγες ἑβδομάδες μετὰ τὴν ἀνακήρυξι τοῦ Συντάγματος, ἔστησαν μιὰ πρόχειρη σκηνὴ γιὰ νὰ παίξουν τὸ πατριωτικό του ἔργο «Βατὰν» (πατρίς).

Κατεχόμενοι ἀπὸ μεγάλο ζῆλο, κατέβαλαν κάθε προσπάθεια ν' ἀποδώ-

σουν μὲ ρεαλισμὸ τὰ γεγονότα τοῦ ἔργου, πρόδρομοι αὐτοὶ τοῦ ρεαλιστικοῦ θεάτρου (!), κι ἔτσι, στὴ σκηνὴ ὅπου ἐπολιορκεῖτο ἡ Πλεῦνα, κατὰ τὸ Ρωσοτουρκικὸ πόλεμο (αὐτὸ ἦταν τὸ θέμα τοῦ ἔργου) καὶ ἐβομβαρδίζετο, ἔστησαν στὴν πλατεῖα κανόνια καὶ μπροστὰ στὰ ἔκπληκτα μάτια τῶν θεατῶν καὶ χωρὶς καμμιὰ προειδοποίησι, ἄρχισαν νὰ κτυποῦν τὴν πίσω ἀπ' τὴν σκηνὴ εὑρισκομένη Μητρόπολι.

Τὸ τί ἔγινε δὲν περιγράφεται! Οἱ κρότοι καὶ οἱ κραδασμοὶ ἔφεραν τὸ σπάσιμο τῶν τζαμιῶν, γέμισε ἡ ἀτμόσφαιρα καπνό, οἱ κάτοικοι βγῆκαν τρομαγμένοι ἀπ' τὰ σπίτια, οἱ θεαταὶ παραζαλισμένοι φώναζαν, ὅμως, παρ' ὅλα αὐτὰ ὁ κανονιοβολισμὸς συνεχίσθηκε σὲ κείνη τὴν παράστασι. Ἔτσι, ὁ Μητροπολιτικὸς Ναὸς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου κατεδαφίσθη καὶ ἔγινε οἰκόπεδο, ἀπ' τὸν ἀνόητο αὐτὸ θεατρικὸ ρεαλισμό. Ἀπορῶ, πῶς δὲν ἔσφαξαν καὶ μερικοὺς μπροστὰ στοὺς θεατὰς γιὰ ν' ἀναπτύξουν αἰσθητικῶς τὸ καλλιτεχνικὸ συναίσθημα.

Ἐπισκέφθηκα τὴν πλατεῖα τοῦ Καράμουρα, ποὺ πάντα εἶναι ἕνα διαρκὲς παζάρι ζώων καὶ ἄλλων εἰδῶν, γεωργικῶν φυσικά. Ἡ πλατεῖα αὐτὴ διατηρεῖ τὴν παλιά της ἀγροτικὴ κι' ἀνατολίτικη ἀτμόσφαιρα, ἔτσι γεμάτη ποὺ εἶναι ἀπὸ μαῦρα βουβάλια τῆς Θράκης, ὅλο νωχέλεια κι ἀσχήμια, καὶ κάρα λογῆς - λογῆς. Κατεστράφη ὁ Ἀμυγδαλεώνας (τὸ μαντεμλίκι), ὅπως καὶ τὸ νεκροταφεῖο. Στὸ κοιμητήριο αὐτὸ ὑπῆρχαν ἐπιγραφὲς σὲ ἀφάνταστη γλωσσικὴ ποικιλία, ἀπὸ ἀρχαία ἰωνικὴ διάλεκτο, μέχρι ἀρμένικα. Ἰδού, παραθέτω μιὰ ἐπιγραφὴ ποὺ μοῦ ἔδωσε κάποιος Σαρανταεκκλησιώτης:

«Ἔνθ' ἰθαγενέος φωτὸν νεκῦν,
ἀμφικαλύπτει γαῖα Ἰωάννεω.
Γιαννάκογλου ἐπίκλην, πᾶσι.
Πολίταις προσφιλέος γεραροῦ
ἐριτίμου οὕνεκα ἧς πάτρης
λαμπρὸς ἔην στέφανος τῷ μιν
ἔται γνωτοὶ τ' ἀδικῶς
κόψαντο θανόντα πεντήκοντα ἔτη
ἀπροΐδει θανάτῳ ἄγχι
δ' ἀποιχομένοιο πάροιθε, φίλον κατέρειξαν
υἱέος οὐ μικρὸς κέκτανέ μιν θάνατος.»

Τίποτε δὲν ὑπάρχει ἀπὸ τὰ παλιὰ μαυσωλεῖα καὶ τοὺς ταπεινοὺς τάφους.

Περπατῶ στοὺς δρόμους κι' ἀκούω τὰ τουρκάκια νὰ παίζουν κι' αὐτὰ τὰ ἀκατάληπτα γιὰ μένα λόγια, ἀσφαλῶς κρύβουν τὰ λόγια ποὺ χρησιμοποι-

οῦσαν τὰ Ἑλληνόπουλα τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν, στὰ παλιὰ τὰ χρόνια. Τὰ παιχνίδια ἔμειναν μ' ἄλλες κουβέντες.

Οἱ Σαρανταεκκλησιῶτες ἐφημίζοντο διὰ τὸ ἀστειολόγο καὶ εὔστροφο πνεῦμας τους. Εἶχαν ἀνεπτυγμένο τὸ αἴσθημα τοῦ χιοῦμορ, ὅσο κανείς. Ἔχουν διασωθῆ πολλὰ ἀνέκδοτα καὶ ἔμμετρα, ποὺ ἀποδεικνύουν τὰ παραπάνω.

Γελοῦσαν πάρα πολύ, ὅταν ἄκουγαν τὸ περιγελαστικὸ τραγοῦδι τῆς νύφης:

«Νὰ παντρεφτῶ ποθύμησα, ὅμως τὸ συλλογιοῦμαι
ποῦναι τὰ ἔξοδα βαρειὰ καὶ πάντοτε φοβοῦμαι·
καὶ μιὰ γρηὰ παμπόνηρη ἀπὸ τὸ μαχαλά μου,
πάντοτε μὲ τὰ λόγια της μὲ καίει τὴν καρδιά μου:
—Παντρέψου, γιέ μου, μ' ἔλεγε, νὰ πάρης κοριτσάκι,
νὰ χαίρεσαι τὰ νιᾶτα σου, χειμῶν' καλοκαιράκι.»
Τότε σηκώνομαι καὶ 'γὼ καὶ βάζω τὰ καλά μου
σὰν τσελεμπὴς φαινόμουνα ἀπ' τὴν περπατησιά μου,
μὲ παίρν' ἡ γρηὰ ἀπ' τὸ χερί, μὲ πάγει σ' ἕνα σπίτι,
ὁποὔτανε χειρότερο ἀπ' τσ' ὄρνιθας τὴν κοίτη.
Βλέπω τὸν πεθερὸ κουφό, τὴν πεθερὰ κουβάρα,
καθούντανε ἀκουμπιστοὶ πάν' σὲ μαξιλάρα·
τὴν μύτη της ἐσφούγγιζε, ἡ μύξα νὰ μὴ πέση.
Οἱ ψεῖρες καὶ ἡ κόνιδα ἦταν τὰ μετρητά της
καὶ οἱ ἀράχνες τοῦ σπιτιοῦ ἤτανε τὰ προικιά της.
Κι' ἡ γρηὰ τῆς ἔλεγε νὰ σηκωθῆ ν' ἀλλάξη
κι' ἐγὼ ἀπὸ πίσω ἔλεγα, «φωτιὰ νὰ τήνε κάψη.»
Ἀνατριχίλα μ' ἔπιασε τὴν πόρτα της νὰ εὕρω,
καὶ ἡ γρηὰ μ' ἐφώναζε κι' ἐγὼ τὴν βλαστημοῦσα,
θυμοῦμ' να καὶ τὴν ὀμορφιὰ τῆς νύφης καὶ γελοῦσα.»

Τὸ ἀκόλουθο ἐπεισόδιο, πολὺ χαρακτηριστικὸ τοῦ εὐστρόφου πνεύματος τῶν Θρακῶν, ξετυλίχθηκε ἔξω ἀπὸ ἕνα καφενεῖο κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς ὀξείας κρίσεως τοῦ κρητικοῦ ζητήματος. Τότε οἱ Τοῦρκοι, καλὴ ὥρα τώρα μὲ τὴν Κύπρο, ὠργάνωσαν συλλαλητήριο στὴν πλατεῖα. Μερικοὶ Ἕλληνες, ποὺ κάθονταν ἔξω ἀπ' τὸ καφενεῖο, φώναζαν αὐτοὶ ὅπως οἱ Τοῦρκοι: Γκιριντὶ Βερμέϊζ (Δὲν δίνουμε τὴν Κρήτη). Ἡ φωνή τους ὅμως πρόδιδε πὼς κορόϊδευαν. Θύμωσαν οἱ Τοῦρκοι, τοὺς ἔπιασαν καὶ τοὺς ἔστειλαν στὸ δικαστήριο. Οἱ συλληφθέντες λοιπὸν τότε, σκαρφίστηκαν τὸ ἑξῆς κόλπο:

—Ἐμεῖς, εἶπαν στὴν ἀπολογία τους, δὲν φωνάζαμε «Γκιριντὶ βερμέϊζ», ἀλλὰ νὰ τί συνέβηκε: Στὴν παρέα μας ὑπῆρχε μιὰ λατέρνα ποὺ μᾶς διασκέ-

δαζε. Ὁ ὀργανοπαίκτης σὲ μιὰ στιγμὴ πῆγε νὰ φύγῃ. Τὸν παρακαλέσαμε κι' ἐπιμείναμε νὰ συνεχίσῃ. Ἀλλ' αὐτὸς ἐννοοῦσε ν' ἀποχωρήσῃ. Τότε κάποιος ὥρμησε καὶ πῆρε τὸ κλειδὶ τῆς λατέρνας, ποὺ χωρὶς αὐτὸ δὲν μποροῦσε νὰ παίξῃ. Ὁ λατερνατζῆς τὸ ζητοῦσε ἐπίμονα κι' ἐμεῖς φωνάζαμε τότε: «κιλιντὶ βερμέϊζ» (τὸ κλειδὶ δὲν δίνουμε!). Ἡ ἠχητικὴ ὁμοιότης τῶν δύο λέξεων ἔπεισε τοὺς Τούρκους δικαστὰς ὅτι ἔτσι ἦταν τὰ πράγματα κι' ἀθώωσαν τοὺς περιπαῖχτες Σαρανταεκκλησιῶτες. Ἔχει πολλὰ νὰ πῇ κανεὶς ἀκόμη γιὰ τὶς Σαράντα Ἐκκλησιές, μόνο εἶναι καὶ πολλὰ τὰ ἄλλα μέρη ποὺ πρέπει νὰ ἐπισκεφθοῦμε.

Ὕστερα ἀπὸ τόσο κάμπο, κουραστικό, ἀπ' τὴν μονοτονία, γιὰ τὸ μάτι, μόλις βγαίνουμε ἀπ' τὶς Σαράντα Ἐκκλησιές, στὸν ὁρίζοντα, κατὰ τὴν κατεύθυνσι ποὺ πηγαίνουμε, ἕνα ὀρεινὸ παραπέτασμα ἁπλώνεται. Εἶναι ὁ Μικρὸς Αἶμος, ποὺ ξεκουράζει τὸ μάτι μὲ τὶς χαριτωμένες καὶ δασώδεις πλαγιές του. Παίρνουμε τὸν ἀνήφορο. Περνᾶμε τὸ Σεϊτὰν ντερέ, τὸ Κιζιλτζὶκ καὶ Οὐσκιοὺπ ντερὲ καὶ φθάνουμε στὸ Σκοπό. Ὁ τόπος ποὺ ἀνέπτυξε πολὺ τὰ γράμματα. Εἶχε τὰ πιὸ πολλὰ σχολεῖα ἀπ' ὅλες τὶς γύρω πόλεις ἐν ἀναλογίᾳ. Πολὺ παλιὰ κωμόπολις ὁ Σκοπὸς ὅπου γύρω της ὑπάρχουν πολλὰ βυζαντινὰ ἐρείπια καὶ ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα. Τὸ παλιό του ὄνομα εἶναι Σκόποι. Εἶναι ἐπάνω σὲ δυὸ λόφους, χωρίζεται ἀπὸ ἕνα χείμαρρο ποὺ περνᾶ μέσ' ἀπ' τὴν πόλι, ἡ ὁποία συνδέεται μὲ τρεῖς γέφυρες. Αὐτές, ποὺ παλιὰ ἦσαν ξύλινες, τώρα ξαναχτίστηκαν καὶ στέκονται ἐκεῖ φτιαγμένες ἀπὸ πέτρα καὶ τσιμέντο.

Στέκομαι σὲ μιὰ καὶ κοιτάζω γύρω νὰ κατατοπιστῶ.

Ὁ κ. Κωνσταντόπουλος μοῦ ἔλεγε γιὰ τὶς τέσσερες συνοικίες του· τὸ Σακιζλῆ καὶ τ' Αλεμόνι ἀπ' τὴν ἀνατολικὴ μεριὰ καὶ τὸ Κυριακὸ καὶ τὸ Παλατίνι ἀπ' τὴν ἄλλη. Χωρὶς νὰ τὸ θέλω ἔρχεται στὸ νοῦ μου τὸ δίστιχο:

«Στὸ Κυριακὸ οἱ ὄμορφες
στὸ Παλατίνι οἱ ἄσπρες,
στὸ Σακιζλῆ καὶ στ' Ἀλεμόν,
γαρούφαλλα μὲ γλάστρες.

Ψάχνω νὰ βρῶ ἀσυναίσθητα τὴν Ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Ὅμως, τίποτε δὲν θυμίζει ναό. Μόνο τέσσερα τζαμιὰ τὸ ἕνα ἔχει κτισθῆ πάνω στὸ σπίτι τοῦ κ. Κωνσταντοπούλου. Ρώτησα μὲ φόβο, τί ἔγινε ἡ Ἐκκλησία. Πρόθυμα μοῦ εἶπαν, ὅτι διελύθη εἰς τὰ «ἐξ ὧν συνετέθη» καὶ πουλήθηκε λιανικῶς. Δὲν κάνω χιοῦμορ. Τὰ κεραμίδια της χρησιμοποιήθηκαν γιὰ τὸν Οἶκο τοῦ λαοῦ (Χάλκ ἐβὶ) τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν, ἡ δὲ καμπάνα της ποὺ ζύγιζε χίλια κιλὰ καὶ ποὺ ἀκουγόταν ὄμορφα ἀπὸ πολὺ μακρυὰ πουλήθηκε γιὰ χαλκός.

Ὁ Σκοπὸς μὲ τὶς ἕξη χιλιάδες Ἕλληνες ποὺ ἀριθμοῦσε μιὰ φορά, σήμερα κατάντησε ἕνα χωριό. Εἶχε ὀκτακόσιους μαθητὰς στὰ σχολεῖα του, δύο ἀρρεναγωγεῖα κι' ἕνα παρθεναγωγεῖο. Ἡ Ἑλληνικὴ Σχολή του, ποὺ δίδαξαν ἄνδρες, ὅπως ὁ Συμεὼν ὁ Ἴμβριος κι' ὁ Ἐθνομάρτυς Παπανδρέας, ποὺ ἀπηγχονίσθη τὸ 1821 κι' αὐτός, ὁ Γεώργ. Μπανάνος, κι' ὁ Μιχάλης Κωνσταντινίδης. Ἀπ' τὸ Σκοπὸ κατήγετο κι' ὁ Πατριάρχης Ἰωακεὶμ ὁ Γ' τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα τὸ οἰκογενειακὸ ἦταν Ντεβερτζῆς. Κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, ὁ Σκοπὸς ὑπέστη πολλὰ δεινὰ κι' εἶχε καὶ τοὺς Ἐθνομάρτυρές του, τὰ δυὸ ἀδέλφια τοῦ Κωνσταντόπουλου, Ἀριστόδημον καὶ Παπακυριάκον, τὸν Σίμον Σιμόπουλον, Πελοπίδα Βαβατζανίδη, Ζαφείρη Ζαφειριάδην καὶ Θεόδωρον Κοκκάλαν, ποὺ ἐσφαγιάσθησαν ἀγρίως.

Στὸ Σκοπὸ γνώρισα καὶ τὸν Πρόεδρο τοῦ Σκοποῦ, εὐγενικός, παραδόξως, Τοῦρκος, παρ' ὅλην τὴν ἀγραμματωσύνη του. Ἀφήνοντας τὸ Σκοπὸ φέρνω στὸ μυαλό μου τὸν Νέο Σκοπὸ κοντὰ στὶς Σέρρες, ὅπου οἱ Σκοπιανοὶ ἀγωνίζονται νὰ δημιουργήσουν ἕνα καλύτερο μέλλον. Τὸ ταξὶ ὕστερα ἀπὸ τὸ Σκοπό, ἀφήνει τὸν δρόμο πίσω του, γεμίζοντας σκόνη τὰ λίγα δένδρα ποὺ βρίσκονται ἀριστερὰ καὶ δεξιά, καὶ πιάνει τὶς δασωμένες περιοχές. Περνᾶμε ἀπ' ἔξω ἀπ' τὸ χωριὸ Καϊναρτζά, ποὺ δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὴν παλιὰ Ἑλληνικὴ Γέννα, φημισμένη γιὰ τὰ ὑπέροχα κρυσταλλένια νερά της. Ἡ φήμη αὐτὴ κρατᾶ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Δαρείου τοῦ Ὑστάσπους, ποὺ τὸ 515 π.Χ. ἔφθασε ἐδῶ ψηλὰ γιὰ νὰ πολεμήσῃ τοὺς Σκύθας. Τόσο φχαριστήθηκε ἀπ' τὸν τόπο καὶ τὰ νερά του, ποὺ ἔμεινε τρεῖς ἡμέρες κι ἔστησε κι ἀναμνηστικὴ στήλη. Τούτη τὴ φήμη τὴν διέσωσε ὁ Ἡρόδοτος στὶς Μοῦσες του. Κοντὰ στὴ Γέννα εἶναι καὶ ἡ Βρύση (νῦν Βουνὰρ Χισάρ). Βρυσόκαστρο τὸ λέγαν παλιὰ γιὰ τὶς ἄφθονες πηγές του ποὺ τροφοδοτοῦσαν μὲ νερὸ τὸ ποτάμι Τέαρο. Στὴ Βρύση, ἐκείνη τὴν ἡμέρα, εἶχε παζάρι, ἀλλὰ χωρὶς τὴν παλιὰ ζωντάνια.

Στὸ δρόμο συναντήσαμε τὸ Πόργιαλι, φημισμένο γιὰ τὴν ἀγριότητα τῶν κατοίκων, τουρκοχώρι. Σ' αὐτὸ τὸ χωριὸ κινδύνεψε πολλὲς φορὲς ἡ ζωὴ συμπατριωτῶν, ποὺ τόλμησαν νὰ ζητήσουν βοήθεια ὅταν ὁ χειμῶνας ἦταν βαρὺς καὶ οἱ δρόμοι ἀποκλεισμένοι ἀπ' τὸ χιόνι καὶ δὲν μποροῦσαν νὰ συνεχίσουν τὸ ταξίδι τους. Τὸ περνᾶμε καὶ πᾶμε στὸ Σκεπαστὸ ποὺ ἔχει τὸ ὡραιότερο κλῖμα τῆς περιοχῆς. Τὸ ὄνομά του τὸ πῆρε εἴτε ἀπὸ τὶς «σκεπαστές», κάτι καλύβες, εἴτε ἀπὸ τὸ πολὺ χιόνι ποὺ ρίχνει καὶ τὸ σκεπάζει. Οἱ παλιοὶ κάτοικοι ἦσαν ἀραμπατζῆδες, οἱ περισσότεροι, καὶ γεωργοί. Ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀγράμματοι καὶ ἀγαθοί, γι' αὐτὸ οἱ Σαμμακοβῖτες τοὺς πείραζαν καλόκαρδα.

Στὸ Σκεπαστὸ ἔχει τώρα τὸ πιὸ πρωτότυπο Μουσεῖο στὸν κόσμο. Ἐκ-

θέτει κεφάλια σφαγιασθέντων Τούρκων ἀπὸ Ἕλληνες (;) κι' αὐτὸ φυσικὰ γιὰ νὰ θυμίζῃ στοὺς Τούρκους, πόσο βάρβαροι εἶναι οἱ Ἕλληνες! Καὶ παίρνουμε τὸν ἀνήφορο.

Βρισκόμαστε στὶς κορφὲς τῆς Στράντζας καὶ μάλιστα στὸ Καραμὰν Μπαΐρ. Ὁ δρόμος τοῦτος ποὺ πατᾶμε καὶ ποὺ ἑνώνει τὸ Σκεπαστὸ μὲ τὸ Σαμμάκοβο, ἔγινε μὲ πολὺ αἷμα. Βλέπω μὲ τὰ μάτια τῆς φαντασίας ἕνα ἀπαίσιο, αἱμοβόρο θηρίο μ' ἀνθρώπινο σχῆμα, τὸν Χουσεῒν Χαμντή, τὸν Καϊμακάμη τοῦ Σαμμακοβίου, νὰ χτυπᾷ μὲ τὸ μαστίγιο τοὺς συμπατριῶτες ἄγρια γιὰ νὰ τοὺς ἀναγκάσῃ νὰ κάνουν γρήγορα.

Σὲ λίγο βρισκόμαστε στὸ ξέφωτο τοῦ «Γκράντου», στοῦ Σίρμπου τὶς Μαντρινιές, στὸ τόπο τοῦ μαρτυρίου ὅπου δεκαοκτὼ Σαμμακοβῖτες μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Δήμαρχό τους , πλήρωσαν μὲ τὸ αἷμα τους τὴν δολοφονία τοῦ γυιοῦ τοῦ Βαλῆ τῆς 'Αδριανουπόλεως Χατζηαντήλ, ποὺ συνέβη περίπου σ' αὐτὸ τὸ μέρος ἀπὸ Βουλγάρους ἀπάστρατους.[1]

Φθάσαμε στὸ Σαμμάκοβο. 'Εκεῖ γνωρίσαμε τὸν νῦν Δήμαρχο Σαμμακοβίου, τὸν Δικηγόρο 'Οσμὰν Κενάϋ. Μιλάει πολὺ καλὰ τὰ Ἑλληνικά. Γεννήθηκε στὰ Γιάννενα, βλέπετε. Αὐτὸ τὸ ὅτι μιλάει τὴ γλῶσσα μας, εἶναι πολὺ ἐξυπηρετικό. Δείχνει κι' ἀρκετὰ φιλέλλην.

Στὸ Σαμμάκοβο πολλὰ ἔχουν ἀλλάξει καὶ χρειάζεται πολὺς χρόνος γιὰ νὰ τ' ἀντιστορήσω. Σήμερα ἔχει γίνει ἕνα τεράστιο στρατόπεδο. Τὰ σύνορα τῆς Βουλγαρίας εἶναι κοντά, βλέπετε. Περιδιαβάζοντας στὸ Σαμμάκοβο, θυμοῦμαι ὅσα οἱ μακαρίτες πλέον, Κιακίδης Θεόδ., καὶ Βουτσόπουλος Κωνστ. μοῦ ἐδιηγοῦντο. Γιὰ τὸν Κονδύλη, τὸν 'Αντιβασιλέα, ποὺ ἔδρασε ἐδῶ ψηλὰ ἐναντίον τοῦ Βουλγαρικοῦ κομιτάτου καὶ τὴν σλαυϊκὴν προπαγάνδα, θυμήθηκα τὴν Πιτεροδευτέρα μὲ τὴν καταπληκτικὴ ζωντάνια κι' ἕνα σωρό.

Τί πίκρες, τί βάσανα, τὶ γλυκὲς ὧρες πέρασε τοῦτος ὁ τόπος! Καὶ τώρα βρίσκεται σὲ ξένα χέρια, ποὺ τὸν νοιώθουν σὰν ξένοι.

Πήγαμε καὶ στὴν Τρουλιά, κατεβήκαμε καὶ στὴν Νιάδα. Πόσες ἀναμνήσεις. Φύγαμε γιὰ τὶς Σοφίδες καὶ ἐκεῖνο ποὺ μοῦ ἔκανε ἐντύπωσι, ὅταν διάβαζα γι' αὐτὴν καὶ τώρα τὸ θυμήθηκα, ἦταν ἡ παράξενη ντουλγκέρικη διάλεκτος ποὺ εἶχαν. Ἦσαν σπουδαῖοι κτιστάδες, φημισμένοι καὶ εἶχαν φτιάξει αὐτὴ τὴν παράξενη τῷ ὄντι διάλεκτο γιὰ νὰ συνεννοοῦνται μεταξύ τους, χωρὶς νὰ τοὺς καταλαβαίνουν.

Ὅμως, ἀγαπητοί μου, ἡ ὥρα πέρασε, σᾶς κούρασα μὲ ἀναμνήσεις καί,

1. Βλ. καὶ «Θρακικὰ» Τόμ. 32ος σ. σ. 158 – 159.

πιστέψτε με, εἶναι πολὺ φορτίο, τίποτε πιὸ βαρὺ ἀπ' τὸ χρόνο ποὺ φέρνουμε στὴ πλάτη μας.

Ἡ Θράκη, ἡ Ἀνατολικὴ Θράκη, ἡ Ἑλληνικὴ Ἀνατολικὴ Θράκη, εἶναι μεγάλη, δὲν ἐξαντλεῖται μέσα σὲ μιὰ ὥρα. Ἀλλοίμονο, δὲν θἄξιζε τότε τὸν κόπο νὰ τὴν διεκδικοῦμε, νὰ τὴν ὀνειρευώμαστε. Πήραμε μόνο τὴ βορεινὴ πλευρά της. Ἔχουμε πολλὰ νὰ ποῦμε ἀκόμη γιὰ τὶς νότιες πολιτεῖες καὶ κωμοπόλεις. Πιστέψτε με, σὰν ξεκίνησα εἶπα· βεβαίως καὶ θὰ χωρέση σὲ μιὰ ὁμιλία ὁλάκερη ἡ Θράκη. Ὅμως, ὅταν ἔμπαινα μέσα σὲ μιὰ πόλι, καθὼς ἔγραφα, ἦταν δύσκολο νὰ βγῶ εὔκολα. Νὰ τώρα σὰν ἔφθασα στὶς Σοφίδες κι' εἶπα νὰ πάω στὴ Βιζύη, τρόμαξα.

Θἄθελα τοὐλάχιστο μισὴ ὥρα νὰ μιλῶ γιὰ ἀναμνήσεις, ποὺ γεννᾷ ὁ τόπος, γιὰ ἱστορικὰ γεγονότα, γιὰ τὸν Βιζυηνό, τὸ «Γιωργάκι τῆς Μιχαλιέσσας» κι' ὕστερα τί δὲν μένει πίσω, ἂς ἀφήσουμε τὴν Κων)πολι. Πρέπει νὰ μιλήσης γιὰ τὴν Σηλύβρια, τὴν Ραιδεστό, τὴν Καλλίπολι, τοὺς Ἐπιβάτες, τὴν Καλλικράτεια, τὴν Τυρολόη, τὴν Μακρὰ Γέφυρα, τὴν Ἡράκλεια, καὶ τόσες ἄλλες, μικρές, μεγάλες.

Ἄχ! Ἡ Θράκη εἶναι ἕνα ἔργο κινηματογραφικὸ μὲ πάρα πολλὰ ἐπεισόδια καὶ δὲν μπορεῖς νὰ τὸ δῆς στὴν νόμιμη ὥρα τοῦ κανονικοῦ προγράμματος. Ἐλπίζω πὼς στὸ προσεχὲς μέλλον, θὰ μᾶς δοθῆ πάλι ἡ εὐκαιρία νὰ τὰ ξαναποῦμε, ἢ καὶ κάποιος ἄλλος νοσταλγός, γι' αὐτό, τὸ μόνο ποὺ ἔχω νὰ πῶ, τώρα εἶναι:

— Συνέχεια στὸ προσεχές.

Β. ΑΣΗΜΟΜΥΤΗΣ

ΠΛΟΥΣΙΑ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΤΑΡΤΙΣΘΕΙΣΑ ΕΝ ΤΗ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΩ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ ΚΑΙ ΑΦΟΡΩΣΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗΝ ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ - ΣΟΥΦΛΙΟΥ

Ἐθνικὴν ὑπηρεσίαν προσέφεραν ὁ Ἐπιθεωρητὴς τῆς Α)θμίου Ἐκπαιδευτικῆς Περιφερείας Διδυμοτείχου κ. Νικόλαος Μανεσιώτης, οἱ Διευθυνταί, οἱ Διδάσκαλοι καὶ οἱ Νηπιαγωγοὶ τῆς περιφερείας, καθὼς καὶ ὁ κ. Γ. Σπυριδάκης, Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν - Διευθυντὴς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ
Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἐπίτιμος Δ/ντὴς τοῦ Κέντρου Ἐρεύνης τῆς Ἑλλην. Λαογραφίας Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

Ὁ κ. Ν. Μανεσιώτης συνέλαβε τὴν λαμπρὰν ἰδέαν ὅπως συλλεγῇ λαογραφικὸν ὑλικὸν ἀπ' ὅλην τὴν περιφέρειαν, οἱ λοιποί, ὡς μέλισσαι, συνέλεξαν, ἐπεξειργάσθησαν καὶ διετύπωσαν κατὰ τρόπον ἄριστον τὸ ὑλικὸν τοῦτο, ὁ δὲ τρίτος παρέσχε πολυτίμους ὁδηγίας διὰ τὴν σπουδαίαν αὐτὴν ἐργασίαν.

Διὰ τὴν ὅλην ἐπιτελεσθεῖσαν ἐργασίαν ταύτην, περισώσεως καὶ καταγρα-

φῆς ὑλικοῦ, τοῦ ἐκ παραδόσεως λαϊκοῦ πολιτισμοῦ τῆς Θράκης καὶ τὴν ἀντιστοίχως φροντίδι αὐτοῦ ἵδρυσιν εἰς Διδυμάτειχον Λαογραφικοῦ Μουσείου, ὁ κ. Ν. Μανεσιώτης ἐτιμήθη ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν δι' εἰδικοῦ ἐπαίνου, ἐπιδοθέντος εἰς αὐτὸν κατὰ τὴν πανηγυρικὴν συνεδρίαν τῆς Ἀκαδημίας τῆς 28.12.1968.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΥΧΗΙ ΑΓΑΘΗΙ

ΕΔΟΞΕ ΤΗΙ ΑΚΑΔΗΜΙΑΙ ΑΘΗΝΩΝ

ΝΙΚΟΛΑΩΙ ΜΑΝΕΣΙΩΤΗΙ

ΕΠΑΙΝΟΝ ΑΠΕΝΕΙΜΕΝ

ΕΦ' ΟΙΣ ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΗΝ ΚΑΙ ΘΕΡΑΠΕΙΑΝ
ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΒΙΟΥ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΔΙΕΠΟΝΗΣΑΤΟ
ΕΝ ΘΡΑΚΗΙ

ΕΝ ΤΗΙ ΠΑΝΗΓΥΡΕΙ ΜΗΝΟΣ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ ΟΓΔΟΗΙ
ΕΠΙ ΕΙΚΑΔΙ ΕΤΟΥΣ ΟΓΔΟΟΥ ΚΑΙ ΕΞΗΚΟΣΤΟΥ ΚΑΙ
ΕΝΑΚΟΣΙΟΣΤΟΥ ΚΑΙ ΧΙΛΙΟΣΤΟΥ

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ — Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ

Τὸ Θρακικὸν Κέντρον εὐγνωμονεῖ τοὺς ἀνωτέρω φιλοπάτριδας πνευματικοὺς ἐργάτας.

'Α π ό σ π α σ μ α

Τῆς ἐκθέσεως τῆς συνταχθείσης ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως κ. 'Ιωάννου Θεοδωρακοπούλου καὶ ἀναγνωσθείσης ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ Πανηγυρικῇ Συνεδρίᾳ τῆς 'Ακαδημίας τῆς 28ης Δεκεμβρίου 1968 περὶ τῶν ἀπονεμομένων ἐπαίνων, βραβείων καὶ μεταλλίων.

. . . .

Μετὰ γνώμην τῆς Τάξεως τῶν Γραμμάτων καὶ Καλῶν Τεχνῶν καὶ ἀπόφασιν τῆς 'Ολομελείας ἀπονέμεται :

. . . .

3) Ἔ π α ι ν ο ς εἰς τὸν 'Επιθεωρητὴν τῆς Δημοτικῆς 'Εκπαιδεύσεως τοῦ Διδυμοτείχου κ. Νικόλαον Μανεσιώτην διὰ τὴν συμβολήν του εἰς τὸν κλάδον τοῦ 'Εθνικοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ. 'Ο 'Επιθεωρητὴς κ. Νικόλαος Μανεσιώτης ἀνέπτυξεν εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὸν δημοδιδασκάλους τὴν σημασίαν τῆς συλλογῆς τῶν στοιχείων τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ οὕτως ἐπετεύχθη ὁ καταρτισμὸς ἐνενῆντα λαογραφικῶν συλλογῶν ἀπὸ τὰς ἀκριτικὰς ἐπαρχίας Διδυμοτείχου καὶ Σουφλίου.

. . . .

'Ακριβὲς ἀπόσπασμα
'Εν 'Αθήναις τῇ 28ῃ Δεκεμβρίου 1968
'Ο Γενικὸς Γραμματεὺς
ΙΩΑΝΝΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Εὐγνωμονεῖ ἡ μητέρα μας, ἡ Θράκη μας, εὐγνωμονοῦν οἱ ἀναγνῶσται τῶν λαμπρῶν ἀπὸ κάθε πλευρὰν λαογραφικῶν τούτων ἐργασιῶν. Ἔτσι, ἐξακολουθεῖ νὰ ζ ῇ καὶ θὰ ζῇ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Ἑλλήνων ἡ Θράκη μας.

Κατωτέρω δημοσιεύομεν: α) «Σὰν Εἰσαγωγὴ» τῶν ἐργασθέντων καὶ πολυμοχθησάντων διδασκάλων. β) Τὴν ὑπ' ἀριθ. 1794)13)10.9.1965 ἐγκύκλιον διαταγὴν τοῦ ὡς ἄνω ἐνθουσιώδους 'Επιθεωρητοῦ κ. Ν. ΜΑΝΕΣΙΩΤΟΥ, διὰ τῆς ὁποίας καλεῖ οὗτος εἰς ἐθνικὸν συνεγερμὸν ὅλους τοὺς διδασκάλους τῆς περιφερείας του. Συγκινεῖ ἡ ἀγάπη καὶ ἡ σοφία, μὲ τὰς ὁποίας παρέχονται αἱ ὁδηγίαι. γ) Τὸ ὑπ' ἀριθ. Α.Α. 650)18.9.65 ἀπαντητικὸν ἔγγραφον τῆς 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν, δι' οὗ ὁ ἄλλος ἐνθουσιώδης Ἕλλην Καθηγητὴς τοῦ Πανεπ)μίου 'Αθηνῶν καὶ Δ)ντὴς τῆς 'Ακαδημίας, παρέσχε πολυτίμους ὁδηγίας διὰ

τὴν ἐν λόγῳ συλλογήν. δ) Τὸ ὑπ' ἀριθ. 1848)18.8.1966 ἔγγραφον τοῦ ἀξιοθαυμάστου καὶ ἀξιεπαίνου Ἐπιθεωρητοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου διαβιβάζονται πρὸς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν 125 ἀτομικαὶ χειρόγραφοι λαογραφικαὶ ἐργασίαι, ἀναφερόμεναι εἰς 50 χωρία τῶν Ἐπαρχιῶν Διδυμοτείχου καὶ Σουφλίου, καταρτισθεῖσαι κατὰ τρόπον ἐπιστημονικὸν καὶ ἀκριβῆ, μὲ πᾶσαν φιλοτιμίαν, ὑπὸ 125 διδασκάλων καὶ νηπιαγωγῶν. Διὰ τοῦ ὡς ἄνω ἐγγράφου, ζητεῖται ἡ πολύτιμος κρίσις τῆς Ἀκαδημίας πρὸς τοὺς πονήσαντας ἐκπαιδευτικούς, τοὺς ἀκαμάτους αὐτοὺς σκαπανεῖς παντὸς ὑψηλοῦ καὶ ὡραίου ἔργου. ε) Πίνακα τῶν φιλοτίμων συλλογέων. στ) Τὴν ὑπ' ἀριθ. 2583)20)4.11.1966 νέαν Ἐγκύκλιον τοῦ κ. Ἐπιθεωρητοῦ ἀφορῶσαν νέαν ἐξόρμησιν, πρὸς συγκέντρωσιν τοῦ διασωζομένου εἰσέτι λαογραφικοῦ θησαυροῦ τῆς περιφερείας, ἐξ αὐτουσίων ἀντικειμένων ἢ φωτογραφιῶν, ἐπὶ τῷ τέλει ἱδρύσεως Μουσειακῆς συλλογῆς, ἥτις ἐνδέχεται νὰ μετατραπῆ εἰς αὐτοτελὲς Λαογραφικὸν Μουσεῖον τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Περιφερείας Διδυμοτείχου - Σουφλίου. Πάλιν ὁ κ. Γ. Σπυριδάκης ὑπῆρξεν ὁ σοφὸς ὁδηγὸς διὰ τὴν νέαν αὐτὴν πατριωτικὴν ἐργασίαν.

Εἶναι πτωχαὶ αἱ λέξεις, διὰ νὰ εὐχαριστήση τὸ Θρακικὸν Κέντρον τοὺς ἀνωτέρω συλλαβόντας τὴν ἰδέαν, προαγαγόντας καὶ ἐκτελέσαντας ταύτην. Τὸ σπουδαῖον ἀπὸ κάθε πλευρὰν ἔργον των θὰ κεῖται ἐσαεὶ καὶ θὰ μαρτυρῆ ὅτι, «εἷς οἰωνὸς ἄριστος, ἐργάζεσθαι ὑπὲρ πάτρης». Καὶ ἡ πατρὶς εὐγνωμονεῖ αὐτούς, ποὺ τὴν λατρεύουν μὲ τὰ ἔργα των.

Καὶ τὸ ὄνειρον, ποὺ εἶδαν δύο, μὴ Θρᾶκες μάλιστα, οἱ ἐξαίρετοι πνευματικοὶ ἄνδρες, ὁ Ἐπιθεωρητὴς κ. Ν. Μανεσιώτης καὶ ὁ Καθηγητὴς - Διευθυντὴς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κ. Γ. Σπυριδάκης, ἔγινε πραγματικότης. Τὸ Λαογραφικὸν Μουσεῖον ἱδρύθη μ' ἐνθουσιασμόν, μὲ χαράν, μὲ ὑπερηφάνειαν. Καὶ προσέφεραν ὅσοι εἶχαν, τὰ ὅσα εἶχαν. «Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν», εἶπαν στὴ Θράκη μας. Ἀλλὰ καλλίτερα νὰ ὁμιλήσουν τὰ ἔργα, ἀντὶ τῶν λόγων ποὺ εἶναι πτωχοί.

Κατωτέρω καταχωρίζομεν τὸ χρονικὸν τῆς ἱδρύσεως τοῦ Μουσείου. Ἂς καμαρώσουν τὸ λαμπρὸν τοῦτο ἔργον ὅσοι τὸ ἵδρυσαν, ὅσοι τὸ ἐνίσχυσαν, ὅλοι οἱ Θρᾶκες, ὅλοι οἱ φίλοι τῶν Θρακῶν, ὅλοι οἱ Ἕλληνες. Τὸ Θρακικὸν Κέντρον, μὴ φειδόμενον δαπανῶν, θὰ δημοσιεύση ὅλην τὴν σειρὰν τῶν φωτογραφιῶν τῆς ἑορτῆς καὶ τῶν ἐκθεμάτων τοῦ Μουσείου, διὰ νὰ καμαρώσουν ὅλοι τὰ νιᾶτα τῆς Θράκης, ποὺ θὰ ζῆ καὶ θὰ ζῆ μέσα στὶς ψυχὲς ὅλων μας.

Ἐπίσης, συνεχίζομεν τὴν εἰς τοὺς 41ον, 42ον τόμους τῶν «Θρακικῶν» ἀρξαμένην δημοσίευσιν λαογραφικῶν ἐργασιῶν τῶν Δημοδιδασκάλων Ἐκπαιδευτικῆς Περιφερείας Δ)χου - Σουφλίου.

Ἐκ τῆς Συντάξεως τῶν «Θρακικῶν»

ΣΑΝ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«... Θρηΐκων δὲ ἔθνος μέγιστον ἐστὶ μετά γε Ἰνδοὺς πάντων ἀνθρώπων. Εἰ δὲ ὑπ' ἑνὸς ἄρχοιτο ἢ φρονέοι κατὰ τωὐτό, ἄμαχον τἂν εἴη καὶ πολλῷ κράτιστον πάντων ἐθνέων κατὰ γνώμην τὴν ἐμήν...». (Ἡρόδοτος Ε 3).

Ὁ ἱερὸς χῶρος τῆς Θράκης βρέθηκε κατὰ κακὴ ἱστορικὴ μοῖρα στὸ σταυροδρόμι Ἀσιατῶν ἐπιδρομέων, δεινοπάθησε κατὰ καιροὺς καὶ πρόσφερε ποταμοὺς αἱμάτων στὸ βωμὸ τῆς Ἐλευθερίας.

Σήμερα τὰ 2)3 της πατοῦν μιαρὰ πόδια βαρβάρων. Ὅμως κάτω ἀπὸ τὰ πέλματα τῶν τυράννων, βαθειὰ μέσα στὰ σπλάγχνα της, κρύβει ὅλη τὴν Ἑλληνικότητά της, καὶ θὰ τὴν κρύβη ὡς τὴν ὥρα ποὺ θὰ τὴν ἀναγνωρίσουν πάλι οἱ καιροί...

Στοὺς δρυμῶνες τῆς Θράκης ἀντήχησε τὸ πρῶτο ἡ λύρα τοῦ Ὀρφέα. Ἐδῶ γεννήθηκαν τὰ Ὀρφικὰ μυστήρια, ἐδῶ ἡ λατρεία τῶν Μουσῶν καὶ τοῦ Διονύσου καὶ ὁ ρυθμὸς καὶ ὁ στροβιλικὸς χορὸς τῶν Μαινάδων, γιὰ νὰ φτάσουν καὶ νὰ φυτευτοῦν στὴ σκέψη καὶ τὴ φαντασία τῶν Ἑλλήνων τοῦ Ἀττικοῦ χώρου.

Ἀπὸ δῶ ξεκίνησαν κι οἱ σοφιστὲς Πρωταγόρας καὶ Γοργίας, γιὰ νὰ φέρουν πιὸ κάτω τὶς πλοκὲς τῆς ἀνθώπινης σκέψης καὶ τὶς πνευματικὲς ἀναλαμπές τους.

Κι ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι σελάγιζαν πνευματικὰ καὶ τραβοῦσαν κατὰ τὸ ἡλιοβασίλεμα (Σικελία), ἀπὸ δῶ ξεκινοῦσαν οἱ πιὸ πιστοὶ σύμμαχοι καὶ συμπαραστάτες τους.

Τὴν πιὸ μεγάλη ὅμως τιμὴ ἐπιφύλαξε ἀργότερα ἡ ἱστορία τοῦ χριστιανικοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους στοὺς ἑφτὰ λόφους τοῦ Βυζαντίου της.

Ἐκεῖ, στὶς μαρμαρυγὲς τοῦ Βοσπόρου, θέλησε ἡ ἱστορία καὶ μετέφερε τὴν κορώνα τῆς δόξας της, τὴ Βασιλίδα τῶν πόλεων, τὴν Κωνσταντινούπολη, κι ἐκεῖ εὐδόκησε ὁ Ὕψιστος νὰ πυργωθῆ ὁ ἱερὸς ναὸς τῆς Θείας Σοφίας, μὲ 400 σήμαντρα καὶ 62 καμπάνες, εὐλαβὲς ἀνὰ τοὺς αἰῶνες σέμνωμα τῆς Χριστιανωσύνης...

Σήμερα ὅλα ἔσβησαν. Μόνος της φρουρὸς ὁ Μαρμαρωμένος Βασιλιᾶς!..

Σὲ μᾶς φτάνουν πότε - πότε οἰμωγὲς καὶ καπνοὶ καὶ ριπίσματα ἀπ' τὰ

μελτέμια τοῦ Βοσπόρου, γιὰ νὰ θυμίζουν δόξες παλιὲς καὶ νὰ νανουρίζουν τὸ ὄνειρα τῆς Μεγάλης Ἰδέας, ποὺ κρύβει τὸ πολυπόθητο τέρμα προαιωνίων προσδοκιῶν μας.

Τέτοιες σκέψεις ὡδήγησαν καὶ τὸν θερμὸ λάτρη τοῦ θρακικοῦ χώρου, προϊστάμενο τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Περιφερείας Διδυμοτείχου, Ἐπιθεωρητὴ κ. Νικόλαο Μανεσιώτη καὶ κάλεσε μὲ τὴν ὑπ' ἀριθ. 1794)13)10.9.1965 ἐγκύκλιό του σὲ προαιρετικὴ συνεργασία τοὺς διδασκάλους τῆς Περιφερείας Διδυμοτείχου — Σουφλίου γιὰ τὴν περισυλλογὴ καὶ διάσωση τῶν στοιχείων τῆς λαϊκῆς διανοήσεως τῆς περιοχῆς. Οἱ διδάσκαλοι — ἂν καὶ λαμβάνουν τὶς πιὸ γλίσχρες ἀποδοχὲς ἔναντι ὅλων — ἔπνιξαν πάλι τὸ παράπονό τους, καὶ ἀνταποκρίθηκαν πρόθυμα στὴν ἐθνικὴ αὐτὴ ἀνάγκη, ἔχοντας γιὰ ὁδηγὸ τὸ εἰδικὸ τεῦχος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ποὺ τοὺς ἔστειλε δωρεὰν καὶ περισυνέλεξαν, σύμφωνα μ' αὐτό, πλούσια στοιχεῖα ἀπὸ τὴν ὑλική, κοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ ζωὴ τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ τῆς περιοχῆς.

Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἐστάλησαν κατόπιν καὶ στὸ Κέντρο Λαογραφικῆς Ἐρεύνης τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ὁ δὲ κ. Γ. Σπυριδάκης στὰ ὑπ' ἀριθ. 755)20.10.1966 καὶ 784)12.12.1966 ἔγγραφά του τὰ ἐχαρακτήρισε «λίαν ἀξιόλογα καὶ ὑψίστης ἐθνικῆς σημασίας».

Οἱ διδάσκαλοι ἀπέδειξαν, γιὰ μιὰ ἀκόμη φορά, ὅτι εἶναι κατὰ πάντα ἄξιοι ἐπιστήμονες συλλογεῖς. Ἡ πνευματική τους προσφορά, ἐντελῶς ἀνιδιοτελής, ἀποτελεῖ νέο ὑψηλὸ δεῖγμα ἐθνικῆς συμπεριφορᾶς ἔναντι τῆς πορείας τοῦ Ἔθνους μας.

Ἡ παροῦσα συλλογὴ περιλαμβάνει στοιχεῖα ἀπὸ ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς Διδυμοτείχου — Σουφλίου, ποὺ δίνουν ἀνάγλυφη τὴν εἰκόνα τῆς ψυχικῆς ἰδιοσυστασίας τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ μας.

Περιγράφονται σ' αὐτὴ ἀπὸ τὰ χωριὰ καὶ τὶς πόλεις τῆς περιοχῆς, τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα, οἱ παραδόσεις κι οἱ παροιμίες, τὰ γνωμικὰ κι οἱ εὐτράπελες διηγήσεις καὶ τὰ σκώμματα καὶ τὰ τραγούδια καὶ ἄλλα προϊόντα τῆς λαϊκῆς σκέψης, αὐτούσια, κατ' εὐθεῖαν ἀπ' τὸ στόμα τοῦ λαοῦ, σὲ διάφορες παραλλαγὲς καὶ περιστάσεις, καθὼς καὶ περιγραφὲς πράξεων.

Κατὰ τὴ συλλογὴ τηρήθηκαν αὐστηρὰ οἱ ἐπιστημονικὲς ἀρχές, ἀκρίβεια καὶ σαφήνεια, καὶ προτιμήθηκαν γέροντες πληροφοριοδότες, κατὰ τὸ δυνατὸ μὲ λιγώτερα λόγια ἐπίδραση.

Μ' ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, ἀποκαλύπτονται τὰ βάθη τῆς λαϊκῆς ψυχῆς καὶ ἀποδεικνύεται πλατειά, πὼς ἡ Λαογραφία δὲν εἶναι ἁπλῆ ἐρασιτεχνία καὶ κενὸς ρωμαντισμός, ὅπως γράφει στὸ βιβλίο του «Ἑλληνικὴ Λαογραφία», Μέ-

ρος Α΄ καὶ Β΄, 1965, σελ. 41, ὁ καθηγητὴς τῆς Λαογραφίας στὸ Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης Στυλιανὸς Κυριακίδης, ἀλλὰ καὶ τὶς δημιουργικὲς δυνάμεις τῆς ψυχῆς τοῦ Ἔθνους φανερώνει.

Παράλληλα μὲ τὴ συλλογὴ τῶν στοιχείων τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ τῆς περιοχῆς οἱ διδάσκαλοι περισυνέλεξαν καὶ διάφορα ἀντικείμενα λαϊκῆς τέχνης ἀπ' αὐτὰ ποὺ ἀφοροῦν τὸν συνολικὸ βίο τοῦ λαοῦ, ὅπως εἶναι ἐνδυμασίες, εἴδη ἑστιάσεως, τελετῶν, λατρείας καὶ ἄλλα.

Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ ἐξετέθησαν ἐπὶ 15)ήμερο στὴν τουριστικὴ ἔκθεση Ξάνθης, τὸν Μάρτιο τοῦ 1967, κι ἀπέσπαισαν τὸ πρῶτο βραβεῖο τῆς Ἐπιτροπῆς. Καθ' ὅλα ἑπομένως ἄξια γιὰ μιὰ Μουσειακὴ συλλογὴ Λαϊκῆς Τέχνης, ἀφοῦ καὶ ὁ ἐξοχώτατος Ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν κ. Στράτος σὲ ἐπίσκεψή του στὸ Διδυμότειχο, στὶς 19 Μαρτίου 1967, ὑποσχέθηκε νὰ συνδράμῃ τὴν προσπάθειά μας μὲ χρηματικὸ ποσό.

Ἔτσι ἡ ὅλη προσπάθεια φαίνεται περισσότερο ὁλοκληρωμένη.

Εἶναι ἀνάγκη ἐθνικὴ τὸ μουσεῖο Λαϊκῆς Τέχνης, ἂν λάβωμε ὑπ' ὄψιν μας καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι στὶς γειτονικὲς χῶρες ἀποδίδουν τεράστια ἐθνολογικὴ σημασία καὶ προσοχή. Ὁ Διευθυντὴς τοῦ Κέντρου Ἐρεύνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας ἀξιότιμος κ. Γ. Σπυριδάκις, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν στὴν ὑπ' ἀριθ. 755)20.10.1966 ἐπιστολή του πρὸς τὸν Ἐπιθεωρητή μας κ. Νίκο Μανεσιώτη, μεταξὺ ἄλλων ἀναφέρει καὶ τὰ ἑξῆς: «... Σχετικῶς σᾶς γνωρίζω ὅτι εἰς τὴν γειτονικὴν Βουλγαρίαν τὴν στιγμὴν αὐτὴν ὑπάρχουν ἐν λειτουργίᾳ αὐτοτελῆ Λαογραφικὰ Μουσεῖα εἰς Σόφιαν καὶ εἰς Φιλιππούπολιν, πρὸς δὲ καὶ ἄλλαι 38 Μουσειακαὶ Συλλογαὶ ἀντικειμένων τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, συστεγαζόμεναι εἰς ἐπαρχιακὰς πόλεις μὲ τὰ ἀρχαιολογικὰ Μουσεῖα. Σᾶς συγχαίρω καὶ πάλιν διὰ τὴν ὅλην προσπάθειάν σας αὐτὴν πρὸς μελέτην καὶ διάσωσιν τοῦ λαϊκοῦ τούτου ἐκ παραδόσεως λαϊκοῦ πολιτισμοῦ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων εἰς τὴν Περιφέρειάν σας...».

Γιὰ μᾶς ἡ συγκέντρωση τῶν στοιχείων τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν του ἀποτελοῦν μιὰ διαρκῆ ἀπάντηση στοὺς διαφόρους Φαλμεράγερς.

Καὶ τοῦτο ἀρκεῖ.

Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
Ο ΕΠΙΘΕΩΡΗΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ
ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ

Ἐν Διδυμοτείχῳ τῇ 10 Σεπτεμβρίου 1965

Ἀριθ. Πρωτ. 1794 / Ἐγκ. 13

Πρός
Ἅπαντας τοὺς Ἐκπαιδευτικοὺς Λειτουργοὺς τῆς καθ' ἡμᾶς Περιφερείας
(Διὰ τῶν κ.κ. Διευθυντῶν τῶν Σχολείων καὶ Νηπιαγωγείων)
Ἕδρας των

Συγχαίρω ἐκ μέσης ψυχῆς καὶ καρδίας τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς λειτουργοὺς τῆς Περιφερείας, οἵτινες εἰργάσθησαν καὶ ἐμόχθησαν διὰ νὰ ἴδῃ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος τὸ περισπούδαστον βιβλίον «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ — ΣΟΥΦΛΙΟΥ».

Τὸ ἐν λόγῳ βιβλίον — καρπὸς συλλογικῆς προσπαθείας — τεθὲν ἤδη εἰς κυκλοφορίαν, ἐλπίζω πέραν τοῦ ὑλικοῦ σκοποῦ τοῦτ' ἔστιν τῆς ἐνισχύσεως τῶν Μαθητικῶν Συσσιτίων τῆς Περιφερείας νὰ ἀποτελέσῃ οὐ μόνον ἀξιόλογον πηγὴν γνώσεως κατὰ τὴν Πατριδογνωστικὴν διδασκαλίαν ὑμῶν, ἀλλ' ἐν ταὐτῷ καὶ ἱερὸν πνευματικὸν μνημόσυνον εἰς τὴν μνήμην τῆς στρατιᾶς τῶν διδασκάλων, ἐθναποστόλων καὶ ἀγωνιστῶν τῆς Ἐλευθερίας, οἵτινες ἔπεσαν — ἐποίησαν καὶ ἐδίδαξαν — ἐν τῇ ἐσχατιᾷ τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδος.

Ὑπηρετῶν ἀπὸ τετραετίας ἐν τῇ ἀκριτικῇ ταύτῃ Περιφερείᾳ, ἥτις ὡς γνωστὸν ἅπτεται τῶν πρὸς Τουρκίαν καὶ Βουλγαρίαν συνόρων, προάγομαι ἀπὸ «χρέος ἐθνικὸν» νὰ παρακαλέσω ὑμᾶς, ὅπως προέλθητε συντόμως εἰς συλλογικὴν κατὰ Σχολεῖον, λαογραφικὴν ἔρευναν, ἐν τῷ ἐν ᾧ ὑπηρετεῖτε χωρίῳ ἢ πόλει, ἐπὶ τῷ τέλει διατηρήσεως τῶν λαογραφικῶν μνημείων καὶ καταδείξεως τοῦ ἀναλλοιώτου ἐθνικοῦ χαρακτῆρος τῆς ἀειζώου Ἑλληνικῆς φυλῆς...».

Τὸ τοιοῦτον χρέος καθίσταται ὁσημέραι ἐπιτακτικώτερον, καθ' ὅτι, λόγῳ τῆς σήμερον παρατηρουμένης συχνῆς ἐπικοινωνίας τῶν κατοίκων τῶν χωρίων μὲ τὰ μεγάλα ἀστικὰ κέντρα, ἐγκυμονεῖται ὁ κίνδυνος ἰσοπεδώσεως καὶ ἐξαφανίσεως παντὸς παραδοσιακοῦ, «φολκλορικοῦ» στοιχείου τοῦ τόπου μας.

Πρὸς ἀποφυγὴν ὅθεν τοῦ ἐξαφανισμοῦ τῶν παραδοσιακῶν λαογραφικῶν στοιχείων (τοπωνυμιῶν, ᾀσμάτων, χορῶν, ἐθίμων παντὸς εἴδους, θεσμίων μνηστείας, γάμου, βαπτίσεως, ταφῆς τῶν νεκρῶν, λαϊκῆς λατρείας, μαγείας, δεισιδαιμονίας κλπ. κλπ.), ἀπὸ τὸν ὁδοστρωτῆρα τοῦ πανδαμάτορος χρόνου,

τῆς ἀνάγκης καὶ τοῦ μηχανικοῦ πολιτισμοῦ, ἐπιβάλλεται ἡ ἐν λόγῳ λαογραφικὴ ἔρευνα καὶ μελέτη.

Κατόπιν τούτων, κρίνεται σκόπιμον, ὅπως προέλθητε ἀπὸ κοινοῦ, εἰς ἐπιστημονικῶς ἀπηκριβωμένην ἔρευναν καὶ εἰς τὴν κατὰ σύστημα συλλογὴν τῶν εἰρημένων στοιχείων, πρὸς σύνταξιν εἰδικῆς μελέτης λαογραφικῆς ἐρεύνης, ὑποβλητέας ἡμῖν μέχρι 10ης Ἰανουαρίου 1966.

Πρὸς ὑποβοήθησιν τοῦ ἔργου ὑμῶν δέον νὰ μελετήσητε τὰ ὑπάρχοντα λαογραφικὰ βιβλία καὶ νὰ ζητήσητε πληροφορίας ἀπὸ τοὺς γέροντας τῆς πόλεως ἢ τοῦ χωρίου, ἔνθα ὑπηρετεῖτε, ἢ νὰ ἀντλήσητε ὑλικὸν ἀπὸ τυχὸν ὑπάρχοντα ἀρχεῖα, Ἱερῶν Ναῶν, Κοινοτήτων, οἰκογενειακῶν κειμηλίων ἢ «χρονικῶν» ἰδιωτῶν τῶν χωρίων σας. Ἐνταῦθα καθίσταται δῆλον, ὅτι δύνασθε νὰ συμπεριλάβητε εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἐργασίαν σας καὶ παραδοσιακὰ λαογραφικὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὶς «χαμένες πατρίδες» τῆς Ἀνατολῆς, ἐφ' ὅσον βεβαίως, ἐν τῇ πόλει ἢ τῷ χωρίῳ ὑμῶν μετεφυτεύθησαν τοιαῦτα κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀνταλλαγῆς τοῦ πληθυσμοῦ, ἢ καὶ παλαιότερον.

Ἡ ἐπιτυχία εἰς τὴν ἐν λόγῳ προσπάθειαν ἤρτηται, πρώτιστα πάντων, ἐκ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, τῆς πίστεως καὶ τῆς δεξιότητος ἑκάστου συλλογέως.

Διὰ τὴν σύνταξιν καὶ ὑποβολὴν ἡμῖν ὡλοκληρωμένης τῆς ἐν λόγῳ μελέτης ἐκ τῆς τοιαύτης λαογραφικῆς ἐρεύνης, δέον ὅπως συνεργασθῆτε ἅπαντες. Διευθυνταί, Διδάσκαλοι καὶ Νηπιαγωγοί, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ νεωτέρου Διευθυντοῦ τῶν Σχολείων εἰς τὰς πόλεις ἢ τοῦ μοναδικοῦ Διευθυντοῦ τῶν χωρίων, διὰ τὴν ἀρτιωτέραν σύνταξιν τῆς εἰρημένης λαογραφικῆς ἐργασίας.

Ἐνταῦθα γίνεται μνεία ὅτι δύνασθε νὰ κατανείμητε ὑπευθύνως εἰς τομεῖς τὴν ἐν λόγῳ ἐργασίαν, τὴν ὁποίαν, ἀρτιουμένην, δέον νὰ ἐνσωματώσητε εἰς ἑνιαῖον γλωσσικῶς καὶ συντακτικῶς, κείμενον.

Ἐν προκειμένῳ, παρακαλοῦμεν, ὅπως ἐπιμεληθῆτε τῆς καλῆς διορθώσεως, διατάξεως καὶ καλῆς γραφῆς τῆς ἐν λόγῳ λαογραφικῆς ἐργασίας ἐπὶ ριγωμένου φύλλου χάρτου, μετὰ περιθωρίου ἐκ 2 ἑκ.

Χειρόγραφον καλαισθητικώτατα γεγραμμένον, ὡς καὶ ἀντίγραφον τούτου γραφομηχανημένον, δέον νὰ περιέλθωσιν ἡμῖν, δι' εἰδικῆς ἀναφορᾶς τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Σχολείου, μέχρι 10ης Ἰανουαρίου 1966.

Πρὸς πληρέστερον ὅμως καταποπισμὸν ἁπάντων ὑμῶν, παρέχομεν καὶ τὰ ἀκόλουθα περὶ «Λαογραφίας» στοιχεῖα, ἵνα εὐκολυνθῆτε εἰς τὴν καθόλου ἐρευνητικὴν καὶ συγγραφικὴν προσπάθειάν σας.

Ἡ λαογραφία εἶναι ἰδιαιτέρα ἐπιστήμη, ἥτις ἐξετάζει ὅσα ὁ λαός, κατὰ παράδοσιν, λέγει, ἐνεργεῖ καὶ πράττει. Ἔργον τῆς Λαογραφίας εἶναι ἡ ἀκριβὴς γνῶσις τῆς λαϊκῆς ψυχῆς, διὰ τῆς συλλογῆς καὶ διαφυλάξεως τῶν τελευταίων δειγμάτων τοῦ ἰδιάζοντος χαρακτῆρος, ὅσα περιεσώθησαν ἀπὸ τὸ ρεῦμα

τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ. Τὸ ἔργον τῆς λαογραφίας εἶναι ἐπιστημονικὸν καὶ συγχρόνως ἐθνικόν. Αὕτη εὑρίσκεται εἰς στενωτάτην σχέσιν πρὸς τὴν Πατριδογνωσίαν καὶ θεωρεῖται μετ' αὐτῆς, ὡς βάσις πάσης λαϊκῆς μορφώσεως καὶ πηγὴ ἀληθοῦς ἀγάπης πρὸς τὴν Πατρίδα. Οἱ λαογραφικοὶ θησαυροὶ ἔχουν μεγαλυτέραν σημασίαν διὰ τὸ ἔθνος μας ἀπὸ τοὺς ἀρχαιολογικοὺς τοιούτους, δι' αὐτὸ ἔχομεν χρέος ἱερὸν νὰ περισώσωμεν αὐτοὺς ἀπὸ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου καὶ τὰς νέας μορφὰς τῆς ζωῆς.

Διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος αὐτοῦ, οὐδεὶς εἶναι τόσον ἐνδεδειγμένος, ὅσον οἱ διδάσκαλοί μας. Καὶ πρέπει ἐνταῦθα νὰ ἀναγνωρισθῇ, ὅτι εἰς τὴν συνεργασίαν των ἡ Ἑλληνικὴ Λαογραφία ὀφείλει ἕως τώρα πολλά. Οἱ διδάσκαλοι προέρχονται ἀπὸ τὰ σπλάγχνα τοῦ λαοῦ καὶ καθ' ἡμέραν ἀναστρέφονται μὲ τὸν λαόν, δι' αὐτὸ εἶναι εἰς θέσιν νὰ περισυλλέξουν τὸν λαογραφικὸν θησαυρόν, ὅστις ἀποκαλύπτεται ἐνώπιόν των. Ἡ διάσωσις αὐτοῦ εἶναι ὑπηρεσία ἐθνικὴ καὶ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτὴν ἀπεκδέχεται ἀπὸ τοὺς διδασκάλους ἡ Ἐπιστήμη, μαζὶ καὶ ἡ Πατρίς. Δὲν πρέπει οὐδόλως νὰ μᾶς διαφεύγῃ ἐνταῦθα ὅτι τὸ ἔργον τῆς λαογραφίας εἶναι ἐκ τοῦ λαοῦ καὶ διὰ τὸν λαόν. Πέραν τῶν προειρημένων λαογραφικῶν στοιχείων δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν τὴν λαογραφικὴν ὕλην, εἰς τὰς ἑξῆς κατηγορίας:

1) Οἰκήσεις, ἔπιπλα καὶ σκεύη, τροφαί, ἐνδυμασίαι.

2) Γυναικεῖα ἔργα καὶ ἐπιτηδεύματα (λαϊκαὶ τέχναι κλπ.).

3) Δημώδεις δοξασίαι, περὶ δαιμονικῶν ὄντων.

4) Ἤθη καὶ ἔθιμα ἰδιάζοντα εἰς τοὺς γεωργούς, τοὺς ποιμένας, τοὺς ναυτικούς. Λατρευτικαὶ καὶ λαϊκαὶ ἑορταί. Διάφορα εἴδη μαντικῆς.

5) Κανονικὴ ὀργάνωσις καὶ λαϊκὸν δίκαιον.

6) Φιλοσοφικαὶ καὶ φυσιολογικαὶ δοξασίαι τοῦ λαοῦ (περὶ ψυχῆς, περὶ φύσεως τῶν ὄντων κλπ.). Ἀστρολογικαὶ καὶ μετεωρολογικαὶ δοξασίαι καὶ αἱ συναφεῖς προλήψεις. Δημώδης ἰατρική.

7) Μνημεῖα τοῦ λόγου παντὸς εἴδους.

8) Παιδικὰ καὶ ἀθλητικὰ ἀγωνίσματα.

9) Χοροί, μουσικὴ καὶ μουσικὰ ὄργανα.

Ἐν προκειμένῳ ὅμως, ἐφιστῶμεν τὴν προσοχήν σας, ὅπως τὰ μνημεῖα τοῦ λόγου, καταγράφωνται, ἀπαράλλακτα, ὅπως φέρονται εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης μεταβολῆς.

Τὰ δὲ ἤθη καὶ ἔθιμα, πρέπει νὰ περιγράφωνται ἀ κ ρ ι β ῶ ς κ α ὶ σ α φ ῶ ς. Πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται ὀξεῖα καὶ ἀσφαλὴς παρατήρησις, ἔκθεσις σαφὴς καὶ λεπτομερής. Πολλάκις δ' ἡ φωτογραφία εἶναι σαφεστέρα καὶ τῆς ἀρίστης περιγραφῆς.

Λαογραφική συλλογή, ήτις δὲν ἔχει τὰς δύο αὐτὰς ἀρετάς, τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν σαφήνειαν, εἶναι ἄχρηστος εἰς τὴν Ἐπιστήμην, εἶπεν ὁ πολὺς Ν. Γ. Πολίτης. Ἀναγκαῖον τυγχάνει, ὅπως σὺν τοῖς ἄλλοις, ἡ λαογραφικὴ ἐργασία ὑμῶν εἶναι πρωτότυπος καὶ ἀνέκδοτος.

Ἐν κατακλεῖδι, γνωρίζων καλῶς τὸ βαρὺ καὶ ἐπίμοχθον ἔργον σας, παρακαλῶ, ὅπως ἀρθῆτε εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀποστολῆς σας, ὡς συντελεσταὶ εἰς τὴν γνῶσιν καὶ τὴν διάσωσιν τῶν ψυχικῶν κειμηλίων τοῦ λαοῦ μας, ἐπὶ τῷ τέλει προσφορᾶς ὑπηρεσίας πρός τε τὴν Ἐπιστήμην καὶ τὸν λαόν μας.

Τῆς παρούσης, παρακαλοῦμεν, ὅπως λάβῃ γνῶσιν, ἐνυπογράφως, ἅπαν τὸ διδακτικὸν προσωπικὸν ἑκάστου Σχολείου.

Ὁ Ἐπιθεωρητὴς
Ν. ΜΑΝΕΣΙΩΤΗΣ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΑΡΧΕΙΟΝ
Ἀριθ. πρωτ. Α.Α. 650.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 18 Σεπτεμβρίου 1965

Πρὸς

Τὸν κ. Ἐπιθεωρητὴν τῶν Δημοτικῶν Σχολείων Διδυμοτείχου
Εἰς Διδυμότειχον

Κύριε Ἐπιθεωρητά,

Ἔχω τὴν τιμὴν νὰ σᾶς γνωρίσω εὐχαρίστως, ὅτι ἐλάβομεν τὴν κοινοποιουμένην καὶ πρὸς ἡμᾶς ὑπ' ἀριθ. 1794)13)10.9.65 ἐγκύκλιόν σας πρὸς τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς λειτουργοὺς τῆς καθ' ὑμᾶς Περιφερείας διὰ τὴν μελέτην τοῦ ἐκ παραδόσεως λαϊκοῦ πολιτισμοῦ τῆς περιοχῆς, εἰς ἣν ἕκαστος τούτων ὑπηρετεῖ καὶ περισυλλογὴν σχετικῆς λαογραφικῆς ὕλης. Μετ' αὐτὴν δὲ καὶ τὸ ὑπ' ἀριθ. 1781 ἔγγραφόν σας περὶ ἀποστολῆς σχετικῶν ὁδηγιῶν.

Ὀρθῶς τονίζετε εἰς τὴν ὡς ἄνω ἐγκύκλιόν σας τὴν σημασίαν τῆς ἐργασίας ταύτης καὶ ἀπὸ πατριδογνωστικῆς ἀπόψεως διὰ τὴν ἀρτιωτέραν βεβαίως διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τούτου εἰς τοὺς μαθητάς, ὥστε τοῦτο νὰ μὴ παραμένῃ μόνον στενῶς πατριδογραφία. Εἶναι γνωστὸν ἄλλωστε ὅτι μόνον διὰ τῆς γνώσεως τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ λαοῦ ἑκάστου τόπου δυνάμεθα νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν ὀρθὴν ἐκτίμησιν αὐτοῦ καὶ νὰ σφυρηλατήσωμεν οὕτω τὴν ἀγάπην πρὸς

τὴν πάτριον γῆν. Γενικώτερον ὅμως ἡ διάσωσις καὶ ἐξέτασις τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ πολιτισμοῦ τούτου ἔχει καὶ ἐπιστημονικὴν ἀξίαν, εὐρύτερον δὲ καὶ Ἐθνικήν.

Ὅθεν ἡ πρωτοβουλία σας πρὸς συλλογὴν τῆς σχετικῆς ὕλης εἶναι ἀξία ἰδιαιτέρου ἐπαίνου.

... ...

Σᾶς ἀποστέλλομεν, συμφώνως πρὸς τὸ ἔγγραφόν σας, 68 ἀντίτυπα ὁδηγιῶν τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου διὰ τὴν συλλογὴν λαογραφικῆς ὕλης πρὸς διάθεσιν τούτων εἰς τοὺς ὑφ' ὑμᾶς ἐκπαιδευτικούς.

Μετὰ τιμῆς
Ὁ Διευθυντὴς
(ὑπογραφὴ)
Καθηγητὴς Γ. Κ. Σπυριδάκης

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ Π)ΘΜΙΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ
Ἀριθ. πρωτ. 1848

Ἐν Διδυμοτείχῳ τῇ 18 Αὐγούστου 1966

Π ρ ὸ ς
Τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν
Διεύθυνσιν Λαογραφικοῦ Ἀρχείου
Εἰς Ἀθήνας

Ἀξιότιμοι Κύριοι,

Διακονοῦντες, ὡς Ἐπιθεωρητὴς τῶν Δημοτικῶν Σχολείων Περιφερείας Διδυμοτείχου, τὴν Παιδείαν καὶ τὴν Πατρίδα, εἰς τὴν ἐσχατιὰν ταύτην τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, τὴν ἁπτομένην, ὡς γνωστόν, τῶν πρὸς Τουρκίαν καὶ Βουλγαρίαν συνόρων, προήλθομεν, ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεώς μας ἐνταῦθα, ἀπὸ ἱερὸν χρέος κινούμενοι, καὶ πέραν τῶν κυρίως καθηκόντων μας, εἰς ποικίλας δράσεις καὶ ἐπιτεύξεις εἰς τὸν τομέα τῆς μελέτης τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς περισυλλογῆς τοῦ λαογραφικοῦ θησαυροῦ τῆς περιοχῆς:

I. Δεῖγμα τῆς ἐν λόγῳ συλλογικῆς ἐργασίας, μετὰ τῶν Ἐκπαιδευτικῶν Λειτουργῶν μας, ἀπετέλεσεν ἡ ἔκδοσις τοῦ βιβλίου «Ἱστορία τῶν Σχολείων τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Περιφερείας Διδυμοτείχου — Σουφλίου», τοῦ ὁποίου δύο ἀντίγραφα ἀπεστάλησαν καὶ ὑμῖν, διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2269)22.8. 1964 ἡμετέρου ἐγγράφου.

II. Ἀκολούθως, διὰ τῆς κοινοποιηθείσης καὶ ὑμῖν ὑπ' ἀριθ. 1794)13) 10.9.1965 ἡμετέρας κατατοπιστικῆς ἐγκυκλίου ἀνεθέσαμεν τὴν ἐπιστημονικῶς ἀπηκριβωμένην ἔρευναν καὶ τὴν κατὰ σύστημα μελέτην καὶ συλλογὴν τῶν λαογραφικῶν στοιχείων τῆς περιοχῆς εἰς τοὺς Ἐκπαιδευτικοὺς Λειτουργούς μας.

III. Ἐν συνεχείᾳ, καλλιεργηθείσης τῆς μεθ' ὑμῶν ἀλληλογραφίας, ἐλάβαμεν παρ' ὑμῶν ἑξήκοντα ὀκτὼ (68) τεύχη τοῦ βιβλίου «Ὁδηγίαι πρὸς συλλογὴν λαογραφικῆς ὕλης», τὰ ὁποῖα καὶ διενείμαμεν εἰς ἰσάριθμα σχολεῖα τῆς Περιφερείας μας.

IV. Μετὰ ταῦτα ὠργανώσαμεν Γεν. Παιδαγ. Συνέδριον, καθ' ὅ, μεταξὺ ἄλλων ἠκούσθη ἐμπεριστατωμένη εἰσήγησις, παρ' εἰδικοῦ καὶ ρέκτου εἰς τὸ ἔργον τῆς λαογραφικῆς ἐρεύνης, ἐπὶ σκοπῷ θεωρητικοῦ καὶ πρακτικοῦ καταρτισμοῦ τῶν ἐκπαιδευτικῶν μας.

V. Παρέσχομεν, προσέτι, εἰς τοὺς ἐκπαιδευτικούς μας τὰς διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. Α.Α. 650)18.9.1965 Ὑμετέρου ἐγγράφου παρασχεθείσας συμπληρωματικὰς ὁδηγίας.

VI. Ἀνεθέσαμεν εἰς ἐπιτροπὴν ἐκπαιδευτικῶν τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ὕλης καὶ ἤδη εὑρισκόμεθα εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν νὰ ἀποστείλωμεν συνημμένως ὑμῖν ἑκατὸν εἴκοσι τρεῖς (123) ἀτομικὰς χειρογράφους λαογραφικὰς ἐργασίας ἐκ πεντήκοντα τεσσάρων (54) χωρίων, τῶν Ἐπαρχιῶν Διδυμοτείχου καὶ Σουφλίου, τῆς ἡμετέρας Περιφερείας, μετὰ καταστάσεως τῶν ἐργασθέντων διδασκάλων καὶ νηπιαγωγῶν, διὰ τὰ περαιτέρω. Ὅμως θὰ ἦτο παράλειψις σοβαρωτάτη, ἐὰν ἐνταῦθα δὲν ἐμνημονεύετο, ὅτι σπουδαίως συνέβαλεν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ τεθέντος σκοποῦ ἡ συμβολὴ ὑμῶν, διὰ τῆς δωρεὰν παροχῆς τῶν βιβλίων — ὁδηγιῶν — καὶ τῆς ἐν γένει κατανοήσεως καὶ ἐνθαρρύνσεως τῶν προσπαθειῶν μας.

Εὐελπιστοῦντες, ὅτι ἐξεπληρώσαμεν, ἔν τινι μέτρῳ, τὸ χρέος μας, παρακαλοῦμεν, ὅπως θελήσητε νὰ ἐκφέρητε τὴν ὑμετέραν κρίσιν, τὴν τόσον πολύτιμον δι' ἡμᾶς ἐπὶ τοῦ συνόλου ἔργου μας, τὴν ὁποίαν — ἐστὲ βέβαιοι — θὰ γνωρίσωμεν εἰς τοὺς πονήσαντας ἐκπαιδευτικούς μας, τοὺς ἀκαμάτους σκαπανεῖς παντὸς ὑψηλοῦ καὶ ὡραίου ἔργου, ἐπὶ τῷ τέλει ἐνισχύσεώς των δι' ὑψηλοτέρας πτήσεις.

Μετὰ πλείστης τιμῆς
Ὁ Ἐπιθεωρητὴς
Ν. ΜΑΝΕΣΙΩΤΗΣ

Σημείωσις:

Θὰ ἐπακολουθήσῃ προσεχῶς ἡ ἀποστολὴ καὶ ἑτέρων ἕνδεκα (11) ἀτομικῶν λαογραφικῶν ἐργασιῶν.

ΠΙΝΑΚΑΣ

Διδασκάλων πού ἐργάστηκαν γιὰ τὴ συλλογὴ τοῦ λαογραφικοῦ ὑλικοῦ τῆς περιοχῆς Διδυμοτείχου — Σουφλίου

	Πόλεις ἢ χωριά	α. ά.	Ὄνομα διδασκάλων	Παρατηρήσεις
1	Ἀβδέλλας	1	Κουντουράκης Παράσχος	
2	Ἀγριάνης	2	Παπάζογλου Ἀπόστολος	
3	Ἀλεποχωρίου	3	Παπαναστασίου Στέφανος	
	»	4	Καβάζης Χαράλαμπος	
4	Ἀσημενίου	5	Βασιλούδης Δημήτριος	
	»	6	Ἀμπατζῆ Ἑλένη	
	»	7	Καπουσούζης Δημήτριος	
	»	8	Φυντάνη Ἑλένη	
5	Ἀσβεστάδων	9	Ἁμαξόπουλος Ὀδυσσεὺς	
6	Ἀσπρονερίου	10	Παπαδήμου Ἀθηνᾶ	
	»	11	Παπαδοπούλου Μαρία	
	»	12	Δεμερτζῆς Σωτήριος	
7	Βρυσικῶν	13	Γουρίδης Ἰωάννης	
	»	14	Καρκούση Μαρία	
	»	15	Δεμερτζῆ Μαίρη	
8	Γιαννούλης	16	Παπαλεξανδρῆς Παῦλος	
9	Γιατράδων	17	Κομνίδης Γεώργιος	
10	Δαδιᾶς	18	Πρωΐου Εὐτυχία	
	»	19	Κυρανούδης Σταῦρος	
	»	20	Καλαφατζῆ Νίκη	
11	Διδυμοτείχου	21	Παρασκευόπουλος Ἰωάννης	
	»	22	Γιαννακίδης Δημήτριος	
	»	23	Καρανικολαΐδης Εὐστάθιος	
	»	24	Παπακωνσταντίνου Ραλλοῦ	
	»	25	Παναγιωτόπουλος Παναγιώτης	
	»	26	Βοζατζῆς Βασίλειος	
	»	27	Χατζηπαυλίδου Ἀναστασία	
	»	28	Κυργιαλάνη Ζωὴ	
	»	29	Γιαννόπουλος Χρῆστος	
	»	30	Σιναπίδου Ἑλένη–Φουρτούνα Μαρία	
	»	31	Κηπουροῦ Χρυσούλα – Κοντογιδῆ Ἰουλ.	

Πόλεις ἢ χωριά		α. ά.	Ὄνομα διδασκάλων	Παρατηρήσεις
	Διδυμοτείχου	32	Ἀναγνωστοπούλου Ἀρχ. - Βλαΐδου Δ.	
	»	33	Πρωϊκοπούλου Μαργ.—Δεμερτζῆ Ζωὴ	
	»	34	Διάκου Δημήτριος — Τσακίρη Ἀγγελ.	
12	Ἐλαφοχωρίου	35	Κουφὸς Ἰωάννης	
	»	36	Σιγγούνα Βασιλικὴ	
13	Θουρίου	37	Δουλούδη Βάγια	
	»	38	Κτενίδης Δημήτριος	
	»	39	Κοτίνης Γεώργιος	
	»	40	Κατῆ Ἀσημίνα	
14	Καρωτῆς	41	Μπαλτζῆς Πασχάλης	
	»	42	Κρυσταλλίδου Σοφία	
15	Κισσαρίου	43	Πατρώνας Δημήτριος	
	»	44	Καραγεωργίου Θεοδώρα	
16	Κορνοφωλεᾶς	45	Χρηστούδης Χρῆστος	
17	Κοπρωνιᾶς	46	Παύλης Ἀθανάσιος	
18	Κουφοβούνου	47	Βογιατζῆ Πηνελόπη	
	»	48	Πατσιᾶ Οὐρανία	
	»	49	Τσουπσουμάκας Ἀθανάσιος	
19	Κυανῆς	50	Τσιαβδαρίδου Βιργ. - Γκαγκούλιας Νικ.	
	»	51	Τσομπανλιώτης Γεώργιος	
	»	52	Τσαντούκα Δέσποινα	
20	Λαβάρων	53	Ταταρίδης Δημήτριος	
	»	54	Νιανιάκας Παναγιώτης	
	»	55	Ταντσιούκα Ἀναστασία	
	»	56	Βογιατζῆς Χρῆστος	
21	Λαγηνῶν	57	Μούτλια Ἀλκμήνη	
22	Λαγοῦ	58	Χρηστίδου Χρυσῆ	
23	Λυκόφωτος	59	Μούτλια Μαίρη	
	»	60	Τιάμπαρου Ἄννα	
24	Λύρας	61	Γκαμψάλας Παναγιώτης	
	»	62	Δεληγιώργη Κυριακὴ	
	»	63	Μπόζιου Βασιλικὴ	
25	Μάνδρας	64	Καλλιτσάρη Μαίρη	
26	Μάνης	65	Μισαρίδης Χαράλαμπος	
	»	66	Μιχαλετζάκη Ἰωάννα	
	»	67	Σαμψούνη Σταυρούλα	
	»	68	Σταθάκης Δημ. — Παυλίογλου Ἀγγ.	

	Πόλεις ἢ χωριὰ	α ἀ.	Ὄνομα διδασκάλων	Παρατηρήσεις
27	Μαυροκκλησίου	69	Σαπουντζῆς Ἀπόστολος	
	»	70	Θεοφίλου Ἀρετὴ	
28	Μικροῦ Δερείου	71	Παπαδάκη Ζουμπουλιὰ	
	»	72	Τερζούδης Εὐάγγελος	
29	Μεγάλου Δερείου	73	Τσιακίρης Θεόδωρος	
30	Νέων Ψαθάδων	74	Μανάδης Βασίλειος	
	»	75	Αὐγουστίνου Ὄλγα	
31	Παληουρίου	76	Παππᾶς Παναγιώτης	
	»	77	Δεμερτζῆ Χρυσῆ	
	»	78	Στεργιάδη Σιμαρὼ	
32	Πετράδων	79	Κουρτέσης Ἀπόσταλος	
	»	80	Μαργαριτίδου Κυριακὴ	
	»	81	Λαζάρου Ἰωάννης	
	»	82	Χατζηγιαννέλη Δήμητρα	
33	Παλιᾶς	83	Χατζηπαναγιώτου Νικόλαος	
34	Πραγγίου	84	Δαυδὸς Παναγιώτης	
	»	85	Κουφάκη Λεμονιὰ	
	»	86	Βιράνη Βασιλικὴ	
35	Πρωτοκκλησίου	87	Μισόπαπα Δωροθέα	
	»	88	Καρατζᾶς Ἄγγελος	
36	Πυθίου	89	Κερεζούδης Παναγιώτης	
	»	90	Ἀηδονίδου Ἄννα	
	»	91	Γραμματίκογλου Ἑλένη	
	»	92	Ἀραπίδου Ἀλεξάνδρα	
37	Ρηγίου	93	Τακτικοῦ Εὐστρατία	
	»	94	Κούτρα Βασιλ. - Κουμουλδάκη Παναγ.	
38	Σαύρας	95	Καρελλᾶς Νικόλαος	
39	Σιδηροῦς	96	Φυλλαρίδης Θεόδωρος	
40	Σιταριᾶς	97	Ἐσκιτζόγλου Ἀνάργυρος	
41	Σουφλίου	98	Παληᾶτσος Παρασκευᾶς	
	»	99	Δούκας Νικόλαος	
	»	100	Τζαμτζῆς Ἀχιλλεὺς	
	»	101	Τσακμάκη Μεταξία	
	»	102	Θεοφανούδη Ἄννα	
	»	103	Γλύστρας Χριστόδουλος	
	»	104	Τυφορίδου Μόρφω	
	»	105	Τσαλίκη Χρυσῆ	

Πόλεις ἢ χωριά	α. ά.	Ὄνομα διδασκάλων	Παρατηρήσεις
Σουφλίου	106	Ἀραμπατζῆ Ἀποστολιά	
»	107	Μπαμπαλίτης Χρῖστος	
»	108	Τερζούδη Ἐλισάβετ	
»	109	Μέρμηγκα Τριάδα	
42 Σοφικοῦ	110	Κυρανούδης Θεόδωρος	
»	111	Ἀθανασόπουλος Σταῦρος	
»	112	Τζεδάκη Ἀντωνία	
»	113	Καμπασακάλης Δημήτριος	
»	114	Τσουγγαράκη Ξανθὴ	
»	115	Σισμανίδης Πέτρος	
43 Σ.Σ. Πυθίου	116	Ἀβράμης Χριστόδουλος	
44 Λάδης	117	Καραμανλῆ Μυρσίνη	
»	118	Ἀραμπατζῆς Χρῖστος	
45 Ἀμορίου	119	Ἀθανασόπουλος Χριστόδουλος	
»	120	Ἀραμπατζῆ Ἄννα	
46 Ἰσαακίου	121	Κοντὸς Πασχάλης	
»	122	Λασπίδου Μεταξία	
»	123	Βαρνατζίκη Ἐλισάβετ	
47 Κορύμβου	124	Παπαδόπουλος Πασχάλης	
»	125	Καλαϊτζῆ Σουλτάνα	

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ Α)ΘΜΙΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ
ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ

'Εν Διδυμοτείχῳ τῇ 4 Νοεμβρίου 1966

'Αριθ. Πρωτ. 2583 / 'Εγκ. 20

Π ρ ὸ ς

῞Απαντας τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς λειτουργοὺς τῆς καθ' ἡμᾶς Περιφερείας
(Διὰ τῶν κ. κ. Διευθυντῶν των)
῞Ε δ ρ α ς τ ω ν

'Εν συνεχείᾳ τῆς ὑπ' ἀριθ. 1794)13)10.9.65 ἡμετέρας ἐγκυκλίου διαταγῆς, καὶ κατόπιν τοῦ ἀποσταλέντος ἡμῖν ὑπ' ἀριθ. 755)26.10.1966 ἐγγράφου τῆς 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν (Κέντρον 'Ερεύνης 'Ελληνικῆς Λαογραφίας) δι' οὗ αὕτη ἐκφράζεται κολακευτικώτατα, εὐχαριστοῦσα ἅμα καὶ συγχαίρουσα ὑμᾶς δι' ἀποσταλείσας, μέσῳ ἡμῶν, 123 συλλογὰς λαογραφικῆς ὕλης, προαγόμεθα νὰ κοινοποιήσωμεν ὑμῖν, ἐνδιαφέρον ἀπόσπασμά τι ἐκ τῆς ἐν λόγῳ ἐπιστολῆς, παρακαλοῦντες ἅμα διὰ τὴν μετ' ἄκρας εὐσυνειδησίας ἀνταπόκρισιν ὑμῶν εἰς τὸ ὑποδεικνυόμενον, ὡς κατωτέρω, ὑψίστης 'Εθνικῆς καὶ πολιτιστικῆς ἀξίας ἔργον τῆς ἱδρύσεως αὐτοτελοῦς λαογραφικοῦ Μουσείου ἢ Μουσειακῆς Συλλογῆς, ἐν τῇ Περιφερείᾳ.

Τὸ ἐνδιαφέρον ἀπόσπασμα ἐκ τῆς εἰρημένης ἐπιστολῆς ἔχει οὕτω:

«... 'Επιτρέψατέ μου τέλος νὰ σᾶς παρακαλέσω καὶ δι' ἕτερον συναφὲς ζήτημα. Εἰς τὸ ἔντυπον τεῦχος τῶν ὁδηγιῶν μου ἀπὸ σελ. 142—145 ὑπάρχει κατάλογος ἀντικειμένων τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, τὰ ὁποῖα ἐπίσης εἶναι ἀναγκαῖον νὰ συγκεντρώνωνται πρὸς ἵδρυσιν Μουσειακῶν Συλλογῶν, προτοῦ ταῦτα ἐξαφανισθοῦν.

Σχετικῶς σᾶς γνωρίζω ὅτι εἰς τὴν γειτονικὴν Βουλγαρίαν τὴν στιγμὴν ταύτην ὑπάρχουν ἐν λειτουργίᾳ αὐτοτελῆ λαογραφικὰ Μουσεῖα εἰς Σόφιαν καὶ εἰς τὴν Φιλιππούπολιν, πρὸς δὲ καὶ ἄλλα 38 ὡς Μουσειακαὶ Συλλογαὶ ἀντικειμένων τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, συστεγαζόμενοι εἰς ἐπαρχιακὰς πόλεις μὲ τὰ 'Αρχαιολογικὰ Μουσεῖα.

Σᾶς συγχαίρω καὶ πάλιν διὰ τὴν ὅλην προσπάθειάν σας ταύτην πρὸς μελέτην καὶ διάσωσιν τοῦ λαϊκοῦ τούτου, ἐκ παραδόσεως, πολιτισμοῦ τῶν νεωτέρων 'Ελλήνων εἰς τὴν Περιφέρειάν σας».

Κατόπιν τῶν προεκτεθέντων καὶ μὲ γνώμονα τὴν ὡς εἴρηται κατατοπιστικὴν ἐγκύκλιον ἡμῶν, ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς τὴν ἐκ νέου μελέτην τοῦ δωρεὰν

προσφερθέντος ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν βιβλίου ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁδηγίαι πρὸς συλλογὴν λαογραφικῆς ὕλης», ὡς καὶ τῆς εὐρυτέρας μελέτης ὑμῶν περὶ λαογραφίας, παρακαλοῦμεν ὅπως προέλθητε εἰς τὰς κατωτέρω ἐνεργείας πρὸς συγκέντρωσιν τοῦ ἐνυπάρχοντος καὶ διασωζομένου εἰσέτι λαογραφικοῦ θησαυρου, ἐξ αὐτουσίων ἀντικειμένων ἢ φωτογραφιῶν αὐτῶν, ἐν ἑκάστῃ πόλει ἢ χωρίῳ ἐπὶ τῷ τέλει ἱδρύσεως Μουσειακῆς Συλλογῆς, ἥτις ἐνδέχεται εἰς τὴν πορείαν τοῦ χρόνου, πλουτιζομένη ἀρκούντως, νὰ μετατραπῇ εἰς αὐτοτελὲς λαογραφικὸν Μουσεῖον τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Περιφερείας Διδυμοτείχου — Σουφλίου.

Ἀναγκαῖον τυγχάνει νὰ λεχθῇ ἐνταῦθα, ὅτι τὸ οὐσιῶδες εἰς τὴν λαϊκὴν τέχνην δὲν εἶναι ἡ ἐξωτερικὴ μορφὴ τοῦ ἀντικειμένου, ἀλλὰ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ. Ἐκεῖνον ὅπερ καθορίζει τὴν λαϊκὴν τέχνην εἶναι, ὄχι ἡ ἐξωτερικὴ παράστασις, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα, ἡ ἰδέα... Εἰς τὴν λαϊκὴν τέχνην πρωτεύοντα ρόλον δὲν παίζει ἡ τελειότης τῆς κατασκευῆς, ἀλλὰ ἡ ζωντανὴ καὶ ἐνεργὸς ἰδέα. Ἡ λαϊκὴ τέχνη δὲν λαμβάνει τὴν ἀξίαν της ἀπὸ τὴν τεχνικὴν δεξιότητα τοῦ κατασκευαστοῦ, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἀφελῆ πίστιν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ἔννοιαν, ἥτις μεταδίδεται ἐκ τῆς ψυχῆς τοῦ κατασκευαστοῦ εἰς τὴν τοιαύτην τοῦ ἀγοραστοῦ.

Ἡ μελέτη τῆς τέχνης τοῦ λαοῦ ἤρξατο ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἐγένετο ἀντιληπτὸς ὁ ἐπιβλαβὴς διὰ τὴν τέχνην ρόλος τῆς «Μηχανῆς». Ἡ σπουδὴ δὲ αὐτῆς δὲν εἶναι διόλου παλαιά, ἀνάγεται μᾶλλον εἰς τὸ τέλος τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν γνῶσιν τῆς ψυχικῆς ἰδιομορφίας τοῦ λαοῦ μας.

Κάθε λαός, ὡς γνωστόν, εἶναι τὸ μάλα ὑπερήφανος διὰ τὴν ἐκ κληρονομίας τέχνην του! Εἰς τὰς ξένας χώρας, μηδὲ ἐξαιρουμένων καὶ τῶν Βαλκανικῶν, τὰ Μουσεῖα λαϊκῆς Τέχνης θεωροῦνται ὡς τόποι Ἐθνικῆς ὑπερηφανείας. Τὸ τοιοῦτον διεπιστώσαμεν ἐσχάτως καὶ ἐν ταῖς Η.Π.Α., ἔνθα μᾶς ἐδόθη, λόγῳ σπουδῶν, ἡ εὐκαιρία νὰ ἐπισκεφθῶμεν πλεῖσα ὅσα «Museums» καὶ νὰ ἐκτιμήσωμεν δεόντως τὰ αἰσθήματα ὑπερηφανείας καὶ ἐθνικοῦ ἐγωϊσμοῦ τοῦ λαοῦ τῆς Ἀμερικῆς, ὁσάκις ἐπεσκέπτοντο ὁμάδες Ἀμερικανῶν, ἐκ διαφόρων Πολιτειῶν, τοπικὰ ἢ πολιτειακὰ Μουσεῖα λαϊκῆς τέχνης.

Εἰς τὴν χώραν μας δυστυχῶς δὲν ἔχομεν εἰσέτι τὸ Μουσεῖον ἢ μᾶλλον τὰ πολλὰ Μουσεῖα καὶ τὰς Μουσειακὰς Συλλογὰς διὰ νὰ διατηρήσωμεν τὰ ἔργα τῆς Λαϊκῆς μας Τέχνης.

Ἐν προκειμένῳ, ἔχομεν τὴν γνώμην, ὅτι δύνασθε ὑμεῖς, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν λοιπῶν συναδέλφων σας καὶ ὑπὸ τὴν συντονιστικὴν προσπάθειαν τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Σχολείου σας, νὰ ἐξεύρητε, ἀξιόλογον ὑλικόν, ἀναγόμενον εἰς τὸν ὑλικόν, κοινωνικὸν ἢ καὶ πνευματικὸν βίον τοῦ λαοῦ μας, διὰ τῆς ἐν ἀρχῇ ἀνιχνεύσεως αὐτοῦ, ἐκ πληροφοριῶν γερόντων κατοίκων τοῦ χωρίου σας, ἢ καὶ ἐξ ἰδίας προσωπικῆς πείρας.

Μετὰ τὴν ἀνίχνευσιν τοῦ ὑλικοῦ δέον νὰ πείσητε διὰ καταλλήλου διαφω-

σεως, τὸν κάτοχον αὐτοῦ, περὶ τῆς Ἐθνικῆς σκοπιμότητος, ἥτις ἐπιβάλλει τὴν διατήρησιν τῶν ἐχόντων λαογραφικὴν ἀξίαν ἀντικειμένων, καθ' ὅσον μετὰ παρέλευσιν 10ετίας θὰ ἔχουν μᾶλλον ἐκλείψει ταῦτα, ἐπὶ μεγίστῃ Ἐθνικῇ καὶ πολιτιστικῇ ζημίᾳ τῆς χώρας.

Διὰ τὰ τυχὸν μὴ δωρεὰν προσφερόμενα ὑπὸ τῶν κατόχων των, ἐχόντων ὅμως, μεγίστην λαογραφικὴν ἀξίαν ἀντικείμενα, δύνασθε νὰ προέλθητε, ἐν ἀνάγκῃ, εἰς τὴν ἀγορὰν τούτων, καταβάλλοντες μετὰ φειδοῦς, συμβολικῶς, χρηματικόν τι ποσὸν μέχρις ὕψους 100 δραχμῶν, εἰς βάρος τοῦ σχολικοῦ σας Ταμείου.

Ἅμα τῇ συγκεντρώσει τοῦ ἐν λόγῳ ὑλικοῦ, ὅπερ, δέον νὰ εἶναι ὁπωσδήποτε ἀξιόλογον ἀπὸ λαογραφικῆς ἀπόψεως, καὶ νὰ ἀνάγεται εἰς τὸ ἀπώτερον παρελθόν, πέραν τοῦ 19ου αἰῶνος — δέον ὁ Διευθυντὴς ἑκάστου Σχολείου, περιοχῆς Ἐκκαθαριστικοῦ Τμήματος Διδυμοτείχου, νὰ παραδώσῃ τὸ συλλεγὲν ὑλικόν, ἐπὶ ἀποδείξει, εἰς τὸν Διευθυντὴν τοῦ Α΄ Δημοτικοῦ Σχολείου τῆς πόλεως πρὸς ἐναποθήκευσίν του διὰ τὰ περαιτέρω.

Τοῦτ' αὐτὸ νὰ γίνῃ καὶ ἐκ μέρους τῶν Διευθυντῶν, περιοχῆς Ἐκκαθαριστικοῦ Τμήματος Σουφλίου, οἱ ὁποῖοι θὰ παραδώσουν τὸ ἐν λόγῳ λαογραφικὸν ὑλικὸν ὡσαύτως, ἐπὶ ἀποδείξει, εἰς τὸν Διευθυντὴν τοῦ Α΄ Δημοτικοῦ Σχολείου Σουφλίου. Παράκλησις, ὅπως ἡ παράδοσις τοῦ ἐν λόγῳ συλλεγησομένου ὑλικοῦ λάβῃ χώραν μέχρις 20ης Δεκεμβρίου ἐ. ἔ.

Διὰ τῆς παρούσης προβαίνομεν εἰς τὴν συγκρότησιν δύο Ἐπιτροπῶν, ἐκ τῶν Διευθυντῶν τῶν τε Δημοτικῶν Σχολείων καὶ Νηπιαγωγείων τῶν πόλεων Διδυμοτείχου καὶ Σουφλίου, οἱ ὁποῖοι θὰ ἔχουν ὑπὸ τὴν φροντίδα των, οὐ μόνον τὴν συγκέντρωσιν τοῦ εἰρημένου ὑλικοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν συνεχείᾳ ἐξεύρεσιν χώρου, ἵνα, ἐν καιρῷ, καὶ μετὰ τὴν ἀξιολόγησιν τοῦ ὑλικοῦ τὴν καταγραφὴν καὶ τὴν ταξινόμησιν αὐτοῦ προέλθωμεν εἰς τὴν τοποθέτησίν του κατὰ πόλεις καὶ χωρία, ὡς καὶ κατὰ συγγενεῖς ὁμάδας, ὡς ἐμπρέπει εἰς μίαν ἀρτίαν Μουσειακὴν Λαογραφικὴν Συλλογήν.

Ἐὰν δὲν μὲ τρέφῃ ματαία ἐλπίς, ὁραματίζομαι, ἀπὸ τοῦδε, ταχεῖαν τὴν κατάρτισιν τῆς Συλλογῆς, ἥτις ἐγκαινιαζομένη κατὰ πανηγυρικὸν τρόπον θὰ παραδοθῇ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Λαογραφικῆς Ἐπιστήμης, πρὸς μελέτην καὶ ἔρευναν καὶ θὰ χρησιμεύσῃ ὡς πόλος ἕλξεως, οὐ μόνον τῶν εἰδικῶν ἐπιστημόνων, ἀλλὰ κυρίως, τῶν ἐντοπίων καὶ ξένων τουριστῶν, ἐπὶ οἰκονομικῇ ὠφελείᾳ τοῦ τόπου καὶ προβολῇ αὐτοῦ ἀνὰ τὸ Πανελλήνιον.

Καθ' ἡμᾶς ἡ συντελεσθεῖσα ἄχρι τοῦδε παρ' ὑμῶν λαογραφικὴ ἐργασία διὰ συγγραφῆς, δὲν ἀποτελεῖ τὸ πᾶν διὰ τὴν Ἐπιστήμην καὶ τὸ Ἔθνος, ἀλλ' εἶναι τὸ ἥμισυ τοῦ ὅλου, πρὸς ἀρτίωσιν τοῦ ὁποίου καλεῖσθε εἰς εὐγενῆ ἅμιλλαν καὶ νέας θυσίας.

Διατυπώνομεν δὲ ἀπὸ τοῦδε τὴν ἄποψιν, ὅτι θὰ ἦτο εὐκταῖον, ὅπως, τὰς

τυχὸν συλλεγησομένας λαϊκὰς ἐνδυμασίας τοῦ παρελθόντος, φροντίσητε νὰ ἐμφανίσητε ἐν τῷ συνόλῳ των, εἰς ὁμοιώματα ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τῇ εὐγενῆ ἐπικουρίᾳ τῶν δεσποινίδων τῶν «Σπιτιῶν τοῦ Παιδιοῦ» ἢ ἄλλων παραγόντων τῶν χωρίων σας, καθ' ὅσον ὁσημέραι ἡ λαϊκὴ ἐνδυμασία τείνει εἰς ἐξαφάνισιν ἕνεκεν τῆς Α.Μ. τῆς Μόδας!

Οἴκοθεν νοεῖται, ὅτι εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς Μουσειακῆς λαογραφικῆς Συλλογῆς θὰ δίδῃ τὸ τιμητικὸν «παρὼν» ἑκάστη πάλις ἢ χωρίον διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ συλλογέως, τοῦ δανειστοῦ ἢ δωρητοῦ λαογραφικῆς ἀξίας, ἀντικειμένων.

Τῆς παρούσης παρακαλοῦμεν, ὅπως λάβωσι γνῶσιν, ἐνυπογράφως, ἅπαντες.

Ὁ Ἐπιθεωρητὴς
Ν. ΜΑΝΕΣΙΩΤΗΣ

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΥΠΗΡΕΣΙΑΚΟΝ

Ἐν Διδυμοτείχῳ τῇ 13 Ἰουνίου 1966

Διὰ

Τοὺς Διευθυντὰς Σχολείων καὶ Νηπιαγωγείων

Ἕδρας των

Ἐπιστρέφοντες λαογραφικὰς ἐργασίας διδασκάλων Σχολείου σας, ἐν χειρογράφῳ καὶ δακτυλογραφήσει, παρακαλοῦμεν θερμῶς, ὅπως συμφώνως πρὸς νεωτέρας ὁδηγίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, προέλθητε εἰς τὰ ἑξῆς:

1. Τὰς ἐν ἑκάστῃ σελίδι περιεχομένας ἰδιωματικὰς ἢ ἀγνώστους λέξεις ἢ τάσεις ἑρμηνεύσητε εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς σελίδος, ἢ εἰς τὸ περιθώριον ἢ ἐν περιπτώσει στενότητος χώρου ὄπισθεν αὐτῆς διὰ τῆς ἀναγραφῆς παραπεμπτικοῦ σημείου (ἀστερίσκου ἢ ἀριθμοῦ) ἐπὶ τῆς ἄνω δεξιᾶς ἐπιφανείας τῆς ἑρμηνευομένης ἀγνώστου ἢ ἰδιωματικῆς λέξεως ἢ φράσεως, ἐὰν δὲν ἔχῃ γίνει ἡ ἑρμηνεία αὐτῶν.

2. Παράσχητε ἔστω καὶ εἰς τὸ τέλος τῆς ὅλης ἐργασίας τὴν ὑπεύθυνον πληροφορίαν, ἐὰν τὰ τυχὸν περιγραφόμενα ἔθιμα, αἱ δοξασίαι, δεισιδαιμονίαι, προλήψεις κλπ. ἐξακολουθοῦν καὶ σήμερον ἰσχύοντα.

3. Περιγράψητε τὸν οἰκισμὸν ἢ τὴν περιοχὴν ἐν γένει ἤτοι τὴν γεωγραφικὴν θέσιν τοῦ οἰκισμοῦ, τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἐδάφους, τὸν πληθυσμὸν καὶ πᾶν ἄλλο σχετικόν.

Παράκλησις διὰ τὴν ἄμεσον ἐπίδοσιν τῶν ἐν λόγῳ ἐργασιῶν εἰς τοὺς διδασκάλους, διὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν αἰτουμένων στοιχείων καὶ τὴν ἐπιστροφὴν τούτων ἡμῖν μέχρι καὶ τῆς 25ης τρέχοντος μηνός.

Εὐχαριστοῦμεν
Ἡ Ἐπιτροπὴ

ΤΟ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ

Μία φιλότιμη λαογραφική προσπάθεια στὴν ἐκπαιδευτικὴ περιφέρεια Διδυμοτείχου — Σουφλίου ποὺ πέτυχε χάρι στὴ δραστηριότητα τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ κ. Ν. Μ α ν ε σ ι ώ τ η καὶ τὴν φιλότιμη προσπάθεια τῶν δασκάλων.

Ἐπιμελείᾳ : ΚΟΝΤΟΥ ΠΑΣΧ.
(Δημοδιδασκάλου)

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ

Ἐδῶ καὶ δυὸ χρόνια τώρα στὴν Ἐκπαιδευτικὴ Περιφέρεια Διδυμοτείχου — Σουφλίου, ἄρχισε μιὰ λαογραφικὴ προσπάθεια, καρπὸς τῆς ὁποίας ὑπῆρξε ἡ παρουσίαση τοῦ πρώτου πυρήνα τοῦ Λαογραφικοῦ Μουσείου, τὰ ἐγκαίνια τοῦ ὁποίου συνέπεσαν μὲ τὴ βάπτιση τοῦ Διαδόχου τοῦ Θρόνου τὴν 29ην Ἰουνίου 1967.

Στὸν ἀνελέητο αὐτὸ ἀγώνα τῆς πολυκαιρίας νὰ ἐξαφανίζῃ χρόνια περασμένων ἐποχῶν καὶ τῆς μοντερνοφάνειας, ποὺ σὰν νέο φροῦτο πάντοτε τῆς ἀστυφιλίας, τείνει νὰ ἐξαφανίσῃ ἀπ' τὰ χωριά μας κάθε τοπικὸ λαϊκὸ χρῶμα, μιὰ φιλότιμη προσπάθεια τῶν δασκάλων τῆς Περιφερείας Διδυμοτείχου —Σουφλίου, ἀντιτάχθηκε μὲ μοναδικὸ ὅπλο τὴ γνωστὴ σ' ὅλους Ἐθνικὴ φιλοτιμία καὶ δὲν ἄργησε νὰ βρῇ ἀνταπόκριση στὶς ὑπάρξεις ἐκεῖνες, πάνω στὶς ὁποῖες ὁ χρόνος μαζὶ μὲ τὶς ρυτίδες καὶ τ' ἄλλα σημάδια, χάραξε βαθειὲς νοσταλγικὲς ἀναμνήσεις παλιῶν ἐποχῶν.

Αὐτοὶ ἦταν οἱ πρῶτοι ποὺ μᾶς ἄνοιξαν ἀρχικὰ τὴν καρδιά τους, γιὰ νὰ μᾶς περιγράψουν, ὅ,τι ἀνεξίτηλα τυπώθηκε στὴν ψυχή τους σὰν παράδοση καὶ σὰν ἀνάμνηση κι' ὕστερα μᾶς ἄνοιξαν τὰ σεντούκια τους, σὰν ζωντανοὶ ἱστοριογράφοι τῆς Λαογραφίας μας, γιὰ νὰ μᾶς παρουσιάσουν καὶ τὰ ντοκουμέντα τῶν λόγων τους.

Ὅλοι, ὅσοι ἀσχοληθήκαμε μὲ τὴ λαογραφικὴ αὐτὴ προσπάθεια, πήραμε κάτι παραπάνω ἀπ' τοὺς ἁπλοϊκοὺς αὐτοὺς ἀνθρώπους τῶν χωριῶν μας. Κι' αὐτὸ τὸ κάτι παραπάνω δὲν ἦταν μήτε τὰ οἰκογενειακά τους κειμήλια, ποὺ μᾶς ἐμπιστεύτηκαν νὰ διαφυλάξωμε στὸ Λαογραφικό μας Μουσεῖο, σὰν Ἐθνικὰ κειμήλια, μήτε καὶ ἡ ἀπόλαυση, ἀπὸ πρῶτο χέρι, τῶν τόσο συγκινητικῶν ἀφη-

γήσεων, πού καταγράφηκαν σὲ 136 λαογραφικὲς συλλογές, τὶς ὁποῖες στείλαμε στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν καὶ στὸ Θρακικὸ Κέντρο γιὰ ἐκτύπωση.

Αὐτὸ τὸ κάτι πού πήραμε εἶναι οἱ ζωντανὲς Ἐθνικὲς Παρακαταθῆκες. Στοὺς ἁπλοϊκοὺς αὐτοὺς ἀνθρώπους, πού σὰν ἀφανεῖς ἥρωες ὅλων τῶν Ἐθνικῶν μας τραγωδιῶν κράτησαν σφικτοδεμένους, ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιά, τοὺς κρίκους τῆς Ἐθνικῆς μας συνειδήσεως, βρίσκει κανεὶς ὁλοζώντανη τὴν πορεία τῆς Πατρίδος μας. Ἀθάνατη Ἑλληνικὴ Γενιά, πόσο ξέρεις στ' ἀλήθεια νὰ φυλᾶς σὰν κόρη ὀφθαλμοῦ τὸ μεγαλεῖο σου μέσα στ' ἁπλὸ καὶ τ' ἀνεπιτήδευτο!...

Στοὺς ἁπλοϊκοὺς αὐτοὺς ἀνθρώπους χρωστοῦμε κι ὅ,τι κατωρθώσαμε νὰ παρουσιάσουμε στὸ Λαογραφικό μας Μουσεῖο.

Ἀποδίδοντας τὴν τιμή, πού τόσο ταίριαζε, στὰ γεροντικὰ ζευγάρια τῶν χωριῶν, τὰ ὁποῖα τόσο πρόθυμα μᾶς βοήθησαν στὴν λαογραφική μας προσπάθεια, τοὺς τοποθετήσαμε καὶ μεῖς μὲ τὸ τζάκι τους στὸ πιὸ ἐπίκαιρο σημεῖο τῆς πρώτης· αἰθούσης τοῦ Μουσείου μας.

Μὲ τὴ Λαογραφική μας αὐτὴ προσπάθεια, πού προσωρινὰ στεγάσαμε σὲ δυὸ αἴθουσες τοῦ Β' 6)θεσίου Δημοτικοῦ Σχολείου Διδυμοτείχου, κάναμε ἕνα βῆμα θετικὸ καὶ σταθερό. Ὁ ἀείμνηστος Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου, μιλώντας γιὰ Θρακικὸ Λαϊκὸ Μουσεῖο, ἔλεγε:

«Σ' ἕνα Μουσεῖο ἐκεῖ μέσα, σ' ἕνα Δημοτικὸ Σχολεῖο, ἠμπορεῖ ἀπὸ τώρα νὰ ἱδρυθῇ, τὸ πρῶτο Λαϊκὸ Θρακικὸ Μουσεῖο, ὅπου νὰ συγκεντρώνωνται τὰ λαϊκὰ ἀριστουργήματα τῆς λαϊκῆς μας τέχνης, πού εἶναι πολλὲς τέχνες, γιὰ νὰ θαυμάζῃ ὁ ξένος, ὁ περαστικός διαβάτης, ὁ ἴδιος δημιουργὸς λαός. Ὁ δεσμός μας μὲ τὰ περασμένα, ἡ νοσταλγία καὶ ἡ ἀνάμνηση πρὸς τὰ περασμένα, εἶναι ἕνα πολὺ σπουδαῖο σημάδι, ὅτι ἡ Θρακικὴ ψυχὴ δὲν καταλύεται καὶ δὲν ὑπάρχει φόβος νὰ καταλυθῇ ποτέ».

Τώρα πού ὁ δρόμος ὁδηγεῖ στὴν ὁλοκλήρωση τῆς πολιτισμένης αὐτῆς προσπαθείας, ἂς ἐλπίσουμε πὼς καὶ οἱ ἁρμόδιοι κάτι θὰ κάνουν.

Ἰούνιος 1967

ΤΟ ΞΕΚΙΝΗΜΑ

Ἂν σήμερα βρισκόμαστε μπροστὰ σ' ἕνα ἀποτέλεσμα, πού μέσα του εὔκολα κανεὶς ξεδιαλύνει μιὰ ἐνθαρρυντικὴ πορεία πρὸς τὴν τελικὴ ἐπιτυχία, τὸ ξεκίνημα ὡστόσο χρειάσθηκε ἀρκετὴ φαντασία, ἐξαντλητικὴ δραστηριότητα κι' ἀκλόνητη πίστη στὴν προσπάθεια.

Δὲν εἶναι εὔκολο νὰ ξεκινᾷ κανεὶς στὴ δημιουργία ἑνὸς Μουσείου μόνος του, χωρὶς νἄχῃ στὸ χέρι τίποτε. Γιατί, ἂν μὲν πετύχῃ ἡ προσπάθεια, ὅλοι

τὴν λὲν ἡρωϊσμὸ καὶ τὴν θαυμάζουν. Ἂν ὅμως, ἀποτύχῃ; Τὴν λὲν οὐτοπία καὶ τὴν χλευάζουν.

Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ἐκεῖνο ποὺ μᾶς κάνει στὴν ἀρχὴ δειλά, δειλὰ κι' ἀθόρυβα νὰ συγκεντρώνουμε πληροφορίες, μετὰ τὸ ὑλικὸ καὶ τέλος τὸ πλάνο γιὰ τὴν ἐπιτυχία.

Τώρα ποὺ ἡ προσπάθεια πέτυχε μποροῦσε νὰ θαυμάσουμε τὴν ἡρωϊκὴ ἀπόφαση τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ μας κ. Ν. Μανεσιώτη πού, μόνος του, στὴν ἀρχή, βρῆκε ὅλο τὸ θάρρος σὲ μιὰ ἐμπνευσμένη του ἐγκύκλιο, ποὺ αὐτούσια θὰ παραθέσωμε πιὸ κάτω, νὰ προφητέψῃ τὰ ἑξῆς:

«Ἐὰν δὲν μὲ τρέφῃ ματαία ἐλπίς, ὁραματίζομαι ἀπὸ τοῦδε ταχεῖαν τὴν κατάρτισιν τῆς συλλογῆς, ἥτις ἐγκαινιαζομένη κατὰ πανηγυρικὸν τρόπον, θὰ παραδοθῇ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Λαογραφικῆς Ἐπιστήμης, πρὸς μελέτην καὶ ἔρευναν καὶ θὰ χρησιμεύσῃ ὡς πόλος ἕλξεως, οὐ μόνον τῶν εἰδικῶν ἐπιστημόνων, ἀλλὰ κυρίως τῶν ἐντοπίων καὶ ξένων τουριστῶν, ἐπὶ οἰκονομικῇ ὠφελείᾳ τοῦ τόπου καὶ προβολῇ αὐτοῦ ἀνὰ τὸ Πανελλήνιον».

Τὸ βάρος τῆς προσπαθείας στὸ ξεκίνημα ἀδύστακτα τὸ ἐπωμίσθηκε μόνος του, γιατὶ πίστευε πολὺ περισσότερο ἀπ' ὅλους μας στὴν Ἐθνικὴ σημασία τοῦ Λαογραφικοῦ Μουσείου. Ἡ πίστη αὐτὴ τοῦ σφυρηλατήθηκε στὴ διάρκεια ἑνὸς ἐκπαιδευτικοῦ του ταξειδίου στὶς Η.Π. Ἀμερικῆς, ὅπου διεπίστωσε πὼς τὰ Λαογραφικὰ Μουσεῖα ἦταν τόποι Ἐθνικῆς ὑπερηφανείας. Καὶ μεῖς ποὺ ὑπερηφανευόμαστε γιὰ τὴν τρισένδοξη καταγωγή μας, δυστυχῶς, δὲν εἴχαμε τίποτα!...

Στὶς περιπτώσεις ὅμως αὐτὲς τὸ πᾶν δὲν εἶναι μόνο ἡ καλὴ διάθεση. Εἶναι καὶ οἱ γνώσεις. Γιατί ἡ Λαογραφία σήμερα ἀποτελεῖ Ἐπιστήμη καὶ μάλιστα εἶναι μιὰ ἀπ' τὶς καινούριες ἐπιστῆμες, ποὺ συνάπτεται μὲ τὰ ἀντικείμενα ἐρεύνης καὶ ἄλλων ἐπιστημῶν, ὅπως τῆς Ἐθνογραφίας, τῆς Ἱστορίας, τῆς Κοινωνιολογίας κλπ.

Τὸ Κέντρον Ἐρεύνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας ποὺ διευθύνει ἐπάξια ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Γεώργιος Σπυριδάκης, σημαντικὰ βοήθησε τὸ ξεκίνημα. Ἱκανὸς ἀριθμὸς ἐντύπων του «Ὁδηγίαι διὰ τὴν συλλογὴν λαογραφικοῦ ὑλικοῦ», ἀπεστάλησαν στὸν Ἐπιθεωρητὴ κ. Μανεσιώτη γιὰ νὰ τὶς προωθήσει μὲ μιὰ ἐμπνευσμένη ἐγκύκλιο σ' ὅλα τὰ Σχολεῖα τῆς δικαιοδοσίας του.

Γιὰ μιὰ ἀκόμη φορά, ἡ φιλότιμη ἀνταπόκριση τῶν δασκάλων, ἐπάξια ἐτίμησε τὸν κλάδο στὴν ἀκριτικὴ αὐτὴ περιοχή. Συνολικά, 136 λαογραφικὲς συλλογὲς πῆραν τὸ δρόμο γιὰ τὸ Κέντρο Ἐρεύνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας, γιὰ νὰ ἀποσπάσουν ἀπ' τὸν ὑπεύθυνο καθηγητὴ κ. Γ. Σπυριδάκη, πολὺ κολακευτικὰ σχόλια.

«Τρώγοντας ἔρχεται ἡ ὄρεξη», λέγει μιὰ λαϊκὴ μας παροιμία. Ἡ πρώτη ἐνθαρρυντικὴ ἀνταπόκριση τῶν δασκάλων, ἔδωσε φτερὰ στὶς ἐλπίδες, γιὰ μιὰ ὁλοκλήρωση τῆς λαογραφικῆς αὐτῆς προσπαθείας μὲ τὴν δημιουργία ἑνὸς Λαογραφικοῦ Μουσείου στὸ Διδυμότειχο. Καὶ πάλι τὸ προσκλητήριο σάλπισμα τῆς ὑπ' ἀριθ. 2.583)20)4.11.1966 τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ κ. Ν. Μανεσιώτη, βρῆκε τοὺς δασκάλους πάνοπλους στὶς ἐπάλξεις.

Νομίζω, πὼς εἶναι ἀρκετὰ πειστικὰ τὰ παρακάτω ἔγγραφα:

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ Α)ΒΑΘΜΙΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ
ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ

Ἀριθ. Πρωτ. 2583.
Ἐγκ. 20.

Ἐν Διδυμοτείχῳ τῇ 4 Νοεμβρίου 1966

Πρὸς
Ἅπαντας τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς λειτουργοὺς τῆς καθ' ἡμᾶς Περιφερείας
(Διὰ τῶν Διευθυντῶν των)

Ἕδρας των

Ἐν συνεχείᾳ τῆς ὑπ' ἀριθ. 1794)13)10.9.1965 ἡμετέρας ἐγκυκλίου διαταγῆς, καὶ κατόπιν τοῦ ἀποσταλέντος ἡμῖν ὑπ' ἀριθ. 755)26.10.1966 ἐγγράφου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (Κέντρον Ἐρεύνης Ἑλληνικῆς Λαογραφίας), δι' οὗ αὕτη ἐκφράζεται κολακευτικώτατα, εὐχαριστοῦσα ἅμα καὶ συγχαίρουσα ὑμᾶς δι' ἀποσταλείσας, μέσω ἡμῶν 123 συλλογὰς λαογραφικῆς ὕλης, προαγόμεθα νὰ κοινοποιήσωμεν ἐνδιαφέρον ἀπόσπασμά τι ἐκ τῆς ἐν λόγῳ ἀποστολῆς, παρακαλοῦντες ἅμα διὰ τὴν μετ' ἄκρας εὐσυνειδησίας ἀνταπόκρισιν ὑμῶν εἰς τὸ ὑποδεικνυόμενον, ὡς κατωτέρω, ὑψίστης Ἐθνικῆς καὶ πολιτιστικῆς ἀξίας ἔργον, τῆς ἱδρύσεως αὐτοτελοῦς Λαογραφικοῦ Μουσείου ἢ Μουσειακῆς Συλλογῆς, ἐν τῇ περιφερείᾳ.

Τὸ ἐνδιαφέρον ἀπόσπασμα ἐκ τῆς εἰρημένης ἐπιστολῆς, ἔχει οὕτω :

«Ἐπιτρέψατέ μου, τέλος νὰ σᾶς παρακαλέσω καὶ δι' ἕτερον συναφὲς ζήτημα. Εἰς τὸ ἔντυπον τεῦχος τῶν ὁδηγιῶν μου, ἀπὸ σελ. 142—145, ὑπάρ-

χει κατάλογος ἀντικειμένων τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, τὰ ὁποῖα ἐπίσης εἶναι ἀναγκαῖον νὰ συγκεντρώνωνται πρὸς ἵδρυσιν Μουσειακῶν Συλλογῶν, πριοτοῦ ταῦτα ἐξαφανισθοῦν.

Σχετικῶς, σᾶς γνωρίζω, ὅτι εἰς τὴν γειτονικὴν Βουλγαρίαν, τὴν στιγμὴν ταύτην, ὑπάρχουν ἐν λειτουργίᾳ αὐτοτελῆ Λαογραφικὰ Μουσεῖα εἰς Σόφιαν καὶ Φιλιππούπολιν, πρὸς δὲ καὶ ἄλλα 38, ὡς Μουσειακαὶ Συλλογαί ἀντικειμένων τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, συστεγαζόμεναι εἰς ἐπαρχιακὰς πόλεις, μὲ τὰ Ἀρχαιολογικὰ Μουσεῖα.

Σᾶς συγχαίρω καὶ πάλιν διὰ τὴν ὅλην προσπάθειάν σας ταύτην πρὸς μελέτην καὶ διάσωσιν τοῦ λαϊκοῦ τούτου, ἐκ παραδόσεως, πολιτισμοῦ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων εἰς τὴν περιφέρειάν σας».

Κατόπιν τῶν προεκτεθέντων καὶ μὲ γνώμονα τὴν ὡς εἴρηται κατατοπιστικὴν ἐγκύκλιον ἡμῶν, ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς τὴν ἐκ νέου μελέτην τοῦ δωρεὰν προσφερθέντος ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν βιβλίου, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁδηγίαι πρὸς συλλογὴν λαογραφικῆς ὕλης», ὡς καὶ τῆς εὐρυτέρας μελέτης ὑμῶν περὶ λαογραφίας, παρακαλοῦμεν ὅπως προέλθητε εἰς τὰς κατωτέρω ἐνεργείας πρὸς συγκέντρωσιν τοῦ ἐνυπάρχοντος καὶ διασωζομένου εἰσέτι λαογραφικοῦ θησαυροῦ, ἐξ αὐτουσίων ἀντικειμένων ἢ φωτογραφιῶν αὐτῶν ἐν ἑκάστῃ πόλει ἢ χωρίῳ, ἐπὶ τῷ τέλει ἱδρύσεως Μουσειακῆς Συλλογῆς, ἥτις ἐνδέχεται, εἰς τὴν πορείαν τοῦ χρόνου, πλουτιζομένη ἀρκούντως, νὰ μετατραπῇ εἰς αὐτοτελὲς Λαογραφικὸν Μουσεῖον τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Περιφερείας Διδυμοτείχου — Σουφλίου.

Ἀναγκαῖον τυγχάνει νὰ λεχθῇ ἐνταῦθα, ὅτι τὸ οὐσιῶδες εἰς τὴν λαϊκὴν τέχνην, δὲν εἶναι ἡ ἐξωτερικὴ μορφὴ τοῦ ἀντικειμένου, ἀλλὰ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ. Ἐκεῖνο, ὅπερ καθορίζει τὴν λαϊκὴν τέχνην, εἶναι, ὄχι ἡ ἐξωτερικὴ παράστασις, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα, ἡ ἰδέα... Εἰς τὴν λαϊκὴν τέχνην, πρωτεύοντα ρόλον, δὲν παίζει ἡ τελειότης τῆς κατασκευῆς, ἀλλὰ ἡ ζωντανὴ καὶ ἐνεργὸς ἰδέα. Ἡ λαϊκὴ τέχνη δὲν λαμβάνει τὴν ἀξίαν της ἀπὸ τὴν τεχνικὴν δεξιότητα τοῦ κατασκευαστοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀφελῆ πίστιν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ἔννοιαν, ἥτις μεταδίδεται ἐκ τῆς ψυχῆς τοῦ κατασκευαστοῦ εἰς τὴν τοιαύτην τοῦ ἀγοραστοῦ.

Ἡ μελέτη τῆς τέχνης τοῦ λαοῦ ἤρξατο ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἐγένετο ἀντιληπτὸς ὁ ἐπιβλαβὴς διὰ τὴν τέχνην ρόλος τῆς μηχανῆς. Ἡ σπουδὴ δὲ αὐτῆς, δὲν εἶναι διόλου παλαιά, ἀνάγεται μᾶλλον εἰς τὸ τέλος τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν γνῶσιν τῆς ψυχικῆς ἰδιομορφίας τοῦ λαοῦ μας.

Κάθε λαός, ὡς γνωστόν, εἶναι τὰ μάλα ὑπερήφανος διὰ τὴν ἐκ κληρονομίας τέχνην του. Εἰς τὰς ξένας χώρας μηδὲ ἐξαιρουμένων καὶ τῶν Βαλκανικῶν, τὰ Μουσεῖα Λαϊκῆς Τέχνης, θεωροῦνται τόποι Ἐθνικῆς ὑπερηφανείας.

Τὸ τοιοῦτον διεπιστώσαμεν ἐσχάτως καὶ ἐν τοῖς Η.Π.Α., ἔνθα μᾶς ἐδόθη, λόγῳ σπουδῶν, ἡ εὐκαιρία νὰ ἐπισκεφθῶμεν πλεῖστα ὅσα Μουσεῖα καὶ νὰ ἐκτιμήσωμεν δεόντως τὰ αἰσθήματα ὑπερηφανείας καὶ ἐθνικοῦ ἐγωϊσμοῦ τοῦ λαοῦ τῆς 'Αμερικῆς, ὁσάκις ἐπεσκέπτοντο ὁμάδες 'Αμερικανῶν, ἐκ διαφόρων Πολιτειῶν, Τοπικὰ ἢ Πολιτειακὰ Μουσεῖα Λαϊκῆς Τέχνης.

Εἰς τὴν χώραν μας, δυστυχῶς, δὲν ἔχομεν εἰσέτι τὸ Μουσεῖον ἢ μᾶλλον τὰ πολλὰ Μουσεῖα καὶ τὰς Μουσειακὰς Συλλογὰς διὰ νὰ διατηρήσωμεν τὰ ἔργα τῆς Λαϊκῆς μας Τέχνης.

'Εν προκειμένῳ, ἔχομεν τὴν γνώμην, ὅτι δύνασθε ὑμεῖς, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν λοιπῶν συναδέλφων σας, καὶ ὑπὸ τὴν συντονιστικὴν προσπάθειαν τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Σχολείου σας, νὰ ἐξεύρετε ἀξιόλογον ὑλικόν, ἀναγόμενον εἰς τὸν ὑλικόν, κοινωνικὸν ἢ καὶ πνευματικὸν βίον τοῦ λαοῦ μας, διὰ τῆς ἐν ἀρχῇ ἀνιχνεύσεως αὐτοῦ ἐκ πληροφοριῶν γερόντων κατοίκων τοῦ χωρίου σας, ἢ καὶ ἐξ ἰδίας προσωπικῆς πείρας.

Μετὰ τὴν ἀνίχνευσιν τοῦ ὑλικοῦ, δέον νὰ πείσητε, διὰ καταλλήλου διαφωτίσεως, τὸν κάτοχον αὐτοῦ, περὶ τῆς 'Εθνικῆς σκοπιμότητος, ἥτις ἐπιβάλλει τὴν διατήρησιν τῶν ἐχόντων λαογραφικὴν ἀξίαν ἀντικειμένων, καθ' ὅσον, μετὰ παρέλευσιν 10ετίας, θὰ ἔχουν, μᾶλλον, ἐκλείψει ταῦτα, ἐπὶ μεγίστῃ 'Εθνικῇ καὶ Πολιτιστικῇ ζημίᾳ τῆς χώρας.

Διὰ τὰ τυχὸν μὴ δωρεὰν προσφερόμενα ὑπὸ τῶν κατόχων των, ἐχόντων ὅμως μεγίστην λαογραφικὴν ἀξίαν, ἀντικείμενα, δύνασθε νὰ προέλθητε, ἐν ἀνάγκῃ, εἰς τὴν ἀγορὰν τούτων, καταβάλλοντες μετὰ φειδοῦς, συμβολικῶς, χρηματικόν τι ποσὸν μέχρις ὕψους 100 δραχμῶν, εἰς βάρος τοῦ Σχολικοῦ σας Ταμείου.

Ἅμα τῇ συγκεντρώσει τοῦ ἐν λόγῳ ὑλικοῦ, ὅπερ, δέον νὰ εἶναι ὁπωσδήποτε ἀξιόλογον ἀπὸ λαογραφικῆς ἀπόψεως, καὶ νὰ ἀνάγεται εἰς τὸ ἀπώτερον παρελθόν, πέραν τοῦ 19ου αἰῶνος, δέον ὁ Διευθυντὴς ἑκάστου Σχολείου περιοχῆς 'Εκκαθαριστικοῦ Τμήματος Διδυμοτείχου, νὰ παραδώσῃ τὸ συλλεγὲν ὑλικόν, ἐπὶ ἀποδείξει, εἰς τὸν Διευθυντὴν τοῦ Α΄ Δημοτικοῦ Σχολείου τῆς πόλεως, πρὸς ἐναποθήκευσίν του, διὰ τὰ περαιτέρω.

Τοῦτ' αὐτὸ νὰ γίνῃ καὶ ἐκ μέρους τῶν Διευθυντῶν τῆς περιοχῆς 'Εκκαθαριστικοῦ Τμήματος Σουφλίου, οἱ ὁποῖοι θὰ παραδώσουν τὸ ἐν λόγῳ λαογραφικὸν ὑλικὸν ὡσαύτως, ἐπὶ ἀποδείξει, εἰς τὸν Διευθυντὴν τοῦ Α΄. Δημοτικοῦ Σχολείου Σουφλίου. Παράκλησις, ὅπως ἡ παράδοσις τοῦ ἐν λόγῳ συλλεγησομένου ὑλικοῦ, λάβῃ χώραν μέχρι τῆς 20ῆς Δεκεμβρίου.

Διὰ τῆς παρούσης προβαίνομεν εἰς τὴν συγκρότησιν δύο 'Επιτροπῶν, ἐκ τῶν Διευθυντῶν τῶν τε Δημοτικῶν Σχολείων καὶ Νηπιαγωγείων τῶν πόλεων Διδυμοτείχου καὶ Σουφλίου, αἱ ὁποῖαι θὰ ἔχουν ὑπὸ τὴν φροντίδα των, οὐ

μόνον τὴν συγκέντρωσιν τοῦ εἰρημένου ὑλικοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν συνεχείᾳ ἐξεύρεσιν χώρου, ἵνα, ἐν καιρῷ, καὶ μετὰ τὴν ἀξιολόγησιν τοῦ ὑλικοῦ, τὴν καταγραφὴν καὶ τὴν ταξινόμησιν αὐτοῦ, προέλθωμεν εἰς τὴν τοποθέτησίν του, κατὰ πόλεις καὶ χωρία, ὡς καὶ κατὰ συγγενεῖς ὁμάδας, ὡς ἐμπρέπει εἰς μίαν Μουσειακὴν Λαογραφικὴν Συλλογήν.

Ἐὰν δὲν μὲ τρέφῃ ματαία ἐλπίς, ὁραματίζομαι, ἀπὸ τοῦδε, ταχεῖαν τὴν κατάρτισιν τῆς Συλλογῆς, ἥτις ἐγκαινιαζομένη κατὰ πανηγυρικὸν τρόπον, θὰ παραδοθῇ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Λαογραφικῆς Ἐπιστήμης, πρὸς μελέτην καὶ ἔρευναν καὶ θὰ χρησιμεύσῃ ὡς πόλος ἕλξεως, οὐ μόνον τῶν εἰδικῶν ἐπιστημόνων, ἀλλὰ κυρίως, τῶν ἐντοπίων καὶ ξένων τουριστῶν, ἐπὶ οἰκονομικῇ ὠφελείᾳ τοῦ τόπου καὶ προβολῇ αὐτοῦ ἀνὰ τὸ Πανελλήνιον.

Καθ' ἡμᾶς, ἡ συντελεσθεῖσα ἄχρι τοῦδε παρ' ἡμῶν λαογραφικὴ ἐργασία, διὰ συγγραφῆς, δὲν ἀποτελεῖ τὸ πᾶν, διὰ τὴν Ἐπιστήμην καὶ τὸ Ἔθνος, ἀλλ' εἶναι τὸ ἥμισυ τοῦ ὅλου, πρὸς ἀρτίωσιν τοῦ ὁποίου καλεῖσθε εἰς εὐγενῆ ἅμιλλαν καὶ νέας θυσίας.

Διατυπώνομεν δὲ ἀπὸ τοῦδε τὴν ἄποψιν, ὅτι θὰ ἦτο εὐκταῖον, ὅπως τὰς τυχὸν συλλεγησομένας λαϊκὰς ἐνδυμασίας, τοῦ παρελθόντος, φροντίσητε νὰ ἐμφανίσητε ἐν τῷ συνόλῳ των, εἰς ὁμοιώματα ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τῇ εὐγενῇ ἐπικουρίᾳ τῶν δεσποινίδων «Τῶν Σπιτιῶν τοῦ Παιδιοῦ» ἢ ἄλλων παραγόντων τοῦ χωρίου σας, καθ' ὅσον σήμερον ἡ λαϊκὴ ἐνδυμασία τείνει εἰς ἐξαφάνισιν ἕνεκεν τῆς Α.Μ. τῆς Μόδας!...

Οἴκοθεν νοεῖται, ὅτι εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς Μουσειακῆς Λαογραφικῆς Συλλογῆς, θὰ δίδῃ τὸ τιμητικὸν παρὼν ἑκάστη πόλις ἢ χωρίον διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ συλλογέως, τοῦ δανειστοῦ ἢ δωρητοῦ λαογραφικῆς ἀξίας ἀντικειμένων.

Τῆς παρούσης παρακαλοῦμεν, ὅπως λάβωσι γνῶσιν, ἐνυπογράφως, ἅπαντες».

Ὁ Ἐπιθεωρητὴς
Ν. ΜΑΝΕΣΙΩΤΗΣ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ

Ἀριθ. Πρωτ. Α.Α. 755.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 26 Ὀκτωβρίου 1966

Ἀξιότιμον Κον Ν. Μανεσιώτην
Ἐπιθεωρητὴν τῆς Α)θμίου Ἐκπαιδεύσεως Περιφερείας Διδυμοτείχου
Εἰς Διδυμότειχον

Κύριε Ἐπιθεωρητά,

Ἀνταποκρινόμενοι εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 1848)12.8. ἐ.ἔ. ἔγγραφον ὑμῶν, ἔχομεν τὴν τιμὴν νὰ γνωρίσωμεν εἰς ὑμᾶς εὐχαρίστως, ὅτι ἐλήφθησαν εἰς τὸ Κέντρον τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας (πρώην Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον) αἱ παρασκευασθεῖσαι διὰ φροντίδος ὑμῶν καὶ ἀποσταλεῖσαι εἰς ἡμᾶς 123 συλλογαὶ λαογραφικῆς ὕλης, αἱ ὁποῖαι κατηρτίσθησαν συμφώνως πρὸς τὰς ὁδηγίας ὑμῶν ὑπὸ ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν τῆς Περιφερείας σας.

Ἐκ τῆς προχείρου ἐπισκοπήσεως τῆς περιεχομένης εἰς αὐτὰς ὕλης, παρετηρήσαμεν, ὅτι αὗται εἰς ἱκανὸν ἀριθμὸν ἔχουν καταρτισθῆ μετ' εὐσυνειδησίας καὶ προσοχῆς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐμφαίνει τὸ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον τῶν συλλογέων αὐτῶν πρὸς τὸν λαϊκὸν πολιτισμὸν τῆς περιοχῆς των, τοῦ ὁποίου ἡ γνῶσις, ὡς γνωστόν, πλὴν τῆς ἐπιστημονικῆς σημασίας αὐτοῦ, συντελεῖ ἔτι μέγιστα, οὐ μόνον εἰς τὴν ἀρτιωτέραν διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τῆς πατριδογνωσίας, ἀλλὰ καὶ εἰδικώτερον εἰς τὴν γόνιμον ἐπίδρασιν τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ λειτουργοῦ εἰς τὴν κοινωνίαν του.

Αἱ συλλογαὶ αὗται, μετὰ τῶν ἀναμενομένων, ὡς σημειώνετε, ἑτέρων ἕνδεκα,, θὰ κριθοῦν κατὰ τὸ κρατοῦν παρ' ἡμῖν ἔθος, διὰ τὴν ἀπονομὴν τιμητικῆς διακρίσεώς τινος ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας, κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος 1967.

Ἐπιτρέψατέ μου, τέλος, νὰ σᾶς παρακαλέσω καὶ δι' ἕτερον συναφὲς ζήτημα. Εἰς τὸ ἔντυπον τεῦχος τῶν ὁδηγιῶν μου, ἀπὸ σελ. 142—145, ὑπάρχει κατάλογος ἀντικειμένων τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, τὰ ὁποῖα ἐπίσης εἶναι ἀναγκαῖον νὰ συγκεντρώνωνται πρὸς ἵδρυσιν Μουσειακῶν Συλλογῶν, προτοῦ ταῦτα ἐξαφανισθοῦν.

Σχετικῶς σᾶς γνωρίζω, ὅτι εἰς τὴν γειτονικὴν Βουλγαρίαν, τὴν στιγμὴν ταύτην, ὑπάρχουν ἐν λειτουργίᾳ, αὐτοτελῆ Λαογραφικὰ Μουσεῖα εἰς Σόφιαν καὶ εἰς τὴν Φιλιππούπολιν, πρὸς δὲ καὶ ἄλλα 38 ὡς Μουσειακαὶ Συλλογαὶ ἀντικειμένων τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, συστεγαζόμεναι εἰς ἐπαρχιακὰς πόλεις μὲ τὰ Ἀρχαιολογικὰ Μουσεῖα.

Σᾶς συγχαίρω καὶ πάλιν διὰ τὴν ὅλην προσπάθειάν σας ταύτην πρὸς μελέτην καὶ διάσωσιν τοῦ λαϊκοῦ τούτου, ἐκ παραδόσεως, πολιτισμοῦ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, εἰς τὴν περιφέρειάν σας.

Μετὰ πάσης τιμῆς
Ὁ Διευθυντὴς
Γ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ
Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ

Ἀριθ. Πρωτ. Α.Α. 768.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 2ᾳ Δεκεμβρίου 1966

Ἀξιότιμον Κον Ν. Μανεσιώτην
Ἐπιθεωρητὴν τῆς Α)θμίου Ἐκπαιδεύσεως Περιφερείας Διδυμοτείχου
Εἰς Διδυμότειχον

Εὐχαρίστως γνωρίζομεν εἰς ὑμᾶς τὴν λῆψιν ἀπὸ ἡμερῶν τῆς ὑπ' ἀριθμ. 2583)20)4.11.1966 ἐγκυκλίου σας πρὸς τοὺς ὑφ' ὑμᾶς ἐκπαιδευτικοὺς λειτουργούς, περὶ συγκεντρώσεως ὑπ' αὐτῶν ἀντικειμένων τῆς, ἐκ παραδόσεως, λαϊκῆς τέχνης, βαναύσου καὶ ὑψηλῆς, πρὸς τὸν σκοπὸν ἱδρύσεως τοπικῶν Μουσειακῶν Συλλογῶν καὶ αὐτοτελοῦς Λαογραφικοῦ Μουσείου εἰς τὴν περιφέρειάν σας.

Αἰσθανόμεθα ὑποχρέωσιν καὶ ἐξ ἐπιστημονικοῦ καθήκοντος, νὰ συγχαρῶμεν ὑμᾶς διὰ τὸ ζωηρὸν καὶ ἄξιον παντὸς ἐπαίνου ἐνδιαφέρον σας, πρὸς διάσωσιν τῶν μνημείων τοῦ, ἐκ παραδόσεως, λαϊκοῦ πολιτισμοῦ μας, πρωτοῦ ταῦτα, ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ συγχρόνου ἀστικοῦ πολιτισμοῦ, καὶ τῆς τεχνικῆς προόδου, ἐξαφανισθοῦν.

Ἀντιστοίχως, σημειοῦμεν ἐπίσης μετ' ἐξαιρετικῆς ἱκανοποιήσεως καὶ τὴν κατανόησιν, τὴν ὁποίαν ἔχετε περὶ τῆς παιδευτικῆς ἀξίας τοῦ λαϊκοῦ ἐν γένει πολιτισμοῦ καί, κατὰ συνέπειαν, τῆς σημασίας τῆς γνώσεως αὐτοῦ ὑπὸ τῶν διδασκάλων, οὐ μόνον πρὸς πληρεστέραν ἐκτέλεσιν τοῦ διδακτικοῦ καθήκοντος αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τοῦ εὐρύτερου κοινωνικοῦ.

Εὐχόμεθα ὅπως ἡ ὅλη ἐπιστημονική, παιδευτικὴ καὶ γενικώτερον ἐθνικὴ προσπάθειά σας, αὕτη, εἰς τὴν ἀκριτικὴν περιφέρειαν, εἰς ἣν ὑπηρετεῖτε, ἔχῃ πλήρη ἐπιτυχίαν, παρακαλοῦμεν δὲ ὑμᾶς ὅπως ἐν καιρῷ γνωρίσητε εἰς ἡμᾶς, εἰ δυνατόν, τὸ ἐξ αὐτῆς ἀποτέλεσμα.

Μετὰ πάσης τιμῆς
Ὁ Διευθυντὴς
Γ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ
Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ

Ἀριθ. Πρωτ. Α.Α. 784.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 12ῃ Δεκεμβρίου 1966

Ἀξιότιμον Κον Ν. Μανεσιώτην
Ἐπιθεωρητὴν τῆς Α)θμίου Ἐκπαιδεύσεως Περιφερείας Διδυμοτείχου
Εἰς Διδυμότειχον

Ἔχομεν τὴν τιμὴν νὰ γνωρίσωμεν εἰς ὑμᾶς, ὅτι, ἐν συνεχείᾳ τῶν ἤδη ἀποσταλεισῶν παρ' ὑμῶν 136 συλλογῶν λαογραφικῆς ὕλης, ὑπὸ τῶν ὑφ' ὑμᾶς ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν, περὶ τῶν ὁποίων, τὸ ἡμέτερον ὑπ' ἀριθ. Α.Α. 755 ἔγγραφον, ἐλάβομεν καὶ τὰς διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2847)25.11.1966 ἐγγράφου σας συμπληρωματικῶς ἀποσταλείσας 11 συλλογάς.

Διὰ τὴν ἐξαιρετικῆς σπουδαιότητος προσπάθειάν σας ταύτην, διὰ τὴν διάσωσιν τῶν μορφῶν τοῦ ἐκ παραδόσεως λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἐπιθυμοῦμεν, διὰ μίαν ἔτι φοράν, νὰ σᾶς ἐκφράσωμεν τὰς θερμὰς εὐχαριστίας ἡμῶν.

Μετὰ πάσης τιμῆς
Ὁ Διευθυντὴς
Γ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ
Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΤΑ ΕΓΚΑΙΝΙΑ

Ἡ συνισταμένη τῆς λαογραφικῆς μας προσπαθείας, ἦταν ἡ παρουσίαση τοῦ Λαογραφικοῦ μας Μουσείου καὶ ἡ παράδοσή του στὸ κοινό. Εἶναι καθι-

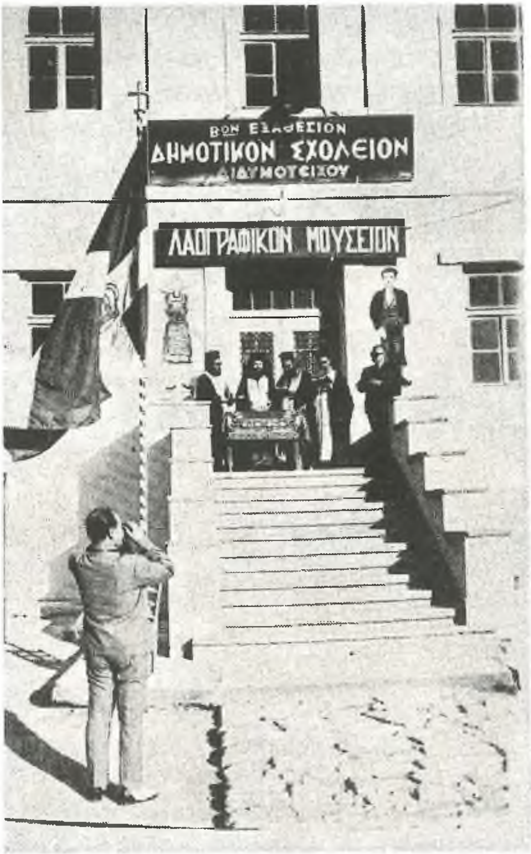

Ὁ Ἁγιασμὸς

ερωμένο κάθε παρόμοια περίπτωση, Ἐθνικοκοινωνικῆς ἐκδηλώσεως, νὰ περνᾷ ἀπὸ μιὰ τιμητικὴ ἡμέρα, τὰ ἐ γ κ α ί ν ι α, κατὰ τὰ ὁποῖα μέσα στὰ πλαίσια θρησκευτικῆς εὐλαβείας καὶ κατανύξεως, παρουσιάζουμε τὰ ταπεινά μας ἔργα στὸ Μεγάλο Δημιουργό, σὲ μιὰ ἱκεσία ὁλόψυχη γιὰ μιὰ καθαγίαση καὶ τελεσφόρο εὐόδωση τῆς προσπαθείας μας.

Στὶς περιπτώσεις αὐτές, ἐπίσης, προσκαλοῦμε τὴν κοινωνία καὶ τοὺς ἐκπροσώπους της, γιὰ νὰ ἑνώσουν μαζί μας τὶς ἱκεσίες τους τὴν ὥρα τοῦ Ἁγιασμοῦ, ν' ἀκούσουν λίγα λόγια γιὰ τὴν προσπάθειά μας, νὰ πανηγυρίσουν τὸ γεγονός, νὰ θαυμάσουν τὸ καλὸ καὶ νὰ συμβάλλουν στὴν καλλιτέρευσή του, γιατί κάτι, ποὺ ἀπ' τὴν κοινωνία προέρχεται, σ' αὐτὴν ἀνήκει.

Ἡ πανηγυρικὴ ἡμέρα τῶν ἐγκαινίων, συνέπεσε μὲ τὸ εὐτυχὲς γεγονὸς τῆς βαπτίσεως τοῦ Διαδόχου τοῦ Ἑλληνικοῦ Θρόνου. Θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε πὼς ἡ ὅλη μας προσπάθεια, τὴν ἡμέρα αὐτή, ἀντήλλαξε τὴν λαμπρότητα μὲ τὴν ἐπισημότητα. Προσέδωσε λαμπρότητα στὸ εὐτυχὲς γεγονός, καὶ κέρδισε ἐπισημότητα ἡ ὅλη προσπάθεια.

Τὰ ἐγκαίνια προσεκλήθησαν νὰ τιμήσουν ὁ Ὑπουργὸς Βορείου Ἑλλάδος, ὁ Νομάρχης Ἕβρου, ὁ Καθηγητὴς τοῦ Κέντρου Ἐρεύνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας κ. Γ. Σπυριδάκης, ὁ κλῆρος καὶ οἱ Πολιτικὲς καὶ Στρατιωτικὲς Ἀρχὲς τοῦ τόπου καὶ σύμπας ὁ λαὸς τοῦ Διδυμοτείχου, Σουφλίου καὶ περιφερείας.

Ἀπὸ τοὺς προσκεκλημένους, δὲν μπόρεσαν νὰ προσέλθουν, γιὰ λόγους ἐκτάκτου ἀνάγκης, ὁ Ὑπουργὸς Βορείου Ἑλλάδος κ. Πατίλης, ὡσαύτως καὶ ὁ Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Γ. Σπυριδάκης, οἱ ὁποῖοι καὶ ἀπέστειλαν, αὐθημερόν, τὰ παρακάτω τηλεγραφήματα:

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἀριθ. Πρωτ. 6807.

Ἐν Θεσσαλονίκῃ τῇ 28.6.1967

ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑ

ΝΟΜΑΡΧΗΝ ΕΒΡΟΥ

Ἀλεξανδρούπολιν

Παρακαλοῦμεν, λόγῳ κωλύματος, ἐκπροσωπήσητε Ὑπουργὸν Βορείου Ἑλλάδος καὶ Γενικὸν Γραμματέα Ὑπουργείου Βορείου Ἑλλάδος ἐγκαίνια Λαογραφικοῦ Μουσείου Διδυμοτείχου.

Ε.Υ.Β.Ε.
Γενικὸς Γραμματεὺς
Ν. ΓΚΑΝΤΩΝΑΣ

ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑ

Ε.Π.Τ. ΑΡ. 862.

ΕΠΙΘΕΩΡΗΤΗΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ
Κον ΜΑΝΕΣΙΩΤΗΝ
ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΝ

«ΛΥΠΟΥΜΑΙ ΟΤΙ ΛΟΓΩ ΚΩΛΥΜΑΤΟΣ ΔΕΝ ΔΥΝΑΜΑΙ ΠΑΡΑΣΤΩ ΕΙΣ ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΥΜΕΤΕΡΑΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΣΤΟΠ. ΣΥΓΧΑΙΡΩΝ ΥΜΑΣ ΘΕΡΜΩΣ ΔΙΑ ΤΟ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΝ ΕΡΓΟΝ ΣΑΣ ΕΥΧΟΜΑΙ ΟΠΩΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΗΤΕ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΝ ΚΟΣΜΟΝ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΜΙΜΗΣΕΩΣ». ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΙ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ.

Ἐπίσης, τηλεγράφημα ἀπέστειλε καὶ ἡ κ. Ἑλένη Φιλιππίδου ἀπ' τὴν Ἀλεξανδρούπολη, ἡ ἀκούραστη αὐτὴ ἱέρεια τῆς λαϊκῆς τέχνης, τὸ ὁποῖον καὶ ἀμέσως παραθέτουμε:

ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑ

Νικόλαον Μανεσιώτην
Ἐπιθεωρητὴν Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως
Διδυμότειχον

Εὐχαριστῶ θερμὰ γιὰ τιμητικὴν πρόσκλησίν σας στόπ. Συγκινημένη ἀπὸ λαογραφικὴ προσφορά σας συγχαίρω ὁλόψυχα καὶ εὔχομαι πλούσια δραστηριότητα πλήρη ἐπιτυχία ὡραίου σκοποῦ σας.

Ἑλένη Φιλιππίδου

Εἰς τὰ ἐγκαίνια παρέστησαν ὁ Νομάρχης Ἕβρου κ. Ι. Σαμπατακάκης, ὁ Διευθυντὴς Νομαρχίας κ. Παπακωνσταντίνου, ὁ Ἔπαρχος Διδυμοτείχου κ. Ε. Τσάπανος, ὁ Στρατιωτικὸς Διοικητὴς τῆς 99ης Σ.ΔΙ. ὑποστράτηγος κ. Α. Ζαλοχώρης, μετὰ τοῦ Ἐπιτελείου του καὶ λοιπῶν ἀξιωματικῶν τῆς Φρουρᾶς, ὁ ἱερὸς κλῆρος τῆς πόλεως, ὁ Δήμαρχος κ. Σ. Χατζηγεωργίου, οἱ προϊστάμενοι τῶν Δημοσίων Ὑπηρεσιῶν καὶ Νομικῶν Προσώπων, καὶ πλήθη κόσμου, ἀπὸ τὸ Διδυμότειχον, τὸ Σουφλὶ καὶ τὰ χωριά. Τιμητικὸν στρατιωτικὸν

ἀπόσπασμα μὲ τὴν Στρατιωτικὴν Μουσικὴν ἀπέδωσε τιμὰς εἰς τὸν Στρατιωτικὸν Διοικητήν, κατὰ τὴν προσέλευσίν του.

Μετὰ τὴν ἔπαρσιν τῆς σημαίας, ἄρχισε ἡ τελετὴ τῶν ἐγκαινίων.

Οἱ πρωϊνὲς ἐκδηλώσεις ἐπὶ τοῦ εὐτυχοῦς γεγονότος τῆς βαπτίσεως τοῦ Διαδόχου τοῦ Ἑλληνικοῦ Θρόνου, ἡ παρουσία τόσων ἐπισήμων, τὸ πλῆθος τοῦ κόσμου ποὺ συνέρρευσε ἀπὸ τὶς πόλεις καὶ τὰ χωριά, οἱ ποικιλόχρωμες τοπικὲς ἐνδυμασίες τῶν μουσικοχορευτικῶν συγκροτημάτων τῆς περιοχῆς, ἡ πυρετώδης προετοιμασία τῆς Ὀργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς, τὰ ἐμβατήρια τῆς Στρατιωτικῆς Μουσικῆς, τὰ τοπικὰ τραγούδια ἀπ' τὸ γνωστὸ καὶ πέρα ἀπ' τὸν τόπο μας συγκρότημα τοπικῶν τραγουδιῶν τοῦ Δοϊτσίδη Καραφύλλη, ἡ ἐπιθεώρηση τῆς παράτας ἀπὸ τὸ Στρατηγό, ὅλα μαζὶ συνέθεταν μιὰ Ἐθνικὴ πανηγυρικὴ ἀτμόσφαιρα, γεμάτη Ἐθνικὴ ἔξαρση καὶ παλμό, καθὼς μὲ τὴν ἀνάκρουση τοῦ Ἐθνικοῦ μας Ὕμνου ἡ Γαλανόλευκη θριαμβευτικὰ πετοῦσε πρὸς τὰ αἰθέρια.

Τέτοιες στιγμές, στιγμὲς Ἐθνικές, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, μᾶς ἀνεβάζουν ψηλότερα ἀπ' τὴν καθημερινότητα, τὴ χίμαιρα, τὶς μικρότητες, τὸν ἐγωϊσμὸ καὶ τὰ προσωπικὰ μίση καὶ πάθη κι' ἐλεύθερους ἀπὸ κάθε προκατάληψη μᾶς ἀνοίγουν τὰ μάτια γιὰ νὰ δοῦμε τὴ θέση μας μέσα στὴν αἰωνιότητα καὶ μᾶς καθοδηγοῦν στὸν Ἐθνικό μας ρόλο, ποὺ ὁδηγεῖ στὰ Ἐθνικά μας πεπρωμένα.

Προεξάρχοντος τοῦ Πανοσιολογιωτάτου Ἀρχιμανδρίτου, στρατιωτικοῦ ἱερέως, κ. Σωτηρίου, καὶ βοηθουμένου ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ κλήρου τῆς πόλεως, μέσα σὲ μιὰ κατανυκτικὴ ἀτμόσφαιρα, ἐψάλη ὁ καθιερωμένος Ἁγιασμός.

Τὴν προσφώνηση τῶν ἐπισήμων καὶ τὴ σύντομη ἀνασκόπηση τῆς λαογραφικῆς προσπαθείας, ἀνέπτυξε ὁ Ἐπιθεωρητὴς τῆς Α)θμίου Ἐκπαιδεύσεως Περιφερείας Διδυμοτείχου, μὲ τὰ παρακάτω λόγια:

«Μέσα εἰς τὸ εὐρύτατον πλαίσιον τῶν ἐθνικῶν ἐκδηλώσεων, μετὰ τὴν Ἐθνοσωτήριον 21ην Ἀπριλίου, ἡ ὁποία θὰ λάμπῃ ἐσαεὶ εἰς τὸ στερέωμα καὶ θὰ ἵσταται ἰσοτίμως πρὸς τὰς ἐπετείους τῆς 28ης Ὀκτωβρίου καὶ τῆς 25ης Μαρτίου, ἔρχεται σήμερον ἡ τελετὴ τῶν ἐγκαινίων τοῦ Λαογραφικοῦ Μουσείου τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Περιφερείας Διδυμοτείχου — Σουφλίου, διὰ νὰ προσθέσῃ μίαν εὐχάριστον ἐθνικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν νόταν καὶ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ ἀπολύτως τὸ ἐθνικοκοινωνικὸν καὶ λαοπαιδευτικὸν ἔργον τῶν ἀγαπητῶν μας διδασκάλων.

Ἡ ἐγκαινίασις τοῦ Λαογραφικοῦ Μουσείου, συμπίπτουσα μὲ τὸ ἐθνικὸν καὶ χαρμόσυνον γεγονὸς τῆς βαπτίσεως τῆς Α.Β.Υ. τοῦ Διαδόχου τοῦ Ἑλληνικοῦ Θρόνου καὶ τιθεμένη ὑπὸ τὸν ἀστερισμὸν τούτου, εἶναι καρπὸς συλλογικῆς προσπαθείας τῶν ἐκπαιδευτικῶν μας λειτουργῶν. Οὗτοι οἰστρηλατού-

μενοι πάντοτε ἀπὸ τὰ Ἱερά, τὰ Ἐθνικὰ καὶ τὰ Πάτρια ἔδωσαν τὴν ψυχήν των, τὸ εἶναι των, διὰ νὰ ὁλοκληρωθῇ ἡ ἔρευνα καὶ ἡ συλλογὴ τῶν ὑψίστης σημασίας κειμηλίων, βαναύσου καὶ ὑψηλῆς τέχνης, καὶ νὰ φθάσωμεν σήμερον εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν νὰ τελέσωμεν ἐπισήμως τὰ ἐγκαίνια ὑπὸ τὰς εὐλογίας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἀμέριστον συμπαράστασιν τοῦ Κράτους, τοῦ Στρατοῦ καὶ τῆς Κοινωνίας.

Ὁ Ἐπιθεωρητὴς κ. Ν. Μανεσιώτης προσφωνεῖ τοὺς προσκεκλημένους.

Ἡ ἰδέα διὰ τὴν ἵδρυσιν τοῦ Λαογραφικοῦ μας Μουσείου, ἤρχισε κυοφορουμένη πρὸ 5)ετίας, ὅταν τὸ πρῶτον ἦλθον ὡς Ἐπιθεωρητὴς εἰς τὴν νευραλγικὴν ταύτην περιοχήν, τὴν εὑρισκομένην εἰς τὸ μεταίχμιον δύο κόσμων καὶ δύο πολιτισμῶν, ἀνάμεσα εἰς Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν. Ἀργότερον, ἡ ἰδέα αὐτή,

μετὰ μακρὰν κυοφορίαν, ἤρχισε νὰ τίθεται εἰς ἔμπρακτον ἐφαρμογήν, ἀφοῦ διήνυσε τρεῖς φάσεις, τρία στάδια ἀληθοῦς δημιουργίας.

Εἰς τὸ πρῶτον στάδιον, ἡ συλλογικὴ προσπάθεια τῶν ἀγαπητῶν μας διδασκάλων, ἔδωσε τὴν ἐπιτυχῆ συγγραφήν, ἔκδοσιν καὶ κυκλοφορίαν τοῦ ἀξιολόγου βιβλίου «Ἱστορία τῶν Σχολείων τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Περιφερείας Διδυμοτείχου — Σουφλίου» τὸ ὁποῖον πέραν τῆς ἐπιστημονικότητος καὶ ἱστορικότητός του ἀποτελεῖ πνευματικὸν μνημόσυνον εἰς τὴν στρατιὰν τῶν ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν τῆς Περιφερείας, οἱ ὁποῖοι ἐποίησαν καὶ ἐδίδαξαν τὸν λαόν μας, φρονηματίσαντες τοῦτον μετὰ ζήλου καὶ πάθους «Γιὰ Χριστὸ καὶ γιὰ Πατρίδα».

Εἰς τὴν δευτέραν φάσιν ἡ ἐν λόγῳ προσπάθεια ἔδωσε τὴν συγγραφὴν 136 αὐτοτελῶν λαογραφικῶν ἐργασιῶν - μελετῶν συνολικοῦ ὄγκου 1.500 καὶ πλέον σελίδων, αἱ ὁποῖαι μετὰ ἀπὸ ἀπηκριβωμένον ἐπιστημονικὸν ἔλεγχον ἐστάλησαν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν, διὰ νὰ ἐξυπηρετήσουν τὸ Ἔθνος καὶ τὴν Ἐπιστήμην. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ δέον νὰ ἐξαρθῇ τὸ εἰδικὸν ἐνδιαφέρον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἡ ὁποία ἔσπευσε νὰ μᾶς ἐφοδιάσῃ μὲ τὰ βιβλία εἰδικῶν ὁδηγιῶν διὰ τὴν ἔρευναν καὶ μελέτην, τοῦ λαογραφικοῦ μας θησαυροῦ, καὶ προσῆλθεν ἠθικὸς ἐνισχυτὴς δι' ἐπιστολῶν κλπ. εἰς τὴν ὅλην προσπάθειάν μας, διὰ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Κέντρου Λαογραφικῆς Ἐρεύνης, Καθηγητοῦ κ. Σπυριδάκη. Πρὸς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν ἐκφράζομεν τὴν ἐπίσημον ταύτην ὥραν θερμοτάτας εὐχαριστίας.

Παραλλήλως αἱ 136 συγγραφαὶ - μελέται τῶν ἀγαπητῶν μας διδασκάλων ἐστάλησαν καὶ πρὸς τὸ «Θρακικὸν Κέντρον» τὸ ὁποῖον πάνυ προθύμως ἀνέλαβε τὴν δωρεὰν ἐκτύπωσιν καὶ διάθεσιν τούτων διὰ τὸν ἴδιον σκοπόν.

Ἀκολούθως εἰς τὴν συνέχειαν τῶν ἀνιδιοτελῶν ἐθνικοκοινωνικῶν παιδευτικῶν καὶ ἐξόχως ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν τῶν διδασκάλων μας εἰς τρίτην φάσιν, ἦλθεν ἡ ἵδρυσις τοῦ σήμερον ἐγκαινιαζομένου Λαογραφικοῦ Μουσείου τῆς Περιφερείας, τὸ ὁποῖον μέλλει νὰ ἐξυπηρετήσῃ πολλαπλῶς καὶ πολυτρόπως τὴν ἐθνικὴν ἰδέαν, τὴν Ἐπιστήμην, τὸν Τουρισμόν, τὴν Θράκην μας, γενικώτερον, καὶ εἰδικώτερον τὴν πόλιν τοῦ Διδυμοτείχου, ποὺ ἀποτελεῖ ἀδιάψευστον ἀπόδειξιν τῆς συνεχείας τῆς ἀειζώου Ἑλληνικῆς φυλῆς ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.

Ἡ γνῶσις τῆς Λαογραφίας τοῦ τόπου ὁδηγεῖ εἰς μεγάλας δυνατότητας βελτιώσεως τῆς ζωῆς τῶν κατοίκων καὶ καταπολεμεῖ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀστυφιλίας καὶ τῆς μεταναστεύσεως.

Πιστεύομεν ἀκραδάντως, καὶ τὸ διακηρύττομεν — στεντορίᾳ τῇ φωνῇ — ὅτι ἡ γνῶσις τῆς λαογραφίας, ἡ ἵδρυσις Λαογραφικῶν Μουσείων ἢ Μουσειακῶν Συλλογῶν εἰς κάθε ἐκπαιδευτικὸν ἢ Κοινωνικὸν Ἵδρυμα, θὰ τονώσῃ τὰ ἁγνὰ καὶ παλαιὰ ἤθη καὶ ἔθιμα, θὰ ἀποτρέψῃ τὴν ἐρήμωσιν τῆς ὄμορφης

Ἑλληνικῆς Ἐπαρχίας, θὰ ἀξιοποιήση τὸ ἑλληνικὸ χωριό, θὰ δώση ἐργασίαν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς ὑπαίθρου, θὰ δώση νέα μοτίβα εἰς τὴν Βιοτεχνίαν, τὴν Βιομηχανίαν διὰ νὰ δημιουργήσουν νέα, πρωτότυπα σχέδια, καλλιτεχνικῶς ἀνώτερα τῶν ξένων, ἀσυναγώνιστα εἰς τὸν στίβον τῆς ἐλευθέρας ἀγορᾶς. Ἀνάλογον προσπάθειαν καταβάλλει ἀπὸ ἐτῶν ἡ Βασιλικὴ Πρόνοια διὰ τῶν «Σπιτιῶν τοῦ Παιδιοῦ» ἐπιτυχοῦσα νὰ περισώση ἀρκετὰ παραδοσιακά, «Φολκλορικὰ» στοιχεῖα, εἰς πεῖσμα τοῦ καλπάζοντος μηχανικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ πανδαμάτορος χρόνου.

Ἐπίσημοι καὶ μή, ἀποδίδουν τὴν τιμὴ στὴ γαλανόλευκη ποὺ πετᾶ στὰ αἰθέρια

Τὸ ἐγκαινιαζόμενον Λαογραφικὸν Μουσεῖον τῆς Περιφερείας μὴ νομισθῆ ὅτι εἶναι ἄρτιον ἀπὸ πάσης ἀπόψεως. Τοῦτο, ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον βῆμα εἰς μίαν εὐγενῆ προσπάθειαν τῶν ἐκπαιδευτικῶν μας, ἡ ὁποία μέλλει νὰ συνεχισθῆ καὶ ἐπεκταθῆ ἐπ' ἀγαθῷ Παιδείας, Ἔθνους, Κράτους καὶ Κοινωνίας.

Ἡ σημαντικωτέρα ἔλλειψίς του εἶναι σήμερον ἡ μόνιμος καὶ κατάλληλος στέγη. Ἐδῶ ὅπως βλέπετε, προσωρινῶς ἐστεγάσθη, διότι δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ ἐξευρεθῆ ἄλλος τις χῶρος. Προβάλλει ὅθεν ἐπιτακτικὴ ἡ ἀνάγκη στεγάσεώς του μονίμως ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου καὶ πέραν. Κάμνομεν ἔκκλησιν εἰς πάντα ἁρμόδιον καὶ φίλον τῆς ἐθνικολαϊκῆς τέχνης διὰ τὴν ἐπίλυσιν τοῦ σοβαρωτάτου τούτου προβλήματος. Ἀναγκαῖον εἶναι νὰ λεχθῆ ἐνταῦθα, ὅτι, πᾶν ὅ,τι, ἔγινε μέχρι σήμερον, ἐγένετο ἄνευ ἐπιχορηγήσεώς τινος, ἄνευ χρημάτων καὶ ὑλικῶν μέσων, ἐφθάσαμεν ἕως ἐδῶ, χάρις εἰς τὴν πίστιν, τὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τὸν πατριωτισμὸν τῶν διδασκάλων μας, δι' αὐτὸ καὶ παρακαλοῦμεν ἡ κρίσις ἡμῶν νὰ εἶναι δικαία καὶ καλόπιστος...

Δράττομαι τῆς εὐκαιρίας, διὰ νὰ ἐκφράσω δημοσίως τὰς ἀπείρους εὐχαριστίας μου καὶ τὴν πλήρη εὐαρέσκειάν μου διὰ τὸ συντελεσθὲν ἐξόχως ἐθνικὸν ἔργον, πρὸς τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς λειτουργοὺς τῆς Περιφερείας. Τοὺς παρακαλῶ δὲ νὰ συνεχίσουν ἀόκνως, τὰς προσπαθείας των διὰ τὴν ἀρτίωσιν τούτου, διότι, φρονῶ, ὅτι αὐτοὶ πρῶτοι θὰ δοκιμάσουν τὴν ἐσωτερικὴν χαρὰν καὶ ἱκανοποίησιν ἐκ τοῦ ἔργου των.

Χαιρετίζω ἐπ' εὐκαιρίᾳ, ἐκ βαθέων, τὴν τιμητικὴν δι' ἡμᾶς προσέλευσιν τῶν 'Αρχῶν καὶ τῶν 'Επισήμων καὶ ἐκφράζω τὰς θερμοτάτας εὐχαριστίας πρὸς τὴν 'Αξιότιμον Διοίκησιν τῆς 99 Σ.Δ.Ι. διὰ τὴν συναντίληψιν καὶ συμπαράστασίν της, οὐ μόνον εἰς τὸ παρὸν καὶ εἰς τὴν ἐγκαινιαζομένην ταύτην ἐκδήλωσιν, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλας θετικὰς καὶ ἐποικοδομητικὰς ἐνεργείας, ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ Σχολείου καὶ τοῦ συνόλου.

'Ωσαύτως, εὐχαριστοῦμεν τοὺς Διευθυντὰς τῶν Α' καὶ Β' Τομέων «Τῶν Σπιτιῶν τοῦ Παιδιοῦ», οἱ ὁποῖοι μετὰ μεγάλης προθυμίας ἐπέτρεψαν τὴν συμμετοχὴν τῶν τροφίμων των εἰς τὴν παροῦσαν ἐθνικὴν ἐκδήλωσιν καὶ εἰδικώτερον τὰς νεάνιδας Καρωτῆς, Λαβάρων ὑπὸ τὸν λαϊκὸν καλλιτέχνην τοῦ ᾄσματος κ. Δοϊτσίδην, ὡς καὶ τὴν Διεύθυνσιν τοῦ Λυκείου Σουφλίου καὶ τὰς μαθητρίας αὐτοῦ μετὰ τοῦ καθηγητοῦ Σωματικῆς 'Αγωγῆς ποὺ ἐπεμελήθη τῆς ἐμφανίσεως τοῦ τμήματος.

Τέλος, εὐχαριστοῦμεν πάντας ὑμᾶς, κύριοι, οἱ ὁποῖοι προσήλθατε τιμητικῶς εἰς τὴν ἐκδήλωσιν ἐπὶ τοῖς ἐγκαινίοις τοῦ Λαογραφικοῦ Μουσείου, τὸ ὁποῖον παραδίδεται μὲ τὰς καλυτέρας τῶν εὐχῶν, διὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὸ Ἔθνος καὶ τὸν λαόν μας.

Διαδηλώνων δὲ τὴν πίστιν μου, ἐπὶ τὴν ἀξίαν τῆς Λαϊκῆς Τέχνης καὶ τῆς Λαογραφίας, ἀναφωνῶ:

Ζήτω τὸ Ἔθνος
Ζήτω ὁ Βασιλεὺς
Ζήτω ὁ νεοφώτιστος Διάδοχος τοῦ Ἑλληνικοῦ Θρόνου
Ζήτω ὁ γενναῖος Ἑλληνικὸς Στρατός.

ΤΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Οἱ θύμησες ἀπ' τὰ παλιὰ τὰ ξεχασμένα, πιὸ εὔκολα ξυπνοῦν ὅταν μπροστὰ στὶς αἰσθήσεις μας ξαναζωντανεύουν σκηνὲς ἀπ' τὰ περασμένα, ποὺ ἄφησαν βαθιὰ τ' ἀχνάρια τους στὸ εἶναι μας, στὸ εἶναι τοῦ Λαοῦ μας. Ἄλλωστε σ' αὐτὸ τὸ ξαναζωντάνεμα ποντάρει καὶ ἡ λαογραφία γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ της.

Ἕνα πρόγραμμα ἀπὸ τοπικὰ τραγούδια καὶ χορούς, μὲ τὰ πιὸ διαλεχτὰ συγκροτήματα τῆς περιοχῆς μας εἶναι ὅ,τι χρειάζεται γιὰ μιὰ ψυχολογικὴ προθέρμανση, ὥστε οἱ προσκεκλημένοι μας νὰ ἀντιμετωπίσουν σὲ λίγο τὰ ἐκθέματα τοῦ λαογραφικοῦ μας Μουσείου μὲ τὴν πρέπουσα ἐθνικὴ σοβαρότητα.

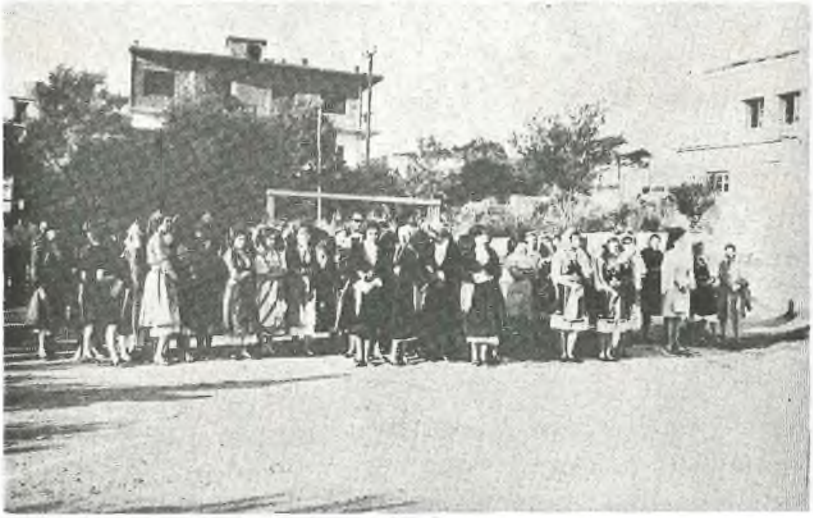

Οἱ χορευτικοὶ ὅμιλοι ἕτοιμοι γιὰ τὸ πανηγυρικὸ πρόγραμμα

Σωστὴ γαρνιτούρα ὁ σπῆκερ τῆς γιορτῆς, συμπληρώνει καὶ γεμίζει τὸ πρόγραμμα μὲ μιὰ φροντισμένη καλλιτεχνικὴ προσπάθεια, ποὺ προδιαθέτει, πληροφορεῖ καὶ ἐπεξηγεῖ οὐσιώδεις μικρολεπτομέρειες.

Καὶ τώρα νὰ μπροστὰ στὰ μάτια μας τὸ ξαναζωντάνεμα τῆς ἐθνικῆς μας πορείας. Τραγούδια καὶ χοροὶ μὲ τὸ διαλεχτὸ λαϊκὸ συγκρότημα τῆς Καρωτῆς, σ' ἕνα πρόγραμμα ἀπὸ χοροὺς καὶ τραγούδια ποὺ ἡ λαϊκὴ μοῦσα μ' ἄφθονη καλλιτεχνικὴ διάθεση φιλοτέχνησε ἀνεπιτήδευτα ἀνάμεσα στοὺς καημούς, τὶς χαρὲς καὶ τοὺς πόθους τοῦ ξωμάχου, τοῦ ζευγᾶ καὶ τοῦ τσομπάνη στὸν κάμπο, στὸ μαντρὶ καὶ στὸ μπαΐρι.

Τραγούδια γνήσια θρακιώτικα μὲ τὸ βετεράνο τῆς Καρωτῆς Καραφύλλη Δοϊτσίδη.

«Εἶχαν λαλιὰ π' ἄλλα πουλιὰ
μὰ ἕνα ἦταν μοναχὰ
ἀπ' ὅλα τους τ' ἀηδόνι».

Τὸ πρόγραμμα τοῦ συγκροτήματος παρουσίασε ἡ δὶς Κούτρα Βασιλική, δημ)σσα τῆς Καρωτῆς, μὲ τὰ παρακάτω περίπου λόγια:

«Τὸ μουσικοχορευτικὸ συγκρότημα τῆς Καρωτῆς, τὸ ὁποῖο ἀποτελοῦν κυρίως νεάνιδες τοῦ Σπιτιοῦ τοῦ Παιδιοῦ Καρωτῆς καὶ ἕνα μουσικὸ συγκρότημα ἀπὸ λαϊκὰ μουσικὰ ὄργανα μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν γνωστὸ καὶ πέρα ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ χώματα ἐκτελεστὴ τοπικῶν τραγουδιῶν Δοϊτσίδη Καραφύλλη, ποὺ μὲ τὸ πατρογονικό του ὄργανο τὸ «τζιμπίσι», κρατᾶ τὴν συνέχεια τῆς ὀρφικῆς τέχνης καὶ τῆς λαογραφικῆς μας παραδόσεως, μαζὶ δὲ καὶ μὲ τὸ χορευτικὸ συγκρότημα τοῦ Σπιτιοῦ τοῦ Παιδιοῦ τῶν Λαβάρων, θὰ σᾶς παρουσιάσουν ἕνα πρόγραμμα ἀπὸ τοπικοὺς χορούς, οἱ ὁποῖοι τόσο πολὺ χορεύτηκαν ἀπὸ τὶς περασμένες, γιατὶ ὄχι καὶ τὶς τωρινὲς γενιές, κάτω ἀπὸ τὸ Θρακιώτικο γαλανὸ οὐρανό».

Τὴν στιγμὴ αὐτή, οἱ κοπέλες τῶν Σπιτιῶν τοῦ παιδιοῦ Καρωτῆς καὶ Λαβάρων μὲ τὶς γραφικὲς τοπικὲς ἐνδυμασίες τους ἐντυπωσιακὰ μπαίνουν στὸ πρόγραμμα σὲ δυὸ παράλληλους κύκλους μὲ τὸν «μανδηλᾶτο» χορὸ «Ἀνθούλα μ' εἶσι ὅμουρφη». Οἱ μανδῆλες ἀνεμίζουν πρόσχαρα στὸν ἀέρα, μαγνάδια θαρρεῖς κλεμμένα ἀπὸ κάποια μακρόσυρτη νεραϊδίστικη χορευτικὴ πομπή, κάποιου θρακιώτικου δάσους. Τὰ πόδια θαρρεῖς καὶ δὲν πατοῦν στὸ χῶμα, τὰ σώματα κινοῦνται ἁρμονικὰ γεμᾶτα χάρη κι' ὀμορφιά, καθὼς τὸ τραγούδι ἀντηχεῖ στὸν θρακιώτικο αἰθέρα.

Κοπέλες τῆς Καρωτῆς μὲ τοπικὲς ἐνδυμασίες σὲ μιὰ φιγούρα τοῦ χοροῦ «Μανδηλᾶτος»

«'Ανθούλα μ' εἶσι ὄμουρφη, ὄμουρφη κι νόστιμη (δὶς)
σὰ νᾶσι ἀγγιλλούδι, 'Ανθούλα μ' μαυρουμάτα, 'Ανθούλα μ' καραγκιόζα (δὶς)
Χαρὰς τὴ μάννα π' σ' ἔκανι, κι που σι μιγάλουσι (δὶς)
μὶ μέλι ζυμουμένη 'Ανθούλα μ' μαυρουμάτα, 'Ανθούλα μ' καραγκιόζα (δὶς)
Τὰ φρύδιας εἶνι γαϊτανά, στοὺ μάγουλους ἔχεις ἐλιὰ (δὶς)
τοῦ στόμα δαχτυλίδι 'Ανθούλα μ' μαυρουμάτα 'Ανθούλα μ' καραγκιόζα (δὶς)

Στὴ σειρὰ τώρα ὁ κοσευτὸς (τρεχᾶτος) χορός: «Μάννα κι γιὸς μαλώσανε».

Κοπέλες τῶν Λαβάρων σὲ μιὰ φιγούρα τοῦ «Κοσευτοῦ»

Μάννα κι γιὸς μαλώσανε σ' ἕνα στενὸ σοκάκι (δίς). Μάννα νηλέγει
τοὺν ἠγιὸ κι γιός, λέει, κι γιὸς λέει τὴ μάννα.
— Νηγιὲ μ' ποῦ τ'ν ηὗρις αὐτὴν τὴν νιὰ (δὶς)
αὐτὴν τὴν νιά, τὴν νιὰ τὴν καραγκιόζα; (δὶς).
— 'Απ' τοὺ χουρὸ τὴ διάλιξα (δὶς)
ποὺ μέσ' ποὺ τά, ποὺ μέσ' ποὺ τὰ κουρίτσια (δὶς)
Ποὺ δυὸ ψηλές, ποὺ δυὸ λιγνὲς (δὶς)
ποὺ δυὸ μακρου, ποὺ δυὸ μακρουμαλλοῦσις (δίς).

'Αρκετὰ κουραστικὸς ὁ κοσευτός, πυρόχρωμα χρωμάτισε τὰ πρόσωπα

τῶν κοριτσιῶν, ποὺ σὰν ἱέρειες τῆς θρακιώτικης Τερψιχόρης, ἀφοῦ ἐξάντλησαν ὅλη τους τὴν ζωντάνια σὲ μιὰ ἔντονη χορευτικὴ σπονδή. Τὰ ἀναμμένα τους πρόσωπα κάτι θυμίζουν ἀπ' τὴν πρόσχαρη συντροφιὰ τῆς ὀρφικῆς λατρείας, στὸ ξανάσαμα π' ἀφήνουν τὰ ὄργανα ὅσο νὰ προσγειωθοῦν σὲ νέο χορευτικὸ σκοπό.

Ἡ προσγείωση ὁμαλὴ ὁδηγεῖ αὐτὴ τὴν φορὰ τὰ βήματα τῶν κοριτσιῶν στὸν ταπεινὸ χορό: «Τρεῖς λιγερὲς τρεῖς ὄμορφες».

Κοπέλες τῶν Λαβάρων σὲ μιὰ φάση τοῦ χοροῦ «Ταπεινὸς»

Τρεῖς λιγερὲς τρεῖς ὄμορφες μαζεύαν τοὺν Ἁγιόγιουνου
μαζεύαν τοὺν Ἁγιόγιουνου κι τοὺ μυλισσουβότανου.
κι' τὄμασαν π' ἀπόμασαν ἔκατσαν κι τοὺ φούντουσαν,
κι διψασι μιὰ λιγερή, στὴν κρύα βρύσι κατέβηκι
κι βρίσκει ἕναν νιούτσικου κουμμένου τοὺ χειράκι του.
— Δόσμου 'Ανθούλα τοὺ τσιμπέρς' νὰ δέσου τοὺ χειράκι μου.
— Σ τοὺ σπίτι θὰ τοὺ πάρουμι ξένε μου νὰ τοῦ γιάνουμι.

Ὥρα γιὰ κάτι πιὸ εὔθυμο καὶ πρόσχαρο μετὰ τὴν συγκινητικὴ πρόταση τῆς 'Ανθούλας. Τὰ λαλήματα παίρνουν στὶς νότες τους «Τὸ τραγούδι τοῦ Ἁγιόγιουνου» (ὅλα τὰ λουλούδια ἀνθίζουνε τὸ Μάη), χορὸς συρτὸς συγκαθιστός.

«Όλα τὰ λουλούδια ἀνθίζουνε τὸ Μάη (δίς).
Μόνο τὸ λουλούδι τοῦ Γιάννη τὸ Βοτάνι
δὲν ἀνθίζει δὲν ἀνοίγει δὲν μοσχοβολάει
δὲν ἀνθίζει δὲν μοσχοβολᾶ.
Τοῦ Γιάννη τὸ βοτάνι ἀνθίζει στὴ γιορτή του (δὶς)
ἔχει μιὰ ξεχωριστὴ καὶ μυρωδιὰ δική του.
Πᾶν τὸ κόβουν κοπελὲς καὶ κάνουν τὴν γιορτή του.
Ἁγιόγιουνους στοὺ σύνουρου ποῦ Γιάννη τοὺ βουτάνι (δίς).
Πᾶν, τοὺ κόβουν κοπελὲς τοὺ βάζουν στοὺ καζάνι
κι τοὺ πᾶν στὴν ἐκκλησιὰ κι ψηλουτραγουδάνι (δίς).
Στὴν ἐκκλησιὰ θὰ πάρουνε ἡ κάθε μιὰ τὴ φούντα τ'ς
κι παίζουντας κι ρίχνουντας κι ψιλουτραγουδώντας
κι μιὰ μιὰ φεύγοντας τὴ φούντα τους κρατιώντας.

Κορίτσια τοῦ ὁμίλου Λαβάρων στὸ χορὸ «Συρτὸς συγκαθιστὸς»

Συγκινητικὸ τὸ ξαναζωντάνεμα τοῦ κλήδωνα καὶ τῆς καλλινίτσας μᾶς ξανάφερε στὸ νοῦ τὶς γεμᾶτες μυστήριο γραφικὲς ἐκεῖνες γιορτὲς ποὺ βγαλμένες ἀπ' τὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία ν' ἀποσπάσῃ τὰ μυστικὰ ἀπὸ τὸ αὔριο σκάρωνε χίλια δυὸ τεχνάσματα καὶ περτίπια ὅσο κι' ἂν πίστευε στὸ πεπρωμένο. Τί νὰ πῇ κανείς; «Κοινή μας ἡ τύχη τῶν θνητῶν καὶ τὸ μέλλον ἀόρατον».

Ὁ χορὸς καὶ τὸ τραγούδι, μιὰ ὁλοκληρωμένη συναισθηματικὴ ἔκφραση, ἕνα ψυχικὸ ξεχείλισμα τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου τοῦ λαοῦ μας δὲν ἄφησε ἀνέγγιχτη καμμιὰ πτυχὴ τῆς ζωῆς. Ὁ πόθος καὶ τὸ πάθος στὰ ἐγκόσμια εἶναι γιὰ

ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἄσχετα τώρα ἂν ἡ κοινωνικὴ θέση τῆς παπαδιᾶς καὶ τῆς παπαδοπούλας στὶς ἐγκόσμιες σχέσεις τοῦ χωριοῦ πρέπει νὰ εἶναι κάπως πιὸ αὐστηρή, πιὸ πουριτανικὴ θὰ λέγαμε. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ λαϊκὴ μοῦσα ἔχει τὸν ιδικό της τρόπο καὶ πρωτότυπο μάλιστα, νὰ ἀποθανατίζῃ καὶ τὰ πιὸ ἀθῶα παραστρατήματα, σὰν καὶ τὸ παρακάτω, ὅπως μᾶς τὸ παρουσιάζει τὸ συγκρότημα σ' ἕνα χορευτικὸ μοτίβο συρτοῦ.

Λαβαριωτοποῦλες λιγερόκορμες στὸ χορὸ «Συρτὸς»

Τ'ς παπαδιᾶς τ'ς παπαδιᾶς τὰ παραθύρια (δὶς)
τ'ς παπαδιᾶς τὰ παραθύρια κάθουντι δυὸ μαῦρα φρύδια.
Κάθουνσι, κάθουντι κι ἀγναντεύουν (δὶς)
κάθουντι κι ἀγναντεύουν τὰ καράβια πῶς διαβαίνουν.
Πῶς δια βαί- πῶς διαβαίνουν φορτωμένα (δὶς)
πῶς διαβαίνουν φορτωμένα, φορτωμένα τὸ στολίδι.
Φορτωμέ - φορτωμένα τὸ στολίδι (δὶς)
φορτωμένα τὸ στολίδι ποὺ φοροῦν ἀρχοντοποῦλες.
Μόσχο γιὰ μόσχο γιὰ τὰ παλληκάρια (δίς).
Μόσχο γιὰ τὰ παλληκάρια, τοὺ φκιασίδι γιὰ τὰ κουρίτσια.

Ὁ χορός, μὲ τὸν ὁποῖο πρόκειται τὸ συγκρότημα νὰ κλείσῃ τὸ πρόγραμμά του, μᾶς μεταφέρει πολὺ ἐπίκαιρα στ' ἀθέριστα χωράφια ποὺ περιμένουν τοὺς θεριστάδες νὰ τὰ θερίσουν μέσα σ' ἕνα ἀληθινὸ γιορτάσι, ποὺ θὰ κάνῃ τὴ δύσκολη δουλειὰ τοῦ θεριστῆ πιὸ πρόσχαρη καὶ θὰ τοῦ δροσίσῃ τὴν καρδιὰ μέσα στὸ λιόκαμμα τοῦ καλοκαιριοῦ.

«Γιάννης θέριζι μαζὺ μι τὴν καλή του». Χορὸς ζωναράδικος.

«Γιάννης θέριζι μαζὺ μι τὴν καλή του (δὶς)
συνουρὶ - συνουρίστηκαν προυσφυγού - προυσφυγούλα μου.
συνουρὶ - συνουρίστηκαν Θρακιωπού - Θρακιωπούλα μου.

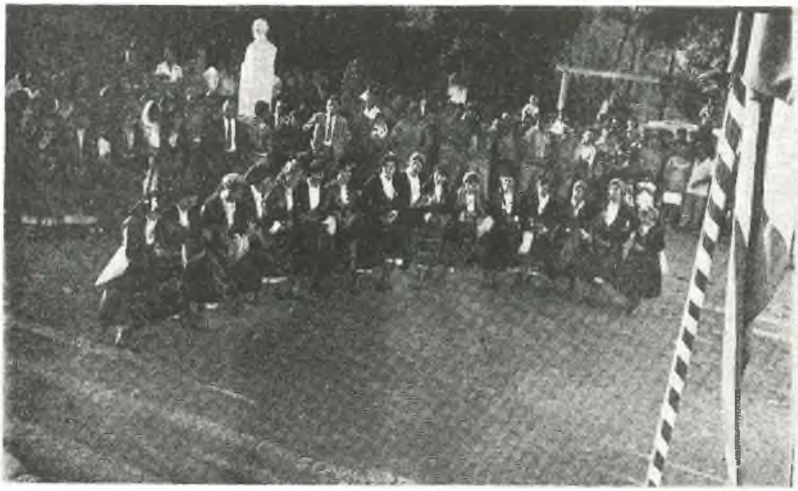

Κοπέλες τοῦ «Σπίτι παιδιοῦ» Λαβάρων σ' ἕνα χορὸ «Ζωναράδικο»

Συνουρίστηκαν κι ἔβαλαν στοὺ μπάξι (δὶς)
κι' ἂν μι διά- κι ἂν μι διάβης Γιάννη προσφυγού - προσφυγούλα μου
κι ἂν μὶ διά- κι ἂν μι διάβης Γιάννη Θρακιωπού - Θρακιωπούλα μου
Κι ἂν μι διάβης Γιάννη, ἄλλη καλὴ θὰ πάρης (δὶς)
κι ἂν σι διά- κι' ἂν σι διάβου Γιάννη προσφυγού - προσφυγούλα μου
κι ἂν σι διά- κι ἂν σι διάβου Γιάννη Θρακιωπού - Θρακιωπούλα μου.
Κι ἂν σι διάβου Γιάννη ἄλλουν καλὸ θὰ πάρου (δὶς)
Γιάννης ἄ - Γιάννης ἄδιαβη προφυγού - προσφυγούλα μου
Γιάννης ἄ - Γιάννης ἄδιαβη Θρακιωπού - Θρακιωπούλα μου».

Ὁ χορὸς πάντα σὲ δυὸ ξεχωριστοὺς κύκλους ἀπὸ λιγερόκορμες χωριατοποῦλες τῆς Καρωτῆς καὶ τῶν Λαβάρων, μ' ἀψεγάδιαστες τοπικὲς ἐνδυμασίες, ἡ μιὰ καλύτερη ἀπ' τὴν ἄλλη, ἀκολουθεῖ τὸ ρυθμὸ τοῦ τραγουδιοῦ μὲ τέτοιο ἀέρα, π' ὅλους μᾶς παρασύρει σὲ μιὰ αὐθόρμητη χορευτικὴ διάθεση, ποὺ βρίσκει τὴν κατάληξή της σὲ μιὰ ρυθμικὴ κίνηση τοῦ χεριοῦ ἢ τοῦ ποδιοῦ.

Ἀθάνατε Ἕλληνα, πῶς δὲν ἄλλαξες στὰ πέρασμα τῶν καιρῶν... Πῶς τὰ κατάφερες κι' ἔμεινες ἀνέγγιχτος στὴν ψυχὴ στὸ διάβα τῶν αἰώνων... Λὲς νἆναι αὐτό, τὸ μυστικὸ τῆς αἰωνιότητάς σου; Ἂς ψάξουν πότε οἱ λαοὶ στὴ λαογραφία μας γιὰ νὰ τὸ βροῦν.

Στὸ ξετύλιγμα τῶν κύκλων, πότε ἀπ' τὴν Καρωτὴ καὶ πότε ἀπ' τὰ Λάβαρα, μὲ σκέρτσα, φιγοῦρες καὶ ρυθμικὲς ἰαχὲς Ἴ... χου ... χού ..., ἀληθινὰ ξόμπλια τῆς χορευτικῆς δεξιοτεχνίας τῶν χορευτικῶν συγκροτημάτων, ἀγωνίζεται ὁ κάθε κύκλος γιὰ λογαριασμό του πῶς νὰ ἀποσπάση ἐπάξια τὴν προσοχή μας. Καὶ μεῖς γεμᾶτοι ἔκπληξη ἀπ' τὸ θέαμα, συνεπαρμένοι ἀπ' τὴ λαογραφικὴ ἀτμόσφαιρα, περήφανα καμαρώνουμε τὸν λαογραφικό μας θησαυρό.

Σ' ὅλα αὐτά, ποὺ ἡ προσπάθεια τῶν δασκάλων κατώρθωσε νὰ ὑλοποιήση σήμερα στὴ λαογραφικὴ αὐτὴ ἐκδήλωση, χρειάζεται κάποια ἐξήγηση γιὰ τὸ δάσκαλο καὶ τὴ λαογραφία, ποὺ τὴν ἔδωσε ὁ Διευθυντὴς τοῦ Γ' Δημοτικοῦ Σχολείου Διδυμοτείχου κ. Χρῆστος Γιαννόπουλος μὲ τὰ παρακάτω λόγια:

Ὁμιλία μὲ θέμα ἡ Λαογραφία καὶ ὁ δάσκαλος

«Οἱ θαυμάσιοι χορευτικοὶ ὅμιλοι μὲ τὶς λαϊκὲς ὀρχῆστρες καὶ τὰ φανταχτερὰ χρώματα τῶν τοπικῶν ἐνδυμασιῶν ζωντανεύουν στὴν φαντασία μας παλαιοὺς καιροὺς καὶ θορυβώδεις ἐκδηλώσεις παλαιοτέρων ἀνθρώπων τοῦ τόπου καὶ μᾶς ἀνασυνδέουν μὲ τὰς γονιμοποιοὺς πνευματικὰς καὶ φυσικὰς πηγὰς τῆς γῆς τῶν πατέρων μας.

Εἶναι ὁ ζωντανὸς πολιτισμὸς τοῦ λαοῦ μας, ποὺ ἐρευνᾷ ἡ ἐπιστήμη τῆς Λαογραφίας, κυρίως ἀπὸ τοῦ 1850, ὅταν ὁ μισέλλην Falmerayer μὲ τὴν περιβόητη θεωρία του περὶ ἐκσλαυϊσμοῦ τῶν Ἑλλήνων, προεκάλεσε σεισμικὴ ἀναταραχὴ καὶ ἀνάγκασε τοὺς τότε λογίους μας νὰ στραφοῦν ἐπειγόντως πρὸς τὰ παντοειδῆ μνημεῖα τοῦ λαϊκοῦ βίου, γιὰ ν' ἀντλήσουν τὶς ἀδιάσειστες ἀποδείξεις περὶ συνεχείας τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς.

Εἰδικώτερα ἦρθε στὸ προσκήνιο ἡ θεωρία τοῦ Ἀριστοτέλη περὶ ἀνακυκλήσεως τοῦ παλαιοτέριου πολιτισμοῦ, βάσει τῆς ὁποίας ὁ κόσμος δημιουργεῖται, φθείρεται καὶ ἀναδημιουργεῖται συνεχῶς ἀπὸ τὰ ἐγκαταλείμματά του, θεωρία ὁμοία μὲ τὸν περὶ ἐπιβιώσεως νόμον τοῦ Ἄγγλου ἐθνολόγου Taylor, ὁ ὁποῖος παρετήρησε, ὅτι καὶ στὶς πιὸ ἐξελιγμένες ἐποχὲς ὑπάρχουν ἀρκετὰ στοιχεῖα παλαιῶν περιόδων, λείψανα παλαιῶν δοξασιῶν, τὰ ὁποῖα μολονότι δύσκολα προσαρμόζονται στὴ σύγχρονη ἐποχὴ καὶ τὶς σημερινὲς τάσεις τῆς ζωῆς, εἶναι βαθειὰ ριζωμένα στὴ λαϊκὴ ψυχὴ καὶ δυσαπόσπαστα ἀπὸ τὴ σημερινὴ ζωή. Ὀφείλονται στὴ δύναμη τῆς συνηθείας καὶ στὸ φύσει συντηρητικὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ.

Καὶ δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε, ὅτι κάτω ἀπ' τὸ φλοιὸ τῆς λογικῆς κινοῦνται μὲ εἰδικούς των νόμους ὁρμὲς καὶ συναισθήματα, ποὺ ρυθμίζουν σκέψεις καὶ πράξεις. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ βάθος τῆς λαϊκῆς διανοήσεως, τὸ ὁποῖον πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἀπὸ τοὺς θέσει ὁδηγοὺς τοῦ λαοῦ μας.

Ἔκτοτε ἡ Λαογραφία προσέλαβε ἐθνικὸ χαρακτῆρα καὶ σοβαρὲς ἐπιστημονικὲς διαστάσεις. Μελετᾶ ὅλες τὶς πλευρὲς τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ (ὑλική, πνευματικὴ καὶ κοινωνική), ἀποκαλύπτει διαρκῶς τὶς δημιουργικὲς δυνάμεις, ἀνάγκες καὶ ἱκανότητες τοῦ Ἔθνους μας καὶ ἀποβαίνει ὑψίστης ἐθνικῆς σημασίας καὶ διαρκοῦς ἐπικαιρότητος γιὰ μᾶς τοὺς Ἕλληνες.

Ἔχοντες τ' ἀνωτέρω ὑπ' ὄψιν, καὶ τὸ γεγονός, ὅτι πλησιέστερα πρὸς τὸ λαὸ βρίσκεται ὁ δάσκαλος, εὔκολα κατανοοῦμε τὴν συνάφεια τοῦ ἔργου του μὲ τὴ Λαογραφία. Κατ' ἀνάγκην, λοιπόν, καὶ ἐθνικὴν ἐπιταγὴν ὁ δάσκαλος, ὡς φορεὺς τοῦ λογίου πολιτισμοῦ, οἰκοδομεῖ πάνω στὰ θεμέλια τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ γιὰ νὰ διευκολύνῃ τὸ ἔργο του καὶ νὰ καλλιεργήσῃ πιὸ ἄνετα τὴν ἀγάπην πρὸς τὰ ἀνεκτίμητα κειμήλια τῆς πατρογονικῆς κληρονομιᾶς. Καὶ δεῖγμα μικρὸ τῆς συνειδητοποιήσεως τῆς ὑψηλῆς του ἀποστολῆς ἀποτελοῦν καὶ οἱ σημερινὲς ἐκδηλώσεις, παρὰ τὸν φόρτο ἐργασίας ποὺ ἔχει στὸν τομέα τῶν κυρίων καθηκόντων του.

Πέρα ὅμως ἀπὸ τὴν ἐθνικὴ καὶ παιδευτικὴ προσφορά της, ἡ Λαογραφία τροφοδοτεῖ καὶ τὴ γνήσια ἑλληνικὴ τέχνη, ποὺ δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴ λαϊκή, γιατὶ αὐτὴ συγγενεύει μὲ τὴν παράδοση κι' ἔχει τὶς ρίζες της στὸν ἀρχαῖο ἑλληνικὸ πολιτισμὸ καὶ τὴ Βυζαντινὴ Τέχνη. Καὶ εἶναι εὐτύχημα, ποὺ

σήμερα ἡ μόδα, ἀφοῦ περιπλανήθηκε γιὰ πολὺ στὰ ξένα μοτίβα, ξαναγυρίζει μὲ σεμνοπρέπεια στὶς πηγές της καὶ μᾶς γοητεύει μὲ τὴν ἁπλότητά της, καὶ τὴν ἀρχοντιά της.

Μερικοὶ ἔχουν ἀντίθετη γνώμη. Ὅμως ἕνα ἔργο λαϊκῆς τέχνης δὲν πρέπει νὰ τὸ κρίνωμε ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ παράσταση καὶ τὴν καλαισθητικὴ ἀξία. Αὐτὸ εἶναι δευτερεῦον. Ἡ οὐσία τῆς λαϊκῆς τέχνης ἔγκειται στὸ ἰδεολογικό της περιεχόμενο, ποὺ ἐμπνέει καὶ εἶναι μᾶλλον συμβολική, ὅπως συμβολικὰ εἶναι καὶ τὰ παιδικὰ ἔργα, ποὺ κατευθύνει σήμερα τὸ Σχολεῖο στὰ χνάρια τῆς γνήσιας Λαϊκῆς Τέχνης ἀπὸ τὴ νηπιακὴ ἡλικία.

Σὲ τρεῖς λοιπὸν κατευθύνσεις μπορεῖ νὰ δώση ὑλικὸ ἡ μελέτη τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ σήμερα: Στὴν ἱστορία, τὴν ἐκπαίδευση καὶ τὴν Τέχνη, ἰδιαίτερα δὲ τὴ Βιοτεχνία σὲ σχέση μὲ τὴν οἰκονομία τοῦ τόπου. Ποιὰ ἀπ' ὅλες ὅμως θὰ ἔχη τὸ προβάδισμα στὸν τόπο μας; Θὰ δείξη τὸ μέλλον. Πάντως ὑπάρχουν πολλὲς ἑστίες λαϊκῆς βιοτεχνίας σὲ ὅλα τὰ διαμερίσματα τῆς χώρας μὲ προϊόντα μεγάλης αἰσθητικῆς καὶ πρακτικῆς ἀξίας. Ἀρκεῖ νὰ ἐνισχυθοῦν. Παράδειγμα τὰ μεταξωτὰ Σουφλίου, τὰ χαλιὰ Ἀλεξανδρουπόλεως, μὲ γνήσια λαϊκὴ τεχνοτροπία, ὅπως τὴν ἐπιμελεῖται μὲ πάθος ἡ κ. Φιλιππίδου, τὰ καραμελωτὰ ὑφαντὰ Σουφλίου — Διδυμοτείχου, οἱ φλοκάτες Ἐδέσσης, τὰ χαλιὰ Αἰγίνης καὶ Ἀράχωβας, οἱ παντόφλες Μετσόβου καὶ ἕνα σωρὸ ἄλλα.

Πλουσιώτατο τὸ λαϊκὸ μοτίβο περιμένει τὴν τεχνήτρα μέλισσα νὰ τὸ ταξινομήση αἰσθητικὰ στὴν πηγή του καὶ νὰ τὸ μεταφέρη στὸ ἐργαστήρι καὶ τὴν κατανάλωσι.

Αὐτὸς πρέπει νὰ εἶναι ὁ μελλοντικὸς στόχος ὅλων μας, ἂν θέλωμε νὰ ξαναβροῦμε τὸν ἑαυτό μας καὶ στὸν τομέα αὐτό, καὶ νὰ ἐξασφαλίσωμε μιὰ μόνιμη παραγωγικὴ καὶ οἰκονομικὴ βάση στὰ χέρια τοῦ λαοῦ μας.

Μπορεῖ ἡ Ἑλλάδα μας νὰ ξαναφορέση τὰ γιορτινά της, χωρὶς τὸν κίνδυνο νὰ χάση τὸν προσανατολισμό της στὴν πορεία τοῦ Δυτικοῦ πολιτισμοῦ. Ἴσια - ἴσια θὰ κάνη πιὸ ἔντονη τὴν παρουσία της σ' ἕνα πολιτισμό, ποὺ αὐτὴ ἔχει θεμελιώσει.

Οἱ σημερινὲς ἐκδηλώσεις, ποὺ σκοπὸ ἔχουν νὰ προβάλουν τὸ τοπικὸ χρῶμα καὶ νὰ ἐνθαρρύνουν τὴν προσήλωση στὶς ὡραῖες παραδόσεις τοῦ λαοῦ μας, ἀποτελοῦν τὸ πρῶτο στάδιο τῶν προσπαθειῶν μας (τὸ σοβαρώτερο ἴσως), ἀλλὰ καὶ τὸ τελευταῖο γιὰ μᾶς τοὺς δασκάλους. Τὴ συνέχεια πρέπει νὰ ἀναλάβουν ἄλλοι.

Περισώσαμε ὅ,τι μπορέσαμε νὰ βροῦμε στὶς κασέλες τῶν χωριῶν μας, ποὺ κινδυνεύουν ν' ἀδειάσουν στὸ πέρασμα τοῦ χρόνου.

Ἂς εὐχηθοῦμε καὶ ἂς ἐλπίζουμε, ὅτι τὸ τέλος τῶν δικῶν μας προσπαθειῶν, θὰ γίνη μὲ τὸν καιρὸ ἀπαρχὴ προσπαθειῶν ἄλλων φιλοτέχνων παρα-

γόντων τοῦ τόπου, καὶ ὅτι ἡ λαϊκὴ δημιουργία θὰ εὕρῃ ὅλο τὸ μυστικὸ γιὰ μιὰ γνήσια ἀποκάλυψή της».

Ἡ παρένθεση αὐτὴ ἦταν μιὰ ἀνάπαυλα στὸ πρόγραμμα ὕστερα ἀπὸ τὴν ἔνταση ποὺ δημιούργησε τὸ πρῶτο συγκρότημα. Ἦταν ὅ,τι ἔπρεπε στὴ δομὴ τοῦ προγράμματος γιὰ νὰ ἐναλλαγῆ μὲ τὶς χορευτικὲς ἐκδηλώσεις τοῦ συγκροτήματος τοῦ Λυκείου Σουφλίου, σ' ἕνα ἁπλὸ δεῖγμα λαογραφικῆς προσπαθείας ἀπ' τὸ καλλιεργημένο ἀνθοκήπιο τῆς λαϊκῆς ἑστίας τοῦ Σουφλίου, ποὺ πιστὸ στὶς λαογραφικές του παραδόσεις δὲν ἀφήνει οὔτε μιὰ στιγμὴ εὐκαιρίας, ποὺ νὰ μὴ δείξῃ μὲ ὑπερηφάνεια τὴν πολύτιμη λαϊκή του παράδοση.

Λιγερόκορμες Σουφλιωτοποῦλες στὸ χορὸ «Καλαματιανὸς»

Ἕνας ὅμιλος ἀπὸ λιγερόκορμες Σουφλιωτοποῦλες μ' ἐπικεφαλῆς τὸν ἄξιο καθηγητὴ τῆς Σωματικῆς Ἀγωγῆς κ. Σπῦρο Παπαδόγιαννη ποὺ ἡ θετική του προσφορὰ στὴν περισυλλογή, προβολὴ καὶ διάδοση τῶν λαϊκῶν μας χορῶν ὅσο πρὶν στὰ Δίκαια, ἄλλο τόσο τώρα στὸ Σουφλί, μᾶς δίνει σήμερα τὴν χαρὰ νὰ τὸν καμαρώσουμε σ' ἕνα πρόγραμμα χορῶν καὶ τραγουδιῶν ποὺ καλύπτουν σχεδὸν τὸ πανελλήνιο.

Τὸ πρόγραμμα ἀνοίγει μὲ τὸν Καλαματιανό. Τὸ χορὸ ποὺ χορεύτηκε τόσο πολὺ ὥστε τὸ μοτίβο τῶν 7)8 ποὺ ἀκολουθεῖ ὁ ρυθμός του νὰ καθιερωθῆ σὰν γνήσιος Ἑλληνικός μας ρυθμός.

Τραγουδοῦν καὶ χορεύουν οἱ Σουφλιωτοποῦλες μας μὲ τὴ συνοδεία τῆς Στρατιωτικῆς Μουσικῆς στοὺς παρακάτω τονισμένους στίχους:

Τὴν πί - μανναμ' τὴν πίτα πὄφαγε ὁ σπανὸς (δὶς)
ἦταν κι' ἀμὰν ἀμὰν ἦταν κολοκυθένια (δὶς)
Τὰ χέρ - μάνναμ' τὰ χέρια ποὺ τὴν ἔπλασαν (δὶς)
ἦταν κι ἀμὰν ἀμὰν ἦταν μαλαματένια (δὶς)
Κι ὁ φοῦ - μανναμ' κι ὁ φοῦρνος ποὺ τὴν ἔψησε (δὶς)
ἤτανε μαρμαρένιος.

Ἡ στιγμὴ τῆς ἐθνικῆς ὑπερηφάνειας

Ὅταν ἤμουνα δέκα χρονῶ κοράσι
ἤμουν μικρὸ κι ἀνήλικο δὲν ἤξερα ἀπ' ἀγάπη.
Τὴν ἐνόμιζα πὼς ἦταν παιχνιδάκι
μὰ τώρα τὸ κατάλαβα ἦταν πικρὴ φαρμάκι...

Νιάτα, νιάτα γεμᾶτα δρασιὰ καὶ φρεσκάδα, ζωντανὴ ἐθνικὴ μας ἐλπίδα, ἀναδρομικὴ εἰκόνα τοῦ χθές, καμάρι τοῦ σήμερα, δραματισμοὶ τῆς μεγάλης ἰδέας τῆς αὔριο.

Σεὶς εἶστε ἡ αἰώνια ζωντάνια τῆς φυλῆς μας.

Ὁ παντοτεινὸς Ἀπρίλης τῆς γενιᾶς μας.

Αἰώνιοι νέοι. Ἀπ' τὸν Ὅμηρο ὡς σήμερα, γαλουχημένοι μέσ' τοὺς θρύλους καὶ τὶς παραδόσεις τῆς φυλῆς μας.

Προάγγελοι τῆς Ἐθνικῆς μας ἀνάτασης, σὲ σᾶς στηρίζει ἡ πατρίδα τὶς ἐλπίδες της. Ἀπὸ σᾶς περιμένουμε νὰ ξαναζωντανέψετε θρύλους καὶ παραδόσεις ξεθωριασμένες ἀπὸ ταπεινὲς καὶ ματαιόδοξες ἀντεθνικὲς σκοπιμότητες. Μὲ σᾶς μόνον μπορεῖ ὁ θρύλος νὰ γίνη πραγματικότης. Ὁ Ἄγγελος ποὺ περιμένει ὁ Μαρμαρωμένος Βασιλιὰς γιὰ νὰ ἀναστηθῆ δὲν βρίσκεται πιὰ στὸν οὐρανό. Ἔχει προσγειωθῆ. Ἐδῶ κοντά μας. Εἶναι ζωγραφισμένος στὶς μορφὲς σας. Τὸ μήνυμα τῆς 21ης Ἀπριλίου σᾶς καλεῖ στὸν ἐθνικό σας αὐτὸ ρόλο.

Τὸ πρόγραμμα συνεχίζεται μὲ τὸν τσάμικο, τὸ χορὸ τῆς ἑλληνικῆς λεβεντιᾶς, τὸν σφιχτοδεμένο μὲ τὶς πιὸ φωναχτὲς ἱστορικὲς καὶ ἐθνικοκοινωνικές μας ἐκδηλώσεις, τὸ χορὸ τῆς κλεφτουριᾶς. Καμαρώνουμε ὅλοι τὸν ἐθνικό μας αὐτὸ χορό, καθὼς οἱ νότες τῆς Στρατιωτικῆς Μουσικῆς, πρόσχαρες, λεβέντικες καὶ ἀεράτες ξεσποῦν μέσα μας σὲ μιὰ αὐθόρμητη χορευτικὴ διάθεση.

Κάθε τι ποὺ θυμίζει ἐθνικὸ παρελθόν, ἀξίζει τὴν εὐγνωμοσύνη μας. Μέσα σὲ κάθε παλιὸ καὶ λησμονημένο, πασπαλισμένο πλούσια ἀπ' τὴ σκόνη τῆς λήθης, κρύβεται μιὰ σπίθα ἐθνικῆς ὑπερηφάνειας μιᾶς καταγωγῆς ποὺ ὅσο ταπεινὴ κι ἂν εἶναι, εἶναι ἀρκετὴ νὰ βοηθήση τὸ σήμερα γιὰ ἕνα καλύτερο αὔριο.

Ἕνας ἄλλος χορός, Ὁ Καστοριανός, παίρνει τώρα τὴ σειρά του. Ποιά μυστικὰ ἄραγε τοῦ χοροῦ αὐτοῦ νὰ βρίσκωνται κρυμμένα ζηλότυπα κάτω ἀπ' τὸ ἀπατηλὸ ἀντικαθρέφτισμα τῆς λίμνης; Κάτι πᾶνε νὰ ἀποκαλύψουν οἱ στίχοι τοῦ χοροῦ αὐτοῦ.

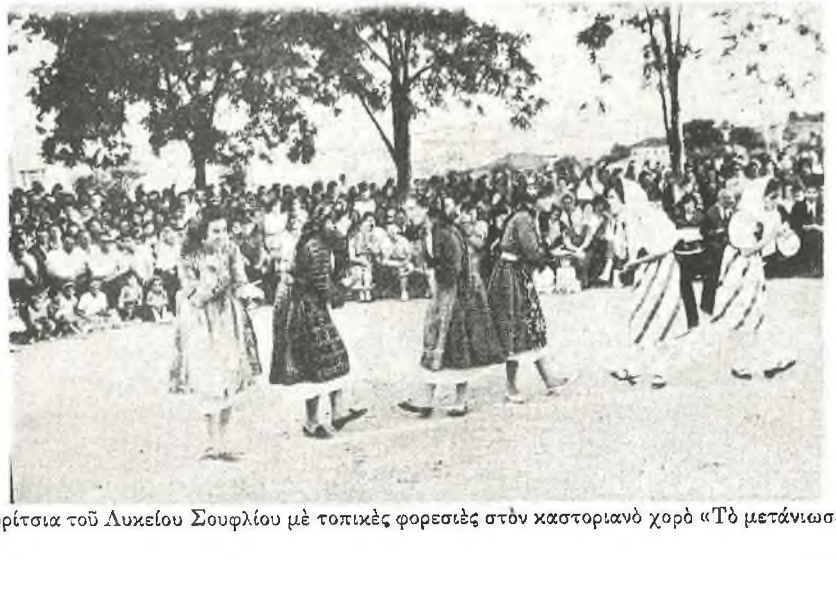

Κορίτσια τοῦ Λυκείου Σουφλίου μὲ τοπικὲς φορεσιὲς στὸν καστοριανὸ χορὸ «Τὸ μετάνιωσες»

«Στὴν Καστοριὰ μᾶς ἔφερες κακὸ βρὲ Πηνελόπη (δὶς)
καὶ τώρα καὶ τώρα (δὶς) τὸ μετάνοιωσες, τὸ μετάνοιωσες (δὶς)
Ἤτανε νἄχης πεθερά, Πηνελόπη τραλαλὰ (δὶς)
καὶ τώρα, καὶ τώρα (δὶς) τὸ μετάνοιωσες, τὸ μετάνοιωσες (δίς)».

Τραγούδια βγαλμένα ἀπ' τὴ ζωὴ ἁπλοϊκῶν ἀνθρώπων τοῦ χωριοῦ ποὺ τόσο τραγουδήθηκαν, στὴ χώρα ὅπου πατοῦμε ξαναζωντανεύουν σήμερα στὴ λαογραφική μας αὐτὴ προσπάθεια τὸ χθές, γιὰ νὰ τὸ ἑνώσουν μὲ τὸ σήμερα γιὰ ἕνα αἰσιόδοξο μέλλον.

Ν τ ά χ τ ι ρ ι ν τ ά χ τ ι ρ ι . . . : Χορὸς τοῦ Τριγώνου Ὀρεστιάδος ποὺ περισυνέλεξε καὶ προβάλλει ὁ κ. Παπαδόγιαννης μὲ τοὺς παρακάτω στίχους:

Λιγερόκορμες Σουφλιωτοποῦλες στὸν τοπικὸ χορὸ τοῦ Τριγώνου Ὀρεστιάδος «Ντάχτιρι, ντάχτιρι». Τὰ περισσότερα κορίτσια τοῦ ὁμίλου συμμετεῖχαν στὴν περιοδεία ἀνὰ τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας Ἀμερικῆς μὲ τὸ Σουφλιώτικο μουσικο-χορευτικὸ συγκρότημα «Τὰ παιδιὰ τῆς Ἑλλάδος» καὶ ἀπέσπασαν κολακευτικὰ σχόλια τοῦ Ἀμερικανικοῦ τύπου.

«Τ' ὄμουρφου κουρτσούδ'(ι) γινιὰ δὲν ἔχ'(ει)
τοὺ βαθὺ πηγάδ'(ι) πάτου δὲν ἔχ'(ει).
Ντάχτιρι ντάχτιρι, ντάχτιριριν ντάχτιρι ντάχτιρι ντάχτιριρί.
Λούζουνταν χτινίζουνταν
στοὺ καρούτ'(ι) γυαλίζουνταν.
ντάχτιρι κλπ.

Στοὺ καρούτ'(ι) γυαλίζουνταν.
μουναχή τ'ς ἀρέζουνταν.
Ντάχτυρι ... κλπ.».

Καημοί, βάσανα καὶ λαχτάρες, περασμένα ἀπ' τὸ χωνευτήρι τῆς λαϊκῆς Μούσας, γίναν σουξέ, περνώντας μ' ἁπλᾶ κι ἀσήμαντα ἐπεισόδια στὴν ἐθνική μας τραγουδιστικὴ ἱστορία κράτησαν μέχρι σήμερα σφιχτοδεμένη τὴν ἐθνική μας συνείδηση.

Κοπέλες τοῦ Σουφλίου στὸ χορὸ «Γιαννάκης»

Καὶ τώρα τὸ πρόγραμμα συμπληρώνουν Σουφλιώτικα τραγούδια καὶ χοροί:

Τὸ χορὸ «Γιαννάκης» τραγουδοῦν καὶ χορεύουν τὰ κορίτσια τοῦ Σουφλιώτικου ὁμίλου στοὺς παρακάτω στίχους:

«Ἕνα χρό-Γιάννημ' Γιαννάκημ' ἕνα χρόνου κι ἕνα μήνα
ἕνα χρόνου κι ἕνα μήνα στὴν ἀγάπη μου δὲν πῆγα.
Ψὲς πηγὰ Γιάννημ' Γιαννάκημ' ψὲς πῆγα κι δὲν τὴ βρῆκα.
ψὲς πῆγα κι δὲν τὴν βρῆκα, μοὖπαν πάει στοὺ πανηγύρι
Μοὖπαν πάει Γιάννημ' Γιαννάκημ' μοὖπαν πάει στοὺ πανηγύρι
Μοὖπαν πάει στοὺ πανηγύρι νὰ μοῦ φέρει χρυσὸ μαντήλι.
Νὰ μοῦ φέ-Γιάννημ' Γιαννάκημ' νὰ μοῦ φέρει χρυσὸ μαντήλι.
Τοὺ μαντήλι βούλις βούλις ὄμουρφις Σουφλιωτοποῦλις».

Ἀκολουθεῖ ὁ σουφλιώτικος συρτὸς «Λὲν ἦρθι Μαής».

Λὲν ἦρθι Μαὴς ἀμὰν γκέλ' (ι) ἀμὰν
Λὲν ἦρθι Μαὴς κι ἄνοιξη.
Ἦρθι Μαὴς κι ἄνοιξη ἦρθι, ἦρθι τοὺ καλουκαίρι (δίς).
Λὲν ἀνθίζουν τὰ ἀμὰν γκέλ ἀμάν,
Λὲν ἀνθίζουν τὰ τριαντάφυλλα.
Ἀνθίζουν τὰ τριαντάφυλλα τὰ μου-ταμουσκουμυρισμένα (δίς).

Λὲν ἄσπρου τραντὰ - ἀμὰν γκέλι ἀμὰν
Λὲν ἄσπρου τραντάφυλλου φουρῶ.
Λὲν ἄσπρου τραντάφυλλου φουρῶ κι θέ - κι θέλου νὰ τοὺ βάψου (δίς).

Λὲν κι ἂν θὰ τοῦ βά - ἀμὰν γκέλι ἀμὰν
Λὲν κι ἂν θὰ τοῦ βάλου στὴ βαφή.
κι ἂν θὰ τοὺ βάλου στὴ βαφὴ πουλλές, πουλλὲς καρδιὲς θὰ κάψου (δίς).

Ὁ ὅμιλος τοῦ Λυκείου Σουφλίου θὰ κλείση τὸ πρόγραμμά του μὲ τὸ πιὸ πολυτραγουδισμένο καὶ πολυχορευμένο τραγούδι τὴν «Σουλτάνα Σουφλιουτούδα».

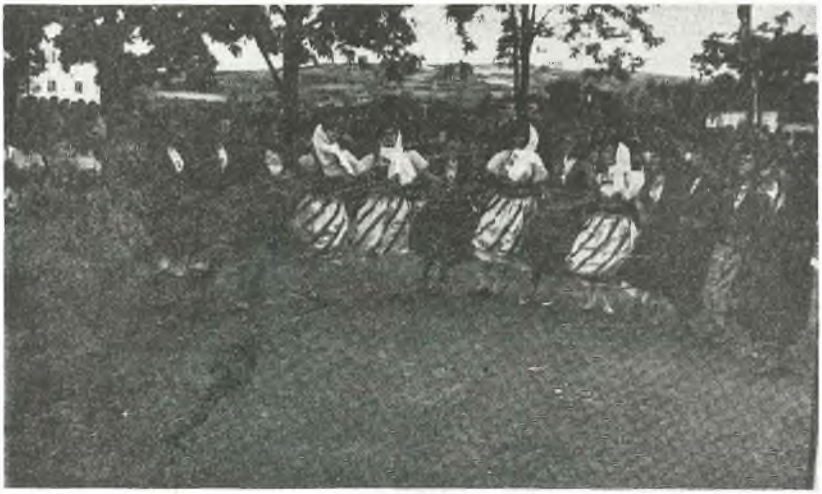

Καὶ πάλι πρόσχαρες καὶ ἀεράτες οἱ Σουφλιωτοποῦλες στὸν πιὸ χαρακτηριστικὸ γιὰ τὴ ζωηράδα του χορὸ «Σουλτάνα Σουφλιουτούδα». Ὁ χορὸς αὐτὸς κρατᾶ μέχρι ἐξουθενώσεως τῶν χορευτῶν του.

«Κι στοὺν ἀπὰν τοὺ μαχαλὰ Σουλτάναμ' Σουλτάναμ' (δὶς)
στοὺν ἄλλουν παραπάνου Σουλτάναμ' Σουφλιουτούδα. (δίς).

Τὴν ἀγαποῦσα ἀπὸ μικρὴ Σουλτάναμ' Σουλτάναμ' (δὶς)
ν' αὐξήνη νὰ τὴν πάρου Σουλτάναμ' Σουφλιουτούδα. (δὶς)
Κι αὐτ'(η) αὔξηνει κι πλάτηνι Σουλτάναμ' Σουλτάναμ' (δὶς)
κι' ἄλλουν καλὸν ἐπῆρε Σουλτάνα μ' Σουφλιουτούδα (δίς).

Κι μένα μὶ παράτησι Σουλτάνα μ' Σουλτάνα μ' (δὶς)
σὰν καλαμιὰ στοὺν κάμπου Σουλτάνα μ' Σουφλιουτούδα (δίς)».

Ὁ χορὸς κυριολεκτικὰ ἄναψε, τὰ πόδια πετοῦν χωρὶς καμμιὰ διάθεση γιὰ νὰ σταματήσουν γι' αὐτὸ καὶ ὁ ὅμιλος σὰν «πὸτ - πουρὶ» δυναμώνει τὸ χορὸ τροφοδοτώντας τον μ' ἄλλα δυὸ τραγούδια τονισμένα πάνω στὸ ἴδιο ρυθμικὸ μοτίβο μὲ διαφορετικὲς ὅμως μελωδίες τὸ καθένα.

«Ποιός ποταμὸς ποιά θάλασσα ποιά βρύση δὲν θουλώνει
ποιά βρύση δὲν θουλώνει.
Ἄντι γιούργια γιούργια, γιούργια γιούργια
ἄντι κι χουρὸς θέλει τραγούδια
ἄντι γιούργια γιούργια γιούργια γιούργια
ἄντι τὰ Σουφλιώτικα τὰ τραγούδια.

Ποιός νέος ἐ - παντρεύτηκε καὶ δὲν τὸ μετανοιώνει
καὶ δὲν τὸ μετανοιώνει.
ἄντι γιούργια γιούργια γιούργια κλπ.
Τοὺν πιθιρὸ τὴν πιθιρὰ καλὰ νὰ τοὺς κυττάζης
καλὰ νὰ τοὺς κυττάζης.
ἄντι γιούργια γιούργια γιούργια γιούργια κλπ.».

«Ἦταν πέντι ἕξη νταῆδις (δίς).
Ἔ - μπρὲ πεντέξη νταῆδις. Χὰ χὰ χὰ πεντέξη νταῆδις.
Πῆραν ὅλοι τοὺς μπαλτάδις (δὶς)
Ἔ - μπρὲ μπρὲ τοὺς μπαλτάδις χὰ χὰ χὰ τοὺς μπαλτάδις.
Πῆρανι τοὺ ρέμα, ρέμα (δίς).
Ἔ - μπρὲ μπρὲ τοῦ ρέμα ρέμα, χὰ χὰ χὰ τοῦ ρέμα, ρέμα.
Βρῆκαν ἕ - να κούφιου δέντριου (δὶς)
Ἔ - μπρὲ μπρὲ κούφιου δέντρου χὰ χὰ χὰ κούφιου δέντρου.
Εἶχι μέσα κουκουβάγις (δίς).
Ἔ - μπρὲ μπρὲ κουκουβάγις χὰ χὰ χὰ κουκουβάγις.
Ἔκατσαν κι τὶς μοιράστκαν (δίς).
Ἔ - μπρὲ μπρὲ κι τὶς μοιράστκαν χὰ χὰ χὰ κι τὶς μοιράστκαν.

Όλοι πήραν άπού δύο (δίς)
Έ μπρὲ μπρὲ ἀπού δύο χὰ χὰ χὰ ἀπού δύο.
Τοῦ Γιαννάκη τοῦν δόσαν μία (δίς).
Έ - μπρὲ μπρὲ τοῦν δόσαν μία χὰ χὰ χὰ τοῦ δόσαν μία,
γάνιασι κι δὲν τὴν πῆρι (δίς).
Έ - μπρὲ μπρὲ κι δὲν τὴν πῆρι χὰ χὰ χὰ κι δὲν τὴν πῆρι,
Πάει στοὺ σπίτι τ' ἀγανιασμένους (δίς).
Έ - μπρὲ μπρὲ γανιασμένους χὰ χὰ χὰ γανιασμένους».

Ἡ παιδικὴ μαντολινάτα τοῦ Δημ. Σχολείου Λαβάρων μὲ τὸν δημιουργό της καλλιτέχνη μουσικὸ δάσκαλο κ. Δ. Πατρώνα στὴν πρώτη της καλλιτεχνικὴ ἐμφάνιση.

Ἀθάνατα τοπικὰ τραγούδια, ἀξέχαστοι λαϊκοὶ χοροί, πόσο μιλᾶτε βαθιὰ στὶς καρδιές μας. Στὰ βήματά σας βρίσκεται ἡ ἔκφραση τῆς ζωτικότητας τῆς Φυλῆς μας καὶ στὸ ρυθμό σας ὁ Ἐθνικὸς παλμὸς τῆς Πατρίδος μας.

Μ' ἕνα χρῶμα ἁπαλό, συγκινητικό, γαρνιρισμένο ἀπὸ δυὸ ντουέτα μὲ κρυστάλλινες παιδικὲς φωνὲς καὶ ἄφθονη γοητευτικὴ ἁρμονία ἡ νεοσύστατη παιδικὴ μαντολινάτα τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου Λαβάρων δίνει μιὰ καινούργια πικάντικη μορφὴ στὸ κλείσιμο τοῦ πανηγυρικοῦ προγράμματος.

Ἡ παιδικὴ μανδολινάτα τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου Λαβάρων, κάτω ἀπ' τὴν καλλιτεχνικὴ καθοδήγηση τοῦ καλλιτέχνη δασκάλου Πατρώνα Δημητρίου, σήμερα στὰ πρῶτα της καλλιτεχνικὰ φτερουγίσματα μέσα στὸν Θρακιώτικο 'Ορφικὸ αἰθέρα, μὲ λίγη ἀκόμα πεῖρα καὶ πολλὲς ἐλπίδες κι ὄνειρα γιὰ μιὰ πετυχημένη ἐξέλιξη, στὴν ἐκτέλεση τοῦ προγράμματός της περιμένει ἀπὸ μᾶς μιὰ ἐνθαρρυντικὴ μας ἐκδήλωση, ἕνα χειροκρότημα, σὰν εὐχὴ στὴν πετυχημένη της καλλιτεχνικὴ προσφορά.

Ἡ παιδικὴ αὐτὴ προσφορὰ πολὺ συγκινητική, ἰδιαίτερα συνεκίνησε τοὺς καλεσμένους μας, ποὺ ξέσπασαν σ' ἀκατάσχετα χειροκροτήματα στὴ λήξη τοῦ καλλιτεχνικοῦ προγράμματος.

ΤΟ ΑΝΟΙΓΜΑ ΤΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

Γεμᾶτος συγκίνηση, ὁ κ. Νομάρχης, λίγο πρὶν προχωρήση στὸ κόψιμο τῆς ταινίας, χαιρέτησε τὴν προσπάθεια μὲ τὰ παρακάτω περίπου λόγια:

«Εἶμαι βαθειὰ συγκεκινημένος, διότι μοῦ δίδεται ἡ εὐκαιρία νὰ ἐπικοινωνήσω διὰ πρώτην φορὰν μαζί σας εἰς μίαν τοιαύτην ἐθνικοκοινωνικὴν ἐκδήλωσιν.

Πιστεύω πὼς αὐτὴ ἡ ἐκδήλωσις θ' ἀποτελέση ἀπαρχὴν καὶ δι' ἄλλας παρομοίας ἐκδηλώσεις ποὺ θὰ μᾶς δώσουν τὴν εὐτυχία νὰ τὰς ἐγκαινιάσωμεν καὶ νὰ ἐπικοινωνήσωμεν καὶ πάλι μαζί σας.

Μπορῶ νὰ σᾶς διαβεβαιώσω τὴν ἀπόφασιν τῆς 'Εθνικῆς μας Κυβερνήσεως, ὅπως προσέξη ἰδιαίτερα τὸ χωριό, τὴν ἑλληνικὴ Ὕπαιθρο.

Ἡ 'Εθνικὴ μας Κυβέρνησις, πιστὴ εἰς τὴν φωνὴν τῆς Πατρίδος, εἶναι ἀποφασισμένη νὰ βαδίση σταθερὰ καὶ ἀποφασιστικὰ εἰς τὸν δρόμον τῶν 'Εθνικῶν μας Πεπρωμένων καὶ καλεῖ ὅλους τοὺς Ἕλληνας νὰ ἀγωνισθοῦν εἰς τὸ πλευρόν της. Τοῦτο εἶναι τὸ ἐθνικόν μας συμφέρον.

'Εὰν εὑρεθοῦν καὶ μερικοί, οἱ ὁποῖοι δὲν θὰ θελήσουν νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὰς 'Εθνικάς μας ἐπιταγάς, τοὺς πληροφοροῦμεν ὅτι οὐδεμίαν θέσιν ἔχουν εἰς τὴν πατρίδα μας.

Ἡ 'Ελλὰς εἶναι διὰ τοὺς Ἕλληνας καὶ δι' οὐδένα ἄλλον.

Μὲ τὰς σκέψεις αὐτὰς καὶ μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι θὰ βαδίσωμεν εἰς ἕνα καλύτερον μέλλον, παραδίδω τὸ πολιτισμένο αὐτὸ ἔργον τῶν διδασκάλων μας

εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ ξένου κοινοῦ καὶ σᾶς καλῶ νὰ ἀναφωνήσωμεν:

Ζήτω τὸ Ἔθνος
Ζήτω ὁ Βασιλεὺς
Ζήτω ἡ Ἐθνική μας Κυβέρνησις».

Συγκινητικὴ πάντοτε ἡ ἐπίσημη παρουσία τοῦ Κράτους στὶς περιπτώσεις αὐτές, συντομεύει τὴν ἀπόσταση κυβερνώντων καὶ κυβερνωμένων σὲ μιὰ ἐγκάρδια ἐπαφὴ γεμάτη κατανόηση καὶ στοργή.

Τὸ Ὑπουργεῖο Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων μὴ μπορώντας λόγῳ ηὐξημένων ὑποχρεώσεων νὰ παρευρεθῇ δι' ἀντιπροσώπου του μᾶς ἀπέστειλε τὴν παρακάτω ἐπιστολή:

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΥΠΟΥΡΓΟΥ

Δ. Υ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 10.7.1967

Πρὸς τὸν κ. Ἐπιθεωρητὴν Πρωτοβαθμίου Ἐκπαιδεύσεως Διδυμοτείχου κ. Μανεσιώτην

Εἰς Διδυμότειχον

Ὁ κ. Ὑπουργὸς λαβὼν γνῶσιν τηλεγραφικῆς προσκλήσεώς σας εὐχαριστεῖ θερμῶς πλὴν ὅμως λόγῳ ηὐξημένων ὑποχρεώσεων δὲν ἠδυνήθη νὰ προσέλθῃ εἰς ἐγκαίνια Λαογραφικοῦ Μουσείου.

Ἐντολῇ Ὑπουργοῦ
Ὁ Διευθυντὴς τοῦ Γραφείου
Εὐστάθιος Ἰωαννίδης

Κοινοποίησις

Γραφεῖον Ὑπουργοῦ.

Δυὸ ἀκόμα αἴθουσες γεμᾶτες ἀπὸ λαογραφικὸ ὑλικὸ παραδίδονται στὴν ἀκριτικὴ αὐτὴ γωνιὰ τῆς Πατρίδος μας, στὴ σύγχρονη καὶ τὶς ἐρχόμενες γενιὲς γιὰ νὰ τὶς παρατηροῦν καὶ νὰ διδάσκωνται γύρω ἀπ' πὸ ξεκίνημα καὶ τὴν πορεία τῆς Ἐθνικῆς μας ζωῆς.

Στὸ διάδρομο καὶ στὶς δυὸ αἴθουσες, ποὺ φροντισμένα στολίστηκαν μὲ μπόλικη καλαισθητικὴ διάθεση, βρίσκονται στιβαγμένες ἀπίθανες συλλογὲς λαογραφικοῦ ὑλικοῦ, ἀπὸ εἴδη ρουχισμοῦ, οἰκοσκευῆς κλπ. μέχρι σφραγῖδες καὶ εἰκονίσματα παμπάλαια, πού, ξεκίνησαν ἀπὸ τὰ ἀπομεμακρυσμένα χωριὰ τῆς περιφερείας χάρις στὴ φιλότιμη προσπάθεια τῶν δασκάλων μας, γιὰ νὰ φθάσουν σὰν δῶρα στὴ γενικώτερη προσπάθεια τῆς Περιφερείας μας ν' ἀποκτήση τὸ Λαογραφικὸ της Μουσεῖο, ποὺ σήμερα ἐγκαινιάσαμε.

Κάτω ἀπ' τὶς εὔθυμες νότες τῆς παιδικῆς μανδολινάτας τῶν Λαβάρων, ποὺ διάχυτες γεμίζουν μὲ ἁρμονικοὺς ἤχους τὸ χῶρο τοῦ Λαογραφικοῦ Μουσείου, σωστὴ κοσμοπλημμύρα κατακλύζει τὶς αἴθουσες γιὰ νὰ δῆ καὶ νὰ καμαρώση ξεφτίδια ἀπὸ παλιὲς περασμένες ἀναμνήσεις, παγιδευμένες ἀπ' τὰ γυρίσματα τοῦ χρόνου, ποὺ ξαναζωντανεύουν ἀπ' τὸ λήθαργο λησμονιᾶς παλιὲς καλὲς καὶ δύσκολες ἐποχές, σωστὰ ἀγκωνάρια τῆς Ἐθνικῆς οἰκοδομῆς τοῦ σήμερα.

Ὅλοι περιεργάζονται τὰ ἐκθέματα μὲ σοβαρότητα καὶ ἐνδιαφέρον γιὰ νὰ διαπιστώσουν πὼς τὸ ἔργον τῆς Λαογραφίας εἶναι ἐπιστημονικὸ καὶ συγχρόνως Ἐθνικό. Βλέπουν παλιὰ ἀντικείμενα ποὺ κάποτε, καὶ σήμερα ἀκόμα, χρησιμοποιοῦνταν καὶ χρησιμοποιοῦνται στὰ χωριά μας στὶς καθημερινὲς ἀνάγκες, καὶ διαβεβαιώνουν πὼς «ἡ Λαογραφία πολὺ δίκαια θεωρεῖται ὡς βάσις πάσης λαϊκῆς μορφώσεως καὶ πηγὴ ἀληθοῦς ἀγάπης πρὸς τὴν πατρίδα».

Νὰ καὶ μερικὲς γνῶμες ἐπισκεπτῶν τοῦ Μουσείου μας:

«Οἱ λαογραφικοὶ θησαυροὶ ἔχουν τεραστίαν σημασίαν διὰ τὸ Ἔθνος μας, δι' αὐτὸ ἔχομεν χρέος ἱερὸν νὰ περισώσωμεν αὐτοὺς ἀπὸ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου καὶ τὰς νέας μορφὰς τῆς ζωῆς».

«Τὰ Μουσεῖα τῆς Λαϊκῆς Τέχνης εἶναι τόποι Ἐθνικῆς ὑπερηφανείας, εἶναι ἡ ζῶσα ἱστορία τῆς Φυλῆς μας».

Αὐτὰ καὶ ἄλλα πολλὰ σχόλια ἀκούει κανεὶς ἀπὸ ἐπίσημα καὶ ἀνεπίσημα στόματα, ποὺ συζητοῦν γεμᾶτα ἐνθουσιασμὸ γύρω ἀπ' τὴ γενικώτερη προσπάθειά μας.

Ὁ κ. Νομάρχης, πληροφορεῖται τὴν ἔλλειψιν μονίμου λαογραφικῆς στέγης καὶ ὑπόσχεται νὰ συμβάλη θετικὰ στὴν ἐξεύρεση τρόπου μονίμου στεγάσεως τοῦ Λαογραφικοῦ Μουσείου, ποὺ ἀποτελεῖ στολίδι τῆς πόλεως, καύχημα τῶν κατοίκων καὶ ἰδιαίτερα τῶν δασκάλων, ποὺ τὸ ὠργάνωσαν.

Ἡ ὥρα ὅμως περνᾶ καὶ σὲ λίγο οἱ ἐπίσημοι ἐξέρχονται γιὰ τὴν ὑποστολὴ τῆς σημαίας.

Οἱ ἐπίσημοι ἔφυγαν. Ὁ κόσμος μέχρι ἀργὰ μπαινοβγαίνει μέσα στὸ Μουσεῖο καὶ θαυμάζει τὰ ἐκθέματα. Συζητήθηκαν καὶ λέχθηκαν πολλά, γύρω ἀπὸ τὸ Μουσεῖο ἀπὸ ἐπίσημα καὶ ἀνεπίσημα χείλη. Πιὸ συγκινητικὲς ἦταν οἱ εὐχὲς ποὺ ἔδιναν οἱ γέροι καὶ οἱ γριές. Ἕνα σωρὸ καινούργιες δωρεές, συγκινητικὲς

προσφορὲς τῶν προσκυνητῶν τοῦ Μουσείου μας, ἂν μὴ τὶ ἄλλο, σφράγιζαν τὴν ἀναγνώριση ποὺ ταίριαζε στὴ λαογραφικὴ μας προσπάθεια.

Ποιός ὅμως εἶχε νοῦ καὶ κουράγιο νὰ συγκρατήση ὅλες αὐτὲς τὶς λεπτομέρειες;

Ἔχουν περάσει ἀρκετὲς ὧρες ἀπὸ τότε ποὺ ἡ νύχτα σκόρπισε τὰ σκοτάδια της καὶ ὁ κόσμος δὲν λέγει ἀκόμα νὰ ἀραιώση στὶς αἴθουσες. Ὀργανωτικὴ Ἐπιτροπὴ καὶ Ἐπιθεωρητής, ἀφοῦ μερίμνησαν γιὰ τὴν ψυχαγωγία καὶ τακτοποίηση τῶν συγκροτημάτων, δροσίζονται κάτω στὸν αὐλόγυρο τοῦ Μουσείου κατάκοποι ἀπ' τὴν κούραση τῆς ἡμέρας. Κανεὶς δὲν μποροῦσε νὰ σκεφθῆ τίποτα ἄλλο ἀπὸ τὴν ἐπιτυχία τῆς προσπαθείας μας στὰ πρῶτα της κι ὅλας βήματα. Ὅλοι μαζὶ κι ὁ καθένας χωριστὰ τὶς ἴδιες σκέψεις κάναμε. Εἴμασταν κατάκοποι καὶ εὐτυχισμένοι, γιατὶ ἀπ' τὸ τίποτα, χωρὶς καμμιὰ οἰκονομικὴ βοήθεια ἀπὸ πουθενὰ φθάσαμε στὸ σημεῖο αὐτό. Κι ἀκόμα εἶναι νωρὶς γιὰ νὰ ὑλοποιηθοῦν ἔργο καὶ ἐντυπώσεις.

Ὁ κ. Νομάρχης Ἕβρου καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι ἐπεξεργάζονται τὰ ἐκθέματα τοῦ λαογραφικοῦ μας Μουσείου.

Τὸ λαϊκὸ προσκήνυμα στὸ Λαογραφικὸ Μουσεῖο συνεχίστηκε ἄλλες δυὸ ἑβδομάδες κι ἀκόμα συνεχίζεται. Κάθε μέρα, πρωῒ κι ἀπόγευμα, ἡ αἴθουσες, δὲν μένουν ποτὲ ἄδειανές. Ἡ φήμη τοῦ Λαογραφικοῦ Μουσείου διαδόθηκε πολὺ γρήγορα στὰ χωριὰ κι οἱ προσκυνητὲς κάθε μέρα καὶ πληθαίνουν. Δίπλα στὰ ἀρχικὰ ἐκθέματα, ἕνα σωρὸ καινούργια πῆραν θέση ἀπὸ δωρεὲς τῶν ἐπισκεπτῶν τοῦ Μουσείου.

Παραθέτουμε μερικὰ στιγμιότυπα ἀπ' τὸ λαϊκὸ προσκύνημα στὸ Λαογραφικό μας Μουσεῖο ἀνταποδίδοντας τὴν τιμή.

Χαριτωμένες Σουφλιωτοποῦλες καμαρώνουν δίπλα στὸν ἀργαλειὸ ὑπερήφανες γιατὶ ἀπ' τὸ χτένι καὶ τὴ σαΐτα θὰ περάσουν ὅλα τὰ προικιά τους.

ΤΟ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ

Τώρα ποὺ ἡ πρώτη παραζάλη ἔφυγε, μποροῦμε μὲ τὴν ἡσυχία μας καὶ μεῖς νὰ μποῦμε σὰν ἐπισκέπτες στὸ Λαογραφικὸ Μουσεῖο καὶ μὲ τὴ γλῶσσα τῆς πέννας καὶ τὰ μάτια τοῦ φακοῦ νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἐκθέματα.

Ἂν καὶ ἡ θέση αὐτὴ τοῦ Μουσείου δὲν εἶναι ἡ ὁριστικὴ ὅπως καὶ ἡ τοποθέτηση τῶν ἀντικειμένων γιατὶ τὸ Μουσεῖο στερεῖται μονίμου στέγης, ἐμεῖς θὰ παρουσιάσουμε τὴν ἐνεστῶσα κατάσταση γιὰ νὰ φανῇ ὅτι τὸ ὑλικὸ ποὺ ἐκθέσαμε ἦταν ὑπὲρ ἀρκετὸ γιὰ ξεκίνημα ἑνὸς Λαογραφικοῦ Μουσείου καὶ γιὰ νὰ προλάβουμε αὐτοὺς ποὺ δὲν ἔτυχε νὰ δοῦν τὶς συλλογές μας καὶ ποὺ θἄθελαν ἴσως νὰ ποῦν πὼς κάναμε πολὺ κακὸ γιὰ τίποτε.

Καὶ νὰ σκεφθῆ κανεὶς πὼς πρὶν λίγους μῆνες, τὶς περασμένες ἀπόκρηες, ἕνα μικρό μόλις μέρος ἀπ' τὶς λαογραφικές μας συλλογὲς ἐκάλυπτε τὸν περισσότερο χῶρο στὴν ἔκθεση Λαϊκῆς θρακιώτικης ἐνδυμασίας καὶ χειροτεχνίας, στὴν αἴθουσα τῆς Φ.Ε.Ξ. τῆς Ξάνθης.

Νὰ τί γράφει σ' ἕνα σύντομο σημείωμα ποὺ μοιράστηκε στὸ κοινὸ λίγο πρὶν ἀπ' τὰ ἐγκαίνια τῆς ἐκθέσεως στὴ Φ.Ε.Ξ. ὁ κ. Στέφανος Ἰωαννίδης, ἡ ψυχὴ ὅλης ἐκείνης τῆς ἐργασίας.

«Κι' εἶναι ἀκόμα ἄλλοι μικροὶ πυρῆνες στὸ Διδυμότειχο, στὸ Σουφλὶ καὶ στὰ Λάβαρα, στὴν Κομοτινή, ποὺ ἔχουν συγκεντρώσει ἀξιόλογο ὑλικό. Νιώσαμε ἕνα συναίσθημα μειονεκτικότητας, ὅταν προχτὲς μ' ἕνα ταξίδι - ἀστραπὴ πήγαμε νὰ συγκεντρώσωμε αὐτὸ τὸ ὑλικό. Ὅλοι ἔχουν συλλέξει ἀπὸ κάτι. Ἐμεῖς τίποτα!...».

Στιγμιότυπο ἀπ' ἀπ' τὸ λαϊκὸ προσκύνημα στὸ Μουσεῖο ποὺ τόσο ἐντυπωσίασε ὅλους.

Οἱ πυρῆνες ποὺ ἀναφέρει ὁ κ. Ἰωαννίδης κι ἕνα σωρὸ ἄλλοι ἀξιόλογοι πυρῆνες, ποὺ δὲν πρόφτασε νὰ δῆ στὸ ταξίδι ἀστραπὴ ποὺ ἀναφέρει, καθὼς καὶ ἀρκετὸ καινούργιο ὑλικὸ ποὺ συγκεντρώθηκε τοὺς τελευταίους μῆνες, καλύπτουν ἀσφυκτικὰ τὸ χῶρο τῶν δυὸ αἰθουσῶν τοῦ Β΄ Δημ. Σχολείου Διδυμοτείχου, ποὺ καὶ σὲ χωρητικότητα εἶναι αἰσθητὰ μεγαλύτερες ἀπ' τὴν αἴθουσα τῆς Φ.Ε.Ξ. τῆς Ξάνθης.

Ἡ σύγκρισι δὲν γίνεται γιὰ νὰ μειώσουμε τὴ δουλειὰ ποὺ παρουσίασε ἡ Ξάνθη. Ἴσια, ἴσια τῆς χρωστοῦμε καὶ εὐγνωμοσύνη, ποὺ μᾶς ἄνοιξε τὰ μάτια νὰ διοργανώσωμε κάτι καλύτερο. Ἡ σύγκριση γίνεται γιὰ νὰ σχηματίσουν μιὰ ἰδέα γιὰ τὸ Λαογραφικό μας Μουσεῖο κι αὐτοὶ ποὺ ἐπισκέφθηκαν τὴν αἴθουσα

τῆς Φ.Ε.Ξ. στὴν Ξάνθη καὶ δὲν ἦταν λίγες οἱ χιλιάδες τῶν ἐπισκεπτῶν, ὅπως προσωπικὰ διεπίστωσα τότε, γιατὶ ἔλαχε σὲ μένα νὰ συνοδεύσω τὸ λαογραφικὸ ὑλικὸ στὴν Ξάνθη.

Μπαίνοντας στὸ Λαογραφικὸ Μουσεῖο καὶ κάτω ἀπ' τὴν πινακίδα «ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ» δυὸ θρακιώτικες φιγοῦρες στὸν τοῖχο ἀπὸ δῶ κι ἐκεῖ φροντίζουν γιὰ τὴν ὑποδοχή μας.

Στὸ διάδρομο τὸ ὑλικὸ ποὺ εἶναι ἐκτεθειμένο δὲν εἶναι καθαρὰ λαογραφικό. Θαυμάσια ὡστόσο προδιαθέτει μὲ τὶς θρακιώτικες σιλουέττες πάνω σὲ χάρμπορ, μὲ μιὰ σειρὰ φωτογραφιῶν ἀπὸ πλῆθος θρακιώτικων ἐκδηλώσεων στὸν τόπο μας, μερικοὺς πίνακες ἑλληνικῶν τοπικῶν ἐνδυμασιῶν, μὲ μερικὲς ἐλαιογραφίες θρακικῶν τοπίων, Θρακῶν καλλιτεχνῶν μᾶς κινεῖ τὸ ἐνδιαφέρον νὰ προχωρήσωμεν στὴν πρώτη κι ὅλας αἴθουσα.

Διάδρομος δεξιά

Στὸ φόντο κυριαρχεῖ τὸ μπλὲ καὶ τὸ ἄσπρο, σ' ἕνα καλόγουστο συνδυασμό. Τὰ ὑλικὰ βρίσκονται μέσα σὲ προθῆκες, στὸν τοῖχο, καὶ πάνω στὰ τραπέζια, ποὺ βρίσκονται στὸ κέντρο τῆς αἴθουσας. Ἀλλὰ νομίζω πὼς ἐδῶ ὁ φακὸς τὰ παρουσιάζει καλύτερα ἀπὸ τὸ γλωσσίδι τῆς πέννας.

Ἂν καὶ ὅλες οἱ συλλογὲς μέσα στὴν αἴθουσα εἶναι τὸ ἴδιο ἐνδιαφέρουσες, ἂς μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ συγκεντρώσωμε τὴν προσοχή μας σ' ὅ,τι ἐντυπωσιάζει περισσότερο.

Στὴν πιὸ τιμητικὴ γωνιά, στὸ βάθος δεξιά, τὸ τζάκι, πιστὸ ἀντίγραφο ἀπ' τὸ θρακιώτικο παραγώνι, ποὺ γύρω του χρόνια καὶ χρόνια, μαζεμένες οἱ

θρακιώτικες γενιὲς περνοῦσαν τὶς δύσκολες χειμωνιάτικες μέρες καὶ τὶς ἄγριες κι ὅλο φοβέρα θρακιώτικες νυχτιὲς τότε ποὺ δαιμονισμένα ὁ βοριᾶς μὲ χιονοθύελλες κι ἀστροπελέκια φοβερίζει νὰ σαρώση ὅ,τι στὸ δρόμο του βρῆ.

Τὸ ἀντιφέγγισμα ποὺ δίνουν τὰ τεχνικὰ κάρβουνα τῆς ἠλεκτρικῆς συσκευῆς, μὲ τὶς ἀνταύγιες ποὺ τεχνικὰ ἀναδύονται μέσα ἀπ' τὴ θρακιά, ξανα-

Πρώτη αἴθουσα μπαίνοντας ἀριστερὰ

ζωντανεύουν παλιὲς λησμονημένες ἐποχὲς στὰ εὐτυχισμένα καὶ συγχρόνως γεμᾶτα στοχασμὸ πρόσωπα τοῦ γέρου καὶ τῆς γριᾶς ποὺ τιμητικὰ βάλαμε στὴ θέση αὐτὴ γιὰ νὰ τιμήσωμε τὸν κάθε γέρο καὶ γριά, ποὺ τόσο μᾶς ἐνεθάρρυναν στὰ πρῶτα βήματα τῆς λαογραφικῆς μας προσπάθειας. Μὰ καὶ γιὰ ἕνα λόγο ἀκόμα παραπάνω, γιατὶ τὸ παρελθὸν ἀνήκει στοὺς γέρους, τὸ παρὸν σὲ μᾶς καὶ τὸ μέλλον στὴ νεολαία μας. Ὕστερα εἶναι, νομίζω, καὶ ἡ πλευρὰ τῆς

γενικῆς προσφορᾶς τοῦ τζακιοῦ στὴν ἐθνικὴ διαπαιδαγώγηση στὰ ζοφερὰ χρόνια τοῦ ἐθνικοῦ μας κατατρεγμοῦ, ἀρκεῖ νὰ σκεφθῆ κανεὶς πῶς ἀπὸ παπποῦ σὲ παιδὶ καὶ σ' ἐγγόνι, ἀπὸ στόμα σὲ στόμα διασώθηκαν ἐθνικὲς παραδόσεις καὶ θρύλοι, ποὺ κράτησαν ξάγρυπνη τὴ σπίθα κάτω ἀπὸ τὰ χαλάσματα καὶ τὴ στάχτη, ποὺ στὴ πρώτη εὐκαιρία θὰ ἄναβε ἡ λευτεριὰ τὴ δάδα της. Μά-

Πρώτη αἴθουσα δεξιὰ γωνία στὸ βάθος
«Τὸ Θρακιώτικο Παραγώνι»

λιστα, γύρω στὸ τζάκι, ἀνάμεσα στὶς γοητευτικὲς ἱστορίες γιὰ νεράϊδες καὶ μάγισσες, γιὰ στοιχειωμένα καὶ γιὰ ξωτικά, θαυμάσια ποτιζόταν ἡ διψασμένη γιὰ λευτεριὰ ἑλληνικὴ ψυχὴ μὲ τὶς λιγοστὲς γνώσεις τοῦ παπποῦ καὶ τῆς γιαγιᾶς, γιὰ ἡρωϊκὰ κατορθώματα, ἀνεπανάληπτα, τῶν προγόνων μας, ποὺ τὰ γιγάντωνε καὶ τὰ θέριευε τὸ φῶς καὶ τὸ σκοτάδι ἀπ' τ' ἀλλόκοτο παιχνίδισμα ποὔκαναν οἱ φλόγες, καθὼς ξεκολλοῦσαν ἀπ' τ' ἀναμμένα κούτσουρα τοῦ παρα-

γωνιοῦ. Τέτοιες ἀλλόκοτες σκέψεις τριγύριζαν στὸ εἶναι τῶν ἀπομάχων τῆς ζωῆς καὶ τῶν παλληκαριῶν ὥσπου ὑγραίνονταν τὰ μάτια ἀπὸ κάποιο βουβὸ γιὰ τὴν ὥρα ἡφαιστιακὸ ξέσπασμα. Κι ἦταν αὐτὸ ἡ καλύτερη συγκόλληση τῶν κρίκων τῆς ἐθνικῆς μας συνειδήσεως.

Πρώτη αἴθουσα στὸ βάθος ἐμπρὸς «Ἡ Θρησκευτική συλλογή».

Συγκινητικὴ ἐπίσης εἶναι ἡ Θρησκευτική μας συλλογή. Εἰκονισματάκια ξεθωριασμένα, παμπάλαια, ἱερὰ κειμήλια μεταφυτεμένα ἀπ' τὶς χαμένες πατρίδες σὲ κάποια ἀπ' τὶς ἐθνικές μας τραγωδίες, ὅταν νοικοκυριὰ ὁλόκληρα, ποὺ τἄφκιαξαν τὰ χρόνια ἡ τραγικὴ στιγμὴ τὰ στίβαξε στὸν ἀραμπὰ κοντὰ στὸν ἄρρωστο, τὸ γέρο, τὴ γριὰ καὶ τὰ κουτσούβελα, γιὰ νὰ τὰ στείλη στὸν ἀτέλειωτο καὶ ἀνεπίστρεπτο δρόμο τῆς προσφυγιᾶς.

Σφραγίδες ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτροπῶν παμπάλαιες, ξυλόγλυπτα καὶ σφραγιστοὶ γιὰ τὰ πρόσφορα, ὅλα μαζὶ τοποθετημένα σὲ κατάλληλο φόντο θρησκευτικοῦ τοπίου, μᾶς δημιουργοῦν τὴν μυστικόπαθη ἐκείνη συγκίνηση, ποὺ νιώθουμε ὅταν ἐπισκεπτόμαστε ἀπόμερα ἐρημικὰ ξωκκλήσια, ὅπου ἡ μυρουδιὰ τῆς μούχλας καὶ τοῦ λιβανιοῦ, τὸ σβησμένο καντύλι καὶ τὸ καψοκέρι μᾶς ξεσηκώνουν ἐσωτερικὰ σὲ μιὰ θρησκευτικὴ διάθεση γιὰ μιὰ αὐτοσχέδια προσευχή.

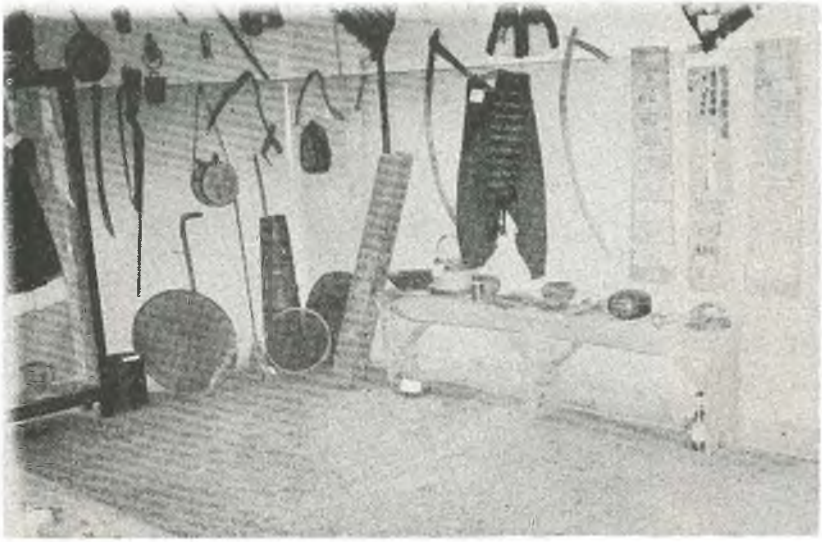

Μιὰ σειρὰ γεωργικὰ ἐργαλεῖα καὶ εἴδη οἰκοσκευῆς.

Καὶ τί δὲν ἐντυπωσιάζει στὴν αἴθουσα αὐτή; Μήπως ἡ γωνιὰ μὲ τὰ ἐργαλεῖα τοῦ γεωργοῦ λιγώτερο;

Μιὰ σειρὰ ἀπὸ ξύλινα δοχεῖα γιὰ νερὸ καὶ φαγητὸ παμπάλαια καθὼς τὰ βλέπεις σκέπτεσαι τὴ δροσιὰ ποὺ χάρισαν τόσες φορὲς στὰ φλογισμένα χείλια τῶν θεριστάδων μέσα στὸ λιόκαμμα τοῦ καλοκαιριοῦ, καὶ τὴν πεῖνα ποὺ δάμασαν τοῦ ζευγολάτη πάνω στὴν πάλη του μὲ τὰ χώματα.

Πιὸ πέρα ἡ γωνιὰ τοῦ τσομπάνη μὲ τὶς ἀγκλίτσες, τὶς φλογέρες, τὰ τσαρούχια, τὰ κουδούνια μικρὰ καὶ μεγάλα, ἄθελα σὲ μεταφέρουν στὸ μαντρὶ καὶ στὸ λόγγο κι ἀκοῦς φυσικὲς ποιμενικὲς ἁρμονίες ἀπὸ κουδουνίσματα, βελάσματα ἀρνιῶν, γαυγίσματα σκύλων καὶ φλογέρες ἀμούστακου τσομπάνου.

Ἀρκετὰ ἐντυπωσιάζει καὶ ἡ γωνιὰ τ' ἀργαστηριοῦ μὲ τὸν ἀργαλειό, τὸ τσικρίκι, τὴν ἀνέμη, τὶς ρόκες, τ' ἀδράχτια, τὰ μυτάρια καὶ τὰ λανάρια ποὺ χρόνια καὶ χρόνια τώρα ντύνουν καὶ στολίζουν ἀνθρώπους καὶ σπιτικό.

Τὴν ὅλη εἰκόνα τῆς πρώτης αἰθούσης συμπληρώνουν οἱ πολυποίκιλτες φανταχτερὲς στολὲς στὶς βιτρίνες καὶ στὸν τοῖχο, τὰ διάφορα ὑφαντά, κεντήματα, χαλιά, καθὼς καὶ τὰ διάφορα σπαλίδια, κοσμήματα καὶ χαϊμαλιὰ ἀνδρικὰ καὶ γυναικεῖα, φυλαχτὰ καὶ ἕνα σωρὸ ἄλλα ἔργα λεπτὰ γεμᾶτα χάρη, φαντασία καὶ τέχνη ἀπὸ χέρι κάποιου ἀνώνυμου λαϊκοῦ τεχνίτη.

Ἡ γωνιὰ τοῦ Τσομπάνη

Προχωροῦμε στὴ δεύτερη αἴθουσα γιὰ νὰ καμαρώσουμε τὶς συλλογὲς ἀπ' τὸ Σουφλί, τὰ Λάβαρα, τοὺς Ψαθάδες κι ἄλλους μικροὺς καὶ μεγάλους ἀξιόλογους λαογραφικοὺς πυρῆνες τῆς περιοχῆς.

Καὶ ἐδῶ ὁ φακὸς μιλάει καλύτερα ἀπ' τὸ γλωσσίδι τῆς πέννας. Στὴν αἴθουσα αὐτὴ ἐντυπωσιάζουν ὁ ψαθιώτικος ἀργαλειός, ποὺ κάνει τὶς ψάθες, τ' ἀναντικατάστατα ἐπιστρώματα στὶς ὅλο ζεστασιὰ χαμοκέλες τῶν φτωχικῶν

χωριῶν μας. Σήμερα τὰ παρκεταρισμένα δάπεδα τῶν μοντέρνων διαμερισμάτων θυμίζουν κάτι ἀπὸ τὸ γλύστρημα, ποὺ ἔκαμνε κάθε φορὰ ἡ καινούργια ψάθα καὶ μεῖς παιδιὰ τότε πάνω της κάναμε τὸ γλύστρημα παιχνίδι κι ἔτσι χαιρόμαστε τὸ καινούργιο ἀπόχτημα τοῦ σπιτιοῦ.

Τὸ θρακιώτικο «ἀργαστήρι».

Ἐδῶ ἐντυπωσιάζουν ἐπίσης οἱ πολύχρωμες τοπικὲς στολὲς πάνω στὸν τοῖχο, οἱ κοῦκλες στὶς βιτρίνες κλπ., τὰ εἴδη οἰκοσκευῆς καὶ τὰ λοιπὰ λαογραφικὰ στοιχεῖα.

Ἐκεῖνο ποὺ ἔχει σημασία στὴν ὅλη αὐτὴ προσπάθεια εἶναι ἡ γενικώτερη ἀνταπόκρυση ποὺ βρήκαμε ἀπ' ὅλα τὰ κοινωνικὰ στρώματα. Φαίνεται ἡ φιλότιμη προσπάθειά μας ἔπεισε τὸν κόσμο γιὰ τὴν ἀνάγκη τῆς συγκεντρώσεως

ὅλων τῶν λαογραφικῶν ὑλικῶν στὸ Λαογραφικὸ Μουσεῖο γιὰ διαφύλαξη. Ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ ἀθρόα προσφορὰ ἀντικειμένων λαογραφικῆς ἀξίας στὸ Λαογραφικό μας Μουσεῖο.

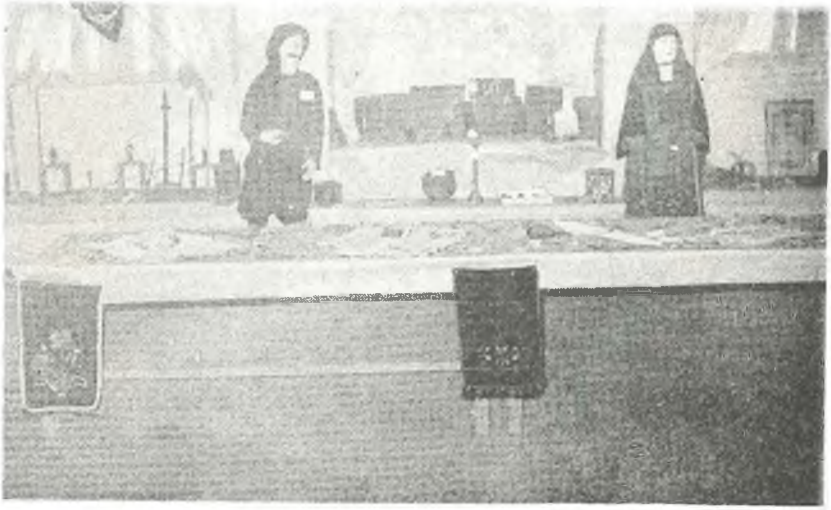

Πάνω στὸ τραπέζι: Θρακιώτικα στολίδια, φυλαχτά, χαϊμαλιὰ ἀνδρικὰ καὶ γυναικεῖα.

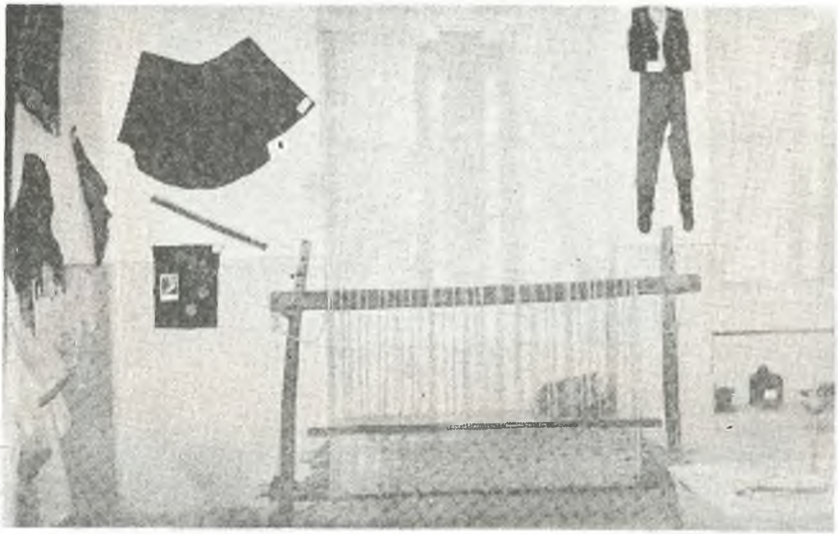

Ὁ ψαθιώτικος ἀργαλειὸς ποὺ κάνει τὶς ψάθες στὴ 2η αἴθουσα.

Θέλουμε νὰ πιστεύουμε πὼς οἱ ἀρχικές μας προσπάθειες καὶ προθέσεις στὸ νὰ ξεκινήσωμε στὴ δημιουργία ἑνὸς λαογραφικοῦ Μουσείου μὲ τὴν ἀμέρι-

στη συμπαράσταση τοῦ λαοῦ, γιὰ νὰ τὸ καμαρώνει περήφανα σὰν κτῆμα του, στὰ πρῶτα τοὐλάχιστον βήματα πέτυχε ἱκανοποιητικά. Ἔγινε ὅ,τι μποροῦσε νὰ γίνει. Μποροῦν νὰ γίνουν καὶ περισσότερα μὲ μιὰ εὐρύτερη κι ἐπηυξημένη

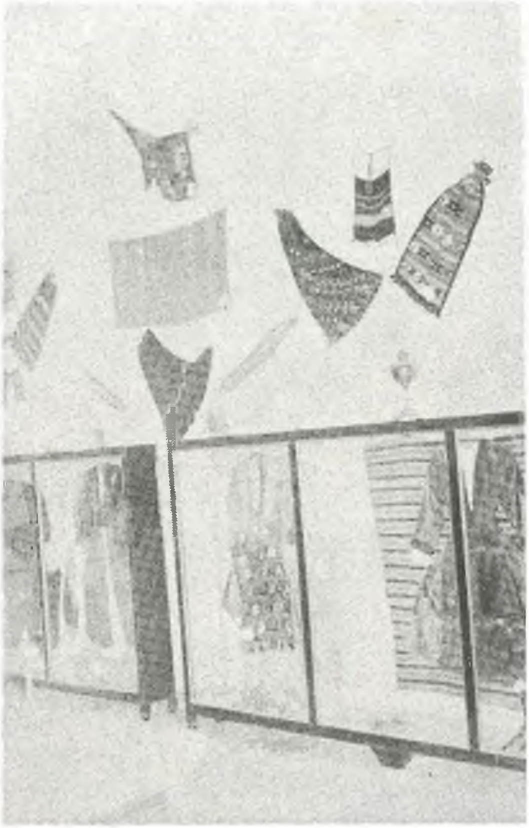

Ἐκθέματα 2ας αἰθούσης

προσπάθεια, ἀρκεῖ κάτι νὰ προσφέρουν κι αὐτοὶ ποὺ δὲν προσέφεραν ἀκόμα, στὴ λαογραφικὴ αὐτὴ προσπάθεια.

Καὶ γιὰ νὰ κλείσω ἂς μοῦ ἐπιτρέψη ὁ συνάδελφος κ. Χρ. Γιαννόπουλος νὰ χρησιμοποιήσω μερικὲς τόσο ἐπίκαιρες περικοπὲς τῆς ὁμιλίας του:

«Ἡ Ἑλλάδα μας μπορεῖ νὰ ξαναφορέση πάλι τὰ γιορτινά της χωρὶς τὸν κίνδυνο νὰ χάση τὸν προσανατολισμό της στὴν πορεία τοῦ Δυτικοῦ Πολιτισμοῦ.

Ἴσια, ἴσια θὰ κάμη πιὸ ἔντονη τὴν παρουσία της σ' ἕνα πολιτισμὸ ποὺ αὐτὴ ἔχει θεμελιώσει...

Ἡ λαϊκὴ Τέχνη πρέπει νὰ ξαναβρῆ ὅλο τὸ σεβασμὸ ποὺ τῆς ταιριάζει, ἀφοῦ αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ βαθύτερο μυστικὸ γιὰ μιὰ γνήσια ἀποκάλυψή της».

Στολὲς καὶ καθίσματα

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΘΟΥΡΙΟΥ, ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ

Εἰσαγωγή.

Τὸ Θούριο βρίσκεται ἐπάνω στὸ δημόσιο δρόμο, μεταξὺ Διδυμοτείχου καὶ Ὀρεστιάδος. Τὸ χωριὸ ἔχει περίπου 1.200 κατοίκους καὶ εἶναι ἕδρα ὁμώνυμης κοινότητας. Στὴν ἐποχὴ τῆς τουρκοκρατίας λεγόνταν «Οὔρλου» καὶ ἦταν τσιφλίκι κάποιου ἀγᾶ. Οἱ σημερινοὶ κάτοικοι εἶναι πρόσφυγες ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη. Ἡ παληά του πατρίδα δὲν ἀπέχει παρὰ 3—4 ὧρες ποδαρόδρομο ἀπὸ τὸ σημερινό τους χωριό, στὴν ἀντίπερα ὄχθη τοῦ Ἕβρου. Τὸ χωριό τους λεγόταν Ἐλευθεροχώρι καὶ ὑπαγόταν διοικητικὰ στὴν Ἀδριανούπολη. Οἱ κάτοικοι τοῦ Θουρίου λέγονται «γκαγκαβούζηδες». Οἱ γκαγκαβούζηδες κατοικοῦσαν στὴν περιοχὴ Ἀδριανουπόλεως καὶ Οὐζοὺν Κιουπροῦ (Μακρὰ Γέφυρα), καὶ ὑπολογίζονταν σὲ 20 χωριὰ συνολικά. Μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν κατὰ τὸ 1922 σκόρπισαν καὶ ἄλλοι βρέθηκαν στὴ Βουλγαρία, ὅπου καὶ παρέμειναν καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐκβουλγαρίσθηκαν, ἄλλοι μετανάστευσαν ὡς πρόσφυγες σὲ διάφορα μέρη τῆς Μακεδονίας, ἐνῷ οἱ περισσότεροι ὕστερα ἀπὸ διάφορες περιπλανήσεις ἀνὰ τὴν Βουλγαρία καὶ Μακεδονία ἐπέστρεψαν πλησίον τῆς Ἀδριανουπόλεως, μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ ἐγκατασταθοῦν στὴν πατρικήν τους γῆ καὶ πάλι. Ἔτσι παρέμειναν στὴν περιοχὴ Ὀρεστιάδας καὶ κατοικοῦν στὰ χωριὰ Θούριο, Σαγήνη, Οἰνόη, Κλεισώ, Λεπτή, ἀρκετοὶ δὲ διαμένουν μέσα στὴν Ὀρεστιάδα. Μητρικὴ γλῶσσα τῶν γκαγκαβούζηδων εἶναι ἡ τουρκική, παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι στὸ χωριό των τὸ Ἐλευθεροχώρι λειτουργοῦσε Ἑλληνικὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο ἀπὸ τὸν περασμένο αἰώνα. Οἱ γεροντότεροι δὲν γνωρίζουν καθόλου τὴν ἑλληνική, ἐνῷ οἱ νέοι τὴν γνωρίζουν ὅπως τὴν ἔμαθαν στὸ σχολεῖο. Ἔτσι μνημεῖα τοῦ λόγου ποὺ νὰ μποροῦν νὰ γραφοῦν στὴν ἑλληνικὴ δὲν ὑπάρχουν. Δὲν ὑπάρχουν τραγούδια, ποιήματα, μύθοι, παροιμίες κλπ. διατυπωμένα σὲ ἑλληνικὴ διάλεκτο. Αὐτὸ δὲν μειώνει καθόλου τὴν ἑλληνικὴ καταγωγὴ τῶν γκαγκαβούζηδων, ἀπεναντίας εἶναι πρὸς τιμήν των, ὅτι ἀναγκασμένοι ἐπὶ αἰῶνες νὰ μιλοῦν τὴν τουρκικὴ γλῶσσα, ἄντεξαν στὶς παντοῖες πιέσεις τοῦ κατακτητῆ καὶ δὲν ἐκτουρκίστηκαν. Ὑπάρχει ἡ παράδοση, ὅτι οἱ γκαγκαβούζηδες ἔχασαν τὴν γλῶσσα τους ἀπὸ τὸ ἑξῆς

γεγονός: Πρὸ αἰώνων, οἱ Τοῦρκοι στὴν προσπάθειά τους νὰ ἐκτουρκίσουν τοὺς ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς τῆς ἐπικράτειάς των ἔθεσαν τὸ ἑξῆς δίλημμα πρὸ τῶν γκαγκαβούζηδων: ἢ θὰ ἀλλάξετε τὴν γλῶσσα σας ἢ τὴν πίστη σας, ἀλλοιῶς θὰ σᾶς ἀφανίσωμε. Οἱ πρόγονοί των προτίμησαν νὰ ἀλλάξουν τὴν γλῶσσα των καὶ νὰ κρατήσουν τὴν πίστι τους, μὲ τὴν βεβαιότητα, ὅτι ἔτσι θὰ γλυτώσουν τὸν ἐκτουρκισμό, ὅπως καὶ ἔγινε. Ἐδῶ πρέπει νὰ ἐξηγήσωμε ἀπὸ ποῦ προέρχονται οἱ γκαγκαβούζηδες καὶ πῶς πῆραν τὸ ὄνομά τους. Τὶς πληροφορίες μᾶς ἔδωσε ὁ συμπαθὴς καὶ μόνος γνωρίζων γράμματα γέρος Εὐάγγελος Ἀντωνιάδης ἢ Γκαντίδης. Ἡ καταγωγὴ τῶν γκαγκαβούζηδων, λέει ἡ παράδοση, εἶναι ἀπὸ τὴν Μικρὰ Ἀσία. Κάπου ἐκεῖ στὰ ἐνδότερα τῆς χώρας αὐτῆς κατοικοῦσε ὁ λαὸς αὐτὸς ὅταν οἱ Τοῦρκοι ἔγιναν κύριοι τῶν ἄλλοτε βυζαντινῶν ἐδαφῶν. Στὴν προσπάθειά τους οἱ Τοῦρκοι νὰ ἐκτουρκίσουν τοὺς ἑλληνικοὺς πληθυσμούς, συνάντησαν πείσμονα ἀντίσταση ἀπὸ τὸν ἀδάμαστο καὶ καρτερικὸ αὐτὸ λαό. Τότε ἀποφάσισαν νὰ τοὺς ἐξορίσουν καὶ γιὰ τιμωρία τοὺς ἔστειλαν στὴν περιοχὴ τῆς Θράκης. Ἐπειδὴ δὲ ἡ παληά τους πατρίδα ὀνομαζόταν «Γκάγκαμπα», ὀνομάστηκαν καὶ αὐτοὶ «γκαγκαβούζηδες». Σήμερα οἱ γκαγκαβούζηδες ζοῦνε εἰρηνικὰ στὸ χωριό τους, ἀσχολούμενοι κυρίως μὲ τὴν γεωργία, εἶναι ἀκραιφνεῖς πατριῶτες καὶ προσπαθοῦν νὰ ἐκμάθουν καλὰ τὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ἄνθρωποι θετικοὶ καὶ καρτερικοί, προοδεύουν καὶ παρακολουθοῦν τὴν ἐξέλιξη τοῦ πολιτισμοῦ μὲ προσοχὴ καὶ θετικότητα.

Ἤθη καὶ ἔθιμα.

Γραφικὰ καὶ ὄμορφα εἶναι τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν κατοίκων τοῦ Θουρίου. Ἐδῶ θὰ παραθέσωμε μερικὰ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἔχουν καθαρὸ τοπικὸ χρῶμα, τέτοια δηλαδὴ ποὺ δὲν ἀπαντῶνται σὲ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Ἀρχίζομε μὲ τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὸ γεωργικὸ ἐπάγγελμα. Στὸ Θούριο μπορεῖ κανεὶς νὰ ἰδῆ τὰ ἁγνὰ ἤθη τοῦ πρωτογόνου ἀλτρουϊσμοῦ. Βλέπομε πολλὲς φορὲς ἡμέρα Κυριακή, τὴν ὥρα ποὺ ὁ παπᾶς ἀρχίζει τὴν λειτουργία, ὁμάδες ἁπλῶν γεωργῶν νὰ ὁδεύουν πρὸς τὰ χωράφια, ὅπου θὰ ἐκτελέσουν ἐξ ἴσου θεάρεστο ἔργο. Πηγαίνουν νὰ καλλιεργήσουν τὸ χωράφι τοῦ συγχωριανοῦ τους ποὺ τοῦ ἦρθε συμφορὰ ἢ εἶναι ἄρρωστος καὶ δὲν μπορεῖ νὰ δουλέψη. Ἄλλες φορὲς βλέπομε καραβάνια ἀπὸ βοϊδόκαρα ποὺ πηγαίνουν νὰ φορτώσουν πέτρα. Κάποιος συγχωριανὸς χτίζει σπίτι καὶ οἱ συμπατριῶτες του τὸν βοηθοῦν στὴ μεταφορὰ τῆς πέτρας. Αὐτὸ θὰ γίνη γιὰ κάθε οἰκογενειάρχη ποὺ θὰ χτίση καινούργιο σπίτι. Τὸ καλοκαίρι, ὅταν ἔχη συγκεντρωθῆ ἡ σοδειὰ τοῦ καλοκαιριοῦ, μαζεύονται ὅλοι οἱ γείτονες καὶ συγγενεῖς σὲ ἕνα σπίτι ἀπὸ βραδὶς καὶ τὰ καθαρίζουν. Τὸ ἄλλο βράδυ τὸ ἴδιο γίνεται σὲ ἄλλο σπίτι κλπ. Ἡ ἐργασία αὐτὴ λέγεται «μιντσί».

Σ π ο ρ ά.

Ἡ σπορὰ εἶναι ἐργασία ἱερή. Πρὶν ἀρχίση ὁ γεωργὸς θὰ κάνη τὴν προσευχή του. Τὴν πρώτη ἡμέρα τῆς σπορᾶς οὐδέποτε δανείζουν ἀντικείμενα ἢ χρήματα σ' ὁποιονδήποτε. Οὔτε καὶ ψήνουν ὅ,τι δήποτε. Δὲν ψήνουν ψωμί, δὲν μαγειρεύουν φαγητό, γενικὰ στὴ φωτιὰ δὲν πρέπει νὰ μπῆ ὅ,τι προέρχεται ἀπὸ τὴν γεωργικὴ σοδειά. Φεύγει τὸ «μπερεκέτι».

Ὅταν ὁ ζευγᾶς φτάση στὸ χωράφι, θὰ κατεβάση ἀπὸ τὸ ἁμάξι τὰ διάφορα σύνεργα τῆς δουλειᾶς του καὶ κατόπιν θὰ κατεβάση καὶ τὸ σακκὶ μὲ τὸ σπόρο, ποὺ θὰ τὸ τοποθετήση μέσα στὸ χωράφι ὅπου θὰ σπείρη. Τὸ σακκὶ μὲ τὸ σπόρο δὲν πρέπει νὰ μένη στὸ ἁμάξι, ἀλλὰ μέσα στὸ χωράφι γιὰ τὸ ὁποῖο προορίζεται. Τὸ νόημα αὐτοῦ τοῦ ἐθίμου εἶναι, ὅτι ἐφ' ὅσον ὁ σπόρος ἔφτασε στὸ χωράφι, πρέπει, νὰ μείνη ἐκεῖ καὶ νὰ ριζώση.

Θ έ ρ ι σ μ α.

Σήμερα τὸ θέρισμα γίνεται κυρίως μὲ μέσα μηχανικά. Μόνον μικρὰ ἀγροτεμάχια θερίζονται μὲ τὸ πρωτόγονο δρεπάνι. Ἐν πάση περιπτώσει ἡ ἐργασία αὐτὴ διατηρεῖ τὴν γραφικότητά της. Θεριστὲς καὶ θερίστριες βρίσκονται πρωὶ-πρωὶ στὸ χωράφι. Οἱ θερίστριες ἔχουν τὸ κεφάλι καλυμμένο μὲ μαντήλι ντόπιας κατασκευῆς γιὰ νὰ προφυλάγωνται ἀπὸ τὴν ζέστη τοῦ ἥλιου, ἐνῶ οἱ ἄνδρες φοροῦν τὴ συνηθισμένη τραγιάσκα.

Στὸ χωράφι συνήθως ἀραδιάζονται, κατὰ ζεύγη. Ὁ ἄνδρας κατασκευάζει τὸ δεματάκι καὶ ἀφήνει λίγα χερόβολα ἐπάνω, ἀκολουθεῖ ἡ γυναίκα, ἡ ὁποία συμπληρώνει τὴν ποσότητα τῶν σταχυῶν καὶ δένει τὸ δεμάτι.

Οἱ τσορμπατζῆδες (πλούσιοι) παίρνουν μεροκαματιάρηδες (μερασάδες τοὺς λένε). Οἱ θεριστάδες μπαίνοντας μέσα στὸ χωράφι τοῦ τσορμπατζῆ, θερίζουν μερικὰ χερόβολα, δένουν ἕνα δεμάτι καὶ τὸ στήνουν ὄρθιο, ζητώντας ἀπὸ τὸ ἀφεντικὸ τὸ «μπαχτσίσι», συνήθως χρηματικὸ δῶρο, ποὺ θὰ τὸ γλεντήσουν τὸ ἴδιο βράδυ στὸ καφενεδάκι τοῦ χωριοῦ. Κατόπιν ἀρχίζει ἡ ἐργασία. Τὰ τραγούδια καὶ τὰ πειράγματα δὲν λείπουν. Ἐκεῖνος ποὺ διακρίνεται γιὰ τὴν πολλή του ἐργασία, αὐτὸς δηλ. ποὺ προχωρεῖ πρῶτος, λέγεται δραγουμᾶνος, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ μένει τελευταῖος ἀκούει τὰ πειράγματα καὶ τὶς εἰρωνεῖες τῶν ὑπολοίπων, ἀποκαλεῖται δὲ «κουρουὺκ» (οὐραγός). Ὅταν θὰ θερισθῆ καὶ τὸ τελευταῖο χωράφι κάθε νοικοκύρη, θὰ ἀφήσουν μιὰ τούφα στάχυα ἀθέριστα, συνήθως ὅπου τὰ στάχυα εἶναι πυκνά. Ἐκεῖ, ὅπως εἶναι φυτρωμένα στὴ γῆ, τὰ πλέκουν καλλιτεχνικά, σὰν τὰ μαλλιὰ τῆς γυναίκας, ἔτσι ὥστε τὰ κεφάλια τῶν σταχυῶν νὰ συγκεντρώνωνται σὲ ἕνα σημεῖο. Τὸ σύμπλεγμα αὐτὸ λέγεται «Ἀλὰχ σακαλοὺτ» (τοῦ Θεοῦ τὰ γένεια).

Καὶ ἀφοῦ τέλειωσε τὸ θέρισμα, τώρα πιὰ στὸ κάθε σπίτι γίνεται μιὰ

ἑορταστικὴ ἐκδήλωση (κιρτσμάς). Ἡ οἰκοδέσποινα μαγειρεύει ὅ,τι καλύτερο φαγητὸ νομίζει, ὅλη ἡ οἰκογένεια κάθεται στὸ τραπέζι καὶ τρώνε μὲ μεγάλη ὄρεξη, ἐνῶ οἱ μεγαλύτεροι τραβοῦν μερικὰ ποτήρια οὖζο ἢ ρετσίνα.

Ἁ λ ώ ν ι σ μ α.

Στὶς μέρες μας τὸ ἁλώνισμα γίνεται μὲ τὶς σύγχρονες μηχανές, τὶς θεριζοαλωνιστικὲς ἢ τὶς καθαρῶς ἁλωνιστικές. Κάθε νοικοκύρης φροντίζει τὰ μεγάλα ἀγροτεμάχια νὰ τὰ θερίση μὲ τὴν θεριζοαλωνιστική, ἐνῷ τὰ μικρὰ τὰ θερίζει μὲ τὸ χέρι, ὅπως γράψαμε πιὸ πάνω, καὶ τὰ ἁλωνίζει στὴν πατόζα, γιὰ νὰ ἐξασφαλίση τὸ ἄχυρο γιὰ τὰ ζῶα του. Τὸ ἁλώνισμα μὲ τὶς δουκάνες, εἶναι πλέον μιὰ ρωμαντικὴ ἀνάμνηση γιὰ ὅσους εἶναι μεγαλύτεροι τῶν 10—20 ἐτῶν. Παρ' ὅλα αὐτὰ τὸ καλὸ νομίζουμε θὰ εἶναι νὰ κάμωμε μιὰ σύντομη περιγραφή. Πρὶν ἀρχίση τὸ ἁλώνισμα τῶν σταχυῶν, γινόταν οἱ προκαταρκτικὲς ἐργασίες. Ὁ νοικοκύρης καθάριζε τὸ ἁλώνι ἀπὸ τὰ χόρτα καὶ τὰ διάφορα ἀντικείμενα. Κατόπιν ἔριχνε νερὸ νὰ ποτίση ἀρκετὰ καὶ μὲ μιὰ κυλινδρικὴ πέτρα, ποὺ τὴν ἔσερνε ἐπάνω μὲ τὰ χέρια τὸ πατοῦσε νὰ ἰσοπεδωθῆ καὶ νὰ συμπιεστῆ τὸ χῶμα. Ἀφοῦ στέγνωνε ἀρκετά, ἅπλωνε τὰ στάχυα καὶ ἄρχιζε τὸ ἁλώνισμα. Ἐννοεῖται, ὅτι ἔπρεπε ἡ ἀρχὴ νὰ γίνη πάντοτε Δευτέρα, «ντουγαλοὺν κιούν», δηλαδὴ εὐλογημένη μέρα. Δίπλα στὸ ἁλώνι ἔφτιαχνε ἕνα τσαρδάκι μὲ κλαδιὰ ἢ πανιὰ γιὰ νὰ ξεκουράζεται καὶ νὰ τρώη, δεδομένου ὅτι ὁ κάμπος εἶναι συνήθως ἄδενδρος. Ἡ ἐργασία τοῦ ἁλωνίσματος μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἦταν πολὺ κοπιαστικὴ καὶ μονότονη, γι' αὐτὸ οἱ μεγαλύτεροι εὐγνωμονοῦν τὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν τεχνικὴ ποὺ τοὺς ἀπάλλαξε ἀπὸ τὶς ταλαιπωρίες αὐτές.

Ὕστερα ἀπὸ τὸ ἁλώνισμα φροντίδα τοῦ γεωργοῦ νὰ πάη τὸ σιτάρι στὸ μῦλο. Ἀπὸ τὸ ἀλεῦρι τῆς καινούργιας σοδειᾶς γίνεται τὸ πρῶτο ψωμί, ἡ πρώτη ζυμωσιά. Ἕνα ἀπὸ τὰ ψωμιὰ αὐτῆς τῆς ζυμωσιᾶς μοιράζεται στὴ γειτονιά. Εἶναι τὸ «Ἀλὰχ ἐκμὲκ» δηλαδὴ τὸ ψωμὶ τοῦ Θεοῦ. Ἀπὸ τὴν ἴδια ζυμωσιὰ ἡ νοικοκυρὰ φτιάχνει καὶ ἕνα κουλούρι, ποὺ τὸ ψήνει μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα ψωμιά. Αὐτὸ τὸ κρεμάει ἐπάνω ἀπὸ τὴν κυρία εἴσοδο τοῦ σπιτιοῦ ἀπὸ τὸ μέσα μέρος, καὶ ἐκεῖ μένει κρεμασμένο, ἕως ὅτου βγῆ ἡ σοδειὰ τοῦ ἑπομένου χρόνου. Τὸ ψωμὶ τῆς πρώτης ζυμωσιᾶς θὰ καθίση νὰ φάη ὁλόκληρη ἡ οἰκογένεια, στὸ χαμηλὸ τραπέζι, γιὰ νὰ εὐχαριστήση τὸ Θεό, ποὺ ἔδωσε τὰ μπερεκέτια καὶ πρῶτ' ἀπ' ὅλα τὸ εὐλογημένο σιτάρι ἀπὸ ὅπου γίνεται τὸ γλυκὸ καὶ ἁγιασμένο ψωμί. Κάθε οἰκογένεια ὅταν καθίση στὸ τραπέζι γιὰ φαγητό, ποτὲ δὲν ξεχνάει νὰ δώση τὸ μερίδιο στὸ σκύλο καὶ στὴ γάτα. Ἐδῶ ὅμως γίνεται μιὰ ἐξαίρεση. Ἀπὸ τὸ πρῶτο ψωμὶ τῆς χρονιᾶς μπορεῖ νὰ φάη ἡ γάτα, ὄχι ὅμως καὶ ὁ σκύλος. Πιστεύουν οἱ ἁπλοϊκοὶ κάτοικοι τοῦ Θουρίου, ὅτι ὁ

σκύλος μπορεῖ νὰ τοὺς πάρη τὴν τύχη. Γι' αὐτὸ θὰ δώσουν στὸ σκύλο νὰ φάη, ἀφοῦ φάγουν καὶ γιορτάσουν πρῶτα αὐτοί.

Φυτικὸς κόσμος.

Οἱ κάτοικοι τοῦ Θουρίου ἀσχολοῦνται κυρίως μὲ τὴν σιτοκαλλιέργεια. Καλλιεργοῦν κυρίως ποικιλίες μαλακῶν σιταριῶν. Ἄλλοτε δὲν ἔκαμαν χρήση λιπασμάτων, ἐδῶ ὅμως καὶ λίγα χρόνια ἄρχισαν νὰ χρησιμοποιοῦν τὰ λιπάσματα σύμφωνα μὲ τὶς ὁδηγίες τῶν γεωπόνων καὶ αὔξησαν τὴν παραγωγή των σημαντικά. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σιτάρι καλλιεργοῦν ἐντατικὰ καὶ καλαμπόκι, σκουπόχορτο, φασόλια καὶ μποστανικά. Ἔχουν ἀποκτήσει ἰδιαίτερη πεῖρα στὴν καλλιέργεια τῶν φυτῶν αὐτῶν, ἀκολουθοῦν δὲ τὶς ὁδηγίες τῶν γεωπόνων καὶ ἀλλάζουν κάθε τόσο τὶς ποικιλίες πρὸς ὄφελος τῆς παραγωγῆς. Τὰ πεπονοειδῆ εἶναι προσφιλὴς καλλιέργεια, διότι ἀπὸ τὸ χωριὸ λείπουν σχεδὸν παντελῶς τὰ διάφορα φροῦτα. Κατὰ τοὺς μῆνες τῆς ὡρίμασής των ἀποτελοῦν καθημερινὴ τροφὴ καὶ ἀντικαθιστοῦν συνήθως τὸ μαγειρευμένο φαγητό. Τὰ κολοκύθια τὰ φυτεύουν συνήθως ἀνάμεσα στὰ καλαμπόκια καὶ τὰ χρησιμοποιοῦν γιὰ τροφὴ τῶν ζώων, ὑπάρχουν ὅμως μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ εἶναι γλυκὰ καὶ μ' αὐτὰ κάνουν τὶς νόστιμες κολοκυθόπιτες, ποὺ μὲ μεγάλη τέχνη παρασκευάζουν οἱ γυναῖκες. Ἕνα ἀρκετὰ σημαντικὸ προϊὸν εἶναι καὶ ὁ κολοκυθόσπορος ἀπὸ τὸν ὁποῖο παίρνουν ἀρκετὰ χρήματα.

Ἀπὸ δένδρα τὸ χωριὸ εἶναι φτωχό. Στὶς ὄχθες τοῦ Ἕβρου καὶ τῶν ρεματιῶν φυτρώνουν ἀγριοϊτιές. Εὐδοκιμοῦν λένε καὶ οἱ καρυδιές, ἀλλὰ οἱ κάτοικοι δὲν φυτεύουν, γιατὶ ἔχουν παράδοξες ἀντιλήψεις γιὰ τὸ φύτεμα τῆς καρυδιᾶς. Ὅποιος φυτέψη, λένε, καρυδιά, θὰ πεθάνη, ὅταν ὁ κορμός της φθάση σὲ πάχος τὸ πάχος τοῦ δικοῦ του κορμιοῦ.

Καὶ ἕνα ἀνέκδοτο γιὰ τὸ καρπούζι: Ὅταν, λέει, οἱ ἄνθρωποι ἀνακάλυψαν τὸν γλυκὸ αὐτὸ καρπό, δίσταζαν νὰ τὸν δοκιμάσουν. Τέλος ἕνας ἀποφάσισε. Ὅταν ρωτήθηκε ἀπὸ τοὺς ἄλλους μὲ τί μοιάζει, ἀπάντησε: σὰν «κὰρ» καὶ «μπούζ». (Κὰρ = χιόνι, μποὺζ = πάγος).

Ζωϊκὸς κόσμος.

Οἱ Θουριῶτες ἀσχολοῦνται κυρίως μὲ τὴν διατροφὴ βοοειδῶν. Ἰδιαιτέρως ἐπιδίδονται στὶς ζωοπαχύνσεις, ἀπὸ ὅπου ἔχουν σημαντικὰ εἰσοδήματα. Ἡ ἀγελάδα εἶναι τὸ ἀγαπημένο ζῶο. Μ' αὐτὴν κάνει τὶς γεωργικὲς ἐργασίες, ἀπὸ αὐτὴν παίρνει τὸ γάλα, τὸ μοσχάρι. Σ' αὐτὲς δίνουν συνήθως ὀνόματα γυναικῶν, Μαρία, Παρασκευοῦλα κλπ. Βόδια βλέπει κανεὶς λίγα στὸ χωριό, γιατὶ τὰ χώματα εἶναι μαλακὰ καὶ ἡ καλλιέργεια γίνεται εὔκολα καὶ μὲ ἀγελάδες. Ὀνόματα βοδιῶν: σαρὴ (ξανθός), ντίκου, γιαϋμὰν κλπ. Στὰ παληότερα

χρόνια τὸ σπουδαιότερο ζῶο ἦταν τὸ πρόβατο. Κάθε σπίτι εἶχε τὸ κοπάδι του καὶ ἑπομένως τὸν δικό του ποιμένα. Συνήθως ὁ μεγαλύτερος γυιὸς ἦταν ὁ τσομπάνος τῆς οἰκογένειας. Διάφορα ὀνόματα δίδονται στὰ πρόβατα: καραγκιόζα, μπέλα, κούζα, τσίπα (μὲ μικρὰ αὐτιά), ρουγούσα (μὲ κέρατα) κλπ. Οἱ τσομπάνηδες βοσκοῦσαν τὰ πρόβατα στὰ λεγόμενα τσαΐρια (λιβάδια). Τὰ μαντριὰ βρίσκονται μέσα στὸ χωριό, γιατὶ μεγάλα κοπάδια δὲν ὑπῆρχαν. Μονότονη, ἀλλὰ καὶ εἰδυλλιακὴ ἦταν ἡ ζωὴ τῶν βοσκῶν. Εἶχαν ἀποκτήσει πεῖρα ἐπάνω στὴ δουλειά τους καὶ πίστευαν σὲ διάφορες δεισιδαιμονίες. Οἱ ἴδιοι οἱ τσομπάνηδες ἢ καὶ οἱ οἰκεῖοι ἄρμεγαν τὰ πρόβατα τὸ βράδυ. Μετὰ τὸ ἄρμεγμα μερικὲς σταγόνες γάλα ἔπρεπε νὰ ραντίσουν τὴν γῆ ἀπ' εὐθείας ἀπ' τὸ μαστὸ τοῦ ζώου, νὰ εὐλογηθῇ ἡ γῆ νὰ δώση μπόλικο μπερεκέτι.

Ὁ μεγάλος ἐχθρὸς τῶν κοπαδιῶν, ὁ λύκος, δὲν ἔλλειπε καὶ ἀπὸ τὴν περιοχὴ Θουρίου. Οἱ βοσκοὶ γνωρίζουν πῶς νὰ τὸν ἀντιμετωπίσουν. Κάθε κοπάδι ἀκολουθεῖται καὶ ἀπὸ τοὺς πιστοὺς μαντρόσκυλους. Τὸ καλοκαίρι, πολλὲς φορὲς ἀναγκάζεται νὰ διανυκτερεύση ἔξω μαζὶ μὲ τὸ κοπάδι. Φροντίζει λοιπὸν νὰ κοιμᾶται πρὸς τὸ μέρος ἀπὸ ὅπου πιστεύει, ὅτι μπορεῖ νάρθη ὁ λύκος, ἀπὸ τὸ μέρος τῆς ρεματιᾶς π.χ. Ὅταν τύχη νὰ κοιμηθῆ καὶ χάση τὸ κοπάδι, θὰ τὸ ἀναζητήση πρὸς τὸ μέρος ἀπὸ ὅπου φυσάει ὁ ἀέρας. Τὰ πρόβατα ὅταν βαδίζουν μοναχά, πηγαίνουν πρὸς τὴν ἀντίθετη κατεύθυνση τοῦ ἀνέμου.

Παράξενα ἔθιμα συναντᾶ κανεὶς γύρω ἀπὸ τὴν ποιμενικὴ ζωή. Τὴν ἐποχὴ τῆς γέννας π.χ. ὁ τσομπάνος δὲν πρέπει νὰ ἀλλάξη ροῦχα καθ' ὅσο διάστημα διαρκεῖ αὐτή, ἀπὸ τὴν ἡμέρα δηλαδὴ ποὺ γέννησε ἡ πρώτη προβατίνα ὡς τὴ μέρα ποὺ θὰ γεννήση, καὶ ἡ τελευταία.

Ἄλλο παράξενο ἔθιμο εἶναι τὸ λεγόμενο κοὺρτ γιουρτουσοὺ (γιορτὴ τῶν λύκων). Τρεῖς μέρες πρὸ τῆς σαρακοστῆς τῶν Χριστουγέννων καὶ τρεῖς συνέχεια ἀπ' αὐτές, ἔξη ἡμέρες δηλαδὴ μὲ μέσο τὴν πρώτη ἡμέρα τῆς σαρακοστῆς σὲ κάθε σπίτι κρύβουν τὰ ψαλίδια καὶ δὲν τὰ χρησιμοποιοῦν. Πιστεύουν ἔτσι, ὅτι δένουν τὰ στόματα τῶν λύκων. Τόση μεγάλη εἶναι ἡ πίστι τους σ' αὐτὸ τὸ ἔθιμο, ὥστε μποροῦσε νὰ ξυλοκοπηθῆ γυναίκα ἀπ' τὸν ἄντρα της, ἂν τύχαινε νὰ κάνη χρήση τοῦ ψαλιδιοῦ τὶς μέρες αὐτές. Πολλὲς φορὲς γύρω ἀπὸ τὸ κοπάδι πετοῦν καρακάξες. Ὁ τσομπάνης ἀπ' αὐτὸ καταλαβαίνει, ὅτι περιφέρεται καὶ παραμονεύει λύκος. Τὸ γεγονὸς ἴσως ἐξηγεῖται, ὅτι οἱ καρακάξες ἀκολουθοῦν τοὺς λύκους γιὰ νὰ πάρουν μερίδιο ἀπὸ τὸ περίσσευμα τῆς λείας των.

Ἡ συμφωνία μισθώσεως τσομπάνη γίνεται στὶς 14 Σεπτεμβρίου, ἡμέρα τοῦ Σταυροῦ. Μετὰ τὴν συμφωνία τὸ ἀφεντικὸ κάνει κουρμπάνι. Σφάζει ἕνα ἀρνί, ἀφοῦ προηγουμένως τὸ ἔχει ταΐσει τρία κομμάτια ἁλάτι καὶ τὸ ἔχει θυμιατίσει. Τὸ ψήνει κατόπιν στὸ φοῦρνο καὶ το κομίζει στην ἐκκλησία νὰ τὸ εὐλογήση ὁ παπᾶς. Ἡ τελετὴ τῆς εὐλογίας γίνεται ἐνώπιον τῶν ἐκκλησιαζομέ-

νων καὶ κατόπιν τὸ ψητὸ μοιράζεται στὸν κόσμο. Τὸ δεξὶ πλευρὸ δίδεται στὸν παπᾶ ὡς δῶρο.

Προλήψεις γιὰ τὰ ζῶα.

Ὅταν ὁ διαβάτης συναντήση ἀλεποῦ στὸ δρόμο καὶ περάση ἀπὸ μπροστά του, ἡ δουλειὰ του θὰ πάη καλά. Ἀντίθετα τὸ κόψιμο τοῦ δρόμου ἀπὸ λαγὸ σημαίνει, ὅτι ἡ δουλειὰ δὲν θὰ πάη καλά. Ἡ κάττα ὅταν λαλῆ ὅπως ὁ κόκκορας, φέρνει γουρσουζιά, κάποιο κακὸ θὰ συμβῆ στὸ σπίτι.

Τὸ σκυλὶ ὅταν σέρνεται ἐπάνω στὴν κοιλιά, εἶναι μήνυμα συμφορᾶς. Συνήθως προμηνύει θάνατο. Τὸ σκυλὶ ἐπίσης ὅταν γαυγίζη μὲ τὴν πλάτη γυρισμένη πρὸς τὴν πόρτα εἶναι κακὸ σημάδι. Τὸ γύρισμα τῆς πλάτης πρὸς τὸ ἀφεντικὸ θεωρεῖται ὡς σημάδι, ὅτι ἀπομακρύνεται ἀπὸ αὐτὸν ἡ εὐτυχία.

Γιὰ τὰ λελέκια λένε πώς, ὅταν ἔρθουν τὴν ἄνοιξη πρέπει νὰ σὲ βροῦν ὄρθιο γιὰ νὰ πάη καλὰ ἡ χρονιά. Ἂν τύχη καὶ τὰ ἰδῆς καθιστὸς ἢ ξαπλωμένος, ἡ χρονιὰ θὰ πάη ἀνάποδα. Καὶ τοῦ κούκου τὸ πρῶτο λάλημα ἂν τὸ ἀκούσης χορτᾶτος θὰ εἶσαι εὐτυχὴς ὅλον τὸ χρόνο, δηλαδὴ τὰ καλὰ δὲν θὰ λείψουν ἀπὸ τὸ σπίτι σου, ἂν ὅμως τὸν ἀκούσης νηστικός, θὰ πεινάσης τὴν ἴδια χρονιά.

Κτενίδης Δημήτριος
Διδάσκαλος

Κατοικία.

Τὰ σπίτια στὸ Θούριο σήμερα εἶναι χτισμένα σὲ καινούργιο στύλ. Στὰ τελευταῖα χρόνια παρατηρεῖται μιὰ τάση νὰ ἀντικατασταθοῦν ὅλα τὰ παληὰ σπίτια μὲ καινούργια γερά, ἄνετα καὶ ὑγιεινά. Ἔτσι χτίζονται σπίτια μὲ τσιμεντενέσεις στὰ θεμέλια, μὲ πλατιὰ παράθυρα καὶ μὲ ἕνα μικρὸ μπαλκονάκι μπροστά. Τὰ παλιὰ εἶναι κατασκευασμένα κατὰ μεγάλο μέρος ἀπὸ κιρπίτσια (ὠμὰ πλιθιά), παράθυρα μικρὰ καὶ πολλὲς φορὲς στερεωμένα μὲ τρόπο ποὺ νὰ μὴν ἀνοίγουν καθόλου. Πόρτες καρφωτὲς μονόφυλλες χωρὶς παραθυράκι, τὸ δάπεδο στρωμένο μὲ χῶμα καὶ σὲ κάθε δωμάτιο ἕνας καναπὲς χτιστὸς ἀπὸ κιρπίτσια. Τὸ σπίτι ἦταν χωρισμένο συνήθως στὰ ἑξῆς χωρίσματα: Τὰ χαγιάτι, δηλαδὴ τὸ σαλόνι ποὺ συνήθως ἦταν μικρὸ χωρὶς ἔπιπλα ἢ στρωσίδια, μιὰ κρεββατοκάμαρα, στρωμένη μὲ ψάθες καὶ ἡ κουζίνα ποὺ ἦταν καὶ τὸ μεγαλύτερο δωμάτιο, γιατὶ καὶ ὡς τραπεζαρία χρησιμοποιοῦνταν. Μαγαζὰ λεγόταν ἡ κουζίνα, σὲ ἕναν τοῖχο ἦταν χωμένο ἕνα μεγάλο τζάκι. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ δωμάτιο ποὺ ἦταν συνήθως καὶ αὐτὸ στρωμένο μὲ ψάθα, καθόταν ὅλη τὴν μέρα ἡ οἰκογένεια καὶ ἐκεῖ μέσα δεχόταν καὶ τοὺς ξένους. Μέσα στὴν κρεββατοκάμαρα μιὰ ξύλινη ἐξέδρα στηριγμένη σὲ χτιστὰ πόδια, χρησίμευε νὰ στοιβάζωνται ἐπάνω τὰ στρώματα καὶ τὰ ἄλλα ἀντικείμενα, γιατὶ ἔπιπλα δὲν ὑπῆρχαν. Ὡς ἀποθήκη

χρησίμευε ἕνα μέρος τῆς μαγαζᾶς. Ἡ ὀροφὴ ἔλλειπε ἀπὸ ὅλα τὰ δωμάτια. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο, ἡ στέγη ἐπικαλυπτόταν ἀεροστεγῶς μὲ καλάμια καὶ λάσπη, πάνω ἀπὸ τὰ ὁποῖα τοποθετοῦνταν τὰ κεραμίδια. Πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι τὰ παλιότερα σπίτια χτίζονταν κυρίως μὲ ξύλινο σκελετὸ πρὶν γεμίσουν οἱ τοῖχοι μὲ ὠμὰ τοῦβλα. Ἀπαραίτητο συμπλήρωμα τῆς κατοικίας ἀποτελεῖ καὶ σήμερα ὁ φοῦρνος, ὁ ὁποῖος εἶναι κτισμένος μέσα σ' ἕνα εὐρύχωρο δωμάτιο λίγα μέτρα μακρυὰ ἀπὸ τὴν κυρίως οἰκία. Αὐτὸς εἶναι κτισμένος ἐπίσης μὲ ὠμὰ πλιθιά, ἀλλὰ τὸ δάπεδό του, ἡ πλάκα, εἶναι στρωμένη μὲ πέτρινες πλάκες ἀγορασμένες ἀπὸ λατομεῖα κοντινοῦ χωριοῦ. Ἡ ὀροφὴ ἐπίσης κατασκευασμένη μὲ ψημένα τοῦβλα. Τὸ δωμάτιο τοῦ φούρνου χρησιμεύει τὸ καλοκαίρι γιὰ κουζίνα καὶ τραπεζαρία. Ἐκεῖ μέσα μαγειρεύει ἡ νοικοκυρά, πήζει τὸ τυρί, πλένει, ἐκεῖ μέσα τρῶνε. Τὸ τραπέζι εἶναι ἕνα χαμηλὸ στρόγγυλο τραπέζι (σωφρᾶς) στηριζόμενο σὲ δύο μονοκόμματα πόδια ἀπὸ χοντρὸ σανίδι. Ἐκεῖ γῦρο - γῦρο κάθονται ὅλοι ἐπάνω σὲ μαξιλάρια καὶ τρῶνε ἀπὸ ἕνα μεγάλο πιάτο.

Τὸ μόνο ἔπιπλο στὰ παλιὰ χρόνια ἦταν ἕνα μπαοῦλο ξύλινο. Τὰ καθίσματα ἔλλειπαν παντελῶς, οἱ οἰκεῖοι κάθονταν συνήθως ἐπάνω στὴν ψάθα σταυροπόδι ἢ ἐπάνω σὲ μαξιλάρια ὑφαντοποίκιλτα γεμισμένα μὲ ἄχυρο ἢ μὲ βαμβάκι.

Ἡ αὐλὴ συνήθως περιφραζόταν ἄλλοτε μὲ καλάμινο τοῖχο. Τὰ καλάμια βρίσκονται ἄφθονα στὸν Ἕβρο, καλάμια ἀπὸ σκουπόχορτο. Πολλὲς φορὲς μὲ αὐτὰ προστατεύουν τοὺς βορεινοὺς τοίχους τοῦ σπιτοῦ ἀπὸ τὴν διάβρωση, φτιάχνοντας προστατευτικὸ ψάθινο κάλυμμα. Ἕνα μικρὸ κηπάριο πλουτισμένο πολλὲς φορὲς μὲ γλάστρες στολίζει τὴν αὐλή. Τὸ χειμῶνα βέβαια ἡ λάσπη ἀπαραίτητη. Ἡ ἔξοδος κλίνει μὲ μιὰ πλατιὰ πόρτα ἀπὸ ξύλινα κάγκελα, στηριζομένη ἐπάνω σὲ δυὸ πόδια ἀπὸ τὸ μέρος ποὺ ἀνοίγει καὶ σὲ περιστρεφόμενη βάση ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος. Σκοπὸς τῆς ὑπάρξεώς της, νὰ μὴ μπαίνουν ξένα ζῶα καὶ νὰ μὴ φεύγουν τοῦ σπιτιοῦ.

Διαφορετικὸ ἦταν τὸ σπίτι σὲ πολὺ παλιότερα χρόνια στὸ χωριὸ τῆς καταγωγῆς, τὸ Ἐλευθεροχώρι. Ὁ διάδρομος, τὸ σαλόνι δηλαδή, στὸ σπίτι αὐτὸ ἦταν ἀνοιχτὸ ἀπὸ ἐμπρός. Ἔτσι τὰ κυρίως δωμάτια ἐπικοινωνοῦσαν ἀπ' εὐθείας μὲ τὸν ἐξωτερικὸ χῶρο. Τὰ παράθυρα ἔλλειπαν παντελῶς, γιατὶ ἡ ὕπαρξή τους ἦταν ἐπικίνδυνη γιὰ τοὺς οἰκείους. Τὸ βράδυ οἱ πόρτες ἔκλειναν ἑρμητικὰ καὶ τὰ παράθυρα δὲν θὰ μποροῦσαν νὰ προφυλάξουν τοὺς οἰκείους ἀπὸ τοὺς ληστές. Ἐκτὸς τούτου θὰ ἔδιναν καὶ στόχο μὲ τὸ φῶς ποὺ θὰ ἄφηναν νὰ ἐκφεύγη. Τὰ δωμάτια λοιπὸν φωτίζονταν μὲ φεγγίτες ποὺ εἶχε ἡ στέγη.

Ἐ ν δ υ μ α σ ί α.

Ὄμορφη καὶ γραφικὴ εἶναι ἡ φορεσιὰ τῶν γκαγκαβούζηδων ἰδίως τῶν

γυναικῶν. Στὴν περιφέρεια τῆς Ὀρεστιάδας οἱ γυναῖκες τῶν γκαγκαβούζηδων διακρίνονται, μεταξὺ τῶν ἄλλων, γιὰ τὴν παράξενη καὶ ἰδιότυπη στολή τους. Πρὶν ὅμως περιγράψωμε τὴν φορεσιὰ τῆς γυναίκας θὰ δώσωμε μιὰ σύντομη περιγραφὴ τῆς ἀνδρικῆς ἐνδυμασίας.

Οἱ ἄνδρες ντύνονταν μεγαλοπρεπῶς παλιότερα, γιατὶ τώρα ὁ πολιτισμὸς στὴν ἰσοπεδωτική του ἐνέργεια, τοὺς ἔχει ντύσει ὅλους ὁμοιόμορφα μὲ τὴν εὐρωπαϊκὴ στολή. Τὸ ἀνδρικὸ λοιπὸν ἔνδυμα ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὰ ἑξῆς κομμάτια: α) Πουκάμισο ἄσπρο βαμβακερὸ ποὺ ἔφτανε μέχρι τοὺς γοφούς. β) Ἐπάνω ἀπὸ τὸ πουκάμισο ἕνα ἄλλο ποὺ λέγεται φέρμενη. γ) Τὸ γιλέκο βαμβακερὸ τὸ καλοκαίρι καὶ μάλλινο τὸ χειμώνα καὶ δ) Ἀντερί, ἐπέχον θέση σακακιοῦ. Ἀπὸ κάτω φοροῦσαν τὸ συνηθισμένο ποτοῦρι, ἐσωτερικὰ ἄσπρο καὶ ἐξωτερικὰ μπλέ, τὸ καλοκαίρι βαμβακερὸ καὶ τὸ χειμῶνα μαῦρο μάλλινο. Στὴ μέση ζωνάρι, χρῶμα βυσσινί. Τῶν γέρων, χρώματος μαύρου πολλὲς φορές. Τὸ γιλέκο εἶχε χρῶμα κόκκινο ἢ κίτρινο ἢ ἄσπρο σὲ ὕφανση ψηφωτή. Στὸ κεφάλι φοροῦσαν σαρίκι καί, μεταγενέστερα, καλπάκι.

Τὸ γυναικεῖο ἔνδυμα ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ ἑξῆς κομμάτια: Πουκάμισο ἄσπρο κεντημένο στὸ γιακὰ καὶ στὰ μανίκια μὲ μεταξωτὴ κλωστὴ καὶ πούλιες. Γελέκι κεντημένο ἢ στολισμένο μὲ βελοῦδο ἢ μὲ δαντέλα ἄσπρη. Ἐπάνω στὸ γιλέκι ζιπούνι μὲ δίπλες καὶ πιέτες, ἐφαρμοστὸ στὴ μέση καὶ φουντωτὸ στοὺς γοφούς, στολισμένο μὲ ἄσπρες δαντέλλες. Πάνω ἀπὸ τὸ πουκάμισο δύο ἢ τρεῖς φοῦστες μὲ πιέτες καὶ δίπλες φουντωτές, σὲ διάφορα χρώματα, κόκκινο, κόκκινο μὲ μαῦρο, πράσινο ἢ πολύχρωμες. Κατὰ τὸ βάδισμα οἱ φοῦστες μὲ τὶς ἁρμονικὲς κινήσεις δίνουν χάρη καὶ λεβεντιὰ στὴ γυναίκα. Μπροστὰ μιὰ μακριὰ ποδιὰ μέχρι τὸν ἀστράγαλο, κεντημένη μὲ κοῦκλες φτιαγμένες στὸν ἀργαλειό. Ἐσωτερικῶς φοροῦν καὶ σήμερα ἀκόμη πολλὲς γυναῖκες μιὰ πολὺ φαρδειὰ κιλάττα φτιαγμένη ἀπὸ πέντε πήχεις ὕφασμα, ποὺ δένει κάτω ἀπὸ τὰ γόνατα μὲ σχοινάκια ἀπὸ τὸ ἴδιο ὕφασμα.

Τὰ παιδιὰ σήμερα ντύνονται ἀπὸ τοὺς γονεῖς των σύμφωνα μὲ ὅ,τι ὡραῖο ἔχει ἐφεύρει ἡ βιομηχανία καὶ ἡ τεχνικὴ τῆς ἐνδυμασίας, ἀνάλογα μὲ τὴν οἰκονομική τους κατάσταση. Στὰ παλιὰ χρόνια, διηγοῦνται οἱ μητέρες, φοροῦσαν ἀγόρια κορίτσια μέχρις ἡλικίας ὀκτὼ ἐτῶν ἕνα πουκάμισο καὶ ἕνα φουστάνι. Τὰ μεγαλύτερα ἀγόρια ἐπὶ πλέον ἕνα ποτοῦρι, ὅπως οἱ μεγάλοι, δεμένο στὴ μέση μὲ πλεκτὸ κορδόνι (βρακοζούνα) καὶ σταυρωτὸ στὴ ράχη.

Αὐτὰ εἶναι τὰ καλὰ γιορτινὰ ροῦχα. Τὰ ἴδια φοροῦσαν καὶ τὶς καθημερινὲς ἢ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς δουλειᾶς, ἀλλὰ αὐτὰ ἦσαν τὰ κάπως φθαρμένα. Οἱ ἄνδρες στὴ δουλειὰ φοροῦν μιὰ ποδιὰ μαύρη ἢ καφὲ ὑφαντή, ὅπως οἱ μπακάληδες μέσα στὸ μαγαζί. Τὸ διακριτικὰ τοῦ γαμπριάτικου ἐνδύματος ἦταν ἕνα προσόψιο κεντημένο μὲ πούλιες, ποὺ τὸ φοροῦσαν σὰν ποδιά.

Τὸ νυφιάτικο ἔνδυμα τὸ ἴδιο, ἀπὸ μεταξωτὸ ὅμως ὕφασμα, κόκκινο πέπλο

ἢ ροζ μέχρι τοὺς ἀστραγάλους, μιὰ τσόχινη γούνα, φλουριὰ στὸ λαιμὸ καὶ ἕνα ἄσπρο μαντήλι κεντημένο μὲ πούλιες.

Οἱ τσομπάνηδες τὸ χειμῶνα φέρουν ἐπὶ πλέον ἕνα χοντρὸ πανωφόρι, τὸ «γιαμουλιόκι», χωρὶς μανίκια, ἀλλὰ μὲ δύο τρύπες στὶς ἄκρες γιὰ νὰ περνοῦν τὰ χέρια. Εἶναι ἀπὸ ὑφαμένο μαλλὶ χονδρὸ καὶ ἔχει χρῶμα ὑποκίτρινο ἢ σταχτόμαυρο.

Ὁ ἀγροφύλακας φοροῦσε ἄλλοτε τὴν ἴδια στολὴ ἀκριβῶς ποὺ φοροῦσαν καὶ οἱ ἄλλοι καὶ διακρινόταν ἀπὸ τὴν κορώνα ποὺ φοροῦσε στὸ καλπάκι. Ὅλα τὰ παραπάνω ροῦχα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ νυφιάτικο φόρεμα, ἦταν χειροποίητα, κλωσμένα στὸ ἀδράχτι καὶ ὑφασμένα στὸν ἀργαλειὸ ἀπὸ τὴν οἰκοδέσποινα.

Ὑ π ό δ η σ η.

Τὸ κλασσικὸ ὑπόδημα τῶν γκαγκαβούζηδων εἶναι τὸ γνωστὸ τσαροῦχι. Κατασκευάζεται ἀπὸ δέρμα γουρουνιοῦ ἢ βοδιοῦ. Οἱ κάλτσες εἶναι χειροποίητες, τσουράπια. Τὸ χειμῶνα, πάνω ἀπὸ τὶς κάλτσες περιτυλίσσονται τὰ πιάλια, μακρόστενες ἄσπρες λουρίδες μάλλινες. Στὸ βαλτῶδες καὶ ὑγρὸ ἔδαφος τῆς κοιλάδας τοῦ Ἕβρου, τὰ εἴδη αὐτὰ προφυλάσσουν τοὺς ἄνδρες, ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ ἐξωτερικὴ ἐργασία, ἀπὸ τοὺς ρευματισμοὺς καὶ ἀρθριτικά. Τὶς γιορτὲς φοροῦσαν παπούτσια δερμάτινα φτιαγμένα κατὰ τέτοιο τρόπο, ποὺ νὰ φοριοῦνται καὶ στὰ δυὸ πόδια. Αὐτὰ λέγονται τουλοῦμπες καὶ βρίσκονται καὶ σήμερα ἀκόμη στὴν ἀγορὰ τοῦ Διδυμοτείχου καὶ τῆς Ὀρεστιάδας. Οἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ γυρνοῦσαν συνήθως ξυπόλητες. Ἡ καλύτερη καὶ πιὸ ἄξια γυναίκα ἦταν αὐτὴ ποὺ περπατοῦσε ἐπάνω στὸ χιόνι ξυπόλητη. Τὰ παπούτσια ποὺ φοροῦσαν λεγόταν κουντούρια. Τὸ τσουράπια των δὲν διέφεραν πολὺ ἀπὸ τὰ ἀνδρικά: χονδρὰ μάλλινα, τὰ φοροῦσαν οἱ περισσότερες μόνον τὸ χειμῶνα.

Τὰ ἀγόρια, ὅταν ἔμπαιναν στὴν ἥβη, φοροῦσαν καὶ αὐτὰ τὰ τσαρούχια μὲ τὰ μπιάλια, καὶ αὐτὸ τοὺς ἐξύψωνε τὸ συναίσθημα, ἦταν πλέον ἄνδρες, ποὺ σὲ ἕνα - δυὸ χρόνια μποροῦσαν νὰ παντρευτοῦν.

Κ ά λ υ μ μ α τ ο ῦ κ ε φ α λ ι ο ῦ.

Τὸ ἀνδρικὸ κάλυμμα, ὅπως προαναφέραμε, ἦταν τὸ σαρίκι καὶ τὸ καλπάκι. Σήμερα ἡ τραγιάσκα εἶναι σχεδὸν ἀπαραίτητη, λείπει δὲ μόνον ἀπὸ τὴν νεολαία.

Τὸ γυναικεῖο κάλυμμα εἶναι τὸ τσεμπέρι. Ἀγοραστὸ σὲ διάφορα χρώματα, κόκκινο, κίτρινο, καφὲ καὶ μὲ διάφορες παραστάσεις ἐπάνω, πουλιά, λουλούδια, δένδρα κ. ἄ. Γῦρο - γῦρο ἔχει ἄσπρη δαντέλλα, ποὺ στέκεται ὄρθια ὅταν φοριέται, μὲ πιάστρες καὶ καρφίτσες. Μπροστὰ στὸ μέτωπο τὸ τσεμπέρι ἄφηνε ἕνα μέρος ἀπὸ τὰ μαλλιὰ ἀκάλυπτο καὶ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο τοποθετοῦσαν διακο-

σμητικὲς καρφίτσες σὲ σχῆμα ἀστεριοῦ ὡς δώδεκα τὸν ἀριθμό. σχηματίζοντας τόξο. Ἡ κόμη χτενίζεται στὸ ἴσιο σχῆμα μὲ μιὰ χωρίστρα στὴ μέση, καταλήγει δὲ σὲ πλεξίδες, δύο, τέσσερες ἢ καὶ περισσότερες. Στὰ παλιότερα χρόνια οἱ πλεξίδες δὲν κοβόταν ποτὲ καὶ ἀφηνόταν νὰ πέφτουν πολλὲς φορὲς ὡς τὸν ἀστράγαλο. Ὁ κεφαλόδεσμος ἀποτελεῖται ἀπὸ μαύρη μάλλινη κλωστή, χωρισμένη σὲ τρία κλωνάρια καὶ χρησιμεύει στὸ πλέξιμο τῶν μαλλιῶν. Στὶς γιορτὲς ἄλλοτε διακοσμοῦσαν τὸ κεφάλι μὲ μεταξωτὲς κορδέλλες στολισμένες μὲ πούλιες. Αὐτὲς τὶς περνοῦσαν μέσα ἀπὸ τὴν πλεξίδα καὶ τὶς ἄφηναν νὰ κρέμωνται ἐλεύθερες.

Καλλωπισμὸς γυναικῶν.

Σκουλαρίκια χρυσᾶ. Γιὰ περισσότερη ἀσφάλεια ἦσαν δεμένα μὲ μιὰ κορδέλλα, ποὺ καὶ αὐτὴ καρφιτσωνόταν στὸ τσεμπέρι. Στὸ λαιμὸ κρεμοῦσαν διάφορα χρυσαφικὰ ἀξίας, ντοῦμπλες, πεντόλιρα, φλουριά, εἰκοσάρια, ραμμένα σὲ κίτρινη μεταξωτὴ κορδέλλα. Στὸ χέρι περνοῦσαν πέντε κοκκάλινα βραχιόλια σὲ διάφορα χρώματα. Δαχτυλίδια χρυσᾶ καὶ ἀσημένια, μὲ διαμαντόπετρες σὲ ἁπλὸ σχῆμα, ἢ ταυτότητες.

Ψιμύθια γυναικῶν: Οἱ γυναῖκες τοῦ Θουρίου, ὅπως καὶ τῆς περιοχῆς ὅλες οἱ γυναῖκες, κάνουν μεγάλη χρήση καλλυντικῶν, δικῆς των κατασκευῆς. Τὸ κυρίως καλλυντικὸ εἶναι τὸ ξυδᾶτο, φτιαγμένο ἀπὸ ξύδι καὶ ἀσπράδι αὐγοῦ. Χρήση αὐτοῦ γίνεται σὲ ὁποιαδήποτε ὥρα τῆς ἡμέρας, δι᾽ ἐπαλείψεως στὸ πρόσωπο.

Τροφές.

Ὁ διατροφὴ τῶν κατοίκων τοῦ Θουρίου εἶναι μονότονος, ἀποτελουμένη ἀπὸ λιτὰ φαγητά, μεταξὺ τῶν ὁποίων δεσπόζουν τὰ ὄσπρια, ποὺ εἶναι ντόπιο προϊὸν σὲ ἀρκετὰ ἀφθονία. Ἡ κρεοφαγία εἶναι περιωρισμένη. Τὸ δεκαπενθήμερο τῶν Χριστουγέννων γίνεται ἀρκετὴ κατανάλωση κρέατος, χοιρινοῦ. Παρατηρεῖται μεγάλη κατανάλωση τουρσιῶν, γιατὶ ἐδῶ λείπουν οἱ ἐλιὲς καὶ οἱ ξεροὶ καρποί.

Τὰ γεύματα εἶναι κυρίως δύο. Τὸ πρωϊνὸ καὶ τὸ βραδυνό. Τὸ μεσημβρινὸ ἀντικαθίσταται μὲ ἕνα κομμάτι ψωμὶ ποὺ τρώγεται στὸ πόδι. Τὸ πρωϊνὸ γεῦμα ἀποτελεῖται ἀπὸ τραχανᾶ σπιτικῆς κατασκευῆς. Ὁ τραχανᾶς αὐτὸς παρασκευάζεται τὸ φθινόπωρο μὲ κομμάτια ἀπὸ κόκκινες πιπεριές, κομμάτια κολοκυθιοῦ καὶ ἀλεύρι. Στὸ χαρμάνι ρίχνεται καὶ λίγο σουσάμι κοπανισμένο καὶ κατόπιν ξεραίνεται. Ὁλόκληρο τὸ χρόνο κατόπιν κάθε πρωΐ, αὐτὸς ἀποτελεῖ τὸ πρωϊνὸ γεῦμα. Οἱ κάπως εὐκατάστατοι ρίχνουν στὴ σούπα τοῦ τραχανᾶ κατὰ τὸ βράσιμο καὶ τυρί, ὁπότε γίνεται πιὸ νόστιμος καὶ θρεπτικώτερος.

Τὸ βραδυνὸ γεῦμα παίρνει χαρακτῆρα οἰκογενειακῆς ἱεροτελεστίας. Ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας πρέπει νὰ εἶναι παρόντα. Ὁ πατέρας ἀγκαλιάζοντας ἕνα μεγάλο καρβέλι, κόβει πολλὲς καὶ μεγάλες φέτες ψωμὶ καὶ τὶς τοποθετεῖ ἐπάνω στὸ χαμηλὸ τραπέζι, γύρω στὸ ὁποῖο κάθονται σταυροπόδι ὅλοι. Ἡ οἰκοδέσποινα ἀδειάζει φαγητὸ σ' ἕνα μεγάλο πιάτο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο τρῶνε ὅλοι.

Τὰ συνηθισμένα τοπικὰ φαγητά εἶναι τὰ ἑξῆς: Τὸ πρωῒ τραχανᾶς ἢ γιουφκάδες. Γιουφκάδες λέγονται οἱ χυλοπίτες, παρασκευάζονται δὲ ὡς ἑξῆς: Ζυμώνουν ἀλεύρι, γάλα καὶ αὐγά, ἀνοίγουν φύλλα ποὺ τὰ στεγνώνουν στὸν ἥλιο καὶ τὰ κόβουν σὲ μικρὲς λουρίδες. Τὰ ξεραίνουν κατόπιν καὶ τὰ διατηροῦν γιὰ τὸ χειμῶνα. Παλιότερα συνηθιζόταν καὶ ἕνα ἄλλο φαγητό, ποὺ τὸ λέγανε ρουσνίτσα. Ἡ παρασκευή του εἶναι ἡ ἀκόλουθη: Μέσα σὲ μιὰ λεκάνη ρίχνουν ἀλεύρι καὶ λίγο νερό, ἀνακατεύουν κατόπιν ἀρκετὴ ὥρα καὶ τὸ ἀλεύρι γίνεται βῶλοι ἀπὸ πηκτὸ ζυμάρι. Μ' αὐτὸ κάνουν σούπα στὴν ὁποία προσθέτουν τυρὶ ἢ μυζήθρα.

Τὸ ἀπογευματινὸ γεῦμα τὸ ἀποτελεῖ κυρίως ἡ φασουλάδα, συμπλήρωμα δὲ συνηθισμένο τὸ τουρσὶ ἀπὸ λάχανο, ντομάτες, πιπεριές, μελιτζάνες. Πολλὲς φορὲς τὸ τουρσὶ ἰδίως ἀπὸ λάχανο, παίρνει τὴ θέση τοῦ μαγειρεμμένου φαγητοῦ· μέσα στὸ ζουμὶ βουτοῦν ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας τὸ ψωμί τους καὶ τρῶνε σὰν συφάϊ τὸ λάχανο. Ἐδῶ πρέπει νὰ σημειώσωμε, ὅτι τὸ ψωμὶ ἀποτελεῖ τὸ βασικὸ στοιχεῖο τοῦ γεύματος. Γι' αὐτὸ οἱ κάτοικοι λένε «θὰ φᾶμε ψωμὶ» καὶ ὄχι φαγητό, ἀσχέτως μὲ τὸ τὶ σερβίρουν στὸ τραπέζι. Μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου ἀλλάζει καὶ ἡ διαιτητικὴ τῶν κατοίκων. Χρόνο μὲ τὸ χρόνο ἡ ποικιλία τῶν φαγητῶν αὐξάνεται, ἀλλὰ καὶ πάλι ἀποτελεῖται κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ φυτικὲς τροφές. Τὸ κρέας, ὅπως καὶ πιὸ πάνω γράψαμε, τρώγεται ἄφθονο τὰ Χριστούγεννα καὶ τὸ Πάσχα. Κατανάλωση ψαριῶν συνήθως γίνεται ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ψαρεύονται στὸ ποτάμι, τὸν Ἕβρο, σαζάνια, γιαγίνια καὶ ἄλλα. Ὅταν ἐργάζωνται ἔξω στὰ χωράφια τρῶνε πάντοτε σχεδὸν ξερὴ τροφή, τυρί, σκόρδα, ἐλιές, τουρσί. Καταλαβαίνει κανεὶς εὔκολα, γιατὶ γίνεται τόση μεγάλη κατανάλωση ψωμιοῦ.

Στὶς διάφορες οἰκογενειακὲς ἐκδηλώσεις, γάμο, βαφτίσια, σαράντα κλπ., ἀπαραίτητο φαγητὸ εἶναι τὸ κατόπουλο μὲ πιλάφι ἢ ἀρνὶ μὲ πατάτες ἢ πιλάφι.

Τὸ ψωμὶ παρασκευάζεται ὅπως συνήθως μέσα σὲ ξύλινες σκάφες, μὲ προπαρασκευὴ τῆς ἀρτοζύμης ἀπὸ παλιὸ ζυμάρι. Ἐδῶ στὸ Θούριο παρασκευάζεται μιὰ μαγιὰ σπιτίσια ἀπὸ τὸ λουλούδι ἑνὸς φυτοῦ, ποὺ ἡ ἐπιστημονικὴ ὀνομασία του εἶναι ἄγνωστη, ἐνῷ οἱ ντόπιοι τὸ λένε ἄσπρη κληματαριά, ἐπειδὴ μοιάζει πολὺ μὲ κληματαριά. Τὸ λουλούδι αὐτοῦ τοῦ φυτοῦ μαζεύουν καὶ τὸ βράζουν, μὲ τὸ χυμό του δὲ ζυμώνουν λίγο ἀλεύρι καὶ τὸ ζυμάρι αὐτό, ἀφοῦ τὸ ἀφήσουν νὰ πάθη ζύμωση, τὸ ξεραίνουν καὶ τὸ διατηροῦν ἐπὶ δύο - τρεῖς

μῆνες χρησιμοποιώντας το γιὰ μαγιά. Τὸ ψωμὶ μὲ τέτοια μαγιὰ γίνεται εὔγευστο καὶ ἀποκτᾶ εὐχάριστη μυρωδιά.

Τὸ ψωμὶ σήμερα γίνεται ἀπὸ καθαρὸ σιταρένιο ἀλεύρι, ἐνῷ σὲ παλιότερα χρόνια ποὺ ὁ κάμπος πλημμύριζε καὶ τὸ σιτάρι σπάνιζε, γινόταν ἀπὸ καλαμπόκι καὶ καμμιὰ φορὰ ἀπὸ σκουπόχορτο.

Σὲ πιὸ παλιὰ χρόνια, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ψωμὶ ποὺ παρασκεύαζαν στὸ φοῦρνο, κάνανε καὶ πρόχειρο μὲ τὸν ἑξῆς τρόπο: Μὲ λίγο ἀλεύρι φτιάχναν ζυμάρι ἄζυμο καὶ τὸ ψήνανε στὴ θράκα. Πάνω στὰ κάρβουνα ἦταν τοποθετημένη μιὰ πλάκα πήλινη, ποὺ πυρωνόταν ἐπὶ ἀρκετὴ ὥρα. Ἐκεῖ ἐπάνω ἔμπαινε τὸ ζυμάρι ἁπλωμένο σὲ σχῆμα πιταλιᾶς καὶ ἀφοῦ ψηνόταν ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά, τὸ γύριζαν καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη.

Βιοτεχνία.

Ὁ μόνος κλάδος τῆς βιοτεχνίας ποὺ συναντᾶται στὸ Θούριο, εἶναι ἡ ὑφαντουργία καὶ λιγώτερο ἡ πλεκτικὴ καὶ τὸ κέντημα. Ἡ ὑφαντικὴ μὲ τὸν ἀργαλειὸ ἀποβλέπει στὴν ἐξασφάλιση ἐνδυμάτων γιὰ τὴν οἰκογένεια καὶ ταπιῶν γιὰ τὸ στρώσιμο τῶν σπιτιῶν, οὐδέποτε δὲ καὶ διάθεση στὴν ἀγορά.

Τὸ ἐργαλεῖο τῆς ὑφαντικῆς εἶναι ὁ συνηθισμένος ἀργαλειός, αὐτὸς ποὺ συναντᾶται σ' ὅλα τὰ χωριὰ τοῦ Ἕβρου. Τὰ προϊόντα τῆς ὕφανσης εἶναι ὑφάσματα μάλλινα καὶ βαμβακερά. Καὶ ἐδῶ ὁ πολιτισμὸς ἔκανε τὴν ἐμφάνισή του. Μόνον ἄτομα περασμένης ἡλικίας φοροῦν τὰ ντόπια ροῦχα, καμωμένα ἀπὸ ὑφάσματα τοῦ χεριοῦ. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ὑφαίνονται χοντρὰ μάλλινα ὑφάσματα, τὰ λεγόμενα «σαγιὰκ» γιὰ ἀνδρικὲς ἐνδυμασίες καὶ λεπτότερα μάλλινα ἐπίσης γιὰ γυναικεῖα χειμερινὰ ροῦχα. Ὑφαίνονται ἐπίσης βαμβακερὰ γιὰ ἐσώρρουχα καὶ ἐξωτερικὰ καλοκαιρινά.

Τὸ μαλλὶ εἶναι συνήθως σπιτικῆς παραγωγῆς. Τὸ πλύσιμο γίνεται μέσα σὲ πέτρινο «γιαλάκι» (στέρνα), ἁπλώνεται ἐπάνω σὲ φράχτες ἢ στὸ λιβάδι νὰ στεγνώσῃ καὶ κατόπιν ξάνεται ἀπὸ τὶς γυναῖκες. Τὸ λανάρισμα γίνεται σὲ μηχανοκίνητο ἐργαστήριο ἐπὶ πληρωμῇ. Ἡ γιαγιὰ καὶ νυφούδα τὸ γνέθουν καὶ κάνουν κουβάρια. Μὲ τὸ γλιτήρι τὰ κάνουν θυλὲς (κοῦκλες) καὶ κατόπιν τὸ βάφουν. Τὸ βάψιμο γίνεται μὲ χρώματα τοῦ ἐμπορίου, ἐνῷ παλιότερα γινόταν μὲ διάφορες φυτικὲς χρωστικὲς οὐσίες. Τὰ μάλλινα τὰ βάφανε μὲ καρυδόφυλλα, ἐνῷ γιὰ τὰ βαμβακερὰ χρησιμοποιοῦσαν φοῦμο, γιὰ μαῦρο, κυδωνόφυλλα καὶ ριζάρι. Τὰ χονδρὰ μάλλινα, τὰ σαγιάκια, ὑφαίνονται πρῶτα, στέλνονται σὲ ἐργαστήριο γιὰ νεροτριβὴ καὶ κατόπιν βάφονται.

Γιὰ τὰ βαμβακερὰ τὸ νῆμα ἀγοράζεται, γιατὶ τὸ ὑγρὸ ἔδαφος δὲν εὐνοεῖ τὴν καλλιέργεια τοῦ βαμβακιοῦ.

Τὸ στημόνι γιὰ ὅλα τὰ ὑφάσματα προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀγορά. Σὲ παλιὰ

χρόνια τὸ ἔγνεθαν οἱ γυναῖκες. Τὸ ὑφάδι βέβαια εἶναι σπιτικό. Δύο σχέδια κυρίως συνηθίζονται γιὰ τὰ ὑφάσματα ποὺ προορίζονται νὰ γίνουν ἐνδύματα: τὸ ἴσιο καὶ τὸ δίμητο. Μὲ χρωματιστὲς κλωστὲς ποὺ τὶς τοποθετοῦν κατὰ τὸ διάσιμο, δίνονται στὰ ὑφάσματα διάφορα σχήματα, τετράγωνα, ὀρθογώνια, ἐναλλὰξ κλπ.

Γιὰ ἐπίστρωση ἢ γιὰ κουβέρτες, χαλιά, ντιβανόπανα κλπ. ὑφαίνεται ἕνα εἶδος ποὺ λέγεται καραμελωτό, σὲ διάφορα σχήματα. Τὸ σχῆμα ποὺ θὰ δοθῆ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ πέρασμα στοὺς μίτους. Δηλαδὴ κατὰ πῶς θὰ περαστῆ τὸ στημόνι στοὺς τέσσερις μίτους, θὰ γίνη καὶ τὸ σχῆμα.

Τὰ φλοκάτα εἶναι ἕνα εἶδος ὕφασμα ποὺ προορίζεται γιὰ κουβέρτες καὶ ντιβανόπανα. Ἡ ὑφανσή τους γίνεται μὲ ἕνα ξύλο ποὺ λέγεται σπάθη καὶ τοποθετεῖται πίσω ἀπὸ τοὺς μίτους καὶ σηκώνει τὶς κλωστές.

Μὲ τὸ πλέξιμο φτιάχνονται μάλλινα ροῦχα χειμερινὰ καὶ κάλτσες, δηλαδὴ μπλοῦζες, ζακέττες, πουλόβερ κλπ.

Τὰ ροῦχα τὰ ράβει ὁ ράφτης τὰ ἀνδρικὰ καὶ ἡ μοδίστρα τὰ γυναικεῖα. Ἄλλοτε τὰ γυναικεῖα τὰ ἔρραβε ἡ κάθε νοικοκυρὰ στὸ χέρι, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀνδρικὰ δὲν χρειάζονταν μεγάλη τέχνη νὰ ραφοῦν, γιατὶ ὅπως περιγράψαμε στὸ εἰδικὸ κεφάλαιο, ἦσαν φαρδειὰ πουτούρια, χωρὶς χάρη καὶ κομψότητα.

Τὰ γυναικεῖα φορέματα διακοσμοῦνται μὲ σχέδια κεντημένα ἀπὸ τὶς ἴδιες τὶς γυναῖκες. Τὸ πουκάμισο καὶ τὸ γιλέκι εἶχαν διάφορα πλουμιά, ἀπὸ σειρήτια καὶ δαντέλλες. Ἡ ποδιὰ ἐπίσης στὸ κάτω μέρος. Ἀπὸ τὰ ἀνδρικὰ ροῦχα μόνον τὸ γιλέκι. Σήμερα τὸ κέντημα περιωρίστηκε μόνον στὴ διακόσμηση μαξιλαριῶν, κρεβατόγυρων καὶ πετσετῶν.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Γέννηση.

Ὅπως σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς πατρίδας μας καὶ στὸ Θούριο, ἡ μεγαλύτερη χαρὰ ἑνὸς νιόπαντρου ζευγαριοῦ εἶναι ἡ γέννηση τοῦ πρώτου παιδιοῦ. Κρυφὸς πόθος τοῦ ζευγαριοῦ, ἀλλὰ καὶ ὅλων τῶν συγγενῶν εἶναι ἡ ἔνδειξη ἐγκυμοσύνης τῆς νιόπαντρης. Γι' αὐτὸ μετὰ τὸ γάμο ἀκολουθοῦν οἱ σχετικὲς εὐχές. Γυναίκα ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ τεκνοποιήση, αἰσθάνεται μειονεκτικὴ καὶ τὰ κουτσομπολιὰ δὲν λείπουν. Συνήθως οἱ στεῖρες χρησιμοποιοῦν διάφορα μέσα γιὰ νὰ πετύχουν τεκνοποίηση, ὅπως τριψίματα στὴν κοιλιὰ καὶ στὴν μέση. Τοποθέτηση στὴν κοιλιὰ ζεστῶν ἀντικειμένων, κεραμιδιῶν, τούβλων κλπ. Βράζουν γάλα, τὸ ἀδειάζουν μέσα στὸ δοχεῖο καὶ ὅπως εἶναι ζεστὸ κάθεται ἐπάνω ἡ ἐπιθυμοῦσα καὶ μὴ δυναμένη νὰ τεκνοποιήση.

Γιὰ τὴν πρόληψη τῆς ἐγκυμοσύνης χρησιμοποιοῦν διάφορα μέσα, κυρίως

βότανα καὶ ἄλλα. Βράζουν δαφνόφυλλα καὶ πίνουν τὸ ζουμί. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ μὲ φλοῦδες κρεμμυδιοῦ. Πίνουν ἐπίσης «σαρβιὰ» ἀπὸ μαλλί, ὅταν δηλαδὴ ζεματοῦν τὸ μαλλὶ γιὰ νὰ τὸ πλύνουν, στραγγίζουν τὰ βρώμικα νερὰ καὶ τὰ πίνουν.

Μεγάλη χαρὰ στὸ σπίτι, ὅταν ἡ γυναίκα δείχνη σημεῖα ἐγκυμοσύνης. Πόθος βέβαια τὸ πρῶτο παιδὶ νὰ εἶναι ἀγόρι. Μέτρα προληπτικὰ γιὰ τὴν γέννηση ἀγοριοῦ ἢ κοριτσιοῦ δὲν εἶναι γνωστά.

Προκειμένου περὶ ἀποβολῆς πιστεύεται, ὅτι ἡ ἀποβάλλουσα δὲν εἶναι γερὸς ὀργανισμὸς καὶ κατὰ συνέπειαν μικρὲς ἱκανότητες τεκνοποιήσεως ἔχει.

Ἀπὸ τὸ σχῆμα τῆς κοιλιᾶς καὶ τὶς πανάδες τοῦ προσώπου οἱ γρηὲς προσπαθοῦν νὰ προείπουν τὸ γένος τοῦ ἐμβρύου. Ὅταν ἡ κοιλιὰ ἔχη σχῆμα σφαιρικὸ καὶ οἱ γοφοὶ ἐξέχουν, πολλοὶ πιστεύουν ὅτι τὸ παιδὶ θὰ εἶναι κορίτσι, ἐνῷ ὅταν ἡ κοιλιὰ ἔχη ὀξεῖα προεξοχὴ θὰ εἶναι ἀγόρι. Γίνεται ἐπίσης καὶ ἕνα ἄλλο εἶδος μαντείας. Ὅταν κόψουν κοτόπουλο, ἡ γρηὰ τοῦ σπιτιοῦ ἢ κάποια θεία, ξεχωρίζει προσεκτικὰ τὴ χολὴ καὶ τὴν τοποθετεῖ ἐπάνω στὴν ἀνθρακιά. Ἂν ἡ χολὴ ἐκραγῆ, τὸ παιδὶ θὰ εἶναι ἀγόρι, ἀλλοιῶς θὰ εἶναι κορίτσι.

Διάφορες προλήψεις ἐπικρατοῦν σχετικῶς μὲ τὴν προφύλαξη τῆς ἐγκύου. Ὅταν πηγαίνη σὲ κηδεία π.χ. δένει στὸ δάκτυλό της μιὰ κόκκινη κλωστή. Δὲν πρέπει νὰ τρώη κεφάλι ἀπὸ μικρὸ ψάρι, γιατὶ βουλώνει ἡ μύτη τοῦ ἐμβρύου καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἀναπνεύση.

Τὴν ἡμέρα τοῦ Ἁγίου Συμεὼν ἡ ἔγκυος δὲν πρέπει νὰ πιάση ἀντικείμενο ποὺ κόβει ἢ τρυπάει, μαχαίρι, ψαλίδι, βελόνι, σουβλὶ κλπ., διότι μπορεῖ τὸ παιδὶ νὰ γεννηθῆ σημαδεμμένο. Γι' αὐτὴ τὴν πρόληψη λένε καὶ ἕνα ἀνέκδοτο: Ὅταν ἡ Παναγία πήγαινε νὰ σαραντίση, τὴν συνάντησε στὸ δρόμο ὁ ἀδερφός της Τρύφων, ποὺ τὴν ἐπέπληξε ποὺ πήγαινε νὰ σαραντίση, λόγῳ τῆς πρωΐμου συλλήψεώς της.

Μετὰ ἀπὸ τὸ σαράντισμα αὐτὴ γύρισε στὸ σπίτι της καὶ λέει στὴ νύφη της νὰ πάη στὸ ἀμπέλι, ὅπου ὁ ἄνδρας της καὶ ὁ ἀδελφὸς τῆς ἴδιας κόπηκε. Ἡ νύφη παίρνει βαμβάκι καὶ πανὶ νὰ πάη νὰ περιποιηθῆ τὸν ἄνδρα της, ἀλλὰ πρὸς ἔκπληξή της τὸν βλέπει γερό. Τοῦ ἀναφέρει τὰ λόγια τῆς ἀδελφῆς του καὶ αὐτὸς τῆς δείχνει μὲ ποιὸ τρόπο κόβει τὰ κλήματα καὶ κάνοντας τὴν χειρονομία κόβει τὴ μύτη του. Ἔτσι ὁ Ἅγιος Τρύφωνας, ποὺ σημάδεψε τὸν ἑαυτό του, σημαδεύει καὶ τὰ παιδιὰ ποὺ βρίσκονται σὲ ἐμβρυώδη κατάσταση.

Τοκετός.

Τὸν τοκετὸ τὸν ἐνεργεῖ ἡ πρακτικὴ μαμή, «ἡ μπάμπω», γιατὶ πάντοτε εἶναι γρηά. Ἡ ἐπίτοκος τοποθετεῖται μέσα σὲ μιὰ ξύλινη λεκάνη τῆς πλήσεως, ἐπάνω στὴν ὁποία ἔχει τοποθετηθῆ ἕνα σανίδι γιὰ νὰ κάθεται. Γιὰ νὰ διευκο-

λυνθῆ ὁ τοκετός, ἡ ἐπίτοκος κ...εται ἀπὸ τὴν θύρα ἢ τὴν τυλίγουν σὲ μιὰ κουβέρτα καὶ τὴν τραμπαλίζουν, ἢ ἀκόμα τὴν πιάνει ὁ σύζυγος πλάτη μὲ πλάτη καὶ τὴν τραντάζει. Σὲ περίπτωση δυστοκίας κάνουν διάφορα ξόρκια. Φέρνουν στὴ μνήμη αὐτὸν τὸν ξένον ποὺ παραβρέθηκε στὸ σπίτι πρὸ τοῦ τοκετοῦ, παίρνουν μιὰ κλωστὴ ἀπὸ τὰ ροῦχα του καὶ τὴν καῖνε ἔτσι, ὥστε οἱ καπνοὶ νὰ περιβάλουν τὴν ἐπίτοκο, ἢ ἀκόμη πλένει αὐτὸς τὰ χέρια του καὶ τὰ βρώμικα νερὰ συγκεντρώνονται γιὰ νὰ τὰ πιῆ ἡ ἐπίτοκος καὶ νὰ γεννήση εὔκολα. Ἴσως μ' αὐτὸν τὸν τρόπο πετυχαίνουν νὰ τῆς προκαλέσουν ἀηδία καὶ τάση πρὸς ἐμετό, ὁπότε ἀναγκάζεται νὰ τανυθῆ καὶ ἔτσι διευκολύνεται ἡ ἔξοδος τοῦ παιδιοῦ.

Μετὰ τὸν τοκετὸ τὸν ὑμένα καὶ τὸ «ἄκλουθο» (τὸ ὕστερο) τὰ θάβουν. Ὅταν δὲν πέφτη τὸ «ἄκλουθο» πιέζουν τὴν λεχώνα μὲ τὴν σκούπα στὸν ἀφαλὸ ἢ τῆς βάζουν τὰ μαλλιά της στὸ στόμα γιὰ νὰ ἀηδιάση. Ἂν τὸ παιδὶ ἔχη στὴν πλάτη του λῖπος, σημαίνει, ὅτι δὲν εἶναι γερὸ καὶ ὁπωσδήποτε σὲ μερικὲς μέρες θὰ πεθάνη.

Ἡ λεχώνα ἐπὶ τρεῖς μέρες μένει ξαπλωμένη, ὕστερα ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἔρχεται καὶ τὴ σηκώνει ἡ «μπάμπω», ἡ ὁποία καὶ τὴν κάνει μπάνιο. Πυρώνονται τρεῖς πέτρες, οἱ ὁποῖες, ὅπως εἶναι ζεστὲς τοποθετοῦνται σὲ δοχεῖο μὲ νερό. Πάνω ἀπὸ τοὺς ἀτμοὺς τοῦ δοχείου κάθεται ἡ λεχώνα. Ἀμέσως μετὰ τὸν τοκετὸ τὴν θυμιατίζουν μὲ λιβάνι, φλοῦδα ἀπὸ κρεμμύδι καὶ λίγο ξύλο ἀπὸ τὸ κατώφλι τῆς πόρτας. Τρεῖς μέρες ἕνα πρόσωπο πρέπει νὰ μένει μαζί της μέρα - νύχτα. Κοντὰ στὸ κεφάλι της τοποθετοῦνται οἱ μίτοι τοῦ ἀργαλειοῦ, τὸ δρεπάνι καὶ ἕνα σκόρδο περασμένο σὲ κόκκινη κλωστή.

Γιὰ νὰ κατεβάση γάλα τῆς προσφέρουν σοῦπες, τραχανάδες καὶ κρεμμύδια.

Τὸ βρέφος μόλις γεννηθῆ τὸ πλένει ἡ μαμή, τοῦ κόβει τὸν ἀφαλὸ καὶ βάζει ἐπάνω καμμένο μαλλὶ καὶ κατόπιν τὸ αλατίζει. Κάθε φορὰ ποὺ τοῦ κάνουν μπάνιο στὸν ἀφαλὸ τοποθετεῖται καμμένο μαλλί.

Τὸ σπαργάνωμα γίνεται πρόχειρα μὲ ὅ,τι βρεθῆ ἐκείνη τὴν ὥρα. Μετὰ τὸ σπαργάνωμα ἡ μαμὴ τοποθετεῖ τὸ νεογέννητο στὰ πόδια τῆς μητέρας, ἐκείνη τὸ κλωτσᾶ, ἡ μαμὴ ρωτάει: τί κλωτσᾶς; καὶ ἡ μητέρα ἀπαντᾶ: ἀρνὶ κλωτσῶ. Ἡ μαμὴ πηγαίνει ἕνα μπουκάλι νερὸ στὸν παπᾶ γιὰ νὰ τὸ διαβάση.

Οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ γειτόνισσες ἐπισκέπτονται τὴν μητέρα καὶ τῆς πηγαίνουν γλυκίσματα, συνήθως κρέμες καὶ ρυζόγαλο ἐνῶ στὸ μωρὸ προσφέρουν ροῦχα, χρυσαφικὰ κλπ.

Οἱ οἰκεῖοι κάνουν τραπέζι στοὺς συγγενεῖς μέσα στὴν ἑβδομάδα ποὺ ἀκολουθεῖ ἀπὸ τὴ γέννηση. Στὸ τραπέζι παίρνει μέρος καὶ ἡ μέλλουσα νὰ βαφτίση τὸ παιδὶ νουνά. Σὲ περίπτωση ποὺ τὸ παιδὶ θὰ βαφτίση ἄνδρας τὸν ἀντιπροσωπεύει ἡ σύζυγος, ἡ μητέρα ἢ ἡ ἀδερφή. Ἡ νουνὰ φέρνει μαζί της ἕνα ψωμὶ καὶ φαγητό. Τὸ ψωμὶ τοποθετεῖ ἐπάνω στὸ κεφάλι καὶ τὸ κάνει κομμάτια μὲ

τὴ δύναμη τῶν χεριῶν, τὰ ὁποῖα μοιράζει στοὺς συνδαιτυμόνες. Οἱ συγγενεῖς γυναῖκες πιάνουν ἀπὸ τὶς μασχάλες τὴν νουνὰ καὶ τὴν ἀνασηκώνουν φωνάζοντας «ἄξια». Μετὰ τὸ φαγητό, στὴ μέση τοῦ τραπεζιοῦ τοποθετεῖται ἕνα ποτήρι καὶ ἡ κάθε μιὰ ρίχνει μερικὰ κέρματα, δῶρο γιὰ τὸ παιδί.

Ἡ λεχώνα ὥς τὴν ἡμέρα ποὺ θὰ σαραντίσῃ δὲν πηγαίνει σὲ ξένα σπίτια. Στὸ ἐσωτερικὸ τῶν ρούχων της κρεμάει ἕνα πέταλο γιὰ φυλαχτό. Κάθε βράδυ πρὶν κοιμηθῆ ραντίζει τὸ δωμάτιο μὲ τὸ ἁγιασμένο νερὸ ποὺ ἐπέστρεψε ἡ μαμὴ ὕστερα ἀπὸ τὸ διάβασμα τοῦ παπᾶ. Ὅταν σκοτεινάσῃ μέσα στὰ δωμάτιο ὅπου κοιμᾶται δὲν μπαίνει κανείς, παρὰ ἂν πρὶν θυμιατίσουν ἢ ὁ σύζυγος ἀνάψῃ τσιγάρο.

Στὸ πέρασμα κηδείας ἢ γάμου ἡ λεχώνα κρύβεται. Ἂν παρὰ τὴ θέλησή της συναντηθῆ μὲ κηδεία, βγάζει ἕνα ἀντικείμενο ἀπὸ πάνω της, τσεμπέρι, μαντήλι ἢ καὶ μερικὲς κλωστὲς ἀπὸ ροῦχο καὶ τὸ τοποθετεῖ ἐπάνω στὸν πεθαμένο. Ἂν συναντηθοῦν στὸ δρόμο δύο λεχῶνες ἀνταλλάσουν σημάδια.

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦ 40)ημέρου φέρει ἡ λεχώνα μαζί της μιὰ γαλάζια χάντρα καὶ ἕνα σκόρδο περασμένα σὲ κόκκινη κλωστή, γιὰ νὰ μὴ βασκαθῆ. Ἂν τύχῃ καὶ σταματήσῃ τὸ γάλα τῆς λεχοῦς, πιστεύουν, ὅτι βασκάθηκε καὶ πηγαίνει καὶ διαβάζεται σὲ καμμιὰ γρηά.

Τὸ σαράντισμα γίνεται μέρα Σάββατο, ἀφοῦ προηγουμένως, μητέρα καὶ παιδὶ ἔκαναν μπάνιο. Μετὰ ἀπὸ τὴν τελετὴ τοῦ σαραντίσματος, ἐπισκέπτεται πρῶτα τρία συγγενικὰ σπίτια καὶ κατόπιν ἐπιστρέφει στὸ σπίτι της. Τὴν ἄλλη μέρα, Κυριακή, προσκομίζει τὸ φιλοδώρημα στὴν Ἐκκλησία.

Πρὶν ἡ μητέρα κατεβάσῃ γάλα, μιὰ ἄλλη μητέρα ποὺ ἔχει μικρὸ προσφέρει τὸ γάλα της στὸ νεογέννητο. Ὁ θηλασμὸς διαρκεῖ ὅσο καιρὸ ἡ μητέρα κατεβάζει γάλα, ἀσχέτως ἡλικίας τοῦ παιδιοῦ.

Τὸ παιδὶ κοιμᾶται σὲ μιὰ κούνια ποὺ μοιάζει σὰν σκάφη ξύλινη καὶ λέγεται μπισίκι.

Τὴν τρίτη μέρα ἀπὸ τὴν γέννησή του πιστεύεται, ὅτι θὰ ᾿ρθοῦν οἱ μοῖρες νὰ τοῦ γράψουν τὴν τύχη. Ἐκεῖνο τὸ βράδυ ἡ γιαγιὰ τοῦ φοράει ἕνα πουκαμισάκι δῶρο δικό της.

Ὅταν ἀρχίζῃ ἡ πρώτη ὀδοντοφυΐα, ὁ πρῶτος ποὺ θὰ δῆ τὸ πρῶτο δόντι πρέπει νὰ τοῦ κάνῃ δῶρο. Ἐπὶ ἕνα χρόνο τὰ μαλλιὰ καὶ τὰ νύχια τοῦ παιδιοῦ δὲν κόβονται.

Ἡ βάπτιση γίνεται σύντομα, σὲ μικρὴ ἡλικία. Ὅταν τὰ ἀβάπτιστο κλαίῃ, ἐπιθυμεῖ νὰ τοῦ δώσουν τὸ ὄνομά του. Ὁ νουνὸς εἶναι οἰκογενειακός, δηλαδὴ αὐτὸς ποὺ στεφάνωσε τοὺς γονεῖς κλπ. Στὴν Ἐκκλησία τὸ παιδὶ τὸ μεταφέρει ἡ μαμή. Τὸ ὄνομα τὸ δίνει ὁ νουνός, οἱ γονεῖς δὲν ἔχουν γνώμη. Μετὰ τὴν τελετὴ τῆς βάφτισης ὁ νουνὸς πηγαίνει τὸ παιδὶ στὸ σπίτι, ἀκολουθούμενος ἀπὸ τοὺς καλεσμένους, ἐνῶ τὰ μικρὰ παιδιὰ τοῦ χωριοῦ, μόλις ἀκούσουν τὸ ὄνομα

ἀπὸ τὸν παπᾶ, τρέχουν νὰ τὸ πληροφορήσουν στὴ μητέρα, ἡ ὁποία δίνει φιλοδώρημα στὸ πρῶτο παιδὶ ποὺ θὰ τῆς πῆ ποιὸ εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ παιδιοῦ της.

Τὰ ἀναδεκτὰ ποτὲ δὲν παντρεύονται μεταξύ τους.

Τὸ ἑτοιμοθάνατο ἀβάπτιστο βαπτίζεται ἀπὸ τοὺς σπιτικοὺς κάτω ἀπὸ τὸ εἰκονοστάσι τοῦ σπιτιοῦ.

Δουλούδη Βάγια
Διδασκάλισσα

Ἐπιμέλεια διδασκάλου
Κτενίδη Δημητρίου

Γάμος.

Πρὶν λίγα χρόνια ἀκόμη οἱ προγαμιαῖες σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο φύλλων ἦσαν τελείως ἀνύπαρκτες. Τὰ κορίτσια ἦσαν κλεισμένα στὸ σπίτι καὶ ἔβγαιναν ἔξω στὴ γειτονιὰ ἢ ὁπουδήποτε ἤθελαν νὰ πᾶνε πάντα συνοδευόμενα ἀπὸ ἕνα ἄλλο πρόσωπο τοῦ σπιτιοῦ. Στὰ παλληκάρια οὔτε καλησπέρα ἐπιτρεπόταν, ἀλλοιῶς μποροῦσαν νὰ παρεξηγηθοῦν γιὰ ὄχι καλῆς διαγωγῆς. Τὰ παλληκάρια κοίταζαν ἀπὸ μακρυὰ τὰ κορίτσια καὶ δὲν τολμοῦσαν νὰ πλησιάσουν. Τὴ νύχτα τριγυρνοῦσαν γύρω ἀπὸ τὰ σπίτια τῶν κοριτσιῶν, ἴσως καὶ μπορέσουν νὰ διακρίνουν καμμιὰ σιλουέτα ἀπὸ τὶς χαραμάδες τῶν παραθυριῶν. Πολλὲς φορὲς ἡ συμπεριφορά των ἀπέναντι τῶν κοριτσιῶν ἦταν βάρβαρη καὶ ὄχι λίγες φορὲς οἱ ἐκδηλώσεις των πρωτόγονες. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἐπέβαλλε ἡ ἠθικὴ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἠθικὴ ποὺ κληρονομήθηκε ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας. Γιὰ ἐκλογὴ συντρόφου ζωῆς ἀπὸ τὰ ἴδια πρόσωπα οὔτε λόγος. Οἱ γονεῖς διάλεγαν τὸν σύντροφο ἢ τὴν σύντροφο καὶ οἱ προξενητάδες φέρναν σὲ πέρας τὸ ἔργο. Ὁ νέος ἢ ἡ νέα ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ δεχθοῦν ὡς σύντροφο τῆς ζωῆς των τὸ πρόσωπο ποὺ ἐκλέξανε οἱ γονεῖς των καὶ νὰ μὴ φέρουν καμμιὰ ἀντίρρηση. Ἡ κατάσταση αὐτὴ ἔχει ἀλλάξει ἐν μέρει καὶ τείνει νὰ ἐξαλειφθῆ. Τὰ ἤθη ἔχουν ἐξευγενισθῆ ἀρκετὰ καὶ οἱ νέοι δὲν βλέπουν μὲ βάρβαρες διαθέσεις τὶς νέες, ἀλλὰ ἡ συμπεριφορά τους εἶναι περισσότερο φιλικὴ καὶ ἱπποτική. Οἱ γονεῖς βέβαια ἐξακολουθοῦν νὰ ὁρίζουν ποιὰ θὰ εἶναι ἡ μελλοντικὴ σύντροφος τοῦ γυιοῦ τους, ἀλλὰ ἡ τάση αὐτὴ χρόνο μὲ τὸ χρόνο παραχωρεῖ τὴ θέση της στὴν ἀνεξαρτοποίηση τῶν νέων.

Ἡ ἡλικία κατὰ τὴν ὁποία συνάπτεται ὁ γάμος εἶναι μᾶλλον ἀκατάλληλη σύμφωνα μὲ τὰ δεδομένα τῆς πολιτισμένης κοινωνίας. Τὰ κορίτσια στὴν ἡλικία τῶν 16—18 χρόνων πρέπει νὰ ἀρραβωνιαστοῦν ὁπωσδήποτε, γιατὶ ἂν περάσουν τὰ 20, δύσκολα κατόπιν βρίσκουν γαμπρό. Τ' ἀγόρια πρὶν πᾶνε στρατιῶτες πρέπει νὰ παντρευτοῦν γιατὶ μετὰ θεωροῦνται πλέον «κάρτικοι» δηλαδὴ μπαγιάτικοι.

Τὸ συνοικέσιο γίνεται ὡς ἑξῆς: Ὅταν ὁ νέος ἢ οἱ γονεῖς του ἔχουν διαλέξει τὴν νύφη, στέλνουν ἕναν ἀπὸ τὸ σόϊ τους νὰ πάῃ νὰ τὴ ζητήση ἀπὸ τοὺς γονεῖς της· δὲν πηγαίνουν οἱ γονεῖς τοῦ νέου. Ἡ ζήτηση τοῦ λόγου γίνεται οἱαδήποτε μέρα ἀπὸ βραδίς, πλὴν Παρασκευῆς καὶ Δευτέρας βράδυ, καὶ ἀφοῦ οἱ ἐνδιαφερόμενοι ἔχουν πεισθῆ ὅτι ἡ ἀπάντηση τῶν γονιῶν τῆς κοπέλας θὰ εἶναι θετική. Μετὰ τὸ δόσιμο τοῦ λόγου πίνουν κρασὶ στὴν ὑγεία τῶν νέων καὶ ὕστερα ἀπὸ δυὸ μέρες πηγαίνουν τὰ «σημάδια». Αὐτὰ τὰ πηγαίνει κάποιος θεῖος τοῦ γαμπροῦ, εἶναι δὲ γιὰ τὴ νύφη ἕνα μαντήλι τοῦ κεφαλιοῦ καὶ δυὸ φλουριά. Ἡ νύφη δίνει γιὰ τὸ γαμπρὸ καὶ τὸν πεθερὸ ἀπὸ ἕνα ζευγάρι κάλτσες καὶ γιὰ τὴν πεθερὰ μιὰ μαντήλα. Μόνον ἄνδρες πηγαίνουν τὰ σημάδια. Δέκα πέντε μέρες μετὰ ἀπὸ τὸ δόσιμο τοῦ λόγου, γίνεται ὁ ἐπίσημος ἀρραβώνας, στὸ σπίτι τῆς νύφης. Οἱ γονεῖς τοῦ γαμπροῦ μαζὶ μὲ τὸ σόϊ του φορτωμένοι μὲ δῶρα πηγαίνουν στὸ σπίτι τῆς νύφης. Ὁ γαμπρὸς πηγαίνει μόνος του. Τὰ δῶρα εἶναι φόρεμα, παπούτσια, σκουλαρίκια, δαχτυλίδι καὶ ντοῦμπλες. Μαζί τους ὅμως οἱ συγγενεῖς τοῦ γαμπροῦ φέρνουν καὶ μιὰ μπογάτσα, δηλαδὴ ψωμὶ ἄζυμο, ποὺ γιὰ νὰ φουσκώση ἔχουν βάλει στὸ ζυμάρι σόδα. Αὐτὸ εἶναι ζωγραφισμένο μὲ τὶς μύτες τοῦ πηρουνιοῦ καὶ στολισμένο μὲ χρυσόχαρτα. Οἱ δυὸ συμπεθέροι σπάζουν τὸ ψωμὶ ἐπάνω σ' ἕνα μπουκάλι καὶ κατόπιν τὸ κομματιάζουν, ἀπὸ τὰ κομμάτια δὲ τρῶνε ὅλοι οἱ παρευρισκόμενοι. Ἀπ' αὐτὸ τρῶνε ἐπίσης καὶ ὅσοι τὴν ἄλλη μέρα πηγαίνουν νὰ ἐπισκεφθοῦν τὴ νύφη, νὰ τὴ συγχαροῦν καὶ νὰ δοῦν τὰ δῶρα της. Μετὰ τὸ σπάσιμο τοῦ ψωμιοῦ ἀκολουθεῖ τὸ σχετικὸ γλέντι. Ἂν οἱ οἰκεῖοι τοῦ γαμπροῦ εἶναι καλοστεκούμενοι οἰκονομικά, φέρνουν μαζί τους καὶ ὄργανα.

Μιὰ βδομάδα μετὰ ἀπὸ τὸν ἀρραβώνα ὁ προξενητὴς συνοδεύει τὸν γαμπρὸ γιὰ τὸ σπίτι τῆς νύφης. Σὲ παλιότερα χρόνια ἡ νύφη ὑποχρεωνόταν νὰ κοιμηθῆ μὲ τὸν γαμπρὸ καὶ νὰ παρουσιάση κατόπιν σημεῖα παρθενιᾶς. Τὸ πρωτόγονο αὐτὸ ἔθιμο ἔχει ἐκλείψει σχεδὸν τελείως. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ γαμπρὸς χορηγεῖ στὴ νύφη κάμποσα κιλὰ μαλλὶ καὶ φελεμένι (κλωστὴ γιὰ ὕφανση), γιὰ νὰ κάνη τὴν προῖκα της.

Ἀπὸ μέρους τῆς νύφης δίνονται ἐπίσης δῶρα σ' ὅλους τοὺς μετασχόντας στὸν ἀρραβώνα συγγενεῖς τοῦ γαμπροῦ, στὶς γυναῖκες μαντῆλες καὶ στοὺς ἄνδρες κάλτσες καὶ πετσέτες, στὸ γαμπρὸ δὲ πουκάμισο καὶ πουλόβερ ποὺ ἡ νύφη τὸ ἔπλεξε μόνη της. Τὰ δῶρα δὲν τὰ παίρνουν τὴν βραδυὰ τοῦ ἀρραβῶνα, ἀλλὰ τὴν ἑπομένη στέλνουν κορίτσια ποὺ μαζί τους φέρουν καραμέλλες, σταφίδες καὶ μαστίχα, γιὰ νὰ κεράσουν τὴ νύφη καὶ τοὺς συμπεθέρους. Ἡ νύφη δὲν τρώει ἀπὸ τοῦτα, μήπως εἶναι μαγεμένα. Ἡ νύφη στολίζει τὰ κεφάλια τῶν κοριτσιῶν μὲ λουλούδια καὶ κατόπιν τὰ δίνει τὰ δῶρα καὶ τὰ ξαποστέλνει.

Ὁ γάμος γίνεται συνήθως τὸ Φθινόπωρο ἢ τὴν Ἄνοιξη ἢ μετὰ τὸ Δωδεκαήμερο, ἡ τέλεσή του δὲ παίρνει πανηγυρικὴ μορφή. Ἀπὸ τὴν Δευτέρα οἱ συμπεθέροι πηγαίνουν στὴν ἀγορὰ νὰ ψωνίσουν τὰ σχετικά. Τὴν Τρίτη δὲν κάνουν τίποτε. Τὴν Τετάρτη πηγαίνουν τὰ ροῦχα τῆς νύφης στὴ μοδίστρα. Τὴν Πέμπτη οἱ μητέρες τῶν μελλονύμφων καλοῦν τὶς συγγένισσες νὰ βοηθήσουν. Αὐτὲς ποὺ καλοῦν τὶς λένε ἀϊλιακτζῆδιες, δηλαδὴ παραστεκάμενες. Ζυμώνουν ψωμί, καθαρίζουν φασόλια καὶ ἀποτελειώνουν ὅ,τι ἡ νύφη δὲν μπόρεσε νὰ τακτοποιήση ἀπὸ τὴν προίκα της.

Στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ τὴν Παρασκευὴ τὸ πρωῒ βγάζουν ἕνα φλάμπουρο (μπαϊράκι) ποὺ τὸ περιφέρουν μέσα στὸ χωριὸ τραγουδώντας καὶ ἔτσι καταλαβαίνει ὁ κόσμος ὅτι ἄρχισε ὁ γάμος.

Τὸ φλάμπουρο αὐτὸ εἶναι φτιαγμένο ἀπὸ κομμάτια πανί, ἕνα ἄσπρο καὶ ἕνα γαλάζιο, στὴ μέση δὲ ἔχει ἕνα σταυρὸ κατασκευασμένον ἀπὸ ἀρμάδα ψημένων καλαμποκιῶν καὶ σταφίδες. Τὰ καλαμπόκια καὶ οἱ σταφίδες εἶναι περασμένα σὲ κλωστὴ ἐναλλὰξ ἀνὰ ἕνα, ὅλο δὲ τὸ σύστημα κρέμεται ἀπὸ ἕνα κοντάρι ὅπως ἡ σημαία. Στὴν κορυφὴ τοῦ κονταριοῦ τοποθετεῖται ἕνα κόκκινο μῆλο στολισμένο μὲ βασιλικό. Κορίτσια τῶν ὁποίων οἱ γονεῖς ζοῦν, τὴν ἴδια μέρα ψήνουν μπογάτσες, δηλαδὴ ἄζυμο ψωμί, τὶς ὁποῖες διακοσμοῦν μὲ διάφορα σχήματα καὶ χρυσόχαρτα καὶ τὶς πασαλείφουν μὲ γλυκό. Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἴδιας ἡμέρας (Παρασκευή), στρώνουν στὴν αὐλὴ μιὰ ψάθα καὶ ἐπάνω μιὰ μισάλα (τραπεζομάνδηλο) ἐπάνω στὴν ὁποία τοποθετοῦν τὶς μπογάτσες, τὴ μιὰ πάνω στὴν ἄλλη καὶ τὶς σκεπάζουν μὲ μιὰ κόκκινη μαντήλα. Ἔρχονται κατόπιν τὰ ὄργανα μὲ τὴ συνοδεία τῶν ὁποίων χορεύουν οἱ συγγενεῖς γύρω ἀπὸ τὶς μπογάτσες. Ἂν ὁ γαμπρὸς ἔχῃ ἀδελφή, αὐτὴ βάζει νυφικὰ καὶ χορεύει μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους.

Μετὰ τὸ χορὸ σπάζουν τὰ ψωμιὰ καὶ τὰ μοιράζονται.

Στὸ σπίτι τῆς νύφης τὴν ἴδια μέρα τὰ κορίτσια τακτοποιοῦν τὴν προίκα καὶ τὴν ἀραδιάζουν σὲ ἐμφανῆ μέρη τοῦ σπιτιοῦ, γιὰ νὰ τὴν δοῦν οἱ προσκαλεσμένοι. Τὸ Σάββατο καὶ στὰ δυὸ σπίτια βάζουν τὰ φαγητὰ νὰ βράσουν. Τὸ ξύρισμα τοῦ γαμπροῦ γίνεται τὸ ἀπόγευμα τοῦ Σαββάτου ὑπὸ τὸν ἦχο τῶν ὀργάνων. Τὰ κορίτσια τραγουδοῦν διάφορα τραγούδια καὶ ρίχνουν σ' ἕνα δίσκο διάφορα κέρματα γιὰ τὸν κουρέα. Μετὰ τὸ ξύρισμα παίρνουν τὰ δῶρα τῆς νύφης, τὸ νυφικό, τὴ γούνα, τὰ παπούτσια, ἕνα ψωμί, λίγο φαγητὸ καὶ μὲ τὰ ὄργανα πηγαίνουν χορεύοντας στὸ σπίτι της. Ἡ νύφη περιμένει καθισμένη σ' ἕνα κάθισμα πάνω στὴν πόρτα περιστοιχισμένη ἀπὸ τοὺς δικούς της. Τὴν κτενίζουν καὶ τὴν ντύνουν τὸ νυφικό της. Σ' ὅλη αὐτὴ τὴ διάρκεια τὸ πρόσωπό της τὸ ἔχει σκεπασμένο μὲ κόκκινη μαντήλα καὶ κρατεῖ ἕνα καθρέφτη καὶ καθρεφτίζεται. Μετὰ τὸ στόλισμα ἡ μαντήλα ἀποσύρεται καὶ ἡ νύφη φιλᾶ τὰ χέρια τῶν κοριτσιῶν ποὺ τὴν περιστοιχίζουν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἔχουν φθάσει καὶ

οἱ ἀπεσταλμένοι ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ, οἱ ὁποῖοι ἀποθέτουν τὰ δῶρα στὰ πόδια τῆς νύφης καὶ αὐτὴ μὲ τὴ σειρά της κερνάει ὅλους. Τὸ βράδυ τῆς ἴδιας ἡμέρας πηγαίνουν πάλι μὲ τὰ ὄργανα στὴ νύφη τὸν «κινᾶ», μιὰ χρωστικὴ οὐσία γιὰ τὴν βαφὴ τῶν δακτύλων. Μέσα στὸ πιάτο ποὺ εἶναι τοποθετημένος ὁ κινᾶς εἶναι καὶ τρεῖς λαμπάδες. Μὲ τὴν παράδοση χορεύουν καὶ ἕνα μικρὸ χορὸ νύφη καὶ νουνά, τὸν «χορὸ τοῦ κινᾶ». Μὲ τὴ σειρὰ ὅλοι παίρνουν τὸν κινᾶ στὰ χέρια τους καὶ τὸν χορεύουν ρίχνοντας μέσα στὸ πιάτο ἀπὸ ἕνα κέρμα.

Μετὰ τὸ χορὸ βάφουν τὰ χέρια τους ὅλες οἱ κοπέλλες καὶ πηγαίνουν στὰ σπίτια τους.

Τὴν Κυριακὴ τὸ πρωῒ παίρνουν τὴν προίκα μὲ τὸ κάρο καὶ τὴν πηγαίνουν στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ. Κατόπιν μὲ τὰ ὄργανα παίρνουν καὶ τὴ νύφη καὶ τὴν πηγαίνουν στὴν ἐκκλησία, ὅπου γίνεται τὸ στεφάνωμα κατὰ τὰ συνηθισμένα. Φιλοῦν ὅλοι οἱ συγγενεῖς τὰ στέφανα καὶ κατόπιν μὲ τὰ ὄργανα χορεύοντας πηγαίνουν στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ. Ἡ κουμπάρα μὲ τὴ νύφη στέκονται μπρὸς στὴν πόρτα, ὅπου βγαίνει ὁ πεθερὸς καὶ τάζει τῆς νύφης ἕνα παλληκάρι, δηλαδὴ γαμπρό, καὶ ἕνα πρόβατο ἢ ἕναν τέντζερε. Βγαίνει κατόπιν ἡ πεθερὰ μὲ τὸ τσεκούρι στὸ χέρι καὶ χορεύει τρεῖς γύρους γύρο ἀπὸ τὴ νύφη χτυπώντας σὲ κάθε γύρο τὸ τσεκούρι μιὰ φορὰ κάτω στὴ γῆ καὶ μιὰ φορὰ στὸ μέτωπο τῆς νύφης. Αὐτὴ τῆς φιλᾶ τὸ χέρι καὶ ἐκείνη τῆς δίνει ἕνα φλουρὶ ἢ μιὰ λίρα. Τὸ γλέντι συνεχίζεται μέχρι ἀργὰ τὴν νύχτα.

Τὸ νυφικὸ κρεββάτι τὸ στρώνει ἡ νουνά. Τὴν πρώτη νύχτα τὸ ζευγάρι δὲν κοιμᾶται μαζί. Ὁ γαμπρὸς κοιμᾶται στὸ σπίτι τῆς κουμπάρας καὶ ἡ νύφη μὲ μιὰ κοπέλλα. Τὴν Δευτέρα τὸ πρωῒ γαμπρὸς καὶ κουμπάροι πηγαίνουν στὸ σπίτι τοῦ πρώτου. Ἐκεῖ ἡ κουμπάρα ἀνάβει τὶς λαμπάδες τοῦ κινᾶ καὶ σπρώχνει τὸν γαμπρὸ μέσα στὸ δωμάτιο τῆς νύφης, ἀφοῦ τὸν ἔχει ξεντύσει συμβολικά. Αὐτὴ περιμένει ἔξω ἀπὸ τὸ δωμάτιο καὶ φωνάζει «ἄντε γαμπρὲ τελείωνε». Αὐτὸς ὅταν τελειώση, φωνάζει τὴν κουμπάρα καὶ δείχνει τὸ σεντόνι μὲ τὰ σημάδια τῆς παρθενιᾶς. Τὸ σεντόνι αὐτὸ τὸ τοποθετοῦν μέσα σ' ἕνα πανέρι καὶ τὸ χορεύουν, ρίχνοντας μέσα καὶ χρήματα. Τὸ γλέντι συνεχίζεται ὡς τὸ βράδυ. Τὴν πρώτη Τετάρτη μετὰ τὸ γάμο πηγαίνουν τὰ κορίτσια στὸ σπίτι τῆς νύφης. Ἐκεῖ γεμίζουν τὰ μανίκια τῆς νύφης μὲ κεχρὶ καὶ χρήματα καὶ βούτυρο. Τὴν παίρνουν καὶ τὴν ὁδηγοῦν στὴ βρύση τοῦ χωριοῦ, ὅπου αὐτὴ προσκυνᾶ τρεῖς φορὲς καὶ ἀλείφει τὴ βρύση μὲ βούτυρο, ἐνῶ συγχρόνως ρίχνει μέσα στὴ λεκάνη τῆς βρύσης τὸ κεχρὶ καὶ τὰ χρήματα. Στὸ τρίτο προσκύνημα τὰ ρίχνει ὅλα.

Τὸ Σάββατο πηγαίνει στὴ μητέρα της, κάνει μπάνιο καὶ τὸ βράδυ κοιμᾶται ἐκεῖ.

Μερικὰ ἔθιμα τὶς πρῶτες ἡμέρες τοῦ γάμου: Δὲν βγαίνει ἔξω ὡς τὴν ἡμέρα ποὺ θὰ ἐπισκεφθῆ τὴ βρύση. Ἐπὶ σαράντα ἡμέρες δὲν πρέπει νὰ συναν-

τήση ἄλλη νύφη ἢ λεχώνα. Ἂν τύχη καὶ συντήση καμμιὰ ἀπ' αὐτές, πότε ἀλλάζουν μεταξύ τους κάποιο ἀντικείμενο, καρφίτσα, τσιμπιδάκια, παραμάνα κλπ. Τὸ πέπλο καὶ τὰ τέλια τὰ φορεῖ ἐπὶ σαράντα μέρες.

Θεοδόσιογλου Βασιλική
Νηπιαγωγὸς

Ἐπιμέλεια διδασκάλου
Κτενίδη Δημητρίου

Κηδεία.

Τὸ θλιβερὸ αὐτὸς γεγονὸς ἀρχίζει ὅπως συνήθως σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας. Ὅταν ὁ ἀσθενὴς καταλάβη ὅτι τελείωσαν ὄχι μόνο οἱ μέρες του ἀλλὰ καὶ οἱ ὧρες του, ζητεῖ τὸν παπᾶ νὰ τὸν ἐξομολογήση καὶ κατόπιν φωνάζει τὰ παιδιά του καὶ ὅλους τοὺς συγγενεῖς, δίνει τὶς τελευταῖες του συμβουλὲς στὰ παιδιὰ καὶ τὰ ἐγγόνια του καὶ τὶς τελευταῖες του εὐχές. Συμβουλεύει νὰ εἶναι μονιασμένοι καὶ ἀγαπημένοι καὶ νὰ μὴ ξεφύγουν ἀπὸ τὶς ἠθικὲς ἀρχὲς τῆς οἰκογένειας. Δίνει ἐπίσης εὐχές, νὰ προκόβουν καὶ νὰ εὐτυχήσουν ὅλοι «χῶμα νὰ πιάνετε, χρυσάφι νὰ γίνεται». Οἱ οἰκεῖοι φωνάζουν τὸν κουρέα καὶ τὸν ξυρίζει, ἂν εἶναι ἄντρας. Ὁ ἑτοιμοθάνατος συνήθως ἐκφράζει τὴν τελευταία του ἐπιθυμία, νὰ καπνίση ἕνα τσιγάρο, ἢ ὁ,τιδήποτε ἄλλο.

Ἂν ἡ πάλη μὲ τὸ θάνατο διαρκῆ πολλὲς ὧρες ἀπὸ τὴν ὥρα ποὺ ἔπεσε σὲ κομματώδη κατάσταση, φωνάζουν τὸν παπᾶ νὰ διαβάση εὐχὴ ἢ φωνάζουν ὅσους ἦσαν παρεξηγημένοι μαζί του καὶ δὲν συγχωρέθηκαν, νὰ συμφιλιωθοῦν, γιατὶ πιστεύουν πὼς αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία ποὺ δὲν βγαίνει ἡ ψυχή του! Τὸ ξεψύχημα θεωρεῖται ὡς θέληση τῆς μοίρας, τέλειωσαν οἱ μέρες του, τόσες τὸν εἶχε γράψει ὁ Θεός, ἡ μοῖρα.

Μετὰ τὸ ξεψύχημα τοῦ κλείνουν τὰ μάτια καὶ τὸ στόμα καὶ τὸν πλένουν μὲ ἁγιασμὸ σὲ ὅλο τὸ σῶμα. Τὸ ντύσιμο γίνεται ἀπὸ συνομήλικους τοῦ νεκροῦ. Ὁ νεκρὸς ντύνεται μὲ τὰ καλά του ροῦχα. Πολλοὶ ἔχουν φυλαγμένα τὰ γαμπριάτικά τους ροῦχα καὶ μὲ αὐτὰ ὁδηγοῦνται στὴν τελευταία τους κατοικία. Οἱ γυναῖκες φυλάγουν τὰ χρυσᾶ τέλια μὲ τὰ ὁποῖα εἶχαν στολιστῆ στὸ γάμο τους καὶ ἐκφράζουν ἐπιθυμία μὲ αὐτὰ νὰ στολιστῆ καὶ ὁ νεκρός τους (ὁ ἑαυτός τους). Ὅταν οἱ οἰκεῖοι καταλάβουν ὅτι ὁ ἀσθενὴς κοντεύει νὰ πεθάνη, τὸν τοποθετοῦν στὸ καλύτερο δωμάτιο τοῦ σπιτιοῦ, ἂν ὅμως πεθάνη ξαφνικά, παραμένει στὸ δωμάτιο ποὺ ξεψύχησε.

Οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι φέρνουν λουλούδια καὶ τὸν ραίνουν. Μὲ αὐτὰ πλέκουν στεφάνι καὶ στολίζουν τὸ φέρετρό του. Μέσα σ' ἕνα ταψὶ ποὺ ἔχει σιτάρι ἀνάβουν κεριά. Τὸ σιτάρι αὐτὸ τὸ πηγαίνουν μετὰ τὴν ταφὴ στὴν ἐκκλησία καὶ τὸ παίρνουν μετὰ ἀπὸ σαράντα μέρες γιὰ νὰ κάνουν μὲ αὐτὸ τὸ μνημόσυνο.

Καμμιὰ ἐργασία δὲν ἐπιτελεῖται στὸ σπίτι ποὺ κρατοῦν πεθαμένο. Συγγενεῖς γυναῖκες τὸν μοιρολογοῦν μὲ αὐτοσχέδια μοιρολόγια. Οἱ μοιρολογήτρες κάθονται κάτω στὸ δάπεδο καὶ ὅταν κλαῖνε σκύβουν τὸ κεφάλι πρὸς τὸ κεφάλι τοῦ νεκροῦ. Τὸ ξενύχτημα τοῦ νεκροῦ εἶναι ἀπαραίτητο. Ὁ νεκρὸς εἶναι σκεπασμένος μὲ τὸ σάβανό του, ἐνῶ προσέχουν νὰ μὴ μπῆ μέσα στὸ δωμάτιο γάτα. Ὁ καθρέπτης μένει ἀναποδογυρισμένος.

Αὐτοὺς ποὺ ξενυχτᾶνε τοὺς δίνουν δῶρο μιὰ πετσέτα ἢ μιὰ στάμνα ἢ ἕνα ποτήρι στὰ σαράντα. Τὴν νύχτα δὲν μοιρολογοῦν καὶ ἡ πόρτα μένει ἀνοιχτή.

Ὑπάρχει ἡ δοξασία ὅτι σαράντα μέρες ἀπὸ τὸ θάνατό του ἡ ψυχή του περιφέρεται γύρω ἀπὸ τὸ σπίτι.

Τὸ φέρετρο τὸ κατασκευάζουν οἱ συγγενεῖς. Μόλις βγάλουν τὸν νεκρὸ ἀπὸ τὸ σπίτι, τινάζουν ὅλα τὰ ἀντικείμενα, σπουπίζουν καὶ στὸ μέρος ὅπου κειτόταν ὁ νεκρὸς σπάζουν ἕνα αὐγὸ καὶ ἕνα πιάτο ἢ κεραμίδι. Τὰ σπουπίδια τὰ ρίχνουν ἔξω λέγοντας «νὰ φύγη τὸ κακὸ ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι». Ἡ μεταφορὰ τοῦ νεκροῦ στὴν ἐκκλησία γίνεται μὲ σκεπασμένο κεφάλι. Ἂν κανεὶς πταρνιστῆ τὴν ὥρα ποὺ βγάζουν τὸν νεκρό, λένε ὅτι δὲν εἶναι σὲ καλό του.

Τὸν τάφο τὸν ἀνοίγουν τέσσερα ἄτομα. Πρὶν ἀρχίσουν νὰ σκάβουν, θυμιατίζουν καὶ ρίχνουν κρασὶ στὸν τόπο ὅπου θὰ ἀνοιγῆ τὸ μνῆμα. Μετὰ τὴν διάνοιξη τοῦ τάφου κάθονται καὶ τρῶνε λίγο ψωμὶ καὶ σχωρνᾶνε τὸν πεθαμένο.

Πρὶν τοποθετήσουν τὸν νεκρὸ μέσα στὸν λάκο ρίχνουν λίγο κρασί. Τοῦ λύνουν τὰ πόδια καὶ τὰ χέρια. Μετὰ τὴν τοποθέτηση ὁ παπᾶς παίρνει χῶμα ἀπὸ τρία διαφορετικὰ σημεῖα καὶ ρίχνει ἐπάνω στὸ φέρετρο. Ἐπάνω σ' ἕνα κεραμίδι γράφει τὸ σημεῖο ΙΣ ΧΣ καὶ τὸ ρίχνει κι' αὐτὸ μέσα. Μετὰ τὸ σκέπασμα τοποθετοῦν τὰ σκαπανικὰ ἐργαλεῖα πάνω στὸν τύμβο καὶ ἐκεῖ ἐπάνω σπάζουν μιὰ στάμνα γεμάτη νερό. Οἱ παρευρισκόμενες γυναῖκες σπεύδουν νὰ βρέξουν τὰ χέρια τους, γιὰ νὰ ξελαφρώση ἡ ψυχή τους.

Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴ στὸ σπίτι, μέσα στὴν αὐλὴ εἶναι τοποθετημένο ἕνα μπακίρι μὲ νερό, ἕνα πιάτο ἐπίσης γεμᾶτο νερὸ καὶ λίγα κάρβουνα σβησμένα. Καθένας παίρνει ἕνα κάρβουνο καὶ τὸ πετάει πίσω του καὶ κατόπιν πλένει τὰ χέρια του στὸ πιάτο. Ἡ σημασία τοῦ ἐθίμου αὐτοῦ εἶναι ὅτι ἀπεύχονται τὴν ἐπανάληψη τέτοιου γεγονότος στὸ σπίτι αὐτό.

Οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ φίλοι κάθονται σὲ τραπέζι καὶ τρῶνε γιὰ νὰ συγχωρέσουν τὸν πεθαμένο. Μετὰ τὸ τραπέζι ξεσκονίζουν ὅλο τὸ σπίτι.

Τὰ μνημόσυνα γίνονται στὶς 3 ἡμέρες, στὶς 9, στὶς 40 ἡμέρες, στοὺς 3 μῆνες, στοὺς 6, στοὺς 9 καὶ στὸ χρόνο, ἀποτελοῦνται δὲ ἀπὸ κόλυβα καὶ λειτουργιές.

Ἡ ἐπίσκεψη στὸ νεκροταφεῖο γίνεται κάθε Σάββατο ἐπὶ ἕνα ἔτος συνέχεια. Μαζὶ παίρνουν ἕνα μπουκέτο βασιλικὸ τὸ χειμώνα ἢ λουλούδια μὲ τὰ

όποΐα ραίνουν τό μνήμα. 'Ανάβουν κεριά καί θυμιατίζουν. 'Επάνω στό μνήμα ρίχνουν νερό γιά νά τό φρεσκάρουν.

Σέ 40 μέρες πιστεύουν, ότι ό νεκρός φουσκώνει καί σκάζει.

Οί γυναίκες πενθούν φορώντας μαύρα, ένώ οί άντρες άφήνουν ώς συνήθως τήν γενειάδα νά μεγαλώση.

Πάνω στόν τάφο τοποθετείται σταυρός πέτρινος μέ τό όνομα καί τά έτη γεννήσεως καί θανάτου, άνάλογα μέ τήν οίκονομική κατάσταση τών οίκείων. Οί ποιό εύσεβείς καί άοκνοι φυτεύουν λουλούδια καί περιποιούνται τόν τάφο.

Θεοδόσιογλου Βασιλική
Νηπιαγωγός

'Επιμέλεια
Κτενίδη Δημητρίου
Διδασκάλου

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΛΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

α) Κοινότητα.

1) 'Οργάνωση τής Κοινότητος παλιότερα:

Ή όργάνωση τής Κοινότητος δέν διέφερε άπό τή σημερινή. Ύπήρχε ό πρόεδρος, ό όποίος δέν ήταν αίρετός καί λεγόταν «μιουντιούρ». Τήν έδρα του τήν είχε στήν παλιά Βύσσα. Σέ κάθε χωριό τής Κοινότητος ύπήρχε ό σύμβουλος (άζάς). Τά δικαιώματα τού προέδρου καί τών άζάδων ήταν μεγάλα. Μπορούσαν καί νά έπιβάλουν τιμωρίες γιά μικροπαραβάσεις.

Ώς ύπάλληλοι τής Κοινότητος θεωρούνταν καί ό Γραμματέας (κιατίπ), οί άγροφύλακες (κουρουτζιού) καί οί άμπελοφύλακες (μπεχτσήδες). Όλους αύτούς φυσικά τούς πλήρωνε ή κοινότητα.

Ή θέση τού ίερέα ήταν ύψηλή. Οί κάτοικοι πολύ πιό θρήσκοι άπό σήμερα, έκκλησιάζονταν τακτικά καί πλήρωναν οί ίδιοι τόν παπά, γιά τήν έκτέλεση τών θρησκευτικών του καθηκόντων, σέ είδος.

2) Κοινοτικοί φόροι:

Κοινοτικά κτήματα γιά σπορά ή βοσκή, όπως ύπάρχουν σήμερα, δέν ύπήρχαν. Κάθε οίκογενειάρχης είχε πολλά κτήματα. Τά έσοδα όμως τής Κοινότητος άπό τή δεκάτη (ίσιούρ) ήσαν πολλά. 'Από τά κάθε είδους προϊόντα ή Κοινότητα είσέπραττε τό ένα δέκατο. Κάθε χωρικός ήταν ύποχρεωμένος νά με-

παφέρη ὁ ἴδιος τὸ δέκατο τῆς σοδειᾶς του στὶς κοινοτικὲς ἀποθῆκες (χαμπάρμπελι). Ἂν γέμιζαν οἱ ἀποθῆκες, λόγῳ τῆς μεγάλης σοδειᾶς, ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ παραδώση τὸ ποσὸ ποὺ χρωστοῦσε στὴν Ἀδριανούπολη, γιατὶ ἀλλοιῶς πλήρωνε μεγάλο πρόστιμο.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ φορολογία στὰ γεωργικὰ προϊόντα, ὑπῆρχε καὶ ἡ διπλῆ φορολογία στὰ ζῶα. Πλήρωναν φόρο στὴν κοινότητα τὸν λεγόμενο ὀτλὰκ - παρασσύ, ἀνάλογα βέβαια μὲ τὸν ἀριθμὸ καὶ τὸ εἶδος τῶν ζώων, τὸν ἴδιο ὅμως φόρο πλήρωναν καὶ στὸ κράτος.

Γιὰ τὰ φροῦτα εἶχαν ἄλλη φορολογία ποὺ τὴν ἀποκαλοῦσαν «νταντιές». Στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ σημειωθῆ τὸ ἑξῆς περίεργο: Σὲ κάθε περιοχὴ ἀμπελιῶν ὑπῆρχε ὁ ἀμπελοφύλακας (μπεχτσής). Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς κρατοῦσε στὰ χέρια του ἕνα μεγάλο ραβδὶ ποὺ ἀντικαθιστοῦσε τὰ σημερινὰ λογιστικὰ βιβλία. Κάθε νοικοκύρης εἶχε δικαίωμα νὰ ἐπισκεφθῆ τὸ ἀμπέλι του μόνον τὴν Κυριακή. Ἀφοῦ γέμιζε τὸ καλάθι του σταφύλια, περνοῦσε μπρὸς ἀπὸ τὸν ἀμπελοφύλακα, ὁ ὁποῖος σημείωνε πάνω στὸ ραβδί του καὶ σ' ὡρισμένο σημεῖο γιὰ τὸν καθένα χαραγιὲς μ' ἕνα σουγιαδάκι. Ἔτσι μιὰ γραμμὴ ἀντιστοιχοῦσε σὲ μιὰ ἐπίσκεψη. Ἡ διαδικασία αὐτὴ ἐπαναλαμβανόταν μέχρι τὸ τέλος τῆς συγκομιδῆς. Ὕστερα ὁ ἀμπελοφύλακας μαζὶ μὲ κάθε νοικοκύρη χωριστὰ μετροῦσαν τὶς γραμμὲς (κερτὶκ) καὶ ὑπολόγιζαν τὸ σύνολο τῶν παραχθέντων σταφυλιῶν. Ἡ φορολογία πάνω σ' αὐτὰ ξεπερνοῦσε τὸ δέκατο τῆς ὅλης παραγωγῆς.

Σήμερα πάλι οἱ ἴδιοι ἀμπελουργοὶ διορίζουν ἀμπελοφύλακα, ποὺ διαμένει μέρα - νύχτα στὴν περιοχὴ τῶν ἀμπελώνων ὣς τὴν ἡμέρα τοῦ τρύγου, ἀλλὰ τὰ καθήκοντά του περιορίζονται στὴ διαφύλαξη τῆς περιουσίας τῶν ἀμπελουργῶν καὶ μόνο. Ἀμείβεται βέβαια ἀπὸ τοὺς ἰδιοκτῆτες τῶν ἀμπελιῶν ἀνάλογα μὲ τὶς ἐκτάσεις ποὺ ἔχει ὁ καθένας.

3) Κοινωνικὲς τάξεις:

Σήμερα κοινωνικὲς τάξεις δὲν ὑπάρχουν. Στὰ παλιὰ χρόνια, ἐπὶ τουρκοκρατίας βέβαια, ὑπῆρχαν οἱ πλούσιοι (τσορμπατζῆδες) καὶ οἱ φτωχοὶ (φουκαράδες). Οἱ πρῶτοι φοροῦσαν ὡραῖα φορέματα καὶ παπούτσια, ἐνῶ οἱ δεύτεροι περιφέρονταν μὲ φτωχικὰ ροῦχα καὶ ξυπόλητοι ἢ μὲ τσαρούχια. Ντροπὴ ἦταν πλούσιος νὰ ντύνεται φτωχικὰ ἢ φτωχὸς νὰ φορῆ παπούτσια.

β) Οἰκογένεια:

Ἀρχηγὸς τῆς οἰκογένειας θεωρεῖται ὁ γεροντώτερος ἄρρενας στὴν οἰκογένεια. Σήμερα τίποτε τὸ ξέχωρο, τὸ ἄξιο λόγου δὲν παρουσιάζει ὁ ἀρχηγός. Παλιότερα ὅμως ἡ θέση του στὴν οἰκογένεια ἦταν κάτι τὸ πολὺ ὑψηλό.

Ὅ,τι ἔλεγε ὁ ἀρχηγὸς ἔπρεπε νὰ ἐκτελῆται χωρὶς καμμιὰ ἀντίρρηση. Αὐτὸς διάλεγε τὴ νύφη γιὰ τοὺς γυιοὺς καὶ τοὺς ἐγγονούς του. Εἶχε δικαίωμα νὰ τιμωρήση ὁποιοδήποτε μέλος τῆς οἰκογένειας γιὰ παραπτώματα, μὲ ὅποιο τρόπο ἤθελε.

Συνήθως πατέρας, παιδιά, ἐγγόνια, δισέγγονα συζοῦσαν. Ἔτσι παρουσίαζαν μεγαλύτερη δύναμη σὲ δύσκολες στιγμές, σὲ περίπτωση π.χ. ἐπιθέσεως ἐκ μέρους ληστῶν. Σήμερα λίγο ἢ καὶ καθόλου μένουν οἱ νιόπαντροι μαζὶ μὲ τοὺς γονεῖς.

Ἂν μιὰ γυναίκα ἦταν ἄτεκνη, ἔκανε δωρεὲς στὴν ἐκκλησία νὰ τὴν βοηθήση ὁ Θεὸς νὰ τῆς συγχωρέση τὶς ἁμαρτίες καὶ νὰ τῆς δώση παιδί.

γ) Συνεργασία καὶ ἀλληλοβοήθεια:

Σήμερα συνηθίζονται οἱ δανεικές, δηλαδὴ πηγαίνει μιὰ - δυὸ μέρες ἕνας στὸ κτῆμα τοῦ ἄλλου καὶ προσφέρει ἐργασία. Κατόπιν ὁ ἄλλος ἀνταποδίδει τὴν προσφερθεῖσα ἐργασία βοηθῶντας κι' αὐτὸς τὶς ἀνάλογιες ἡμέρες.

Σὲ παλιότερα χρόνια ἐκτὸς ἀπὸ τὶς δανεικὲς (ἐντουσλεμέ), εἶχαν καὶ τοῦτο: στοὺς πάμφτωχους ποὺ δὲν εἶχαν οὔτε ζευγάρι ζώων πρόσφεραν βοήθεια χωρὶς ἀντάλλαγμα. Πήγαιναν δηλαδὴ οἱ εὐκατάστατοι χωρικοὶ στὰ κτήματα τῶν φτωχῶν, τὰ ὤργωναν καὶ τὰ ἔσπερναν γιὰ λογαριασμὸ τῶν νοικοκυραίων τους.

Γι' ἀνέγερση σχολείων ἢ ἐκκλησίας προσφέρουν ὅλοι τώρα, ὅπως καὶ πρίν, προσωπικὴ ἐργασία.

δ) Ἐθιμικὸ δίκαιο τοῦ λαοῦ:

Α'. Γενικὲς ἀρχές.

Παλιότερα ἀπὸ δεκαοχτὼ ἐτῶν καὶ ἄνω ὁ νέος καὶ ἡ νέα θεωροῦνταν ἐνήλικοι. Πρὸ τοῦ 1922 συνεταιρισμοὶ δὲν ὑπῆρχαν.

Β'. Ἐνοχικὸ δίκαιο.

Σὲ κάθε ἀγοραπωλησία καὶ κατὰ τὴν ὥρα τῆς συμφωνίας δίδεται τὸ λεγόμενο καπάρο. Σὲ περίπτωση μετανοίας τοῦ πωλητοῦ τὸ καπάρο ἐπιστρέφεται στὸ διπλάσιο, ἐνῶ σὲ περίπτωση μετανοίας τοῦ ἀγοραστοῦ δὲν ἐπιστρέφεται. Ἄλλοτε οἱ περισσότερες συμφωνίες ἀγοραπωλησίας γινόταν χωρὶς καπάριο. Ὁ λόγος ἐφ' ὅσον δόθηκε ἀποτελοῦσε συμβόλαιο.

Δάνειο: Τὰ χρηματικὰ δάνεια γίνονται σήμερα, ὅπως καὶ σὲ παλιότερα χρόνια μὲ γραμμάτια ἢ ἐνώπιον μαρτύρων ἢ καὶ χωρὶς μάρτυρες, μὲ μόνο τὸ δόσιμο τοῦ λόγου τῶν ἐνδιαφερομένων. Οἱ τόκοι ἄλλοτε ἦσαν πολὺ ὑψηλοί,

ξεπερνοῦσαν πολλὲς φορὲς τὸ ἑξῆντα τοῖς ἑκατὸν τοῦ δανεισθέντος χρήματος.

Πωλήσεις: Οἱ πωλήσεις γίνονταν ἄλλοτε μὲ προφορικὴ συμφωνία παρουσία μαρτύρων. Πολὺ σπάνια πήγαιναν σὲ συμβολαιογραφεῖο. Καθένας προτιμοῦσε νὰ πουλήσῃ τὰ κτήματά του σὲ συγγενεῖς.

Γ΄. Ἐμπράγματο δίκαιο:

Κυριότητα πράγματος: Προκειμένου γιὰ ἀγροτικὰ κτήματα, σήμερα ἀπαιτεῖται συμβόλαιο ἢ τίτλος κυριότητος. Σὲ παλιότερα χρόνια τὸ συμβόλαιο ἦταν φαινόμενο σπάνιο. Ὅσο γιὰ τὰ ζῶα, ἄλλοτε καὶ στὰ σημερινὰ χρόνια τὰ σημαδεύουν χαράζοντας ἕνα μέρος ἀπὸ τὰ κέρατά τους.

Δ΄. Οἰκογενειακὸ δίκαιο:

Μνηστεία: Γιὰ νὰ μνηστευθοῦν δυὸ νέοι δὲν λαμβάνεται σχεδὸν καθόλου ὑπ' ὄψη ἡ ἡλικία. Πολλὲς φορές, ἐπειδὴ γίνεται διανομὴ γεωργικῶν κλήρων σὲ ἀκτήμονες οἰκογένειες, οἱ νέοι καὶ οἱ νέες ἀρραβωνιάζονται ἀπὸ δεκατεσσάρων χρόνων. Σὲ λίγες μέρες παντρεύονται γιὰ νὰ προλάβουν τὴ διανομή. Ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ ἀρραβώνα οἱ νέοι ἀποκτοῦν ὅλα τὰ δικαιώματα τῶν συζύγων. Στὰ παλιὰ χρόνια ὁ ἀρραβώντας γινόταν ὡς ἑξῆς: Ἀπὸ μέρους τοῦ γαμπροῦ τρεῖς - τέσσερις ἡλικιωμένοι ἄντρες πήγαιναν καὶ ζητοῦσαν τὴν κοπέλλα ἀπὸ τὸν πατέρα της. Ἂν ὁ πατέρας ἢ ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογένειας ἔδινε τὸ λόγο του, προχωροῦσαν στὶς λεπτομέρειες. Τυπικὰ ρωτοῦσαν τὴν κοπέλλα ἂν δέχεται, ἀλλά, ὁποια καὶ ἂν ἦταν ἡ ἀπάντησή της, δὲν μετέβαλλε τὴν ἀπόφαση τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογένειας. Ὁ πατέρας τοῦ νέου δώριζε στὸν πατέρα τῆς νέας δυὸ - τρεῖς χρυσὲς λίρες (μπαμπὰ χάκ). Εἶναι ἕνα ἔθιμο ποὺ ἀσφαλῶς προῆλθε ἀπὸ τοὺς ἀνατολικοὺς λαοὺς καὶ ποὺ συνηθίζεται ἀκόμη μεταξὺ τῶν μουσουλμάνων. Ὁ νέος ἀναλάμβανε ὅλα τὰ ἔξοδα γιὰ τὴν προετοιμασία τῆς προίκας. Μέχρι τὴν ἡμέρα τοῦ γάμου οἱ μνηστευμένοι, ἀντίθετα πρὸς ὅ,τι συμβαίνει σήμερα, δὲν ἔρχονταν μεταξύ τους σὲ ἐπαφή.

Γάμος: Ἡ ἡλικία γιὰ τὸ γάμο δὲν ἔχει σημασία σήμερα, παλιότερα ὅμως ἔπρεπε καὶ οἱ δυὸ νὰ εἶχαν περάσει τὰ εἰκοσιένα χρόνια. Σὲ περίπτωση θανάτου τῆς συζύγου καὶ ἐφ' ὅσον ὑπάρχει παιδὶ ἡ περιουσία ἡ προερχομένη ἀπὸ τὴν μητέρα παραμένει στὸν πατέρα. Ἂν δὲν ὑπάρχῃ παιδὶ ἡ περιουσία τῆς συζύγου, ἐπιστρέφεται στὸν πατέρα της. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ μὲ τὸ θάνατο τοῦ συζύγου.

Ε΄. Κληρονομικὸ δίκαιο:

Διανομὴ τῆς πατρικῆς περιουσίας δυνατὸ νὰ γίνῃ καὶ ἐν ὅσῳ ζῇ ὁ πατέ-

ρας. Κρατεῖ αὐτὸς ἕνα μικρὸ μέρος τῆς περιουσίας γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ τὴν ὑπόλοιπη τὴν μοιράζει. Μετὰ τὸ θάνατό του τὰ παιδιὰ μοιράζονταν ἐξ ἴσου τὴν πατρικὴ περιουσία. Στὰ παλιὰ χρόνια δικαίωμα κληρονομιᾶς εἶχαν μόνο τ' ἀγόρια.

ΣΤ'. Ἐμπορικὸ δίκαιο:

Κάθε βδομάδα γινόταν ἄλλοτε τὸ ζωοπάζαρο (χαϊβὰν - παζάρ). Πλῆθος ζώων καὶ ἀνθρώπων συγκεντρωνόταν στὴν περιοχὴ τοῦ παζαριοῦ. Κατὰ τὴν πώληση τοῦ ζώου, ἀφοῦ γινόταν ἡ συμφωνία ὁ πωλητὴς ἔπαιρνε μιὰ χούφτα χῶμα καὶ τὸ πασπάλιζε ἐπάνω στὸ ζῶο ἀπὸ τὸ κεφάλι ὣς τὴν οὐρά. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο νόμιζε ὅτι πουλοῦσε τὸ ζῶο, ἀλλὰ ὄχι καὶ τὴν τύχη αὐτοῦ.

Ζ'. Ποινικὸ δίκαιο.

Παλιότερα, ἀλλὰ καὶ σήμερα, ὁ ραβδισμός, τὸ χαστούκισμα καὶ ἄλλες σημαντικὲς ποινὲς ἦσαν συνηθισμένες. Τὸ ξύρισμα τῆς μισῆς κόμης, ποὺ ἐφαρμόζανε ἄλλοτε γιὰ μικροπαραβάσεις, ἔχει ἐξαλειφθῆ. Στὸν ἐγκληματία, μιὰ ἀπὸ τὶς μεγάλες τιμωρίες ποὺ τοῦ ἐπέβαλλαν ἦταν καὶ ἡ τοποθέτηση πυρωμένης πυροστιᾶς ἐπάνω στὸ κεφάλι του.

ΛΑΪΚΗ ΙΑΤΡΙΚΗ

1. Δοξασίες τοῦ λαοῦ γιὰ τὶς ἀσθένειες καὶ τὰ αἴτιά τους.

Αἴτια φυσικά: Πίστευαν καὶ πιστεύουν καὶ σήμερα, ὅτι οἱ ἀρρώστειες μπορεῖ νὰ προέρχωνται ἀπὸ κρυολόγημα, ἀπὸ στενοχώρια, ἀπὸ κακὴ διατροφὴ ἢ ἀπὸ κακὸ μάτι.

Αἴτια ὑπερφυσικά: Πιστεύεται ὅτι μιὰ ἀρρώστια μπορεῖ νὰ στέλνεται ἀπὸ τὸ Θεὸ ἢ ἀπὸ τὸ φάντασμα ἢ ἀπὸ τὶς νεράϊδες (τζιαντού).

2. Ὀνόματα ἀσθενειῶν: Ντολόζια (κρυολόγημα), τσιτὲκ (εὐλογιά), πανούκλα κλπ.

Τρόπος θεραπείας τῶν ἀσθενειῶν:

Σὲ περασμένα χρόνια ὑπῆρχαν γρηές, ποὺ ἔκαμναν τὴ διάγνωση τῶν ἀσθενειῶν. Μετὰ τὴ διάγνωση μὲ ἕνα ματσάκι βασιλικὸ καὶ μὲ γλυκὸ νερὸ ράντιζαν τὸ μέρος στὸ ὁποῖο εἶχε οὐρήσει ὁ ἄρρωστος τὴ νύχτα. Ἂν ὁ ἄρρωστος δὲν γινόταν καλά, ἔκαναν κουλούρια γλυκὰ καὶ τὰ ἄφηναν κοντὰ στὴ βρύση τοῦ χωριοῦ ἀπὸ βραδίς. Τὸ πρωῒ ὁ πρῶτος ποὺ πήγαινε στὴ βρύση

ἔπρεπε νὰ τὰ φάη, γιὰ νὰ γίνη καλὰ ὁ ἄρρωστος. Ἂν καὶ πάλι δὲν γιατρευόταν ὁ ἄρρωστος, ἄφηναν ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι του ἕνα πιάτο μὲ γλυκό, γιὰ νὰ τὸ φάη ἡ ἀρρώστια, ποὺ τῆς ἔδιναν ἀνθρώπινη μορφή, καὶ νἄ φύγη. Τέλος πήγαιναν τὸν ἄρρωστο στὸ Χάτζα νὰ τὸν διαβάση. Ἂν τελικὰ ὁ ἄρρωστος πέθαινε, λέγαν: γραμμένο ἦταν.

4. Ἀρρώστιες τῶν ζώων.

Ἀρρώστιες τῶν ζώων εἶναι οἱ ἑξῆς: Τὸ φούσκωμα (σιστή), ἡ εὐλογιὰ (τσιτσέκ) ἡ ζάλη (καράγιαναχ) καὶ ἄλλες. Χαρακτηριστικὸς εἶναι ὁ τρόπος θεραπείας τῆς τελευταίας ἀρρώστιας. Μαζευόταν ὅλο τὸ χωριό, ἀφοῦ προηγουμένως ἔσβηναν ὅλες τὶς φωτιὲς μέσα στὸ χωριό, σὲ μέρος ποὺ συνώρευαν τρία χωριά. Ἐκεῖ τρίβοντας δύο ξύλα ἄναβαν φωτιά. Ὕστερα ὁ ἀγελαδάρης τοῦ χωριοῦ ἔβγαζε ὅλα τὰ ροῦχα του καὶ περνοῦσε ἕνα - ἕνα ὅλα τὰ ζῶα τοῦ χωριοῦ πάνω ἀπὸ τὴ φωτιά. Ἔτσι πίστευαν πὼς ἡ ἀρρώστια ἔφευγε ἀπὸ τὰ ζῶα. Ἂν πάλι συνέχιζαν τὰ ζῶα νὰ εἶναι ἄρρωστα ἔλεγαν: κάποιος δὲν θὰ εἶχε σβήσει καλὰ τὴ φωτιὰ στὸ σπίτι του, τὴ μέρα τῆς τελετῆς.

ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΔΑΙΜΟΝΙΚΩΝ ΟΝΤΩΝ

Πίστευαν καὶ πιστεύουν ἀκόμη στὴν ὕπαρξη νεράϊδων, φαντασμάτων, διαβόλων κλπ. Στὰ παλιὰ χρόνια φαντάζονταν, πὼς σὲ ὡρισμένο μέρος ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ καὶ κατὰ τὰ μεσάνυχτα πιάνονταν στὸ χορὸ οἱ νεράϊδες καὶ ὅποιος περνοῦσε ἐκείνη τὴν ὥρα ἀπ' ἐκεῖ τὸν ἔπαιρναν στὸ χορὸ καὶ δὲν τὸν ἄφηναν νὰ ξαναγυρίση στὸ σπίτι του. Τὸ ἴσκιωμα πιστεύουν ὅτι ἐπιδρᾶ στὸν ἄνθρωπο. Ὅταν κανεὶς παθαίνη ἀπὸ ἴσκιωμα πηγαίνει στὸ Χότζα καὶ τὸν διαβάζει.

ΝΕΚΡΟΙ ΚΑΙ ΨΥΧΕΣ

Ἡ ψυχὴ τοῦ νεκροῦ ἐπὶ σαράντα μέρες περιφέρεται μέσα στὸ σπίτι ὑπὸ μορφὴ μυίγας. Τὴν τεσσαρακοστὴ μέρα ξενυχτοῦν οἱ οἰκεῖοι γιὰ νὰ ξαποστείλουν τὴν ψυχὴ στὸν ἄλλο κόσμο. Ἂν τύχη καὶ περάση γάτα ἐπάνω ἀπὸ νεκρό, θὰ πεθάνη καὶ ἄλλος ἀπὸ τὸ ἴδιο σπίτι. Γι' αὐτὸ τὴν πρώτη βραδιὰ ποὺ ξενυχτοῦν τὸ νεκρό, δὲν ἀφήνουν τὴ γάτα νὰ μπῆ μέσα στὸ δωμάτιο. Ὅταν ὁ παπᾶς πηγαίνη τὸν νεκρὸ στὸ νεκροταφεῖο, δὲν πρέπει νὰ γυρίση καὶ νὰ δῆ πρὸς τὰ πίσω, γιατὶ αὐτὸ σημαίνει, ὅτι θὰ πάη καὶ ἄλλον ἀπὸ τὸ ἴδιο σπίτι.

Μετὰ ἐννέα χρόνια ξεθάβουν τὸ νεκρό. Ἂν δὲν ἔχῃ λυώσει, εἶχε πολλὲς ἁμαρτίες.

ΑΣΤΡΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΑ

α) Ὁ ἥλιος καὶ τὸ φεγγάρι. Ὁ ἥλιος καὶ τὸ φεγγάρι εἶναι ἀδέλφια. Ἡ κηλίδα τοῦ φεγγαριοῦ εἶναι μιὰ κίτρινη γελάδα. Ὅταν γίνεται ἔκλειψη σελήνης οἱ μάγισσες κατεβάζουν τὴν γελάδα στὴ γῆ καὶ γι' αὐτό, χάνεται τὸ φεγγάρι. Τότε οἱ ἄντρες πυροβολοῦν τὶς νύχτες γιὰ νὰ ξαναφύγῃ ἡ γελάδα καὶ νὰ πάῃ στὸ φεγγάρι. Ὅταν γίνεται ἔκλειψη ἡλίου, ὁ Θεὸς πῆρε ἕνα κομμάτι ἀπ' αὐτὸν καὶ ἀπειλεῖ τοὺς ἀνθρώπους, πώς, ἂν δὲν καθίσουν φρόνιμα, θὰ ρίξῃ καὶ θὰ τοὺς κάψῃ.

Πρόγνωση τοῦ καιροῦ. Ὅταν ὁ ἥλιος ἀπὸ μιὰ μεριά του ρίχνει πιὸ πολλὲς ἀκτίνες, λόγῳ μερικῆς συννεφιᾶς, θὰ βρέξῃ. Ἂν τὸ φεγγάρι ἔχῃ στεφάνι, ὁ καιρὸς θὰ χαλάσῃ.

β) Ἀστέρια. Στὸν καθένα ἀντιστοιχεῖ ἕνα ἀστέρι τοῦ οὐρανοῦ. Ὅταν τὸ ἀστέρι χαθῆ, τότε χάνεται καὶ ὁ ἄνθρωπος στὸν ὁποῖο ἀνήκει.

Γαλαξίας. Κάποιος ἔκλεψε ἄχυρο ἀπὸ τὸ νουνό του, ἀλλὰ ὁ Θεὸς τὸν τιμώρησε καὶ τὸ σκόρπισε στὸν οὐρανό. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ κλέβουμε τὸν νουνό μας γιατὶ θὰ μᾶς τιμωρήσῃ ὁ Θεός.

Πούλια. Τὴν ἔβαλε ὁ Θεὸς γιὰ νὰ ὑπολογίζουν οἱ ἄνθρωποι τὴν ὥρα.

Μεγάλη ἄρκτος. Ἦταν κάποτε ἁμάξι ἐπάνω στὴ γῆ. Ἐπειδὴ τὰ ζῶα ποὺ τὸ ἔσερναν κινδύνευαν ἀπὸ τοὺς λύκους, τὰ πῆρε ὁ Θεὸς πάνω στὸν οὐρανό.

Μῆνες. Τυχερὸς μήνας εἶναι ὁ Μάης.

Τυχερὲς μέρες τῆς ἑβδομάδος, ἡ Κυριακὴ καὶ ἡ Δευτέρα. Τὴν Τρίτη καὶ τὸ Σάββατο δὲν γίνεται ἔναρξη καμμιᾶς ἐργασίας. Ὁ Σαββατογεννημένος ματιάζει. Ἡ 14η κάθε μηνὸς εἶναι τυχερὴ μέρα.

γ) Ἄνεμοι. Ὁ Θεὸς ἔχει κλεισμένους τοὺς ἀνέμους καὶ ὅταν θέλῃ τοὺς ἀμολάει. Ἂν βρεθῆ κανεὶς μέσα σὲ ἀνεμοστρόβιλο, χάνει τὴ φωνή του.

Ἀστραπή. Ὁ Ἅγιος Ἠλίας κυνηγάει τὸ θηρίο λάμια καὶ ρίχνει φωτιὰ νὰ τὸ σκοτώσῃ. Ἂν ἡ λάμια πιῆ τὸ νερὸ τοῦ οὐρανοῦ, δὲν βρέχει.

Ἶρις. Βράχηκε τὸ ζωνάρι τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ἅπλωσε νὰ στεγνώσῃ. Ὅταν τὰ πρόβατα τινάζωνται ἢ λαλοῦν οἱ πετεινοί, θὰ βρέξῃ. Ὅταν πρόκειται νὰ

χιονίση τὰ ζῶα τρῶνε λαίμαργα. Ἡ γάτα εἶναι στραμμένη καὶ νίβεται πρὸς τὸ μέρος ἀπ' ὅπου θὰ ἔρθη ἡ βροχή. Ὅταν τὰ πουλιὰ πηγαίνουν κοπάδια πρὸς τὸν νότο, θὰ χαλάση ὁ καιρός.

Κοτίνης Γεώργιος
Διδάσκαλος

Ἐπιμέλεια διδασκάλου
Κτενίδη Δημητρίου

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Παιδικὰ καὶ ἀθλητικὰ ἀγωνίσματα:

Στὰ χρόνια μας τὰ παιδιὰ παίζουν ὅ,τι παίζουν ὅλα τὰ Ἑλληνόπουλα. Τὸ ποδόσφαιρο εἶναι τὸ ἀγαπητὸ παιγνίδι μικρῶν καὶ μεγάλων. Τὰ κορίτσια τρελλαίνονται νὰ παίζουν ὧρες ὁλόκληρες μὲ τὸ τόπι πάνω σὲ καμμιὰ τσιμεντόπλακα.

Στὰ παλιὰ χρόνια τὸ κύριο καὶ μοναδικὸ ἀγώνισμα στὸ ὁποῖο μὲ μεγάλη μανία ἐπιδίδονταν τὰ παιδιὰ καὶ οἱ ἔφηβοι ἦταν τὸ πάλεμα. Ἀπὸ τὴν ἡλικία τῶν ἓξ - ἑπτὰ χρόνων μέχρις ὅτου ἐνηλικιωθοῦν καὶ παντρευθοῦν, γυμνάζονταν μὲ τὸ ἀγώνισμα αὐτό, ποὺ εἶχε καταστῆ ἀναγκαῖο λόγῳ τῶν ἐπικρατουσῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν.

Ὅπως εἶναι γνωστὸ στὸ ἀγώνισμα αὐτὸ παίρνουν μέρος δύο ἄτομα τιθέμενα τὸ ἕνα ἀπέναντι στὸ ἄλλο σὰν ἀντίπαλοι. Ἰσοπαλία δὲν ὑπάρχει. Νικητὴς ἀναδεικνύεται ἐκεῖνος, ποὺ θὰ καταφέρη νὰ ρίξη τὸν ἀντίπαλό του κάτω καὶ θὰ κατορθώση νὰ ἀναποδογυρίση ὥστε οἱ ὠμοπλάτες του νὰ ἐφάπτωνται στὸ ἔδαφος. Θεωρεῖται ἐπίσης νικητὴς αὐτὸς ποὺ θὰ κατορθώση νὰ ἀνασηκώση τὸν ἀντίπαλο καὶ νὰ τὸν φέρη τούμπα πάνω ἀπὸ τοὺς δικούς του ὤμους. Χτυπήματα ἀπαγορεύονται.

Ἀγωνιζόμενοι ἀπὸ μικρὰ παιδιά, ὅταν ἔφταναν στὴν ἐφηβικὴ ἡλικία διακρίνονταν οἱ καλλίτεροι παλαιστές. Μεταξύ των ἀναπτύσσονταν εὐγενὴς ἅμιλλα καὶ μάθαιναν νὰ ἀγωνίζωνται βασιζόμενοι μόνο στὶς δικές τους δυνάμεις.

Παλαιστικοὶ ἀγῶνες γίνονταν στὰ πανηγύρια καὶ στὶς μεγάλες γιορτές. Σ' αὐτοὺς ἔπαιρναν μέρος οἱ καλλίτεροι παλαιστὲς καὶ ἀναδεικνυόταν ὁ πρῶτος. Ὑπῆρχαν καὶ ἀθλοθετήματα, συνήθως ἕνα ἀρνί, σπάνια δὲ καὶ χρηματικὰ ποσά.

Ὅλοι οἱ παλαιστές, ἀλλὰ κυρίως ὁ πρωτοπαλαιστὴς ἔχαιραν ἐκτιμήσεως καὶ τοὺς καμάρωνε ὅλο τὸ χωριό. Τυχερὴ ἡ κοπέλλα ποὺ παντρευόταν τὸ πιὸ γερὸ παλληκάρι.

Χοροί, μουσική και μουσικά όργανα :

Όλοι οι χοροί πού χορεύονταν στά παλιά χρόνια χορεύονται καί σήμερα. Είναι δέ αυτοί οί έξής: 1) συρτός, 2) ντουλαμάς, 3) κλαρίνο κασάπικο, 4) γκάϊντα σιουμέ, 5) καρσιλαμάς. Άπό αυτούς ό συρτός, τό κλαρίνο κασάπικο καί ό καρσιλαμάς, είναι μικτοί, δηλαδή χορεύονται άπό άντρες καί γυναίκες. Οί άλλοι είναι καθαρώς ανδρικοί. Ίδιαίτεροι γυναικεΐοι χοροί δέν υπάρχουν.

Όλοι οί χοροί χορεύονται σ' όλες τίς περιστάσεις, γλέντια, γάμους, άποκρηές, όνομαστικές γιορτές, πανηγύρια κλπ. Ό καρσιλαμάς χορεύεται συνήθως στούς γάμους.

Ό συρτός χορεύεται άπό πολλούς. Είναι κυκλικός χορός, όπου οί χορευτές πιάνονται άπό τά χέρια. Είναι ό γνωστότατος συρτός καί χορεύεται μέ τό τραγούδι «Βαγγελιώ κυρά Βαγγελιώ».

Ό ντουλαμάς, πού, όπως είπαμε, είναι χορός άνδρικός, χορεύεται άπό άνδρες, πού στέκονται άντικρυστά, γι' αυτό καί λέγεται συγκαθιστός.

Ό χορός κλαρίνο κασάπικο ή χασαποσέρβικο χορεύεται σέ κύκλο. Οί χορευτές πιάνονται άπό τούς ώμους. Είναι χορός γρήγορος μέ γρήγορο ρυθμό.

Ό χορός γκάϊντα σιουσμέ χορεύεται άπό δύο άντρες καί μπορεί νά χαρακτηρισθή στατικός χορός, γιατί οί χορευτές δέν κάνουν βηματισμούς, άλλά κινούν ρυθμικά διάφορα μέλη τού σώματός των, άνάλογα μέ τόν ρυθμό μουσικής. Τό όνομά του τό πήρε άπό τό μουσικό όργανο γκάϊντα (άσκαυλος) μέ τή μουσική τού όποίου χορεύεται.

Ό καρσιλαμάς είναι καθαρώς χορός τού γάμου. Χορεύεται άπό τό σόϊ τής νύφης όταν πηγαίνουν τήν προίκα στό σπίτι τού γαμπρού. Είναι χορός ρυθμικώτατος καί οί χορευτές κρατούν στά χέρια τους ένα άντικείμενο, συνήθως άπό τήν προίκα τής νύφης, καθρέπτη, σκούπα, τέντζερε κλπ.

Στόν συρτό τραγουδούν οί όργανοπαίχτες. Ό ντουλαμάς χορεύεται μέ σόλο μουσική.

Ό χορός γκάϊντα σιουσμέ χορεύεται μέ μουσική μόνο άπό γκάϊντα, ένώ όταν σταματάη τό όργανο τραγουδούν οί όργανοπαίχτες. Αυτό γίνεται διαδοχικά.

Ό καρσιλαμάς χορεύεται μόνο μέ μουσική χωρίς τραγούδια. Στό χορό τηρείται πάντοτε σειρά μεταξύ τών χορευτών. Προκειμένου γιά γιορτή ή πανηγύρι, μπροστά χορεύει ό γεροντώτερος καί άκολουθούν οί άλλοι, άνάλογα μέ τήν ηλικία τους. Σέ οίκογενειακό γλέντι τόν χορό τόν σέρνει ό άρχηγός τής οίκογένειας, ένώ στό γάμο ό γαμπρός μέ τή νύφη, άκολουθούν οί συμπεθέροι καί τελευταία οί λοιποί.

ΜΟΥΣΙΚΗ

Οἱ παλιοὶ λαϊκοὶ ὀργανοπαῖκτες ἔχουν πεθάνει χωρὶς νὰ ἔχουν κληροδοτήσει τὴ μουσική του τέχνη σὲ νεώτερους.

Τὰ μουσικὰ ὄργανα διακρίνονται σὲ πνευστὰ καὶ ἔγχορδα. Πνευστὰ εἶναι τὸ κλαρίνο καὶ ἡ γκάϊντα. Ἔγχορδα τὸ βιολὶ καὶ τὸ οὔτι.

Τὸ κλαρίνο εἶναι πὸ γνωστὸ σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ γκάϊντα (ἄσκαυλος) εἶναι ἕνα πνευστὸ ὄργανο λαϊκῆς ἐπινοήσεως. Κατασκευάζεται ἀπὸ ὁλόκληρο δέρμα ἀρνιοῦ. Μετὰ τὸ γδάρσιμο, τὸ δέρμα καθαρίζεται ἀπὸ τὸ μαλλί, ἁλατίζεται καὶ ἀφήνεται στὸν ἥλιο νὰ ξεραθῆ. Κατόπιν δένουν τὶς τρύπες ποὺ ἔχουν μείνει ἀπὸ τὰ ἄκρα, τὴν ἕδρα καὶ τὸν αὐχένα, ἀφήνοντας ἐλεύθερες τὶς τρύπες τῶν μπροστινῶν ἄκρων. Στὴ μιὰ ἀπ' αὐτὲς ἐφαρμόζεται ἕνας μικρὸς ξύλινος σωλήνας καὶ στὴν ἄλλη ἕνας μακρὺς κάπως σωλήνας ἐπίσης ξύλινος μὲ τρύπες σὰν φλογέρα.

Ὁ ὀργανοπαίχτης γεμίζει τὸν ἀσκὸ ἀέρα ἀπὸ τὸν μικρὸ σωλήνα, ὁ ὁποῖος βγαίνοντας ἀπὸ τὸν ἄλλο σωλήνα μετατρέπεται σὲ μουσικὸ ἦχο. Φράσσοντας ἄλλοτε τὴν μιὰ καὶ ἄλλοτε τὴν ἄλλη τρύπα μὲ τὰ δάχτυλά του ὁ ὀργανοπαίχτης σχηματίζει τὶς μουσικὲς νότες.

Τὸ οὔτι εἶναι ἔγχορδο ποὺ μοιάζει μὲ μπουζούκι, μὲ τὴ διαφορὰ ποὺ ἔχει κατὰ πολὺ μικρότερη τὴν ξύλινη λαβή, κατὰ μῆκος τῆς ὁποίας εἶναι τεντωμένες οἱ χορδές.

Οἱ ὀργανοπαῖκτες πληρώνονται, ὅταν παίζουν σὲ γιορτές, πανηγύρια κλπ. Ἐκεῖνος ποὺ παραγγέλλει τὸ τραγούδι δίνει ἀμοιβὴ τὴν λεγόμενη «πάρσα».

Ἐπιμέλεια
Κτενίδη Δημητρίου
Διδασκάλου

Γκιούρδας Χαράλαμπος
Διδάσκαλος

ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΚΑΤΑ ΤΙΣ ΓΙΟΡΤΕΣ

Τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τοῦ Ὀρθοδόξου Χριστιανικοῦ κόσμου παρατηροῦνται καὶ ἐδῶ. Ἐκτὸς βέβαια ἀπὸ τὰ γνωστὰ στὸ Πανελλήνιο ἔθιμα ὑπάρχουν καὶ τοπικά, ποὺ στὸν ξένο καμμιὰ φορὰ φαίνονται παράδοξα, ἀλλὰ καὶ τέρπουν μὲ τὴν γραφικότητά τους.

Τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων π.χ. ἐκτὸς ἀπὸ τὰ συνηθισμένα κάλαντα, τὰ παιδιὰ ἐδῶ στὸ Θούριο πραγματοποιοῦν καὶ ἄλλο εἶδος καλάντων. Τὰ ξημερώματα τῆς παραμονῆς σηκώνονται ἀπὸ τὸ κρεββάτι τους, ντύνονται βιαστικά, παίρνουν ἕνα καλάθι στὸ χέρι καὶ βγαίνουν στὸ δρόμο. Σὲ λίγη ὥρα τὸ χωριὸ γεμίζει ἀπὸ φωνές. Οἱ πιτσιρικάδες πηγαίνουν στὰ πιὸ γνωστὰ σπίτια καὶ φωνάζουν «κόλιντα», «κόλιντα», «κόλιντα». Οἱ νοικοκυρὲς ἔχουν ξυπνήσει ἤδη καὶ βγαίνουν καὶ τὰ δέχονται. Δίνουν διάφορα δῶρα. Ἄλλοτε, τὸ μόνο δῶρο ἦταν λίγες φοῦχτες καλαμπόκι, ἐνῶ τώρα προτιμοῦνται τὰ φροῦτα καὶ τὰ γλυκίσματα.

Παρόμοιο ἔθιμο ὑπάρχει καὶ γιὰ τὰ ξημερώματα τῆς Πρωτοχρονιᾶς. Τρεῖς - τέσσερις ὧρες πρὶν ξημερώση, τὸ χωριὸ γεμίζει ἀπὸ φωνές. Αὐτὴ τὴ φορὰ φωνάζουν «σούρμπα». Ἡ νοικοκυρὰ ἀνοίγει τὴν πόρτα καὶ τὰ μπάζει μέσα στὸ σπίτι. Ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς παρέας κρατεῖ στὸ χέρι μιὰ βέργα, ποὺ τὴν ἔχουν ξεφλουδίσει μ' ἕνα μαχαίρι, ἀλλὰ οἱ σχίζες κρατοῦν ἀπὸ μιὰ ἄκρη καὶ σχηματίζουν μιὰ φούντα. Τὴ βέργα αὐτὴ τὴν ἐπιθέτει ἐπάνω στὰ κεφάλια ὅλων τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας, πρῶτα βέβαια στοῦ ἀρχηγοῦ. Ἡ σπιτονοικοκυρὰ κόβει ἕνα κομμάτι ξύλο ἀπὸ τὶς σχίζες καὶ τὸ κρατεῖ. Τὸ πρωΐ ζεσταίνει νερὸ μέσα στὸ ὁποῖο ἔχει ρίξει τὸ κομμάτι τὴ σχίζα, καὶ μ' αὐτὸ λούζονται ὅλοι. Πιστεύουν, ὅτι μ' αὐτὸν τὸν τρόπο διαφυλάττουν τὴν ὑγεία τους γιὰ ὅλο τὸ χρόνο. Ὅ,τι γίνεται μὲ τοὺς ἀνθρώπους, γίνεται καὶ μὲ τὰ ζῶα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ μπάνιο βέβαια. Ἔτσι τὰ ζῶα ποὺ ἀγγίχτηκαν μὲ τὸ ξύλο τῶν παιδιῶν θὰ εἶναι εὐλογημένα ὅλο τὸ χρόνο.

Πρέπει νὰ σημειώσωμε, ὅτι τὰ παιδιὰ πρὶν μποῦν μέσα στὸ σπίτι τραγουδοῦν τὸ ἑξῆς:

Σούρμπα,[1] σούρμπα, γιὰ χαρά,
γιὰ σταφίδα, γιὰ παρά.
Ὅσες τρύπες στὸ ντριμὸν[2]
κι' ἄλλα τόσα γίδια,
δώσει μας καρύδια
σπάσιτ' στὰ κεραμίδια.
Σήκου, σήκου ἀφέντη μ'
κι' ἂν κοιμᾶσαι σήκου κάτσι,
σήκου, ἄναψε τὴ λάμπα
σήκου δώσει μας καρύδια
σπάσιτ' στὰ κεραμίδια.

1. σούρμπα = σᾶς ἐγγίζομε γιὰ νὰ ζήσετε πολλὰ χρόνια (λέξη μᾶλλον βουλγάρικη).
2. ντριμὸν = κόσκινο ποὺ κοσκινίζουν τὸ σιτάρι.

Ἄλλο ἕνα γραφικώτατο ἔθιμο ποὺ ἐφαρμόζεται ἐδῶ στὸ Θούριο εἶναι ἡ «καμήλα». Λαμβάνει χώρα τὴν παραμονὴ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου. Στὰ παλιὰ χρόνια ἐτελεῖτο ἀπὸ μιὰ ὁμάδα νέων, ἀλλὰ σήμερα σχηματίζονται πολλὲς ὁμάδες καὶ κατασκευάζουν πολλὲς καμῆλες. Ἡ κατασκευὴ τῆς καμήλας γίνεται κατὰ τὸν ἀκόλουθο τρόπο: Κατασκευάζουν πρῶτα ἕνα πλαίσιο ἀπὸ ξύλα σὲ σχῆμα ἰσοσκελοῦς τραπεζίου μὲ τὶς πλάγιες πλευρὲς μεγαλύτερες ἀπὸ τὶς παράλληλες, οἱ ὁποῖες ἐξέχουν λίγο. Ἐπάνω σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο στηρίζουν ἕνα σκελετὸ ἀπὸ βέργες μουριᾶς καμπουριαστό. Πάνω στὸ σκελετὸ αὐτὸ ἐφαρμόζουν κουβέρτες χρώματος σταχτὶ καὶ ἔτσι σχηματίζεται ὁ κορμὸς τῆς καμήλας. Ἕνα κομμάτι ξύλο τυλιγμένο μὲ δέρμα λαγοῦ ἀποτελεῖ τὸ λαιμὸ καὶ ἕνα κρανίο προβάτου ἢ σκύλου ἀποτελεῖ τὸ κεφάλι. Δύο γυαλιστεροὶ βῶλοι ἀποτελοῦν τὰ μάτια καὶ μιὰ κόκκινη πιπεριὰ τὴ γλῶσσα. Ἡ οὐρὰ κατασκευάζεται μὲ μιὰ λωρίδα ἀπὸ προβιὰ ἢ μὲ μιὰ φούντα ἀπὸ μαλλιὰ κατάλληλα πλεγμένα. Ὅλο αὐτὸ τὸ σύστημα τὸ ἀνασηκώνουν δυὸ νέοι, τὸ σῶμα τῶν ὁποίων κρύβεται καὶ προβάλλουν μόνον τὰ τέσσερα πόδια. Στὸ λαιμὸ κρεμοῦν ἕνα κουδούνι. Ὁ καμηλάρης μεταμφιέζεται μὲ γυναικεῖα ροῦχα σὲ ἀνατολίτη. Στὸ πρόσωπο ρίχνει φοῦμο καὶ γίνεται σὰν ἀράπης.

Ἕνας τῆς παρέας κάνει τὸν ταμία καὶ οἱ ὑπόλοιποι ἀκολουθοῦν. Ἂν κανεὶς γνωρίζη μουσικὸ ὄργανο, συνοδεύει τὴν καμήλα στὶς παραστάσεις... Ξεκινοῦν λοιπὸν καὶ ἐπισκέπτονται τὰ σπίτια ποὺ χωριοῦ μὲ τὴ σειρά. Αὐτοὶ ποὺ ὑποβαστάζουν τὸ σῶμα τῆς καμήλας, μὲ κατάλληλες κινήσεις παριστάνουν τὸ περπάτημά της. Ὅταν μποῦν στὴν αὐλὴ τοῦ σπιτοῦ, τὸ ὄργανο παίζει κάποι σκοπὸ καὶ ἡ καμήλα χορεύει. Δηλαδὴ οἱ ὑποβαστάζοντες κάνουν διάφορες κινήσεις μιὰ μπρὸς καὶ μιὰ πίσω, ἄλλοτε χαμηλώνει ὁ ἕνας καὶ ἄλλοτε ὁ ἄλλος, ἐνῶ ὁ μπροστινὸς στρέφει καὶ τὸ κεφάλι τῆς καμήλας πρὸς διάφορες διευθύνσεις. Ὁ καμηλάρης μὲ μιὰ βέργα στὸ χέρι προσποιεῖται τὸν παλιάτσο, κάνοντας πὼς δέρνει τὴν καμήλα ἢ τὴν διατάζει. Οἱ νοικοκυρὲς μὲ μεγάλη εὐχαρίστηση δίνουν κάτι στὰ παιδιὰ καὶ αὐτὰ φεύγουν νὰ συνεχίσουν ἀλλοῦ. Στὸ ἔθιμο αὐτὸ ἀποδίδεται ἡ ἑρμηνεία ὅτι παριστάσει τὸν ἐρχομὸ τοῦ Ἄη - Βασίλη, ὁ ὁποῖος στὰ χρόνια ἐκεῖνα, ποὺ ἔλλειπαν τὰ συγκοινωνιακὰ μέσα, ταξίδευε μὲ καμήλα.

Β α σ ι λ ό π ι τ α. Ἡ βασιλόπιτα παρασκευάζεται καὶ κόβεται τὴν παραμονὴ τῆς Πρωτοχρονιᾶς, ὅπως παρασκευάζεται μιὰ συνηθισμένη τυρόπιτα. Ἀξιοπερίεργος εἶναι ὁ τρόπος τοῦ κοψίματος. Ἡ νοικοκυρὰ μοιράζει νοερὰ τὴν περιουσία τῆς οἰκογενείας σὲ τόσα μέρη, ὅσα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας. Μέσα στὴν πίτα κατὰ διαστήματα τοποθετεῖ διάφορα σημάδια, γιὰ τὶς κότες π.χ. ἕνα ξυλαράκι μὲ τρεῖς διχάλες, ὅπως τὸ πέλμα τῆς κότας, γιὰ τὸ ἀμπέλι ἕνα κομμάτι κλιματσίδας, γιὰ τὰ χωράφια ἕνα στάχυ, γιὰ τὰ ζῶα ἕνα

ἄχυρο κλπ. Ὅταν τεμαχίζεται ἡ πίττα καὶ πάρῃ ὁ καθένας τὸ μερίδιό του, τότε μὲ ἀγωνία ψάχνει νὰ βρῆ τὸ σημάδι, γιὰ νὰ ἰδῆ πιὸ μέρος τῆς περιουσίας τοῦ ἔτυχε. Μαζὶ μὲ τὴν πίττα παρασκευάζεται καὶ ἕνα ψωμί, ὅπως τὰ ἄλλα, ἀλλὰ ἡ νοικοκυρὰ τὸ στολίζει μὲ ἕνα ἀλέτρι καὶ ζυγὸ ποὺ τὰ ζωγραφίζει ἐπάνω στὸ ψωμὶ μὲ λουρίδες ζυμαριοῦ. Τὸ ψωμὶ αὐτὸ θυμιατίζεται καὶ τὰ διακοσμητικὰ δίδονται στὰ ζῶα, ἐνῶ τὸ ἴδιο τὸ ψωμὶ τὸ τρώνε οἱ ἄνθρωποι.

Στὶς 7 Ἰανουαρίου, τὴν ἡμέρα τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, τελεῖται ἕνα ἔθιμο παράξενο. Ὅσοι παντρεύτηκαν τὸν προηγούμενο χρόνο ὑφίστανται μιὰ δοκιμασία ἀπὸ τὸν κουμπάρο τους. Αὐτὸ βέβαια ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὶς διαθέσεις καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ κουμπάρου. Μετὰ τὴ λειτουργία ὁ κουμπάρος πηγαίνει στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ. Παίρνει μὲ ἕνα δοχεῖο νερὸ καὶ καταβρέχει τοὺς οἰκείους. Κατόπιν ὁδηγεῖ γαμπρὸ καὶ νύφη στὸ πλησιέστερο ποτάμι ἢ ρυάκι ἢ λίμνη καὶ τοῦ δίνει ἐντολὴ νὰ πέσῃ μέσα. Ὁ γαμπρὸς εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ πέσῃ, ἄλλως δὲν ἦταν ἄξιος νὰ λέγεται κουμπάρος καὶ χαλάει τὸ κουμπαριό. Μετὰ τὸ πέσιμο στὸ νερὸ ὁ γαμπρὸς φεύγει γιὰ τὸ σπίτι νὰ ἀλλάξῃ ροῦχα, ὁ δὲ κουμπάρος φεύγει ἱκανοποιημένος γιὰ τὸ δικό του σπίτι. Ἀνάλογη δοκιμασία ὑφίσταται καὶ ἡ γυναίκα τοῦ γαμπροῦ. Ἡ κουμπάρα της τὴν ὁδηγεῖ στὴ βρύση ἢ στὸ πηγάδι καὶ τὴν καταβρέχει μ' ἕναν κουβὰ νερό. Κατόπιν τὴν ἀφήνει καὶ πηγαίνει στὸ σπίτι νὰ ἀλλάξῃ ροῦχα. Τὸ ἔθιμο αὐτὸ διατηρεῖται ἀκόμη μὲ πιὸ πολιτισμένη μορφή. Σὲ κάθε σπίτι δηλαδὴ ἔχουν ἕτοιμο λίγο ζεστὸ νερὸ καὶ ὁ κουμπάρος μ' ἐκεῖνο βρέχει λίγο στὸ μέτωπο ὅλους τοὺς σπιτικοὺς καὶ κατόπιν κάθονται στὸ τραπέζι καὶ τρώνε ὅλοι μαζί.

Παρόμοιο ἔθιμο ὑπὸ μορφὴ διασκεδάσεως γινόταν ἔξω στὴν πλατεία τοῦ χωριοῦ μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν. Ἦταν ἕνα εἶδος στοιχήματος στὸ ὁποῖο κέρδιζε ἐκεῖνος ποὺ ἦταν κάπως χουβαρδᾶς καὶ δὲν τρομοκρατιόταν ἀπὸ τὴν τόλμη τῶν ἄλλων. Μιὰ παρέα συνελάμβανε κάποιον καὶ τοῦ ἔκανε τὴν ἑξῆς πρόταση: ἢ δίνεις δυὸ κιλὰ π.χ. οὖζο ἢ θὰ σὲ ρίξωμε στὸ ποτάμι νὰ βραχῆς. Ἂν αὐτὸς δὲν ἦταν τσιγγούνης, ἀπαντοῦσε: ἐγὼ δίνω τρία κιλὰ γιὰ νὰ ρίξω ἐσένα. Αὐτὸς ὁ πλειοδοτικὸς διαγωνισμὸς τρόπον τινὰ κατέληγε μὲ τὸ βρέξιμο τοῦ ἑνὸς καὶ τὴν καταβολὴ ἐκ μέρους τοῦ ἄλλου τοῦ ἀντιστοίχου χρηματικοῦ ποσοῦ. Πολὺ κυνηγοῦσαν τοὺς ξένους, ἀλλὰ σὲ βάρος τῶν φιλοξενούντων αὐτοὺς συγγενεῖς ἢ φίλους. Προκειμένου δηλαδὴ αὐτοὶ νὰ προστατέψουν τοὺς μουσαφιρέδες τους ἀπὸ τὴν δοκιμασία, προτιμοῦσαν νὰ πληρώσουν τὸ ἀντίτιμο τοῦ συμφωνηθέντος οἰνοπνευματώδους ποτοῦ. Οἱ γεροντώτεροι θυμοῦνται ἕναν ἀγᾶ ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολη, ποὺ τὴν ἡμέρα αὐτὴ πήγαινε σὲ διάφορα χωριὰ καὶ διασκέδαζε μὲ τὸ ἔθιμο αὐτό, στὸ ὁποῖο βέβαια ἔβγαινε πάντοτε νικητής, γιατὶ κανεὶς δὲν εἶχε τὴν δυνατότητα νὰ τὸν συναγωνιστῆ στὴν πλειοδοσία.

Ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν ἀπόκρεω.

Τὰ καρναβάλια πολὺ συνηθισμένα, ὅπως σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Κυρίως γίνονται τὰ μικρὰ παιδιὰ μὲ ἕτοιμες μάσκες ἢ τυλίγοντας τὸ κεφάλι μ' ἕνα τσεμπέρι. Οἱ νεώτεροι πηγαίνουν σὲ συγγενικὰ σπίτια καὶ ζητοῦν συγχώρεση ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους.

Τὸ ἀποκρηάτικο γλέντι γίνεται ὁμαδικά. Συγγενεῖς καὶ φίλοι συγκεντρώνονται σ' ἕνα σπίτι καὶ τρωγοπίνουν. Τὸ σπουδαιότερο γεγονὸς τοῦ γλεντιοῦ εἶναι ὁ χαλβᾶς. Κρεμοῦν μὲ μιὰ γλωστὴ ἕνα κομμάτι καρυδοχαλβᾶ ἀπὸ τὸ ταβάνι, ἐπάνω ἀκριβῶς ἀπὸ τὸ τραπέζι. Μὲ μιὰ ὤθηση ὁ χαλβᾶς ἀρχίζει νὰ κάνη κυκλικὲς κινήσεις πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια τῶν συγκαθημένων, ἐνῶ ἐκεῖνοι μὲ τὸ στόμα καὶ χωρὶς ν' ἁπλώσουν τὰ χέρια προσπαθοῦν νὰ τὸν ἁρπάξουν. Ὅποιος τὸν πιάση εἶναι ὁ τυχερὸς τῆς χρονιᾶς.

Γιορτὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

Οἱ γείτονες, ἀφοῦ ἑτοιμάσουν τὸ φαγητὸ στὸ ταψί, ἀρνὶ ὁπωσδήποτε μὲ πατάτες ἢ ρύζι, συγκεντρώνονται σ' ἕνα σπίτι ὅπου ὑπάρχει φοῦρνος. Ρίχνουν τὰ ταψιὰ στὸ φοῦρνο, τὸν σφραγίζουν καὶ ὡς ὅτου ψηθοῦν, οἱ ἄντρες οὐζοπίνουν καὶ οἱ γυναῖκες χορεύουν. Ὅταν ψηθοῦν τὰ φαγητά, παίρνει ὁ καθένας τὸ ταψί του, ἀφοῦ ἀνταλλάσσουν μεταξύ των μεζέδες, καὶ πηγαίνει στὸ σπίτι του νὰ φάη μὲ τὴν οἰκογένειά του.

Γάμος.

Ἕνα παράξενο ἔθιμο γινόταν ἄλλοτε ἀμέσως μετὰ τὸ γάμο. Τὸ νέο ζευγάρι ζευόταν στὸ ζυγό, ὅπως τὰ ὑποζύγια, ὁ κουμπάρος κρατοῦσε τὸ ἀλέτρι, οἱ συμπέθεροι ρίχνανε σπόρο σ' ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὸν κῆπο καὶ αὐτοὶ ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ὀργώσουν τὸ κομμάτι αὐτὸ γιὰ νὰ σκεπάσουν τὸ σπόρο. Στὸ ἔθιμο αὐτὸ ἀποδίδεται ἡ ἔννοια τῆς εὐχῆς: νὰ σπείρη καὶ νὰ γεννοβολήση τὸ νέο ζευγάρι, ὅπως βλαστάνει ἡ γῆ.

Θούριο, 26.2.1966

Κτενίδης Δημήτριος
Διδάσκαλος

Σημείωση: Τὸ ἔθιμο τοῦ Ἁγίου Γεωργίου διατηρεῖται σὲ ζωηρὸ τόνο. Τὰ λοιπὰ ἔθιμα καὶ προλήψεις διατηροῦνται ἐν μέρει, ἀλλὰ σχεδὸν ἔχουν ἐξαφανισθῆ. Ὅπου γράφεται ἡ φράσις «ἄλλοτε γινόταν» ἢ «πίστευαν», σημαίνει, ὅτι σήμερα τὰ ἔθιμα καὶ οἱ ἐν λόγῳ δοξασίες δὲν ὑφίστανται πλέον ἢ ὑπάρχουν μόνον ὡς ἀνάμνηση.

ΙΔΙΑΙΤΕΡΗ ΣΗΜΕΙΩΣΗ

Στὸ Θούριο* ζῆ ἕνας γέρος μὲ τὸ ὄνομα Τσοράλης Ἀθανάσιος. Ὁ κόσμος τὸν ἀποκαλεῖ «Ταγιὰρ παποῦ». Σὲ ἐρώτησή μας γιατί τὸν ἀποκαλοῦν μ' αὐτὸ τὸ τούρκικο ὄνομα, μᾶς ἀπάντησαν, ὅτι ὁ γέρος αὐτὸς κατὰ τὴν προέλαση τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ τὸ 1919, συνέλαβε κοντὰ στὸ χωριό του, στὴν περιφέρεια Ἀδριανουπόλεως, τὸν Τοῦρκο στρατηγὸ Ταγιὰρ πασᾶ καὶ τὸν παρέδωσε στὸν Ἑλληνικὸ στρατό.

Ἡ ἱστορία, ὅπως μᾶς τὴν διηγήθηκε ὁ ἴδιος ὁ γέρος, ἔχει ὡς ἑξῆς:

Κοντὰ στὴν Ἀδριανούπολη, ὅταν προήλαυνε ὁ Ἑλληνικὸς στρατός, ὁ στρατὸς τοῦ Ταγιὰρ πασᾶ διαλύθηκε καὶ ὁ ἴδιος πέταξε τὴ στολή του καὶ μεταμφιέστηκε σὲ Τοῦρκο χωρικό. Σκοπός του ἦταν ἀσφαλῶς νὰ ξεγλυστρήση ἀνάμεσα ἀπὸ τὶς ἑλληνοκρατούμενες περιοχὲς καὶ νὰ φτάση στὴν Κωνσταντινούπολη, ποὺ τὴν κρατοῦσαν στρατεύματα τῶν μεγάλων δυνάμεων. Αὐτὸ βέβαια δὲν τὸ ἤξερε ὁ γέρος, ποὺ τότε νέος στὴν ἡλικία ἦταν ἀρχιτσομπάνης σ' ἕναν Τοῦρκο ἀγᾶ.

Ὁ Ταγιὰρ πασᾶς μὲ πολιτικὰ ροῦχα πλησίασε στὴν στάνη καὶ ζήτησε νερὸ ἀπὸ ἕναν τσομπάνη, τὸν Γκαϊδατζῆ Ζαφείρη ποὺ ζῆ ἐπίσης ἐδῶ στὸ Θούριο. Ὁ Τσοράλης ἔδωσε ἐντολὴ νὰ 'ρθῆ μέσα ὁ ξένος, ἀλλ' ἐκεῖνος ἀρνήθηκε. Τότε ὑποψιάστηκε καὶ πῆγε ὁ ἴδιος κοντὰ στὸν ξένο, ποῦ ἔδωσε νερό, ἀλλὰ συγχρόνως τὸν συνέλαβε. Ὁ Ταγιὰρ διαμαρτυρήθηκε, ἀλλὰ ὁ Τσοράλης δὲν τὸν ἄφησε. Τὸν ὁδήγησε στὸ χωριὸ καὶ τὸν ἔμπασε μέσα σ' ἕνα καφενεῖο γιὰ νὰ ρωτήση ἂν τὸν γνωρίζουν. Πρὶν ὅμως ρωτήση ἕνας Τοῦρκος ξεφώνισε: Ἄ... ὁ δικός μας ὁ Ταγιὰρ πασᾶς!... Δὲν χάνει καιρὸ ὁ Τσοράλης καὶ μαζὶ μὲ τοὺς συντρόφους του, ποὺ ὁπλοφοροῦσαν ὅλοι, τὸν ὁδηγοῦν στὴν πλησιέστερη στρατιωτικὴ μονάδα, ὅπου καὶ τὸν παρέδωσαν. Ὁ διοικητὴς τοῦ Συντάγματος τοῦ ἔδωσε συγχαρητήρια καὶ τὸν ρώτησε τί ἀμοιβὴ θέλει. Ἕνα μάνλιχερ ἀπάντησε αὐτός. Τὸ μάνλιχερ τοῦ τὸ ἔδωσαν, ἀλλὰ συγχρόνως τοῦ πῆραν τὰ στοιχεῖα καὶ ἀνέφεραν σχετικὰ στὸ γενικὸ ἐπιτελεῖο. Ὕστερα ἀπὸ λίγους μῆνες ταγματάρχης τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ διεξήγαγε ἀνακρίσεις κατόπιν διαταγῆς τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Ἀμύνης γιὰ νὰ τοῦ δώσουν σύνταξη. Τὰ ἐπακολουθήσαντα ὅμως πολιτικὰ γεγονότα, ποὺ εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν πτώση τοῦ

---

* Τὸ χωριὸ ἀπέχει 11 χιλιόμετρα ἀπὸ τὸ Διδυμότειχο καὶ 8 ἀπὸ τὴν Ὀρεστιάδα. Εἶναι χτισμένο στὴ βάση ἑνὸς γηλόφου. Ἕνα μέρος τῶν σπιτιῶν εἶναι χτισμένα στὴν πλαγιὰ τοῦ λόφου, τὸ δὲ σχολεῖο στὴν κορυφή. Ἀνατολικὰ ἁπλώνεται ὁ πλούσιος κάμπος τοῦ Ἕβρου. Τὸ ποτάμι ἀπέχει 5 χιλιόμετρα ἀπὸ τὸ χωριό. Δυτικὰ ἐκτείνονται καλλιεργημένοι γήλοφοι. Τὸ ἔδαφος εἶναι πηλῶδες καὶ τὸ χειμώνα λασπίζει πολύ, τόσο ποὺ καμμιὰ γεωργικὴ ἐργασία δὲν μπορεῖ νὰ γίνη. Τὸ κλίμα εἶναι βαρύ· φθινόπωρο καὶ ἄνοιξη ὑπάρχει μιὰ περίοδος ὁμιχλῶν. Ὑψόμετρο 30 μέτρα.

Ἐλευθερίου Βενιζέλου, συντελέσανε νὰ χαθῆ ἡ ὑπόθεση καὶ νὰ ξεχαστῆ ἡ πράξη τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ τελείως.

Ἀργότερα, ὅταν ἐπῆλθε εἰρήνη καὶ ἐξομαλύνθηκαν οἱ διπλωματικὲς σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν, ὁ στρατηγὸς ἔφτασε στὴν Ἀδριανούπολη καὶ ζήτησε νὰ συναντηθῆ μαζί του, ἀλλ' αὐτὸς φοβήθηκε.

Τώρα ζῆ εἰρηνικὰ στὸ χωριὸ μὲ τὴν ἀνάμνηση τῶν γεγονότων, χωρὶς νὰ ἐκφράζη κανένα παράπονο γιὰ τὴν παραγνώριση τῆς πράξης του. Τὸ μάνλιχερ τοῦ τὸ πῆραν οἱ Γερμανοὶ καὶ τὸ μόνο ποὺ τοῦ ἔμεινε εἶναι τὸ παρατσούκλι «Ταγιὰρ παπούς».

Κτενίδης Δημήτριος
Διδάσκαλος

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ

Λαϊκὴ Πίστις.

Στὰ παλιὰ χρόνια οἱ ἄνθρωποι πίστευαν πολὺ σ' ὅ,τι τοὺς ἔλεγαν οἱ μεγάλοι καὶ τὸ ἔκαναν.

Κατὰ τὴν νηστεία τῶν Χριστουγέννων 40 μέρες καὶ 40 νύχτες στὰ τραπέζια, τραγουδοῦσαν:

«Ἡ Παναγιὰ κοιλοπονοῦσε Χριστὸ νὰ φέρη σ' αὐτὸν τὸν κόσμο».

Τὸ βράδυ τῶν Χριστουγέννων στὸ τραπέζι ποὺ ἔτρωγαν 9 φαγητὰ τραγουδοῦσαν «Χριστούγεννα, Χριστούγεννα τώρα Χριστὸς γεννιέται, κι' ἀναθρέφεται μὲ μέλι καὶ μὲ γάλα. 'Απόψε θ' ἀνακατεβῆ στῆς ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα.

Θὰ στρώση τὸ στρωματάκι του νὰ κάτση νὰ διπλοκρένη (δικάση).
Δίκαια νὰ κρίνη τὴν 'Ανατολή, δίκαια τὴ σχολασμένη (Δύση).
Ὅποιος τ' ἀκούση χαίρεται κι' ὅποιος τ' ἀκούση ἁγιάζει.
Ὅποιος τὰ καλοφουγκραστῆ (ἀκούση καλὰ) παράδεισο κερδαίνει (κερδίζει)».

Τὴν παραμονὴ τῆς Πρωτοχρονιᾶς ἔστρωναν πλούσιο τραπέζι, τραγουδοῦσαν ὡραῖα, ἁγνά, πατριωτικὰ τραγούδια, καὶ χόρευαν ἁγνοὺς ἑλληνικοὺς χορούς.

Ἔκαναν τὴν Βασιλόπιτα, πρῶτα τὴν γλυκόπιτα καὶ ἔπειτα τὴν τυρόπιτα.

Στὴν πρώτη εἶχαν τὸν παρᾶ καὶ στὴν ἄλλην μικρὰ κλωναράκια ἀπὸ τὴν μουριά. Σ' ὅποιον ἔπεφταν τὰ κλωναράκια αὐτὸς θὰ σήκωνε τὸ βάρος τῆς περιποιήσεως τῶν κουκουλίων (σηροτροφίας).

Τὸν παρᾶ τὸν ἔβαζαν σὲ ἕνα ποτήρι μὲ κρασί. Ἔπιναν λίγο ὅλοι ἀπὸ τὸ ποτήρι ἐκεῖνο, μετὰ τὸ ἔβαζαν ἐπάνω στὴν πίτα.

'Επάνω σὲ στρογγυλὸ τραπεζάκι (σοφρᾶ) ἔβαζαν τὴν πίτα, μιὰ κότα μαγειρεμένη καὶ ὅ,τι ἄλλο καλὸ φαγητὸ ἢ γλυκὸ εἶχαν, καὶ τὸ τραπεζάκι αὐτὸ

τὸ ἔβαζαν κάτω ἀπὸ τὰ εἰκονίσματα, γιὰ νὰ ἔλθη ὁ Ἅγιος Βασίλειος νὰ φάη.

Τὴν ἡμέρα τῆς Πρωτοχρονιᾶς ἔπρεπε νὰ τοὺς κάνη ποδαρικὸ ἕνας χαρούμενος ἄνθρωπος, ποὺ θὰ ἐρχόταν στὸ σπίτι μὲ γεμᾶτα χέρια. Θὰ κτυποῦσε ὅλους στὴν πλάτη μὲ τὴν σιδερένια μασιὰ (τσιμπίδα) γιὰ νὰ γίνουν σιδερένιοι.

Κατὰ τὰ δωδεκάμερα ὁ κόσμος δὲν καβουρντίζαν κουκιά, δὲν ἔψηναν καλαμπόκια γιατί, ἤρχουνταν οἱ Καρκάτζελοι καὶ τοὺς ἔλεγαν : — Θὰ σᾶς μπήξουμε στὰ λανάρια.

Ἂν οἱ κοπέλλες ἔβγαιναν ἔξω τὴ νύχτα, τὶς ἔπιαναν, τὶς ἔλεγαν: — Θέλουμε νὰ σὲ κάνουμε νύφη.

Ἡ κοπέλλα ἔλεγε:

— Ἡ νύφη θέλει πολλὰ πράγματα. Θέλει καλὸ νυφικό. Θέλει παπούτσια. Θέλει βέλο. Θέλει κι' ἕνα σακκούλι φλουριά.

Ὅλα αὐτὰ ἡ κοπέλλα τὰ ἔλεγε σιγὰ ὥσπου νὰ λαλήσουν οἱ πετεινοὶ καὶ νὰ φύγουν οἱ καρκάντζελοι καὶ νὰ μείνουν ὅλα στὴν νύφη.

Πίστευαν πὼς οἱ καλλικάντζαροι ἦταν τὰ χαρούμενα παιδιὰ ἑνὸς βασιληὰ ποὺ ὅλη μέρα χόρευαν, γελοῦσαν καὶ τραγουδοῦσαν.

Τὰ παιδιὰ αὐτὰ τὰ ζήλεψαν, τὰ καταράστηκαν, ἔγιναν ζῶα καὶ καλλικάντζαροι.

Οἱ καλλικάντζαροι ἀπὸ τὴν ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων, κάθονται πάνω στὶς μπατζάδες (καμινάδες) καὶ φεύγουν ὅταν τελειώσουν οἱ γιορτὲς τῶν Χριστουγέννων.

Ὅταν ἕνα παιδὶ γεννιόταν τὸ Χριστούγεννα, νόμιζαν ὅλοι ὅτι γινόταν καλλικάντζαρος.

Οἱ καλλικάντζαροι γύριζαν ἔξω τὴν νύχτα καὶ πήγαιναν στὴν ἄκρη τῶν ποταμιῶν. Ὅποιος ἄνθρωπος περνοῦσε ἀπὸ ἐκεῖ οἱ καλλικάντζαροι ἀνέβαιναν στὸν ὦμο του κι' ἔπρεπε ὁ ἄνθρωπος νὰ τοὺς γυρίση σὲ 7 πηγάδια.

Οἱ παπποῦδες ἔλεγαν ὅτι τὰ Χριστούγεννα, οἱ καλλικάντζαροι πηγαίνουν κάτω ἀπὸ τὴ γῆ καὶ θέλουν νὰ κόψουν τὸ δέντρο ποὺ ἐπάνω του στηρίζεται ἡ γῆ, ἀλλὰ δὲν τὸ καταφέρνουν.

Πολλὲς γυναῖκες ἔβαζαν στὸ τζάκι μπακλαβᾶ καὶ ἔρχονταν οἱ καλλικάντζαροι καὶ τὸν ἔτρωγαν.

Ὅποια γυναίκα ἔβαζε στὸ τζάκι μπακλαβᾶ περίμενε ξυπνητὴ γιὰ νὰ δῆ τοὺς καλλικάντζαρους.

Μιὰ γυναίκα τὰ δωδεκάμερα ἅπλωσε τὴ νύχτα τὰ ροῦχα της ἔξω καὶ ἦλθαν οἱ καλλικάντζαροι καὶ τὰ πῆραν.

Παραμύθια γιὰ τοὺς καλλικαντζάρους.

1) Μιὰ φορὰ κι' ἕναν καιρό, ζοῦσε ἕνας μυλωνᾶς καὶ μιὰ γυναίκα ποὺ δὲν τὸν ἀγαποῦσε, γιατὶ ἦταν μάγισσα.

Μιὰ μέρα ὁ μυλωνᾶς πῆγε στὸ μύλο, τότε ἡ μάγισσα κάλεσε τοὺς καλλικάντζαρους καὶ τοὺς ἔταξε πολλὰ φλουριά, ἂν τῆς πιάσουν τὸν ὑπερήφανο μυλωνᾶ καὶ τῆς τὸν φέρουν.

Ἤθελε νὰ τὸν κάνη ἄντρα της, ἀλλὰ αὐτὸς δὲν τὴν πρόσεχε καθόλου.

Οἱ καλλικάντζαροι πῆγαν στὸ μῦλο, ἔπιασαν τὸν μυλωνᾶ καὶ μάλιστα τὸν πλήγωσαν.

Πληγωμένο τὸν πῆγαν στὴν γυναίκα μάγισσα.

Αὐτὴ ἔδωσε τὰ φλουριὰ στοὺς καλλικάντζαρους, γιάτρεψε τὶς πληγὲς τοῦ ἀκατάδεχτου μυλωνᾶ, τὸν ἄναψε πληγὴ στὰ στήθη καὶ τὸν παντρεύτηκε. Ἔτσι, χάρις στοὺς καλλικάντζαρους, ἔγινε ὁ μυλωνᾶς βασιληάς.

2) Μιὰ φορὰ κάποιος πῆγε στὸ μύλο. Ἐκεῖ ὁ μυλωνᾶς εἶχε πολὺ δουλειά. Ὅταν τὸν ἄλεσε ἦταν σκοτεινά. Ὁ μυλωνᾶς εἶπε στὸν ἄνθρωπο νὰ κοιμηθῆ στὸ μύλο, γιατὶ ἂν πάη τέτοια ὥρα στὸ σπίτι του θὰ βγοῦν οἱ καλλικάντζαροι.

Ὁ ἄνθρωπος εἶπε τότε στὸν μυλωνᾶ, βάλε με μέσα σ' ἕνα τσουβάλι καὶ σ' ἄλλο τσουβάλι τ' ἀλεύρι μου καὶ φόρτωσέ με στὸ γάϊδαρό μου. Ὁ μυλωνᾶς ἔκανε ὅπως τοῦ εἶπε. Ὁ φορτωμένος γάϊδαρος πῆγε ἔτσι μέχρι τὸ ποτάμι, τότε πηδᾶ ἐπάνω στὸ γάϊδαρο ὁ καλλικάντζαρος. Τὸ γαϊδούρι ἄρχισε ἀμέσως νὰ τρέχη καὶ πῆγε στὸ σπίτι του. Πῆραν τότε οἱ σπιτικοὶ τὸν καλλικάντζαρο, τὸν ἔδεσαν μὲ ψάθινο σχοινὶ καὶ τὸν ἔβαλαν κάπου. Κοντά του ἔβαλαν πολλὰ καρύδια.

Μετὰ ἡ οἰκογένεια πῆγε στὴν ἐκκλησία. Ὅταν γύρισαν ἀπὸ τὴν ἐκκλησία στὴν θέσι τοῦ καλλικάντζαρου εἶδαν μιὰ ὄμορφη κοπέλλα.

Τὴν πῆραν καὶ τὴν πῆγαν στὸν παπποῦ, μ' αὐτὴ χάθηκε.

3) Μιὰ φορὰ κι' ἕναν καιρὸ ζοῦσε μιὰ οἰκογένεια ποὺ εἶχε ἕνα μικρὸ κοριτσάκι. Ἡ μητέρα ἀρρώστησε καὶ πέθανε. Τότε τὸ πῆρε μιὰ ἄλλη γυναίκα ποὺ εἶχε ἕνα κοριτσάκι.

Τὸ κοριτσάκι αὐτὸ δὲν τὸ ἀγαποῦσε. Τὸ εἶχε σὰν δούλα της.

Μιὰ βραδυὰ τῶν Χριστουγέννων εἶπε τὸ κορίτσι: Θὰ βγῶ νὰ τινάξω τὸν σουφρᾶ ἔξω. Μόλις φάγανε τὸ βράδυ, βγῆκε τὸ κοριτσάκι καὶ τίναξε τὸν σουφρᾶ (στρογγυλὸ τραπέζι).

Ἀμέσως τὸ πήρανε τὰ καρκαντζέλια, τὸ πῆγαν σ' ἕνα πηγάδι καὶ τὸ ἔδωσαν λίρες καὶ φουστάνια. Μετὰ τὸ ἄφησαν νὰ πάη στὸ σπίτι του.

Μόλις τὰ εἶδε αὐτὰ ἡ γυναίκα ἔστειλε τὸ ἄλλο βράδυ τὸ δικό της κορίτσι νὰ τινάξη τὸν σουφρᾶ καὶ νὰ πάρη ὅ,τι πῆρε τὸ παρακόριτσό της.

Ἔκανε ἔτσι καὶ τὸ κορίτσι της. Τὸ πῆραν καὶ ἐκεῖνο τὰ καρκαντζέλια, τὸ ἔδωσαν λίρες καὶ φουστάνια καὶ τὸ εἶπαν νὰ γυαλιστῆ (καθρεπτιστῆ).

Ἔσκυψε ἐκεῖνο στὸ πηγάδι νὰ γιαλυστῆ. Τότε ἐκεῖνοι τὸ σκούντηξαν μέσα καὶ ἔπεσε καὶ πνίγηκε.

Αὐτὰ μοῦ τὰ εἶπε ἡ γηραιὰ κυρία Θεωνίτσα Πατσᾶ.

Ἔθιμα Ἀποκριᾶς.

Στὰ παλιὰ τὰ χρόνια δὲν ντύνονταν καρναβάλλια. Τὰ καρναβάλλια αὐτὰ τὰ κάνουμε τώρα. Τότε γίνονταν τὰ δωδεκάμερα καὶ λέγονταν καλλικάντζαροι.

Εἶχαν ὅμως τὸ ἔθιμο νὰ ἀλληλοσυγχωροῦνται συγγενεῖς καὶ ξένοι.

Τὸ βράδυ τῆς Κυριακῆς μαζεύονταν στὰ σπίτια 2—3 οἰκογένειες καὶ ἀπόκρευαν μαζί.

Ἐὰν ἦταν ἀρραβωνιασμένη καμμιὰ κοπέλλα, ἔπρεπε ὁ πεθερός της νὰ τὴν στείλη μπιμπίνα, (γαλοπούλα) μὲ φλουρὶ καὶ καρυδένιο χαλβᾶ. Ἡ νύφη μαγείρευε καὶ μαζεύονταν ὅλοι οἱ συμπεθέροι γιὰ νὰ φᾶνε. Μόλις τελείωναν τὸ φαγητὸ ἔτρωγαν τυρί, γιαούρτι, κι' ἕνα βραστὸ αὐγό, γιατὶ ξανὰ αὐγὸ θὰ ἔτρωγαν τὸ Πάσχα. Μετὰ τὸ φαγητὸ ἄρχιζε τὸ γλέντι μὲ ἁγνὰ τραγούδια καὶ ἑλληνικοὺς χορούς. Ἐπακολουθοῦσε τὸ γλέντι τοῦ αὐγοῦ καὶ τοῦ χαλβᾶ.

Ἔδεναν σὲ κλωστὴ ἕνα βρασμένο αὐγό. Κάθονταν ὅλοι κάτω σταυροπόδι μὲ τὰ χέρια πίσω καὶ προσπαθοῦσαν νὰ πιάσουν μὲ τὸ στόμα τὸ αὐγὸ ποὺ τὸ γυρνοῦσε γύρω - γύρω ὁ μεγαλύτερος τῆς παρέας.

Τὸ ἴδιο γινόπανε καὶ μὲ τὸ χαλβᾶ. Μὲ τὴν διαφορὰ ὅμως ὅτι στὴν κλωστὴ ποὺ ἔδεναν τὸν χαλβᾶ ἔδεναν κόμπους, ὅσοι ἦταν ἐκείνη τὴ βραδυὰ μέσα στὸ σπίτι. Κρεμοῦσαν τὸν χαλβᾶ ἀπὸ τὸ ταβάνι. Ὁ γεροντώτερος γυρνοῦσε τὸ σχοινὶ καὶ ἄρχιζε τότε ὁ στοματοπόλεμος.

Πρὶν ἀρχίση ὁ στοματοπόλεμος, γυρνοῦσαν τὸν χαλβᾶ τρεῖς φορὲς πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια ὅλων. Μετά, μέσα σὲ γέλια καὶ χαρὲς ὅταν νικοῦσε ἕνας, δηλαδὴ ἔπιανε μὲ τὸ στόμα του τὸν χαλβᾶ, τότε ἔβαζαν στὴν κρεμασμένη κλωστὴ φωτιὰ καὶ παρακολουθοῦσαν τὴν κλωστὴ νὰ καίγεται. Ἂν ἡ κλωστὴ καιγόταν κατ' εὐθεῖαν ἕως ἐπάνω, τότε ἦταν χαρούμενοι ὅλοι. Ἐὰν σταματοῦσε σὲ κόμβο τὸ κάψιμο τῆς κλωστῆς ἔλεγαν πὼς αὐτὸς ποὺ ὁ κόμβος ἦταν δικός του ἢ θὰ ἀρρωστήση ἢ θὰ πεθάνη.

Ἄλλοι λέγανε πὼς μὲ τὸ κάψιμο τῆς κλωστῆς καῖνε ἀπὸ τὸ σπίτι τοὺς ψύλλους.

Φρόντιζαν κατὰ τὸ ἀποκρηάτικο τραπέζι νὰ μὴ φταρνιστῆ κανεὶς γιατὶ τὴν ἄλλη χρονιὰ τὴν ἴδια μέρα καὶ ὥρα, τρώγοντας θὰ πεθάνη.

Στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας ἔκαναν γιορτὴ τοῦ καρναβαλλιοῦ κάνοντας τὸν «Κιοπὲκ - Μπέη», δηλαδὴ τὸν «Σκυλό - Μπεη». Ἡ ἡμέρα τοῦ κιοπὲκ - μπεὴ ἦταν ἡμέρα ἐλευθερίας γιὰ τοὺς σκλάβους Ἕλληνας τῆς περιοχῆς τοῦ Διδυμοτείχου. Μὲ τὸν «κιοπὲκ - μπεη» καὶ τὶς χανούμισες σατύριζαν τοὺς ἀφεντάδες τους τοὺς Τούρκους.

Τί ἦταν ὁ «κιοπὲκ - μπεής»; Ἕνας παχὺς Ἕλληνας ντυνόταν Τοῦρκος μπέης, μὲ ναργιλέδες καὶ τσιμπούκια (πίπες). Ἀνέβαινε ἐπάνω στὸ γαϊδοῦρι καὶ καθόταν μεγαλόπρεπα πάνω στὰ σαμάρι σὰν σὲ θρόνο. Κοντά του ἦταν πολλὲς χανούμισες (ἄνδρες μεταμφιεσμένοι). Ἦταν καὶ πολλοὶ ντυμένοι τὴν λεβέντικη τσολιάδικη στολή. Εἶχαν ἕναν ἄνδρα μεταμφιεσμένο σὲ ἔγκυο γυναίκα. Ἦταν μιὰ ἄλλη βλαχοπούλα ποὺ αὐτὴ ἦταν ἡ μαμή. Ἦταν καὶ πολλοὶ ντυμένοι χωριατοποῦλες ποὺ ἔγνεθαν.

Μὲ τὸν «κιοπὲκ - μπέη» οἱ Ἕλληνες διαλαλοῦσαν τὸν πόθο τους γιὰ τὴν πολυπόθητη λευτεριὰ καὶ τοὺς δινόταν ἡ εὐκαιρία νὰ τραγουδήσουν χωρὶς φόβο τὰ ἀθάνατα κλέφτικα τραγούδια.

Ἡ βλαχοπούλα ποὺ ξεγεννοῦσε τὴν ἔγκυο γυναίκα ἤθελε νὰ δηλώση ὅτι γρήγορα οἱ Ἕλληνες θὰ ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ τὸν ζυγὸ τῆς σκλαβιᾶς.

Ὅσο πολὺ χόρευαν ἐκείνη τὴν ἡμέρα τοῦ «κιοπὲκ - μπεη» πίστευαν ὅτι τόσο πολλὰ βαμβάκια θὰ ἔχουν παραγωγή.

Γλεντοῦσαν, μάζευαν λεφτὰ καὶ βοηθοῦσαν τὶς φτωχὲς Ἑλληνικὲς οἰκογένειες ἢ μάζευαν τὰ χρήματα γιὰ τὸν ἀγῶνα.

Μετὰ τὸ γλέντι ἄναβαν φωτιὰ καὶ ἔκαιγαν τὸ φέσι τοῦ μπέη καὶ τὴν σκλαβιὰ καὶ πηδοῦσαν ἐπάνω ἀπὸ τὴν φωτιὰ γιὰ νὰ καοῦν οἱ ψύλλοι τους καὶ νὰ μὴν τοὺς τσιμποῦν τὸ καλοκαίρι. Τραγουδοῦσαν δὲ αὐτό:

«Παιδιὰ ἂν θέλετε λευτεριὰ καὶ κλέφτες νὰ γενῆτε
ἐμένα νὰ ρωτήσετε τὸν γέρο καπετάνιο
δώδεκα χρόνια ἔκανα στοὺς κλέφτες καπετάνιος
μὲ φόβο τρῶμε τὸ ψωμὶ μὲ φόβο περπατᾶμε
καὶ τὴν γλυκειὰ ἐλευθεριὰ μὲ πόθο καρτεροῦμε».

Τραγούδι ὁ «Ἀετός».

Ἕνας ἀητὸς καθότανε κι' ὅλο τὴ γῆ κοιτοῦσε
Ἐκοίταζε τὰ νύχια του καὶ σιγοτραγουδοῦσε
Ἄχ ἀητέ μου, ἄχ ἀητέ μου ὄμορφε καμαρωτέ μου

Σοῦ κλέψανε τὴν πέρδικα μέσα ἀπὸ τὰ φτερά σου
Ἄχ ἀητέ μου, ἄχ ἀητέ μου ὄμορφε καμαρωτέ μου.
Τρέξε νὰ βρῆς τὴν πέρδικα νὰ βρῆς τὴν χαρά σου.

Τὰ διηγήθηκε αὐτὰ ἡ γηραιὰ κυρία Χρυσῆ Μπούρα.

Η ΒΑΡΒΑΡΑ

Στὴν περιοχὴ τοῦ Διδυμοτείχου τὴν ἡμέρα τῆς ἑορτῆς τῆς Ἁγίας Βαρβάρας σὲ ὅλα τὰ σπίτια μουράζουν καὶ τρῶνε βαρβάρα.

Ἀπὸ λίγες μέρες πιὸ μπροστὰ κοπανίζουν τὸ σιτάρι ἀπαλὰ γιὰ νὰ βράση εὔκολα. Βάζουν στὴν κατσαρόλα νερό, τὸ σιτάρι, διάφορα φροῦτα καὶ μυρωδικὰ καὶ ζάχαρι τὰ βράζουν, βάζουν κανέλλα καὶ μοιράζουν σὲ ὅλα τὰ γνωστὰ σπίτια.

Τὸ ἔθιμον τῆς Βαρβάρας ἐπεκράτησε διότι ἡ Ἁγία Βαρβάρα εἶναι προστάτης τῶν χηρῶν καὶ ὀρφανῶν καὶ τῶν παιδιῶν.

Τὰ βοηθεῖ νὰ μὴ βγάλουν σπευριά. Κυρίως ὅμως γίνεται γι' αὐτὸν τὸν λόγο.

Στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας μιὰ μέρα πῆραν οἱ Τοῦρκοι τὴν ἀπόφασι νὰ δηλητηριάσουν τοὺς Χριστιανοὺς Ἕλληνας τοῦ Διδυμοτείχου. Ἔδωσαν ἐντολὴ στοὺς φουρνάρηδες νὰ βγάλουν τὸ ψωμὶ καὶ νὰ βάλουν μέσα δηλητήριο, νὰ φαρμακωθοῦν οἱ Ἕλληνες. Οἱ Ἕλληνες κοιμοῦνταν ἀνυποψίαστοι. Τότε σὲ μιὰ ἐνάρετη γυναίκα παρουσιάσθηκε ἡ Ἁγία Βαρβάρα (τὴν ἄλλη μέρα ἦταν ἡ γιορτή της) καὶ τῆς λέγει: Θὰ εἰδοποιήσης ἀμέσως ὅλους τοὺς Χριστιανοὺς νὰ μὴν πᾶνε νὰ πάρουν ψωμὶ ἀπὸ τοὺς φούρνους γιατὶ τοὺς περιμένει μεγάλο κακό. Θὰ πεθάνουν ὅλοι γιατὶ τὰ ψωμιὰ ἔχουν δηλητήριο. Ἀλλὰ νὰ βράσετε ὅλοι σιτάρι καὶ ἐπὶ τρεῖς μέρες νὰ βράζετε καὶ νὰ τρῶτε σιτάρι.

Οἱ Τοῦρκοι ξαφνιάστηκαν ποὺ δὲν πήγαιναν οἱ Ἕλληνες νὰ πάρουν ψωμί. Ὅταν τὸ ἔμαθαν δὲν ξαναπείραξαν τοὺς Χριστιανούς. Οἱ Χριστιανοὶ ἀπὸ τότε βράζουν καὶ μοιράζουν Βαρβάρα.

Ἡ Λαμπάδα τῶν Φώτων.

Τὰ Φῶτα ἡ νουνὰ ἀγόραζε καὶ ἔστελνε στὸ βαπτιστήρι (ἀναδεκτόν) της, μιὰ μεγάλη λαμπάδα ποὺ τὴν στόλιζαν μὲ μῆλα καὶ σῦκα.

Ὁ Ἁγιασμὸς τῶν Ὑδάτων καὶ Χωραφιῶν.

Κατὰ τὴν ἡμέρα τῶν Φώτων ὁ ἱερεὺς μετὰ τὸν ἁγιασμὸν τῶν ὑδάτων, ἔπαιρνε ἁγιασμὸ καὶ πήγαινε στὰ χωράφια καὶ τὰ ἁγίαζε.

Τώρα δὲν πηγαίνει στὰ χωράφια ὁ ἱερεὺς ἀλλὰ ὁ κάθε γεωργὸς παίρνει ἁγιασμὸ καὶ πηγαίνει νὰ ἁγιάση τὰ χωράφια του.

Ἀνταλλαγὴ Τσουρεκιῶν.

Τὴν Μεγάλη Πέμπτη βάφουν κόκκινα αὐγά. Ἔχουν ἕτοιμα τὰ τσουρέκια. Βάζουν σὲ δίσκο τσουρέκια, αὐγὰ καὶ γλυκὸ καὶ στέλνουν οἱ κουμπάροι ἀναμεταξύ τους τσουρέκια.

Ἐὰν ὑπάρχη ἐκεῖ καὶ κανένα παιδάκι, τότε ὁ νουνός του, τοῦ στέλνει λαμπάδα λουλουδάτη (σὰν τὴν νυφικὴ λαμπάδα).

Τὰ κόλλυβα τῶν Ἁγίων Θεοδώρων.

Τὸ κορίτσια ἑτοίμαζαν κόλλυβα γιὰ τοὺς ζωντανοὺς καὶ τὰ πήγαιναν στὴν ἐκκλησία, νὰ τὰ διβάση ὁ παπᾶς. Μετὰ τὸ διάβασμα ἀπὸ τὸν παπᾶ, ἔπαιρναν λίγα κόλλυβα καὶ τὰ ἔβαζαν κάτω ἀπὸ τὸ μαξιλάρι τους καὶ πίστευαν ὅτι θὰ δοῦν τὸ πρόσωπο τοῦ μέλλοντος συζύγου των.

Ἡ πίττα τοῦ Ἁγίου Φανουρίου.

Στὴν ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου Φανουρίου κάνουν τὰ κορίτσια νηστίσιμη λαδερὴ πίττα. Τὴν πηγαίνουν στὴν ἐκκλησία, τὴν διαβάζει ὁ ἱερεύς. Κόβουν, μοιράζουν καὶ κρατοῦν τὰ κορίτσια τὴν πρώτη μπουκιά τους, ὅπως μὲ τὴν Βασιλόπιττα, τὴν βάζουν κάτω ἀπὸ τὸ μαξιλάρι τους, καὶ βλέπουν αὐτὸν ποὺ θὰ πάρουν ἄνδρα.

Τὰ Λαζαράκια.

Τὴν ἡμέρα τοῦ Λαζάρου, ἔντυναν μερικὰ παιδιὰ μὲ ἄσπρα μακρυὰ πουκάμισα, τὰ ἔδιναν καλαθάκια κι' αὐτὰ πήγαιναν στὰ σπίτια χόρευαν καὶ τραγουδοῦσαν:

«Λάζαρε καὶ τίμιε
στὴν ἅγια κοίτεσαι......».

Οἱ γυναῖκες τὰ ἔδιναν αὐγὰ καὶ λεπτοκούκια (κουκιὰ μουσκεμμένα στὸ νερό).

Τὸ Ψυχοσάββατο τῆς Πεντηκοστῆς.

Πίστευαν ὅτι οἱ ψυχὲς μετὰ τὴν Ἀνάσπασι τοῦ Κυρίου περιφέρονταν στὸν κόσμο.

Τὴν βραδυὰ τῆς Πεντηκοστῆς ἐπέστρεφαν στὴν θέσι τους γι' αὐτὸ ἔπαιρναν στὰ χέρια τους καθρέπτες, πήγαιναν στὰ πηγάδια. Ἔσκυπταν ἐπάνω ἀπὸ

τὰ πηγάδια, ἔβλεπαν μέσα στὸν καθρέπτη καὶ ἔβλεπαν τὶς ψυχὲς ποὺ περνοῦσαν. Τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς γονάτιζαν ἐπάνω σὲ φύλλα καρυδιᾶς. Τὰ φύλλα αὐτὰ μετὰ τὰ ἔβαζαν, μέσα στὰ σεντούκια τους, νὰ μὴν πειράξῃ ὁ σκῶρος τὰ ροῦχα τους.

Ἐπίσης τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς τὴν ὥρα ποὺ γονατίζουν ἔχουν μαζί τους οἱ γυναῖκες μπουκαλάκι μὲ νερὸ καὶ χύνουν τρεῖς φορὲς γιὰ τοὺς πεθαμένους τους.

Τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς στὸ Διδυμότειχο γίνεται ἡ λιτάνευσις τῆς εἰκόνας τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Ἐὰν ἡ εἰκόνα κατὰ τὴν περιφορά, εἶναι ἐλαφρά, τότε ἡ χρονιὰ εἶναι καλή. Ἂν εἶναι βαρειά, τότε ἡ χρονιὰ εἶναι δύσκολη.

Τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου.

Στὶς 29 Αὐγούστου ποὺ εἶναι ὁ Ἀποκεφαλισμὸς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου νηστεύουν τελείως καὶ ἀπὸ λάδι. Τρῶνε ξυνὰ καὶ πικρά. Δὲν τρῶνε μαῦρο σταφύλι καὶ δὲν κόβουν τὸ κεφάλι τοῦ καρπουζιοῦ καὶ τοῦ πεπονιοῦ.

Στὸ ἡλιοβασίλευμα τῆς ἡμέρας αὐτῆς ἀνάβουν φωτιὲς γιὰ νὰ καοῦν οἱ ψύλλοι τους.

Ἐπίσης (τὴν ἡμέρα αὐτὴ) κάνουν καὶ κλήδωνα.

Κλύδωνας ἢ Καληνίτσα.

Ἐκείνη ποὺ θὰ γίνῃ Καληνίτσα πρέπει νὰ εἶναι πρωτάρα (πρωτότοκη) καὶ νὰ γίνῃ συνέχεια τρία χρόνια, ὅταν γιορτάζῃ τὰ γενέθλιά του ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος, 24 Ἰουνίου.

Παίρνουν ἕνα κουβαδάκι καὶ βάζουν μέσα νερὸ ἀπὸ τρία πηγάδια. Τὸ κουβαδάκι τὸ παίρνει ἡ Καληνίτσα μαζὶ μὲ δυὸ κορίτσια καὶ πηγαίνουν στὰ σπίτια τῆς γειτονιᾶς.

Ἐκεῖ τὸ κάθε ἄτομο ρίχνει μέσα στὸ κουβαδάκι ἕνα σημάδι, δακτυλήθρα, κουμπὶ καὶ ἄλλα πράγματα, χωρὶς νὰ βλέπῃ ἡ Καληνίτσα.

Στὸ δρόμο τὰ κορίτσια, μὲ τὴν Καληνίτσα ντυμένη νύφη, τραγουδοῦν ἕνα τραγούδι:

«Καληνίτσα μου πρωτοστέφανη
Μάνα σου σ' ἔστειλε
Γιὰ κρύο νερὸ καὶ γιὰ δροσερό».

Ἀφοῦ μαζέψουν σημάδια ἀπὸ τὰ γειτονικὰ σπίτια σκεπάζουν τὸ κουβαδάκι καὶ τὸ βάζουν κάτω ἀπὸ μιὰ τριανταφυλλιά.

Ὅλα αὐτὰ γίνονται τὴν παραμονή.

Τὴν ἄλλη μέρα τῆς γιορτῆς τοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου μαζεύονται σὲ

ἕνα μέρος ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν δώσει σημάδια. Στὴ μέση κάθεται ἡ Καλληνίτσα, ἔχοντας μπροστά της ἕνα καθρέφτη. Κοιτάζει τὸν καθρέφτη καὶ βγάζει ἕνα σημάδι ἀπὸ τὸ κουβαδάκι.

Μιὰ ἄλλη κοπέλλα διαβάζει ἕνα στιχάκι ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιο καὶ τὸ δίνει μαζὶ μὲ τὸ σημάδι σ' αὐτὴν ποὺ τὸ εἶχε δώσει.

Αὐτὸ γίνεται συνέχεια ὥσπου νὰ τελειώσουν ὅλα τὰ σημάδια καὶ φύγουν ὅλες οἱ γυναῖκες.

Οἱ Νεράϊδες.

Οἱ νεράϊδες ἦταν κάτι ξωτικὰ ποὺ ζοῦσαν στὶς ὄχθες τῶν ποταμῶν καὶ τραγουδοῦσαν ὡραῖα τραγούδια καὶ χόρευαν μαγευτικοὺς χορούς. Ἦταν δὲ πάρα πολὺ ὄμορφες.

Ἕνας νέος τὶς εἶδε καὶ τὶς παρακολούθησε μέρα καὶ νύχτα.

Μπόρεσε καὶ ἔκλεψε μιᾶς νεράϊδας τὴν μαντήλα.

Οἱ νεράϊδες ἂν δὲν εἶχαν τὴν μαντήλα τους δὲν μποροῦσαν νὰ μποῦν στὸ νερό.

Αὐτὴ ἡ νεράϊδα καταπόδιασε[1] τὸν νέο καὶ τὸν παρακαλοῦσε νὰ τῆς δώση τὴν μαντήλα της. Ὁ νέος ὅμως δὲν τὴν ἔδωσε τὴν μαντήλα, τὴν ἔκρυψε στὰ κεραμύδια τῶν παληῶν σπιτιῶν.

Ἡ νεράϊδα ἀναγκάστηκε νὰ παντρευθῆ τὸν νέο. Ὅλο ὅμως τὸν ρωτοῦσε γιὰ τὴν μαντήλα της. Ὅταν ἔκαναν παιδιά, ὁ νέος λυπήθηκε τὴν γυναίκα του νεράϊδα, φαντάσθηκε ὅτι τώρα ποὺ ἔχει παιδιὰ δὲν θὰ φύγη, καὶ τῆς φανέρωσε τὸ μέρος ποὺ εἶχε κρυμμένη τὴν μαντήλα. Αὐτὴ ὅταν ἔλειψε ὁ ἄνδρας της πῆγε, πῆρε τὴν μαντήλα, τὴν φόρεσε, ἄφησε τὸν ἄνδρα της, τὰ παιδιά της, πῆγε στὸ ποτάμι καὶ ἔγινε πάλι νεράϊδα.

Τὰ Φαντάσματα.

Πίστευαν πὼς τὸ φάντασμα εἶχε ἀδελφὸ τὸν Μπούμπουλα. Ὁ Μπούμπουλας ἦταν δυνατός. Ὁ ἀδελφός του τὸν ζήλευε καὶ παρεκάλεσε τὴν μάγισσα νὰ τοῦ πῆ ποῦ ἔχει τὴ δύναμί του ὁ ἀδελφός του.

Ἡ μάγισσα τοῦ εἶπε ὅτι ἡ δύναμις τοῦ ἀδελφοῦ του βρίσκεται στὸ δεξιὸ ἀστράγαλό του. Μιὰ μέρα ἐκεῖ ποὺ κοιμόταν ὁ Μπούμπουλας μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφό του, πῆγε αὐτὸς νὰ τὸν σκοτώση, πάλεψαν καὶ νίκησε ὁ Μπούμπουλας καὶ ἔμεινε αὐτὸς μόνος σὰν δυνατὸς ποὺ ἦταν. Ἀπὸ τότε ὁ ἄλλος παρουσιάζεται σὰν φάντασμα.

1. καταπόδιασε = πῆγε ἀπὸ πίσω του.

Πίστευαν οἱ παλαιοὶ ὅτι τὰ φαντάσματα, ἂν ἔβλεπαν ἕναν ἄνθρωπο νὰ ξεκινᾶ τὰ μεσάνυχτα τότε παρουσιάζονταν ἐμπρός του.

Κάποτε ἕνας ξεκίνησε μὲ τὸ κάρρο του νὰ πάη σ' ἕνα διπλανὸ χωριό. Στὸ δρόμο ποὺ πήγαινε, ἔφτασε σὲ μιὰ βρύση. Σ' ἐκείνη τὴ βρύση εἶδε ἕναν ὡραῖο χορό, τὸν ἔσερναν λεβέντες ἄνδρες ντυμένοι τσολιάδες καὶ γυναῖκες ντυμένες Σουλιώτικα. Ὅταν ὁ χωρικὸς ἔφτασε στὴ βρύση τὸν σταμάτησαν καὶ ὅλος ἐκεῖνος ὁ κόσμος ποὺ χόρευε πήδησε ἐπάνω στὸ κάρρο. Ὁ χωρικὸς κτύπησε τὰ ζῶα του, μὰ αὐτὰ δὲν προχωροῦσαν.

Τὰ κτύπησε, τὰ ξανακτύπησε, τὰ ζῶα δὲν προχωροῦσαν. Τότε ὁ χωρικὸς θυμήθηκε τὰ λόγια τῆς γιαγιᾶς του.

«Σταμάτησε στὴ βρήση καὶ περίμενε νὰ λαλήσουν τὰ κοκόρια».

Μόλις λάλησαν τὰ κοκόρια τὰ ζούζουλα ἐκεῖνα ἔφυγαν χωρὶς νὰ πειράξουν τὸν χωρικό. Ὁ χωρικὸς χαρούμενος ποὺ δὲν ἔπαθε τίποτε τράβηξε γιὰ τὸ σπίτι του.

Μερικοὶ ἄνθρωποι ἔπαιρναν ἕνα ψωμὶ στὸ χέρι (μιὰ κουλούρα) καὶ καλοῦσαν τὸ φάντασμα. Οἱ ἄνθρωποι καλοῦσαν τὸ φάντασμα γιὰ νὰ ἑνωθῆ τὸ θηλυκὸ μὲ τὸ ἀρσενικὸ καὶ τ' ἀνάποδα τ' ἀρσενικὸ μὲ τὸ θηλυκό.

Στὰ παλαιὰ χρόνια μιὰ οἰκογένεια εἶχε ἕνα ἀμπέλι. Κοντὰ στ' ἀμπέλι ἦταν μιὰ βρύση στεγνὴ (ξερή).

Ἡ οἰκογένεια εἶχε ἕνα παιδὶ 15 χρονῶν ποὺ μὲ τὸ γαϊδούρι του πήγαινε στὴν πόλη νὰ φέρη ψωμί.

Ἐκεῖνο τὸ γαϊδούρι πήγαινε στὴν βρύση κι' ἔβαζε τὴν μούρη του μέσα στὴν βρύση. Τὸ παιδὶ χτυποῦσε τὸ γαϊδούρι, τὸ τσιμποῦσε νὰ προχωρήση, ἐκεῖνο δὲν προχωροῦσε.

Ἀπὸ τὴν βρύση ἔβγαινε ἕνα φάντασμα, ἕνα παιδὶ τυλιγμένο στὶς φασκιὲς ποὺ κατρακυλοῦσε καὶ πήγαινε στὰ πόδια τοῦ γαϊδάρου.

Στὰ σύνορα τοῦ ἀμπελιοῦ ἦταν κι' ἕνα ρυάκι. Τὸ παιδὶ φοβόταν πολύ. Εἶπε στὸν πατέρα του: —Πατέρα, ἐγὼ δὲν ξαναπηγαίνω ἀπὸ τὸ ἀμπέλι μας.

Τότε πῆρε ὁ πατέρας τὸ γαϊδούρι καὶ πῆγε. Ἔφτασε στὴν βρύση. Τὸ γαϊδούρι ἔκανε τὰ ἴδια. Βγῆκε τὸ φάντασμα, τὸ εἶδε ὁ πατέρας, τρόμαξε καὶ δὲν ξαναπῆγε πιὰ στ' ἀμπέλι.

Τὰ χρόνια ἐκεῖνα ὁ κόσμος δὲν μποροῦσε νὰ πάη στὰ βουνὰ καὶ στὰ δάση, γιατὶ στὸ δρόμο ἔβγαιναν οἱ δράκοι καὶ τὸν ἔτρωγαν.

Ἐπίσης ἂν ἔμενε ἔξω τὴν νύκτα πέρα ἀπὸ τὶς 12 τὰ μεσάνυχτα τοὺς καταπόδιαζαν τὰ φαντάσματα. Τότε αὐτοὶ ἔξω ἀπὸ τὰ σπίτια τους φώναζαν τὶς γυναῖκες τους νὰ βάλουν θυμίαμα γιὰ νὰ φύγουν τὰ φαντάσματα καὶ νὰ μὴ πᾶνε μέσα.

Ἐγὼ παιδί μου, ἄκουγα τὸν μπαμπὰ ποὺ μοῦ ἔλεγε ὅτι «ἕνα βράδυ ποὺ πήγαινα στὸ δρόμο ἀντάμωσα μιὰ βρύση, ἐπάνω στὴν βρύση καθόταν ἕνα κατσίκι».

Τὸ κατσίκι ἐκεῖνο ἦλθε μπερδεύτηκε στὰ πόδια μου. Ἐγὼ ἔκανα νὰ τὸ σκοτώσω, ἀλλὰ πρὶν τὸ σκοτώσω, τὰ χέρια μου γέμισαν αἵματα.»

Μοῦ τὰ εἶπε ἡ γραία Δέσποινα Μπούρα.

Δεισιδαιμονίες.

Λάλησε κουκουβάγια καὶ τὴν ἄκουσες, θὰ πεθάνῃς.

Τὸ πρωῒ ποὺ πᾶς γιὰ δουλειά, ἂν δῆς μαῦρο κόκορα, θὰ χαλάσῃ ἡ δουλειά σου.

Τὰ μεσάνυχτα ποὺ φωνάζει ὁ κοῦκος βγαίνουν τὰ φαντάσματα.

Ἂν ἕνας παντρεμένος σπείρῃ μαζὶ μὲ τὴν γυναίκα του δένδρο καρυδιά, καὶ ὁ κορμὸς τῆς καρυδιᾶς γίνῃ σὰν τὸν λαιμὸ τῆς γυναίκας του, τότε ἡ γυναίκα του πεθαίνει.

Σ' ὅποιο σπίτι τὸ βράδυ φωνάζει ἐπάνω στὰ κεραμύδια ἡ κουκουβάγια, ἢ οὐρλιάζει τὸ σκυλί, κάποιος ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ σπίτι θὰ πεθάνῃ.

Ἂν πεθάνῃ κανένας καὶ τὸν περάσῃ σκύλος ἢ γάτα, τότε γίνεται ζούζουλο καὶ φανερώνεται τὴν νύχτα σ' ὅλες τὶς γυναῖκες ποὺ τὸν ξαγρύπνησαν.

Ὅταν ἕνα ἀστέρι πέφτῃ, τότε πεθαίνει ἕνας ἄνθρωπος.

Ἐὰν τὴν νύχτα μασᾶς μαστίχα εἶναι σὰν νὰ μασᾶς τὰ κόκκαλα τῶν πεθαμένων σου.

Λέγανε ἀκόμη, ἂν τὸ βράδυ σφυρίξῃς τότε μαζεύονται γύρω σου, οἱ διαβόλοι.

Ἐὰν ράβῃς ἕνα ροῦχο ποὺ τὸ φορεῖς τότε πρέπει νὰ μασᾶς τὴν ἄκρη ἀπὸ τὸ ροῦχο σου ἢ ἕνα σίδερο ἢ ἄλλο σκληρὸ πρᾶγμα, γιατὶ τότε ράβονται τὰ δόντια σου.

Βρυκόλακας γίνεται ἕνας ἄνθρωπος ὅταν πεθάνῃ καὶ στὰ ροῦχα του, καθήσῃ γάτα. Ἢ ὅταν ἡ γάτα περάσῃ ἔμπρὸς ἀπὸ τὸ φέρετρό του.

Ἂν μιὰ γυναίκα περάσῃ ἐπάνω ἀπὸ ἕνα τυλιγάδι, πρέπει νὰ φτύσῃ τρεῖς φορὲς γιὰ νὰ σωθῆ.

Ἂν τὸ σκυλὶ κλαίῃ ἔξω ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ του, τότε πεθαίνει ὁ νοικοκύρης τοῦ σπιτιοῦ.

Ἂν κανένας πέθαινε καὶ εἶχε καμμιὰ πληγή, ποὺ δὲν ἔκλεισε, αὐτὸς ὁ πε-

θαμένος σὲ 40 μέρες σηκώνονταν καὶ πήγαινε στὸ σπίτι του καὶ τἄκανε ὅλα ἄνω - κάτω.

Τετάρτη καὶ Παρασκευὴ νὰ νύχια σου μὴν τὰ κόψης καὶ Κυριακὴ μὴ λουσθῆς ἂν θέλης νὰ προκόψης.

Ἂν ἀπὸ τὰ νεκροταφεῖα περάση γάτα, γίνεται φάντασμα.

Μαῦρο πρᾶγμα καὶ δὴ σίδερο, δὲν κάνει τὸ βράδυ νὰ βγάλης ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι σου.

Ἂν κόβης τὰ νύχια σου νὰ τὰ μαζεύης καὶ νὰ τὰ καῖς, γιατὶ ἀλλοιῶς ὅταν πεθάνης θὰ σ' ἀκολουθήσουν. Ἐκεῖ δὲ ποὺ θὰ πᾶς ὅταν πεθάνης θὰ σὲ ρωτήσουν τί τὰ ἔκανες τὰ νύχια σου;

(Τὰ εἶπε ἡ γρηὰ Δόμνα Κακαλίδου)

Ὁ Κυνηγὸς

Μὲ τὴν σάκκα μου μιὰ μέρα
μ' ἕνα ὅπλο φτωχὸ
κυνηγοῦσα περιστέρια
σ' ἕνα δάσος μοναχό.

Χαρὰ ἦταν ὅλη ἡ φύσις
ἡ γῆ καὶ ὁ οὐρανὸς
ποὺ Ἀνατολὴ καὶ Δύσις
ἦταν ὅλος γαλανός.

Ἐδροσιὰ εἶχαν τὰ φύλλα
καὶ σκορποῦσε ἡ αὐγὴ
καὶ λαλοῦσαν φύλλα μῆλα
μὲ γλυκειὰ γλυκειὰ φωνή.

Τὰ τρυγόνια ταῖρι - ταῖρι
στὴν καλή τους τὴ φωληὰ
μᾶς λαλοῦνε εἰς τὴν φτέρη
καὶ ἀλλάζουν τὴ φωληά.

Σὲ μιὰ πεύκη ἀπὸ κάτω
κάθησα ν' ἀναπαυθῶ

καὶ φυσοῦσε τὸ ἀγέρι
μυρωδᾶτο ἀπὸ τὸ βουνό.

᾿Αντίκρυσα μιὰ μικρούλα
μὲ ἀρνάκια δυὸ μαζὶ
κόρη ἦταν βοσκοπούλα
ὅλο νειάτα καὶ ζωή.

Τὰ σγουρὰ ξανθὰ μαλλιά της
ἐπετοῦσαν μιὰ χαρὰ
εἰς τοὺς ὤμους της πλατειὰ
καὶ μαγεύουν ὅλων τὴν καρδιά.

Μάγεψε καὶ τὴν δικὴ μου
Μ' ἀγαπᾶ, τὴν ἀγαπῶ
αὐτὸ εἶναι τὸ πουλί μου
αὐτὸ ἀκόμη κυνηγῶ
αὐτὸ εἶναι πουλί μου
φανερὰ νὰ σᾶς τὸ πῶ.

Ὁ Μιχάλ-Μπέης

Μιχὰλ - Μπέης βουλεύτηκε
τὸν Τοῦρκο γιὰ νὰ χάση
μὲ τετρακόσια κάτεργα (στρατιῶτες)
μὲ ἑξηνταδυὸ γαλόνια (ἀξιωματικούς).

Μπροστὰ πηγαίν' τὰ κάτεργα
κατόπι τὰ γαλόνια
βρέξη, Θεέ μου, μιὰ βροχὴ
μιὰ σιγανὴ ψιχάλα
νὰ κατακάτση (νὰ διαλυθῆ) ἡ καταχνιὰ
νὰ σηκωθῆ ἀντάρα.

Νὰ μετρηθῆ τ' ἀσκέρι μας
τὸ τούρκικο καὶ τὸ ρωμέϊκο
μετρήθηκε τὸ τούρκικο

ἐννιὰ χιλιάδες λείπουν
μετρήθηκε τοῦ Μιχὰλ - μπέη
ἕνας λεβέντης λείπει.
(Τὰ εἶπε ἡ γρηὰ Χρυσῆ Μπούρα)

Ἡ Ξενητιὰ

Ποιὰ μάνα ἔχει δυὸ παιδιὰ
στὸν πόλεμο σταλμένα;
καὶ ποιὰ μάνα τὰ καρτερεῖ
καὶ ποιὰ τὰ περιμένει;
Καὶ κεῖνα ψάρια ψάρευαν
στῆς 'Αρμενιᾶς τὸν κάμπο.
Δὲν σὲ θαρροῦσα, θάλασσα, νερὸ νὰ κατεβάσης
καὶ σὺ νερὸ κατέβασες, δενδράκια ξεριζώνεις
ξερίζωσες καὶ μιὰ μηλιὰ στὰ μῆλα φορτωμένη
κάνει τὰ μῆλα κόκκινα, τὰ φύλλα συρματένια.
Ὅποιος τὰ κόψη κόβεται, καὶ ὅποιος τὰ φάει πεθαίνει
Ἂς τὸ εἶχε φάει ἡ μάνα μου, νὰ μὴν εἶχε κάνει καὶ μένα
Κι ἂν μοὔκανε, μοῦ φύλαξε κι ἂν μοὔδωσε στὰ ξένα
Τὰ ξένα εἶναι βαρετά, βαρύτερα καὶ ἀπὸ τὸ χάρο
Ὁ χάρος περνάει κι ἀστοχεῖ, κι ἡ ξενητιὰ θυμιέται
Καὶ ἡ ξενητιὰ καὶ ἡ ὀρφάνεια σ' ἕνα ζύγι, ζυγιάζονται.

Ὁ Πόλεμος

Τρία ἀδελφάκια, εἴμασταν, τὰ τρία ἀράδα - ἀράδα
τὸ ἕνα τηράει κατ' 'Αϊβαλή, τ' ἄλλο στὸ Ζαμπαθράκη (Σαμοθρ.)
τὸ τρίτο τὸ καλύτερο τῆς 'Αϊβαλίως τῆς λέει:
«Καλὰ εἶσαι 'Αϊβαλιώ νὰ φλάευσαι γιὰ τούτη τὴ βδομάδα
Θὰ βγοῦν τὰ φίδια φοβερά, 'Οχιὲς φαρμακωμένες
Τὸν λόγο δὲν ἀπόσωσε, προφταίνειτ' 'Αλῆ Πασᾶ
τασκέρι, σὰ φίδι πυρωμένο.
Πέφτουν τὰ μπρουστόφυλλα[1] σὰν τῆς ἐληᾶς τὰ φύλλα

1. μπρουστόφυλλα = ἐμπροσθοφυλακή.

πέφτουν τὰ ρωμιοκέφαλα
Νὰ μετρηθῆ τὸ Τούρκικο, ἐννιὰ χιλιάδες λείπουν
νὰ μετρηθῆ τὸ Ἑλληνικό, ἕνας λεβέντης λείπει
Νὰ κι ὁ λεβέντης πρόφτασε πάνω στ' ἄλογο καβάλλα
καὶ πίσω στὰ καπούλια του φέρνει τὴ βασιλοπούλα.

Δ ρ ί μ ι ε ς

Οἱ ντρίμιες γίνονται τὸν Αὔγουστο. Ἅμα δὲν βρέξη δὲν λούζονται, γιατὶ ὅποιος λουστῆ βγάζει ντρίμιες (κόκκινα σπυράκια).

Γιὰ νὰ λουστῆ ἢ νὰ πλύνη ροῦχα, πρέπει νὰ βάλη μέσα στὸ νερὸ ἕνα καρφί.

Ἡ ἀ γ ά π η π ρ ὸ ς τ ὸ ν Θ ε ὸ ν

Ἦταν ἕνα ζευγάρι παντρεμένοι καὶ εἶχανε ἕνα ἀγοράκι 6 χρονῶν.

Μιὰ μέρα, ὁ ἄνδρας ἔλειπε. Τότε τῆς φανερώθηκε ὁ Θεὸς καὶ κτύπησε τὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ της, ἐνῶ ἔξω εἶχε μεγάλη βροχὴ καὶ μεγάλη καταστροφή.

Ἀκούει ἡ κυρὰ τὴν πόρτα, βγαίνει καὶ βλέπει ἕνα γέρο βρεγμένο. Τὸν παίρνει, τὸν φωνάζει μέσα καὶ τὸν βάζει κοντὰ στὸ τζάκι.

Κάθεται ἐκεῖνος κοντὰ στὸ τζάκι καὶ ζεσταίνεται. Βγάζει τὰ βρεγμένα ροῦχα του καὶ τοῦ δίνει δικά της στεγνὰ ροῦχα, τοῦ πλένει τὰ πόδια καὶ τοῦ δίνει νὰ φάη, γιατὶ στὸ σπίτι της εἶχε ἀπ' ὅλα, καὶ τὸν ρωτᾶ:

— Πές μου τί θέλεις, γιατὶ στὸ σπίτι μου ἔχω ἀπ' ὅλα. Τἄλεγε ὅλα αὐτὰ ἡ γυναίκα, γιατὶ δὲν ἤξερε ὅτι μπροστά της εἶχε τὸν Θεό.

Ὁ Γέρος τῆς λέγει — Ἀφοῦ μοῦ λὲς νὰ ζητήσω ὅ,τι θέλω, ἐγὼ θέλω νὰ κόψης τὸ παιδί σου. Αὐτὴ τοῦ λέγει — Ὅταν θὰ ἔλθη ὁ σύζυγός μου, θὰ τοῦ τὸ πῶ.

Ὁ Γέρος φεύγει. Ἔρχεται ὁ σύζυγός της καὶ τοῦ λέγει — Ἦλθε στὸ σπίτι μας ἕνας γέρος, τοῦ ἔδωσα ἀπ' ὅλα ὅσα ἔχουμε, μὰ δὲν ἤθελε. Θέλει νὰ κόψουμε τὸ παιδί μας. — Καλά, γυναῖκα, τῆς λέγει ὁ ἄνδρας της. Νὰ τὸ κόψουμε, καὶ ὁ Θεὸς θὰ μᾶς δώση ἄλλο. Τὸ ἔκοψαν τὸ παιδί τους.

Καθάρισαν τὰ ἔντερά του, τὸ γεμίσανε ὅπως γεμίζουν τὸ ἀρνί. Τὸ ἔριξαν μέσα στὸ φοῦρνο καὶ τὸν σφραγίσανε.

Ὁ Γέρος ποὺ εἶδε αὐτό, χάρηκε. Τὸ ἀρνὶ ἄρχισε νὰ ψήνεται. Ὁ Γέρος ἦλθε, χαμογέλασε στοὺς γονεῖς, καὶ χάθηκε.

Τότε οἱ γονεῖς ἄνοιξαν τὸ φοῦρνο καὶ εἶδαν τὸ παιδὶ μέσα στὸ φοῦρνο ζωντανό, νὰ διαβάζη τὸ Ἅγιο Εὐαγγέλιο.

Τότε οἱ γονεῖς πίστεψαν στὸ θαῦμα τοῦ Θεοῦ, ποὺ εὐχαριστήθηκε γιατὶ θυσίασαν τὸ παιδί τους.

Πίστεψαν μὲ ὅλη τὴν καρδιά τους στὸν Θεὸ καὶ ὁ Θεὸς τοὺς ἔδωσε ὅλα τὰ ἀγαθά του πλούσια.

Τὰ εἶπε ἡ γρηὰ Κακαλίδου.

Ἡ ἀρραβῶνα

Στὰ παληὰ χρόνια γίνονταν χοροὶ στὶς πλατεῖες καὶ ἐκεῖ γνωριζόταν τὸ ἀγόρι μὲ τὸ κορίτσι. Ἅμα ἀρέζονταν, τὸ φανέρωναν στοὺς γονεῖς των καὶ ἔστελναν προξενητάδες.

Ἂν ὅμως δὲν ἀρέζονταν, οἱ γονεῖς φρόντιζαν νὰ στείλουν προξενητάδες. Ὅταν δέχονταν καὶ τὰ δυὸ σπίτια, ἡ νύφη φιλοῦσε τὰ χέρια ὅλων.

Μετὰ μιὰ βδομάδα, μαζεύονταν πάλι ὅλοι οἱ συγγενεῖς τῶν δυὸ σπιτιῶν στὸ σπίτι τῆς νύφης, κάπου 50 ἄτομα.

Ἔβγαινε μετὰ ἡ νύφη καὶ φιλοῦσε τὰ χέρια ὅλων, καὶ αὐτοὶ τῆς δώριζαν χρήματα καὶ χρυσαφικά.

Μετὰ κερνοῦσε ἡ νύφη καὶ ὁ γαμπρὸς μαζὶ ρακὶ καὶ τραγουδοῦσαν ὁ γαμπρὸς καὶ ἡ νύφη. Μετὰ τρώγανε, χορεύανε.

Τὰ δαχτυλίδια τ' ἄλλαζε ὁ παπὰς γιὰ νὰ εἶναι εὐλογημένος ὁ ἀρραβῶνας.

Χορεύανε μὲ μουσικὴ καὶ γκάϊντα.

Μετὰ δώριζε ἡ νύφη στοὺς συγγενεῖς τοῦ γαμπροῦ, τὰ δῶρα της καὶ φεύγανε.

Ὁ Γάμος

Τὰ παληὰ τὰ χρόνια, ὁ γάμος γινόταν διαφορετικὰ ἀπὸ τώρα. Ἄρχιζε ὁ γάμος τὴν Δευτέρα καὶ τελείωνε τὴν ἄλλη Δευτέρα.

Ὁ γαμπρὸς ἔστελνε, στὸν μέλλοντα πεθερό του, τὸν πατέρα του μὲ πολλὰ δῶρα. Μιλοῦσαν οἱ δυὸ γονεῖς καὶ κανόνιζαν πότε θὰ γίνη ὁ γάμος.

Ἡ νύφη, ἀπὸ κείνη τὴν ἡμέρα, δὲν ἔβγαινε ἔξω. Ἔπαιρνε τὶς φιληνάδες της καὶ πήγαιναν στὸ λουτρὸ νὰ κάνουν μπάνιο. Μετὰ γύριζαν στὸ σπίτι τῆς νύφης. Ἐκεῖ γλεντοῦσαν, σιδέρωναν καὶ ἑτοίμαζαν τὰ προικιὰ γιὰ νὰ ἔλθη ὁ γαμπρὸς νὰ τὰ πάρη.

Τὸ σαποῦνι καὶ τ' ἄλλα ἔξοδα τοῦ λουτροῦ, τὰ πλήρωνε ὁ γαμπρός.

Στὸ λουτρὸ πήγαιναν τὴν Τετάρτη. Τὴν Πέμπτη, ἔστρωναν τὴν προῖκα.

Ἡ πεθερὰ ἔστελνε στὴ νύφη, κόκκινο πουκάμισο, κόκκινη σκέπη καὶ χρυσὸ ζουνάρι.

Ἡ νύφη ἔρραβε τὸ πουκάμισο, τὸ φοροῦσε καὶ ἔστελνε καὶ αὐτὴ στὸ γαμπρὸ πουκάμισο.

Τὴν Παρασκευὴ ἔστελναν στὸν κουμπάρο (νουνὸ) ρακί, κουφέτα, μαστίχα καὶ μοίραζαν, δηλαδὴ ὁ γαμπρὸς καὶ ἡ νύφη, καλοῦσαν τοὺς συγγενεῖς καὶ τοὺς φίλους τους, στέλνοντας ἕνα κοριτσάκι, ποὺ κρατοῦσε μπουκάλι ρακί, ἢ κρασὶ μὲ γαρύφαλλα. Ὅσοι ἔπιναν ἀπὸ τὸ μπουκάλι, ἦταν αὐτὸ σημάδι ὅτι θὰ πᾶνε στὸ γάμο.

Τὴν Παρασκευή, τὰ κορίτσια - συγγενεῖς τοῦ γαμπροῦ πήγαιναν μὲ ὄργανα—βιολιά, ταμπούρλα, καραμοῦζες, στὸ σπίτι τῆς νύφης καὶ ἔπαιρναν τὴν προῖκα μὲ δυὸ βοδάμαξα.

Ἡ νύφη ἔκανε προζύμια, καλοῦσαν τοὺς συγγενεῖς καὶ διασκέδαζαν.

Τῆς ἔδιναν στὸ χέρι ἕνα μῆλο καὶ ἡ νύφη χόρευε τὴν γίκνα.[1]

Εἶχαν ἐπίσης καὶ ἄλλα ὄργανα, λατέρνα, γκάϊντα καὶ λαλήματα.

Οἱ πλούσιοι παντρεύονταν μὲ λατέρνες καὶ οἱ φτωχοὶ μὲ γκάϊντες.

Τὸ Σάββατο τὸ ἀπόγευμα, μαζεύονταν ὅλοι οἱ συγγενεῖς τοῦ γαμπροῦ στὸ σπίτι, καὶ ἔβαζαν στὰ χέρια καὶ στὰ φρύδια τους, Καϊσὶ μπογιά.

Ὅλοι μαζὶ πήγαιναν στὸ σπίτι τῆς νύφης καὶ ἔβαζαν στὰ χέρια καὶ στὰ φρύδια τῆς νύφης καὶ πήγαιναν πάλι στοῦ γαμπροῦ τὸ σπίτι. Ἐὰν κανένας συγγενὴς τοῦ γαμπροῦ πήγαινε μόνος στὸ σπίτι τῆς νύφης, τὸν μαύριζαν μὲ καπνιὰ ἀπὸ τὸ τζάκι.

Τὸ ἴδιο γινόταν, ἂν πήγαινε συγγενὴς τῆς νύφης στοῦ γαμπροῦ τὸ σπίτι.

Τὴν Κυριακὴ τὸ πρωῒ μετὰ τὴν Θεία λειτουργία, πήγαιναν τὰ κορίτσια στὸ σπίτι τῆς νύφης καὶ τὴν ἔντυναν.

Στὴν ἀρχὴ τὴν ἔντυναν μάλλινα ροῦχα. Στὸ κεφάλι της ἐπάνω ἔβαζαν ἕνα κουτὶ κι ἐπάνω ἔρριχναν τὸ βέλο, μισὸ ἐμπρὸς καὶ μισὸ πίσω. Εἶχε κι ἕνα κόκκινο μαντῆλι.

Περπατοῦσε, περπατοῦσε καὶ προσκυνοῦσε. Τραγουδοῦσαν δὲ τραγούδια ἡρωϊκά.

Ἀργότερα, φοροῦσε ἄσπρο νυφικὸ ὡραῖο, μὲ ἄσπρο βέλο καὶ γιρλάντα μὲ ἄσπρα ἄνθη, ἄσπρα γάντια, ἄσπρες κάλτσες καὶ ἄσπρα παπούτσια.

Μετὰ ὁ γαμπρὸς πήγαινε μὲ ὄργανα, ἔπαιρνε πρῶτα τὸν κουμπάρο καὶ μετὰ πήγαιναν στὴ νύφη. Ἐὰν ἡ νύφη ἦταν ἀπ' ἄλλο χωριό, ετοίμαζαν ἕνα ἁμάξι. Ἐπάνω στὸ ἁμάξι ἔβαζαν μιὰ ψάθα καὶ μιὰ κουβέρτα. Ἔβαζαν δύο

1. χορὸς τῆς κοιλιᾶς.

μαξιλαράκια νὰ καθήση ἡ νύφη. Οἱ ἄνδρες γέμιζαν μπουκάλια μὲ οὖζο καὶ κρασί. Οἱ γυναῖκες κρατοῦσαν καθρέφτες καὶ χόρευαν καὶ τραγουδοῦσαν— ἴχα, ἴχα, χα - ἴχου χοῦ... Ἔτσι χορεύοντας, ἔφθαναν στὸ σπίτι τῆς νύφης.

Ἡ νύφη περίμενε στὴν πόρτα, κρατῶντας καθρέφτη στὰ χέρια της. Ἔπρεπε μέσα ἀπὸ τὸν καθρέφτη, νὰ βρῆ καὶ νὰ δῆ τὸν γαμπρό.

Ἀπὸ τὸ πρωῒ τὴν νύφη τὴν ἔντυναν οἱ φιληνάδες της, τραγουδῶντας. Τῆς τραγουδοῦσαν τραγούδια λυπητερὰ γιὰ νὰ κλάψη.

Πήγαιναν κατόπι τὴν νύφη στὸ δωμάτιο ποὺ ἦσαν οἱ γονεῖς της, τοὺς φιλοῦσε τὸ χέρι καὶ ὅλοι ἔκλαιγαν.

Μετὰ ἔκρυβαν τὴν νύφη καὶ ἔβαζαν τὸν γαμπρὸ νὰ πληρώση.

Ὁ κουμπάρος ἔπαιρνε τὴν νύφη καὶ ὅ,τι προικιὰ εἶχε, τὴν ἔβαζαν στ' ἁμάξι καὶ χορεύοντας πάλι, ἔφευγαν, γιὰ νὰ πᾶνε στὸ χωριὸ τοῦ γαμπροῦ, κι ἀπὸ κεῖ στὴν ἐκκλησία.

Ὅταν ἔφευγαν ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς νύφης, ἡ μάνα τῆς ἔριχνε ἀπὸ πίσω ρύζι, ζάχαρι καὶ καραμέλλες.

Τὰ στεφανώματα γίνονταν στὴν ἐκκλησία. Ὅταν ὁ παπὰς τοὺς ἔδινε νὰ πιοῦν ἀπὸ τὸ ποτῆρι τὸ κρασί, ὁ παπὰς ἔσπαζε τὸ κρασοπότηρο λέγοντας, ὅσα κομμάτια ἔγινε, τόσα παιδιὰ νὰ κάνουν.

Ὅταν τελείωνε τὸ μυστήριο, πήγαιναν στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ.

Οἱ συγγενεῖς τοῦ γαμπροῦ τραγουδοῦσαν — «Ἔβγα κυρὰ μανίτσα,[1] ἔβγα νὰ δῆς τὸ γυιό σου, τὴν νύφη ποὺ σὲ φέρνει. Μιὰ πέρδικα στὰ πράσινα ντυμένη, στὰ κόκκινα ζωσμένη».

Ἡ μάννα τοῦ γαμβροῦ περίμενε στὴν πόρτα, ἔβαζε ἕνα σίδερο ἢ τσεκούρι, νὰ πατήση ἡ νύφη, ἐπάνω, ἢ τὴν κτυποῦσε μὲ τὴν μασιὰ γιὰ νὰ εἶναι σιδερένια. Ἔβαζε στὴν πόρτα βούτυρο γιὰ νὰ περάση ἡ νύφη καὶ τῆς ἔδινε ψωμιὰ καὶ τἄβαζαν κάτω, στὶς μασχάλες της, τῆς ἔδιναν καὶ γλυκὸ γιὰ νὰ εἶναι γλυκειὰ ἡ ζωή τους.

Τὸ Σαββατόβραδο ἔσπαζαν ψωμὶ γιὰ τὸ γούρι, καὶ τὸ ἔσπαζε ἕνας νεοστεφανωμένος.

Ἐπίσης, ἡ πεθερὰ ἔδινε στὴ νύφη σισάμι, διότι τὸ σισάμι συμβολίζει τὰ πολλὰ παιδιὰ καὶ τὴν εὐτυχία.

Πρὶν μποῦν στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ, ἡ νύφη κρατοῦσε ἕνα μῆλο καὶ τὸ πετοῦσε καὶ σ' ὅποιον ἔπεφτε, τὸ ἔπαιρνε.

Ἔκανε ἡ νύφη τρεῖς μετάνοιες, τὴν σκέπαζαν μὲ σεντόνι, τὴν ἔπαιρνε στὴν ἀγκαλιά του ὁ γαμπρὸς καὶ τὴν πήγαινε μέσα στὸ σπίτι καὶ ἄρχιζε τὸ γλέντι.

---

1. μάννα = πεθερά.

Πήγαινε ἡ νύφη στὸ δωμάτιό της καὶ ἔδινε σ' ὅλους δῶρα. Τὰ ἔδινε τότε ἡ νύφη, ἢ τὴν Δευτέρα. Ἔδινε πετσέτες, πουκάμισα κι ἐκεῖνοι τὴν δώριζαν χρυσαφικά, ἐνῷ αὐτὴ τοὺς προσκυνοῦσε καὶ φιλοῦσε τὰ χέρια τους.

Τὴν Δευτέρα, οἱ συγγενεῖς τῆς νύφης πήγαιναν γλυκὰ στὸν γαμβρό.

Τὴν Δευτέρα, μετὰ τὰ δῶρα, ἔκαναν παλαῖστρες. Τὴν Τρίτη, διασκέδαζαν πάλι. Τὴν Τετάρτη πήγαιναν τὴν νύφη στὴν βρύσι καὶ τὴν σήκωνε.

Ἔτσι τελείωνε ὁ γάμος καὶ ἔφευγαν οἱ γκάϊντες καὶ τὰ λαλήματα.

Τὴν ἑβδομάδα τοῦ γάμου γέμιζαν τὸ φοῦρνο τρεῖς φορὲς μὲ ψωμί. Ἔσφαζαν 3 ἀρνιά, ἔπαιρναν 30 κιλὰ λάχανα, 10 κιλὰ ρύζι, 50 κιλὰ οὖζο, 15 κιλὰ μέντα.

Στὰ κορίτσια, ποὺ μὲ τὸ μπουκάλι τὸ οὖζο καλοῦσαν τὸν κόσμο, δώριζε ἡ νύφη μαντήλια. Στὸν πεθερό της δώριζε ἡ νύφη πουκάμισο ὑφαντό, στὴν πεθερὰ πουκάμισο ὑφαντό, καὶ στοὺς συγγενεῖς μαντήλια καὶ ὑφαντὰ πουκάμισα.

Τὸ ἴδιο στὶς θεῖες, καὶ τὰ ἐξαδέλφια, μαντῆλες καὶ μαντήλια.

Τὸ Σάβατο, ὅταν ὁ κουρέας ἐρχόταν καὶ ξύριζε τὸν γαμπρό, ἕνας ἡλικιωμένος συγγενὴς τοῦ γαμπροῦ κρατοῦσε μιὰ μεγάλη πετσέτα καὶ ὅλοι τραγουδοῦσαν.

Τὰ εἶπε ἡ γρηὰ Σφαρέγκα.

Ἡ Βάπτισις

Ἡ βάπτισις γινόταν σχεδὸν ὅπως καὶ σήμερα. Μὲ τὴν διαφορά, ὅτι οἱ γονεῖς δὲν πήγαιναν στὴν ἐκκλησία, ἀλλὰ ἔμεναν στὸ σπίτι.

Ὅταν ὁ παπὰς στὴν ἐκκλησία ἔλεγε τὸ ὄνομα τοῦ παιδιοῦ, τότε ἔτρεχαν τὰ παιδιὰ στὸν πατέρα στὸ σπίτι νὰ τοῦ ποῦν τὸ ὄνομα κι ἐκεῖνος τὰ ἔδινε δραχμές.

Μετὰ τὴν βάπτισιν, ὁ ἱερεὺς ψάλλοντας πήγαινε ἐμπρὸς καὶ ἀπὸ πίσω ἡ νουνά, κρατῶντας τὸ παιδὶ μὲ ἀναμμένες λαμπάδες, πήγαιναν στὸ σπίτι τοῦ πατέρα καὶ γλεντοῦσαν. Τώρα, ὅλα τελειώνουν στὴν ἐκκλησία.

Κατ' ἄλλους, δὲν πήγαιναν στὴν ἐκκλησία, ἀλλὰ βάζανε τὸ παιδὶ στὴν σκαφίδα. Ἀντὶ λάδι, βάζανε σισαμόλαδο.

Ὕστερα βάζανε τὸ παιδὶ μέσα στὸ νερό, τὸ ξέπλεναν καλά, τὸ ἔβαζαν κολώνια. Στὸ τέλος, ἔδιναν δῶρα στὸ νουνό, στὴ νουνὰ καὶ ἔπαιζαν τὰ νταούλια.

Στὰ παληὰ χρόνια, στὴν βάπτιση πήγαιναν μόνο γυναῖκες καὶ τὶς κερνοῦσαν παξιμάδι. Ἡ νουνὰ στὸ τέλος μοίραζε δραχμές.

Ἡ κηδεία

Ὅταν ἕνας πέθαινε, κτυποῦσαν τὴν καμπάνα λυπητερά. Μετὰ ἔστελναν ἄνθρωπο νὰ πῆ στοὺς συγγενεῖς καὶ γνωστοὺς τοῦ νεκροῦ.

Ἔντυναν τὸν νεκρὸ μὲ σάβανο, τὸν ξάπλωναν στὸ κρεββάτι, ἔδεναν τὰ χέρια του σταυρωτὰ καθὼς καὶ τὰ πόδια του, καὶ ἔβαζαν κεριά.

Γύρω στὸ νεκρὸ μαζεύονταν οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ γείτονες καὶ ξενυχτοῦσαν. Ἕνας διάβαζε ψαλτῆρι καὶ οἱ ἄλλοι ἔλεγαν τραγούδια λυπητερά, ποὺ τὰ λένε μοιρολόγια.

Στὰ μοιρολόγια ἔλεγαν ὅλη τὴ ζωὴ τοῦ πεθαμένου, ὅσα ὑπέφερε στὴ ζωή του. Σὲ κείνους ποὺ ξενυχτοῦσαν, κερνοῦσαν καφὲ καὶ τοὺς ἔβαζαν νὰ φᾶνε. Ἄναβαν δὲ κεριά, καντήλα καὶ θυμιατῆρι. Στὰ χέρια τοῦ νεκροῦ ἔβαζαν χρήματα γιὰ νὰ πληρώση τὸν χάροντα, ποὺ θὰ τὸν περάση ἀπὸ τὸ ποτάμι. Ἐπίσης καὶ ἕνα εἰκόνισμα γιὰ νὰ χαιρετοῦν.

Στὰ πόδια τοῦ νεκροῦ ἔβαζαν 8 μαντήλια, γι' αὐτοὺς ποὺ θὰ τὸν σηκώσουν, γιὰ τὸ εὐαγγέλιο, γιὰ τὸν κανδηλανάφτη, τὸν νεκροθάφτη, καὶ τὰ παιδιά. Οἱ γνωστοὶ ἔφερναν στὸν νεκρὸ λουλούδια μὲ κερί, ἄναβαν τὸ κερί, θύμιαζαν τὸν νεκρό, ἔκαναν 3 μετάνοιες καὶ χαιρετοῦσαν τὸν νεκρὸ καὶ πάλι ἔκαναν μετάνοιες καὶ κάθονταν γιὰ παρηγοριά.

Ἔστελναν στὴν ἐκκλησία σὲ ἕνα κουτὶ σιτάρι, τὸ ἔλεγαν δὲ αὐτὸ σαρανταλείτουργο.[1] Ἔκαναν λειτουργία.

Ὅταν πλησίαζε ἡ ὥρα γιὰ τὴν ἐκκλησία, ξανακτυποῦσε ἡ καμπάνα λυπητερά. Ἔρχονταν ὁ ἱερεὺς μὲ τὸν ψάλτη καὶ τὸν κανδηλανάφτη. Ἔκανε ὁ ἱερεὺς τρισάγιο. Ἔβαζαν τὸν νεκρὸ στὸ φέρετρο.

Τὸν σήκωναν καὶ τὸν πήγαιναν στὴν ἐκκλησία. Ἐκεῖ ἔκαναν τὴν νεκρώσιμη ἀκολουθία, ἀποχαιρετοῦσαν τὸν νεκρὸ καὶ πήγαιναν στὰ μνήματα.

Ἐκεῖ γινόταν τρισάγιο καὶ ἔθαβαν τὸν νεκρό. Ὅταν κατέβαζαν τὸν νεκρὸ στὸ μνῆμα, κάθονταν ὅλοι στὰ γόνατα καὶ ἔριχναν χῶμα.

Πρόσφεραν ἐλιές, τυρὶ καὶ παξιμάδι στοὺς γέρους, ἐνῶ στοὺς νέους κουφέτα. Μετὰ πήγαιναν ἀπὸ τὰ μνήματα στὸ σπίτι τοῦ νεκροῦ.

Ὁ παπᾶς ἐδιάβαζε τὶς τελευταῖες παρηγορητικὲς εὐχές, ἔδινε στὸν καθένα μιὰ μπουκιὰ ψωμὶ καὶ ἔπιναν ἀπὸ τὸ ποτῆρι τὸ κρασὶ οἱ συγγενεῖς.

Ὅσο κρασὶ ἔμενε ἔπρεπε νὰ τὸ πιῆ ὁ Πατέρας ἢ ἡ Μητέρα, ἢ ἄλλο ἀγαπημένο πρόσωπο τοῦ νεκροῦ, γιὰ νὰ πιῆ ὅλη τὴν πίκρα.

Μετὰ ἔβαζαν τραπέζι μὲ φασολάδα καὶ ριζόγαλο (μὲ ρύζι, μὲ νερὸ καὶ ζάχαρι καὶ κανέλλα). Ὅταν ἔβαζαν τὸν νεκρὸ στὸ μνῆμα, εἶχαν κανάτα μὲ νερὸ καὶ τὴν ἔσπαζαν ἐπάνω στὸ μνῆμα καὶ γύριζαν ἀπὸ τὰ μνήματα στὸ σπίτι

1. Μένει στὴν ἐκκλησία 40 ἡμέρες.

τοῦ νεκροῦ. Ἔπλυναν ὅλοι τὰ χέρια τους καὶ ἔτρωγαν γιὰ νὰ συγχωρήσουν τὸν νεκρό.

Πρὶν ξεψυχήση ὁ ἄνθρωπος, βλέπει ὅλους τοὺς συγγενεῖς του ποὺ ἔχουν πεθάνει, καθὼς καὶ ἁγίους.

Ὅταν βγαίνη ἡ ψυχὴ τοῦ νεκροῦ, μέσα στὸ σπίτι ραγίζει λαμπογιάλι, ἢ καθρέφτης.

Ὅταν πεθαίνη ὁ ἄνθρωπος, αναποδογυρίζουν τὸν καθρέφτη, ντύνουν τὸ σπίτι στὰ μαῦρα. Ντύνονται καὶ οἱ συγγενεῖς τοῦ νεκροῦ μαῦρα, καὶ εἶχαν τὴν κακιὰ συνήθεια νὰ μὴν πηγαίνουν στὴν ἐκκλησία τρία χρόνια.

Τὰ εἶπαν οἱ κυρίες
Τζίρα, Μπούρα, Πατσιὰ

Τί κάνουμε ὅταν σπέρνουμε

Τὴν ἡμέρα ποὺ θὰ σπείρουμε σιτάρι στὸ χωράφι, δὲν κάνει νὰ δώσουμε τίποτα, διότι δίνουμε τὴν τύχη μας.

Ὅταν φεύγη ὁ σπάρος ἀπὸ τὸ σπίτι, βράζουμε κοτόπουλο καὶ σταχτομπουγάτσια (πίττα ψημένη στὴν στάχτη).

Αὐτὰ πηγαίνουμε καὶ τὰ τρῶμε στὸ χωράφι.

Βγάζομε τὰ κόκκαλα, τὰ μαζεύουμε καὶ τὰ φυτεύουμε μέσα σ' ἕνα λάκκο καὶ εὐχόμαστε νὰ γίνη ὁ καρπὸς σὰν τὸ κόκκαλο.

Ἀφοῦ σπείρουμε τὸ σιτάρι, δὲν κάνει νὰ ψήσουμε μερικὲς μέρες ψωμί, διότι θὰ καῆ ὁ σπάρος.

Τὰ εἶπε ἡ Κα Σιαλαμάγκα

Ἐκ τῶν ἐθίμων τούτων, ἐξακολουθοῦν νὰ ἰσχύουν καὶ σήμερον:

1.— Τὸ ἔθιμο τῶν ἐννέα (9) φαγητῶν στὸ τραπέζι τῶν Χριστουγέννων.
2.— Τὸ ποδαρικὸ τῆς Πρωτοχρονιᾶς.
3.— Τὰ ἔθιμα τῆς Ἀποκριᾶς μὲ τὸν «Κιοπὲκ - Μπέη».
4.— Τὸ ἔθιμον τῆς Βαρβάρας.
5.— Ὁ Ἁγιασμὸς τῶν ὑδάτων.
6.— Ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν πσουρεκιῶν.
7.— Τὰ κόλλυβα τῶν Ἁγίων Θεοδώρων.
8.— Ἡ πίττα τοῦ Ἁγίου Φανουρίου.
9.— Ἡ λιτάνευση τῆς εἰκόνος τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ.
10.— Ὁ κλύδωνας καὶ τ' ἄλλα ἔθιμα τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου.

11.— Οἱ δεισιδαιμονίες.
12.— Οἱ Δρίμυες.
13.— Τοῦ γάμου ἁπλοποιήθηκαν τώρα.
14.— Τῆς κηδείας.
15.— Τῆς σπορᾶς.

Τὰ εἰς τὴν λαογραφικὴν αὐτὴν ἐργασίαν ἀναφερόμενα ἔθιμα καὶ δοξασίες, ἐγίνοντο καὶ γίνονται στὴν ἡμιορεινὴν ἢ μᾶλλον λοφώδη περιοχὴν τῆς ἱστορικῆς καὶ ἀρχαίας πόλεως ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΝ, ἀριθμούσης περὶ τοὺς 8.000 κατοίκους, καὶ εὑρισκομένης εἰς τὸ διαμέρισμα τῆς Ἑλλάδος, τὴν ΘΡΑΚΗΝ, καὶ ἐξ αὐτῆς εἰς τὸν Νομὸν Ἕβρου. Ἡ θέσις τῆς πόλεώς μας εἶναι στὸ βορειοανατολικὸ μέρος τῆς Ἑλλάδος μας.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΠΟΛΙΑΣ ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ ΧΩΡΙΟΥ

Τὸ χωρίον Πολιὰ κεῖται παρὰ τὴν παραμεθόριον ζώνην ἀπέχον ἐκ τῆς Βουλγαρίας περὶ τὰ δύο χιλιόμετρα. Εἶναι κτισμένον εἰς μέρος ἐπικλινὲς καὶ ἡ περιοχή του εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον πεδινή. Ἔξωθεν τοῦ χωρίου διέρχεται ὁ Ἐρυθροπόταμος, ὅστις εἶναι παραπόταμος τοῦ Ἕβρου, ἔχων τὰς πηγάς του εἰς τὸ βουλγαρικὸν ἔδαφος. Εὑρίσκεται περιτριγυρισμένον ἀπὸ τὰ χωριὰ Ἀλεποχώρι, Ἀβδέλλα, Λάδη, καὶ ἀπέχει ἀπὸ τὸ Διδυμότειχον — μετὰ τοῦ ὁποίου συνδέεται οἰκονομικῶς — εἴκοσι ὀκτὼ χιλιόμετρα. Μέχρι τὸ 1922 οἱ κάτοικοί του ἦσαν μόνο Τοῦρκοι. Ἀπὸ τὴν Μικρασιατικὴν ὅμως καταστροφὴν καὶ ἐντεῦθεν ἦλθαν καὶ ἐγκατεστάθησαν οἱ πρῶτοι Ἕλληνες προερχόμενοι ἐξ Ἀνατολικῆς Θράκης, ἐκ τῆς Βουλγαρίας, καὶ ἐκ τῶν γειτονικῶν χωρίων Λάδης καὶ Μεταξάδων.

Σήμερον ἡ σύνθεσις τοῦ χωρίου ἔχει ἀλλάξει ριζικῶς, καθ' ὅσον οἱ Τοῦρκοι οἱ φερόμενοι ὡς γηγενεῖς τοῦ χωρίου, ἔχουν φύγει εἰς τὴν Τουρκίαν πλὴν πέντε οἰκογενειῶν καὶ ἔχουν ἐγκατασταθῆ εἰς τὰς θέσεις των Ἀθίγγανοι ὁμιλοῦντες τὴν Τουρκικὴν καὶ διατηροῦντες τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν ἀπελθόντων Τούρκων. Ὁ πληθυσμὸς τοῦ χωρίου ἀνέρχεται σήμερα εἰς 368 ἄτομα ἐξ ὧν 148 Ἕλληνες, 197 Ἀθίγγανοι καὶ 23 Τοῦρκοι. Ἡ γλῶσσα ἥτις ἐπικρατεῖ εἶναι ἡ τουρκική, κατεχομένη ἄριστα ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ὁμιλοῦν ταύτην, καθ' ὅσον οἱ ὑπόλοιποι κάτοικοι τοῦ χωρίου ἐλάχιστα κατέχουν τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τινὲς ἐξ αὐτῶν οὐδόλως. Στὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τοῦ χωρίου βλέπεις τὴν ἐπίδραση τοῦ τουρκογύφτικης νοοτροπίας.

Ὁ φερετζὲς τῶν Τουρκογυφτισσῶν ἔχει σοβαρὰν ἐπίδρασιν καὶ στὶς γυναῖκες τῶν Ἑλλήνων. Αὐτὲς παρουσιάζουν μίαν δειλίαν καὶ ἕνα φόβον πρὸς τοὺς ἄνδρες, καὶ ἰδίως πρὸς τοὺς ξένους, ποὺ πολλὲς φορὲς εἶναι ἀνεξήγητος. Πολλὲς φορὲς ἔχουν φτάσει μέχρι τέτοιου σημείου, ὥστε τινὲς ἐξ αὐτῶν ἀποφεύγουν νὰ μιλήσουν καὶ στὸν δάσκαλο τοῦ χωρίου διότι φοβοῦνται μήπως παρεξηγηθοῦν ἀπὸ τοὺς ἄνδρες τους, οἱ ὁποῖοι εἶναι καχύποπτοι καὶ ἐξαιρετικὰ ζηλότυποι.

Ἡ φιλοξενία εἶναι γιὰ τοὺς περισσοτέρους ἄγνωστος. Ξένος γιὰ νὰ ἔλθῃ νὰ μείνῃ στὸ χωριὸ εἶναι ἀδύνατον, καθ' ὅσον οὐδεὶς καὶ μὲ οἱανδήποτε ἀμοιβὴ τὸν δέχεται στὸ σπίτι του. Καὶ νὰ σκεφθῇ κανεὶς ὅτι ἀπὸ τὸ χωρίον περνᾶνε καθημερινῶς ξένοι καὶ ἔπρεπε καλῶς ἐχόντων τῶν πραγμάτων νὰ εἶχον ἐξοικειωθῇ πολὺ ἀλλὰ τοῦτο δὲν γίνεται διότι ἡ ἀνομοιογένεια τοῦ χωρίου τοὺς κάνει ἐπιφυλακτικούς. Τὰ ἤθη καὶ ἔθιμά τους δὲν παρουσιάζουν κάτι τὸ ἰδιαίτερον καὶ ξεχωριστόν, καθ' ὅσον ἅπαντες εἶναι πρόσφυγες προερχόμενοι ἐκ διαφορετικῶν μερῶν, καὶ διότι τὸ ὑπάρχον ξένον στοιχεῖον εἰς τὸ χωρίον πλεονεκτεῖ εἰς ἀριθμὸν καὶ τυγχάνει περισσότερον ἐκδηλωτικόν.

Οὕτω τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν Ἑλλήνων τοῦ χωρίου ὠχριοῦν μπροστὰ στὰ τουρκογύφτικα. Οἱ Ἕλληνες τοῦ χωρίου σοῦ δίνουν τὴν ἐντύπωση ὅτι μένουν προσωρινὰ καὶ ὅτι εἶναι φιλοξενούμενοι στὸ χωριό, σκεπτόμενοι συνεχῶς τοὺς τόπους προελεύσεώς των, ἰδίως οἱ προερχόμενοι ἐξ Ἀνατολικῆς Θράκης. Ὡς πρόσφυγες προερχόμενοι ἐκ διαφορετικῶν μερῶν παρουσιάζουν ποικιλίαν ἐθίμων μὴ δυναμένων ὅμως νὰ ἐκδηλωθοῦν ἐμφανῶς, λόγῳ τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ τῶν κατοίκων. Εἰς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν ὅμως παρατηρεῖται τάσις ἀποκρυσταλλώσεως γνησίων καὶ σταθερῶν ἐθίμων μὲ τὴν ἐνεργὸν συμπαράστασιν τῶν νέων, οἵτινες ἀρχίζουν σιγὰ - σιγὰ νὰ κυριαρχοῦν εἰς τὸ χωριό, τῶν παλαιοτέρων τιθεμένων εἰς δευτερεύουσαν μοῖραν. Εἶναι μία τάσις ἡ ὁποία θὰ συνεχισθῇ ἐπὶ δύο καὶ τρεῖς δεκαετίες μέχρις ὅτου ὁ κυκεὼν τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τῶν παλαιοτέρων ἐκκαθαρισθῇ καὶ ἀποκρυσταλλωθῇ εἰς ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν γνησίων κατοίκων τοῦ χωρίου. Ἤδη ἤρχισαν νὰ ἐμφανίζωνται δειλὰ - δειλὰ τὰ πρῶτα γνήσια καὶ σταθερὰ ἤθη καὶ ἔθιμα, μὲ κυριώτερον τὸ τοῦ γάμου. Σταθεροποιεῖται πρῶτον, διότι ὅλοι οἱ νέοι οἵτινες συνῆψαν τὸν γάμον τους — καὶ τὸν συνάπτουν εἰς μικρὰν ἡλικίαν — δημιουργοῦν ἕνα ἔθιμον δικό τους μὲ στοιχεῖα ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθιμα τῶν γάμων τῶν πατέρων τους· μὴ ἀποκρυσταλλωθὲν ὅμως τελείως, παρουσιάζει εἰς τὰς ἐκδηλώσεις του ποικιλίαν καὶ ἀνομοιογένειαν. Εἶναι δηλαδὴ μία μεταβατικὴ κατάστασις, ἥτις, ὡς ἀναφέραμεν, θὰ συνεχισθῇ καὶ εἰς τὸ μέλλον μέχρις ὅτου οἱ σημερινοὶ νέοι μὲ τὴν βαθμιαίαν ἀποχώρησιν ἐκ τῆς ζωῆς τῶν παλαιοτέρων, ἀναλάβουν ὁλοκληρωτικὰ τὴν ἡγεσίαν τοῦ χωρίου δημιουργοῦντες κατάστασιν δική τους ἥτις θὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ἀνομοιογένεια καὶ θὰ εἶναι γέννημα καὶ θρέμμα τοῦ χωρίου. Θὰ εἶναι ὅμως παράλειψις ἀσυγχώρητη νὰ μὴ ἀναφερθῇ τις περιγράφοντας τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τοῦ χωρίου, εἰς τὸ ἔθιμον τοῦ γάμου, τὸ ὁποῖον μέσα στὸν κυκεῶνα τῶν ὑπολοίπων, παρουσιάζει κάποιαν τάξιν καὶ σταθερότητα, σημεῖον παρήγορον, ἐλπιδοφόρον διὰ τὴν ἐξέλιξιν καὶ σταθεροποίησιν τῶν εὑρισκομένων ἔτι εἰς ρευστότητα.

Γάμος.

Γενικά: Ὡς ἀνεφέρθη εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ χωρίου καὶ τῶν κατοίκων, ἡ ἠθικὴ εἰς τὴν Πολιὰν εἶναι αὐστηρῶν ἀρχῶν διὰ δύο λόγους: 1ον. Οἱ περισσότεροι κάτοικοι τοῦ χωρίου εἶναι Ἀθίγγανοι, οἵτινες ὡς Μουσουλμάνοι ἔχουν ἠθικὴ κλειστὴ ἐπηρεάζουσαν οὕτω καὶ τὴν τῶν Ἑλλήνων. 2ον. Ὡς πρόσφυγες ἐγκατασταθέντες τὴν τελευταίαν τεσσαρακονταετίαν τυγχάνουν ἐπιφυλακτικοὶ μὴ προσαρμοσθέντες ἔτι πρὸς τὰς τοπικὰς συνθήκας καὶ τοὺς γηγενεῖς κατοίκους τῆς περιοχῆς. Οἱ νέοι καὶ οἱ νέες τοῦ χωρίου μεταβαίνουν εἰς τὴν ἡλικίαν τῆς ἥβης κάτω ἀπὸ τὴν αὐστηρὰν ἐπιτήρησιν τῶν γονέων τους, ἀποφεύγοντες τὰς οἱασδήποτε μεταξύ των ἐκδηλώσεις. Οἱ παρέες ποὺ γίνονται στὰ ἄλλα χωριὰ — τὰ λεγόμενα νυχτέρια — εἰς τὴν Πολιὰν εἶναι ἄγνωστες, καὶ μόνον χωριστὰ οἱ ἄρρενες μὲ τὰς θηλείας δύνανται νὰ συγκεντρώνωνται διασκεδάζοντες τρόπον τινά.

Οἱ γάμοι καὶ διὰ τοὺς ἄρρενες καὶ διὰ τὰς θήλεις γίνονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲ ὑποψηφίους καὶ ὑποψήφιες ἀπὸ ἄλλα χωριά, καθ' ὅσον μικρὸν τὸ χωρίον — μόλις 148 ἄτομα — εἶναι σχεδὸν ὅλοι τους συγγενεῖς, ἐμπόδιον ἀνυπέρβλητον διὰ τὸ μυστήριον τοῦ γάμου. Ἡ ἡλικία εἰς τὰς νέας διὰ τὴν τέλεσιν τοῦ γάμου των ἄρχεται ἀπὸ τοῦ 15ου ἕως τοῦ 18ου ἔτους. Εἰς σπανίας περιπτώσεις φθάνει μέχρι τὸ 20όν, οὐδέποτε ὅμως πέραν αὐτοῦ, θεωρουμένης τῆς νέας ὡς γεροντοκόρης, μὴ ὑπάρχοντος καὶ τοῦ καταλλήλου διὰ τὴν ἡλικίαν γαμπροῦ, καθ' ὅσον καὶ αὐτοὶ ἔρχονται εἰς γάμου κοινωνίαν ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἑβδόμου μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ. Ἡ ἐκλογὴ τῶν συζύγων γίνεται σύμφωνα μὲ τὴν ἠθικήν των διακρινομένην διὰ τὴν συντηρητικότητά της καὶ τὴν ἐμμονήν της εἰς πεπαλαιωμένας ἰδέας καὶ ἀντιλήψεις διὰ τὸν γάμον.

Οὕτω διὰ τὰς νέας ἐὰν ἐκλέξουν αὐτοβούλως τὸν σύζυγον — πρᾶγμα σπάνιον — πρέπει τοὐλάχιστον νὰ εἶναι καὶ τῆς ἀπολύτου προτιμήσεως τῶν γονέων των. Τὶς περισσότερες φορὲς ὅμως ὑποχρεοῦνται τυφλοῖς ὄμμασιν νὰ παντρευτοῦν τὸν ὑποδεικνυόμενον ὑπὸ τῶν γονέων ἀνεξαρτήτως ἐὰν τὸν θέλουν ἢ ὄχι. Στοὺς νέους δὲν γίνεται πάντα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον — πλὴν ἐλαχίστων περιπτώσεων ὀφειλομένων εἰς ἀδυναμίαν πρὸς τοὺς γονεῖς — καθ' ὅσον τινὲς ἐξ αὐτῶν διατρέχοντες τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν ξεσποῦν εἰς ἀντιστάθμισμα τῆς μέχρι τότε καταπιέσεώς των καὶ ἐκλέγουν αὐτοβούλως τὸ ἕτερον ἥμισύ των, φέροντες τοὺς γονεῖς των πρὸ τετελεσμένου γεγονότος, καὶ ὑποχρεοῦντες αὐτοὺς νὰ δώσουν τὴν κατὰ συνθήκην συγκατάθεσίν των, καὶ ἐὰν ἀκόμη ἔχουν σοβαρὰς ἀντιρρήσεις διὰ τὴν πρᾶξιν των.

Προξενειὰ καὶ μνηστεία.

Ὁ γάμος εἰς Πολιὰν γίνεται ἀρκετὲς φορὲς τῇ μεσολαβήσει προξενητοῦ, ὅστις ὅμως πρέπει νὰ εἶναι τῆς ἀπολύτου ἐμπιστοσύνης τοῦ ὑποψηφίου ἢ τῆς ὑποψηφίας — ἀναλόγως τῆς περιπτώσεως — ποὺ ἀπευθύνεται. Πολλὲς φορὲς μάλιστα ἡ ἐπιτυχία ἢ ἀποτυχία ἑνὸς συνοικεσίου ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰς ἱκανότητας τοῦ προξενητοῦ, ὅστις πρέπει νὰ ἔχῃ στοὺς λόγους του πειθὼ διὰ νὰ ἐπιτυγχάνῃ νὰ ἄρῃ τὰς τυχὸν ἐπιφυλάξεις ἢ καὶ ἀντιδράσεις τοῦ ἑνὸς τῶν ὑποψηφίων. Διὰ τοῦτο δίδεται μεγάλη σημασία εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ προξενητοῦ, τὸν ὁποῖον, ἐκτὸς τῶν ἀναφερθέντων προσόντων, πρέπει νὰ τὸν διακρίνῃ σοβαρότης καὶ ἐχεμύθεια ἐξασκοῦσα ἐπίδραση στοὺς ἐνδιαφερομένους. Ἡ μνηστεία δὲν παρατείνεται πέραν τοῦ ἑξαμήνου, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ ἡλικία τῶν μνηστευομένων συμπίπτει μὲ τὴν τοῦ γάμου. Ἐφ' ὅσον τελικῶς καὶ τὰ δύο μέρη μείνουν σύμφωνα κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις, τότε ὁρίζεται ἡ ἡμέρα καθ' ἣν θὰ γίνῃ ἐπισήμως ὁ ἀρραβών, γινόμενος πάντοτε στὸ σπίτι τῆς νύφης, παρισταμένων τῶν οἰκείων, συγγενῶν καὶ φίλων τοῦ γαμπροῦ. Ἡ εἴσοδος μέσα στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ καὶ τὸν συνοδευόντων αὐτὸν πρέπει νὰ γίνῃ μὲ τὸ δεξὶ πόδι, διότι ἄλλοιῶς, τὸ θεωροῦνε ὅπως τὸ λένε ἐδῶ «γρουσουζιά». Τὰ δῶρα ποὺ φέρνουνε προορίζονται γιὰ τὴ νύφη, τοὺς γονεῖς της καὶ τοὺς πολὺ στενοὺς συγγενεῖς της. Δὲν παρουσιάζουν ὅμως καμμιὰ πρωτοτυπία καθ' ὅσον θέλοντες νὰ παρουσιαστοῦν πολιτισμένοι καὶ προοδευμένοι, μιμοῦνται τὰ δῶρα τῶν κατοίκων τῶν πόλεων.

Γίνεται ἡ ἀλλαγὴ τῶν δακτυλίων ὁπότε ἐπακολουθεῖ τὸ καθιερωμένο γλέντι, ἀπαραίτητο διὰ τὴν εὐόδωσιν τοῦ ἀρραβῶνος καὶ τὴν κατάληξίν του εἰς αἴσιον πέρας. Μέχρι τῆς τελέσεως ὅμως τοῦ γάμου ὁ γαμπρὸς δὲν πάει καθόλου στὸ σπίτι τῆς νύφης, οὔτε ἐπιτρέπεται νὰ τὴν βλέπῃ. Ὁ γάμος τὶς περισσότερες φορὲς γίνεται τοὺς χειμερινοὺς μῆνες, καθ' ὅσον τὴν ἐποχὴ αὐτὴ δὲν ἔχουν δουλειὲς καὶ μποροῦν νὰ προετοιμαστοῦν καταλλήλως γιὰ τὴν χαρὰ ὅπως λένε ἐδῶ. Παράνυμφος γίνεται συνήθως κάποιος συγγενής, ἀλλὰ πολλὲς φορὲς καὶ κάποιο φιλικὸ πρόσωπο. Παράνυμφες μπαίνουν συγγενεῖς τῆς νύφης ἀνύπανδρες καὶ νεαρὲς εἰς τὴν ἡλικίαν. Τὰ ψωμιὰ διὰ τὸν γάμον ζυμώνουν κορίτσια ἀνύπανδρα ποὺ ζοῦν καὶ οἱ δύο τους γονεῖς. Τὴν ἡμέρα ποὺ θὰ γίνῃ ὁ γάμος μεταφέρεται ἡ προῖκα τῆς νύφης. Ὁ γαμπρὸς μὲ τοὺς συγγενεῖς του καὶ μὲ τὰ ὄργανα τῆς μουσικῆς ἔρχεται τὸ πρωῒ νὰ παραλάβῃ τὴν νύφη καὶ φυσικὰ καὶ τὴν προῖκα της. Φθάνοντας ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι, ἐνῷ ἡ μουσικὴ ἀρχίζει νὰ παίζῃ χορεύουν οἱ συγγενεῖς τῆς νύφης καὶ τοῦ γαμπροῦ. Μέσα στὸ σπίτι τὰ κορίτσια τοῦ χωριοῦ ἀρχίζουν νὰ στολίζουν, νὰ κτενίζουν, καὶ γενικὰ νὰ περιποιοῦνται τὴν νυφούδα, ὅπως τὴν λένε ἐδῶ, γιὰ νὰ τὴ θαυμάσῃ ὅλο τὸ

χωριό. Ἡ προῖκα εὑρίσκεται ἐκτεθειμένη ἐπιδεικτικὰ στὸ σαλόνι καὶ περιλαμβάνει καὶ τὰ πλέον μικροπράγματα τοῦ νοικοκυριοῦ. Εἰσερχόμενοι οἱ προσκεκλημένοι διὰ νὰ κερασθοῦν καὶ νὰ εὐχηθοῦν στοὺς γονεῖς, ἀρχίζουν καὶ τὸ σχετικὸ κουτσομπολιὸ συγκρίνοντας τὴν προῖκα μὲ κάποια ἄλλη. Ὅταν τελειώση τὸ στόλιστα τῆς νύφης, ἀρχίζουν κλαίγοντας τὸ τραγούδι:

Σήμερα μαῦρος οὐρανὸς
σήμερα μαύρη μέρα
σήμερα ὅλοι θλίβονται
καὶ τὰ βουνὰ λυποῦνται
σήμερα ξεχωρίζονται
μάννα καὶ θυγατέρα.
Ἡ μάννα εἶναι πέρδικα
κι ἡ κόρη περιστέρα.
Σ' ἀφήνω γειὰ μανούλα μου
σ' ἀφήνω γειὰ πατέρα
ἀφήνω γιὰ τὴν μάννα μου
τριῶν λογιῶν φαρμάκια·
τὸ ἕνα νὰ πίνη τὸ πρωῒ
τὸ ἄλλο τὸ μεσημέρι
τοῦ τρίτου τοῦ φαρμακερὸ
ὅταν δειπνεύη ὁ ἥλιος.
Δῶσ' μοι μάννα μ' τοῦ χέρι σου
ν' ἀποχαιρετιστοῦμε
δῶστ' μου καὶ ρουχάκια μου
νὰ πάω νὰ πηγαίνω.
Ἄχ σ' ἀφήνω γειὰ μαννούλα μου
σ' ἀφήνω γειὰ πατέρα
ἀφήνω γειὰ στὰ ἀδέλφια μου
καὶ γειὰ σ' ὅλον τὸν κόσμον
θὰ φύγω μάννα μακριὰ
θὰ κάνω ἄλλον πατέρα
θὰ κάνω ἄλλα ἀδέλφια
κι' σᾶς θὰ σᾶς ξεχάσω.

Μετὰ βγαίνει ἡ νύφη καὶ ἀρχίζει νὰ χορεύη καὶ αὐτὴ ὄχι ὅμως μὲ τὸν γαμπρό. Ἐκεῖνο ποὺ κάνει ἐντύπωση εἶναι ὅτι ὄχι μόνον δὲν χορεύει μαζί του, ἀλλὰ οὔτε τὸν κοιτάζει.

Κατὰ τὸν χορὸν φιλάει τὸ χέρι τῶν παρισταμένων στὸ χορὸ οἱ ὁποῖοι τῆς δίνουν ἕνα ἀσημένιο κέρμα. Τερματισθέντος τοῦ χοροῦ ἀρχίζει ἡ μεταφορὰ τῆς προίκας ἐπάνω στὸ κάρρο ἢ στὸ τρακτέρ, ἀναλόγως τῆς ἀποστάσεως ποὺ ἔχουν νὰ διανύσουν. Τὰ καλύτερα πράγματα τῆς προίκας τίθενται μπροστὰ γιὰ νὰ φαίνωνται καὶ νὰ τὰ θαυμάζουν ἀπὸ τὰ μέρη ποὺ θὰ περάσουν. Στὸ ἴδιο μεταφορικὸ μέσο ἀνεβαίνουν καὶ ἡ νυφούδα μὲ τὸν γαμπρὸ καὶ οἱ προσκεκλημένοι. Πολλὲς φορὲς ὅμως τὸ πλῆθος τῶν προσκεκλημένων, ἀναγκάζει τοὺς συγγενεῖς νὰ πάρουν δύο μεταφορικὰ μέσα, ἕνα διὰ τοὺς συγγενεῖς τοῦ γαμπροῦ καὶ ἕνα διὰ τοὺς συγγενεῖς τῆς νύφης. Στὸ δρόμο ἡ μουσικὴ παίζει καὶ οἱ προσκεκλημένοι τραγουδοῦν. Φθάνοντας στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ ἡ μητέρα τοὺς περιμένει στολισμένη ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ καὶ ἡ ὁποία ὁδηγεῖ πεζῆ τὴν νύφην της εἰς τὸ σπίτι. Πρὶν μπῆ μέσα πρέπει νὰ πατήση ἕνα σίδερο μὲ τὸ δεξί της πόδι γιὰ νὰ γίνη σιδερένια στὸ σπίτι. Μετὰ κατευθύνονται διὰ τὴν ἐκκλησία, ὅπου καὶ γίνεται τὸ μυστήριον τοῦ γάμου. Ἡ νύφη τὴν στιγμὴν αὐτὴν κάνει μετάνοιες στοὺς προσκεκλημένους διὰ νὰ τὴν συγχωρήσουν καὶ νὰ τὴν εὐχηθοῦν.

Κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ μυστηρίου οἱ συγγενεῖς τῆς νύφης φαίνονται λυπημένοι μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἀρχίζουν νὰ κλαῖνε ἐπηρρεάζοντες καὶ τὴν μέλλουσα σύζυγον εἰς τὰς συγκινήσεις των. Νομίζουν ὅτι ἐκείνη τὴν στιγμὴ ἀποχωρίζονται γιὰ παντοτεινὰ καὶ ὅτι ἡ νύφη θὰ τοὺς ξεχάση ὁλότελα. Ὅταν γίνη τὸ μυστήριο ἡ νυφούδα καὶ ὁ γαμπρὸς πηγαίνουν στὸ σπίτι ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι κατευθύνονται στὸ καφενεῖο γιὰ τὸ καθιερωμένο γλέντι, απαραίτητο διὰ τὴν στερέωσιν τοῦ τελεσθέντος μυστηρίου. Εἶναι κάπως παράξενο καὶ βάρβαρο νὰ μὴ συμμετέχουν στὸ γλέντι τῶν συγγενῶν καὶ οἱ νεόνυμφοι. Εἶναι κάτι ποὺ δὲν συναντᾶται εὔκολα σὲ ἄλλα χωριά. Τοῦτο γίνεται, ὡς φαίνεται, διότι ἔχουν ἐπηρρεασθῆ ἀπὸ τὰ ἔθιμα τοῦ γάμου τῶν Ἀθιγγάνων ποὺ γίνεται αὐτό.

Τὸ γλέντι συνεχίζεται μέχρι ἀργὰ τὸ βράδυ χωρὶς νὰ φανοῦν καθόλου οἱ νεόνυμφοι. Τὴν Δευτέρα τὸ πρωΐ, οἱ συμμετέχοντες στὸ γλέντι πηγαίνουν στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ καὶ ἐνῶ παίζει ἡ μουσικὴ ἀρχίζουν νὰ τραγουδοῦν τραγούδια τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν παρουσιάζουν καμμιὰ πρωτοτυπία καθ' ὅσον εἶναι τῆς ἐποχῆς μας. Οἱ νεόνυμφοι βγαίνουν στὴν πόρτα καὶ κερνοῦν τοὺς συγκεντρωθέντας οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν σειρά τους τοὺς εὔχονται νὰ κάνουν πολλὰ καὶ γερὰ παιδιὰ καὶ νὰ ζήσουν ἑνωμένοι μέχρι νὰ πεθάνουν. Στὸν χορὸ τῶν συγκεντρωθέντων λαμβάνουν μέρος καὶ οἱ ἴδιοι χορεύοντες διὰ πρώτην φορὰν πιασμένοι χέρι μὲ χέρι. Τοιουτοτρόπως τελειώνουν οἱ ἐκδηλώσεις τοῦ κυρίως γάμου. Ἐπὶ τρεῖς συνεχεῖς ἡμέρας οἱ νεόνυμφοι δὲν βγαίνουν καθόλου ἔξω, καὶ μόλις τὴν Τετάρτην ἡμέραν ὁ γαμπρὸς ἀρχίζει νὰ παρουσιάζεται στὸ καφενεῖο.

Τὴν ἑπομένην Κυριακὴν τοῦ γάμου ἡ μητέρα τοῦ γαμπροῦ πηγαίνει τὴν νύφη στὴν ἐκκλησία ὅπου γιὰ πρώτη φορὰ μετὰ τὸ γάμο τὴν βλέπουν οἱ γονεῖς της, οἵτινες ὅλοι μαζὶ ἀναχωροῦν γιὰ τὸ πατρικόν της σπίτι συνοδεύοντάς την. Τῆς ἐκδηλώσεως ταύτης συμμετέχουν οἱ συγγενεῖς ἀμφοτέρων καὶ ὁ κουμπάρος. Ἐκεῖ γίνεται διασκέδασις ἐν στενῷ κύκλῳ καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν, ἀναχωρούντων τῶν νεονύμφων καὶ τῶν συγγενῶν τοῦ γαμπροῦ τὰς βραδυνὰς ὥρας διὰ τὴν κατοικίαν των.

Αὐταὶ εἶναι αἱ ἐκδηλώσεις τοῦ γάμου εἰς Πολιὰν αἵτινες ὡς ἀνεφέρθη εἰς τὴν ἀρχὴν δὲν παρουσιάζουν πρωτοτυπίαν, σταθερότητα καὶ ποικιλίαν διὰ νὰ ἐμβαθύνῃ τις εἰς τὴν περιγραφήν των, περισσότερο. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ κάνει ἐντύπωση εἶναι ὡρισμένα τραγούδια ποὺ τραγουδοῦνται κατὰ τὰς διαφόρους συγκεντρώσεις εἰς τὰ σπίτια. Καὶ ἰδοὺ μερικὰ ἀπὸ αὐτά:

Τ' ἄρχοντα γυιὸς παντρεύεται
κι παίρνει προσφυγούλα
ὁ πιθηρὸς καὶ ἡ πιθηρὰ
βγήκανε στοῦ κυνήγι
κυνήγησαν, κυνήγησαν
καὶ κυνηγὸ δὲν βρῆκαν
ὁ πιθηρὸς κι' ἡ πιθηρὰ
τὰ δένδρα ξεριζώνουν
βρίσκουν δυὸ φίδια ζωντανὰ
ὀχιὲς μὲ δυὸ κεφάλια.
Τὰ πῆραν καὶ τὰ πήγαιναν
στοῦ μάγειρα πηγαίνουν
— Νὰ μάγειρα μαγείρεψε
θαλασσινὸ εἶν' τὸ ψάρι.
Δουμὶ νὰ βάλης στοῦ πιπέρι
Δουμὶ καὶ στὸ φαρμάκι
κι, στ' ἅλας νὰ μὴν τὸ κοιτάξ'ς.
Τὰ πῆραν καὶ τὰ πήγαιναν
στὴ νύφη τὰ πηγαίνουν.
— Ἔλα νύφημ' νὰ φᾶς ψωμὶ
ψάρια τηγανισμένα
— γὼ ἔφαγα στὴ μάννα μου
κι' ἦρθα χορταμένη
— κι' μεῖς τ' ἀντέπ' μας
εἶν' αὐτὸ τρεῖς πηρουνιὲς νὰ χάφτουν

Χάφτει μιὰ μπούκα χάφτει δυὸ
στοῦ τρίτου φαρμακώθκει.
Τὰ δυὸ χεράκια σταύρουσι
στοὺν πιθηρότς πηγαίνει.
— Δώσι μ' ἀφεντάκι μ' λίγου νιρὸ
καρδούλαμ' φαρμακώθκει.
— Πότ' ἦρθεις κι μοὶ δούληψις
κι τί νιρὸ γυρεύεις.
Τὰ δυὸ χειράκια σταύρουνε
στὴν πιθηράτς πηγαίνει
δώσ' μοι μάννα μ' λίγου νιρὸ
καρδούλα μ' φαρμακώθκει.
— Μὰ σὺ νιρὸ δὲν ἤφερεις
κι τί νιρὸ γυρεύεις.
Τὰ δυὸ χειράκιατς σταύρουνει
κι στοὺν καλὸτς πηγαίνει
— Δώσιμ' καλὲ λίγου νιρὸ
Τὰ χείλη μ' φαρμακώθκει
κι' τοῦ λαΐνι ἅρπαξει
στὴν κρύα βρύσ' πηγαίνει
ὅσου νὰ πάη νὰ γυρίσ'
καλούδατ' φαρμακώθκει
κι' τὴ βρήκει πιθαμένη.

Ἔρχουμι ἀπ' τὴν Ἀνατουλὴ
μὴ μιὰ χρυσὴ φρυγάδα.
Ἔχουμι σκλάβους ὄμορφους
στὰ σίδηρα δημένους
κι' σκλάβους ἀναστέναξε
ποὺ πάνω ἀπὸ τὴν πρύμνη
κι' ὁ καπετάνιος τ' ἄκουσι
κι' στάθηκε ἡ φρυγάδα.
— Ποιός εἶν' αὐτὸς ποὺ ἀναστέναξε
ποὺ πάνω ἀπὸ τὴν πρύμνη
ἂν εἶν' ἀπὸ τοὺς ναῦτες μου
νὰ τοὺν ἐλευθερώσω κι' ἂν
εἶν' ἀπὸ τοὺς Βούλγαρους νὰ τὸν ἐσκλαβώσω

κι' ὁ σκλάβος ἀναστέναξε
πού πάνω ἀπὸ τὴν πρύμνη.
— Ἐγὼ εἶμ' πού ἀναστέναξα
— Σκλάβε, πεινᾶς, σκλάβε διψᾶς
σκλάβε ροῦχα σοῦ λείπουν;
— Οὐδὲ πεινῶ οὐδὲ διψῶ
οὐδὲ ροῦχα μοῦ λείπουν.
Θυμήθηκα τοὺν τόπου μου
τὴν δόλια μου γυναίκα
τριῶν μερῶν γαμπρὸς ἤμουν
δώδεκα χρόνια σκλάβους
Πορτοκαλιὰ ἐφύτεψα
στῆς φυλακῆς τὴν πόρτα
πορτοκαλάκια ἔφαγα
κι ἀκόμα δὲν ἐβγῆκα.
— Σκλάβε μ' γιὰ τραγούδησει
νὰ σὲ ἐξελευθερώσω
— Πολλὲς φορὲς τραγούδησα
κι' λευθεριὰ δὲν εἶδα.
— Σύρε ρὲ σκλάβο στὸ καλὸ
σύρε καὶ στὴν εὐχή μας.
Στὸ δρόμου ὅπου πήγαινε
ἀντάμουσει ἕνα γέρο.
— Γειά σου χαρά σου γέροντα
— Καλῶς το τὸ λεβέντη.
— Πού ποῦ ἔρχεσαι βρὲ γέροντα
καὶ ποῦ πηγαίνεις τώρα;
— Ἔρχουμι ἀπ' τοῦ μικρὸ χουριὸ
κι' πάω στὴν πολιτεία.
Τὸ εἶπει κι' τοῦ πάθε του
κι γνώρισει τοῦ πατέρατ'.
— Τρέχα πηδί μου γρήγουρα
γυναίκα σου παντρεύεται
κι' ἄλλουν ἄντρα κάνει.

Ξένους ἤμαν κι' ἦρθα τώρα
ἀπού μέρους μακρυνὸ
κι' κανέναν δὲν γνωρίζω

πού θὰ μείνω μιὰ βραδυά.
Κι' κανέναν δικόμ' δὲν ἔχω
ἄχ τὰ βάσανά μου ποῦ νὰ πῶ
ἔμεινα στοὺς ἀπουλιάνους
μέσ' στὰ ἔρμα τὰ βουνὰ
κάνου τὰ πουλιὰ γειτόνους.
κι' τὰ δένδρα συντρουφιὰ
"Ανοιξαν τὰ δένδρα ὅλα
ἄνοιξαν κι' οἱ μυγδαλιὲς
γέμισαν τὰ περιβόλια
ἄσπρης κι' μελαχροινές.
"Ολοι ἀγαποῦν τὰ ξένα
ἀγαποῦν τὰ μακρυνὰ
μὰ κι' ἐγὼ φτουχὸς καϋμένους
ἀγαπῶ στὰ μακρυνά.
Μ' ἀγαποῦνε δυὸ κοπέλλες
καὶ τὶς ἀγαπῶ κι' γώ.
Ποιά νὰ πάρου, ποιά ν' ἀφήσου
τὸ θαυμάζουμι κι' γώ.
Μὰ νὰ ἤτανε ὁ νόμος
νὰ τὶς πάρω καὶ τὶς δυό,
πάλι σκέπτουμι καὶ λέγου
πὼς κανεὶς δὲν πήρει δυό.

"Ασπρα μου περιστέρια
κι' μαῦρα μου πουλιὰ
πουλὺ ψηλὰ πητᾶτε
κι' διαβαίνητει
πηράστει ἀπ' τοῦ χωριό μου
κι' χαμηλώσητε
νὰ γράψου ἕνα γράμμα
κι' μιὰ λιανὴ γραφὴ
νὰ πάτη στὴν καλή μου
καὶ στὴν μάννα μου
νὰ μὴ μὲ παντιχένουν
νὰ μὴ μὲ καρτεροῦν.
'Εγὼ ἐδῶ ποὺ ἦρθα

ἐδῶ θὰ παντρευτῶ.
Θὰ πάρω ἕνα κορίτσι
δεκαοχτὼ χρονῶν.
Τῆς μάγισσας ἡ κόρη
τῆς γιέβας ἡ ἀγγουνιὰ
μαγεύει ὅλουν τοὺν κόσμουν
κι' ὅλουν τοὺν ντουνιὰ
μαγεύει τὰ καράβια
κι' δὲν ἀρμένουν πιὰ
μαγεύει κι' τὰ πουλάκια
κι' δὲν πετοῦνται πιὰ
ἐμάγεψε κι' μένα
κι' δὲν μπορῶ ν' ρθῶ.
Ὅταν κινῶ νὰ ἔρθου
ὅλο χιόνι κι' βροχὲς
κι' ὅταν γυρίζω πίσου
ἥλιους κι' ξαστεριὰ
σελώνου τ' ἄλογό μου
μὰ ξεσελώνεται. Φορῶ κι'
τὰ ἅρματά μου κι' ξαρματώνονται.

Τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα στὴν Πολιά, ὅπως ἐτονίσθη καὶ στὴν ἀρχὴ δὲν ἔχουν ἀκόμη ἀποκρυσταλλωθῆ, καθ' ὅσον οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ εἶναι πρόσφυγες ἀπὸ διαφορετικὰ μέρη, πολλοὶ τῶν ὁποίων ἐγκατεστάθησαν τὰ τελευταῖα δεκαπέντε χρόνια. Εὑρίσκονται σὲ μιὰ μεταβατικὴ κατάσταση — ποὺ θὰ συνεχιστῆ ἐπὶ πολλὰ ἀκόμη χρόνια — μέχρις ὅτου τὸ χωριὸ ἀποκτήσει ὁμοιογένεια, γι' αὐτὸ καὶ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐμβαθύνη περισσότερον εἰς αὐτά, καθ' ὅσον δύνανται ὕστερα ἀπὸ πολλὰ χρόνια νὰ ἀλλάξουν ριζικά.

Γεωγραφικὴ θέσις.

Τὸ χωριὸ εὑρίσκεται στὸ βορειοδυτικὸ τμῆμα τοῦ Νομοῦ Ἕβρου καὶ ἀπέχει ἀπὸ τὴν Βουλγαρία 2 χιλιόμετρα. Πρὶν ἀπὸ τὸ 1922 δὲν ἦταν κτισμένο στὴ σημερινή του θέση ἀλλὰ εὑρίσκετο μέσα στὸν κάμπο. Ἠναγκάσθησαν ὅμως νὰ τὸ μεταφέρουν γιατὶ ἐπλημμύριζε ὁ Ἐρυθροπόταμος καὶ ἐκινδύνευαν οἱ κάτοικοι νὰ πνιγοῦν. Σήμερα εἶναι κτισμένο 750 μέτρα βορείως τοῦ Ἐρυθροποτάμου σὲ μιὰ πλαγιὰ καὶ δὲν διατρέχει κανένα κίνδυνο ἀπὸ τὸ νερό.

Πληθυσμός.

Μέχρι τὸ 1922 ἦταν καθαρὸ τουρκικὸ χωριὸ μὲ λίγους τσιγγάνους. Μετὰ ὅμως τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν ἄρχισαν νὰ ἐγκαθίστανται οἱ πρῶτοι Ἕλληνες καὶ νὰ φεύγουν οἱ γηγενεῖς Τοῦρκοι. Αὐτὸ συνεχίστηκε μέχρι τὸ 1950 ὁπότε ἦλθαν καὶ ἐγκαταστάθηκαν στὴν Πολιὰ καὶ μερικοὶ ἀπὸ τὰ γειτονικὰ χωριὰ Λάδης καὶ Μεταξάδων. Συγχρόνως μὲ τοὺς Ἕλληνες ἐγκατεστάθησαν καὶ ἄλλοι Τσιγγάνοι καὶ ἔτσι ἔχουμε σήμερα 148 Ἕλληνες, 197 Τσιγγάνους καὶ 23 Τούρκους. Σύνολον 368.

ΛΑΪΚΗ ΛΑΤΡΕΙΑ ΕΙΣ ΠΥΘΙΟΝ ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ

Μὲ ποίους τρόπους καθαγιάζεται μία καινουργὴς εἰκών. Φυλακτά.

«Ἄμα ἔχ' κανένας, μιὰ καινούργια εἰκόνα, τὴν παaίν' σν' ἀκκλησιά. Ἰκεῖ 40 μέρις κάθιτι μεσ' τοὺ Ἅγιου Βῆμα κι Παπὰς τὴν διαβάζ' σὶ κάθ' λειτουργία. Ὕστιρα ὄντα τὴν παίρν' δίν' παράδις ὅτι 'θέλ' καθένας».

Φυλακτὰ ἀπὸ τίμιον ξύλον φαροῦν ἐσωτερικῶς εἰς τὰ ἐνδύματά των. Ἐντὸς μικροῦ τεμαχίου ὑφάσματος, περικλείουν ἐλάχιστο τίμιον ξύλο, ποὺ εὐλογεῖται ἀπὸ τὸν Παπὰ εἰς 40 συνεχεῖς λειτουργίες καὶ καθαγιάζεται.

Θέσις τοῦ εἰκονοστασίου ἐν τῇ οἰκίᾳ.

Τὸ εἰκονοστάσιον τοποθετεῖται εἰς τὴν κρεββατοκάμαραν τῆς οἰκίας, εἰς τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον. Εἰς αὐτὸ φυλάσσουν, τὸν ἁγιασμὸν καὶ τὰ διάφορα ἄνθη ποὺ παίρνουν κατὰ διαφόρους ἑορτὰς ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν.

Νηστεία.

Τετάρτη καὶ Παρασκευὴ νηστεύουν «γιὰ χάρ' τοῦ Χριστοῦ ἅμα δὲν νηστεύ'ς 'θὰ σ' ἔρθη κανένα κακό».

Ἡ θεία μετάληψις.

Τὰ βρέφη ἅμα βαπτισθοῦν πρέπει νὰ μεταλάβουν τρεῖς Κυριακὲς διαδοχικές. Κάποιος ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς ἢ καὶ ἡ μητέρα του, φέρνει τὸ παιδὶ στὴν ἐκκλησία. Μαζί τους φέρνουν καὶ τὶς λαμπάδες τῆς βαπτίσεως, οἱ ὁποῖες καῖνε στὰ μανουάλια τὴν ὥρα ποὺ μεταλαμβάνει τὸ βρέφος.

Τὸ Μέγα Σάββατον καὶ τὴν Παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων, μεταλαμβάνουν τὰ παιδιά. Τὴν νύκτα δὲ τῆς Ἀναστάσεως καὶ τῶν Χριστουγέννων, οἱ μεγάλοι, ἀφοῦ παρακολουθήσουν ὁλόκληρον τὴν λειτουργίαν.

«Τὴν παραμονὴ ποὺ θὰ πάη κανένας νὰ μεταλάβ', λούζητι, κάβ, τὰ νύχιατ' ἀπ' τὰ χέρια κι τὰ πάδια, βάζ' καθαρὰ ρoῦχα, ξιμουλουγιέτι καὶ σχουρνιέτι μ' ὅσους εἶν' μαλουμένος κι παaίν' σν' ἀκκλησιά».

Τάματα.

«Τάζ' καθένας ὅ,τ' μπουρεῖ ἢ ὅ,τι ἔχ' λάδ' ἀρνί, πιτνό, νῆμα, χαλιά, κουβέρτις, πιτσέτις κι ἄλλα. Ὄντα ἔχ'ς ἀρρώστεια πάειζ' στοὺν «Αϊ - Μηνᾶ ὅ,τ' θέλ'ς: γνέματα, κουβέρτις, κιριά, λάδ' κι παρακαλᾶς, «Αϊ Μηνᾶ μ' δώσι μ' τν' ὑγειά μ'».

Ἐπικλήσεις: «Θιέ μου Παναγιά μ' νὰ μὶ βουηθᾶς», «Ἅϊ - Ζγιὼρ νὰ μὶ βουηθᾶς». Ἅμα τάξ' ἀρνὶ ποῦ πααίν'ς σν' ἀκκλησιὰ κι ἰκεῖ τοὺ πλοῦν.

Ἅμα τάξ' κουρμπὰν τοὺ σφάειζ' στοὺς σπίτ' κι ποῦ μοιράζ' στ' γειτουνιά, ἀπού ἕνα κουμμάτ' ὠμό».

Θυσία πετεινοῦ κατὰ τοὺς γάμους: Ὅταν ὁ γαμπρὸς πηγαίνῃ νὰ πάρῃ τὴν νύφη ἀπὸ τὸ σπίτι της, σφάζει ἕναν κόκκορα στὸ κατώφλιον τῆς θύρας «γιὰ νὰ εἶν' στεργιουμέν'».

Σκλάβωμα παιδιῶν.

«Ἅμα δὲν ζοῦν τὰ παιδιὰ μιᾶς μάνας, ὄντα γινιέτι τ' ἄλλου ποῦ σκλαβώνουν. Τὸ ζυάζουν ὅσου βάρους ἔχ' τόσου λάδ' πααίν' μάνατ' στοὺ Χριστὸ ἢ σ' ὅποιουν Ἅγιου τάξ'. Τοὺ πιρνοῦν ἀπού μιὰ χαλκάδα σιδηρένια, γιὰ νὰ γίν' σὰν τοὺ σίδηρου γιρό. Τάζ' νὰ κάν' κουρμπάν' ἕνα ἀρνὶ στ' γιουρτὴ τοῦ Ἅγιου ποὺ τάζ' τοὺ πιδί. Ἡ γιαγιὰ τ' κι μπάμπου τοὺ πιρνοῦν ἀπ' πούν κόρφου τσ'».

Ἐγκοίμησις εἰς ἐκκλησίας.

Στὴν ἐκκλησία κοιμοῦνται τῆς Παναγίας, τοῦ Σταυροῦ τρεῖς νύχτες, τὴν Μ. Παρασκευὴ «γιὰ γιρουσύν'» καὶ ὁπόταν τάζουν στὶς διάφορες ἑορτὲς τῶν Ἁγίων.

Παναΐα φανερώνητι σὰν μπάμπου μὶ τὰ μαῦρα ροῦχα κι τ' μαύρη τ' μαντήλα.

Χριστὸς ἔριτι μὶ τὰ μπαμπαλιάρκα τὰ ροῦχα κι' ἀδύνατους.

Ἁγιασμοί.

Ἁγιασμὸ κάνουμ' στοὺ κινούργιου τοὺ σπίτ'. Φουνάζουμι τοὺν Παπὰ κι τσ' γειτόνισις. Ἅμα γίν' ἁγιασμὸς ἀπού κείνουν βάζουμ' μέσα στὰ μπουκαλούδια σὶ κάθ' κώχ' τοῦ σπιτιοῦ βάζουμι ἀπ' ἕνα.

Ἅμα ἔχ'ς κανένα κακὸ στοὺ σπίτσ' κάθι μῆνα, γιὰ κάθι χρόνου κάν'ς ἁγιασμό.

Ἅμα ἔχ'ς καμιὰ ἀρρώστεια πααίν'ς στοὺν παπὰ νὰ πάρς εὐχὴ κὶ σὶ βάζ' τοὺ πετραχήλ' στοὺ κιφάλ' ἀπὰν κὶ σὶ διαβάζ' τν' εὐχή.

Ὄντα κλαῖν' τ' νύχτα τὰ μικρὰ πιδιὰ κι δὲν ἡσυχάζνε, τὰ δίν' νὰ πιοῦν ἀπ' τοὺ νιρὸ ποὺ πλύν' παπὰς τὰ χέρια τ' ὕστιρα ἀπ' τ' λειτουργία.

῞Οντα διαβάζ' παπὰς σν' ἀκκλησιὰ τοὺ ῞Αϊ - Βαγγέλιου πααίνουν κὶ στέκουντι ἀπ' κάτ' γιὰ γιρουσύν'.

῞Οντα τὰ πιδιὰ εἶν' ἄρρουστα τὰ πααίνουν αὐτὰ γιὰ τὰ ροῦχα πσ' σν' ἀκκλησιά, τ' ἀφήνουν κάτ' γιὰ νὰ πιράσ' παπὰς ἀπ' ἀπάνου πσ' ὄντα βγαίζουν τ' ἅγια. ῞Αμα δὲν βρέχ' γιὰ νὰ ἔν' σουδειὰ μαζεύουντι οὖλ' χουριανοί, παίρνουν τὰ εἰκονίσματα ἀπ' τὰ σπίτια τσ' κι πααίνουν στ' μαρτσούδα μαζὶ μὶ τοὺν παπὰ κι κάνουν δέησ' γιὰ νὰ βρέξ'. Κείν' τ' μέρα νηστεύουν.

᾿Απαρχαί.

῞Οταν τελειώσουν τὴν συγκομιδὴ ὅλων τῶν καρπῶν γιορτάζουν τὸν «κιρτσμά»· «σφάζνε μιὰ κόττα, γιὰ πλάθουν μιὰ πίττα κι' τρῶν' οὖλ, μὶ χαρὰ γιατὶ γιόμσαν τ' ἀμπάρια».

῞Οντα γίνουν τὰ σταφύλια τοὺν ῞Αϊ - Σουτὴρ πααίνουν σταφύλια σν' ἀκκλησιά, τὰ διαβάζ' παπὰς κι ἅμα σχουλάσ' ἀκκλησιὰ οὖλ, παίρνουν ἀπoὺ μιὰ ρώγα ὅσ' εἶν' ἰκεῖ.

῞Οντα κάνουμι τοὺ κινούργιου ψουμὶ τρεῖς δαγκουσιὲς πρώτις, τὶς πιάνουμ' μὶ τοὺ δέξου τοὺ χέρ' τοὺ πιρνούμι τοὺ χέρ' πίσου ἀπ' τοὺ κιφάλ' κι τοὺ βάνουμ' στοὺ στόμα εἶν' γιὰ καλό.

῞Οντα κάν'ς κινούργιου φούρνου κάν'ς κλουρούδια τὰ μοιράειζ' στ' γειτουνιά. Τ' ἄχουν γιὰ τοὺ λυσιάρκου τοὺ σκλί. ῞Αμα σὶ δαγκώσ' τρῶς μιὰ δαγκουσιά.

῞Οντα βγάειζ' τοὺ σπόρου τοῦ στιάρ' τὴν πρώτ' μέρα, κάνς' μιὰ μπουγάτσια τὴν ψήν'ς στὴ στάχτ' (σταχτουμπόγατσα). ῞Υστιρα τὴν πααίν'ς στοὺ χουράφ' τὴν παίρν' κείνους ποὺ σπέρν' κόβ' ἕνα κουματούδ' κὶ τοὺ παραχών' στοὺ χῶμα. ῞Υστιρα οὖλ' μαζὶ ὅσ' εἶνι ἰκεῖ κουντὰ κάθουντι κι τρῶν'. ῞Οσου ἀπουμείν' τοὺ παραχώνουν στοὺ χουράφ' σπίτ' δὲν τ' γυρνοῦν. Τοὺ ἀλέβιρ ποὺ θὰ φκιάεισ' τ' μπογάτσα, πρέπ' νὰ εἶν' ἄσπρου γιὰ νὰ βγάλ'ς ἄσπρου στιάρ.

Πρόσφορα, ἄρτοι.

᾿Ονομασία: Λειτουργιά. Αὐτὴν τὴν φτειάνουν οἱ μεγάλης ἡλικίας γυναῖκες ἀφοῦ πρῶτα πλυθοῦν καὶ ἀλλάξουν τὰ ροῦχα τους. «Τὸ προζύμι» τῆς λειτουργιᾶς εἶναι ἰδιαίτερα καθαρό, σὲ καθαρὸ μέρος φυλαγμένο. Κατὰ τὶς διάφορες ἑορτὲς τὴν προσφέρουν στὴν ἐκκλησιὰ μαζὶ μὲ θυμίαμα. Στὸ τέλος τῆς Θείας Λειτουργίας παίρνουν ὕψωμα.

῞Οταν ἔχῃ τὴν ὀνομαστική του ἑορτὴ κανεὶς φτιάχνει ἀρτοκλασία εἰς τὴν ἐκκλησία. «῞Οντα θέλ'ς νὰ κάμ'ς ἄρτου, φτειάνουν πέντι λειτουργιὲς κι' πσ' πααίνουν σν' ἀκκλησιὰ μαζὶ πααίν' ἕνα πιατούθ' στιὰρ ἄβραστου ἕνα κακὶ (πο-

τήρι) κρασὶ πάν' στοὺ κρασὶ βάζουν λάδ' κι καίει ὥσπου νὰ τοῦ διαβάζ' παπάς. Κόβου νένα κομμάτ' τοῦ βάζνε μέσ' τοὺ κρασὶ κι βάζουν νὰ τοῦ φάη κείνους ποὺ γιουρτάζ'. Ὕστιρα τοὺν κόβουν κὶ τοὺν μοιράζνε σ' οὕλουν τοὺν κόσμιου ποὺ εἶνι σν' ἀκκλησιά».

Ὅποιους ἔχ' παγμένου τσ' γιουρτὲς πααίν' λάθ' σν' ἀκκλησιά».

Ἄνθη εἰς τὴν Ἐκκλησία.

Ἄνθη εἰς τὴν ἐκκλησία προσκομίζουν κατὰ τὴν 14η Σεπτεμβρίου (Βασιλικό).

«Τὸ μισουσαράκουστου» καὶ τὸν ἐπιτάφιο.

«Τοῦ Σταυροῦ (14 Σεπτεμβρίου) παίρνουμι ἀπ' τν' ἀκκλησιὰ βασιλκὸ κι τοὺν ἔχουχι νὰ καπνίζουμι τοὺ βάσκαμα. Μὶ τοὺν βασιλκὸ φτειάν'ς πριουζύμ'.

Μόλις ἀπουλύκ' ἀκκλησιὰ θὰ πάρις ἀλέβιρ κι νιρὸ θ' ἀνακιάσ' προυζύμ', θὰ τοὺ κάνς ἀπού πάν' ἕνα σταυρὸ μὶ τοὺ χέρ' κι θὰ βάλς κι τοὺ βασιλκὸ ἀπού πάν' ὕστιρα θὰ τοὺ σκιπάης.

Ὡς τοὺ μισμέρ' γίνιτι τοὺ προυζύμ' ἀλλὰ δὲν κάν' νὰ δώσ' δανκὸ σ' ἄλλουν ἀπὸ τούτου τοὺ προυζύμ'».

Σπονδαὶ οἴνου: Ἅμα ἀναφέρουμ' ὄνουμα μακαρίτ' χύνουμι λίου κρασὶ γιὰ νιρὸ ἀπ' τοὺ πουτήρ' μας στ' γῆς».

Πανηγύρεις.

Ὀνομασία: Πάν' - γκίρ. Ἡ πανήγυρις τοῦ χωρίου Πυθίου συνεστήθη εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος τῶν ἐγκαινίων τῆς ἐκκλησίας του.

Κατὰ τὴν Πανήγυριν ἐπισκέπτονται τὰ χωρίον πολλοὶ κάτοικοι τῶν πέριξ χωρίων καὶ διάφοροι μικροπωλητὲς μὲ πολλὰ παιγνίδια καὶ γλυκὰ διὰ μικροὺς καὶ μεγάλους. Οἱ ἐπισκέπτες φιλοξενοῦνται ὑπὸ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου εἰς τὰς οἰκίας των. Ὅλοι εἶναι προετοιμασμένοι διὰ νὰ φιλοξενήσουν τοὺς ξένους. «Τ' μέρα τοῦ Πανγκίρ' πάλιβαν οἱ πεχλιβάνδις, τὰ νταούλια χτυποῦσαν κι κείν' πάλιβαν, ὅποιους νικούσι ἔπιρνι ἕνα πρόβατου γιὰ δικό τ'».

Ἔθιμα τελούμενα κατὰ τὰς ἑορτὰς τῆς Ἁγίας Βαρβάρας.

«Βαρβάρα βαρβαρών'
Σάββας σαβανών'
κι Ἅη Νικόλας παραχών'».

Τὸ κρύο δυναμώνει καὶ ἀρχίζουν οἱ χιονοπτώσεις.

Τὴν ἑορτὴν τῆς Ἁγίας Βαρβάρας ὅλοι φτειάνουν ἕνα γλυκὸ τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται βαρβάρα. Παρασκευάζεται δὲ ὡς ἑξῆς: Ξεφλουδίζουν τὸ σιτάρι ἀφοῦ πρῶτα τὸ κοπανίσουν ὑγρὸ σὲ ξύλινο γουδί, τὸ πλένουν καὶ τὸ βάζουν νὰ βράση. Μέσα βάζουν ἀπὸ λίγα σπέρματα, ρυζιοῦ, φασολιῶν, καλαμποκιῶν, ρεβυθιῶν, κουκιῶν. Ἐπίσης βάζουν μέσα ρύζι, σταφίδες, σῦκα, ζάχαρι, καρύδια, ἀμύγδαλα καὶ διάφορα μυρωδικά. Μετὰ τὸ βράσιμο πρῶτα δίνουν νὰ φᾶνε ὅλα τὰ ζῶα τοῦ σπιτιοῦ καὶ μετὰ τρῶνε οἱ ἄνθρωποι. Τοῦτο γίνεται γιὰ νὰ ἔχουν «γιρουσύν'» τὰ ζῶα. Ἐπίσης μοιράζουν σ' ὅλη τὴν γειτονιά.

Ἡ Ἁγία Βαρβάρα θεωρεῖται προστάτις τῶν παιδιῶν κατὰ τῆς εὐλογίας. Παρασκευάζουν δὲ τὴν «βαρβάρα» γιὰ νὰ τὴν βγάνουν «γλυκειὰ τὴν εὐλογημένη», βάζουν ἐπίσης λίγα ἀπὸ διάφορα σπέρματα «γιὰ νὰ πέσ' ἀριὰ ἡ εὐλογημέν'».

Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι.

«Τ' μέρα τῆς βαρβάρας ἀλείφουν τοὺ π'τζιάκ' νὰ εἶνι καθαρὸ γιὰ νὰ μὴν ἔχ' χούχλου τοὺ στιάρ'. Τοὺ πρωὶ πρώτους ποὺ μπαίν' στοὺ σπίτ' τοὺν βάζουν κι ἀνακατέβ' π' φουτιὰ κι λέει πλιά, ἀμπάρια γιμάτια, γιρουσύν', πουλλὰ πρόβατα, κατσίκια, μουσκάρια κλπ. Ὕστιρα τοὺν βάζουν νὰ κάτσ' σταυρουπόδ' γιὰ νὰ βγάλουν ἀγλήγουρια πλιὰ νὰ κάτσουν κόττις. Ἄμα ἔρτ' σιρνικὸς βγαίζουν οὖλου πειτνάρια, ἅμα ἔρτ' θηλ'κὸς βγαίζουν πλαδούδις. Ἄμα κι' ἔρτ' καμιὰ οὐρσούζα λὲν ὅτι δὲν θὰ πάη καλὴ δλειά τσ'. Ὅποιους ἔχ' πρόβατα γιὰ βουβαλινὰ τὴν τρώει τὴ βαρβάρα τν' ἄλλ' μέρα. Ἄμα γίν' ἄσπηρ βαρβάρα χιουνίζ', ἅμα γίν' μάβηρ δὲν χιουνίζ».

Ἁγίου Νικολάου (6 Δεκεμβρίου).

Ὀνομασία: Ἄη Νικόλας. «Ὅποιους ἔχ' πάμα κάν' κουρμπάν'. Σφάζ' ἕνα ἀρνὶ στοὺ σπίτι τ' τοὺ θυμιατίζ, τοῦ μαειρέβ' κι τοὺ μοιράζ' στὰ σπίτια».

Ἁγίου Σπυρίδωνος (12 Δεκεμβρίου).

Δοξασίαι:

«Μέρα μεγαλών' σπειρὶ - σπειρί».

«Δὲν τρῶν' καλαμπόκια σπειριὰ γιατὶ ὅποιους τρώει βγάζ' σπυριά».

Τοῦ Ἁγίου Μοδέστου (18 Δεκεμβρίου).

«Γιουρτάζουν τὰ πράματα. Παaίνουν στιάρ' σν' ἀκκλησιὰ τοὺ διαβάζ' παπὰς κάν' ἅγιασμό. Ὕστιρα σαίρνουν ἀπ' τοὺ στιάρ', κι δίνουν στὴν ταὴ στὰ πράματα κὶ τοὺν ἁγιασμὸ τοὺ ρίχν' στὰ πρόβατα».

Ἑορταὶ δωδεκαημέρου (24 Δεκεμβρίου — 6 Ἰανουαρίου).

Ὀνομασία: Δουδικάμιρα.

«Τὰ Δουδικάμιρα ντὴ νύχτα δὲν σφυρίζουν γιὰ νὰ μὴ μαζουχτοῦν Καρκαντζέλια. Δώδικα μέρις εἶν' ἀφώτιστα ντὰ νερὰ κι λέν, οὔλα τὰ κακὰ εἶν' ὄξου ὡς νὰ κιζιρίξ' Σπαυρὸς σ' ὅλους τοὺ χουριό. Οὔλις αὐτὲς τσ' μέρις δὲν πλένουν, ὄντα λούζουντι δὲν χύνουν τὰ νερὰ ὄξου.

Ρόκις νὰ μὴν ἔχν' μαλλὶ τ' νύχτα θὰ τσ' κατρήσουν τὰ Καρκαντζέλια.

Τὰ ἀδράχτια τοὺ γνέμα πρέπ' νὰ τὰ τλιγαδιάζν'.

Καλλικάντζαροι.

Ὀνομασία αὐτῶν: Καρκαντζέλια ἢ Καρκαντζαλέοι.

Μορφὴ καὶ προέλευσις: «Εν' σὰν μικρὰ ἀνθρουπούδια, μαῦρα μὶ ἄσπρις κάπις καὶ σκουφιὰ στοὺ κιφάλ'. Ἔρχουντι ἀπού κάτ' ἀπ' τ' γῆς. Οὔλου τοὺ χρόνου πιλικᾶν' μὶ τὰ τσικούρια νὰ κόψουν τοὺ δέντρου π' βαστάει τ' γῆς. Βγαίζουν μὶ τ' γέννησ' τοῦ Χριστοῦ κι φεύγουν τὰ Φῶτα, ὄντα φουτίζουντι τὰ νιρά. Ἔρουντι μέσ' στὰ σπίτια ἀπ' τοὺ μπατζιὰ κι κατρᾶν, τσ' ἀρχινημένις δλειές».

Τρόποι ἀποτροπῆς: Τοποθετοῦν εἰς τὰ τζάκια ἕνα ὑψηλὸ ξύλο καὶ στὴν κορυφὴ τοῦ ξύλου, σκαλώνουν ἕνα ἀγκαθωτὸ κλαδὶ γιὰ νὰ καθίσουν ἐπάνω «τὰ καρκαντζέλια» καὶ νὰ μὴν δυνηθοῦν νὰ κατεβοῦν μέσα στὸ σπίτι.

Λαϊκαὶ διηγήσεις: «Βγαίζουν μόλις νυχτώσ' κι φεύγουν τὰ μισάνυχτα ὄνταν λαλήσ' πέτνους. Ἅμα σὶ βροῦν ὄξου στοὺ δρόμου ντ' νύχτα σὶ πιδεύν', Ρουτοῦν: Τί θέλς; Θέλου ἕνα πκάμσου, θέλου κουντούρια, θέλου φακιόλ', θέλου φλουριὰ ἀπ' οὔλα τὰ πράματα. Σὶ ἀλάζν' καλὰ-καλὰ σὶ κάν' νύφ' ἅμα προυφτάσουν κι λαλήσν' τὰ πειτνάρια σ' ἀφήν' κι' φεύγν' ἅμα δὲν προυφτάσουν νὰ λαλήσν' τὰ πειτνάρια σὶ ρίχνουν' στοὺ πχειάδ' κὶ χάνισι».

Χριστούγεννα.

Χοιροσφάγια: Τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων, συγκεντρώνονται ὁμάδες μικρὲς οἱ ἄνδρες καὶ σφάζουν τὰ γουρούνια τῶν συγγενῶν των. Ἀπαραιτήτως κάθε σπίτι πρέπει νὰ ἔχῃ τὸ δικό του γουροῦνι μικρὸ ἢ μεγάλο στὸ μέγεθος. «Ἅμα κανένας δὲν ἔχ' γρούν' σκράζ' κόττα».

Μαντεία: «Κτάζουν ἅμα σχίσν' κλιὰ πῶς εἶν' ἡ σπλήνα. Ἅμα εἶν' τοὺ ψιλὸ μέριους μπρουστὰ λέμι πίσουν εἶν' χιμώνας. Ἅμα εἶν' μπρουστὰ τοὺ χουν-

τρὸ λέμι πέρασ' χμώνας. Οὖλα τὰ πιδιὰ τὰ κάν' μιὰ βοῦλα μὶ τοὺ γ' αἷμα στοὺ τσιακάτ, γιὰ νὰ ἔχν' νοικουκυρέοι πουλλὴ σουδειά».

"Αμα κανένα πιδὶ εἶνι μιγάλου κι κατράει τοὺ δίν' νὰ φάη τ' μούρ' γιὰ νὰ μὴ κατράη».

«Τὰ κουρίτσια τρῶν' τ' νουρὰ γιὰ νὰ μεγαλώσν' τὰ μαλλιάτσ'».

Τὴν παραμονὴ τὸ βράδυ πρέπει ἀπαραιτήτως στὸ τραπέζι νὰ ὑπάρχουν ἐννέα φαγητὰ τὰ πάντα νηστήσιμα καὶ ἀμαγείρευτα. («Γιὰ νὰ βρίσκουντι στοὺ σπίτ' οὕλου τοῦ χρόνου πουλλὰ φαγιά». Ἐπίσης τὴν ἡμέρα τῆς παραμονῆς συνηθίζουν νὰ μαγειρεύουν φασόλια.

Χριστόψωμα: Ζμώνουμι μιὰ μπουγάτσια ἀπάν' βάζουμι στουλίδια μὲ τοὺ ζμάρ', ἕνα ζγὸ κὶ δυὸ θημουνιὲς γίνιτι καλὰ κὶ τὴν ψήνουμι. "Αμα ψθῆ τ' δίνουν σ' ἕνα πιδὶ τ' βάζ' στοὺ κιφάλ' τ' κὶ τὴ σκών' τρεῖς φουρὲς σ' ἀπάν. "Υστιρα τὴν κόβουμι κὶ τὴν τρῶμι. Τοὺ ζγὸ κι τσ' θημουνιὲς τσ' δίνουμι στὰ πράματα γιὰ νὰ εἶν' γιρά».

Εἰδικὰ φαγητὰ διὰ τὴν τράπεζαν τῶν Χριστουγέννων: Τὴν ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων παρασκευάζουν εἰδικὸ φαγητὸ γιὰ τὸ τραπέζι ποὺ ὀνομάζεται «μπάμπου». Αὐτὸ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἕνα κομμάτι παχὺ ἔντερο εἰδικὰ καθαρισμένο, ποὺ τὸ γεμίζουν μὲ γιμᾶ, σηκώτια, ρύζι καὶ πολλὰ μυρωδικά. Βράζεται σὲ σιγανὴ φωτιὰ μὲ λίγο νερὸ καὶ εἶναι νοστιμώτατο φαγητὸ ἀπαραίτητο σὲ κάθε Χριστουγεννιάτικο τραπέζι.

Ἔθιμα περὶ τὴν ἑστίαν: Τὸ πρωῒ τῶν Χριστουγέννων βάζει ἡ νοικοκυρὰ στὴ φωτιὰ ἕνα μεγάλο «κούτσουρο» ποὺ καίει δώδεκα ἡμέρες συνέχεια.

Τὰ κάλαντα: Τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων ἀργὰ τὴ νύχτα γυρίζουν στὰ σπίτια οἱ μεγάλοι παρέες - παρέες κρατώντας ξύλινες ράβδους καὶ φωνάζουν «ΚΟ». Οἱ νυκοκυρέοι τοὺς δίνουν φιλοδώρημα χρήματα, καλαμπόκια, κουκιά, ἀμύγδαλα, καρύδια, κλπ.

Τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων, γυρίζουν τὰ παιδιὰ ὁμάδες - ὁμάδες στὰ σπίτια καὶ τραγουδοῦν τὰ κάλαντα· τοὺς δίνουν φιλοδώρημα, χρήματα, φροῦτα, καρύδια, ἀμύγδαλα καὶ κρέας χοιρινό.

Διανυκτέρευσις: Τὴν νύχτα τῆς παραμονῆς τὰ κορίτσια ἀνοίγουν τὰ παράθυρα καὶ ξενυχτοῦν, νὰ ἰδοῦν τὸ ἄνοιγμα τοῦ οὐρανοῦ. Πιστεύουν ὅτι κατὰ τὴν στιγμὴν ποὺ ἀνοίγει ὁ οὐρανὸς ὅπου εἶναι κρυμμένα χρήματα μέσα στὴ γῆ βγάζουν φωτιά. Ἐπίσης ὑπάρχει πίστις ὅτι εὐχὴ τοῦ ἀγρυπνοῦντος ἐκπληροῦται.

Μεταμφιέσεις: «Τ' μέρα τοῦ Χιστοῦ γίνουντι μπαμπουσιαρέοι. Φουροῦν μουχαέργια κὶ στὰ πουδάρια καλτσούνια, στοὺ πρόσουπου τσιμπέρια. Στ' μέση

τσ' κριμᾶν' κουδούνια μιγάλα γκζυρνοῦσαν στὰ σπίτια κι στοὺ δρόμου φουβέρζαν τὰ κουρίτσια. Μάζιβκαν γρουνίσιου, παράδις κι' ἄλλα πουλλὰ πράματα. Ὅποιους δὲν ἔδουνι δώρου τοὺν βλαστημοῦσαν».

Ἀνήμερα τὰ Χριστούγεννα τὰ παλληκάρια τοῦ χωριοῦ χωρίζονται σὲ μικρὲς ὁμάδες ἀποτελούμενες ἀπὸ τέσσερα ἄτομα καὶ γυρίζουν σὲ ὅλο τὸ χωριὸ στὰ σπίτια. Σὲ κάθε σπίτι μπαίνουν μέσα, κάθονται καὶ ἀρχίζουν νὰ τραγουδοῦν ἐναλλὰξ δύο - δύο τὸ παρακάτω τραγούδι. Οἱ παρέες αὐτὲς ὀνομάζονται Ρουγκάτσια. Ὅλοι πρέπει νὰ βρίσκωνται στὸ σπίτι ὅταν περνοῦν τὰ Ρουγκάτσια· κλειστὸ σπίτι δὲν πρέπει νὰ βροῦν. Τὄχουνε σὲ κακό. Κάθονται τραγουδοῦν, παίρνουν τὸ γλυκό τους καὶ τὸ φιλοδώρημά τους.

Σαράντα μέρις ἔχουμε
Χριστὸ ποὺ καρτεροῦμε
κι ἀπὸ Σαράντα κι ὕστερα
ἀπόψε Χριστὸς γεννᾶται.

Χριστὸς γεννᾶται σήμερον
ἐν Βηθλεὲμ τὴν πόλη
οἱ οὐρανοὶ ἀγάλλονται
χαίρετ' ἡ κτίσις ὅλη.

Ἐν τῷ σπηλαίῳ τίκτεται
ἐν φάτνῃ τῶν ἀλόγων
ὁ βασιλεὺς τῶν οὐρανῶν
ὁ ποιητὴς τῶν ὅλων.

Πλῆθος ἀγγέλων ψάλλουσι
τὸ δόξα ἐν ὑψίστοις
καὶ τοῦτο ἄξιον ἐστὶ
ἡ τῶν ποιμένων πίστις.

Ἐκ τῆς Περσίας ἔρχονται
τρεῖς μάγοι μὲ τὰ δῶρα
Ἄστρον λαμπρὸν τοὺς ὁδηγεῖ
χωρὶς νὰ λείψη ὥρα.

Φθάσαντες στὴν Ἱερουσαλὴμ
μὲ πόθο ἐν ρωτῶσι

ποῦ ἐγεννήθη ὁ Χριστὸς
νὰ πᾶν' νὰ τὸν εὕρωσι.

Διὰ Χριστὸν ὡς ἤκουσεν
ὁ Βασιλεὺς Ἡρώδης.
Ἀμέσως ἐταράχθη
ἔγινε θηριώδης.

Ὅτι πολλὰ φοβήθηκε
διὰ τὴν Βασιλείαν
μὴ τοῦ τὴν πάρη ὁ Χριστὸς
καὶ χάση τὴν ἀξίαν.

Κράζει τοὺς μάγους καὶ ρωτᾶ
ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται
εἰς Βηθλεὲμ ἠξεύρουμε
ὡς ἡ γραφὴ διηγᾶται.

Τοὺς εἶπε νὰ ὑπάγουνε
νὰ πᾶν' νὰ τὸν εὑροῦνε
νὰ τὸν ἐπροσκυνήσουνε
νὰ πᾶν, νὰ τὸν εἰποῦνε.

Ὅπου ὑπάγη καὶ αὐτὸς
γιὰ νὰ τὸν προσκυνήση.
Μὲ δόλον ὁ μισόθεος
γιὰ νὰ τὸν ἀφανίση.

Βγαίνουν οἱ μάγοι τρέχοντας
καὶ τὸν ἀστέρα βλέπουν.
Φῶς θεϊκὸν κατέβαινε
καὶ μὲ χαρὰ προστρέχουν.

Ἐν τῷ σπηλαίῳ ἔρχονται
βρίσκουν τὴ Θεατόκο,
ἐβάστα στὰς ἀγκάλας της
τὸν ἅγιόν της τόκο.

Γονατιστοὶ τὸν προσκυνοῦν
καὶ δῶρα τοῦ χαρίζουν.
σμύρνα, χρυσὸ καὶ λίβανον
Θεὸ τὸν ἐφημίζουν.

Τὴ σμύρνα δὲ ὡς ἄνθρωπο
χρυσὸ ὡς Βασιλέα
τὴ λίβανον δὲ ὡς Θεὸ
σ' ὅλην τὴν ἀτμοσφαῖρα.

Ἀφοῦ τὸν ἐπροσκύνησαν
καὶ παρευθὺς μισεύουν
καὶ τὸν Ἡρώδη μελετοῦν
νὰ πάγουν γιὰ νὰ εὕρουν.

Πλὴν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ
βγαίνει τοὺς ἐμποδίζει,
Ἄλλην ὁδὸ νὰ πορευθοῦν
αὐτὸς τοὺς διορίζει.

Καὶ πάλιν ἄλλος Ἄγγελος
τὸν Ἰωσὴφ προστάζει
εἰς Αἴγυπτον νὰ πορευθῇ
ἐκεῖ νὰ ἡσυχάση.

Νὰ πάρη καὶ τὴν Μαρίαν
μαζὶ μὲ τὸν Υἱό της,
γιατὶ Ἡρώδης τὸν ζητεῖ
τὸν τόκο τὸν δικό της.

Χιλιάδες δεκατέσσερες
σφάξαν σὲ μία μέρα,
Θρῆνον, κλαυθμὸν καὶ ὀδυρμὸν
ἔχει κάθε μητέρα.

Ἰδοὺ ὅπου σᾶς εἴπαμε
Ὅλη τὴν ὑμνωδία,
τοῦ Ἰησοῦ μας τοῦ Χριστοῦ
Γέννησιν τὴν ἁγίαν.

Δῶστε καὶ μᾶς τὸν κόπο μας
ὅ,τι εἶναι ὁρισμός σας
καὶ ὁ Ἰησοῦς μας ὁ Χριστὸς
νὰ εἶναι βοηθός σας.

Χρόνους πολλοὺς νὰ χαίρεσθε
πάντα εὐτυχισμένοι.
Σωματικῶς καὶ ψυχικῶς
νὰ εἶσθε πλουτισμένοι.

Χρόνια πολλά.

Μαντεύματα ἐκ τοῦ καιροῦ: «Ὅσου πιὸ πουλλὰ χιόνια ἔχ' τοῦ Χστοῦ τόσου πιὸ πουλλὰ μπερεκέτια θ' ἔχ' τοὺ καλουκαίρ'». Πηγαίνουν ἐπισκέψεις σὲ συγγενικὰ σπίτια καὶ εὔχονται τοὺς ἑορτάζοντας καὶ τοὺς μεγαλυτέρους.

Π ρ ω τ ο χ ρ ο ν ι ά.

«Τὸ βράδ' τῆς Προυτουχρουνιᾶς κάθ' νοικουκυρὰ πλάθ' πίττα κὶ μέσα βάζν' τὰ σμάδια, μιὰ μπουντζίκα γαλάζια γιὰ τ' ἄλουγα, μιὰ τσιατάλα γιὰ τσ' κάττις, ἕνα κάρβουνου γιὰ τὰ μπβάλια, ἕνα ἄχυρου γιὰ τὰ χουράφια, μιὰ ἀμπιλάβιργα γιὰ τ' ἀμπέλ', ἕνα ξύλου μισιᾶς γιὰ τὰ πρόβατα. Ὅποιου σμάδ' σὶ πέσ' κεῖνα εἶν' δικὰ σ' ἂν πέσ' κισιὰ παράδις θὰ εἶν' τυχηρὸς παιίν' ἀνάβ' μιὰ λαμπάδα σν' ἀκκλησιά».

Κόψιμο τῆς πίττας: Τὸ βράδυ τῆς παραμονῆς κόβουν τὴν πίττα. Τὴ βάζουν στὸ τραπέζι καὶ γύρω του συγκεντρώνονται τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας. Παίρνει ὁ οἰκοδεσπότης τὸ μαχαίρι, γυρίζει τὸ ταψὶ μέσα στὸ ὁποῖο εἶναι ἡ πίττα, κάνει ἕνα σταυρὸ στὴν πίττα καὶ εὔχεται «καὶ τοῦ χρόν' γιροί». Κόβεται ἡ πίττα πόσα κομμάτια ὅσα εἶναι τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας καὶ τὴν μοιράζει κατὰ σειρὰν ἡλικίας, ἀφοῦ ἀφήσῃ τὸ πρῶτο κομμάτι γιὰ τὸ σπίτι. Ψάχνουν κατόπιν γιὰ νὰ βροῦν τὰ σημάδια. Τί ἔπεσε στὸν καθένα καὶ μετὰ τὴν τρῶνε.

«Τ' μέρα τῆς Προυτουχρουνιᾶς προυὶ - προυὶ ζμών, νοικουκυρὰ ζμάρ, μὶ καθάριου ἀλέβιρ, κὶ φκειάν' βασιλίτσις. Μὶ ἕνα καλάμ' τὶς κάν' ἀπού πάν' τρύπις.

Ὅσις τρύπις ἔχν' τόσου τοὺ στάχ' θὰ εἶνι γιμάτου. Ἄμα εἶν' ἄσπρις βασιλίτσις θὰ γίν' ἄσπρου τοὺς στιάρ'. Ὕστιρα τὶς ψήνουν κι τσ' τρῶν'.

Τὰ κάλαντα τῆς Πρωτοχρονιᾶς: Τὴν παραμονὴ τῆς Πρωτοχρονιᾶς γυρί-

ζουν τὰ παιδιὰ στὶς γειτονιὲς γιὰ τὰ κάλαντα. Κρατοῦν στὸ χέρι ράβδους καὶ καλαθάκια στολισμένα μὲ διάφορα χρωματιστὰ χαρτιὰ καὶ τραγουδοῦν: «Ἅη Βασίλης ἔρχεται...». Οἱ νοικοκυρὲς τὰ δίνουν διάφορα δῶρα «κόλιαντα» σῦκα, σταφίδες, μῆλα, πορτοκάλια, χρήματα, ἀμύγδαλα, καρύδια, χαρούπια. Τὰ πετοῦν σκορπισμένα στὴν αὐλὴ καὶ ἐκεῖνα τρέχουν ποιὸς θὰ μαζέψη τὰ περισσότερα.

Μεταμφιέσεις: «Τ' μέρα τσ' Πρωτουχρουνιᾶς ντύνιτ' ἕνας Ἅη Βασίλ'ς μὶ κόκνα μακρὰ ροῦχα κι ἄσπρα γένια. Τοὺν ἀντβάζουν ψλὰ στοὺ γαϊδοὺρ, κι τοὺν γκζυρνοῦν σ' οὔλου τοὺ χουριὸ τραγδοῦν κιόλας Ἅη Βασίλης ἔρχιτι κι μαζεύουν δῶρα».

Ὀνειρομαντεία: «Τὴν πρώτ' χαψιὰ ἀπ' τὴν πίττα τὴν παραμονὴ τσ' Πρωτουχρουνιᾶς τ' βάζουν τὰ κουρίτσια ὄντα κοιμηθοῦν ἀπ' κάτ' τοὺ προυσκέφαλου τσ' κι' στοὺν ὕπνου τσ' γλέπουν κείνουν ποὺ θὰ πάρν'».

Προλήψεις: «Κείν τ' μέρα βερεσιὰ δὲν δίνουν τίπουτις».

Προσέχουν νὰ μὴ κλάψουν, νὰ μὴ χάσουν τίποτε διότι αὐτὸ θὰ τὰ παθαίνουν καθ' ὅλην τὴν διάρκεια τοῦ ἔτους.

«Τρανὸς μῆνας (Ἰανουάριος) ἅμα μπουμπουνίζ' δὲν τώχουμε σὶ καλό. Πααίνουμι χτυποῦμι τ' ἀμπάρια».

Θ ε ο φ ά ν ε ι α.

Ὄνομα ἑορτῆς: Φῶτα. Τὴν παραμονὴ τῶν Φώτων γίνεται ἁγιασμὸς στὴν ἐκκλησία.

«Μεγάλους ἁγιασμός». Ὅλοι παίρνουν στὰ σπίτια των καὶ ὅπως εἶναι νηστικοὶ πίνουν τρεῖς γουλιὲς ὁ καθένας. Ἐπίσης ρίχνουν ἁγιασμὸ στὰ νερά, στὰ πηγάδια, στὰ χωράφια, στὰ ἀμπέλια γιὰ νὰ ἁγιάσουν ὅλα.

«Τοὺν Μεγάλου ἁγιασμὸ τοὺν τιμαρεύουν μέσ' ἕνα μπουκαλοὺδ' κι τοὺν ἔχουν οὔλου τοὺ χρόνου ἅμα βασκαίνουντι πίνουν ἀπὸ λίγο κι βρέχουν τοὺ κιφάλ' τσ' τοὺν ἄλλου χρόνου παίρνουν καινούργιου».

«Τὰ Φῶτα τ' μέρα παίρν' τὰ εἰκουνίσματα κάθι ἕνα ἀπ' τοὺ σπίτι τ' παίρν' κι τοὺ σταυρὸ ἀπ' τν' ἀκκλησιὰ κι οὔλ' μαζὶ μὶ τοὺν παπᾶ πααίν' στ' μαρτζούδα κι ρίχν' μέσ' στοὺ νιρὸ τοὺν σταυρό. Ὅποιους εἶν' κ' γιὰξ ρουκώνιτι κὶ τοὺ παίρν'. Ὕστιρα οὔλ γκυρνοῦν οὔλου τοῦ χουριὸ μὶ στ' εἰκόνις κι τοὺ σταυρὸ στὰ χέρια μαζὶ κι μὶ τοὺν παπᾶ».

Τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου (7 Ἰανουαρίου).

«Τοὺν Ἅη Γιάνν' ὅποιουν ηὕρισκαν στοὺ δρόμου τοὺν ἔπιρναν, τοὺν ἔβαζναν πάν' στ' ἀμάξ' κι τοὺν πάηναν στ' μαρτζούδα. Ἰκεῖ τοὺν βουτοῦσαν τρεῖς

φουρὲς μέσα στοὺ νιρὸ ὥσπου βρέχουνταν καλὰ - καλά. Ὕστιρα τοὺν ἀντέβαζαν στ' ἀμάξ' κι τοὺν πάηναν οὖλ' μαζὶ στοὺ σπίτι τ'. Ἔβαζναν ἄντρις στοίχημα ποιὸς ποιόναν θὰ βρέξ' κι βρέχουνταν γιὰ γιρουσύν».

Τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου (18 Ἰανουαρίου).

«Ἄη Θανάησ' ἅμα ἔρθ' κουπρὲς ἀσπρίζουν».

«Κάθι σπίτ' κείν' τ' μέρα κάν' κουρμπάν' πρόβατου γιὰ γιρουσύν: Φυλάει οὖλου τοὺ χουριό μας».

«Δὲν ζμώνουν νοικοκυρὲς δὲν πλένουν εἶν' κακὸ νὰ δλέψ' μιγάλ' γιουρτή».

Τῆς Ὑπαπαντῆς (2 Φεβρουαρίου).

«Σαράντα τοῦ Χτσοῦ μιγάλ' γιουρτή».

Τοῦ Ἁγίου Συμεὼν (3 Φεβρουαρίου).

Ἀπαγορεύεται στὶς ἔγκυες νὰ ἐκτελέσουν ὁποιανδήποτε ἐργασία γιὰ νὰ μὴ γίνη τὸ παιδὶ «σημαδιακό».

«Τ' Ἄη Συμιοῦ δὲν κόβν' οὔτ' μὶ τσικούρ, οὔτ' μὶ μαχαίρ' οὔτ' μὶ ψαλίδ' γιὰ νὰ μὴ πάθ' κανένα πιδὶ σὶ καμμιὰ ἔγκυα κι κουτεῖ γλῶσσα τ'. Τὴν κρατοῦν κι γιὰ τὰ ἔγκυα τὰ πράματα νὰ μὴ πάθν' κανένα κακό».

Τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους (10 Φεβρουαρίου).

«Ἄη Χαράλαμπους μιγάλ' γιουρτὴ οὖλις τσ' γιουρτὲς τσ' μαζών'».

Ἀ π ό κ ρ ε ω.

Γενικά: Ὀνόματα τῶν ἑβδομάδων τοῦ Τριωδίου.

2α Ἑβδομάδα: Ὀνομάζεται «ἄρτσια οὔρτσια γιατὶ τρῶν' ὅτ' ν' εἶνι». Τὸ Σάββατο κάνουν μιλίνις κι τσ' μοιράζουν στὰ σπίτια». Μιγάλις ἀπουκριές.

3η Ἑβδομάδα: «Ἄσπρη βδουμάδα γιατὶ τρῶν' τυρί, γάλα δὲν τρῶν' κριὰς κι ψάρια. Μικρὴ ἀπουκριά».

Μεταμφιέσεις: Οἱ μεταμφιέσεις γίνονται καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ Τριωδίου. Περισσότερον ὅμως τὴν Κυριακὴ τῆς Τυρινῆς καὶ τὴν Καθαρὰν Δευτέραν.

Ὀνομασία μετημφιεσμένων: Καρναβάλια.

Τύποι τούτων: Ντύνονται γαμπρός, νύφη, γιατρός, γιάτρισσα, τσιγγάνοι, διάβολος, ἀράπης, Καδῆς, ἀρκούδα, ἀρκουδιάρης. Μεταχειρίζονται ὁποιανδή-

ποτε στολὴ καὶ προσωπίδα ἀκόμη καὶ τὴν πλέον ἀπίθανη γιὰ νὰ πετύχουν μίαν σπουδαίαν μεταμφίεσιν.

Δραματικαὶ παραστάσεις, σατυρισμοί: Τὸ Δικαστήριο: Συλλαμβάνουν κάποιον στὸ δρόμο καὶ τὸν δικάζουν διὰ φανταστικὰ ἐγκλήματα· ἀθώωσις τοῦ κατηγορουμένου κατόπιν χορηγήσεως σπουδαίου φιλοδωρήματος. Παράστασις κηδείας, ὁμάδες στρατιωτῶν κλπ.

Φ ω τ ι έ ς.

Φωτιές: «Μπουρμπουνάτα ἀνάβουν τσ' μιγάλις τσ' ἀπουκριὲς (Κυριακὴ τῆς Κρεωφάγου). Σὶ κάθ' γειτουνιὰ ἀνάβν' ἀπού μιὰ μιγάλ' μπουρμπουνάτα, πηδοῦν τὰ πιδιὰ κι κουπέλλις πάν' ἀπ' τ' φουτιὰ κι φουνάζν' ψείρυς κι κόνδις στ' ἄλλ' ντ' γειτουνιὰ ἢ τσ' τάδη τοῦ πκάμσου».

Τσικνουπέφτη: Γίνεται χορὸς στὴν πλατεῖα, οἱ γυναῖκες ἀφήνουν τὰ φαγιὰ καὶ πηγαίνουν στὸν χορὸ καὶ ἔτσι μπορεῖ νὰ τσικνώσουν. «Μιᾶς τσίκνουσι τοῦ φαΐ».

Ψυχοσάββατο: Παρασκευὴ κολλύβων «γιὰ νὰ σχωρεθοῦν τὰ πεθαμένα». Κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἐπισκέπτονται τοὺς τάφους καὶ μοιρίζουν χαλβᾶ καὶ κρασί.

Κυριακὴ τῆς Τυροφάγου: «Κάθι σπίτ' θὰ φκειάσ' τυρόπιττα γιὰ νὰ φᾶν' οὖλ' μαζί. Τοὺ βράδ' γίνιτι χουρὸς στὴν πλατεῖα, χορεύουν κι γέρ' κι νιοί μὶ τ' ὄργανα κι πιάνουντι ἀπ' τὰ ζνάρια. Τοὺ βράδ' οἱ μικροὶ πααίν' στοὺς μιγάλους γιὰ νὰ σχουριθοῦν, φιλοῦν τὰ χέρια κι κάθουντι οὖλ' κι τρῶν'. Μαζί τσ' ἔχουν κι κρασὶ κι χαλβᾶ, τρῶν' οὖλ' κι πίνουν κι ηὔχιεῦντι καλὸ Πάσχα».

«Ἕνα κουμάτ' χαλβᾶ τοὺν κριμᾶν' ἀπ' τοῦ ταβὰν μὶ τοὺ σκνί, γύρου - γύρου κάθουντι οὖλ'. Γυρίζ' τοῦ σκνὶ γύρου ἕνας μιγάλους κι οὖλ' ἔχν' τοὺ στόμα ἀνοιχτὸ κι' πουλιμᾶν' νὰ τοὺ δαγκώσουν κι' νὰ πάρν' τοῦ χαλβᾶ».

Τὸ πρωῒ τῆς Κυριακῆς τῆς Τυροφάγου οἱ νοικοκυρὲς μαζεύουν τὴν στάχτη ἀπὸ τὴ φωτιὰ καὶ τὶς φλοῦδες τῶν αὐγῶν καὶ τὶς πετοῦν μακρυὰ ἀπὸ τὸ σπίτι σ' ἕνα σταυροδρόμι «γιὰ νὰ φύγν' ψύλλ' μακρυά».

Παιδιαί: «Μὶ μιὰ τσιατάλα ξλένια σκώνουν τὰ σκλιὰ ψλά».

Κ α θ α ρ ὰ Δ ε υ τ έ ρ α.

Ὄνομα: Καθαρουδευτέρα. «Πλένουν τὰ πιάτα κι τσιντσιρέοι μὶ σταχτόνιρου γιὰ νὰ ξαρτυθοῦν».

Μεταμφιέσεις: «Γιμόζ' πλατεῖα καρναβάλια, γίνουντι ἀραπάδις, καμήλις,

ἀρκούδις, γιατρὸς κι φουβιρίζν' τὰ πιδιὰ κι τσ' μεγάλ'. Χορεύουν στὴν πλατεῖα».

Προλήψεις: «Τὴν Καθαρουδευτέρα πρέπ' νὰ γιμίσ' τ' ἀδράχτ' γιὰ νὰ εἶν' γιμάτου τοὺ στάχ'».

Τὴν Καθαρὰ Δευτέρα κρατοῦν τριήμερο, δὲν τρῶνε οὔτε ψωμὶ οὔτε νερὸ πίνουν.

Τὰ κορίτσια γιὰ νὰ περάσουν τὸν καιρό τους καὶ νὰ ξεχάσουν τὴν πεῖνα τους βγαίνουν στὴν ἐξοχὴ καὶ παίζουν μὲ τὰ πορτοκάλια. «Τὴν Τιτράδ' ἅμα πᾶν, σν' ἀκκλησιὰ νὰ πάρουν ἀντίδουρου παaίνουν λαγγίτις, καλαμπούκια βρασμένα κι τὰ μοιράζν' στὰ πιδιὰ ποὺ εἶν' σν' ἀκκλησιά. Ἅμα τίχ' κι κανένας δὲ βαστάξ' πιάνουντας τρίμιρου κι πιθάν' τοὺν παραχών' στὴν κουπρά. Δὲν τοὺν βγάζν' τοὺ λείψανου τ' ἀπ' τὴν πόρτα γιατὶ κουλάσκει ψυχὴ τ' τοὺν βγάζν, ἀπ' ποὺ μπατζιά».

Σάββατο τῶν Ἁγίων Θεοδώρων.

«Παaίνουν σν' ἀκκλησιὰ πουρτουκάλια μπουντζίκια κι τὰ βάζν' στὴν Παναΐα τ' ἀφήνουν ἰκεῖ σαράντα μέρις. Τ' Ἅη Βαϊοῦ τὰ παίρνουν τσ' μπουντζίκις τσ' φουροῦν ἀπάνου τσ' κι τὰ πουρτουκάλια τὰ κόβν' κι οὗλ' τρῶν' ἀπουλίου γιὰ γιρουσύν.

Σν' ἀκκλησιὰ παίν' στιάρ, κι κλούρια τὰ διαβάζ' παπᾶς κι τὰ μοιράζν' γιὰ γιρουσύν. Τὰ κουρίτσια παίρν' ἀπ' τρεῖς Θουδώρ' τρία σπειριὰ στιάρ, κι τὰ βάζν' ἀπ' κάτ' ἀπ' τοὺ προυσκέφαλου τσ' γιὰ νὰ δοῦν στοὺν ὕπνου τσ' κείνουν ποὺ θὰ πάρουν. Σπέρουν τὰ κουρίτσια σ' ἕνα μέρους στιάρ' κι λέν' Ἅη μ' Θώδουρη αὐτὸς ποὺ μ' ἀγαπάει νάρτ' στοὺ στιάρ' νὰ μὶ βρῆ».

Τῆς Σταυροπροσκυνήσεως.

Ὄνομα τῆς ἑορτῆς: Μισουσαράκουστου. Μεγάλη ἑορτή.

Σν' ἀκκλησιὰ μοιράζν' λουλούδια τὰ βάζν, στοὺ εἰκόνισμα κι' ὅταν βασκαίνουντι ἀνθρώπ', γιὰ τὰ πράματα, τὰ καπνίζν' μὶ αὐτά. Τ' μέρα τούτ' γιουρτάζουν Σταύρουδις.

Γαμπροὶ ξινουχουρίτ' παaίνουν στ' πιθιρά.

Νοικουκυρὲς μιτρᾶν τ' αὐγὰ πόσα ἔμασαν γιὰ τὴν Πασχαλιά».

Πρώτη Μαρτίου

Ὑπάρχει πίστις ὅτι ἀρχίζει ἡ καλοκαιρία μὲ τὴν ἔλευσι τοῦ Μαρτίου καὶ διατυποῦται εἰς τὴν ἀκόλουθον φράση. «Μάρ'τσ' μέσα μεῖς ὄξου».

«Μάρ'τσ' μιὰ γιλάει μιὰ κλαίει γιατὶ ἔχ' ἰννιὰ γναῖκις». Πρωΐ-πρωΐ πρὶν

βγῆ ὁ ἥλιος σὲ κάθε αὐλὴ θ' ἀνάψουν φωτιὰ μὲ τ' ἄχυρα. Τὰ παιδιὰ τοῦ σπιτιοῦ, πηδοῦν πάνω ἀπὸ τὴ φωτιὰ γιὰ νὰ διώξουν τοὺς ψύλλους. Τὴν φωτιὰ αὐτὴν τὴν ἀνάβουν «γιὰ νὰ καψαλίσν' τὰ δένδρια νὰ μὴν παώσν'. «Καψαλίζουμι τοῦ Μάρτ' λέμι».

«Τὴν πρώτ' μέρα τοῦ Μάρτ' δέν' στοὺ χέρ', στοὺ λιμό, στὰ πουδάρια, στὰ δάχτυλα κλουστὴ ἄσπηρ κὶ κόκνη κλουσμέν' μαζὶ γιὰ νὰ μὴ τσ' πιάσ' Μάρτσ' κι μαυρίσουν. Ὄντα τὰ βάζν' τὰ νουματίζουν πούτου τ' χιλδόνα, πούτου τοὺ λελέκ', τ' ἄλλου τοὺ φίδ'.

Ὅποιου γλέπουν ἔν πρῶτια τοὺ βγάζν' κι τοὺ κριμᾶν σ' ἕνα τσιαλὶ κι λέν' νὰ πάρ'ς τν' ἀρρώστια μ'».

Παρατηρήσεις. — Δεισιδαιμονίαι.

Οἱ γυναῖκες κάθε γειτονιᾶς συγκεντροῦνται σὲ ἕνα σπίτι καὶ μοιράζουν τὶς πρῶτες ἡμέρες τοῦ Μαρτίου. Παρατηροῦν τὶ καιρὸ θὰ κάνῃ στὴν ἡμέρα ἑκάστης καὶ συμπεραίνουν, πῶς θὰ περάσῃ κάθε μία ὅλο τὸ χρόνο. Ἂν εἶναι ἥλιος θὰ περάσῃ γελαστὴ καὶ χαρούμενη ὅλο τὸ χρόνο. Ἂν εἶναι συννεφιὰ θὰ εἶναι πάντα στεναχωρημένη. Ἂν βρέχῃ, θὰ κλαίῃ συνεχῶς κλπ.

«Τὶς τρεῖς πρώτις μέρις δὲν πλένουν, δὲ δίν' φωτιὰ σὶ κανέναν».

Τῶν Ἁγίων Σαράντα (9 Μαρτίου).

«Τοὺν Ἅη Σαράντ' φκειάνουν 40 λαγγίτις κι μοιράζν' σ' οὖλ' ντ' γειτουνιὰ σαράντα φάῃ σαράντα πιῇ, σαράντα δώτ' γιὰ τὴν ψχή.

Παιάνουν κι καρφών' λαγγίτις στὰ χουράφια, ὅσις τρύπις ἔχ' λαγγίτα τόσα κλουνάρια κάν' τοὺ σιτάρ'. Κείν' τ' μέρα, σαράντα δέντρια σπέρν' σαράντα κλουστὲς κιντοῦν τὰ κουρίτσια. Σπέρν, βασιλ'κὸ κι ντουμάτις γιὰ νὰ φουντώσν'. Χουριτάρ' μὶ σαράντα κουμπέοι μαζέβγουν τὰ κουρίτσια κι λούζουντι γιὰ νὰ τρανέψν' τὰ μαλλιά τσ'».

Τοῦ Εὐαγγελισμοῦ (25 Μαρτίου).

Ἀργία, δὲν ἐργάζονται. «Εἶν' μιγάλ' γιουρτή».

«Πουρνὸ - πουρνὸ παίρν' μιὰ τζουμάκα κι κτυποῦν τσ' ντενεκέδις κι λέν' φεύγατι φίδια κι γκουγκουστέρις σήμ'ρα εἶν' τοῦ Βαγγελισμοῦ».

Τὴν ἡμέραν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἀπαραίτητο φαγητὸ σὲ κάθε σπίτι εἶναι τὸ ψάρι παστὸ ἢ φρέσκο.

Πρωταπριλιά.

«Λὲν ψέμματα γιὰ νὰ βγάζν' τὰ πράματα πουλὺ γάλα».

Ἑορταὶ τοῦ Πάσχα.

Σάββατον τοῦ Λαζάρου: Ὀνομασία ἑορτῆς: Προυτουλάζαρους.

«Ντύνουντι κουρίτσια μικρὰ Λαζαρέοι μὶ μακρὰ κόκ'να φουστάνια, ἔχουν στ' χέρια τσ' ντέφ' κι' χουρέβν' ἀπού σπίτ' σὶ σπίτ' τραγδοῦν κιόλας ἦρθι Λάζαρους ἦλθαν τὰ Βάϊα. Ἅμα τελειώσ' τοὺ συγκάθισμα κάθιτι Λάζαρους σιά' κάτ' σταυρουπάδ' κακὰ - καλὰ γιὰ νὰ κάτσουν κόττις κλώσσις κι νὰ βγάλν' πλιά. Ὕστιρα τοὺν Λάζαρου τοὺν δίνς' αὐγὰ κι ἕνα πνάκ' ἀλέβιρ».

Δεισιδαιμονίαι: «Δὲ λούζουντι τούτ' τ' μέρα γιὰ νὰ μὴ γυρνάη τοῦ κιφάλ' τσ' κι ζαλίζουντι».

Κυριακὴ τῶν Βαΐων: Ὄναμα τῆς ἑορτῆς: «Τ' Ἅη Βαϊοῦ».

«Δυὸ προυτουστέφανοι ἄντρις πάηναν στοὺν κάμπου κι ἔκουβκαν κάμπουσα σουούτια κι τὰ πάηναν σν' ἀκκλησιά, ἰκεῖ τὰ διάβαζ' παπᾶς κι' ὕστιρα τὰ μοίραζ' στοὺν κόσμου. Τοῦτ' τὰ κλαδιὰ τὰ λέν' Βάϊα».

«Καθένας ἅμα πάρ' ἀπ' τοὺν παπᾶ τοῦ κλαδί τ' τοῦ κτάζ' ἅμα ἔχ' πουλλὰ μπουμπούκια λέν' τοὺ σάμ' θὰ γίν' καλό. Ἅμα ἔχ' λίγα μπουμπούκια δὲ θὰ γίν' καλὸ τοὺ σάμ».

«Τὰ Βάϊα τἄχουν γιὰ νὰ καπνίζουντι γιὰ τοῦ μάτ'».

Τὴν ἡμέρα τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων συνηθίζουν νὰ τρῶνε ὅλοι ψάρι παστὸ ἢ φρέσκο.

Μεγάλη Ἑβδομάδα.

Τὴν Μεγάλη Ἑβδομάδα «κρατοῦν τρίμηρου Πέφτ', Παρασκευή, τοῦ Σαββάτου τοὺ βράδ' μιταλαβαίνουν».

«Τοῦ Μεγαλουβδόμαδου δὲν τραγδοῦν, δὲ χουρεύουν. Τοὺν ἀργαλειὸ τοὺν σκουρποῦν γιατὶ εἶν' Χριστὸς σταυρουμένους κι εἶν' κακό».

Μ. Δευτέρα, Μ. Τρίτη: Καθαριότητα τῶν οἰκιῶν, ἀσβέστωμα, σφουγγάρισμα.

Μ. Τετάρτη: Γίνεται εὐχέλαιο στὸ σπίτι. Ὅποιος θέλει κάνει. «Καλοῦν τρεῖς παπάδις κι τ' γειτουνιὰ κι πααίν' οὔλ' στοὺ σπίτ' κι παπάδις κάνουν τοὺ εὐχέλαιου. Μαειρέβ' νοικουκυρὰ οὔλου νηστήσιμα φαγιὰ κι τρῶν' οὔλ' καλιασμέν' μαζὶ κι παπάδις».

«Τὴν Τιτράδ' τοὺ βράδ' βάφουν νοικοκυρὲς δυὸ αὐγὰ κόκκινα γιὰ νὰ μὴ τὰ σπάσ' ἀσήμαντριους νὰ εἶν' γιρά, κι τὰ βάζν' στοὺ εἰκονοστάσ'. Ὅταν πέφτ' χαλάζ' παίρνουν ἕνα, τοὺ βγάζουν ὄξου μαζὶ μὶ τὴν πιρουστιὰ κι τρία μπουμπόλια ἅλας γιὰ νὰ σταματήσ' τοῦ χαλάζ'. Τοὺν ἀσήμαντρου ἅμα τοὺν κρατήσ' τρία χρόνια στιοὺ εἰκουνοστάσ' γίνιτι μπουντζίκα. Τὴν πρώτ' μέρα τσ'

Πασχαλιᾶς παίρνουν ἕνα ἀσήμαντρου κι λίγου ἁγιασμὸ κι τὰ παραχών' στοὺ χουράφ' εἶν' καλὸ γιὰ τ' σουδειά».

Μ. Πέμπτη: 'Ονομασία: Κόκκινη Πέφτ', χαλαζουπέφτ'. «Δὲν δουλεύν' τ' μέρα τούτ' γιὰ νὰ μὴ πέφτ' χαλάζ'. Μιταλαβαίνουν κι' βάφνε τ' αὐγά». Ὁ ἀριθμὸς τῶν αὐγῶν εἶναι ἀπεριόριστος. Γιὰ βαφὴ μεταχειρίζονται «Φιδουλάπατια, μπουγιά, κρουμμιδόφλα. Σαράντα μέρις δὲν τ' χύνουν τὴν μπουγιὰ κι' βάφν' ὅπουτι θέλν'». Οἱ πενθοῦντες δὲν βάφουν κόκκινα ἀλλὰ ἄλλο χρῶμα.

Τὸ κοκκινοπεφτιάτικο πανί: «Τοῦ προυῒ σκόνιτ' νοικουκυρὰ προὺ μὴ βγῆ ἥλιους κι κριμμάει ὄξου ἀπ' τὴν πόρτα γιὰ στοὺ παράθυρου ἕνα κόκ'νου πανὶ τοὺ βράδ' τοὺ παίρν' μέσα.

Τ' Μ. Πέφτ' οἱ γ'ναῖκις τοὺ ὕψωμα ποὺ παίρν' ὕστιρα ἀπ' τ' λειτουργία τοὺ βάζν' στὰ εἰκουνίσματα κι τοὺ φλᾶν οὖλου τοῦ χρόνου, ὥσου νὰ βάλ'ν κινούργιου στὴ θέση τ'».

«Τ' Μ. Πέφτ' βγαίνουν οἱ ψχιὲς ὄξου σαράντα μέρις εἶν' ὡς τ' ἀναληψιοῦ τότ' γουνατίζουν, προυσκυνᾶν τοὺ Θιὸ κι γυρίζν' στοὺν τόπου τσ'. Τ' μέρα τούτ' οὖλ' ξαγρυπνοῦν σν' ἀκκλησιὰ τοὺ Χστὸ ποὺν' σταυρουμένους».

Δεισιδαιμονίαι: «Δὲν ἁπλών' ροῦχα ἄσπρα γιατὶ πέφτ' χαλάζ' δὲν κουπανίζν' ροῦχα χουντρά. Δὲν ἀλεῦφν' κεῖν' τ' μέρα τοῦ σπίτ' νὰ μὴ καΐντύσ' Χριστὸς ποὺ κουσιάζ' ὄντα τοὺν κυνηγοῦν νὰ τοὺν πιάσν'. Πιθυρὰ στέλν' τ' νύφ' σουργκούτσια, λαμπάδα, φουστάν', παντόφλις».

Μεγάλη Παρασκευή: «Οὖλ' τ' μέρα κτυπάει καμπάνα λυπητιρά. Τὰ κουρίτσια στουλίζν' τοὺν ἐπιτάφιου μὶ λουλούδια ποὺ τὰ παίρν' ἀπ' τὰ σπίτια κι τὰ μοιριολογοῦν τοῦ μοιρουλόϊ τσ' Παναγίας. Οὖλους κόσμους παaίν' λουλούδια κι κιρὶ στοὺν ἐπιτάφιου. 'Ανάβν' κιρὶ προυσκνὰν τοὺ Χστὸ κι πιρνοῦν ἀπ' κάτ' τρεῖς φουρὲς ἀπ' τοὺν ἐπιτάφιου γιὰ νὰ μὴ πουνάη τοῦ κιφάλ' τσ'».

Ἡ περιφορά: 10 ἡ ὥρα τὸ βράδυ κτυπάει ἡ καμπάνα καὶ ὅλοι κρατῶντας τὶς λαμπάδες των πηγαίνουν ἐκκλησία. 'Εκεῖ βγάζουν δημοπρασία τὴ σταύρωση, ψάλλουν τὰ κορίτσια καὶ οἱ ψάλτες τὰ ἐγκώμια καὶ μετὰ σχηματίζεται ἡ πομπὴ γιὰ τὴν περιφορὰ τοῦ ἐπιταφίου. «Μπρουστὰ παaίν' τὰ ἐξαπτέρυγα, ὕστιρα παπᾶς κι ψάλτ'ς, κατόπ' σταυρός, ὕστιρα ἐπιτάφιους κι ποὺ πίσου κόσμους. Στὰ χέρια τσ' ἔχν' ἀναμμένις λαμπάδις. Γκ'ζυρνοῦν ἕνα γύρου τοῦ χουριό. Σὶ κάθι σταυροδρόμ' σταματοῦν κι ψάλ' παπᾶς. Στοὺ δρόμου ἀνάβν' μιγάλις φουτιὲς κι ὄντα φτάν' κουντὰ ἐπιτάφιους ρίχν' μέσα στ' φουτιὰ θυμιάμα. 'Απ' τὰ δέξα μπαίνουν μέσ' σν' ἀκκλησιά.

Στὴν πόρτα τσ' ἀκκλησιᾶς σ'κώνουν ἀψλὰ τοὺν ἐπιτάφιου κι πιρνοῦν οὖλ' ἀπ' κάτ'».

Τὰ λουλούδια καὶ τὰ κεριὰ τοῦ ἐπιταφίου: «Ἅμα γυρίσουν τοὺν ἐπιτάφιου σν' ἀκκλησιὰ παίρν' κι λουλούδια κι τὰ ἔχν' γιὰ νὰ καπνίζν' τοὺ βάσκαμα. Τὰ κιριὰ ἀπ' τοὺν ἐπιτάφιου τ' ἀφήν' σν' ἀκκλησιά. Μέσ' στοὺ σπίτ' δὲν τὰ παίνουν γιατὶ εἶν' ἀπὸ τοὺν πιθαμένουν».

Φαγητά: «Τ' Μεγάλ' Παρασκευὴ οὔτι μαειρέβν' οὔτι φουτιὰ ἀνάβν' ξύδ' δὲν τρῶν'. Τρῶν' νιρόβραστα φαγιά, εἶν' νηστεία».

Δεισιδαιμονίαι: Καρφὶ δὲν καρφών', χῶμα δὲν ἀνακατών' δὲν κοιμοῦντι γιατὶ Χστὸς εἶν' πιθαμένους ξαπλουμένους κάτ'».

Μέγα Σάββατον: «Τὰ μισάνυκτα κτυπάει καμπάνια κι οὖλ παιν' σν' ἀκκλησιὰ στοὺν καλὸ τοῦ λόου. Ὄντα λέη παπᾶς «Δεῦτε λάβετε φῶς» σβήν' οὖλις λαμπάδις κι τὰ καντήλια κι παιν' παίρν' κινούριου φῶς. Ὅποιους προυφτάσ' κείνους παίρν' πρώτους εἶν' καλὸ νὰ πάρ' πρώτους γιὰ τ' γιρουσύν. Ὕστιρα καλὸς λόους (Ἀνάσταση) βγαίν' ὄξου ἀπ' τν' ἀκκλησιὰ κι διαβάζ' παπᾶς. Ὄντα λέη Χριστὸς Ἀνέστη κτυποῦν καμπάνις, ρίχν' πυροβολισμοί, πιάνουντι ἀπ' τοὺς χέρ' κὶ λὲν' «Χριστὸς Ἀνέστη, Χρόνια πολλὰ κι τοῦ χρόν' γιροί. Οὖλ' σπάζν' αὐγὰ στοὺ μαντάλ' τσ' πόρτας τσ' ἀκκλησιᾶς γιὰ νὰ εἶν' γιροὶ σὰ σίδηρου».

Κουλοῦρες τῆς Λαμπρῆς: «Ἔφκιαναμ' κλούρις μὶ σταυρὸ κὶ σάμ' στ' μέσ' κι μπουγάτσις σtοὺ ταψί. Ἀπ' ἀπάν' ἀπ' τ' μπουγάτσια ἔβαναμ' σάμ' κι ἕνα κόκνου αὐγό. Τὴν Κυριακὴ πάηναμ' σν' ἀκκλησιὰ μιὰ κλούρα κι αὐγὰ κι τὰ δίναμ' στοὺν παπᾶ».

Δῶρα: «Νύφ' στέλ' τὴν πιθιρά τσ' αὐγὰ κι κλούρα, πιθιρὰ στέλ' τ' νύφ' σουργκούτσια δακτυλίδ' Μπουντζίκις».

Δεισιδαιμονίαι: «Καλὸ εἶν' νὰ πιθάν'ς μαζὶ μὲ τοῦ Χστό».

Κυριακὴ τοῦ Πάσχα.

Ὄνομα ἑορτῆς: Πασκαλιά.

«Οἱ λαμπάδις τσ' Πασχαλιᾶς εἶν' λουγιῶν λουγιῶν κίτρινις κι ἄσπρις. Τσ' νύφ'ς εἶν' ἄσπρ μὴ κουρδέλλις, σκαλιστὴ μὴ λουλούδια».

«Τὴν Κυριακὴ τ' δευτεροανάστασ' βγαίν' δημοπρασία ἡ Ἅϊα Ἀνάστασ' κι ὕστιρα ἀραδιάζουντι οὖλ'. Τὰ ἑξαπτέρυγα κείνους ποὺ ἔχ' τν' ἀνάστασ' παπᾶς, ψάλ 'τς κι κόσμους μὶ τὰ κιριὰ στὰ χέρια τσ'. Γκ'ζυρνοῦν οὖλου τοῦ χουριό. Στὰ σταυροδρόμια στέκουντι κι ψάλλ' παπᾶς. Ὕστιρα γυρνοῦν σν' ἀκκλησιά».

Ἀναστάσιμος χαιρετισμός: Χριστὸς Ἀνέστη — Ἀληθῶς Ἀνέστη.

Ἐπίσκεψις νεκροταφείων: «Τ' μέρα τὴν Πασκαλιὰ ἔπιρναμι αὐγά, κλού-

ρια, ρυζόγαλου κι πάηναμι στὰ μνημόρια. Τὰ κλούρια κι τοὺ ρυζόγαλου τὰ μοίραζαμι τ' αὐγὰ τὰ γκουτλούσαμι πάν' ἀπ' τοὺ μνημόρ' κι πάηναν τὰ πιδάκια κι τὰ μάζιβγαν».

Ἐπιστροφὴ ἀπὸ τὴν Ἀνάσταση: «Ὄντα γυρίζν' ἀπ' τοὺν καλὸ λόου φέρνουν τισ' λαμπάδις ἀναμένις μὶ τοὺ κινούργιου φῶς. Πααίν' στὰ δέντρα ποὺ δὲν καρποῦν μὶ τ' λαμπάδα ἀναμμέν'. Τρεῖς φουρὲς τοὺ πλουϊρνᾶς τοὺ προυσκνᾶς τοὺ δέντρου κι λές: τ' ἀρμούτια νὰ κρατήσ'. Ὕστιρα παaίνζ' μέσα στοὺ σπίτ' σβήν'ς τὴν καντήλα κι τν' ἀνάβ'ς μὶ τοῦ κινούργιου τοὺ φῶς».

Χρήσεις τῶν κεριῶν: «Μὶ τ' λαμπάδα ἀπ' τοὺν καλὸ λόου γητεύουν τ' ἀνιμουπύρουμα (ἐρυσίπελας). Παίρνουν ἀπ' ἕνα τσουβάλ' μαλλιά, βάζνουν ἕνα κόκκινου πανὶ στοὺ μάγλου ποὺ ἔχ' ἀνιμουπύρουμα, καίν' μὶ κείν' τ' λαμπάδα τὰ μαλλιὰ πέφτ στάχτ, στοὺ πανὶ κι πιρνάει τ' ἀνιμουπύρουμα».

Νυκτερινὸν γεῦμα: «Τρῶν' σούπα, ρυζόγαλου, τσιγκρίζουν αὐγὰ κι κλούρια. Τὰ αὐγότσιφλα δὲν πρέπ' νὰ τὰ πατή'ης γιὰ νὰ μὴ βγάλ'ς μουϊάδις (σπειριά). Τὰ ρίχν'ς μακριὰ ἀπ' τοὺ σπίτ'ς.

Χορὸς τοῦ Πάσχα: Ὁ χορὸς γίνεται στὴν πλατεῖα τοῦ χωριοῦ. Χορεύουν ὅλοι, γέροι καὶ νέοι, πιάνονται κατὰ σειρὰν ἡλικίας. Τραγουδοῦν εἰδικὰ πασχαλινὰ τραγούδια, ὅπως τὸ παρακάτω:

Ναργκαβάνι μ' σιβνταλί
πόντι ἦγκεις κι πλάτυνις
κι' ἔδισις αὐτὰ τὰ ντάλια
τὰ κουρφουντάλια.

Τσ' Παισχαλιᾶς κά' τοὺ κιντὶ
Κατερίνα μ' ἀμὰν
Καλὸς λόους διαβάζουνταν.
Τὰ κουρίτσια χόριβαν.

Χρήστους σέρνει τοὺ χουρὸ
Κατερίνα τοὺν καμαρών'
Ἴσια Χρήστου μ' τοὺ χουρὸ
Ἴσια τοὺ φισάκι σ'.

«Ὕστιρα ἀπ' τὴν Πασκαλιὰ κρατούσαμι ἑφτὰ Πέφτης Χαλαζουπέφτης δὲν ἔκαμναμι δ'λειὰ γιὰ τοὺ χαλάζ'ς.

Κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ: «Χορεύν' γ'ναῖκις ξυπόλτις».

Τοῦ 'Αγίου Γεωργίου: «Οὔλ' παaίν' σν' ἀκκλησιὰ κι ἅμα ἀπουλύκ' ἀκκλησιὰ παaίν' στοὺν καλὲ (πύργος) κι ἀντιβαίν' ἀπάν' γιὰ γιρουσύν. Κάνουν κούνις ὄξου στὰ δέντρα κι κνοῦντι τὤχν' γιὰ καλό».

«Οὔλ' σκράζν' ἀρνί, κάνουν κουρμπάν, ἀνοίγουν μιὰ γούρνα κουντὰ στ' ἀρνὶ ἀνάβν' μέσα κιρὶ κι μὶ τοὺ θυμιάμα ποὺ θυμιατίζουν τ' ἀρνί. Παρέϊς - παρέϊς καῖν' φουρνέοι οἱ γ'ναῖκις κι' κάν' γκιβέτσια. Κριὰς ρύζ' πράσινου κρουμμδοὺδ' κι γυόσμου. Μέσα στοὺ γκιβέτσ' βάζν' κι τοὺ ὕψουμα ποὺ παίρν' ἀπ' τν' ἀκκλησιά. Βάφτουν κι αὐγά».

Π ρ ω τ ο μ α γ ι ά.

«Παaίνουν ἀποὺ βραδὺς ὄξου κι μαζεύν' καλαμπόκια, κιτίτιρνα, ἀσπρουλούλουδα κι ἄλλα λουλούδια. Τοῦ προυὶ τν' ἄλλ' τ' μέρα συννουργιοῦντι νοικουκυρές, ποιὰ θὰ σ'κουθῆ προυμὴ βγῆ ἥλιους κι τὰ κριμᾶν τὰ λουλούδια τσ' πόρτις, στὰ παράθυρα κι στὰ πράματα».

Ἔθιμα 1ης Μαΐου: «Τοῦ πουρνὸ χάφτουν λίγου ψουμάκ' γιὰ νὰ μὴ τ' σπάσ' κανένας κούκους κι βρουμάει τοῦ στόμα τσ'. Σπουλίζν' ντ' βρύσ' κι παίρν' μαγιάτ'κου νιρὸ κι πίν' οὔλ' στοῦ σπίτ, Βάζν' λουλούδια σπ' μέσ' κι στοὺ κιφάλ' τσ' γιὰ νὰ μὴ τσ' πουνᾶν. Μὶ τὴν κουπρὰ κάνουν σταυρὸ σνὴ πόρτα. Βάζουν κουπρὰ στὰ πράματα στοὺ τσιακάτ' κι στὰ καπούλια τσ' γιὰ νὰ μὴ τὰ τσιμποῦν τὰ κνούπια. Τὰ πιδιὰ βάνουν ἀποὺ μιὰ βούλα μὶ κουπρὰ στοὺ τσιακάτ' γιὰ νὰ μὴ τὰ τσιμποῦν ψύλλ'.

Ὅποιους ἀργάει νὰ σκουθῆ κείν' τ' μέρα τοὺν ἀλείφουν στὰ μούτσουνα κουπρά.

Τοὺ πουρνὸ κόσμους βγαίν' ὄξου ὁμάδις - ὁμάδις, παίρνουν μαζὶ τσ' μπουγάτσια, αὐγὰ κόκ'να, μαΐσιου τυρί, σκόρδα, κρουμμύδια φρέσκα κι' ἄλλα πράματα.

'Ικεῖ στὰ δέντρια κάνουν κι κούνια κι κνοῦντι γιὰ γιρουσύν: Χουρέβν' κι τραγδοῦν».

Ἦρθε Μάης κι ἄνοιξη
τοῦ Μάη μ' τοῦ Μάη μ'
ἦρθε κατακαϋμένους.

Μάης μαραίνει τὰ πιδιὰ
κι θέρους τὰ κουρίτσια
τοῦ Μάη μ' τοῦ Μάη μ'
Μάη μ' κατακαϋμένους.

Μαγεία: «Τὴν Προυτουμαγιὰ οἱ μαΐστρις βγαίζουν ὄξου κι κάν' μάγια κι κεῖνα πιάν' τ' μέρα τούτ'».

Δεσιδαιμονίαι: «Τὴν Προυτουμαγιὰ μαζέβν' τὰ κουρίτσια ντιμτσίκια κι ἀγριάδα τὰ βράζν' κι λούζουντι μὶ τοὺ νιρὸ τσ' γιὰ γιριουσύν. Ὅποιους ἔχ' πρέκνις προυμὴ βγῆ ἥλιους πααίν' μὶ τ' δρουσιὰ στ' φακὴ κι' ἀκουμπάει τ' μούρη τ' τρεῖς φουρὲς γιὰ νὰ φύγ' πρέκνα. Γκουντλοῦντι γναῖκις κι τὰ κουρίτσια στοὺ χουρτάρ' γιὰ νάν' δροσιρά. Δὲν ζμών' ψουμὶ γιατὶ οὖλου τοῦ χρόνου τοὺ ψουμὶ τσ' θὰ μουχλιάζ'. Δὲν καμώνουν δὲν παίνουν στοὺ χουράφ' γιατὶ κουτσαίνουντι τὰ πράματα».

Τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου: Ὅποιους ἔχ' ταγμένου σφάζ' ἀρνί. Γίνουντι χουροὶ σν' Πλατεῖα τοῦ χουριοῦ».

Τῆς Ἀναλήψεως: «Τ' ἀναληψιοῦ σκιπάζουντι μ' ἕνα κόκ'νου πανί, παίνουν στὰ πχιάδια ὥρα 12 μισ'μέρ', σκύβουν μέσα βάνουν ἀπάν' στοὺ κιφάλ' ἕναν καθρέφτ' κι γλέπουν τσ' πιθαμέν'».

Σάββατο Πεντηκοστῆς: «Φκειάνουν κλούρια, βράζν' σιτάρ' κόβουν κουμμάτια τυρὶ κι τὰ παίνουν στὰ μνημόρια κι τὰ μοιράζν'. Οἱ ψχιὲς ἀπ' τὴν Πασχαλιὰ ὡς τσ' 50 τσ' Πασχαλιᾶς εἶν' ὄξου κάθουντι πάν' στὰ δέντρια κι στὰ βλαστάρια στ' ἀμπέλ' γιὰ τούτου ὡς τότι δὲν κόφτουν βλαστάρια γιὰ νὰ μὴ πέσν' οἱ ψχιὲς ποὺ εἶν' πάν' σ' αὐτὰ κι κλάψν'. Δὲν ἀφήν' ροῦχα ἁπλουσμένα ὄξου τὰ μαζέβν' πρὶν βασιλέψ' ἥλιους γιὰ νὰ μὴ πάν' κι' κάτσουν σ' αὐτὰ ψ'χιές. Ἅμα ἀπουμείν' κανένα ρούχου ὄξου τ' νύχτα, δὲν τοῦ παίρν' μέσα ἀλλὰ τ' ἄλλ' τ' μέρα τοῦ νιρουπιρνοῦν».

Κυριακὴ τῆς Πεντηκοστῆς: Ὄνομα ἑορτῆς: Τὰ 50 τῆς Πασχαλιᾶς.

«Τσ' πινῆντα τσ' Πασχαλιᾶς παίνουν σν' ἀκκλησιὰ μὶ τὰ καρυδόφλα στοὺ χέρ' κι ἕνα μπουκαλοῦδ' νιρό. Βάζν' τὰ καρυδόφλα κάτ' μπρουστά τσ' κι γουνατοῦν πάν' σ' αὐτὰ ρίχνουν κι λίγου νιρὸ γιὰ τσ' ψχιὲς ποὺ πιρνοῦν. Ὕστιρα τὰ καρυδόφλα τὰ παίν' στοὺ σπίτ' κι τὰ βάζν' μέσ' τὰ σιντούκια γιὰ νὰ μὴ τρῶν', μόλτσις τὰ ροῦχα.

Τσ' Πινῆντα τσ' Πασχαλιᾶς πάϊναμι οὖλ' στοὺ Χριστὸ σν' ἀκκλησιὰ στοὺ Δι'μόταχου. Πλαϊάζαμι τοὺ βράδ σν' ἀκκλησιὰ τοῦ Χστοῦ γιὰ γιριουσύν'. Ὕστιρα τ' μέρα γίνουνταν Παν' κίρ. Οὖλ' ἀραδιάζουνταν στοὺ χουρό, κάθε χουριὸ χόριβαν κι τοὺ δικό τσ' τοὺ χουρό».

Τοῦ Ἁγίου Πνεύματος: Μιγάλ' γιουρτὴ δὲν δλέβν'.

Τὸ Γενέθλιον Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου: «Ἅη Γιάν'ς φέρ' τύχ'. Τοὺ βράδ' ξημιρώντα Ἅη Γιάν'ς παίρν' τρία συκόφ'λα τὰ νουματίζν' κι τ' ἄφναν

πάν, στὰ κιραμίδια νὰ ξαστριστοῦν οὔλ' τ' νύχτα. Τοῦ πουρνὸ τὰ κτάζν' ὅποιουνου μαραγκιάζ' δὲν τοὺν παίρ'ς ὅποιουνου εἶν' πράσινου κείνουν παίρ'ς».

Τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος: «Μιγάλ' γιουρτὴ δὲν δλέβν'. Εἶνι γιατρὸς γιὰ τσ' κτσούς.

1η Αὐγούστου: Ἀρχίζει ἡ νηστεία τοῦ 15 Αὐγούστου. «Τὴν πρώτ' τ' μέρα τοὺν Αὔγουστου δὲν λούζουντι γιὰ νὰ μὴ γίνουμ' ἀλλατζιάδκις. Τσ' δώδικα πρῶτις μέρις τοὺν Αὔγουστου κτάζν' τὶ κιρὸς κάν' κι βρίσκουν τὶ κιρὸ θὰ κάν' οὔλις τσ' μήνς. Μιὰ μέρα εἶν' γιὰ ἕνα μῆνα».

Τῆς Μεταμορφώσεως (6 Αὐγούστου): «Τοὺν Ἅη Σουτήρ' πααίνουν σν' ἀκκλησιὰ κλούρια κι σταφύλια, τὰ διαβάζ' παπᾶς κι' ὕστιρα τὰ μοιράζν' στοὺν κόσμου γιὰ γυρουσύν'. Κείν' τ' μέρα τρῶν' ψάρ'».

Τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (15 Αὐγούστου): «Παναΐα μιγάλ' γιουρτὴ οὔλ' παίρνουν μιταλαβιά. Γίνουντι πουλλὰ Πακγίρια».

Τὰ ἐννιάμερα τῆς Παναγίας: «Τὰ ἰννιάμιρα τσ' Παναγίας ὅποιους ἔχ' ταγμένου πααίν' στοὺ Δι'μόιτχου σν' ἀκκλησιὰ τσ' Παναΐας κι πλαγιάζ' γιὰ γιρουσύν.

Ἀποκεφάλισις τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου (29 Αὐγούστου): «Πατλατζιάν, παναΐρι». Μεγάλη νηστεία.

«Δὲν τρῶν' μαύρου σταφύλ' δὲν πιάν' μαχαίρ' νὰ κόψουν οὔτε ψουμί, τοῦ κάβν' ἀποὺ βραδὺς γιὰ μὶ τὰ χέρια, δὲν κόβν' τοὺ καρπούζ' ἀπ' ἀπάν, οὔτι τρῶν' κόκ'νου καρπούζ' μόν' κίτιρνου κι τοὺ σπάζουν καταγῆς».

Τὸ Γενέθλιον τῆς Θεοτόκου (8 Σεπτεμβρίου): Πανήγυρις εἰς τὸ χωρίον εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος τῶν ἐγκαινίων.

Τῆς ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ (14 Σεπτεμβρίου): «Τοῦ Σταυροῦ οὔλους κόσμους πααίν' σν' ἀκκλησιὰ βασιλικὸ γιατὶ ἐκεῖ ποὺ βρῆκαν τοῦ Σταυρὸ φύτρουν' βασιλκός. Παπᾶς τοὺν διαβάζ' κι ὕστιρα τοὺν μοιράζ' στοὺν κόσμου». Μὲ τὸν βασιλικὸ γίνεται παρασκευὴ νέου προζυμιοῦ ὅπως ἀναφέραμεν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐργασίας μας.

«Τοῦ Σταυροῦ πιάνουντι κι ἀφήνουν τσουμπανέοι. Κείν' τ' μέρα δὲν κοιμοῦντι γιατὶ οὔλου τοὺ καλουκαίρ' θὰ κμάση κι δὲν θὰ δλέβς. Τὴν Πασχαλιὰ νὰ κοιμηθῆς τοὺν Ἅη Ζγιὼρ νὰ τοῦ πλήσ'».

Τοῦ Ἁγίου Δημητρίου (26 Ὀκτωβρίου): «Τοὺν Ἅη Δημήτρη χουρεύουν στὴν πλατεῖα γιὰ πρώτ' φουρὰ οὔλα τὰ κουρίτσια κι τὰ παλ'κάρια, ὕστιρα ἀπ' τοῦ καλουκαίρ. Ἀρχίζουν τὰ πριουξινιὰ κι ἀρραβώνις κι τοὺ λέν', Ἰσὰμ πα-

ζαρί. 'Εργάτ' τελειώνουν κι πιάνουντι κινούργιοι. 'Ανοίγουν κι δουκιμάζουν τὰ κινούργια κρασιά».

Τῶν Ταξιαρχῶν: Ὄνομα ἑορτῆς: Ἄη Ξιάρς. Μιχαήλου Χαρχαγγέλου. Τοὺν γιουρτάζουν κι δὲν κάνουν δλειὰ γιὰ τσ' ἀρρώστειες».

Τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ: Ὁ Ἅγιος Μηνᾶς φανερώνει τὰ κλοπιμαῖα καὶ ὅλα τὰ χαμένα. «Ἅμα χάσ' τίπουτα κι δὲν μπουρεῖς νὰ τοὺ βρῆς παιαίν'ς κι ἀνάβ'ς στοῦ Ἄη Μηνᾶ ἕνα κιρὶ κι λὲς Ἄη Μηνᾶ μ' φανέρουστου μ' κι κείνους τοῦ φανιρών'».

Σαρακοστὴ Χριστουγέννων: «Τοὺ Σαραντάμιρου ἀπουκρεύουν γιὰ τὰ Χριστούγεννα. Γράφν' τὰ οὐνόματα τσ' πιθαμέν' κι παπᾶς τὰ μνημουνέβ' οὗλ' τ' Σαρακουστή».

Τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου (21 Νοεμβρίου): Δοξασίαι γεωργῶν: Ὁ σπόρος ποὺ ἔχει σπαρῆ ἕως τὴν 21ην Νοεμβρίου φυτρώνει ἀμέσως. Ὅσα χωράφια σπείρονται ἀργότερα λέγονται «γκιομέδις» καὶ φυτρώνει τὸ σιτάρι δύο ἡμέρες μετὰ τὰ Χριστούγεννα.

Τοῦ Ἁγίου 'Ανδρέα: Πίστις ὅτι «Τοῦ κρύου ἀντρειέβ'».

Ἔθιμα σπορᾶς.

«'Αρχινάμι νὰ σπέρνουμι στὶς 14 Σεπτεμβρίου. Σταύρουνει κι σπέρνει. Τὴν πρώτ' τ' μέρα τοὺν ρίχνουν οὗλουν τοὺν σπόρου δὲν γυρνοῦν πίσου στοὺ σπίτ'. Πρώτ' μέρα νὰ εἶσ' χουρταμένους γιὰ νὰ εἶν' γιμάτου ποῦ στιάρ'. Πρώτ' φουρὰ τοὺν σπόρου τοὺν βγάζν' ἀπ' τοῦ σπίτ' τὴν Δευτέρα κι τὴν Τιτράδ' τ' νύχτα προυμὴ ξημιρώσ' γιὰ νὰ μὴν ἀνταμώσν' καέναν στοὺ δρόμου».

Ἔθιμα θερισμοῦ.

Ὄντα πᾶν, νὰ θιρίσν' πρώτ' φουρὰ οἱ ἐργάτ' κόβουν τοὺ πρώτου διμάτ' κι τοὺ στᾶν' μπρουστὰ στοὺ νοικουκύρ' ὄρθιου κι τοὺ λέν' παπαδιά, νοικουκύρ'ς ρίχν' παράδις. Ὄντα θιρίσν' κι καένας δὲν προυφταίν' τοὺν ἀφήνουν πίσου, τοὺν τλίγουν κι τοὺν κάνουν «οὔτς οὔτς».

Τρύγος ἀμπελιῶν.

«Ὄντα τρυγοῦν τ' ἀμπέλ' στοὺ τελευταίου τ' ἁμάξ' βάζν' ἕνα καρὰ τσιαλὶ ἀπού πάν' ἀπ' τὰ σταφύλια».

Πύθιον, 10 'Ιανουαρίου 1966

Ε. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΓΛΟΥ

Ἡ Διδασκάλισσα

ΤΑ "ΡΟΥΓΚΑΤΣΙΑ"

(Τῶν Λαβάρων Διδυμοτείχου)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ὅπως κάθε χρόνο ἔτσι καὶ τὰ φετεινὰ Χριστούγεννα ἔφεραν στὴν θύμηση ἕνα παμπάλαιο ἔθιμο τοῦ χωριοῦ μου, τὰ «Ρουγκάτσια». Ἕνα ἔθιμο ποὺ κοντὰ στὰ τόσα ἄλλα ποὺ λησμονήθηκαν καὶ ποὺ τόσο ἄσπλαγχνα παραμέρισε ὁ συνομπισμὸς κοντεύει καὶ αὐτὸ νὰ γίνη κτῆμα τῆς λήθης.

Οἱ χρονιάρες μέρες εἶναι τόσο στενὰ συνδεδεμένες μὲ τὸ ὡραῖο αὐτὸ ἔθιμο τῶν «Ρουγκατσιῶν» ποὺ οἱ μεγαλύτεροι στὴν ἡλικία κάθε χρόνο, κάθε καινούργια Χριστούγεννα, νοιώθουν ἕνα μεγάλο κενὸ μέσα τους, σὰν βλέπουν τὴν παλαιά τους κληρονομιὰ νὰ μένη λησμονημένη. «Ἔχουν χάσει τὰ Χριστούγεννα τὴ χάρη τους», «ποῦναι τὰ παλαιὰ τὰ χρόνια τὰ δικά μας» λένε καὶ ἕνας ἀναστεναγμὸς βγαίνει ἀπὸ τὰ στήθη τῶν παλαιῶν ἐκείνων ἀνθρώπων καὶ τὰ παράπονα γίνονται ἀτέλειωτα τὶς μεγάλες αὐτὲς ἡμέρες καθὼς ἡ σκέψη τους φέρεται νοσταλγικὰ στὰ περασμένα, στὰ χρόνια τὰ καλά.

Βλέπετε, οἱ μεγάλοι ἔχουν συνηθίσει σ' ἕνα δικό τους τρόπο νὰ γιορτάζουν τὰ Χριστούγεννα καὶ κάθε καινοτομία τοὺς στενοχωρεῖ, τοὺς θλίβει, τοὺς ἐξοργίζει. Τί νὰ κάμωμε ὅμως; Ὁ κόσμος ἀλλάζει, παρέρχεται. Τὰ πάντα ὡς «ἱμάτιον παλαιωθήσονται». Εἶναι νόμος τῆς ζωῆς τὸν πατέρα νὰ τὸν διαδέχεται ὁ γυιός, τὸ παλαιὸ νὰ τὸ διαδέχεται τὸ νέο. Εὐχή μας τὸ κάθε νέο νὰ εἶναι καλύτερο ἀπὸ τὸ παλαιό.

Ὡς τόσο μιὰ ἀναδρομὴ στὸ παρελθόν, στὶς καθάριες ἐκεῖνες πατριωτικὲς καὶ Χριστιανικὲς ἐκδηλώσεις τοῦ λαοῦ μας, ποὺ ξεχωρίζουν γιὰ τὸ πάναγνο αἴσθημα καὶ τὸν ἔντονο θρησκευτικὸ παλμό, ποὺ ἔχουν καθάρια ἑλληνικότητα καὶ δείχνουν τὸ στενὸ δεσμὸ μὲ τὸ χῶμα τῆς πατρίδος κάτι θὰ μᾶς διδάξη, σὲ κάτι θὰ μᾶς ὠφελήση. Εἶναι ἄλλωστε ἕνα χρέος ποὺ πρέπει νὰ ἐκπληρωθῆ.

Ἴσως εἶναι τὸ καλύτερο μνημόσυνο γιὰ κείνους ποὺ τὰ ἔκαμαν καὶ τὰ ἔζησαν.

ΤΟ ΕΘΙΜΟ ΤΩΝ «ΡΟΥΓΚΑΤΣΙΩΝ» [1]

Παραμονὴ Χριστουγέννων. Ὁ καιρὸς γλυκὸς καὶ ἁπαλός. Οἱ χριστουγεννιάτικες ἑτοιμασίες ποὺ ἔκαμαν ἄνω - κάτω τὸ σπίτι βαδίζουν πρὸς τὸ τέρμα. Τὰ χριστόψωμα, οἱ κουραμπιέδες, τὰ κουλουράκια πηγαινοέρχονται στὸ φοῦρνο. Ὅλο τὸ χωριὸ στὸ πόδι. Ὁ κόσμος βιάζεται γιὰ νὰ προλάβη νὰ κάμη ὅλες τὶς ἀπαραίτητες ἑτοιμασίες γιὰ τὴν αὐριανὴ μεγάλη ἡμέρα.

Καὶ τὸ βράδυ συγκεντρωμένοι ὅλοι στὰ σπίτια τους θὰ ἀκοῦνε ὄμορφες ἱστορίες ἀπὸ τὸν παπποῦ. Οἱ ξενητεμένοι ποὺ γύρισαν στὸ χωριὸ γιὰ νὰ γιορτάσουν μαζὶ μὲ τοὺς δικούς τους πόσα δὲν θὰ ἔχουν τώρα νὰ διηγηθοῦν ἀπὸ τὰ ξένα... Ἱστορίες ποὺ θὰ κάμουν τὰ μικρὰ παιδιὰ νὰ μὴν τὰ παίρνη ὁ ὕπνος καὶ τοὺς μεγάλους νὰ παρακολουθοῦν μ' ἀνοιχτὸ τὸ στόμα.

⁂

— Μαμά, πότε θὰ 'ρθοῦνε τὰ «ρουγκάτσια»; Ρωτᾶ κάθε τόσο ἡ Ἑλενίτσα ποὺ δὲν λέει νὰ κλείση μάτι καὶ εἶναι συνεχῶς ἀνυπόμονη.

— Θὰ 'ρθοῦνε, παιδί μου, μὴ βιάζεσαι. Ὅπου νἆναι θὰ φθάσουν.

— Μαμά, τὰ ρουγκάτσια ἔχουν ποδάρια; ρωτᾶ καὶ ὁ μικρὸς Τάκης ποὺ ἄκουσε πέρυσι κάτι ἀπὸ τὸν πατέρα του γι' αὐτά, ἐνῶ ἡ Ἑλενίτσα ξεσπᾶ σὲ ἀκράτητα γέλοια μὲ τὴν ἀφελῆ ἐρώτηση τοῦ μικροῦ Τάκη.

Αὐτὴ ἡ ἀτμόσφαιρα ἐπικρατεῖ στὸ κάθε σπίτι καὶ αὐτὲς οἱ στιχομυθίες δίνουν καὶ παίρνουν ὥσπου νὰ τοὺς ἐπισκεφθοῦν τὰ ρουγκάτσια.

⁂

Ὁ ἴδιος πυρετὸς ἐπικρατεῖ καὶ στοὺς ρουγκατσάδες. Ἀπὸ μέρες τώρα ἑτοιμάζονται. Ἔχουν κάνει πολλὲς δοκιμασίες στὰ τραγούδια καὶ εἶναι καθ' ὅλα ἕτοιμοι τώρα. Θὰ ἀνταποκριθοῦν πλήρως στὶς προσδοκίες τοῦ χωριοῦ.

Ἔχουν χωρισθῆ σὲ δύο τσέτες - ὁμάδες. Ἡ κάθε τσέτα ἔχει τὸν Τσότρατζή της (ἀρχηγὸ) καὶ δώδεκα ἄλλα μέλη, τὰ «ρουγκάτσια».

Ὁ Τσότρατζης συμβολίζει τὸν Χριστό.

Τὰ ρουγκάτσια συμβολίζουν τοὺς δώδεκα μαθητάς.

Ἔχουν τὸν γραμματέα τους ποὺ θὰ κρατῆ λογαριασμὸ καὶ ἕναν ταμία

1. Τὸ ἔθιμον τοῦτο ἐξακολουθεῖ καὶ σήμερον ὑφιστάμενον, ἀλλὰ βαίνει ὁσημέραι πρὸς ἐξαφανισμόν.

γιὰ νὰ εἰσπράττη τὰ φιλοδωρήματα ἀπὸ τὰ σπίτια ποὺ θὰ ἐπισκεφθοῦν.

Μὲ τὸ σούρουπο ἀρχίζει καὶ ἡ συγκέντρωσή τους.

Ἀφοῦ συγκεντρωθοῦν ὅλοι οἱ «Ρουγκατσάδες» στὸ προκαθωρισμένο μέρος ξεκινοῦν ἐν χορῷ καὶ συνοδείᾳ μουσικοῦ ὀργάνου «γκάϊδας» νὰ πᾶν στὴν ἐκκλησιά. Τὸ ἀπὸ «Θεοῦ ἄρξασθε» εἶναι βαθειὰ ριζωμένο στὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ μας. Θὰ πᾶν νὰ ποῦν τὰ κάλαντα στὴν Παναγιὰ καὶ στὸν «Χριστὸν Ἀφέντη». Νὰ «τραγουδήσουν» τὴν Γέννησή του, τὰ παθήματά του καὶ τὸ φρικτὸ θάνατό Του πάνω στὸ σταυρό.

Σὲ λίγο φθάνουν. Ὁ Τσόρμπατζης δίδει τὸ σύνθημα καὶ τὸ τραγοῦδι ἀρχίζει.

Χριστούγεννα Χριστούγεννα
τώρα νὰ Χριστὸς γεννιέται
γεννιέται καὶ ἀνατρέφεται
στοὺς οὐρανοὺς νὰ πάη.
Ἐκεῖ ποὺ πάει κι στάθηκε
χρυσό(νο) δένδρο ξεβγῆκε
χρυσᾶ ἦταν τὰ κλωνάρια του
κι ὁλονάργυρα φύλλα
κι αὐτὰ λιανοκλώναρα
κι αὐτὰ νὰ προφητοῦσαν
ποὺ προφητοῦσαν κι ἔλεγαν
γι' ἁμαρτωλοὺς γιὰ ψεύδους
καὶ μένα τὸν ἁμαρτωλὸ
ἂς κρίν' ἡ δικαιοσύνη.
Κάτω στὸν Γιεροσολησμὸ[2]
καὶ στὸν κεριῶν τὸν τάφο
ἐκεῖ σκυντζεύουν[3] τὸν Χριστὸ
παράνομοι Ἑβραῖοι.
Τὸν Πέτρο τὸν προβόδησαν
στὴν Χα(να)λικιὰ νὰ πάη.
— Καλήμ' γιὰ πένεψέ[4] μας καρφιὰ
καρφιὰ σὰν τὰ πηρούνια.
Τῆς Χαλικιᾶς παραιτισμὸς
νὰ μᾶς πενέψης κι ἀπὸ πέντε
Τὰ δυὸ βάρτα στὰ χέρια του

2. Ἱεροσόλυμα. 3. Τυραννοῦν. 4. Προμήθεψέ μας.

τὰ δυὸ στὰ γόνατά του
τὸ τρίτο τὸ φαρμακερὸ
βάρτο νἄμπη στὴν καρδιά του.

Ἀφοῦ ἐκπληρώσουν τὸ χρέος τους πρὸς τὸν «Χριστὸν Ἀφέντη», θὰ ἀποχωρήσουν καὶ θὰ ἀρχίσουν νὰ γυρίζουν στὰ σπίτια. Κάθε σπίτι θὰ τοὺς ὑποδεχθῆ μὲ μεγάλη χαρὰ καὶ θὰ ἀκούση τὸ τραγούδι τῆς ἐπιθυμίας του. Εἶναι θρησκευτικὸ καθῆκον ν' ἀνοίξης τὴν πόρτα τοῦ σπιτοῦ σου καὶ νὰ δεχθῆς τὰ «ρουγκάτσια». Ὁ κάθε νοικοκύρης ἔχει ὑποχρέωση νὰ βγῆ στὴν πόρτα καὶ νὰ τὰ καλωσορίση. Ἡ παραμονὴ διαρκεῖ λίγο σὲ κάθε σπίτι, γιατὶ ἡ νύχτα παρ' ὅτι εἶναι μεγάλη δὲν εἶναι ἐν τούτοις ἀρκετὴ γιὰ νὰ ἐπισκεφθοῦν τὰ «Ρουγκάτσια» ὅλα τὰ σπίτια τοῦ χωριοῦ καὶ πρέπει νὰ βιαστοῦν. Ὅταν μποῦν μέσα, ἀφοῦ κερασθοῦν, ἀρχίζουν τὸ τραγούδι ποὺ θὰ παραγγείλη ὁ νοικοκύρης. Ἐὰν εἶναι ἱερωμένος θὰ τοῦ ποῦν:

Σήκω σιαμπὰν[5] Ἀφέντη μου
καὶ κάτσε στὸ θρονί σου
πᾶρτο τὸ ριοῦδι[6] στὰ χέρια σου
καὶ νίψου καὶ κατέβα
κι οἱ νικκλησιὲς ἀσήμαναν
τὰ μοναστήρια ψέλνουν
καὶ τὰ γραμματικόπουλα
διαβάζουν τὰ εὐαγγέλια
Κι' ἡ παπαδιὰ στολίζουνταν
νὰ πάη νὰ προσκυνήση.
Νὰ προσκυνήση τὴν Παναγιὰ
καὶ τὸν Χριστὸν Ἀφέντη.
— Προσκύνησε προσκύνησε
καὶ πίσω νὰ γυρίσης.

Ἐὰν σπούδασε καὶ εἶναι γραμματισμένος θὰ τοῦ πούνε «πῶς ἔκατσε καὶ τἄγνωσε στ' ἄστρα καὶ στὸ φεγγάρι».

Γραμματικὸς γραμματευτὴς
γραμματικὸς ἀφέντης
Πῶς ἔκατσε καὶ τἄγνωσε

5. Ἐπάνω. 6. Τσιότρα = ξύλινο δοχεῖο νεροῦ.

στ' ἄστρα καὶ στὸ φεγγάρι
καὶ σύντηξαν[7] τὰ χέρια του
κ' ἔχυσε τὸ μελάνι
κ' ἔβαψε νιὸς τὸ ροῦχα του
κ' ἔβαψε τὰ σκουτιά του.
Τηλιὰλ βάζουν στὸ μαχαλᾶ
νὰ πλύν' τοῦ νιοῦ τὰ ροῦχα.
Κανεὶς δὲν τοὺς ἄκουσε
κανεὶς δὲν τοὺς ἀπελογήθκι.
Μόν' ἡ κάρη ποὺ τὸν ἤθελε
κι' αὐτὴ τὸν ἀγαποῦσε
βάζει τὸ δάκρυ της νερὸ
τὸ σάλι της σαπούνι
τὰ πλένει μιὰ τὰ πλένει δυὸ
στὸ τρίτο δὲν τὰ πλένει.
— Πᾶρε τζέναμ'[8] τὰ ροῦχα σου
καὶ σύρτα[9] στὴ μάνα σου.
— Σὰν εἶχα μάνα κι' ἀδελφὴ
δὲν τἄφερνα σ' ἐσένα.
'Εδῶ τὸν ξένο δὲν τὸν κλαῖν
τὸν ξένο δὲν λυποῦνται
ἐδῶ τὸ χῶμα ἀγοραστὸ
καὶ πέτρα μὲ τὸ δράμι.

'Εὰν εἶναι ἀξιωματοῦχος μέσα στὸ χωριὸ θὰ τοῦ ποῦνε:

Γιὰ ἰδέστε τὸ 'Αρχοντόπουλο
καὶ τί καμάρες[10] ἔχει.
— Καμάρες γυιέ μ' καὶ χαίρεσαι
παίζεις καὶ καμαρώνεις
καὶ τ' ἄλογό σ' ἀπὸ φλουρὶ
καὶ σέλα σ' ἀσημένια
καὶ ὅσα πουλιὰ πετούμενα
στὴ σέλα του γραμμένα
καὶ τὰ σκαλοπατήματα
ὅλο μαργαριτάρι
καὶ πότε σιώντας τὴν οὐρὰ
μὲ τὸν κινὰ[11] βαμμένο.

---

7. Τρεμούλιασαν. 8. Καλέ μου. 9. Πήγαινέ τα. 10. 'Υπερηφάνειες. 11. Κόκκινο.

Ἐκεῖνος ποὺ ὁ χρόνος τοῦ ἄσπρισε τὰ μαλλιὰ καὶ βαστάζει στοὺς ὤμους του πολλὰ χρόνια θὰ ἀκούσῃ τὸ ἑξῆς τραγούδι:

Ἀφέντημ' κι ὅλο πρωτόγερε[12]
πρωτόγερος τῆς χώρας.
Αὐτὸν ὁ γυιὸς ὁρμήνευε[13]
νὰ βγῇ στὸ μεσοχῶρι.
— Πᾶρε τὴν πατερίτσα σου
κι ἔβγα ἀγάλλια - ἀγάλλια
κι ὅπου βρῆς τὰ φτωχὰ παιδιὰ
δίκαια νὰ τὰ δικαιώσης
κι ὅπου βρῆς τὰ μωρὰ παιδιὰ
δίκαια νὰ τὰ μερώσης.
Κι ἅπλωσε τὰ χέρια σου στὴν
ἀργυρῆ σου τσέπη
καὶ βγάλε χρυσομάνδηλο
χρυσὸ κομποδεμένο
γιὰ λύσε το γιὰ δέσε το
καὶ κάνε με τὴν τιμή του.

Ἄλλο τραγούδι θὰ ἀκούσῃ ὁ νέος οἰκογενειάρχης, ποὺ δὲν ἔβλεπε τὴν γυναίκα του τόσο ὄμορφη, τώρα ποὺ τὴν παντρεύθηκε. Τὰ «Ρουγκάτσια» θὰ τοῦ ἀπαντήσουν μὲ τὸ στόμα τῆς γυναίκας του πὼς γιὰ νὰ γίνη ὄμορφη νὰ πάη στὴν Ἀδριανούπολη καὶ νὰ τῆς ἀγοράσῃ μποχὰ - μποχά,[14] ἀσημένιο ζουνάρι καὶ σκουλαρίκια κυκλωτὰ καὶ τότε θὰ γίνη ὄμορφη καὶ ἄσπρη.

Ἀρχόντς μὲ τὴν Ἀρχόντισα
στὴν σκάλα κατεβαίνουν
στὴν σκάλα καὶ στὴ δρομασιὰ[15]
καὶ στὴν Ἁγιοκλεισούρα
Γυρνάει Ἀρχόντς καὶ τὴν ρωτάει
καὶ τὴν καλοξετάζει.
— Κόρη μ' γιὰ δέν 'σαι ὄμορφη
κόρη μ' γιὰ δὲν 'σαι ἄσπρη
— Σὰν θέλεις νὰ 'μην ὄμορφη
σὰν θέλεις νὰ 'μην ἄσπρη

12. Ὁ γεροντώτερος τοῦ σπιτιοῦ. 13. Συμβούλευε. 14. Κοκκινάδι. 15. Πλησίον τοῦ δρόμου.

σύρε στὴν 'Αδριανούπολη
κι ἔβγα στὸ Περιστέρι
κι ἀγόρασε μποχὰ - μποχὰ
καὶ ἀσημένιο ζνάρι
καὶ σκουλαρίκια κυκλωτὰ
καθένα μὲ τὸ γράμμα
νὰ σιῶμαι[16] νὰ λυγίζουμαι
νὰ φαίνεται τὸ γράμμα.
Καὶ τότες θὰ 'μην ἄμορφη
καὶ τότες θὰ 'μην ἄσπρη.

Ἕνας ὕμνος γιὰ τὴν δύναμη τῆς γυναίκας ποὺ γίνεται θεριό, ὅταν βλέπη νὰ κυνηγοῦν τὴν ἀγάπη της, τὸν ἄνδρα ποὺ ἀγάπησε, «Χίλιοι πεζοὶ καὶ τριακόσιοι καβαλαραῖοι» γιὰ νὰ τὸν σκοτώσουν. Γυρίστε πίσω προστάζει στοὺς μπιζουργιάννηδες καὶ στοὺς καβαλαραίους γιατὶ θὰ κάμω «μάνες δίχως γυιοὺς καὶ νυφάδες δίχως ἄνδρες».

Καὶ νιὸς στὴν Χάν[17] παντάδραξε
στὴν 'Αδριανὸ[18] πηγαίνει
χίλιοι πεζοὶ τὸν κυνηγοῦν
τριακόσοι καβαλαραῖοι
κι οὐδ' οἱ πεζοὶ τὸν ἔφταναν
κι οὐδ' οἱ καβαλαραῖοι.
Μόν' ἡ κόρη ποὺ τὸν ἤθελε
καὶ αὐτὴ τὸν ἀγαποῦσε
ὡρὶς - ὡρὶς[19] τὸν ἔφτανε
ὡρὶς τὸν προσπερνοῦσε.
—Γυρίστε πίσω μπιζουριάν[20]
κ' ἐσεῖς καβαλαραῖοι
νὰ μὴ σᾶς κάμω γυρισμὸ
καὶ πίσω νὰ γυρίστε.
Θὰ κάμω μάνες δίχως γυιοὺς
νυφάδες δίχως ἄνδρες.
Θὰ κάμω καὶ τὴν παλιὰ ἀγάπ'
νὰ χύση μαῦρο δάκρυ.

---

16. Κουνιέμαι. 17. Πολιτεία. 18. 'Αδριανούπολις. 19. Στιγμὲς – στιγμές. 20. Ὑφασματοπῶλαι.

Γεμᾶτο ἀπὸ σατυρικὸ πνεῦμα καὶ εἰρωνευτικὴ διάθεση εἶναι τὸ τραγούδι γιὰ τοὺς νέους ποὺ θὰ ἀποφασίσουν μόνοι τους, χωρὶς τὴν βοήθεια καὶ τὴν συγκατάθεση τῶν γονέων τους, νὰ βροῦνε τὴν σύντροφο τῆς ζωῆς τους.

Καὶ κίνησι κινήτσικους[21]
νὰ πάη νἀ ἀρραβωνιάση.
Καὶ βάζει νιὸς στὴν τσέπη του
κάν δυὸ κάν τρεῖς χιλιάδες
καὶ βάζει καὶ στὸν κόρφο του
ἄλλες ἐννιὰ χιλιάδες
ὥσπου ν' ἀνέβη τὰ βουνὰ
νὰ κατεβῆ στοὺς κάμπους
πίνοντας τὰ γλυκὰ κρασιὰ
φιλιώντας τὰ κοράσια
κι ἔσωσε νιὸς τὰ γρόσια του
κι ἔσωσε τὰ φλουριά του.
Στὴν μάνα του προβόδησε
μὲ τὸ πουλὶ τ' ἀηδόνι.
— Μαλὴ μ' γιὰ πένεψέ μας φλουριὰ
μαλὴ μ' γιὰ πένεψέ μας ἄσπρα.
— Σὰν θέλεις γυιέ μου νὰ χαρῆς
σὰν θέλεις νὰ κερδίσης
πᾶρ' τὸ καντήλ' στὰ χέρια σου
καὶ γύρνα μοναχός σου.
Νὰ ρθῆ ἡ νιὰ στὰ χέρια σου
κι ἡ ἄλλ' στὰ γόνατά του
κι ἡ τρίτη ἡ μικρότερη
νὰ ρθῆ στὴν ἀγκαλιά σου
νὰ τὴν κρατᾶς στὰ χέρια σου
νὰ τὴν φιλᾶς στὰ μάτια
στὰ μάτια στὰ ματόφυλλα
στὸ φρύδι καγκελοῦτσο.
Νὰ πώχ' τὸ μάτι σὰν ἐλιὰ
τὸ φρύδι σὰν γαϊτάνι.
Νὰ πώχη τὸ ματόφυλλο
σὰν φράγκικο δοξάρι.

21. Euκίνητος.

Ἀλλὰ καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ Σχολείου θὰ ἀκούσουν τὸ τραγούδι τους. Ὁ «Μόσχος» ὁ πολυκανακάρης, τὸν «ἔκρουε» ὁ δάσκαλος καὶ ἡ δασκάλα μὲ τὴ χρυσῆ τὴν βέργα, γιατὶ ὁ νοῦς ἦταν πέρα στὶς μαυρομάτες.

Μάνα μ' τὸ γυιό σ' τὸ γυιόκα σου
τὸν πολυκανακάρη.
Τὸν ἔλουζες τὸν χτένιζες
στὸν δάσκαλο τὸν στέλνεις.
Κι ὁ δάσκαλος τὸν ἔκρουξε
μὲ τὴν χρυσῆ τὴν βέργα
Τὸν κρούει κι ἡ δασκάλισσα
μὲ δυὸ κλωνάρια μόσχου.
—Μόσχου σιὰ ποῦν' τὰ γράμματα σ'
Μόσχου σιὰ ποῦν' ὁ νοῦς σου;
—Τὰ γράμματα μέσ' στὸ χαρτὶ
κι ὁ νοῦς μου πέρα πέρα
πέρα στὶς μαυρομάτες.

Στὴν μάνα ποὺ κρατᾶ στὴν ἀγκαλιά της βυζαχτάρικο εἶναι ἀφιερωμένο τὸ παρακάτω τραγούδι:

Ἕνα μικρὸ μικρούτσικο
σαββατογεννημένο
Σαββάτου μέρα γεννηθεὶς
τὴν Κυριακὴ βαφτιέται
καὶ τὴν Δευτέρα τοῦ ταχιὰ[22]
τηλιάλης τηλιαλίζει.
Τηλιάλ' βάζουν στὸν μαχαλᾶ
νὰ βγῆ νὰ τοὺς παλαίψη.
Κανεὶς καὶ δὲν τοὺς ἄκουσε
κανεὶς δὲν τοὺς ἀπελογήθκι.
Μόν' ἡ κόρη ποὺ τὸν ἤθελε
κι αὐτὴ τὸν ἀγαποῦσε
βάζει τὸ στῆθος μάρμαρο
τὶς πλᾶτες ἀνδρωμένες.
Σὰν ἔκαμαν' καὶ πιάστηκαν

22. Πολὺ πρωῒ τὴν ἄλλη μέρα.

ἀπ' τὸ πρωῒ ὥς τὸ βράδυ
καὶ τὸ μικρὸ διαμαντερὸ
καθάριο δαχτυλίδι.

Στοὺς μπιζουργιάνηδες (ἐμπόρους) ποὺ μὲ μουλάρια μετέφεραν τὰ ἐμπορεύματά τους ἀπὸ τὴν «Ντομπρουτσᾶ» καὶ τὴν Προῦσα ἀψηφῶντας μυρίους καὶ μεγάλους κινδύνους ἀπὸ κλέφτες καὶ «χαραμῆδες», στὸ θάρρος καὶ στὴν τόλμη τῶν «μπιζουργιαναίων» θὰ ἀφιερωθῆ τὸ ἑπόμενο τραγούδι:

Ἕνας καλὸς πραματευτὴς
κι ὄμορφος μπιζουργιάνης[23]
στὸ Ντουμπρουτσᾶ[24] παζάρευε
στὴν Προῦσα ξαγοράζει.
Παζάρευε κι ἀγόραζε
ὅλων καλὰ τὰ ροῦχα
ἐννιὰ μουλάρια φόρτωνε
ὅλων καλὰ τὰ ροῦχα.
Στὸ δρόμο κεῖ ποὺ πήγαινε
στὴ στράτα ποὺ διαβαίνει
ψιλὴ λαλίτσα ἔσερνε
ὅσο κι ἂν ἠμποροῦσε.
-- Νά, ἂς μ' ἦταν Κλέφτες στὰ βουνὰ
ἂς μ' ἦταν χαραμῆδες.
Τὸν λόγο τ' δὲν ἀπόσωσε[25]
καὶ συρμιλιὰ[26] δὲν πῆρε
νὰ φτοῦ καὶ κλέφτες ἔφτασαν
νὰ φτοῦ καὶ χαραμῆδες[27]
Μόν' τὸν σταυρό του ἔκανε
καὶ τὸ σπαθί του βγάζει.
Δεξιὰ μεριὰ τοὺς ἔκοβε
ζερβὰ τοὺς θυμωνιάζει.
Σαράντα κλέφτες ἔκοψε
σαράντα χαραμῆδες.
Μόνο τὸν ἕνα ἄφησε
κι' αὐτὸν τὰ μάτια βγάζει
νὰ γκιζιρνάη,[28] νὰ μολογάη

23. Ἔμπορος. 24. Πόλη τῆς Βουλγαρίας. 25. Τελείωσε. 26. Ἀναπνοή. 27. Ἀλῆτες 28. Γυρίζει.

νὰ περπατάη νὰ λέη:
—Σαράντα κλέφτες ἤμασταν
Σαράντα χαραμῆδες.

Στοὺς δημοσυντήρητους τότε ὑπαλλήλους ἦταν ἀφιερωμένο τὸ παρακάτω τραγούδι. Τὸ ἴδιο λέγεται καὶ σήμερα στὶς οἰκογένειες ποὺ ἔχουν ἀξιωματικοὺς στὸν Στρατό.

Δὲν σούπρεπε ἀφέντη μου
νὰ σέβς[29] σ' αὐτὴν τὴν χώρα
μόν' σοὔπρεπε ἀφέντη μου
νὰ σέβς στὸ Σαλονίκι
νὰ κάθεσαι στὸ πάπλωμα
νὰ ἀκουμπᾶς στὰ γιόζια[30]
νὰ κοσκινίζης τὰ φλουριὰ
νὰ ντρεμονίζης[31] τ' ἄστρα
κι' αὐτὰ τὰ κοσκινίσματα
κέραστα ἀφέντη μ' κέραστα
κι ἂς πιοῦνε στὴν ὑγειά σου.

Στὴν ἕτοιμη γιὰ γάμο κόρη ποὺ «γίδιαζε» στοὺς οὐρανοὺς καὶ τὸ τύλιγε στοὺς κάμπους, λέγεται τὸ παρακάτω τραγούδι:

Κόρη μετάξι γίδιαζε
μετάξι μισουδιάζει
στοὺς οὐρανοὺς τὸ γίδιαζε
στοὺς κάμπους τὸ τυλίγει
μέσα στὴ μέσ' τὴ θάλασσα
βάζει νὰ τὸ γυφάνη.
Βάζει τὸν ἥλιο ἀργαλειὸ
καὶ τὸ φεγγάρι χτένι.
Κι ὁ ἥλυος ἐσκανδάλιασε
κι ἀργὰ νὰ βασιλέψη.
Τί εἶδες ἥλυεμ' καὶ τρόμαξες
κι ἀργᾶς νὰ βασιλέψης.
—'Απ' τ' ἀργαλειοῦ τὸ τρούντισμα

29. Νὰ μπῆς. 30. Προσκεφάλια ἀπὸ προβιές. 31. Κοσκινίζεις.

τῆς κόρης τὰ τραγούδια
εἶδα κι' ἐγὼ καὶ τρόμαξα
κι' ἀργῶ νὰ βασιλέψω.

Στὴν ἕτοιμη γι' ἀρραβῶνα κόρη λέγεται τὸ παρακάτω τραγούδι:

Κόρη μ' στὸ τρίτο σ' κάγκελο
τί στέκ'ς ἀκουμπησμένη
κι ἀπ' τὸ φλουρὶ δὲν φαίνεσαι
κι ἀπὸ μαργαριτάρι
καὶ ἀπὸ γαλάζ' μποχὰ - μποχὰ
δὲν μπορεῖς νὰ σιγυρίσης[32]
τρία παιδιὰ τῆς ἄκουσαν.
Ποὺ μέσα ἀπὸ τὴν πόλη
τόνα τὴν στέλ' μπουχὰ - μπουχὰ
τ' ἄλλο τὴν στέλλει ρόδα
τὸ τρίτο τὸ καλλίτερο
τὰ μῆλα στὸ μανδῆλι.
— Πᾶρε κόρη μ' τὰ μῆλα σου
καὶ βάλτα στὸ σεντούκι
γιὰ νὰ μυρίζουν τὰ σκουτιὰ
σὰν κίτσια,[33] σὰν τραντάφλου
σὰν κίτσια, σὰν τραντάφυλλα
σὰν ὅλα τὰ λουλούδια.

Στὴν μάνα καὶ στὴν μονάκριβη κόρη της ποὺ «τὴν ἔκρυβε στοὺς οὐρανοὺς» θὰ ποῦν:

Μάνα μ' τὴν θυγατέρα μάνα μ' τὴν ἀκριβή σου
τὴν ἔχεις κι ὅλο μονάκριβη
στοὺς οὐρανοὺς τὴν κρύβεις
κι ἀνοίχθηκε καὶ οὐρανὸς
καὶ φάνηκε κι ἡ κόρη
καὶ φάν'καν τὰ σγουρά τ'ς μαλλιὰ
τὰ ἀρχοντικά τ'ς πλεξίδια
τότ' ἔπρεπε καὶ νιούτσικος

32. Στριφογυρίσης. 33. Λουλούδια

νὰ σκύψ' νὰ τὴν ἁρπάξῃ
νὰ τὴν κρατᾶ στὰ χέρια του
νὰ τὴ φυλάῃ στὰ μάτια
στὰ μάτια τὰ ματόφυλλα.

Τὸ γεροντοπαλλήκαρο δὲν ἀπουσιάζει κι' αὐτὸ ἀπὸ τὸ προσκλητήριο τῶν ρουγκατσιῶν.

'Αφέντη μ' κι ἀφεντάκι μου
πέντε φορὲς ἀφέντη μ'
πέντε κρατοῦν τὸ λόγο σου
καὶ πέντε τ' ἄλογό σου
καὶ ἄλλοι πέντε παρακαλοῦν
ἀφέντη μ' καβαλίκα[34]
'Αφέντη μ' καβαλίκεψε
σὲ σέλινο μουλάρι
νὰ πώχ' τὰ νύχια μάρμαρα
τὰ πέταλ' ἀσημένια
καὶ τὰ εἰκοστέσσερα καρφιὰ
ὅλο μαργαριτάρι
καὶ ἀπὸ τὴν σιόλα στὴν οὐρὰ
μὲ τὸν κινὰ[35] βαμμένο.

Στὸ πολὺ μικρὸ κορίτσι θὰ ποῦνε:

Μουρὶ - μουρὶ μικρούτσικη
τ' ἀρχόντου θυγατέρα
τὶς δίνει θειά τ'ς μὲ τὸ φλουρὶ
τὴν Μπροῦσα[36] μὲ τ' ἀσῆμι
καὶ αὐτὸ τὸ 'Αδρανούπολι
μὲ τ' ἄξιο παλληκάρι.

Μιὰ παραλλαγὴ τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ «Γεφύρι τῆς Ἄρτας» εἶναι καὶ τὸ τραγούδι ποὺ λέγεται γιὰ τοὺς ντουγκέριδες (κτίστες).

Σαρανταπέντε μάστοροι
καὶ ἑξῆντα δυὸ καλφάδες
ἀρχίνισαν γυαφύρ' νὰ φκιάν'[37]

34. Ἵππευσε. 35. Κόκκινο χρῶμα. 36. Πόλη Μ. 'Ασίας. 37. Κάμνουν.

τοῦ Παύλου τὸ γιοφύρι
ὁλημερίτσα τόφκιαχναν
τ' ἀργὰ ντὸ βράδ' γκρεμοῦσε
ἦρθε πουλὶ καὶ κόνεψε[38]
στὴν δεξιὰν καμάρα
μόν' ἐλαλοῦσε κι' ἔλεγε
μόνο λαλάει καὶ λέγει.
—Μαστόροι μὴ παιδέβεστε
μαστόρ' μὴ τυρανιέστε
ἐδῶ γιοφύρ' δὲ γίνεται
γιοφύρ' δὲ θεμελιώνει
μόν' θέλει τοῦ πρωτομάστορα
τοῦ Κάλφα τὴ γυναῖκα
τότες γιοφύρι θὰ γίν' ἐδῶ
γεφύρ' θὰ θεμελιώση.
Τοῦ μαθητὴ προβόδησε[39]
νὰ πάη νὰ τὴν φωνάξη
καὶ κίνησε καὶ πάγινε
κοντὰ εἰς τὴν μαστόρσα.
— Καλῶς τὸν μαθητούδ'
— Ἄϊντες - ἀϊντὲς μαστόρισα
μαστουρουζούμ' σὲ θέλει
καὶ τί μοῦ θέλει ὁ μάστορας
καὶ τί μοῦ κράζ' ἀφέντης
ἔχω ψωμὶ ποὺ γίνεται
καὶ τὸ παιδὶ στὴν κούνια.
— Καὶ τὸ ψωμί σου γίνεται
καὶ τὸ παιδὶ κουνιέται.
— Ἄϊντες - ἀϊντὲς μαστόρισα
μαστουρουζούμ' σὲ θέλει
— Ἂν μὲ φωνάζη γιὰ καλὸ
νὰ λάξω καὶ νὰ ἔλθω
κι' ἂν μὲ φωνάζη γιὰ κακὸ
ἔτσ' ποῖμαι, ἔτσ' νὰ ἔρθω.
— Ἄϊντε - ἄϊντε μαστόρισα
πῶς εἶσαι ἔτσ' νὰ ἔρθης.
Καὶ κίνησαν καὶ πήγαιναν

38. Στάθηκε. 39. Ἔστειλε.

κινήσαν καὶ πηγαίνουν
καὶ πᾶν' κοντὰ καὶ πᾶν' σιμᾶ
κοντὰ καὶ στὸ γιοφύρι.
— Καλημερίς σας μάστοροι
— Καλῶς την τὴν μαστόρσα
Καὶ τί μὲ θέλεις μάστορα
καὶ τί μὲ κράζ' ἀφέντη.
— Τὸ δαχτυλίδι ξέγυρα
στὴν δεξιὰ καμάρα.
— Μένα μπουμπάζουμ[40] κουϊμτζῆς (χρυσοχόος)
καὶ ἄλλο δαχλύδ' σὲ κάνει
— Τὸ δαχτυλίδ' ἦταν καλὸ
καὶ τ' ὄνομα γραμμένο
— Μένα μπουμπάζουμ' κουϊμτζῆς
καὶ τ' ὄνομα στὸ γράφει.
— Ἄϊντες - ἀϊντὲς μαστόρισα
νὰ σέβης[41] νὰ τὸ βγάλης
καὶ κίνησε καὶ σέβηκε πὸ
δακτυλίδ' νὰ βγάλη.
Κι ἕνας τῆς ρίχνει τὸν ἀσβέστ'
ὁ ἄλλος ρίχν' τὶς πέτρες.
Πέρνει καὶ ὁ πρωτομάστορας
καὶ ἐκεῖνος τὴν ἀλείφει.
— Πὼς τρέμει τὸ κορμάκι μου
νὰ τρέμη τὸ γιοφύρι.
Πῶς πέφτουν τὰ μαλλάκια μου
νὰ πέφτουν οἱ διαβάτες.
— Κόρη μ' τὸν λόγο σ' ἄλλαξε
καὶ ἄλλη κατάρα δῶσε.
— Σίδερο τὸ κορμάκι μου
σίδερο τὸ γιοφύρι.
Πὼς τρέχ' τὸ γαλατάκι μου
νὰ τρέχουν οἱ διαβάτες.
Τρεῖς ἀδερφίτσες ἤμασταν
κι οἱ τρεῖς εἰς τὰ γεφύρια
ἡ μιὰ κρατάει τὸ Δούναβη

40. Πατέρας μου. 41. Νὰ μπῆς μέσα.

ἢ ἄλλ' τὸν Καρναβάτη
ἢ τρίτη ἢ μικρότερη
τοῦ Παύλου τὸ γιοφύρι...

Στὴν μικρὴ μοναχοκόρη θὰ ποῦνε:

Μάναμ' τὴ θυγατέρα σου
μάνα μ' τὴ μοναχή σου.
Τὴν ἔλουζες, τὴ στόλιζες
Γραμματικὸ τῆς δίνεις
κι' αὐτὴ γραμματικὸ δὲν θέλει
μόν' θέλει τὸ γυιὸ τοῦ Ρήγα
νὰ πώχ' τὰ σπίτια τὰ ψηλὰ
τὰ μάρμαρα στρωμμένα.
Νὰ πώχ' τὰ χίλια πρόβατα
τὰ πεντακόσια γίδια.

Ὁ τσομπάνης «μὲ τὶς ἐννέα χιλιάδες πρόβατα» θὰ ἀκούση:

Ἐννηὰ χιλιάδες πρόβατα
τρία ἀδέλφια τὰ βόσκουν
τό' νὰ πηγαίνει γιὰ ψωμὶ
καὶ τ' ἄλλο στὴν ἀγάπη.
Ἀπόμκει[42] Γιάννης μοναχὸς
κι κεῖνος ποὺ κοιμήθ'κε
κι' ἐκεῖνος ποὺ κοιμήθ'κε
τρεῖς ἡμέρες καὶ τρεῖς νύχτες.
Σὰν ἔκανε καὶ ξύπνησε
τὰ πρόβατα δὲν βρῆκε.
Πέρνει τοῦ δρόμου τὸ δρομὶ
πέρνει τὸ μονοπάτι
βρίσκει τὸ λύκο ποὔρχεται
στέκει καὶ τὸν ρωτάει.
— Λύκε μ' δὲν εἶδες πρόβατα
δὲν εἶδα προβατίνες
σ' αὐτὴ τὴ ράχη ἀντικρὺ
κόμα στὴν παρακεῖθε.

42. Ἔμεινε.

— Ἐκεῖ εἶδα, Γιάννη μ' πρόβατα
ἐκεῖ εἶδα προβατίνες
σάλτσα[43] νὰ πάρω πρόβατα
καὶ πῆρα προβατίνα.
Ἡ σκύλα ἡ γκουτζιούκισα[44]
σάλτση νὰ μὲ δαγκώσ'
'Απ' ἐκ ἀπὸ μὲ δάγκωσε
μαλλὶ δὲν θὰ φυτρώση
ἀπ' ἐκ ἀπὸ μὲ σβάρνιζε
χορτάρ' δὲν θὰ φυτρώση
ἐννιὰ ραχίτσες μ' ἔδιωξε
καὶ τὴ δεξιά μου πλάτη
ἕνα πλευρὸ μὲ τσάκισε
καὶ δέκα παραπάνω.

Στὸ χρονικὸ διάστημα ποὺ μεσολαβεῖ κατὰ τὴν μετάβασή τους ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι γιὰ νὰ μὴ παρατηρῆται χασμωδία τραγουδοῦνται τὰ ἑξῆς ᾄσματα:

'Απ' ἀρχοντικὰ σπίτια βγαίνουμε
σ' ἀρχοντικὰ θὰ πᾶμε.
Μέρ' ἐδῶ μᾶς εἶπανε κι ἤρθαμε
στὸ νιό μας τὸν ἀφέντη
νὰ πὄχ' τὰ σπίτια τὰ ψηλὰ
τὰ μάρμαρα στρωμένα.

Καὶ ὅταν ἡ ὥρα εἶναι περασμένη θὰ ποῦνε:

Κι ἂν κοιμᾶσαι κόρη μου ξύπνησε
κι ἂν κάθεσαι ἔβγα ἔξω
νέρ κι ἂν κάθεσαι στὴν παραστιὰ
γιὰ σούμπα[45] τὸ τσουκάλι.

Καὶ τὸ ἀπόγευμα ἀνήμερα τῶν Χριστουγέννων θὰ στήσουν τὰ ρουγκάτσια τὸν μεγάλο χορὸ στὴν πλατεῖα τοῦ χωριοῦ. Ἐκεῖ θὰ μαζευτῆ ὅλο τὸ χωριό. Μικροὶ καὶ μεγάλοι, μάνες μὲ τὰ βυζαχτάρικα στὴν ἀγκαλιὰ καὶ γέροι μὲ τὶς

43. Ἁπλώνω τὸ χέρι νὰ ἁρπάξω κάτι. 44. Μὲ κομμένη οὐρὰ — κολοβή. 45. Φυσάω τὴν φωτιὰ ν' ἀνάψη.

πατερίτσες. Θὰ ἀνάψη τὸ γλέντι γιὰ καλὰ καὶ θὰ βαστάξη πολλὲς ὥρες. Θὰ χαροῦν ὅλοι.

Θὰ τραγουδήσουν καὶ θὰ ποῦν:

Σεῖς παιδιά μ' σεῖς παλληκάρια
νὰ σᾶς πῶ νὰ φουγκραστῆτε
στὸ χορὸ ν' ἀραδιαστῆτε.
Τὸν ἀφέντη μας τὸν πῆραν
καὶ τὸν πᾶν' στὸ Σαλ - νίκι
βοεβόδα νὰ τὸν κάνουν
βοεβόδα νὰ τὸν κάνουν.
Μπαργιαχτάρη στὰ κορίτσια
Τοῦρκοι μὲ τὰ μαχαιρίτσια
καὶ Ρωμηοὶ μὲ τὰ κορίτσια.

Τὰ καημένα τὰ κορτσούδια
πᾶν' νὰ μάσουν τὰ λουλούδια
καὶ τὰ βρίσκουν πέντε Τοῦρκοι
κι ἄλλοι πέντε γενιτσάροι.
— Δός τα μένα τὰ λουλούδια.
— Δὲν τὰ δίνω 'γὼ ἐσένα
θὰ τὰ δώσω τὸν μπασιᾶ μου[46]
νὰ τὰ βάλη στὴν καλπάκα[47]
νὰ κατέβη στὸ συγήρι[48]
νὰ τὸν δοῦν τὰ παλληκάρια
νὰ σφαχτοῦν μὲ τὰ χατζάρια[49]
Τοῦρκοι μὲ τὰ μαχαιρίτσια
καὶ Ρωμηοὶ μὲ τὰ κορίτσια.

Καὶ ἔτσι θὰ περάσουν τὰ Χριστούγεννα μὲ τραγούδια καὶ χαρές, μὲ γέλοια καὶ λαχτάρες, ἀφήνοντας πίσω τους νοσταλγικὲς ἀναμνήσεις.

46. Γαμπρό μου. 47. Στὸ καπέλο. 48. Πανηγύρι. 49. Μαχαίρια.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΟΥΦΟΒΟΥΝΟΥ ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ

ΓΕΝΙΚΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ

Δυτικὰ τοῦ Διδυμοτείχου, σὲ ἀπόστασιν 5 χιλιομέτρων καὶ στὴν ἀριστερὴ ὄχθη τοῦ Ἐρυθροποτάμου εὑρίσκεται τὸ χωριὸ Κουφόβουνο. Ὠνομάσθη ἔτσι γιατὶ πραγματικὰ τὸ βουνὸ τοῦ χωριοῦ εἶναι κούφιο.

Σ' αὐτὰ βρέθηκαν κατὰ καιροὺς σπηλιὲς καὶ τελευταῖα, στὰ 1962, ἀνακαλύφθηκε ἕνα μεγάλο σπήλαιο μὲ ὡραίους σταλακτίτες καὶ σταλαγμίτες. Τὸ σπήλαιο αὐτὸ ἀναμένει τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ κρατικοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ νὰ ἐξερευνηθῇ ἀπὸ σπηλαιολόγους καὶ νὰ γίνῃ ἡ τουριστικὴ ἐκμετάλλευσίς του.

Τὸ χωριὸ εἶναι ἀρκετὰ παλαιὸ καὶ οἱ περισσότεροι κάτοικοί του ἐντόπιοι.

Μετὰ τὴν Μικρασιατικὴ καταστροφὴ τοῦ 1922 ἦλθαν καὶ ἐγκατασπάθηκαν στὸ χωριὸ μερικὲς οἰκογένειες προσφύγων ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη.

ΥΛΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Κατοικία: Τὸ σπίτι ἦτο πλινθόκτιστο ἢ μὲ πλεκτὲς βέργες καὶ χρισμένο μὲ λάσπη μέσα κι' ἔξω. Παράθυρο ἄφιναν στὴ σκεπὴ (φεγγίτης), μία θύρα, ταβάνι μὲ κλαδιὰ καὶ κεραμύδια μεγάλα (35Χ20). Ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ τῆς σκεπῆς φαινόταν τὰ δοκάρια (γριντιὲς) καὶ στὴ μέση κεντρικὸ στήριγμα ξύλινο (ντρέκι). Στὸν τοῖχο τζάκι πολὺ μεγάλο γιὰ νὰ καίγωνται ξύλα κρεμασμένα μὲ ἁλυσίδα αἰωρούμενα, γιατὶ χρησίμευαν αὐτὰ καὶ γιὰ θέρμανσι καὶ γιὰ φωτισμό.

Ἔθιμα κατὰ τὴν τοποθέτησιν τῆς σκεπῆς.

Μαζεύονταν οἱ νέες τοῦ χωριοῦ καὶ χορεύοντας (πατῶντας τὸ χῶμα του) ἔλεγαν τραγούδια γιὰ τὸ καλὸ ριζικὸ καὶ παινέματα γιὰ τοὺς μαστόρους καὶ τὸν σπιτονοικοκύρη. «Φκιάνουν τὰ σπίτια τὰ ψηλὰ κι ὤχ! Παναγιώτη μ' λέβεντα, τὰ μάρμαρα στρωμένα Παναγιώτ' μοναχοπαίδ. (Καλέσ (αν) μαστὸρ ἀπὸ τὸ Σουφλί, μαστὸρ ἀπ' τοῦ Σαλτὶκ (Λάβαρα) ὤχ Παναγιώτη μ' λέβεντα κλπ.».

Προηγουμένως τοποθετοῦσαν σταυρὸ στὴν κορυφὴ τοῦ σπιτιοῦ. Πρὶν νὰ

βάλουν κεραμύδια ὁ πρωτομάστορας φώναζε εὐχόμενος σ' ὅποιον δώριζε πουκάμισα, πετσέτες, μανδήλια κλπ. «Ἀλὰχ μπὲν μπερεκὲτ βερσίν», δηλ. ὁ Θεὸς νὰ τοῦ δώση πολλὰ ἀγαθά. Ὁ πρωτομάστορας ἔπαιρνε πουκάμισο δῶρο τοῦ νοικοκύρη καὶ μαστόροι τ' ἄλλα.

Στὰ θεμέλια ἔσφαζαν μαύρη κότα γιὰ νὰ στεριώση τὸ κτίριο καὶ ἔκαμναν ἁγιασμὸ βάζοντας ἀπ' αὐτὸν σὲ κάθε γωνιὰ ἀπὸ ἕνα μπουκάλι. Τὴν κότα τὴν ἔτρωγαν οἱ μαστόροι.

Τὰ παλιὰ σπίτια δὲν εἶχαν χωρίσματα. Ὅλος ὁ χῶρος ἕνα. Τὸ ἄνω μέρος τοῦ τοίχου ὥς τὴ σκεπὴ ἦταν ἄκτιστο καὶ τὸ χειμώνα ἔκλεινε μὲ παντζούρια ξύλινα (γκρομπατζάνια). Σὲ μερικὰ σπίτια ὑπῆρχε καὶ προθάλαμος (χαγιάτι) μπροστὰ ἀπ' τὸ μοναδικὸ δωμάτιο, στηριζόμενο σὲ 2—3 στύλους (ντρέκια) δοκάρια. Θερινὸς κοιτώνας: Μέσα σ' αὐτὸν ἔμεναν ὅλοι ἀνεξαιρέτως καὶ ἐκοιμῶντο στὴ σειρά.

Ἔπιπλα καὶ σκεύη.

Σκαμνιὰ καὶ καθίσματα (ἕνα κομμάτι κορμοῦ δένδρου μὲ 3 πόδια). Ἀντὶ τραπεζιοῦ εἶχαν τὸ «σινὶ - σνί». Ἕνα μεγάλο ξύλινο ταψὶ - χεῖλος γυριστό, 65—70 ἑκατοστὰ διάμετρο, βάση ξύλινη πελεκητὴ ἐσωτερικῶς, ὅπου μέσα χωροῦσε τὸ κεφάλι ἀνθρώπου. Οἱ γυναῖκες μ' αὐτὸ πήγαιναν τὰ κόλυβα στὴν ἐκκλησιά.

Πιάτα ξύλινα (ξύλο σκαλιστὸ) «γκουβέτα» ἐκ τοῦ γούβα. Ἔτρωγαν μὲ ξύλινα κουτάλια κι ὅλοι ἀπ' τὸ ἴδιο πιάτο. Τεντζερέδες χάλκινοι, ὕστερα οἱ πλίνθινοι οἱ τωρινοί. Πολλοὶ κάθονταν σταυροπόδι κι' ἔτρωγαν. Εἰκονίσματα παλαιὰ ποὺ μὲ καπάκια ἔκλειναν γιὰ τὸν φόβο τῶν κατακτητῶν. Γιὰ φυτίλι βαμβάκι. Χωμάτινο ταψὶ ποὺ ἔψηναν μπουγάτσες (ἄζυμο) «μπόντσα» κι ἀπὸ πάνω καυτὴ στάχτη. Γιὰ χυλόπητες (λαγκίτες) εἶχαν πέτρινη πλάκα κι ἔβαζαν τὸ χυλὸ ἐπάνω (σάτσι).

Εἴδη ρουχισμοῦ: Βελέντζες (ὑφαντὰ μὲ τρίχα γίδας καὶ προβάτου). Μαξιλάρια ἴδια πολὺ μεγάλα γεμᾶτα μὲ παλαιὰ ροῦχα γιὰ πολλὰ ἄτομα. Ἀντὶ πετσέτες ἕνα πανὶ ὑφαντὸ χονδρὸ μάλλινο καὶ βαμβακερό. Ἕνα γιὰ ὅλους. Ψάθες ἀπὰ κάτω. Τὰ στρωσίδια τὰ στοίβαζαν σὲ μιὰ γωνιὰ καὶ αὐτὸ ἀποτελοῦσε τὸ «γίκο». Ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα δὲ ὑπῆρχαν.

Βοηθητικοὶ χῶροι: Ἕνα κτίριο γιὰ σταῦλο, ἀχερώνα καὶ ἀποθήκη καὶ ἐκεῖ ἀμπάρια πλεκτὰ γιὰ τὰ προϊόντα. Ὀρνιθώνας τὰ δένδρα. Φοῦρνο εἶχε τὸ κάθε σπίτι πολὺ μεγάλο γιὰ πολλὰ ψωμιά. Χαμηλοί, θολωτοὶ μὲ κεραμυδοκόμματα.

Ἐ ρ γ α λ ε ῖ α : Φουρνόφτυαρο ξύλινο, τὸ «γκέλμπερι». Ἕνα ξύλο μὲ ἕνα σανίδι κάθετο, μπροστὰ γιὰ νὰ τραβοῦν τὰ κάρβουνα. Κι' ἄλλο ξύλο ποὺ στὴν ἄκρη εἶχε ἕνα πανί, τὄβρεχαν καὶ μ' αὐτὸ σκούπιζαν τὴ στάχτη «σφούγγια». Κι' ἕνα ξύλο γιὰ νὰ συγυρίζουν τὰ ξύλα ἐδῶ κι' ἐκεῖ (σοντραῦσο).

Α ὐ λ ή : Μεγάλη, φράχτη μὲ ἀγκάθια. Ὅλα τὰ ἐργαλεῖα τοῦ γεωργοῦ ἐκεῖ κι' ὥς ἔτυχε.

Π ο ι μ ε ν ι κ ὴ κ α λ ύ β α : Πλέγμα βέργινο, κι' ἀπὸ πάνω καὶ γύρω χῶμα, μὲ χαντάκι γύρω - γύρω. Γιὰ τὸν τσομπάνο τὸ μαντρί, σκεπαστὸ τὸν χειμώνα. Τὸ καλοκαίρι ἔξω στρούγκα μὲ περίφραγμα ἀγκάθινο γιὰ τὸ ἄρμεγμα.

Ἔνδυμα.

Φ ο ρ ε σ ι ά : Οἱ ἄνδρες: Σιαλβάρι, παντελόνι μάλλινο μὲ φαρδιὰ ποδονάρια ποὺ στένευαν κάτω, κι ἐπάνω δένονταν μὲ βρακοζῶνες (πάνινη ζώνη). Καὶ τὸ καλοκαίρι τὸ ἴδιο ἀλλὰ βαμβακερὸ (τὸ βρακὶ) χρώματος γαλάζιου (γυράνιου) ὑφαντὰ ὅλα.

Ἐπάνω πουκάμισο ὑφαντό, βαμβακερὸ μὲ φαρδιὰ μανίκια, δεμένα μὲ κλωστὲς ραμμένες ἔνθεν καὶ ἔνθεν. Γιακὰς ὑποτυπώδης (λωρίδα κατὰ μῆκος τῆς τραχηλιᾶς. Πάνω ἀπὸ τὸ πουκάμισο χοντρὸ μάλλινο γιλέκο κεντημένο χρωματιστὸ χωρὶς μανίκια, δίχως κουμπί. Στὴ μέση ἔμπαινε τὸ ζουνάρι πάνω ἀπ' αὐτό. Τὸ ζουνάρι μαῦρο μὲ ἄσπρες ρίγες μάλλινο μακρὺ δέκα μέτρα, στὴν ἄκρη καὶ κρόσια.

Τὸν χειμώνα ἐπανωφόρι μάλλινο μὲ στενὰ μανίκια, μὲ γαϊτάνι μαῦρο. Εἶδος κοντογούνι. Κουμπιὰ μὲ σύρμα ποὺ κούμπωσε στὸ ἕνα πλευρό.

Γυναῖκες: Βασικὸ φόρεμα τὸ πουκάμισο, ἄσπρο μὲ κεντήματα καὶ πούλια γύρω, κάτω καὶ στὴν ἄκρη τῶν φαρδυῶν μανικιῶν. Μερικὰ εἶχαν χρωματιστὲς λωρίδες σπὰ μανίκια (μπασμάδες).

Ἐπάνω τὸ φουστάνι χωρὶς μανίκια γαλάζιο βαμβακερό, πάνω ἀπ' τὸ γόνα καὶ γύρω κεντημένο μὲ πέρδικες καὶ ἄσπρα καὶ στὸ στῆθος γιὰ νὰ διευκολύνη τὸ θήλασμα εἶχαν τρύπες καὶ πολλὰ κεντήματα - γαϊτάνια.

Ζ ο υ ν ά ρ ι : Τῆς καθεμιᾶς μάλλινο ὑφαντὸ ἴσα μὲ τρεῖς ὀριὲς* καὶ τὶς γιορτὲς μετάλλινο (χαλκὸ) μὲ ἁλυσίδες (μιὰ ἀπ' αὐτὲς εἶχε παράδες κρεμασμένους).

Π ο δ ι ά : Μάλλινη ὑφαντή, κεντητή, στενὴ ὥς τὸ γόνα μὲ φοῦντες πολύχρωμες. Σκούφια ποὺ δένονταν κάτω στὸ λαιμὸ καὶ ἐφάπτονταν στὰ μαλλιά.

Στὸ κεφάλι τσεμπέρι δεμένο πίσω. Πάνω ἀπ' αὐτὸ μαντήλα ὑφαντὴ ψιλὴ ποὺ δένονταν κάτω καὶ τελευταία μὲ φοῦντες χρωματιστὲς ποὺ τὶς σταύρωναν μὲ χάρι ἐπάνω μὲ ἕνα βελόνι.

Καλύμματα κεφαλῆς: Σαρίκι ὑφαντὸ ἕνα κομμάτι (σερβέτα) εἶχαν κεντήματα ποὺ παρίσταναν φίδια, στὴν ἄκρη κρόσια. Τυλιχτὸ στὸ κεφάλι.

Παιδιά: Τὰ ἴδια καὶ τὰ μικρὰ κορίτσια ὅπως καὶ οἱ μεγάλες καὶ τὰ ἀγόρια ὅπως οἱ ἄνδρες πλὴν τῶν ζωναριῶν, τσεμπεριῶν κλπ., ἀλλὰ πιὸ ἁπλᾶ.

Οἱ ποιμένες: Ὅπως οἱ ἄνδρες, ἀλλὰ ἐπάνω στὸ ζωνάρι δερμάτινες παλάσκες ὅπου ἔβαζαν τὰ πιστόλια (ἐμπροσθογεμῆ - ντολμάδες), τὰ κουταλοπήρουνα, τοὺς ἀναπτῆρες κλπ.

Ὑπόδησις: Οἱ ἄνδρες μάλλινα ὑφαντὰ κομμάτια (μπιάλια ἢ ποδοπάνια) δίχως κάλτσες. Τσαρούχια μὲ μεγάλα σχοινιὰ ἀπὸ γίδινη τρίχα πολὺ μεγάλα γιὰ νὰ συγκρατοῦν καὶ τὰ ποδοπάνια. Στὰ ποδοπάνια ἔκλειναν μέσα τὶς κάτω ἄκρες τοῦ παντελονιοῦ.

Οἱ γυναῖκες: Μάλλινες κάλτσες πολύχρωμες ὥς τὸ γόνα καὶ δερμάτινα ὑποδήματα (γεμινιά).

Τὰ παιδιά: Ἢ τσαρούχια ἢ ξυπόλητα (τὰ τσαρούχια ἀπὸ δέρμα χοίρου καὶ ὄνου).

Κόμμωσις καὶ καλλωπισμός.

Οἱ ἄνδρες: Τὰ κούρευαν μὲ τὸ ψαλίδι καὶ ἄφιναν μπροστὰ λίγα μαλλιά.

Οἱ γυναῖκες: Τὰ μαλλιά τους δὲν τὰ ἔκοβαν καθόλου καὶ τὰ ἔπλεκαν δυὸ πλεξίδες. Ἔβαζαν κορδέλλες ποὺ λεγόταν (κάνουρα) μὲ διάφορες χάνδρες καὶ κανένα σταυρουδάκι καὶ κογχύλια γιὰ μάτιασμα καὶ στὸ κάτω μέρος χρωματιστὲς φοῦντες. Στὶς δύο πλευρὲς κρεμοῦσαν κάτι σὰν πέταλλα ποὺ εἶχαν κρεμασμένα κάτι σὰν παράδες. Στὸ λαιμὸ ἕνα «γκιουρνιάνι»* ποὺ ἦταν χάλκινο μὲ κρίκους πλεγμένους μεταξύ τους. Πολλὲς φορὲς ἔβαζαν πολλὲς σειρὲς χάνδρες καὶ κρεμόταν στὸ στῆθος. Σὲ μιὰ κεντημένη κορδέλλα εἶχαν κρεμασμένα φλουριὰ καὶ ντοῦμπλες. Στὰ χέρια βραχιόνια χάλκινα φαρδιά. Ὑπῆρχαν καὶ γυάλινα βραχιόλια. Στὰ δάχτυλα φοροῦσαν χάλκινα ἀλλὰ ἐντυπωσιακὰ δαχτυλίδια. Ἀπὸ φτιασίδια δὲν χρησιμοποιοῦσαν τίποτα.

Τροφές.

Ψωμί: Καλαμπόκι μὲ λίγη σίκαλη καὶ κριθάρι.

Φ α γ η τ ό : Ὄσπρια. Κ α τ σ ι α μ ά κ ι (καμωμένο μὲ ἀλεύρι καλαμποκίσιο μέσα σὲ ζεματιστὸ νερὸ καὶ τὸ περιέχυναν μὲ χοιρινὸ λίπος). Ρ ο υ σ ν ί τ σ ι α : Ζύμωναν τὸ σιταρίσιο ἀλεύρι μὲ λίγο νερὸ ἔτσι ποὺ νὰ μὴ γίνη καλὰ ζύμη κι' ἔρριχναν ἐκεῖνα τὰ κομματάκια μέσα σὲ βραστὸ νερὸ καὶ ἄλλοτε ἔβαζαν ξύδι ἢ σύβρασι* μὲ λίγο λάδι. Μ π ο υ λ α μ ά τ σ ι : Μὲ καλαμποκίσιο ἀλεύρι πολὺ ἀραιὸ καὶ μὲ λίγο ξύδι. Κ ά σ ι α : Ὅπως τὸ μπουλαμάτσι μὲ σύβρασι ἢ μὲ γάλα. Λ α γ γ ί τ ε ς : Ζύμωναν πολὺ ἀραιὸ ζυμάρι καὶ ἀφοῦ ἔκαιγαν τὸ σάτσι* τὸ ἄλειφαν μὲ λάδι κι' ἔβαζαν ἐπάνω ἀπὸ αὐτὸ τὸ χυλὸ καὶ μὲ ἕνα σιδερένιο φτυάρι τὸ γύριζαν ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ καὶ ψηνόταν. Π ί τ τ ε ς : Μὲ μπληγούρι, ἢ μὲ χόρτα ἢ μὲ πράσα καὶ μπληγούρι μαζὶ μὲ γάλα καὶ μὲ κολοκύθι. Χ ό ρ τ α : Μπουλάσια,* ἀγριόχορτα, σπανάκια καὶ γιὰ καρύκευμα εἶχαν τὸ μάλαθρο, μανιτάρια. Κ ρ έ α ς : Ἔτρωγαν τὰ Χριστούγεννα ποὺ ἔσφαζαν τὰ γουρούνια τους, τὸ Πάσχα καὶ τὴν Πανήγυρι. Π ο τ ά : Οὖζο καὶ κρασί.

Ψ ω μ ί : Μὲ τὴν καινούργια ἐσοδεία στὸ πρῶτο ζύμωμα ἔπαιρναν ἕνα κομμάτι ζυμάρι καὶ τὸ γυρνοῦσαν γύρω ἀπὸ τὸ λαιμὸ καὶ μετὰ τὸ ἔβαζαν στὸ στόμα.

Γ λ υ κ ί σ μ α τ α : Μιὰ πίττα μὲ λίγο σουσάμι καὶ λίγη ζάχαρι μέσα σὲ φύλλα ἀπὸ ζυμάρι.

Γεωργία.

Σ π ό ρ ο ς : Τὸν Δεκαπενταύγουστο κάθε γεωργὸς πήγαινε στὴν ἐκκλησία λίγο σπόρο, γιὰ νὰ εὐλογηθῇ καὶ τὸν ἀνακάτευε μὲ τὸν ὑπόλοιπο σπόρο.

Ἔ θ ι μ ο : Τὴν ἡμέρα ποὺ πρωτοέβγαινε γιὰ τὴν νέα σπορὰ ἀπὸ τὸ σπίτι δὲν δάνειζε τίποτε. Καὶ ὁ ἴδιος ὁ γεωργὸς ἔτρωγε πολὺ γιὰ νἆναι χορτᾶτος κι' ὁ σπόρος καὶ δυνατός.

Π ρ ο γ ν ω σ τ ι κ ὰ τ ῶ ν γ ε ω ρ γ ῶ ν : Ὅταν τὴν Πρωτοχρονιὰ ἔχη ὁμίχλη, θὰ εἶναι καλὴ σοδειά. Ὅταν τοῦ Προφήτη Ἠλία βρέξη, θὰ εἶναι καλὴ ἡ σοδειά. (Ὁ Προφήτης Ἠλίας εἶναι πολιοῦχος τοῦ χωριοῦ). Ὅταν ὁ οὐρανὸς τὸ ἡλιοβασίλεμα εἶναι κόκκινος προβλέπεται καλὴ ἡ ἑπομένη ἡμέρα. Κι ὅταν ἔχῃ σύννεφο γύρω του, τὴν ἄλλη μέρα θὰ βρέξη. Τὸ φεγγάρι, ὅταν ἔχη «ἀλώνι»* καὶ ἡ μύτη του (ἕνα ἄκρο) βλέπη στὸ Νότο προμηνύεται βροχή. Ὅταν οἱ πετεινοὶ λαλήσουν νωρὶς στὶς 10 τὸ βράδυ ὁ καιρὸς θὰ χαλάση. Ὅταν δὲν δουλεύουν τὰ μυρμήγκια (σταματοῦν νὰ κινοῦνται), πρόκειται νὰ χαλάση ὁ καιρός.

Γ ε ω ρ γ ι κ ὰ ἐ ρ γ α λ ε ῖ α : Ἁμάξι ξύλινο (παλαιότερα χωρὶς στεφάνια σιδηρᾶ). Ἀλέτρι ξύλινο, ζυγὸς ξύλινος. Ἀξίνα (φκένιρα ἢ ξιάλι) ξύ-

λινη μὲ ἕνα πλατὺ σίδερο στὴν ἄκρη γιὰ τὸ ξύσιμο τοῦ ἀρότρου. Σβάρνα ξύλινη μὲ πλεκτὲς βέργες, κασμάδες, δικέλια, τσαπιά, κλαδευτήρια, τσεκούρια, δρεπάνια· ξύλινες λαβὲς μὲ ἐσωχὲς ὅπου ἔμπαιναν τὰ δάχτυλα γιὰ νὰ πιάσουν τὸ σιτάρι. Τὰ ζῶα ἔσερναν μὲ σχοινιὰ ἢ ἁλυσίδες.

Ὀνομασίες ζώων: Βόδια, ἀγελάδες, βουβάλια, γαϊδουράκια, ἄλογα.

Γιὰ νὰ μάθουν ἕνα νέο ζῶο στὸ ζυγὸ τὸ ἔβαζαν ἀριστερὰ δίπλα σὲ ἕνα μαθημένο. Ἢ ζεῦγος νέων ζώων ἀνάμεσα σὲ μαθημένα καὶ γύρω ἀπ' τὸ λαιμὸ τῶν καινούργιων ἔβαζαν δερμάτινο περιλαίμιο γιὰ νὰ μὴν πληγώνεται.

Ἀσθένειες ζώων: Ἄνθρακας (κελεμπέκι): Γιατρεύεται μὲ χάπια (δίστολ.). Φούσκωμα ἀπὸ πολὺ πράσινο χόρτο ἢ σιτάρι καὶ καλαμπόκι. Σιάπι: Μόλυνσι στὸ στόμα καὶ στὰ δάχτυλα ἀνάμεσα (μεταδοτικὴ ἀσθένεια).

Κουρμπατζίκι: Ἐσωτερικὴ μόλυνσι. Κρυολογήματα. Δὲν μποροῦν νὰ κινηθοῦν. Φάρμακα: Ἐντριβὴ μὲ σκόρδο — ξύδι — οὖζο γιὰ τὸ κρυολόγημα. Γιὰ τὸ φούσκωμα κουρκούτι* μὲ καμπόχωμα ἢ καθάρισμα ἀπὸ πίσω καὶ τρύπημα μὲ μαχαίρι στὴ θέσι τοῦ στομάχου.

Σπορά: Γίνεται τὸ φθινόπωρο μὲ τὰ πρωτοβρόχια τοῦ Ὀκτωβρίου γιὰ τὰ δημητριακά. Καλαμπόκι ἀρχὲς Ἀπριλίου. Βαμβάκια Μάϊο. Ὅταν κινᾶ γιὰ τὸ χωράφι κάνει σταυρό. Στὸ χωράφι δργώνει κατὰ λουρίδες καὶ σπορὲς (νταβλίμια).

Τρόπος σπορᾶς: Σιτάρι, κριθάρι, βρώμη, μπιζέλια, σουσάμι, ρεβύθια, φακές, βαμβάκι, τριφύλλι σκορπίζονται μὲ τὴ φούχτα. Ὁ ἀραβόσιτος, τὰ φασόλια, κρεμμύδια, σκόρδα, ἡ σκούπα κατὰ φωλιές.

Στὸν ἀγρὸ πρὸ τῶν λιπασμάτων ἔρριχναν τὴν κοπριὰ καὶ ἄχυρα σάπια. Γιὰ νὰ εἶναι καλὸ καὶ νὰ δέχεται ἥλιο τὸ ὄργωναν ἀρχὴ τοῦ καλοκαιριοῦ γιὰ νὰ τὸ ψήνουν οἱ ἡλιακὲς ἀκτῖνες. Συχνὰ τὸ ἄφιναν ἄσπαρτο (ἀγρανάπαυσι).

Βοτάνισμα: Μόνο σκάλισμα γινόταν σὲ μερικὰ ἀπ' αὐτὰ (σουσάμι, βαμβάκι, ἀραβόσιτος, φασόλια, σκούπα, κρεμμύδια, σκόρδα κλπ.) πότισμα δὲν γινόταν.

Περιγραφὴ θερισμοῦ: Μπαίνουν στὴ σειρὰ μὲ τὸν γρηγορώτερο καὶ δυνατότερο (δραγουμάνο) μπροστά. Ἔθιμα πρό, κατὰ καὶ μετὰ τὸν θερισμὸ δὲν ὑπάρχουν.

Ἀλωνισμός.

Ἡ μεταφορὰ μὲ κάρα τὰ συνηθισμένα δίχως κανάτια.* Στὴ θέση τους ἔβαζαν χονδρὰ ξύλα κατὰ μῆκος τοῦ κάρου καὶ στὰ ἄκρα δεξιὰ - ἀριστερὰ γιὰ νὰ συγκρατοῦνται τὰ δεμάτια ψηλὲς βέργες.

Τ ὸ ἀ λ ώ ν ι : Ἔξυναν τὴ γῆ μὲ τσαπιὰ καὶ σὲ σχῆμα κύκλου μὲ διάμετρο περίπου 10 μέτρα τὸ πότιζαν καὶ ἀφοῦ στέγνωνε ἔριχναν λυμένα τὰ δεμάτια, τὰ ὁποῖα ἐφάπτοντο μὲ τὴν περιφέρεια τοῦ ἀλωνιοῦ καὶ τὰ καλάμια τῆς πρώτης ἀπ' ἔξω σειρᾶς καὶ τὰ ἄλλα στὴν τύχη, σὲ μικρὸ πάχος. Τὸ ζευγάρι σέρνει πίσω του ἕνα ξύλο (τσυβγκάρι) μὲ τὸ ὁποῖον εἶναι δεμένο ἕνα πλατὺ βαρὺ ξύλο μὲ ἐλαφρὸ γύρισμα (ντουκάνα) πρὸς τὰ ἐπάνω μπροστά. Κάτω ἀπ' αὐτὸ σφηνωμένες σκληρὲς πέτρες κοφτερὲς πρὸς τὰ κάτω, ποὺ τρίβοντας τὰ στάχυα χωρίζουν ἀπ' αὐτὰ τοὺς σπόρους τοῦ σιταριοῦ οἱ ὁποῖοι κατακάθονται στὸ ἀλῶνι κι' ἐπάνω μένουν τὰ καλάμια ποὺ ὅσο πάει γίνονται μικρὰ καμμάτια (ἄχυρο). Τὴν ἡμέρα γίνονταν ἕνα ἀλώνι. Τὸ βράδυ μαζεύονταν μὲ τὶς «σγραμποῦλες» (ἕνα σανίδι κοφτερὸ στὴν ἄκρη ποὺ ἦταν καρφωμένο κάθετα σ' ἕνα μεγάλο ξύλο). Οἱ σπόροι ποὺ ἔμειναν κάτω σκουπίζονταν κι' αὐτοὶ στὴ στίβα μὲ ἄχυρο καὶ ὁ χωρισμὸς τῶν σπόρων ἀπ' τὸ ἄχυρο γίνονταν μὲ τὸ λίχνισμα. (Μὲ ἕνα ξύλινο φτιάρι ἔρριχναν ψηλὰ τὸ ἀλώνισμα κι' ἐνῶ οἱ σπόροι ὡς βαρύτεροι ἔπεφταν κάθετα, τὸ ἄχυρο πετῶντας μὲ τὸν ἀέρα μαζευόταν πιὸ πέρα. Ἂν δὲν φυσοῦσε ἀέρας τὸ λίχνισμα γίνονταν τὴν ἄλλη ἡμέρα).

Ἡ μέτρησι τῆς ἐσοδείας εἰς τὸ ἀλώνι γίνονταν βάσει τοῦ κιλοῦ. Ἕνα μετάλλινο κυλινδρικὸ δοχεῖο (σνίκι) μὲ λαβὴ ἐπάνω ποὺ χωροῦσε 7 κιλὰ καὶ 680 γραμμάρια.

Ἄ λ ε σ μ α : Αὐτὸ γίνονταν σὲ νερόμυλο ποὺ τὸν ἔλεγαν «κουτσομύλο». Καὶ σ' αὐτὸν ἡ ἀμοιβὴ δίνονταν μὲ τὸ σνίκι.* Μονάδα βάρους τοῦ χωριοῦ.

Ἔ θ ι μ α : Στὸ μύλο ὅπου συνήθως ξενυχτοῦσαν, οἱ μέλλοντες νὰ ἀλέσουν ἔβαζαν ἀλεύρι καὶ μ' αὐτὸ κατασκεύαζαν ἄζυμο ψωμί. Κι' ἐνῶ αὐτὸ ψήνονταν στὴ θρακιὰ τοῦ τζακιοῦ γύρω - γύρω ἀπ' αὐτὸ κάθονταν οἱ πελάτες κι' ἄκουγαν φαιδρὲς διηγήσεις τοῦ μυλωνᾶ. Ὁ μυλωνᾶς ρολόϊ του εἶχε τὸ λάλημα τῶν πετεινῶν καὶ τὸ γκάρισμα τοῦ γαϊδάρου.

Χ ε ι ρ ό μ υ λ ο ς : Σ' αὐτὸν ἄλεθαν ἀλεύρι καὶ μπληγούρι.

Ἕνα ἄλλο εἶδος μύλου ἦταν ὁ λεγόμενος «ντερμενὲ» δηλ. μύλος γυρισμένος μὲ ἄτι: Δύο μεγάλες πέτρες, ποὺ γυρίζονταν ἀπὸ ζεῦγος ἀλόγων ἢ ὄνων. Καὶ σ' αὐτὸ ἄλεθαν ἀλεύρι, μπληγούρι καὶ γιαρμάδες.*

Ἀμπελουργία.

1) Φ ύ τ ε υ σ ι ς : Τὴν ἄνοιξι, συνήθως Μάρτιο.

2) Καλλιέργεια: Ξελάκκισμα τὸ φθινόπωρο καὶ λίπανσι ταυτοχρόνως. Τὸ κλάδευμα γίνονταν τὸν Μάρτιο. Γιὰ νὰ μὴ φᾶνε τὰ σκαθάρια τὰ φύλλα ἔδεναν τὴν ἄνοιξι ἕνα χαρτὶ ἀνάμεσα σὲ κορμὸ καὶ φύλλα γιὰ νὰ ἐμποδίσουν τὸ ἀνέβασμα αὐτῶν.

3) Ἀσθένειες: Φυλοξέρα, γεράματα. Κατὰ τὰ γεράματα κόβουν τὸ κούτσουρο κάτω ἀπ' τὰ κλαδιὰ γιὰ νὰ βγάλῃ αὐτὸ νέα βλαστάρια.

4) Τρυγητός: Εἴδη σταφυλιῶν: Χαφοὺζ - Ἀλῆ, Παμίτι, Ροζακί, Τσιαούση, Κυρατσοῦδες (πρώϊμα).

Τὰ πρῶτα σταφύλια τὰ κόβουν τὸν Δεκαπενταύγουστο. Αὐτὰ τὰ πήγαιναν στὴν ἐκκλησιὰ γιὰ τὴν καλὴ σοδειά. Καλοῦνται κοπέλλες στὰ δανεικὰ καὶ τρυγοῦν τραγουδώντας.

Ἡ μεταφορὰ γίνεται μὲ ἁμάξια καὶ τὸ πάτημα γίνεται στὸ σπίτι, στὰ βαρέλια μὲ τὰ πόδια. Στὴν κάνουλα τοποθετοῦσαν ἀπὸ μέσα ἕνα χόρτο μὲ μικρὰ φύλλα ποὺ χρησίμευαν σὰν φίλτρο γιὰ νὰ μὴ βουλώνουν τὰ τσίπουρα τὴν κάνουλα. Γιὰ γλυκὸ κρασὶ «τραβοῦσαν» ἀμέσως τὴν ἐπομένη καθὼς καὶ γιὰ πιτμέζι. Τὸ μπρούσικο ἔμενε μαζὶ μὲ τὰ τσίπουρα 6, 7, 8 ἡμέρες.

Ἀπὸ τὰ τσίπουρα ἔβγαζαν τὸ οὖζο σὲ εἰδικὰ καζάνια ποὺ ἦταν δισεύρετα.

Τραγούδι τοῦ κρασιοῦ.

Σὲ δυὸ βουνὰ ἀνάμεσα κλήματα φυτεμένα
κάνουν σταφύλι ροζακὶ καὶ τὸ κρασὶ μοσχᾶτο.
Ὅποιος τὸ πιεῖ δροσίζεται καὶ πάλι ἀναζητᾶ το.
Ἂς τὄχε πιεῖ κι ἡ μάννα μου νὰ μὴ μ' εἶχε κάν' καὶ μένα
Κι' ἂν μ' ἔκανε μ' ἐφύλαξε καὶ μοὔδωσε στὰ ξένα.
Τὰ ξένα εἶναι βαρετά, βαρύτερα ἀπ' τὸ χάρο.

Τὰ ἀμπελόφυλλα χρησίμευαν καὶ γιὰ κατασκευὴ ντολμάδων καὶ τοποθετοῦνταν στὴν τουρσὴ γιὰ προφύλαξι ἀπὸ μύκητες.

Ἔθιμα τῶν γεωργῶν.

Γιὰ νὰ γίνεται ὁμαδικὴ κι' εὐχάριστη ἡ δουλειὰ καλεῖ ὁ ἔχων ἐργασία γνωστοὺς στοὺς ὁποίους ἀργότερα αὐτὸς θὰ ἀνταποδώσῃ τὴν ἐργασία. Οἱ οὕτω ἐργαζόμενοι εἶναι οἱ «μιροσάδες» ἢ τὰ δανεικά. Τὸ ἴδιο γίνεται κατὰ τὸν τρύγο τῆς ἀμπέλου, στὸ ξεφλούδισμα τῶν καλαμποκιῶν ὅπου γίνονται τὰ νυχτέρια, ὑπὸ τὸ φῶς τῆς λάμπας καὶ ὅπου μέσα σὲ τραγούδια καὶ κεράσματα γίνονται

πολλάκις καὶ οἱ ἀρέσες (φλέρτ). Τότε γίνεται συνήθως καὶ ἡ «τζιαμάλα». Εἶδος καρναβαλιοῦ ἀπὸ μιὰ παρέα γιὰ ψυχαγωγία.

Ἐ ν ο ι κ ί α σ ι ς   ἀ γ ρ ῶ ν : Συνήθως μισιακὰ (μισὰ καὶ μισὰ) ἢ τὸ τρίτο ὁ ἰδιοκτήτης καὶ τὰ 2)3 ὁ καλλιεργητής.

Ἀ γ ο ρ α π ώ λ η σ ί α   ἀ γ ρ ο ῦ : Συμβολαιογράφος ἦτο ὁ μουχτάρης (προεδρικὸς τίτλος ἐπὶ τουρκοκρατίας), ὁ παπᾶς καὶ μερικοὶ ἄλλοι προύχοντες τοῦ χωριοῦ. Τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὰ ζῶα. Ἐνδιάμεσος ὁ μεσίτης ποὺ ἔπιανε τὰ χέρια τῶν ἐνδιαφερομένων καὶ «χαϊρλάντιζε» ἔλεγε «κάντε χαΐρι» καὶ μετὰ τὸ κλείσιμο τῆς δουλειᾶς ἔπαιρνε κι' αὐτὸς τὴν ἀμοιβή του. Στὸ τέλος ὅλοι ἔπιαναν τὸν «κιρμά», κέρασμα ἐπὶ τῷ ἑορτασμῷ τοῦ γεγονότος.

Φ ύ λ α ξ ι   τ ῶ ν   ἀ γ ρ ῶ ν : Μισθώνονταν ἀπ' τὸ χωριὸ ἕνας ὁ μπεχτσῆς ἢ κουρουτζῆς (ἀγροφύλακας) «παλληκαρᾶς», ὁ ὁποῖος μποροῦσε νὰ ἐπιβληθῇ στοὺς ἀτίθασους βοσκοὺς ἢ ἄλλους παραβάτες. Ἔφερνε μαζί του μιὰ μαγκούρα (τζιουμάκα), σφυρίχτρα γιὰ τὴν δουλειά του καὶ μαχαίρι στὸ σελάχι γιὰ ἀτομική του ἀσφάλεια. Ἀνέβαινε σὲ δένδρο ψηλὸ ὅπου συνήθως εἶχε καὶ καλύβα (ὑπνοδωμάτιο) ἢ σὲ ὕψωμα κι ἀπὸ κεῖ παρατηροῦσε τὰ γύρω κι ὅταν ἔβλεπε παράβασι σφύριζε γιὰ νὰ συμμορφωθοῦν οἱ παραβάτες.

Φυτικὸς κόσμος.

Ὀ π ω ρ ο φ ό ρ α : Ἀχλαδιές, ἀγριαχλαδιὲς (γκορτσές), κερασιές, βυσινιές, ἀμυγδαλιές, ροδακινιές, βερυκοκιές, ἀγριοβερυκοκιές, καρυδιές, μουσμουλιές, κυδωνιές, δαμασκηνιές, μουριὲς (τρέφονται κουνέλια).

Δ α σ ι κ ά : Βαλανιδιές, κέδρα, καραγάτσια, θράψα, καλαθιές, πλατάνια, ἀκακία, κυπαρίσια, πεῦκα.

Θ ά μ ν ο ι : Πουρνάρια, γάβρα, γκιργκένια.

Χ α μ ο μ ή λ ι : Ὡς ρόφημα, σπαθόχορτο γιὰ ρόφημα βρασμένο, μέσα σὲ οὖζο γιὰ κρύωμα, στομαχόπονο κλπ. σὲ λάδι γιὰ πληγές.

Φ ύ λ λ α   κ υ δ ω ν ι ᾶ ς : Γιὰ ρόφημα.

Μ έ ν τ α : Γιὰ ρόφημα.

Ποιμενικὸς βίος.

Ὀ ν ο μ α σ ί α   π ο ι μ έ ν ο ς : Τσομπάνος, προβατάρης, τσομπάναρος. Τὸ κοπάδι: «Μπουλούκι».

Ὁ γιδοβοσκός: «κατσικάρης». Τὸ κοπάδι ἐπίσης «μπουλούκι».

Ραβδὶ βοσκοῦ: Σκαλιστὴ χονδρὴ βέργα ὅπου ἐπάνω παρίστανε κεφαλὴ

φιδιοῦ συνήθως ἢ κριαριοῦ. Σ' αὐτὴν μὲ γραμμὲς (κιρτίκια) φαίνονταν ὁ ἀριθμὸς τῶν προβάτων του καὶ οἱ δεκάδες χώριζαν μὲ μιὰ μεγάλη γραμμή.

Χρήση: Γιὰ ἀτομικὴ ἀσφάλεια, νὰ στηρίζεται, νὰ κυνηγᾶ τὸ κοπάδι καὶ νὰ πηδᾷ τὰ ρέματα. Εἶχε καὶ μικρότερη βέργα ψιλὴ (βίτσα ἢ φισκίνη). Μ' αὐτὴ χτυποῦσε τὰ πρόβατα ὅταν ἦταν κουρεμμένα. Κι' αὐτὴ ἦταν σκαλιστή.

Τὸ κοπάδι: Τὰ ἀρσενικά, τὸ κριάρι «κότσι» ἕνα ἢ δύο ἢ τρία. Αὐτὸ ποὺ βαδίζει πρῶτο λέγεται «σέκι» κι' αὐτὸ τὸ προσέχει ὁ τσομπάνος ἰδιαίτερα. Αὐτὸ ἔχει κουδούνι κι' ἄλλα στολίδια στὸ λαιμό. Πρῶτα αὐτὸ σηκώνει ὁ τσομπάνος ὅταν θέλει νὰ μετακινήση τὸ κοπάδι. Τὸ ἴδιο κι ὅταν εἶναι νὰ τὰ περάση ἀπὸ νερὸ αὐτὸ περνᾶ πρῶτο.

Τὰ θηλυκὰ τὰ νέα (1 ἔτους) λέγονται «ἀρνιά». Τὸν 2ο χρόνο «μπλιόρια» ποὺ γεννοῦν τὸ πρῶτο ἀρνί. Τὰ 6—7 χρονῶν θηλυκὰ λέγονται «μαριές».

Τὰ ἄσπρα μὲ μαῦρο στὸ μάτι «καραγκιζούδια». Τὰ ἔχοντα μαῦρο χρῶμα καὶ ἄσπρο στὸ κεφάλι «σακάρικα», τὰ ἄσπρα «μπελούδια».

Τὰ θηλυκὰ μὲ κέρατο «ρεγκοῦσες». Τὰ ἔχοντα μεγάλους μαστοὺς «μαζάρες», μὲ μικροὺς «τσιμπρουδίσκα». Τὰ ἔχοντα κοντὲς οὐρὲς «γκουτζίκα», τὰ μὲ μεγάλη οὐρὰ καὶ φαρδειὰ «κουϊρουκλίδικα».

Γίδια: Τὸ ἀρσενικό, τράγος «πούρτσιος». Οἱ ὀνομασίες ἴδιες μὲ τῶν προβάτων. Τὰ ὁλόμαυρα, ἀλλὰ μὲ κόκκινα φρύδια, αὐτιὰ καὶ πόδια λέγονται «γκάρα». Τὰ ἀσπροκόκκινα «πλάβες», τὰ γκρίζα «σίβες».

Τὰ κουδούνια: Τὰ μεγάλα στενόμακρα «τρακανάρες», τὰ στρόγγυλα «λιουμπιρτέκια». Τὰ χάλκινα σὰν καμπάνες «τούσια». Τὰ μικρὰ «καμπάνες» γιὰ τὰ μικρὰ γίδια.

Τόποι βοσκῆς τῶν προβάτων.

Τὸν χειμῶνα στὸ βουνό, τὸ καλοκαίρι στὸν κάμπο. Τὰ γίδια ὅλο τὸ χρόνο στὸ βουνό. Οἱ τσομπάνηδες προτιμοῦνε τὰ πρόβατα νὰ κρυώνουν ἀρκεῖ νὰ χορταίνουν. Ἐνῷ τὰ γίδια ἔστω καὶ νηστικὰ νὰ ἔχουν ζεσταισιά.

Βοσκότοποι: Νοικιάζουν ἀντὶ ὡρισμένης ποσότητας μαλλιοῦ.

Γεννοῦν ἀπὸ Δεκέμβριο — Ἀπρίλιο. Τὰ ἔχοντα γεννήσεις «σαμάλια» τὰ στεῖρα «κισίρικα».

Ἄρμεγμα: Ὅταν πουληθοῦν τὰ ἀρνιὰ ἀρμέγονται τὰ ἔχοντα γεννήσει. Τὸ ἄρμεγμα γίνεται σὲ «γκιούμια», κυλινδρικὰ δοχεῖα (καρδάρες), πλατειὰ ρηχὰ δοχεῖα.

Τυροκομία: Καρδάρες, καζάνι καὶ γιὰ τὸ στράγγισμα οἱ «τσαντίλες»* καὶ «μπάτιες» δοχεῖα χωμάτινα ἀπ' ὅπου ἔπιναν τὸ γάλα.

Προϊόντα: Τυρί, γιαούρτι, βούτυρο, τυρόγαλο (τρόγαλο) νόρι,* κεσίκι (ξυνόγαλο ἢ κτροβαντῆρι), ἀργιάνι.

Τὸ κούρεμμα: Μὲ μεγάλο ψαλίδι τὸν Μάϊο.

Ἀσθένειες προβάτων: «Κελεμπέκι» κατεβαίνουν τὰ λαιμά τους. «Φαρμάκωμα» ὅταν ἔτρωγε παχνιασμένο χόρτο. Θεραπεία! Αὐγὸ μὲ ζάχαρι τὸ δίνανε, ἢ ξύδι μὲ σκόρδο.

Τὰ γίδια: «Ἰλισέκι* καὶ καρὰ Ἰλισέκι», «Τσελεκμές».*

Συνήθειες ποιμένων: Οἱ ποιμένες πλέκουν μόνοι τὶς κάλτσες τὶς μάλλινες. Μάλλινο νῆμα καὶ μιὰ μόνη ξύλινη βελόνη ἀπὸ κρανιὰ καμωμένη.

Σκαλιστὲς ρόκες τὶς ἔκαμναν οἱ τσομπάνηδες καὶ τὶς δώριζαν στὶς καλές τους, κι αὐτὲς γιὰ πληρωμή τους κεντοῦσαν μὲ πούλια τὰ μανδήλια τους γιὰ τὸ λαιμὸ καὶ κάτω ἀπ' τὸ καπέλο.

Τραγούδια καὶ μουσικὰ ὄργανα τῶν ποιμένων (παραδόσεις).

Μουσικὰ ὄργανα: «Καβάλα» ἀπὸ καλάμι, γκάϊδες, φλογέρα ἀπὸ ξύλο.

Τραγούδι.

Μιὰ βοσκοπούλα ἔμορφη, στὶς ρεματιὲς γυρνάει
βόσκει τὰ προβατάκια της καὶ σιγοτραγουδάει.
Μαλλὶ κρατεῖ στὰ χέρια της, τὴ ρόκα της καὶ γνέθει
καὶ μὲ χαρὰ περίμενε τὸν τσέλιγκα νὰ ἔρθη.
Νὰ καὶ τὸ τσελιγκόπουλο 'πὸ μιὰ καλὴ ραχούλα
σιγὰ - σιγὰ κατέβαινε κοντὰ στὴ βοσκοπούλα.
Γειά σου Γιαννούλα σ' ἔφερα χαμπέρι νὰ χαροῦμε.
Ἐκεῖ θὰ γίν' ὁ γάμος μας, ἐκεῖ θὰ παντρευτοῦμε.
Πρόβατα, μάντρες καὶ σκυλιά, ἀμπέλια μέσ' τοὺς κάμπους
ὅλα θὰ μᾶς τὰ δώσουνε, Γιαννούλα μου, στοὺς γάμους.

Ἅγιοι προστάτες ποιμένων — Θυσίες.

Ἅγιος Μόδεστος: Κάνουν ἄρτο καὶ μοιράζουν. Μέσα στὰ παχνιὰ* τῶν προβάτων βάζουν ἄρτο.

Ἅγιος Γεώργιος: Ἔκαμναν τὸ «κουρμπάνι» θυσία. Καὶ μοίραζαν κομμάτια σ' ὅλο τὸ χωριό.

Μελισσοκομία.

Κυψέλη: «Κοφίνι». Ἕνα κοφίνι σὰν κόλουρο πυραμίδα ἀλειμμένο ἀπ' ἔξω μὲ κοπριά.

Τὸ μάζεμα τοῦ μελισσιοῦ: Στὰ χέρια τους κρατοῦν κλωνάρι ἀπὸ ἕνα φυτὸ «μελισσᾶ» καὶ τὸ κοφίνι. Κουνώντας τὸν μελισσᾶ φωνάζουν «κὸν - κὸν» καὶ «χοὺ - χοὺ» καὶ οἱ μέλισσες πηγαίνουν στὸ κοφίνι, ἢ καῖνε κοπριὰ σὲ μιὰ κεραμίδα γιὰ τὸν ἴδιο σκοπό.

Κυνήγι.

Ὅπλα: Ὁ «τσιφτὲς» τὸ δίκανο ἢ «ντολμᾶς».* Τσαρούχια, φυσιγγιοθήκη μὲ κρίκους γιὰ νὰ κρεμιέται τὸ κυνήγι. Σκυλί.

Μῦθος: Ὅταν τρέχῃ ὁ λαγὸς γιὰ νὰ πειραχτοῦνε οἱ κυνηγοὶ λέει ὁ ἕνας στὸν ἄλλον, νὰ πάρῃ μιὰ πέτρα καὶ νὰ χτυπήσῃ τὸ γόνατό του καὶ ἔτσι θὰ πέσῃ ὁ λαγός.

Ζωϊκὸς κόσμος.

Ζῶα: Βόδια, ὄνος (γαϊδούρι ἢ γκατζιόλι), ἄλογο (ἄτι - φοράδα), λύκος, ἀλεπού, λαγός, κοράκι (κάργα), ποντίκι, γεράκι (καρτάλι), περιστέρι, κουκουβάγια, φίδι, σαῦρα, μυρμήγκι.

Βιοτεχνία.

Ὅλα τὰ ὑφάσματα (μάλινα — βαμβακερὰ) γίνονται στὸν ἀργαλειό. Μ' αὐτὸν γίνονταν καὶ τὰ οἰκιακῆς χρήσεως, καὶ αὐτὰ ποὺ φοροῦσαν.

Τὸ βαμβάκι λαναρίζονταν σὲ τουλῖπες καὶ ὕστερα τοποθετοῦνταν σὲ ρόκες καὶ γνέθονταν ἀπ' τὶς γυναῖκες. Μετὰ βάφονταν, μαζεύονταν στὰ καλάμια, τὸ γίδιαζαν (τύλιγμα στὸ ἀντὶ) τὸ περνοῦσαν ἀπ' τὰ «μυτάρια»* καὶ τὸ χτένι καὶ μὲ τὴ χρῆσι τῆς σαΐτας τὸ ὕφαιναν.

Εἴδη ὑφαινομένων ὑφασμάτων.

Βελέντζα, κιλίμια, κουβέρτες, στρώματα, γιὰ πουκάμισα, παντελόνια, πετσέτες, γιὰ παλτά, μαντῆλες, ζουνάρια, ποδοπάνια, δισάκια, σκεπάσματα γιὰ τὰ ζῶα κλπ.

Εἴδη: Τὸ ἴδιο «ψιλὸ» καὶ τὸ «δίμητο».

Τὸ μαλλὶ πρῶτα τὸ «ἄνοιγαν», καθάριζαν ἀπ' τὶς ξένες οὐσίες καὶ ὕστερα ἀκολουθοῦσε ἡ ἴδια διαδικασία μὲ τὸ βαμβάκι.

Βαφική: Τὰ ὑφάσματα βάφονταν: καφὲ χρώματος μὲ καρυδόφυλλα, μαῦρο μὲ θράψα, κόκκινο μὲ «ρούδι» ἢ «ριζάρια», καφὲ μὲ κυδονόφυλλα ἢ βυσινόφυλλα. Κίτρινα μὲ ξερὸ καλάμι σίκαλης, καφὲ μὲ καπνιά.

Πλεκτά: Μόνο τὶς κάλτσες, ἔχοντας μιὰ βελόνα κι' αὐτὴ καμωμένη μὲ ἕνα κομμάτι σύρμα.

Ξυλοτεχνία: Μὲ τὸ σκεπάρνι μοναδικὸ ὄργανο κατασκεύαζαν τὰ σκαμνιά, τοὺς καναπέδες, τοὺς ζυγοὺς τῶν ἁμαξιῶν κλπ.

Ξυλογλυπτική: Ρόκες, ἀνέμες, ἀργαλειοί, κουτάλια κλπ. κατασκευάζονταν ἀπ' τὸ χέρι τοῦ γεωργοῦ.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Α' Γέννηση.

Παιδοποιΐα: Λένε στὰ μικρὰ πὼς ἡ μπάμπω (γιαγιὰ) πηγαίνει μὲ καλάθι καὶ φέρνει ἀπ' τὸ ρέμα τὸ παιδί.

Ὁ ἄτεκνος περιφρονεῖται καὶ λέγεται περιφρονητικὰ «κισίρης» = ἄγονος.

Ἡ στεῖρα καταφεύγει στὶς γύφτισσες καὶ αὐτὲς τῆς δίνουν μικρὰ πσουκάλια ποὺ τὰ ζεσταίνουν καὶ σὰν βεντοῦζες τὰ βάζουν γύρω στὴ μέση ἢ τῆς δένουν τὴ μέση μὲ ζωνάρια. Ἢ μὲ τὸ γάλα τὸ ζεστὸ ποὺ ὁ ἀχνός που στὸ σῶμα τῆς γυναίκας πίστευαν πὼς φέρνει ἀποτελέσματα κατὰ τῆς στειρότητος. Γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ χρησιμοποιοῦν λίπος ἀπ' τὰ γεννητικὰ ὄργανα ἑνὸς ζώου «σανξάρι» ἢ «βίδρα».

Τρόποι ἐκτρώσεως: Σήκωναν βάρη, ἔβαζαν στὴν κοιλιὰ μεγάλες πέτρες, ἔπιναν ζωμὸ ἀπὸ ἄγρια χόρτα. Πολλὲς ἀπ' αὐτὲς πέθαιναν κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ πρωτογόνου αὐτοῦ τρόπου ἐκτρώσεως.

Προγνωστικὰ γιὰ τὸ γένος τοῦ ἐμβρύου: Ἔρριχναν ἀλάτι στὸ κεφάλι τῆς ἐγκύου. Κι αὐτὴ χωρὶς νὰ ξέρῃ, ἂν πρωτοξυσθῇ στὸ κεφάλι, θὰ γίνῃ κορίτσι, ἢ στὸ πρόσωπο ἀγόρι. Ἂν εἶχε κοιλιὰ μπροστὰ μεγάλη ἡ ἔγκυος, ἔλεγαν ὅτι θὰ γίνῃ ἀγόρι. Κι' ἂν εἶχε γοφοὺς μεγάλους κατὰ τὴν ἐγκυμοσύνη θὰ γίνῃ κορίτσι. Πίστευαν πὼς ὅ,τι χρῶμα ἔχει τὸ πρόσωπο ποὺ βλέπει ὅταν καταλάβῃ τὴν ἐγκυμοσύνη της τέτοιο χρῶμα θὰ ἔχῃ καὶ τὸ παιδί.

Ὅταν ἐπρόκειτο νὰ γεννήσῃ ἔπαιρναν χόρτα καὶ ἐπάνω σ' αὐτὰ κοιμόταν ἡ ἐπίτοκος, γιὰ νὰ γεννηθῇ τὸ βρέφος. Ἄνοιγαν τὸ σεντούκι γιὰ νὰ γεννηθῇ γρήγορα τὸ παιδί. Τὶς πρῶτες 2—3 ἡμέρες τὸ θήλαζε ἄλλη γυναίκα «παραμάνα». Τὸ ἔλουζαν καὶ τὸ ἄλειφαν μὲ ἀλάτι καὶ τὸ ἔδεναν μὲ τσεμπέρι γιὰ νὰ

γίνη στρογγυλὸ τὸ κεφάλι του. Τοῦ ἔβαζαν στὸ λαιμὸ ἕνα σκόρδο καὶ μιὰ χάνδρα κι' ἕνα φλουράκι. Τὸ ἴδιο καὶ ἡ μάννα.

Μέσα στὸ νερὸ ὅπου ἔλουζε τὸ παιδὶ ἡ γιαγιὰ γιὰ πρώτη φορὰ ἔρριχναν ἀσημένια νομίσματα καὶ καρφιὰ γιὰ νὰ γίνη γερὸ σὰν σίδερο. Τὸ ἀβάπτιστο ἀγόρι «γκούλιος», τὸ κορίτσι «τσίπος».

Ὁ ἐπισκέπτης ἔρριχνε καὶ στὸ βρέφος καὶ στὴ μητέρα χρήματα.

Γίνονταν τραπέζι γιὰ τὰ γεννητούρια κι' ἦταν προσκεκλημένες μόνον ὅλες οἱ γυναῖκες τοῦ χωριοῦ κι' αὐτὲς ἀργότερα πήγαιναν στὴ λεχὼ φαγητό.

Ἡ λεχώ: Σαράντα μέρες μένει μέσα καὶ δίπλα της ἔχει μυτάρια καὶ ρόκα μὲ ἕνα σκόρδο ἢ κρεμμύδι καὶ στὸ προσκέφαλό της ἔχει ἐσώρρουχα τοῦ ἀνδρός της. Ὅταν μείνη μόνη σὲ ἕνα δωμάτιο, παίρνει κοντά της τὴ σκούπα. Τὶς νύχτες δὲν βγαίνουν ἔξω ἀπ' τὶς σκάλες.

Μετὰ 40 ἡμέρες πήγαινε στὴν ἐκκλησία μαζὶ μὲ τὸ παιδὶ καὶ ὁ παπᾶς τὴ «σαράντιζε», τῆς διάβαζε εὐχές.

Ἡ λεχὼ ἔτρωγε ρύζι ποὺ τὄκαμναν φαγητό, ριζόγαλο κλπ. καὶ ἔπινε οὖζο ὅταν πονοῦσε ἡ κοιλιά.

Ὅταν σταματοῦσε τὸ γάλα τῆς λεχοῦς αὐτὴ πήγαινε στὸν ἀγελαδάρη ποὺ ἔφευγε καὶ παρακαλοῦσε: Ὅπως σεῖς θὰ ἀποκτῆστε τὸ γάλα, ἔτσι νἄρθη καὶ σὲ μένα.

Ὅταν ἔκλαιγε τὸ παιδὶ ἔπαιρναν κουρέλι ἀπὸ ροῦχα ἀνθρώπου ποὺ νόμιζαν πὼς τὸ βάσκανε καὶ τὸ κάπνιζαν.

Βάπτισις.

Ἀνάδοχος (νουνός): Συνήθως ἦταν κληρονομικὸ καὶ οἰκογενειακὸ τὸ κουμπαριό. Στὴν ἐκκλησία τὸ πήγαιναν οἱ μαμές. Μετὰ τὴν τελετὴ μικρὰ παιδιὰ ἔτρεχαν νὰ πᾶνε στοὺς γονεῖς τοῦ παιδιοῦ (ποὺ δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ πᾶνε στὴν ἐκκλησία) τὸ «μιζντὲ» τὸ νέο ὄνομά του. Ὁ νουνὸς ἔπαιρνε μετὰ τὴ βάπτισι τὸ παιδὶ στὴν ἀγκαλιὰ καὶ τὸ πήγαινε στὸ σπίτι. Στὴν σκάλα τοῦ σπιτιοῦ τοῦ παιδιοῦ πατοῦσε ἕνα σίδερο φτυάρι ποὺ τὄβαζαν ἐκεῖ γιὰ νὰ εἶναι σιδερένιο τὸ παιδί. Ὕστερα πήγαιναν παπᾶς καὶ ψαλτάδες καὶ νεωκόρος στὸ σπίτι καὶ ἀφοῦ τοὺς ἔκαμναν τραπέζι τοὺς δώριζαν μαντήλι κι' ἔφευγαν.

Τὸ ἑτοιμοθάνατο ἀβάπτιστο παιδὶ ἔπαιρνε ἢ ὁ νουνὸς ἢ ἡ μαμὴ καὶ ἔκαμναν στὸ κορμί του τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, μπροστὰ στὸ εἰκόνισμα δίνοντας συγχρόνως καὶ τὸ ὄνομα.

Τὸ παιδὶ μετὰ τὴ συμπλήρωσι ἔτους.

Ταχτάρισμα: «Μικρὸ παιδὶ δὲν εἶχαμι τὸν πούρτσιο χόρευά με».
Ὅταν τὸ παιδὶ ἀργοῦσε νὰ περπατήση τοῦ ἔκαμναν «περπατούνα». Ἕνα

κάθισμα σὰν περιφέρεια κύκλου, τὄβαζαν μέσα σ' αὐτὸ κι' αὐτὸ πιάνονταν καὶ ἰσορροποῦσε.

Στὰ παλαιὰ σχολεῖα δίδασκαν ἄνθρωποι ποὺ γνώριζαν γραφή, ἀνάγνωσι καὶ ἀρίθμησι. Πληρώνονταν ἀπ' τὸ χωριό. Σπίτια ἀντὶ γιὰ σχολεῖο πολλάκις.

Τιμωρίες : Νηστεῖες, γονάτιζαν οἱ μαθηταὶ στὰ καλαμπόκια ἢ φασόλια, δέρνονταν μὲ βέργα ἀπὸ κυδωνιᾶς κλωνάρια.

Γάμος.

Οἱ ἐλεύθεροι δὲν γνωρίζονταν μεταξύ τους. Τὸ ἀντίθετο δημιουργοῦσε σχόλια δυσμενέστατα καὶ πολλάκις τέτοια γεγονότα ἀποτελοῦσαν θέματα γιὰ κουτσομπολιὰ καὶ γιὰ τραγούδια ποὺ οἱ γυναῖκες τραγουδώντας τὰ χόρευαν στὴν πλατεῖα (γιὰ νὰ φρονηματίσουν τὶς ἄλλες ἐλεύθερες). Τὴν ἐκλογὴ ἔκαμναν οἱ συμπεθέροι. Αὐτοὶ κανόνιζαν τὰ τοῦ προξενιοῦ. Οἱ δυὸ νέοι παντρεύονταν πολὺ μικροὶ (16 χρονῶν περίπου).

Π ρ ο ξ ε ν ε ι ά : Πήγαινε προξενητὴς τοῦ γαμβροῦ στὴ νύφη, κι' αὐτὸς συνεννοεῖτο μὲ τοὺς γονεῖς τῆς νύφης δίχως αὐτὴ νὰ ρωτηθῇ.

Ὅταν ταίριαζε τὸ προξενειό, ὁ πατέρας τοῦ παιδιοῦ ἔπαιρνε μιὰ πετσέτα (σημάδι), μέσα σ' αὐτὸ ἔβαζε λίγο ἀπ' ὅλους τοὺς καρποὺς βασιλικό, φλωρὶ καὶ μιὰ δαγκωματιὰ ψωμὶ ἀπ' τοῦ γαμβροῦ τὸ στόμα. Τὸ ἴδιο ἔκαμνε καὶ ὁ πατέρας τῆς νύφης καὶ συναντιοῦνταν στὸ σπίτι τῆς νύφης. Γονάτιζαν οἱ δυὸ συμπεθέροι καὶ προσκυνοῦσαν ἀλλήλους τρεῖς φορές, ἄλλαζαν τὰ μαντήλια (σημάδια) καὶ ὕστερα ἀπὸ μιὰ ἑβδομάδα ἡ νύφη δεχόταν τὸ γαμβρὸ κι' ὅλο τὸ σόϊ τοῦ γαμβροῦ. Κι' ἐνῶ ἡ νύφη φιλοῦσε χέρια, αὐτοὶ τῆς δώριζαν. Ὕστερα τοὺς ἔκαμνε τραπέζι καὶ ὅλοι ἔφευγαν πλὴν τοῦ γαμβροῦ.

Ἔθιμα πρὸ τῆς τελετῆς.

Οἱ περισσότεροι γάμοι γινόνταν τὸν Ὀκτώβριο καὶ Μάϊο.

Π ρ ο σ κ λ ή σ ε ι ς : Ὁ γαμβρὸς ἀπὸ τὴν Πέμπτη ἔκαμνε κουλούρα. Τὴν πήγαιναν στὸ νουνὸ γιὰ νὰ τοῦ εἰποῦν πῶς τὴν Κυριακὴ θὰ γίνη ὁ γάμος. Ἐκεῖ τὴν ἔκοβαν καὶ τὴν μοίραζαν στοὺς συγγενεῖς. Οἱ νέες τοῦ χωριοῦ ζύμωναν ἄλλες κουλοῦρες, τὶς ἔκοβαν κομμάτια καὶ καθὼς τὶς μοίραζαν οἱ κοπέλλες σ' ὅλο τὸ χωριὸ καλοῦσαν ὅλους στὸ γάμο. Ὕστερα ἄρχιζαν ἀμέσως τὸ χορό, ποὺ συνεχίζονταν ἕως τὴν Κυριακή. Τὸ Σάββατο βράδυ ὁ γαμβρὸς μὲ τοὺς συγγενεῖς καὶ μὲ ὄργανα πήγαινε στῆς νύφης κρατώντας ἕνα πιάτο ποὺ εἶχε κίτρινη μπογιὰ (γίκνα). Τὸ ἔπαιρνε ἡ νύφη καὶ κρατώντας το χόρευε. Μετὰ τρεῖς γύρους τὸ ἔδινε στὶς κοπέλλες καὶ αὐτὲς ἔρριχναν χρήματα μέσα στὴ «γίκνα». Καὶ ἀφοῦ χόρευαν ἔβαφε ἡ νύφη τὰ χέρια ὡς τὸν αγκώνα ἀπ' τὸ

κίτρινο χρῶμα τῆς «γίκνας» κι' ἔπρεπε αὐτὸ τὸ χρῶμα νὰ τὸ διατηρήση 40 ἡμέρες. Ὅταν χόρευαν τὴ «γίκνα» ἄλλες κοπέλλες δίπλωναν τὴν προῖκα τῆς νύφης καὶ ἄλλες τὴν τραγουδοῦσαν καὶ τἔριχναν βασιλικά.

Τ ρ α γ ο ύ δ ι.

Στρῶσε μάνα μ' τὰ στρώματα νὰ πέσουμε ἀντάμα
κι ἀκόμ' ἀπόψε εἶμ' ἐδῶ καὶ αὔριο θὰ φύγω.
Θὰ πάω γὼ μάνα μου ποὺ πᾶν τὰ χελιδόνια
τὰ χελιδόνια θὰ γυρνοῦν κι' 'γὼ ἀκόμ' θὰ πάω.

Τὴν Πέμπτη ὁ νουνὸς ἔκαμνε τὸ φλάμπουρο (μπαϊράκι). Ἔπαιρνε ἕνα μεγάλο καλάμι καὶ ἔβαζεν ἐπάνω ἕνα μῆλο τυλιγμένο μὲ χρυσόχαρτο (βαράκι). Τὰ κορίτσια περνοῦσαν σὲ μιὰ κλωστὴ πατλάκες (καλαμπόκια ψημένα), σταφίδες καὶ ζουμπλάκια καὶ τὰ ἔβαζαν γύρω ἀπὸ τὸ μῆλο. Ἐπίσης ἔβαζαν καὶ δυὸ μαντήλια κεντημένα.

Τὴν Κυριακὴ τὸ πρωῒ μαζεύονταν ὅλοι οἱ συγγενεῖς τοῦ γαμβροῦ καὶ οἱ φίλοι του στὸ σπίτι του. Τοὺς ἔκανε τραπέζι. Καὶ ἔπειτα μὲ τὰ ὄργανα καὶ κρατώντας στὰ χέρια μπουκάλια μὲ οὖζο καὶ πιάτα μὲ μεζέδες, χορεύοντας πήγαιναν στὸν νουνό. Ὁ νουνὸς στεκόταν στὴν πόρτα μὲ ἕνα μπουκάλι οὖζο καὶ τοὺς κερνοῦσε ὅλους. Σὲ ἕνα παλληκάρι ἔδινε τὸ φλάμπουρο καὶ ἕνα ἄνθος καμωμένο μὲ παράδες. Ἐπίσης ἔδινε ἕνα ἄνθος στὸ γαμβρό. Κρατοῦσε καὶ ὁ ἴδιος ἄνθος.

Ξεκινοῦσαν καὶ πάλι καὶ πήγαιναν στὸ σπίτι τοῦ γαμβροῦ κι' ἔστρωναν τραπέζι στὸν νουνό. Μαζὶ μὲ τὸν νουνὸ πήγαιναν πάλι στὸ σπίτι τῆς νύφης χορεύοντας. Τὸ Σάββατο βράδυ, ἡ πεθερὰ ἔστελνε στὴ νύφη ἕνα ζευγάρι παπούτσια καὶ ἕνα ζευγάρι κάλτσες. Ἕναν καθρέφτη καὶ ἕνα κουτὶ μὲ ἀμύγδαλα, καρύδια, χτένια καὶ σαπούνι. Ἐπίσης στὴ μητέρα τῆς νύφης καὶ στὸν ἀδελφό της στέλνει παπούτσια.

Ὅταν φθάσουν στὸ σπίτι τῆς νύφης μιὰ κοπέλλα στέκεται στὰ προικιὰ καὶ ζητάει χρήματα γιὰ νὰ τοὺς δώση τὰ δῶρα καὶ ἄλλα χρήματα γιὰ τὰ προικιά. Ὁ νουνὸς δίνει τὰ χρήματα καὶ παίρνουν τὰ προικιὰ μὲ τὰ χέρια καὶ χορεύοντας μὲ τὰ ὄργανα τὰ πηγαίνουν στὸ σπίτι τοῦ γαμβροῦ. Ἐκεῖ εἶχαν δεμένα σχοινιὰ στὴν αὐλὴ καὶ ἅπλωναν ὅλα τὰ προικιὰ καὶ τὰ δῶρα γιὰ νὰ τὰ βλέπουν οἱ χωρικοί.

Οἱ ὑπόλοιποι συγγενεῖς ἔτρωγαν στὴ νύφη, καὶ ἔπειτα ἡ νύφη θὰ ἔπρεπε νὰ χαιρετήση τοὺς δικούς της καὶ νὰ φύγη γιὰ τὴν ἐκκλησία ὅπου θὰ γινόταν ἡ στέψι.

Έδινε στούς γονεΐς της άπό ένα μαντήλι καί τούς χαιρετοΰσε δεξιά καί άριστερά άπό τό κεφάλι τους καί οί άλλοι τραγουδοΰσαν:

«Δέν σ' έλεγια μαύρ' μάνημ' τούν ξένου μήν τούν θέλης
καί μήν τούν συμμαζώνης. Ξένους γυρεύει τή κόρη κι' ή
κόρησ' γυρεύει τούν ξένου. Σοί γέλασαν μαύρ' μάνημ'
σέ πήραν τοΰ κουρτσάκισ' γιά μιά ζυγιά παπούτσια
γιά ένα δαχτυλίδι».

«Καί σεΐς καλές συντέκνοις κοντοκαρτερέσετε νά χαιρετήσ'
ή νύφη τί μάνατσ' τοΰ μπαμπά της, τ' άδέρφιατσ' τά ξαδέρφιατσ'
Έβγα - έβγα μουρ' μάνημ' νά δής τούν ήλιου πώς δέρ'
πώς κυματίζει, έτσι δέρ' κι τσ' κάρσ' καρδίτσα
όσου νά ξιχουρίση πουτσ' μάννατσ' τν' άγκαλίτσα.
Άφίνει γειά τή μάννα της τρία γυαλιά φαρμάκι.
Ένα νά πίνη τό πρωΐ καί τ' άλλο τό μεσημέρι».

Όταν έφευγε ή νύφη τής τραγουδοΰσαν:

«Σήμερα μαΰρος ούρανός σήμερα μαύρη μέρα
σήμερα ξεχωρίζονται μάννα κι' ή θυγατέρα.
Σήμερα στεφανώνεται άητός καί περιστέρα.
Χωρίζ' ή μάννα άπ' τό παιδί καί τό παιδί πουτ' μάννα.
Τό τρίτο τό φαρμακερό όταν δειπνοΰν ό κόσμος.
Δειπνοΰν οί μάννες μέ παιδιά κι έγώ μέ τό φαρμάκι».

Έπειτα βγαίνει στήν πόρτα, γυρίζει τό κεφάλι της πρός τά μέσα καί προσκυνοΰσε τρεΐς φορές καί ή μάννα της έπαιρνε ένα κόσκινο μέ τό βαμβακόσπορο καί καραμέλλες καί πετοΰσε στή νύφη. Τελευταΐα κυλοΰσε καί τό κόσκινο.

Ή νύφη έπαιρνε μαζί της τή ρόκα της, τό τσαπί καί τό δρεπάνι της. Τρεΐς κοπέλλες τής έδιναν άπό τρεΐς μπουκιές ψωμί καί ώς τό βράδυ δέν έτρωγε τίποτε.

Ένδυμασία τοΰ γαμβροΰ.

Τήν Κυριακή τό πρωΐ μαζεύονταν τά παλληκάρια στό σπίτι τοΰ γαμβροΰ καί καλοΰσαν τόν κουρέα γιά νά ξυρίση τόν γαμβρό. Ένώ τόν ξύριζαν, οί γυναΐκες τραγουδοΰσαν:

«Μπεπιμέριμ' τὰ ξουράφια σου καλὰ νὰ τ' ἀκονίσης
νὰ μὴν ματώσης τὸν γαμπρὸ νὰ μὴν καὶ τὸν πληγώσης.
Τὸν ἔχει μάννα τ' μοναχὸ μικρὸν καὶ κανακάρη
πέντε καλὲς τὸν ἀγαποῦν καὶ τρεῖς καλὲς κοπέλλες
καὶ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη λέγονταν κι' οὖλες κρυφὰ ρωτιοῦνταν.
Ἄντε καὶ ἂς τὸν πάρουμε ἀπὸ τὶ μᾶς καμμία».

Μετὰ τοῦ φοροῦσαν τὸ πουκάμισο ἄσπρο ποὺ ἦταν κεντημένο στὸ γιακᾶ καὶ οἱ μανικέτες κεντημένες καὶ βράκα γαλάζια.

Στὸ λαιμὸ φοροῦσε ἕνα κόκκινο μαντήλι. Καὶ τὸ ἄνθος τοῦ νουνοῦ. Φοροῦσε κι ἕνα γιλέκο κεντημένο μὲ μαῦρα γαϊτάνια (σειρίτια). Στὰ πόδια φοροῦσε μάλλινες χρωματιστὲς κάλτσες, καὶ παπούτσια (τουλοῦμπες). Στὸ κεφάλι φοροῦσε ἕνα κόκκινο ὕφασμα μὲ κεντημένα ἐπάνω φίδια.

Ἐνδυμασία τῆς νύφης.

Τὴν νύφη τὴν στόλιζε ἡ νουνά. Φοροῦσε κόκκινο πουκάμισο κεντημένο στὸν ποδόγυρο καὶ στὰ μανίκια, μὲ διάφορα χρώματα. Ἕνα φόρεμα κόκκινο μὲ ἄσπρες ρίγες χωρὶς μανίκια, στὸ στῆθος εἶχε δύο ἀνοίγματα κεντημένα γύρω - γύρω καὶ κάτω ἀπὸ τὶς μασχάλες ἕνα κομμάτι διαφορετικὸ κόκκινο ὕφασμα. Κάτω στὸν ποδόγυρο εἶχε κίτρινο γαϊτάνι. Ἕνα ζουνάρι ἀσημένιο στὴ μέση ποὺ ἡ νύφη τὸ κρατοῦσε μὲ τὰ χέρια της. Ποδιὰ διαφορετικοῦ χρώματος κεντημένη. Κάλτσες μάλλινες χρωματιστὲς καὶ παπούτσια δερμάτινα. Χτενιζόταν μὲ δυὸ πλεξίδες καὶ ἔβαζαν μπροστὰ λίγο γλυκὸ γιὰ νὰ μὴν πεποῦνε καὶ κοντὰ στὰ αὐτιὰ ἔκοβαν ἀπὸ λίγα μαλλιὰ καὶ τὰ γύριζαν πρὸς τὰ ἐμπρός. Στὶς πλεξίδες ἔβαζαν κορδέλλες καὶ κανουρίδες,* καμωμένες μὲ χάνδρες καὶ βασκαντοῦρες καὶ τέλια ἄσπρα. Ἐπίσης τέλια φοροῦσαν καὶ στὸ κεφάλι καὶ λουλούδια καμωμένα ἀπὸ χαρτιὰ χρωματιστὰ καὶ ἐπάνω ἔβαζαν ἕνα κόκκινο τούλι ποὺ σκέπαζε καὶ τὸ πρόσωπο.

Ἡ τελετὴ τοῦ γάμου.

Πηγαίνοντας στὴν ἐκκλησία τὴν νύφη τὴν ἔπιανε ἀπὸ τὸ χέρι ἡ νουνά. Καὶ πίσω ἀπὸ τὴν νύφη στεκόταν μιὰ γυναίκα καὶ πρόσεχε νὰ μὴ πάρουν ἐπάνω ἀπὸ τὴ νύφη τέλια καὶ τῆς κάνουν μάγια. Ἐπίσης καὶ πίσω ἀπὸ τὸν γαμβρὸ στεκόταν ἕνας ἄνδρας.

Χορεύοντας ἔφταναν στὴν ἐκκλησία. Κατὰ τὴν ὥρα τῆς στέψεως ἡ νύφη κρατοῦσε μιὰ λαμπάδα. Οἶνο πίνουν, ὁ γαμβρός, ἡ νύφη, ὁ νουνός.

Κατὰ τὸν χορὸ τοῦ Ἠσαΐα ρένουν τοὺς νεονύμφους μὲ βαμβακόσπορο, ρύζι καὶ καραμέλλες. Ὅταν τελειώση ἡ τελετὴ γιὰ νὰ τοὺς κάνουν (ἄξιος) τοὺς

σηκώνουν επάνω τὸν γαμβρό, τὴ νύφη, τὸν νουνό, τὴν νουνὰ καὶ τοὺς λένε νὰ τοὺς τάξουν, δηλαδὴ νὰ τοὺς κεράσουν πιοτό. Ἀφοῦ τελείωνε ἡ τελετή, περνοῦσαν ὅλοι καὶ φιλοῦσαν τὰ στέφανα καὶ ἔδιναν εὐχὲς (νὰ ζήσετε). Οἱ κοπέλλες ἔκλεβαν ἀπὸ τὴ νύφη τέλια καὶ ἔβαζαν στὸ μαξιλάρι τους. Τὸ βράδυ ὅποιον ἔβλεπαν στὸ ὄνειρό τους, ἐκεῖνον θὰ παντρεύονταν. Σὲ ὅλο τὸν δρόμο ἡ νύφη κυττοῦσε πρὸς τὰ κάτω καὶ προσκυνοῦσε.

Βγαίνοντας ἀπὸ τὴν ἐκκλησία τοὺς συνώδευε καὶ ὁ ἱερέας, ἕως ὅτου νὰ τοὺς συναντήση ἡ ὁμάδα τῶν ὀργάνων μὲ τὸ φλάμπουρο.

Στὸ δρόμο γιὰ νὰ σταματοῦν καὶ νὰ χορεύουν μερικὲς γυναῖκες ἔπεφταν μπροστὰ στοὺς νεονύμφους λέγοντας πὼς εἶχαν πατήσει ἀγκάθι, καὶ ἀφοῦ τοὺς ἔδιναν κρασὶ σηκώνονταν πάλι. Τοὺς νεονύμφους ἀκολουθοῦσαν ὅλοι οἱ συγγενεῖς ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς γονεῖς τῆς νύφης.

Σ' αὐτοὺς πήγαιναν στὸ σπίτι τους οἱ συγγενεῖς του μὲ μπογάτσια καὶ φαγητά, στὴν παρηγοριὰ καὶ ἔτρωγαν ὅλοι μαζί.

Ὅταν ἔφταναν στὴν αὐλή, ἡ πεθερὰ ἔβγαινε μὲ τὸ κόσκινο ποὺ εἶχε βαμβακόσπορο, ρύζι καὶ καραμέλλες καὶ τοὺς πετοῦσε. Ἀφοῦ τελείωναν κυλοῦσε τὸ κόσκινο τρεῖς φορὲς μπροστὰ στὸ ζευγάρι. Ἔπειτα ἄρχιζαν νὰ χορεύουν ὁ πεθερὸς καὶ ἡ πεθερὰ ὥς ποὺ νὰ φτάσουν στὴν πόρτα. Τότε ἡ νύφη ἔπαιρνε ἕνα μπρίκι ποὺ εἶχε φέρει ἀπὸ τὴ μάννα της γεμᾶτο νερὸ καὶ μιὰ πετσέτα καὶ ἔρριχνε στὸν πεθερὸ καὶ στοὺς μεγάλους συγγενεῖς νερὸ καὶ αὐτοὶ τῆς πετοῦσαν κάτω χρήματα, γιὰ νὰ σκύψη νὰ τὰ μαζέψη ἡ νύφη.

Ὕστερα ἄρχιζαν νὰ τραγουδοῦν:

«Ἔβγα, ἔβγα μάνναμ' νὰ δῆς τοῦ γιόσ' τί φέρει
μιὰ πέρδικα γραμμένη στὰ κόκκινα ντυμένη
στὰ ἄσπρα στολισμένη.
Νὰ σὲ βγάλ' ἀπ' τὴ γωνίτσα νά σὲ βγάλ' ποὺ τὰ δαυλίτσια*
νὰ σὲ ρίξη στὴ γωνίτσα».

Ὕστερα ἔδιναν στὴ νύφη λίγο λῖπος καὶ ἔκανε τέσσαρες σταυρούς, ἐνῷ πατοῦσε ἐπάνω σ' ἕνα ὑνί, καὶ ἕνα φτυάρι γιὰ νὰ εἶναι σιδερένια. Ἡ νουνὰ τὴν πήγαινε κάτω ἀπὸ τὴν κανδήλα ποὺ ἔκαιγε.

Μετὰ ἔπαιρναν ἕνα μικρὸ ἀγοράκι καὶ τὸ ἔβαζαν στὸ γαμβρό. Ἐκεῖνος τὸ τσιμποῦσε καὶ αὐτὸ ἔκλαιγε. Μετὰ τὸ ἔδιναν στὴν νύφη γιὰ νὰ τὸ ἡσυχάση. Τὸ ἔπαιρνε ὁ καθένας ἀπὸ τρεῖς φορὲς καὶ μετὰ ἡ νύφη τοῦ δώριζε ἕνα μανδήλι. Ἔστρωναν τραπέζι τὴν νουνὰ καὶ μετὰ ἔβγαιναν νὰ χορέψουν. Τοὺς ἔβαζαν μπληγούρι μὲ φασόλια καὶ τουρσὶ μὲ φασόλια. Ἔτρωγαν ὅλοι μαζὶ ἀλλὰ

μὲ τὰ δάχτυλα· μόνον ὁ νουνὸς εἶχε πηρούνι, κι' ἔτρωγε ἰδιαίτερο φαγητὸ μπληγούρι μὲ κρέας.

Ἀφοῦ ἔτρωγαν ἔβγαιναν ἔξω καὶ ἔπαιρνε ὁ νουνὸς τὸ χορό. Ἀκολουθοῦσε ἡ νουνά, ἡ νύφη, ὁ γαμπρός, ἡ πεθερὰ μὲ τὸν πεθερὸ καὶ μετὰ ὅλοι οἱ συγγενεῖς. Ὁ νουνὸς γύριζε τρεῖς φορὲς κρατώντας στὸ χέρι του ἕνα μπουκάλι κρασὶ καὶ τραγουδοῦσαν.

«Τὴ νύφη ποὺ θὰ πάρουμε γκὲλ* ματούδι μου
εἶναι παραπονιάρα ἀλήθεια σᾶς τὸ λέγω.
Νύφη ἀντὰ* τὴν φωνάζουμι κι' κεὶν' ὄρσι θὰ λέγη.
Νύφη ἀντὰ τὴ φωνάζουμι κι' κεὶν' σκασμὸς θὰ λέγη».

Συνεχίζεται ὁ χορὸς μὲ τὴν νουνὰ καὶ ἡ νύφη δωρίζει στὸν νουνὸ καὶ στὴν νουνὰ χρήματα καὶ τοὺς φιλάει τὰ χέρια καὶ τὰ χρήματα τὰ δίνουν στὰ ὄργανα.

Δωρίζει τὸν νουνὸ πουκάμισο καὶ τὴν νουνὰ μανδήλα, τὸν πεθερὸ πουκάμισο, τὴν πεθερὰ μανδήλα, καὶ ὅλους τοὺς συγγενεῖς μανδῆλες. Μὲ τὴν σειρὰ παίρνουν τὸ χορό, ἡ νύφη, ὁ γαμβρός, ἡ πεθερά, ὁ πεθερὸς καὶ τραγουδοῦν:

«Αὐτὰ τὰ μαῦρα ποὺ φορεῖς Ἑλένημ' ἀμὰν
ἐγὼ θὰ σοῦ τὰ βγάλω, θὰ σοῦ φορέσω κόκκινα
καὶ πάλι θὰ σὲ πάρω.
Αὐτὰ τὰ μαῦρα ποὺ φορεῖς δὲν τὰ φορεῖς γιὰ λύπη
μόν' τὰ φορεῖς γιὰ ὀμορφιὰ Ἑλένη μου, Ἑλένη.
Σ' αὐτὸν τὸ ἄσπρον τὸν λαιμάσ' Ἑλένημ' ἀμὰν δὲν πρέπουν
μαῦρα χάνδρα Ἑλένη μου, πρέπουν ἀσημογκέρτανα*
μὲ ἀσημένιες ἀλυσίδες.
Σ' αὐτὰ τὰ χέρια τὰ παχειὰ δὲν πρέπουν μαῦρες γκρίμνιες*
μόν' πρέπουν ἀσημένιες γκρίμνιες. Ἄχ Ἑλένη μου Ἑλένη
σὺ μὲ τρέλλανες καϋμένη».

Ὅταν βράδυαζε μαζευόταν ὅλοι συγγενεῖς καὶ ξένοι καὶ ἔστρωναν τραπέζια, καὶ πήγαιναν ψωμί, φαγητό, ὁ δὲ γαμβρὸς ἔβαζε τὸ πιοτὸ κι' ἔτρωγαν ὅλοι μαζί. Μετὰ τὸ φαγητὸ ἡ νύφη δώριζε τοὺς συγγενεῖς μαντήλια. Μαζί τους πήγαινε κι' ἕνας ἄνδρας καὶ στὸν καθένα ποὺ πήγαιναν νὰ τοῦ δωρίσουν ὁ ἄνδρας φώναζε δυνατά. «Ἠχουχού». Καὶ μετὰ τοῦ ἔβαζαν τὸ δῶρο καὶ αὐτὸς δώριζε τὴν νύφη χρήματα. Τὰ ἔβαζαν μὲ τὶς καρφίτσες στὸ στῆθος, τῆς νύφης. Πάλι συνέχιζαν τὸ χορὸ μὲ τραγούδια:

Τ ρ α γ ο ύ δ ι α.

Μὴ πατᾶτε καὶ βαρνᾶτε καὶ ξυπνᾶτε τὸν καλό μου
τὸν καλὸ τὸν ἀγαπητικό μου.
Ἔχω χρόνια δὲν τὸν εἶδα καὶ βδομάδες παραπάνω
ψὲς τὸν εἶδα στὸ πηγάδι ποὺ ἔβγαζε κρύο νεράκι.

Ἄγουρος ποὺ τὴ φραγκιὰ κόρη ἀπ' τὴν Ἀνατολὴ
ἦλθαν κι' ἀνταμώθηκαν στοὺν ἀπλῆ τοὺν πόταμου .
Κόρη τοὺν παρακαλεῖ, πέρασε μένα ἀγόρι πέρα ἀπ' τοὺν ποταμό,
πέρασε μένα ἀγόρι μου νὰ πάρ' ποῦ γκιουρντάνι μου.
Δὲν τοὺν θέλουν κόρη μου δὲν τοῦ καταδέχουμι.
Πέρασιμ' πέρα ἀγόρι μου νὰ πάρ' τὰ βραχιόλια μου.
Δὲν τὰ θέλου κόρη μου δὲν τὰ καταδέχουμι.
Πέρασιμ' πέρα ἀγόρι μου θὰ σοῦ δώσω φίλημα.
Θὰ σοῦ δώσω φίλημα, φίλημα κι ἀγκάλιασμα.
Σὰν ἀητὸς τὴν ἅρπαξε πέρα τὴν ἐπέρασε.
Δώσημ' κόρημ' τὸ φιλὶ ποὺ μούταξες.
Στάσου, στάσου ἀγόρι μου νὰ φανοῦν τὰ σπίτια μας
κι τὰ κεραμύδια μας.
Φάνηκαν τὰ σπίτια τους κι τὰ κεραμύδια τους.
Ἔβγα - ἔβγα μάννα μου γάϊδαρο ποὺ γέλασα
μ' ἕνα πιάτου πίτυρα δύο καλάθια κότσαλα.
Καὶ τὸν μακροσχοινίζει* σ' ἕνα παλιουχώραφου
ἔχει ἀγράδα σὰν πουλὸ νὰ κουνάη τὰ δόντια του
σὰν τοῦ παλιουγάϊδαρου».

«Δῶ τσουμπάνης κεῖ τσουμπάνης πάει στὰ κορίτσια
κούρντισει ἕνα τσιαντίρι βάν' τὴ γκίγκα* του λαμπάδα.
Τὴν καρδάρα του καντήλα κάν' μινάνες σὰν γκιζάνι*
καὶ σταυρὸ σὰν κατσιβέλα».

«Τούτη νύχτα, γ' ἄλλη νύχτα ἔκαμα τὴ γῆς κρεββάτι
καὶ τὴν πέτρα μαξιλάρι.
Σκίσε ἀγόριμ' τοῦ νεράπζ' γιὰ νὰ δῆς τὴν κόρη μέσα
πῶς ἀνθίζ' πῶς λουλουδιάζει πῶς κιτρινομαραγκιάζει.
Σὰν τὸ θέρο τὰ κορίτσια, σὰν τὸ Μάη τὰ παλληκάρια».

Στὸ σπαῦλο εἶχαν ἕνα κρεββάτι μὲ σανίδια καὶ ἀφοῦ περνοῦσε ἡ ὥρα πήγαιναν τοὺς νεονύμφους πιάνοντας ἀπὸ τὸ χέρι οἱ συγγενεῖς νὰ κοιμηθοῦν, καὶ ἐκεῖ κοιμῶνταν ἕως ὅτου ἀποκτοῦσαν παιδί.

Ἀντὶ γιὰ σινδόνι ἔβαζαν ἕνα παλιὸ ἄσπρο πουκάμισο. Ὕστερα ἀπὸ λίγη ὥρα ἡ πεθερὰ πήγαινε μὲ ἕνα κόσκινο καὶ ἔπαιρνε τὸ πουκάμισο, γιὰ νὰ δείξῃ σὲ ὅλους τὴν παρθενιὰ τῆς νύφης. Πήγαιναν πρῶτα στὴ νουνὰ καὶ μετὰ σὲ ὅλες τὶς γυναῖκες καὶ ἔριχναν μέσα χρήματα.

Ὁ πεθερὸς ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμό του ἔσφαζε ἕνα ἀρνί. Ἂν ὅμως συνέβαινε τὸ ἀντίθετο τότε ἦταν ὅλοι στενοχωρημένοι καὶ δὲν μιλοῦσαν. Μετά, τὸ κόσκινο τὸ χόρευαν καὶ στὸ τέλος ἔφευγαν ὅλοι μὲ ὄργανα καὶ πήγαιναν στὸ νουνὸ ποὺ τοὺς ἔβαζε καὶ ἔτρωγαν γλυκὸ ρύζι.

Τὴ Δευτέρα τὸ πρωΐ.

Τὴ Δευτέρα τὸ πρωῒ σηκώνονταν οἱ νεόνυμφοι πολὺ πρωῒ γιὰ νὰ ρίξῃ ἡ νύφη νερὸ στὸν πεθερὸ καὶ στὴν πεθερὰ νὰ πλυθοῦν.

Ἡ νύφη τὸ πρωῒ ἔτρωγε ρυζόγαλο. Στὴ μητέρα τῆς νύφης ἔστελναν ἕνα πιάτο γλυκὸ καὶ οὖζο, καὶ τὴν καλοῦσαν νὰ πάῃ στὸ σπίτι τοῦ γαμβροῦ. Συγκεντρώνονταν πάλι ὅλοι οἱ συγγενεῖς καὶ χόρευαν. Κατὰ τὶς 10 τὸ πρωῒ ὅλοι μαζὶ χορεύοντας πήγαιναν στὸ πηγάδι μαζὶ μὲ τὴν νύφη καὶ χόρευαν γύρω ἀπὸ τὸ πηγάδι. Ὅσα μικρὰ παιδιὰ πήγαιναν στὸ σπίτι τῆς νύφης αὐτὴ τοὺς ἔδινε καραμέλλες ἀπὸ τὸ κουτὶ ποὺ τῆς ἔστειλε ἡ πεθερά. Ὁ χορὸς συνεχιζόταν ὡς τὸ βράδυ καὶ μετὰ ἔφευγαν.

Τὴν Τετάρτη τὸ πρωῒ οἱ νεόνυμφοι πήγαιναν στὸ σπίτι τῆς μητέρας τῆς νύφης. Ἡ μητέρα της εἶχε ἕτοιμο νερό, λουζόταν ἡ νύφη καὶ τοὺς ἔδινε νὰ φᾶνε. Τὴν ἴδια ἡμέρα τὸ ἀπόγευμα πήγαινε ἡ νύφη μὲ τὴν λαΐνα της στὸ πηγάδι, καθόταν ἐκεῖ ἕως ἀργὰ καὶ ὅποιος πήγαινε ἐκεῖ τοῦ γέμιζε τὶς λαΐνες του καὶ ἐκεῖνοι τὴν κερνοῦσαν χρήματα, φροῦτα, ἢ στολίδια.

Τρεῖς ἡμέρες οἱ νεόνυμφοι ἔμεναν στὸ σπίτι. Τὴν Τετάρτη τὸ βράδυ ἕνας συγγενὴς τοῦ γαμβροῦ καλοῦσε τοὺς νεονύμφους καὶ τοὺς ἔκανε τραπέζι. Τοὺς δώριζε χρήματα καὶ τοὺς κρατοῦσε καὶ κοιμῶνταν ἐκεῖ.

Ἂν μέσα στὶς 40 ἡμέρες ἡ νύφη συναντοῦσε ἄλλη νύφη ἄλλαζαν τὰ δαχτυλίδια τους καὶ ὕστερα ἀπὸ λίγες ἡμέρες πάλι ἔπαιρναν τὰ δικά τους. Σὲ κηδεία δὲν πήγαιναν ἐπὶ 40 ἡμέρες.

Ὅταν συμπληρώνονταν 40 ἡμέρες πήγαιναν στὴν ἐκκλησία καὶ ἡ νύφη πήγαινε ἕνα πουκάμισο στὴν Παναγιά.

Τελευτή (πεθαμός).

Πιστεύεται ὅτι ἔρχεται τὸ τέλος καὶ εἶναι θέλημα Θεοῦ. Ὅταν ἔχουν ἕνα ἀσθενῆ καὶ εἶναι βαρειὰ ἄρρωστος καὶ ἀκουστῆ οὐρλιαχτὸ σκυλιοῦ ἢ φωνὴ κουκουβάγιας ἢ λαλήση κόττα λένε ὅτι ὁ ἀσθενὴς θὰ πεθάνη.

Τὰ πρὸ τῆς τελευτῆς.

Ἂν ὁ ἑτοιμοθάνατος τὸ ζητήση θὰ ἔλθη ὁ ἱερέας νὰ κοινωνήση τὸν ἀσθενῆ. Πολλοὶ ζητοῦν συγχώρεσι ἀπὸ ὅλους τοὺς συγγενεῖς καὶ γνωστούς, ἄλλοι πάλι δὲν θέλουν κανένα. Γιὰ τὸν ἑτοιμοθάνατο λένε ὅτι ἀγγελοδέρνεται. Ἔχουν ἀναμμένο τὸ καντήλι καὶ γυρίζουν τὸν ἄρρωστο στὸ δεξιὸ πλευρό. Ἂν ὁ ἀσθενὴς δὲν ξεψυχάη, λένε ὅτι ἔχει κάνει κακὸ σὲ ἄλλους ἢ τὸν ἔχουν καταραστῆ οἱ γονεῖς του.

Ἂν ἕως ὅτου ξεψυχήση ἔχη τὰ μάτια του ἀνοιχτὰ κάποιον περιμένει.

Ἂν ὁ ἀσθενὴς βλέπη στὸν ὕπνο του συγγενεῖς του νεκρούς, γρήγορα θὰ ἐπέλθη ὁ θάνατος.

Ἔθιμα μετὰ τὴν τελευτήν.

Ὅταν ὁ ἀσθενὴς ξεψυχήση τότε οἱ παρευρισκόμενοι κάνουν τὸν σταυρό τους καὶ λέγουν ὅτι ξαπόστασε, μᾶς ἄφησε χρόνους.

Ἕνας ἀπὸ τοὺς οἰκείους θὰ κτυπήση τὴν καμπάνα γιὰ νὰ εἰδοποιηθοῦν ὅλοι στὸ χωριὸ γιὰ τὸ θάνατό του.

Θὰ τοῦ κλείσουν τὰ μάτια καὶ θὰ τοῦ δέσουν ἕνα μαντήλι περασμένο κάτω ἀπὸ τὸ σαγόνι καὶ δεμένο ἐπάνω στὸ κεφάλι. Θὰ πλύνουν τὸ σῶμα του μὲ κρασὶ καὶ ἂν ἔχη καμμιὰ πληγὴ θὰ τὴν κάψουν μὲ λάδι. Τοῦ φοροῦν καθαρὰ ροῦχα. Γιὰ σάβανο βάζουν ἕνα κομμάτι ὕφασμα ὑφαντό, ἄσπρο ἢ ριγὲ ἀπὸ ἐπάνω, καὶ ἕνα ἀπὸ κάτω. Τοῦ φοροῦν παπούτσια καινούργια καὶ δένουν τὰ πόδια του μὲ μιὰ κλωστή. Σταυρώνουν τὰ χέρια του ἐπάνω στὸ στῆθος καὶ γιὰ μαξιλάρι βάζουν λουλούδια, σκεπασμένα μὲ ἕνα κομμάτι ὕφασμα.

Γιὰ νὰ μὴν ξαναπατήση ὁ χάρος στὸ ἴδιο σπίτι κτυποῦν ἕνα καρφὶ στὸ πάτωμα. Ὁ νεκρὸς στρώνεται κάτω στὸ πάτωμα καὶ εἶναι ἐστραμμένος πρὸς ἀνατολάς. Στὸ κεφάλι του τοποθετεῖται ἕνα ταψάκι γεμᾶτο ἀλεύρι γιὰ νὰ τοποθετοῦνται τὰ κεριὰ καὶ ἕνα θυμιατῆρι γιὰ θυμίαμα. Μέχρις ὅτου θάψουν τὸν νεκρὸ δὲν σκουπίζουν στὸ σπίτι.

Θρῆνος καὶ μοιρολόγι.

Οἱ συγγενεῖς τοῦ νεκροῦ κάθονται γύρω ἀπὸ αὐτὸν καὶ τὸν μοιρολογοῦν.

Ἄλλοτε πολὺ καὶ ἄλλοτε λίγο ἀνάλογα μὲ τὴν ἡλικία τοῦ θανόντος. Ἀποκαλοῦν τὸν νεκρὸ μὲ τὸ ὄνομά του καὶ ἂν εἶναι νέος τὸν μοιρολογοῦν τραγουδῶντας οἱ συγγενεῖς του:

Μοιρολόγι.

«Ὅσοι μὲ βλέπουν καὶ γελῶ θαρροῦν καχὶρ* δὲν ἔχω
μένα καρδιά μου μαύρισε σὰν τὴν ἐληὰ τὴ μαύρη
σὰν τὸ ταψὶ τ' ἀγάνωτο τὸ χαλκωμένο.
Τί νὰ τὴν κάνου τὴν καρδιάμ' τὴν παραπονεμένη;
ὥρες μὲ βάν' κι γελῶ, ὥρες μὲ βάν' καὶ κλαίω.
Νὰ ξεψυχήσω ψεύτικα νὰ σηκωθῆ ἀλήθεια;
νὰ διῶ ποῖος μοὶ κλαίει καὶ ποιός μὲ λυπιέται;
Μουν' ἡ μάνναμ' ποὺ μὲ γέννησε κι ἡ ἀδελφήμ' τρυγόνα.
Μὴ κλαίει κι' ἡ Καλούδα μου καὶ χύνει μαῦρο δάκρυ;
Καὶ κείν' τὸ δάκρυ π' ἔχυνε νὰ γίνουν μαῦρα φίδια,
νὰ τὴν τρῶνε τὴν καρδιά νὰ τὴν θανατώνουν».

«Ὁ ἥλιος βασιλεύει κι' ἡ μέρα σβύνεται
κι' μένα τὸ πουλί μου σ' ἀλλοῦ σμαζώνητει.*
Στὰ δέντρα στὴς κορφίτσες ἐκεῖ σμαζώνητει
κι' ὀρφανεύεται».

Φύλαξις τοῦ νεκροῦ.

Ὅταν ὁ ἄρρωστος ξεψυχήση τὸ μεσημέρι ἢ τὸ ἀπόγευμα τότε τὸν κρατοῦνε (ξενυχτοῦν) ὅλη τὴν νύχτα καὶ μένουν ὅσοι θέλουν, συγγενεῖς, γειτόνοι καὶ φίλοι. Κατὰ τὴν νύχτα σκεπάζεται τὸ πρόσωπο τοῦ νεκροῦ καὶ ἡ θύρα μένει ἀνοικτή. Τὸ ἔχουν κακὸ νὰ πηδήση ἡ γάτα. Ὅσοι ξενυχτοῦν τὸν νεκρὸ τοὺς δίνουν πετσέτες. Ὅσοι πηγαίνουν στὴ κηδεία ρίχνουν ἐπάνω στὸ νεκρὸ χρήματα, πηγαίνουν λουλούδια, ἀνάβουν κερὶ καὶ ρίχνουν κρασὶ στὸ πάτωμα.

Ταφή.

Φέρετρο δὲν ἐχρησιμοποιεῖτο. Ἐτοποθετεῖτο ὁ νεκρὸς μὲ μιὰ κουβέρτα ἐπάνω στὸ κάρρο καὶ τὸν μετέφεριαν στὸ νεκροταφεῖο.

Ὅσους νεκροὺς τοὺς πήγαιναν στὴν ἐκκλησία ἐχρησιμοποιεῖτο κοινὸ φέρετρο τῆς ἐκκλησίας (κίμς) τὸ ὁποῖον ἐπέστρεφαν πάλι στὴν ἐκκλησία.

Ὁ νεκρὸς μεταφέρεται ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἢ νεκροταφεῖο. Μετὰ τὴν μεταφορὰν τὸ δωμάτιο καὶ ὅλο τὸ σπίτι σκουπίζεται. Ὁ νεκρὸς

μεταφέρεται μὲ κεκαλυμμένο τὸ πρόσωπο. Ὅταν ὁ νεκρὸς εὑρίσκεται μακρυὰ ἀπὸ τὴν ἐκκλησία ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία τελεῖται στὸ σπίτι καὶ ὅλοι κρατοῦν κεριά. Ἕνας ἀπὸ τοὺς οἰκείους μένει στὸ σπίτι. Ἂν στὴν κηδεία πταρνισθῆ κάποιος τότε λέγουν ὅτι θὰ πάρη καὶ ἄλλον. Ἐπίσης τὸ ἴδιο πιστεύουν καὶ ἂν τὸ λείψανο εἶναι γελαστό. Ἂν ἔχη τὰ μάτια του ἀνοιχτὰ κάποιον περίμενε.

Ἐνταφιασμός.

Τὸ ἄνοιγμα τοῦ τάφου γίνεται ὑπὸ τῶν συγγενῶν καὶ πλησίον τῶν νεκρῶν συγγενῶν των. Ἐκτὸς ἐὰν εἶναι ἐπιθυμία τοῦ νεκροῦ νὰ τοποθετηθῆ εἰς τὸν ἴδιο τάφο μὲ ἄλλον νεκρόν.

Λύνονται τὰ χέρια, τὰ πόδια καὶ ὁ λαιμὸς τοῦ νεκροῦ καὶ τοποθετεῖται ὁ νεκρὸς μὲ τὸ σάβανο στὸν τάφο. Κόβουν ἕνα κομμάτι ἄσπρο πανὶ κομμένο μὲ τὰ χέρια ἢ μὲ μιὰ πέτρα καὶ τοποθετεῖται σὲ σχῆμα σταυροῦ ἐπάνω εἰς τὸν νεκρόν. Μέσα στὸν τάφο ἀφήνουν ἕνα μπουκάλι μὲ νερὸ καὶ περιχύνεται ὁ νεκρὸς μὲ κρασί.

Σκεπάζεται ὁ νεκρὸς μὲ χῶμα, ρίχνοντας ἀπὸ μιὰ φτυαριὰ ὅλοι, καὶ λέγοντας: «Θεὸς σχωρέστον». Βάζουν μετὰ σανίδια καὶ συνεχίζεται τὸ σκέπεσμα τοῦ τάφου.

Ἀφοῦ σκεπασθῆ ὁ τάφος καὶ πλυθοῦν ὅλοι, τὴ στάμνα ποὺ ἔχει τὸ νερὸ τὴν σπάζουν ἐπάνω στὸν τάφο. Ἔπειτα μοιράζεται σὲ ὅλους σιτάρι (κόλυβα) καὶ ψωμάκια ἄζυμα.

Ἔθιμα μετὰ τὴν ταφὴν τοῦ νεκροῦ.

Ὅταν ἐπιστρέφουν στὸ σπίτι πλύνονται ὅλοι ἀπὸ ἕνα κανάτι ποὺ χύνεται συνέχεια νερὸ χωρὶς νὰ σταματήση γιατὶ ἂν σταματήση θὰ πεθάνη κι' ἄλλος. Πλύνονται ἔξω στὴν αὐλὴ καὶ σκουπίζονται.

Στρώνεται κοινὸ τραπέζι παρηγοριᾶς. Στρώνεται ἕνα τραπεζομάνδηλο στὸ πάτωμα, καὶ κάθονται ὅσοι θέλουν γύρω - γύρω καὶ τρῶνε ἔστω καὶ μιὰ μπουκιά. Ἑτοιμάζουν φασόλια καὶ μπληγούρι, προσφέρουν καὶ κρασί. Ἐπὶ 40 ἡμέρες ἡ ψυχὴ τοῦ νεκροῦ γυρίζει ἐδῶ κι' ἐκεῖ. Τὴν τρίτη ἡμέρα συγκεντρώνονται πάλι οἱ συγγενεῖς καὶ μοιράζονται σὲ ὅλους κεριά. Ἔρχεται ὁ παπᾶς, διαβάζει εὐχὲς καὶ μοιράζουν σὲ ὅλους σιτάρι, ψωμάκια (τὰ τρίτα). Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ στὶς ἐννέα ἡμέρες. Ὕστερα ἀπὸ 40 ἡμέρες (τὰ σαράντα) γίνεται μνημόσυνο καὶ τὸ πηγαίνουν στὴν ἐκκλησία μαζὶ μὲ ψωμάκια (κλουρούδια) καὶ ἀφοῦ τὰ διαβάση ὁ παπᾶς μοιράζονται σὲ ὅλους. Μνημόσυνο γίνεται στοὺς τρεῖς μῆνες, στοὺς ἕξη, στοὺς ἐννέα καὶ στὸ χρόνο.

Τὰ Ψυχοσάββατα πηγαίνουν κρασὶ καὶ κεριὰ στὸν τάφο. (Τὰ Ψυχοσάββατα εἶναι πέντε).

Ὅταν περνοῦν τὰ Ἅγια κατὰ τὴν Θεία Λειτουργία, ἀνάβουν κεριὰ καὶ τὰ τοποθετοῦν στὸ πάτωμα τῆς ἐκκλησίας γιὰ νὰ ἔχουν οἱ νεκροὶ μπροστά τους φῶς.

Ἂν τὸ σῶμα μείνῃ ἄλειωτο τὸ ἔχουν καταραμένο.

Πένθος.

Ἐπὶ σαράντα ἡμέρες οἱ ἄνδρες μένουν ἀξύριστοι οἱ δὲ γυναῖκες φοροῦν πολλὰ ροῦχα, δὲν λούζονται ἐννέα ἡμέρες καὶ κατεβάζουν ὡς κάτω τὴν μανδήλα.

Χαιρετισμός: Ὁ χαιρετισμὸς γίνεται μὲ χειραψία καὶ ὁ μικρότερος φιλάει τὸ χέρι τοῦ μεγαλυτέρου.

Προπόσεις: Γίνονται μόνον τὴν ἀποκρηά, τὸ Πάσχα καὶ τὰ Χριστούγεννα. Πρῶτοι κερνιοῦνται οἱ μεγαλύτεροι καὶ μετὰ οἱ μικροί. Εὔχονται «στὴν ὑγειά σας».

Εὐχές: Εὐχὲς λέγονται κατὰ τὴν γέννησι, βάπτισι, γάμο, τὶς ἑορτὲς τῶν Χριστουγέννων, τοῦ Πάσχα, τὴν ἀποκρηὰ καὶ κατὰ τὸν θάνατο.

Ἀφορισμὸς καὶ Ἀναθέματα.

Ὅποιος συζοῦσε χωρὶς νὰ στεφανωθῇ ἦταν ἀφορισμένος ἀπὸ τὸν ἱερέα ἕως ὅτου γινόταν ἡ στέψη.

Ὅρκοι: Σὲ ὡρισμένες περιπτώσεις γιὰ νὰ γίνουν πιστευτοὶ κάνουν ὅρκους, στὴ ζωή τους, στὰ παιδιά τους, στοὺς γονεῖς τους, στοὺς ἁγίους.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Ἡ πίστις εἰς τὸν Θεὸν γίνεται σύμφωνα μὲ τὸ Εὐαγγέλιο. Ἡ ἐπίκλησις τοῦ Θεοῦ, τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας γίνεται στὸν κίνδυνο, στὸ φόβο καὶ στὴ δυστυχία. Προσφυγὴ εἰς τοὺς ἁγίους γίνεται ὅταν βρίσκεται κανεὶς σὲ κίνδυνο ἢ σὲ ἀρρώστεια. Ὡς προστάτες θεωροῦν ὅλους τοὺς ἁγίους. Θαυματουργὸς εἰκόνα θεωρεῖται τοῦ Προφήτου Ἠλία. Γι' αὐτὸ πολλοὶ ἀσθενεῖς πηγαίνουν τὰ βράδυα στὴν Ἐκκλησία καὶ διανυκτερεύουν πιστεύοντας πὼς θὰ γιατρευτοῦν.

Τάματα: Ὅταν κανεὶς θέλῃ νὰ ζητήσῃ κάποια χάρι ἢ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸ Θεὸ κάνει τάματα. Καὶ δίνει ἀρνάκια, κατσικάκια, ροῦχα, χρήματα καὶ λάδι.

Ἁγιάσματα: Ἁγιασμὸς γίνεται στὰ νεόκτιστα σπίτια καὶ τὸ φθινόπωρο κατὰ τὴν πρώτη σπορά. Τὸν Ἁγιασμὸ ποὺ παίρνουν τὰ Θεοφάνεια καὶ τοῦ Ἁγίου Τρύφωνος τὸν ραντίζουν στὰ ἀμπέλια καὶ στὰ σπαρμένα χωράφια.

Ἔθιμα τοῦ λαϊκοῦ ἑορτολογίου.

Τῆς Ἁγίας Βαρβάρας: Βράζουν τὴν λεγομένη βαρβάρα δηλ. βράζουν σιτάρι καὶ βάζουν μέσα σῦκα, σταφίδες, μῆλα καὶ ψημένο σουσάμι, χτυπημένο στὸ γουδί. Τὸ σιτάρι τὸ ἔχουν ξεφλουδίσει.

Τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων: Σφάζουν τὰ γουρούνια. Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἰδίας ἡμέρας οἱ νοικοκυρὲς ἑτοιμάζουν ἐννέα φαγητά, τὰ ὁποῖα βάζουν στὸ τραπέζι ἀφοῦ γυρίσουν ἀπὸ τὴν ἐκκλησία. Τὴν προηγουμένη τῆς παραμονῆς ζυμώνουν ψωμὶ καὶ κάνουν μικρὰ ψωμάκια (κουλουρούδια). Τὸ πρωὶ κατὰ τὶς 3—4 τὰ μικρὰ παιδιὰ γυρίζουν ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι καὶ φωνάζουν (κόλιαντα) καὶ οἱ νοικοκυρὲς τοὺς δίνουν ἀπὸ ἕνα ψωμάκι ἢ σῦκα ἢ μῆλα ἢ καρύδια ἢ χρήματα.

Τὴν παραμονὴ τῆς Πρωτοχρονιᾶς: Ἑτοιμάζουν πίττες καὶ βασιλόπιττα στὴν ὁποία τοποθετοῦν ἕνα νόμισμα καὶ σὲ ὅποιον πέση, ἐκεῖνος θὰ εἶναι ὁ τυχερὸς τῆς χρονιᾶς. Κόβεται τὴ νύχτα ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸ τῆς οἰκογενείας καὶ σὲ τόσα κομμάτια ὅσοι εἶναι οἱ οἰκεῖοι προσθέτοντας ἀπὸ ἕνα κομμάτι γιὰ τὸν Θεό, γιὰ τὰ ζῶα καὶ γιὰ τὸν καρπὸ καὶ μοιράζεται στὸν καθένα.

Τὴν Ἀπόκρεω: Τὴν τελευταία Κυριακὴ τῆς Ἀποκριᾶς σφάζονται κοτόπουλα, κάνουν καὶ πίττες γιὰ νὰ κρατήσουν νηστεία ὅλη τὴ τεσσαρακοστὴ καὶ νὰ κοινωνήσουν τὸ Πάσχα.

Τὴν ἡμέρα τῆς Ἀποκριᾶς γίνεται ἕνας ἀπὸ τὸ χωριὸ μπέης, τὸν στολίζουν καὶ τὸν βάζουν ἐπάνω σὲ ἕνα κάρρο. Ἔτσι ὅπως εἶναι τὸν γυρίζουν στὸ χωριὸ καὶ μαζεύουν σιτάρι. Ἔπειτα συγκεντρώνονται ὅλοι στὴν πλατεῖα τοῦ χωριοῦ καὶ χορεύουν. Ὅσοι θέλουν μποροῦν νὰ μεταμφιεσθοῦν καὶ νὰ χορέψουν μαζὶ μὲ τὸν μπέη. Ὁ μπέης παίρνει ἕνα ἀλέτρι ποὺ τὸ τραβοῦν ἄλλοι ἄνδρες καὶ σπέρνει ρίχνοντας σιτάρι, καὶ λέγοντας εὐχές, ὥστε νὰ ἔχουν μεγάλη παραγωγὴ καὶ μαζὶ μὲ τὶς εὐχὲς πολλὰ σόκιν.

Τὸ ἀπόγευμα πουλοῦν τὸ σιτάρι ποὺ μαζεύουν, ἀγοράζουν κρασί, καὶ τὸ πίνουν σὲ ἕνα καφενεῖο. Ἡ γυναίκα τοῦ μπέη λέγεται «μπέηνα».

Τὸ βράδυ πηγαίνουν οἱ μικρότεροι στὰ σπίτια τοῦ νουνοῦ τους, τῶν συγγενῶν των καὶ συγχωροῦνται.

Τὸ Πάσχα κάνουν τὰ τσουρέκια, βάφουν αὐγὰ καὶ σφάζουν ἀρνάκια ἢ κατσικάκια.

Ὅλες οἱ ἄλλες γιορτὲς γιορτάζονται τυπικά, πηγαίνοντας στὴν ἐκκλησία. Μόνον ἡ γιορτὴ τοῦ Προφήτου Ἠλία (πολιούχου τοῦ χωριοῦ) γιορτάζεται μεγαλοπρεπῶς κάνοντας πανηγύρι. Συγκεντρώνεται πολὺς κόσμος ἀπὸ τὰ γύρω χωριά, προσεύχονται (πολλοὶ μάλιστα ξενυχτοῦν στὴν ἐκκλησία) καὶ ἔπειτα χορεύουν.

Τραγούδια τοῦ χωριοῦ.

Κάτω στὰ πέντε μάρμαρα στὰ ἕξη λιθαρίτσια
κάθεται κόρη ἄρρωστη κόρη ραβωνιασμένη.
Καὶ μάννα της, τῆς λάλησε καὶ μάννα της, τῆς λέει.
Σήκω Μαρίαμ' κι' ἄλλαξε σταυρουπουδιαστεῖς κι κάτσε
τὰ συμπεθέρια ἔρονται ποὺ μέσα ἀπού τὴν πόλι.
Καὶ γὼ σᾶς λέου δὲν μπορῶ καὶ σεῖς μι λέτε σήκου.
Γιὰ πιάστημι σηκώστημι κι βάλτημι νὰ κάτσου
καὶ δώσημ' τὰ χρυσᾶ κλειδιὰ ἀπ' τὴ χρυσῆ τὴ τσέπη
ν' ἀνοίξω τοῦ σιντούκιμ' νὰ βγάλω τὰ χρυσᾶ ρούχαμ'
τὰ γύρου κεντημένα.
Κι' ἄλλαξ' τη μικρὴ ἀδιρφήμ' κι δόσταντη νὰ πάη
νὰ μὴ ἀσκημίζη Κωνσταντὴς νὰ μὴ ἀσκημίζ τ' ἀσκέρι
κι μένα θὰ μὶ θάψητι στῆς ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα.
Κι' ἄντα περνάει ὁ Κωνσταντῆς, νὰ ρίχνει μαῦρο δάκρυ.
Μάνναμ' τί κακὸ εἶν' αὐτὸ κι' πῶς θὰ τοῦ βαστάξουμε
δὲν μ' ἔδουσαν τὴν Μαρίαμ κι μ' ἔδουσαν τὴν μπαλντούζουμ.

Μπορτουζούδη Χρυσῆ
ἐτῶν 40

Πραματευτὴς κατεβαίνει ποὺ τσ' βαρβαριᾶς τὰ μέρη
σέρνει μουλάρια δώδεκα μ' ἀσήμι φορτωμένα.
Χέμ' περπατεῖ Χὲμ τραγουδεῖ
καὶ σεῖς βουνάμ' ψηλὰ βουνὰ κλεύτις νὰ μὴ ἔχτει.
Τοῦ λόγουτ' δὲν ἀπόσουσι ἄλλου λόγου δὲ λέει
νὰ κι κλιφτάδις πρόφτασαν 42 νουμάτοι.
Χείρσαν νὰ κόφτουν τὰ σχοινιὰ χείρσαν νὰ ξεφουρτώνουν.
Μὴ πὰ κόφτει τὰ ἔρημα κι μὴ πὰ ξεφουρτώντει.
πιάστηκαν τὰ χεράκια μου νὰ λύνω καὶ νὰ δένω.
Σὰν τ' ἄκουσι πρωτόκλεφτας πολὺ τοὺν κακουφάνκει.
Τρεῖς μαχαιριὲς τοὺν ἔδουσι ἀνάμεσα στὰ στήθια.
Γέμσει τοῦ στόματ' γιόματα, τὰ χείλη του φαρμάκι.

Τὰ δόντιατ' λιανουχύθηκαν σὰν τοῦ λιανὸ τοῦ ρύζι
γλουσίτσα που βιλβίκαξε* σὰν τὸ χελιδονάκι.
Ποῦ εἶσαι ὠρὲ μάννα μου νὰ μὴ δῆς κερὶ νὰ μὲ ἀνάψης.
Ποῦθε εἶναι ὠρὲ μάννα σου ποῦθε εἶναι κι' ὁ μπαμπάς σου;
Μάνναμ' εἶναι πτὰ Γιάννενα μπαμπάς μου ἀπ' τὴν Προύσα
ἔχω κι ἕνα καλὸ ἀδελφὸ στοὺς κλέφτις καπετάνιος.
Στὴν ἀγκαλιάτ' τὸν ἅρπαξε καὶ στὸ γιατρὸ ποὺν πάει.
Γιατρέ μου πιάσει γρήγορα τοὺν ἀδερφόμ' νὰ γιάνης.
Τοὺν κοίταξι τοὺν κοίταξι, αὐτὸς γιατρειὰ δὲν ἔχει.
Εἶναι ἀδερφοκτύπημα καὶ γιατρεμοὺς δὲν ἔχει.
Πάρτε φκιάρια πάρτε κασμᾶ τοὺν τάφου μας νὰ φκιάσπι
οὔτε φαρδὺ οὔτε στενὸ μόνο γιὰ δυὸ νουμάτοι.

Μπορτουτζούδη Χρυσῆ

Γιάννης τὴ Μάϊδω θέλει καὶ τὴν ἀγαπᾶ
κι' Μάϊδω δὲν θέλει δὲ τὸν ἀγαπᾶ.
Γύρισ' καὶ παένει καὶ στὴν κάλιατ* καὶ στὴν ἀδελφήτ'
Ὀρμίνιψ κάλιομ' κάλιομ' καρντασὶμ κι' ἀδελφήμ'
δὲ σ' ἀρμηνεύου Γιάννημ' δὲν κουλάζουμι δὲν κριματίζουμι
Ντύσει γνυκίσια ροῦχα τῆς κόρης πρόσωπο
κι ἔβγα στοῦ μισουχῶρι κι διαλάλησι
πάρε κι τὴ ροκίτσασ' κι ψιλόγνισι.
Ἄντε, ἄϊντε κορίτσια σεῖς καὶ νιόπαντρες
νὰ πᾶμε γιὰ λινίτσια* γιὰ τριαντάφυλλα.
Χείρισαν κι παένουν οὖλα παίζοντας κι ὅλα ρίχνοντας.
Μάϊδω νὰ ἦταν Γιάννης τί θέλεις νὰ κάν' τί θέλεις νὰ δείξ'
Γιὰ νὰ ἦταν Γιάννης θὰ δὲ σφάζουμαν θὰ δὲ κόφτουμαν.
Μάϊδω γὼ εἶμαι Γιάννης θὰ δὲ σφάζισει θὰ δὲ κόφτησει.

Μπορτουζούδη Χρυσῆ

Ἀνδρέας ἦταν κυνηγὸς Ἀνδρέας κυνηγοῦσε
κυνήγησε κυνήγισε ἀπ' τὸ πρωΐ ὥς τὸ βράδυ.
Ἄφσι τ' γυναίκατ' μοναχὴ μὲ τὸ παιδὶ στὸ σπίτι.
Τὸ ἔλουσε τὸ χτένισε καὶ στὸ σχολεῖο τὸ στέλνει
καὶ τὴ μιλάντ' τὴν ξέχασει καὶ γύρσι νὰ τὴν πάρη.
Βρίσκει τὴν μάνατ' πούπιζι μὲ ξένα παλληκάρια.
Τόνοιωσα μάνναμ' τόνοιωσα κι θὰ τοῦ μαρτυρήσου.

Τί εἶδες βρὲ σκυλόπαιδο καὶ τί θὰ μαρτυρήσης;
Καλὰ εἴδιαν τὰ μάτια μου κακὰ θὰ μαρτυρήσω.
Κακὰ εἴδιαν τὰ μάτια μου κακὰ θὰ μαρτυρήσω.
Κι σὰν ἀρνὶ τὸν ἔπαιρνε στὰ γόνατα τὸν σφάγει
Καὶ στὰ τζιγέριατ* ἔβγαζε στὸ μάγειρα τὰ πάει
Τὰ μεγείρεψε αὐτὰ τὰ ἀρνοτζίγερα.
Καὶ ρίξε δύο χοῦφτες κίμινο καὶ δύο χοῦφτες πιπέρι.
Κι' στ' ἄλας βρὲ μάγειρα κι' στ' ἄλας μὴν τοῦ κοιτάξης
Νὰ κι 'Ανδρέας ποὺ ἔρχεται τὰ ἀπὸ ψηλὸ μπαλκόνι.
Φέρνει λαγόδις δώδεκα περδίκια δεκαπέντε
φέρνει κι ἕνα καλὸ πουλὶ νὰ παῖξ' ὁ Κωνσταντῖνος.
Καλημέρα γυναῖκα μου ποῦ εἶν' ὁ Κωνσταντῖνος;
Τὸν ἔλουσα τὸν χτένισα καὶ στὸ Σχολειὸ τὸν στέλνω.
Πατάει μία στὸ ζουγκί* καὶ στὸ Σχολειὸ πηγαίνει.
Καλημέρα σου δάσκαλε ποῦ εἶναι ὁ Κωνσταντῖνος;
Ἔχω τρεῖς μέρες νὰ τὸν δῶ καὶ τρεῖς νὰ τὸν διαβάσω.
Κι' ἀκόμα τρεῖς ἂν δὲν τὸν δῶ τὸ νοῦ μου γὼ θὰ χάσω.
Λεξιὰ βαρνάει τὸ ἄλογο στὸ σπίτι του πηγαίνει.
Ποῦ εἶναν γυναίκαμ' τὸ παιδὶ ποῦ εἶν' ὁ Κωνσταντῖνος;
Τὸν ἔλουσα τὸν χτένισα καὶ στὴ νουτάτ' τὸν στέλνω.
Πατάει μιὰ στὸ ζούγκι του καὶ στὴ νουνάτ' παένει.
Καλημέρα σου νουνάμ' ποῦ εἶν' ὁ Κωνσταντῖνος;
Ἔχω τρεῖς μέρες νὰ τὸν δῶ καὶ τρεῖς νὰ τὸν δωρήσω.
Κι' ἀκόμα τρεῖς ἂν δὲν τὸν δῶ ψυχὴ θὰ παραδώσω.
Δέξα βαρνάει τὸ ἄλογο στὸ σπίτι του πηγαίνει.
Ποῦ εἶναι γυναίκαμ' τὸ παιδί, ποῦ εἶν, ὁ Κωνσταντῖνος;
Τὸν ἔλουσα τὸν χτένισα καὶ στὴ γιαγιάτ' τὸν στέλνω.
Πατάει μία στὸ ζουγκὶ καὶ στὴ γιαγιάτ' πηγαίνει.
Ποῦ εἶναι μητέραμ' τὸ παιδὶ ποῦ εἶν' ὁ Κωνσταντῖνος;
Ἔχω τρεῖς μέρες νὰ τὸν δῶ καὶ τρεῖς νὰ τὸν φιλήσω
κι ἀκόμα τρεῖς ἂν δὲν τὸν δῶ ψυχὴ θὰ παραδώσω.
Δεξὰ βαρνάει τὸ ἄλογο στὸ σπίτι του παένει.
Ποῦ εἶναι μούρ' σκύλλα τὸ παιδὶ ποῦ εἶν' ὁ Κωνσταντῖνος;
Κάτσε νὰ φᾶς κάτσε νὰ πιῆς ν' ἰάρθῆ κι' ὁ Κωνσταντῖνος.
Βάζει τραπέζια δώδεκα καὶ πιάτα ἀσημένια.
Κι μὲ τὴν πρώτη πηρουνιὰ ψιλὴ φωνὴ ἀκούει.
Ἂν εἶσαι σκύλος δάγκασε καὶ λύκος νὰ μὲ φᾶς,
Κι' ἂν εἶσαι ὁ πατέρας μου σκύψε καὶ φίλησέ με.

'Απ' μαλλιὰ τὴν ἔπιασε στὸ μύλο τὴν παένει.
"Αλεσε μύλεμ' ἄλεσε ἀλεύρι γιὰ νὰ βγάλης.

Κουπερίδου 'Αγγελικὴ

Στὰ δεκαπέντε τοῦ Μαϊοῦ π' ἀνθίζει τὸ λουλούδι,
ἀκούσατε κι θὰ σᾶς πῶ τῆς Σούσας τὸ τραγούδι :
Ἡ Σούσα ἦταν ἔμορφη τῆς Σμύρνης τὸ καμάρι.
'Αγάπας τὸν τσερὶ - μπασὲ τ' ἄξιο παλληκάρι.
'Αγάπας την ἀγάπας χρόνια δεκατεσσάρων
καὶ τὸ μικρὸ ἀδελφάκι της μέσα στὸ εἰκοσσάρων.
Μιὰ Κυριακή, ἕνα πρωΐ ποὺ Σούσα ἐκαθόταν
Χρυσὸ μαντήλι κένταε μὲ δάκρυα στὰ μάτια.
Βγῆκε μάννατ' τὴν ἐρωτάει συχνὰ τὴν ἐξετάζει.
Τί ἔχεις Σούσα μου καὶ κλαῖς βαθειὰ κι' ἀναστενάζεις;
"Ονειρο εἶδα μάννα μου πικρὸ φαρμακωμένο.
Εἶδα τὸ ἀδελφάκι μου στὸ αἷμα βουτηγμένο.
"Ονειρο εἶναι Σούσα μου ὄνειρο καὶ θὰ περάση.
καὶ τὸ μικρὸ ἀδελφάκι σου στὰ ξένα θὰ γεράση.
Μιὰ Κυριακὴ ἕνα πρωΐ ποὺ πετεινοὶ λαλοῦσαν
κι ἀκοῦν τὴν πόρτα νὰ βροντᾶ, συχνὰ πυκνὰ βροντάει.
"Ανοιξε Σούσα μ' ἄνοιξε ἦρθε τὸ ἀδερφάκι σ'
κρύο νερὸ καὶ δροσερὸ νὰ δροσιστῆ ἡ καρδιά μου.
Χρυσὸ ποτήρι ἅρπαξε στὴν κρύα βρύσ' πηγαίνει.
Κρύο νερὸ καὶ δροσερὸ προσφέρ' στὸν ἀδερφό της.
Δὲν θέλω Σούσα μ' τὸ νερό, δὲν εἶμαι διψασμένος
Μόν' θέλω τὸν τσερὶ - μπασὲ τὸ ἄξιο παλληκάρι.
'Απ' τὰ μαλλιὰ τὴν ἅρπαξε στὰ γόνατα τὴ βάζει
τὸ μαχαιράκι τ' ἔβγαλε στὰ στήθεια της τὸ βάζει.
Ποῦ εἶναι ὁ τσερὶ - μπασὲς τὸ ἄξιο παλληκάρι;
νὰ μὲ στολίσ' τὸν τάφο μου λιανὸ μαργαριτάρι.

Κουπαρανίδης Δῆμος
ἐτῶν 65

Σεῖς περήφανα πουλιὰ ποὺ πετᾶτε στὰ ψηλὰ
σὰν πετάξετε νὰ πᾶτε, στὴν Πατρίδα τὴ γλυκειά.
Νὰ σᾶς δώσω ἕνα γράμμα μὲ μιὰ ψιλὴ γραφὴ
νὰ τὸ δώσετε στὴν μάνναμ' νὰ μὴ μὲ περιμένει πιά.

Ἐγὼ σκοτώθηκα Τζουμάϊα* ἄφησα γυναίκα χήρα
καὶ παιδάκια ὀρφανά.
μέσ' τοὺς δρόμους νὰ γυρίζουν πεινασμένα καὶ γυμνά.
Ὅσα χτήματα κι ἂν ἔχω δώσπε τα στὸ βασιληά.
νὰ ἀγοράση πιὰ κανόνια, νὰ χτυπήσουν τὴν Τουρκιά.
Ἕλληνες δὲν θέλουν Τοῦρκοι μὲ χιοπζάδες μὲ τζαμιά.
Ἕλληνες θέλουν τὴν Σοφιὰ μὲ σαρανταδυὸ ἐκκλησιές.
Ἕλληνες τί περιμένττε καὶ δὲν κάνετε φτερὰ
νὰ πετάξετε νὰ πᾶτε μέσα στὴν Ἅγια Σοφιά.

Μπαρμπαράκης Γεώργιος

Τοῦ Βαϊτσ' μουρ' Δεσποινούδαμ'
τοῦ Βαϊτσ' τοὺν Καραγκιόζη
τοῦ Ναϊτσ' τοὺν Καραγκιόζη
πᾶν κι ἔπιασαν στ' ἀμπάρια.
Καὶ τοὺν δέν' τὰ χέρια πίσω
κι τοὺν δέν' μούρ' Δεσποινούδαμ'
κι τοὺν δέν' τὰ χέρια πίσου
κι παέν' νὰ τοὺν κρεμάσουν.

Μπαρμπαράκης Γεώργιος

Τὸν Δημητρὸ τὸ Δημητρὸ τὸν βάρισαν στοὺν Κάμπου
ξαπλουμένος μαῦρα πουλιὰ τοὺν λουγυρνοῦν
κι ἄστρα τὸν παραστέκουν.
Κι ἕνα πουλὶ καλὸ πουλὶ στὰ στήθη τ' κουνημένου
κι τὰ πουλιὰ τὰ λάλησι καὶ τὰ πουλιὰ τὰ λέει.
Σύρτε πουλιάμ' στὸν τόπο σας κι ἀηδόνια στὶς φωλιές σας.
Ὅσο νὰ βγῆ ἡ ψυχίτσα του καὶ στὸ Θεὸ νὰ πάη.
Κι ἂν πᾶτε στὸν τόπο του κι' ἂν πᾶτε στὴν πατρίδα του
θὰ βγῆ καλήτ' νὰ σᾶς ρωτήσ' κι ἂν βγῆ νὰ σᾶς ξιτάξη
νὰ μὴν τῆς πῆτε πέθανε, νὰ πῆτε πὼς παντρεύκει.
Κάνει τὴν πέτρα πιθηρὰ τὴν μαύρη γῆς γυναίκα.
Κι αὐτὰ τὰ λιανοστούρναρα ἀδέρφια κι ἀξαδέρφια.

Ἕνα πιδὶ καλὸ πιδὶ ἕν' ἄξιο παλληκάρι
τὸ ζήλευε ἡ γειτονιὰ ποὺ δὲν ραΐζουν τὰ βουνά.
Ἆ τὸ ζήλεψε καὶ Ρούλα μιὰ μικρὴ παπαδοπούλα.

Τὸ ζήλεψε κι ἡ μάννα του πῆρε νὰ βρῆ τὴ λαύρα του
ἄνδρα θέλει νὰ τοὺν κάνη καὶ στεφάνι νὰ τοῦ βάλη (δίς).
Ἄχ μιὰ πισιμένια* μέρα ἄλλαξι σὰν περιστέρα.
Πιδίμ' ἐγὼ σέ ἀγαπῶ καὶ ντρέπουμε νὰ σοῦ τὸ πῶ.
Ἄνδρα θέλου νὰ σὶ κάμου κι στιφάνι νὰ σὶ βάλου.
Μάνναμ' τρελλὴ μάνναμ' ζουρλὴ πιὰ μάννα παίρνει τὸ παιδί;
Ἄχ μάνναμ' ξιμουραμένη μ' ἔχεις τὴν καρδιὰ καμμένη.

Ὁ σκλάβος ἀναστέναξι καὶ ἡ φρεγάδα στάθη.
Ποιός εἶναι κι ἀναστέναξι καὶ ἡ φρεγάδα στάθη;
Ἄν εἶναι ἀπὸ τοὺς ναῦτες μου μισθὸ νὰ τὸν ὑψώσω
ἂν εἶναι ἀπὸ τοὺς σκλάβους μου νὰ τὸν ἐλευθερώσω.
Πουλλὲς φουρὲς τραγούδησα κι 'λευθεριὰ δὲν εἶδα.
Πολλοὺς καρποὺς ἐφύτεψα κι 'λευθεριὰ δὲν εἶδα.
Ζουγκὶ χτυπάει τ' ἄλουγου σ' στὸ σπίτι του νὰ πάη.
Στὴ στράτα ποὺ ἐπήγαινε στὴ στράτα ποὺ διαβαίνει,
ἀντάμωσι ἕνα γέροντα ἀμπέλια ποὺ κλαδεύει
Πές μου νὰ ζήσης γέροντα ἀμπέλια ποὺ κλαδεύεις
πές μου νὰ ζήσης γέροντα ποιανοῦ εἶναι τ' ἀμπέλια;
Τῆς ξενητειᾶς τῆς ἐρημιᾶς τοῦ γυιοῦ μου τοῦ Γιαννάκου.
Που ἦταν τριῶν μηρῶν γαμπρὸς δώδεκα χρόνια σκλάβος.
κι σήμερα γυναίκα του μ' ἄλλον τὴν εὐλογοῦσε.
Πές μου νὰ ζήσης γέροντα στὰ στέφανα προφταίνου;
Ἄν ἔχης ἄλογο γοργὸ στὰ στέφανα προφταίνεις
κι ἂν ἔχης ἄλογο ἀργὸ στὰ δῶρα θὰ προφτάσης.
Ζουγκὶ κτυπάει τ' ἄλουγου τ' στὰ δῶρα τοὺς προυφταίνει.
Καλῶς τουνε τοὺν ξένου μας νύφη νὰ τοὺν κιράσης.
Ὅλοι κιρνοῦν γρόσια κι φλουριὰ κι αὐτὸς τοῦ δαχτυλίδι
Κιρνάει μιὰ κιρνάει δυὸ στὰ μάτια τοὺν κοιτάζει.
Ὥρα καλὴ συμπεθεριὸ στὰ σπίτια σας νὰ πᾶτι.
καὶ σὺ προσωρινὲ γαμπρὲ εἰς τὸ καλὸ νὰ πᾶς
κι μένα ἦρθε ὁ ἄνδρας μου τοῦ πρώτου μου στιφάνι
τὰ μάτια μ' εἶναι γελαστὰ δὲν εἶναι δακρυσμένα,
γιατὶ ἦρθε ὁ λεβέντης μου ἀπὸ μακρυὰ ἀπ' τὰ ξένα.

Μπορτζούδη Χρυσῆ

Ἐκ τῶν ἐθίμων σώζονται σήμερον, εἰς τὴν ζωὴν τοῦ χωριοῦ, τὰ περισσότερα, ὡς λ. χ. τῶν γεωργῶν, τῶν ποιμένων, τὰ τῆς γεννήσεως, βαπτίσεως κλπ.

Ἀπὸ τὰ ἔθιμα τοῦ γάμου ἐλάχιστα σώζονται. Ὁ γάμος τοῦ χωριοῦ τείνει νὰ ὁμοιάσῃ τὸν τῆς πόλεως, λόγῳ γειτνιάσεως, χάνοντας τὴν παλαιάν του γραφικότητα. Τὸ ἴδιο ἤλλαξαν ἤθη, καὶ προλήψεις ἐπὶ τοῦ θανάτου. Μένουν ὅμως σχεδὸν ἀνέπαφα ἀπὸ τὴν ἔλευσιν τοῦ χρόνου τὰ ἔθιμα τῶν ἑορτῶν Ἁγίας Βαρβάρας, Χριστουγέννων, Πρωτοχρονιᾶς, Ἀπόκρεω, Προφήτου Ἠλία κλπ.

Τὴν παλαιὰν γραφικὴν πολυκέντητον ἐνδυμασίαν ἔχει ἀντικαταστήσει ἡ εὐρωπαϊκὴ φούστα καὶ πιστοὶ στὰ παλαιὰ μένουν μόνον οἱ γριὲς καὶ οἱ γέροι τοῦ χωριοῦ.

Οἱ δεισιδαιμονίες καὶ οἱ προλήψεις ἔχουν ἐκλείψει, σχεδὸν ὁλοσχερῶς, ἀπὸ τὴν νέα γενεά. Σώζονται καὶ διατηροῦνται μόνον ἀπὸ ἐλαχίστους παλαιούς, καὶ ἰδίως γριές, τοῦ χωριοῦ. Φθίνουν δὲ ὅλο καὶ περισσότερο καὶ τείνουν νὰ ἐξαφανισθοῦν μαζί μὲ τὴν ἀπερχομένη γενεά.

ΚΟΥΦΟΒΟΥΝΟΝ

Χωριὸ τῆς Δυτικῆς Θράκης, ὑπάγεται στὸν Νομὸ Ἕβρου καὶ στὴν ἐπαρχία Διδυμοτείχου, δυτικὰ αὐτοῦ καὶ εἰς ἀπόστασιν 5 χιλιομέτρων περίπου.

Τὰ σπίτια τοῦ χωριοῦ εἶναι σπαρμένα σὲ δύο μεγάλα ἀντερίσματα τοῦ ἐδάφους ποὺ ἔχουν κατεύθυνσιν ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολὰς καὶ μῆκος περίπου τρία χιλιόμετρα. Ἀνάμεσά τους, χωρίζοντάς τα στὰ δύο, τρέχει χείμαρρος ποὺ κάποτε γύριζε νερόμυλους. Μὲ τὴν πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας συνδέεται μὲ ἁμαξητὸ δρόμο καὶ μὲ καθόλου τακτικὴ συγκοινωνία, παρὰ τὸ μικρὸν τῆς ἀποστάσεως ποὺ τὸ χωρίζει ἀπ' αὐτήν. Ἐπ' αὐτῆς τῆς ὁδοῦ καὶ εἰς ἀπόστασιν 1.500 περίπου μέτρων ἀνατολικὰ τοῦ χωριοῦ ὑπάρχει λόφος ὕψους 100 μέτρων περίπου, γυμνὸς ἀπὸ βλάστηση καὶ μὲ πολλὲς σπηλιές, ὥστε νὰ δίνῃ τὴν ἐντύπωση κούφιου βουνοῦ. Ἀπὸ ἐκεῖ πῆρε τὸ χωριὸ τὸ ὄνομα «Κουφόβουνον». Μέσα σ' αὐτὲς τὶς σπηλιές, ὅπως καὶ στὶς σπηλιὲς ἑνὸς διπλανοῦ λοφίσκου, βρέθηκαν ὁλόκληρες αἴθουσες μὲ σταλακτῖτες καὶ σταλαγμῖτες σπάνιας ἀξίας, ποὺ εἶναι σίγουρο πὼς θὰ καταστραφοῦν ἀπὸ τὰ ἐκεῖ λειτουργοῦντα λατομεῖα, ἐὰν δὲν γίνῃ ἔγκαιρη ἐπέμβαση τῶν ἀρχῶν τοῦ τόπου γιὰ τὴν ἀξιοποίησή τους.

Τὰ σπίτια τοῦ χωριοῦ εἶναι κτισμένα στὶς δυὸ πλευρὲς τῶν προαναφερθέντων ἀντερισμάτων. Τὸ μῆκος τοῦ χωριοῦ ἔχει τὴν ἀπὸ Δ. πρὸς Α. κατεύθυνση τῶν ἀντερισμάτων καὶ εἶναι δυσανάλογο πρὸς τὸ πλάτος του (μῆκος 1.500 μ. καὶ πλάτος 700 μ. περίπου).

Τὴν βόρεια πλαγιὰ κατοικοῦν οἱ ντόπιοι, παλαιοὶ κάτοικοι, τὴν δὲ νότια οἱ νέοι, πρόσφυγες ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. Ὁ διαχωρισμὸς ἐντοπίων καὶ προσφύγων ὑφίσταται ἀκόμα εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν τοποθεσίαν τῶν οἰκιῶν, τῶν κτημάτων των, τὴν συνεργασίαν, τὴν φιλίαν καὶ γενικῶς τὰς σχέσεις τῶν κατοίκων.

Τὸ ἔδαφος εἶναι ἀρκετὰ γόνιμον. Παράγει, στὸ μὲν ὀρεινὸ ἀγρόκτημα, ἄφθονα σιτηρά, κρεμύδια, σκόρδα κλπ., εἰς δὲ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἐρυθροποτάμου (παραποτάμου τοῦ Ἕβρου) ἀρκετὰ κηπευτικὰ εἴδη καὶ ὄσπρια.

Γύρω ἀπὸ τὸ ἤδη καλλιεργούμενο ἔδαφος ὑπάρχουν ἀπέραντες ἀνεκμετάλλευτες ἐκτάσεις ὅπου φύονται θάμνοι πρίνου καὶ βαλανιδιᾶς (ἄλλοτε ἦσαν δάση), ἄφθονη τροφὴ γιὰ τὰ γιδοπρόβατα τοῦ χωριοῦ, τὸ ὁποῖον ἔχει ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένη τὴν κτηνοτροφίαν τῶν μικρῶν ζώων. Ἂν γίνῃ ἐκχέρσωση καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐκμετάλλευση τῶν ἐκτάσεων αὐτῶν, ἡ παραγωγὴ τοῦ χωριοῦ θὰ πολλαπλασιασθῇ.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ

Α

Ἁλώνι φεγγαριοῦ = Κυκλικὸ νέφος γύρω ἀπὸ τὸ φεγγάρι.
Ἄντα = ὅταν.
Ἀσημογέρντανα (τὰ) = Ἀσημένια περιδέραια.

Β

Βιβλίκαξε (ρῆμα) = φώναξε.

Γ

Γκιουρντάνι (τὸ) = τὸ περιδέραιο.
Γιαρμάδες (οἱ) = χονδρὸ ἄλεσμα μὲ σιτάρι, καλαμπόκι κλπ., τροφὴ τῶν ζώων.
Γκὲλ (τουρκ. λέξη) = ἔλα.
Γκρίμνιες (οἱ) = βραχιόλια.
Γκίγκα (ἡ) = ἀγκλίτσα.
Γκιζάνι (τὸ) = τὸ μικρὸ παιδί.

Δ

Δαυλίτσια (τὰ) = ἀναμμένα ξύλα.

Ζ

Ζουγκί (τὸ) = Μυτερὸ ἐγχειρίδιον, ὅπλον τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ.

Ι

Ἰλισέκι (τὸ) = Τὸ πρίξιμο τοῦ ζώου.

Κ

Κουρκούτι (τὸ) = χυλός.
Κανάτια (τὰ) = σανίδες στὰ πλάγια τοῦ ἁμαξιοῦ.
Κανουρίδες (οἱ) = πολύχρωμα πούλια.
Καχὶρ (τουρκ. λέξη) = Ντέρτι, καϋμός.
Κάλιο (ἡ, κύρ. ὄνομα) = Καλούδα.

Λ

Λινίτσια (τὰ) = Ἄγριοι λαλέδες, ἀγριολούλουδα.

Μ

Μπουλάσια (τὰ) = Ἀγριόχορτα πλατύφυλλα.
Μυτάρια (τὰ) = Ἐξαρτήματα ἀργαλειοῦ.
Μακροσκοινίζει (ρῆμα) = Τὸν δένει μὲ μακρὺ σχοινὶ σὲ πάσαλο, ὅπως τὰ ζῶα.
Μπαλντούζου (ἡ) = Κουνιάδα.

Ν

Νόρι (τὸ) = τυρόγαλο.
Ντολμᾶς (ὁ) = ἐμπροσθογεμὲς ὅπλον κυνηγίου.

Ο

Παχνιὰ (τὰ) = Οἱ φάτνες.
Πισιμένια (ἐπίθ. ἡ) = ἡ ἐπίσημη.

Σ

Σύβραση (ἡ) = τὸ κάψιμο τοῦ λαδιοῦ.
Σάτσι (τὸ) = πέτρινη πλάκα ὅπου ψήνεται ὁ χυλός.
Σνίκι (τὸ) = Μεταλλικὸ δοχεῖο, 7,680 κιλῶν, μονάδα βάρους τοῦ χωριοῦ.
Σμαζώνητει (ρῆμα) = συμμαζεύεται, συχνάζει.

Τ

Τσαντίλες (οἱ) = ἀραιὸ ὕφασμα.
Τσελεκμὲς (ὁ) = ἐπιληψία ζώου.
Τζιγέρια (τὰ) = τὰ σικότια.
Τζουμάϊα (ἡ, κύρ. ὄνομα) = Ἡ Τζουμαγιά.

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΠΡΩΤΑΓΟΡΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΡΧΗΝ ΤΟΥ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟΥ

Ὑπὸ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΟΥΚΑΝΟΥ

Δημοσιεύομεν κατωτέρω ἐπιστημονικὴν μελέτην τοῦ ἐκ Θράκης καταγομένου, τελειοφοίτου τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, κ. Δημητρίου Μούκανου, ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἡ συμβολὴ τοῦ Πρωταγόρου εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Ὑποκειμένου». Ὁ κ. Δημήτριος Μούκανος ἐβραβεύθη, ὡς γνωστόν, κατὰ τὴν πανηγυρικὴν συνεδρίαν τῆς 28ης Δεκεμβρίου 1968 τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν διὰ τὰ τρία φιλοσοφικά του ἔργα:

1) Ἑλληνικὴ φιλοσοφία καὶ Χριστιανισμός.
2) Πλάτων, Ἀριστοτέλης καὶ σύγχρονος Φυσική.
3) Τὸ πρόβλημα τῆς ἀξίας εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῆς πράξεως.

Ἡ βράβευσις ἐγένετο κατόπιν εὐμενεστάτων εἰσηγήσεων τῶν Ἀκαδημαϊκῶν κ.κ. Π. Κανελλοπούλου, Ἰω. Θεοδωρακοπούλου καὶ Κων)νου Τσάτσου, τόσον εἰς τὴν τάξιν τῶν Ἠθικῶν καὶ Πολιτικῶν ἐπιστημῶν, ὅσον καὶ εἰς τὴν Ὁλομέλειαν τῆς Ἀκαδημίας, ὅπου ἐβραβεύθη παμψηφεί.

Ἐκ τῆς Συντάξεως τῶν «Θρακικῶν»

Ἡ ἔρευνα τοῦ ὑποκειμενικοῦ κόσμου ἤρχισε τὸ πρῶτον εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἀπὸ τοὺς σοφιστάς.[1] Ἤδη εἰς τὴν φιλοσοφίαν ἔχει προηγηθῆ ἡ πρώτη μεταφυσικὴ σκέψις, ἡ ὁποία ἀπὸ τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος ἐστράφη πρὸς τὸν ἀντικειμενικὸν κόσμον. Ἡ μεταφυσικὴ αὐτὴ σκέψις ἀνεζήτησε τὴν πρώτην ἀρχήν, ἐκ τῆς ὁποίας παρήχθη ἡ ποικιλία τῶν μορφῶν τῆς ὕλης. Ἡ πρώτη

1. Ἡ σοφιστικὴ χαρακτηρίζει τὰ τελευταῖα 50 ἔτη τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος. Οἱ σοφισταὶ καυχῶνται ὅτι διδάσκουν τὴν πολιτικὴν ἀρετὴν (πρβλ. Πλάτ. Ἱππ. II, 368 b–d, Πρωταγ. 318 d, 319 a). Τοῦτο εἶναι τὸ κοινὸν χαρακτηριστικὸν τῶν τεσσάρων μεγάλων σοφιστῶν, τοὺς ὁποίους περιέγραψε ὁ Πλάτων εἰς τὴν ἑπομένην γενεάν. Ὁ Πρωταγόρας ἦτο ἀπὸ τὰ Ἄβδηρα, ἤκμασε περὶ τὸ 440 π. Χ. καὶ ἦτο γνωστὸς διὰ τὴν ἀδιαφορίαν του πρὸς τὴν θρησκείαν. Οἱ ἄλλοι τρεῖς ἦσαν ὁ Γοργίας, ὁ Πρόδικος καὶ

ἀρχὴ εἶναι μία ὑλικὴ οὐσία. Αὐτὸς εἶναι ὁ ὑλοζωϊσμὸς τῶν Ἰώνων. Μίαν σημαντικὴν στροφὴν κάμνει ἡ σκέψις τῶν Πυθαγορείων, κατὰ τὴν ὁποίαν οὐσία τοῦ κόσμου εἶναι ἓν νοητὸν στοιχεῖον. Φθάνομεν οὕτω εἰς ἕνα μεταφυσικὸν δυϊσμόν. Ὑπάρχει ἡ ὕλη, ἀλλ' ὑπάρχει καὶ ἡ μορφή. Ἡ μορφὴ αὐτὴ εἶναι ὁ ἀριθμός, ὁ ὁποῖος ὄντως ὑπάρχει. Εἰς τὸ σημεῖον ὅμως τοῦτο ἡ ἑρμηνεία τοῦ κόσμου ἀγνοεῖ τὴν ἔννοιαν τῆς κινήσεως. Τὸ νέον τοῦτο στοιχεῖον φέρει εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ὁ Ἡράκλειτος. Ἡ κίνησις ἔχει ρυθμὸν καὶ τάξιν, ἤτοι διαλεκτικὴν ἀναγκαιότητα. Εἰς τὸ γίγνεσθαι ὅμως αὐτὸ τοῦ Ἡρακλείτου ὁ Παρμενίδης ἀντιθέτει τὸ ἀναλλοίωτον Εἶναι, τὸ ὁποῖον συλλαμβάνει μόνον ἡ νόησις. Ἡ κίνησις καὶ ἡ φύσις κατὰ τὸν Παρμενίδη ἀποτελοῦν τὸ μὴ ὄν. Ἡ γνῶσις τῆς ὕλης καὶ τῶν φαινομένων εἶναι ἀσταθὴς καὶ ἀπατηλή. Ἡ φιλότης καὶ τὸ νεῖκος τοῦ Ἐμπεδοκλέους, ὁ Νοῦς τοῦ Ἀναξαγόρου, ὁ ὁποῖος διεκόσμησε τὰ πάντα, τὰ ἄτομα κατόπιν τοῦ Δημοκρίτου, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀδιάτμητα καὶ διακρίνονται μόνον διὰ τῆς μορφῆς, τῆς θέσεως καὶ τῆς διατάξεως, χωρίζονται δὲ διὰ τοῦ κενοῦ χώρου, πάντα ταῦτα ἀπαρτίζουν τὴν κοσμολογίαν τῶν προσωκρατικῶν φιλοσόφων. Οἱ μεγάλοι αὐτοὶ φυσιολόγοι,[1] ἀπηλλαγμένοι τῆς μαγείας καὶ τοῦ μύθου, πρῶτοι ἐτράπησαν πρὸς τὴν ἑρμηνείαν τῆς φύσεως καὶ τὴν ἀναζήτησιν τῆς πρώτης ἀρχῆς. Τὸ βασικὸν εἶναι ὅτι ταυτοχρόνως μὲ τὴν ἔρευναν αὐτὴν ἐγεννήθησαν καὶ αἱ πρῶται ἔννοιαι καὶ τὰ προβλήματα τῆς φιλοσοφίας. Τὸ πνεῦμα ἔχει εἰσχωρήσει ἐδῶ ἐντὸς τῆς φύσεως κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε εἶναι ἀδύνατον νὰ διακρίνῃ τὰς ἱκανότητάς του καὶ τὸν ρόλον

ὁ Ἱππίας. Ὁ Ἀβδηρίτης σοφιστὴς καὶ Δημοκρίτου μὲν ἀκροατὴς οἴκοι ἐγένετο. . . . . πατὴρ γὰρ ἦν αὐτῷ Μαιάνδριος πλούτῳ κατεσκευασμένος παρὰ πολλοὺς τῶν ἐν τῇ Θράκῃ. . . . . τὸ δὲ ἀπορεῖν φάσκειν, εἴτε εἰσὶ θεοὶ εἴτε οὐκ εἰσί, δοκεῖ μοι Πρωταγόρας ἐκ τῆς Περσικῆς παιδεύσεως παρανομῆσαι· μάγοι γὰρ ἐπιθειάζουσι μὲν οἷς ἀφανῶς δρῶσι, τὴν δὲ ἐκ φανεροῦ δόξαν τοῦ θείου καταλύουσιν οὐ βουλόμενοι δοκεῖν παρ' αὐτοῦ δύνασθαι. διὰ μὲν δὴ τοῦτο πάσης γῆς ὑπὸ Ἀθηναίων ἠλάθη. . . (Βλ. H. Diels–W. Kranz, Die Fragmente der Vorsokratiker, Zürich–Berlin 1964, II, σ. 255). Περὶ τῆς σοφιστικῆς βλ. καὶ Wilhelm Capelle, Die Vorsokratiker, Berlin 1961 [3] σ. 317 κ. ἑξ. Βλ. ἐπίσης καὶ Walter Bröcker, Die Geschichte der Philosophie vor Sokrates, Frankfurt 1965, σ. 112 κ. ἑξ. Βλ. καὶ H. Comperz, Sophistik und Rhetorik, Leipsig und Berlin 1912, σελ. 126 κ. ἑξ., 200 κ. ἑξ.

1. Θεολόγους τοὺς ὀνομάζει ὁ Werner Jaeger. Τὸ ἔργον του: The Theology of the Early Greek Philosophers, Oxford 1947. Περὶ τῶν προσωκρατικῶν βλ. καὶ John Burnet: Early Greek Philosophy, London 1958 [4]. Βλ. καὶ Kurt Hildebrandt: Frühe Griechische Denker, Bonn 1968. Βλ. καὶ Um die Begriffswelt der Vorsokratiker (Herausgegeben von Hans-Georg Gadamer), Darmstadt 1968. Βλ. καὶ Kirk-Raven: The Presocratic Philosophers, Cambridge 1962. Πλουσιωτάτην βιβλιογραφίαν περὶ τῶν προσωκρατικῶν βλ. καὶ W. Totok: Handbuch der Geschichte der Philosophie I (Altertum), Frankfurt 1964, σ. 104 κ. ἑξ.–129. Περὶ τοῦ Πρωταγόρου βιβλιογραφία βλ. W. Totok, ἔνθ. ἀν., σ. 131, 132.

του. Δὲν ὑφίσταται ἐδῶ ἡ μεταγενεστέρα βασικὴ διάκρισις τῆς φιλοσοφίας μεταξὺ ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου.

Ὁ πρῶτος ἀκριβῶς, ὁ ὁποῖος διέγνωσε τὴν αὐτοτέλειαν τοῦ ὑποκειμένου καὶ προσεπάθησε νὰ ἀποσπάση τοῦτο ἀπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ ἀντικειμένου, εἶναι ὁ Πρωταγόρας. Τὸ ὑποκείμενον ἐδῶ καθίσταται κέντρον τοῦ κόσμου. Ἀντικειμενικὴ ἀλήθεια δὲν ὑπάρχει. Τὸ μέτρον δι' ὅλα εἶναι τὸ ὑποκείμενον. Ἡ ἀλήθεια εἶναι σχετική.[2] «Πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος τῶν μὲν ὄντων ὡς ἔστι, τῶν δ' οὐκ ὄντων ὡς οὐκ ἔστι».[3] Πᾶν πρᾶγμα ἤρτηται ἐκ τῆς γνώμης, τὴν ὁποίαν ἕκαστος ἄνθρωπος ἔχει περὶ αὐτοῦ. Δίκαιον, ἀγαθὸν καὶ καλὸν εἶναι πᾶν ὅ,τι ἕκαστος νομίζει. Δίκαιον καὶ καλὸν εἶναι διὰ μίαν πόλιν ὅ,τι ἂν αὐτὴ νομίζῃ τοιοῦτον· «οἷά γ' ἂν ἑκάστῃ πόλει δίκαια καὶ καλὰ δοκῇ, ταῦτα καὶ εἶναι αὐτῇ, ἕως ἂν αὐτὰ νομίζῃ»,[4] «οὐκοῦν καὶ περὶ πολιτικῶν, καλὰ μὲν καὶ αἰσχρὰ καὶ δίκαια καὶ ἄδικα καὶ ὅσια καὶ μή, οἷα ἂν ἑκάστη πόλις οἰηθεῖσα θῆται νόμιμα αὑτῇ, ταῦτα καὶ εἶναι τῇ ἀληθείᾳ ἑκάστῃ».[5]

Ὁ Πλάτων εἰς τὸν «Θεαίτητον» καὶ τὸν «Κρατύλον» παραβάλλει τὴν διδασκαλίαν τοῦ Πρωταγόρου πρὸς τὴν τοῦ Ἡρακλείτου καὶ ἐλέγχει τὴν γνώμην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ αἴσθησις εἶναι ἡ μόνη πηγὴ τῆς γνώσεως· «Ἀλλ' οὐδὲ γνῶσιν εἶναι φάναι εἰκός, ὦ Κρατύλε, εἰ μεταπίπτει πάντα χρήματα καὶ μηδὲν μένει».[6] «εἰ πάντα κινεῖται, πᾶσα ἀπόκρισις περὶ ὅτου ἄν τις ἀποκρίνηται, ὁμοίως ὀρθὴ εἶναι».[7] Ἐφ' ὅσον τὰ πάντα φέρονται καὶ ἀλλοιοῦνται, ἡ γνωσιολογία τοῦ ἐμπειρισμοῦ ἀντιφάσκει πρὸς ἑαυτήν. Ἑπομένως ὅσοι ταυτίζουν τὸ ἀληθὲς πρὸς τὴν αἴσθησιν, διαπράττουν λογικὸν σφάλμα· «τῶν ἀδυνάτων δή τι συμβαίνειν φαίνεται, ἐάν τις ἐπιστήμην καὶ αἴσθησιν ταὐτὸν φῇ εἶναι».[8] Ἡ αἴσθησις ἀναφέρεται εἰς τὴν πολλαπλότητα τῆς ἐμπειρίας καὶ δὲν εἶναι πηγὴ τῆς γνώσεως. Πᾶν ὅ,τι νομίζει κανεὶς εἶναι κατὰ τὸν Πρωταγόραν ἀληθές. Τοῦτο ὅμως ἄγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι καὶ ἡ ἀλήθεια τῆς ἀρχῆς τοῦ

---

2. «ἐπεί φησι (Πρωταγόρας) πάσας τὰς φαντασίας καὶ τὰς δόξας ἀληθεῖς ὑπάρχειν καὶ τῶν πρός τι εἶναι τὴν ἀλήθειαν (Σέξτ. Ἐμπειρ. Π. μαθ. 7, 60)».

3. Πρβλ. Διογ. Λαέρτ. Θ, 54 καὶ Σέξτ. Ἐμπειρ. Π. μαθ. 7,60 καὶ Πλάτ. Κρατ. 385 e κ. ἑξ. καὶ Θεαίτ. 152 a. Βλ. καὶ Wilhelm Nestle, Die Vorsokratiker, Stuttgart 1956 [4], σ. 173 κ. ἑξ.

4. Πλάτ. Θεαίτ. 167 c, 168 b.

5. Πλάτ. Θεαίτ. 172 b, 177 c.

6. Πλάτ. Κρατ. 385 e κ. ἑξ., 439 b κ. ἑξ., 440 a.

7. Πλάτ. Θεαίτ. 183 a.

8. Πλάτ. Θεαίτ. 164 b. Βλ. καὶ τὴν ἔκδοσιν τοῦ οἴκου Artemis – Verlag Zürich : Die Anfänge der Abendländischen Philosophie, 1949, σ. 158 κ. ἑξ.

Πρωταγόρου ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦ τυχόντος.[9] Ἡ ὑποκειμενικὴ ὅμως διαπίστωσις τοῦ ἑκάστοτε συγκεκριμένου ὑποκειμένου δὲν δύναται νὰ ἀποτελέσῃ γνῶσιν, διότι οὕτω θὰ ὑπάρχουν τόσαι γνώσεις, ὅσα καὶ τὰ ὑποκειμενικὰ σχετικὰ κριτήρια. Ἔπειτα ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος εἶναι μέτρον πάντων χρημάτων, διατί νὰ μὴ εἶναι μέτρον καὶ τὰ ζῷα, ἐφ' ὅσον καὶ αὐτὰ ἔχουν αἴσθησιν; Κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Πρωταγόρου τὸ ὑποκείμενον δὲν μένει πάντοτε τὸ ἴδιον, ἀλλ' εἶναι μία διαδοχὴ συνειδήσεων, οὕτως ὥστε ἡ παροῦσα ἐντύπωσις εἶναι διάφορος τῶν ἄλλων. Ἡ αἴσθησις δὲ ἑκάστης διαδοχικῆς συνειδήσεως τοῦ ἀτόμου εἶναι καὶ ἡ ἀλήθεια. Τοῦτο βεβαίως κατὰ λογικὴν ἀναγκαιότητα ὁδηγεῖ εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ὅσον περισσότεροι εἶναι οἱ ἔχοντες ἀντίθετον γνώμην πρὸς τὸ ἀξίωμα τοῦ Πρωταγόρου, τόσον τοῦτο εἶναι ἀνύπαρκτον.[10] Τίποτε δὲν εἶναι καθ' ἑαυτὸ ἕν, λέγει ὁ Πρωταγόρας καὶ ἡ σοφιστικὴ σκέψις, ἀλλὰ κάθε τι, τὸ ὁποῖον λέγομεν περὶ τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων, ἰσχύει μόνον σχετικῶς ἐν σχέσει πρὸς τὸ φυσικοψυχολογικὸν ὑποκείμενον. «ἔστι μὲν γὰρ οὐδέποτ' οὐδέν, ἀεὶ δὲ γίγνεται».[11] Ἡ ἀλήθεια τοποθετεῖται τὴν παροῦσαν στιγμὴν τῆς ἀμέσου αἰσθήσεως. Τὸ χαρακτηριστικὸν λοιπὸν τῆς θεωρίας τοῦ Πρωταγόρου εἶναι ἡ τροποποίησις τῆς πραγματικότητος ἐκ μέρους τοῦ συγκεκριμένου ἀνθρώπου. Κατὰ τὸν Πρωταγόραν ὁ ἄνθρωπος κατασκευάζει τὴν πραγματικότητα, τὰ δὲ πράγματα δὲν ἔχουν ἀφ' ἑαυτοῦ των ὕπαρξιν, ἀλλὰ μεταβάλλονται ἀναλόγως πρὸς τὰς συνθήκας. Ἡ ἀλήθεια εἶναι σχετικὴ πρὸς μίαν κατάστασιν ἢ πρὸς ἓν πρόσωπον. Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς θεοὺς δὲν γνωρίζει οὔτε ἂν ὑπάρχουν οὔτε ἂν δὲν ὑπάρχουν. Προβάλλουν πολλὰ ἐμπόδια πρὸς τοῦτο, τὸ σκοτεινὸν τοῦ προβλήματος καὶ ἡ βραχύτης τοῦ βίου.[12] Ὅ,τι ἀναζητεῖται, εἶναι ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ ὀρθολογιστικὴ μόρφωσις. Παρὰ Πλάτωνι ὅμως — καὶ ἐδῶ ἔγκειται ἡ ἀντίθεσις — ὁ Πρωταγόρας διηγεῖται ἕνα περίφημον μῦθον καὶ λέγει ὅτι ὁ Ζεὺς ἔσωσε τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ τὴν καταστροφὴν δίδων εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν αἰδῶ ὡς ἐμφύτους ἀρετάς, αἱ ὁποῖαι τοὺς βοηθοῦν νὰ ἱδρύουν πόλεις καὶ νὰ δημιουργοῦν κοινωνικὴν ζωήν.[13]

---

9. Βλ. ἐκτεταμένας ἀναλύσεις εἰς Δημητρίου Μούκανου, Πλάτων, Ἀριστοτέλης καὶ σύγχρονος φυσική, Ἀθῆναι 1968, σ. 35 κ. ἑξ.

10. Βλ. Δημ. Μούκανου, ἔνθ. ἀν. σ. 37.

11. Πλατ. Θεαίτ. 152 d, e.

12. Πρβλ. Διογ. Λαέρτ. Θ, 51, «περὶ μὲν θεῶν οὐκ ἔχω εἰδέναι. . .».

13. Πλάτ. Πρωταγ. 320 c – 323 a: Ἦν γάρ ποτε χρόνος, ὅτε θεοὶ μὲν ἦσαν, θνητὰ δὲ γένη οὐκ ἦν. Ἐπειδὴ δέ καὶ τούτοις χρόνος ἦλθεν εἱμαρμένος γενέσεως. . . Ἤδη δὲ καὶ ἡ εἱμαρμένη ἡμέρα παρῆν, ἐν ᾗ ἔδει καὶ ἄνθρωπον ἐξιέναι ἐκ γῆς εἰς φῶς . . . Οὕτω δὴ παρεσκευασμένοι κατ' ἀρχὰς ἄνθρωποι ᾤκουν σποράδην, πόλεις δὲ οὐκ ἦσαν. . . Ἐζήτουν δὴ ἀθροίζεσθαι καὶ σώζεσθαι κτίζοντες πόλεις. Ὅτ' οὖν ἀθροισθεῖεν, ἠδίκουν

Ἡ δύναμις καὶ ἡ αὐτονομία τοῦ ἀνθρώπου, ἤτοι ἡ ἀρχὴ τοῦ ὑποκειμένου, ἐπιβεβαιοῦται κατὰ τοὺς σοφιστὰς εἰς τὴν πολιτικήν. Ὁ νόμος εἶναι τεχνητὸς καὶ αὐθαίρετος. Ὡς ἐκ τούτου ἀντιτίθεται πρὸς τὴν φύσιν. Ἡ κατάληξις ὅμως αὐτῆς τῆς ἀντιλήψεως εἶναι πλέον ὁ πολιτικὸς κυνισμός.

Ὁ Πρωταγόρας διήκουσε τοῦ Δημοκρίτου καὶ πρῶτος ἔφη δύο λόγους εἶναι περὶ παντὸς πράγματος ἀντικειμένους ἀλλήλοις.[14] Τὰ σῳζόμενα αὐτοῦ βιβλία εἶναι τὰ ἑξῆς: Τέχνη ἐριστικῶν, Περὶ πάλης, Περὶ τῶν μαθημάτων, Περὶ πολιτείας, Περὶ φιλοτιμίας, Περὶ ἀρετῶν, Περὶ τῆς ἐν ἀρχῇ καταστάσεως, Περὶ τῶν ἐν Ἅιδου, Περὶ τῶν οὐκ ὀρθῶς τοῖς ἀνθρώποις πρασσομένων, Προστακτικός, Δίκη ὑπὲρ μισθοῦ, Ἀντιλογιῶν αβ.[15]

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο παραθέτομεν τὸ χωρίον τοῦ Πλάτωνος: «ἐγὼ οὖν τούτων τὴν ἐναντίαν ἅπασαν ὁδὸν ἐλήλυθα, καὶ ὁμολογῶ τε σοφιστὴς εἶναι καὶ παιδεύειν ἀνθρώπους[16]... οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι λωβῶνται τοὺς νέους· τὰς γὰρ τέχνας αὐτοὺς πεφευγότας ἄκοντας πάλιν αὖ ἄγοντες ἐμβάλλουσιν εἰς τέχνας, λογισμούς τε καὶ ἀστρονομίαν καὶ γεωμετρίαν καὶ μουσικὴν διδάσκοντες (καὶ ἅμα εἰς τὸν Ἱππίαν ἀπέβλεψεν), παρὰ δ' ἐμὲ ἀφικόμενος μαθήσεται οὐ περὶ ἄλλου του ἢ περὶ οὗ ἥκει. Τὸ δὲ μάθημά ἐστιν εὐβουλία περὶ τῶν οἰκείων, ὅπως ἂν ἄριστα τὴν αὑτοῦ οἰκίαν διοικοῖ, καὶ περὶ τῶν τῆς πόλεως, ὅπως τὰ τῆς πόλεως δυνατώτατος ἂν εἴη καὶ πράττειν καὶ λέγειν.[17] ... ΣΩ. Δοκεῖς γάρ μοι λέγειν τὴν πολιτικὴν τέχνην καὶ ὑπισχνεῖσθαι ποιεῖν ἄνδρας ἀγαθοὺς πολίτας. — Αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτό ἐστιν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, τὸ ἐπάγγελμα ὃ ἐπαγγέλλομαι.[18]

Εἰς τὸν Μένωνα τονίζονται τὰ ἑξῆς: «οἶδα γὰρ ἄνδρα ἕνα Πρωταγόραν πλείω χρήματα χρησάμενον ἀπὸ ταύτης τῆς σοφίας ἢ Φειδίαν τε, ὃς οὕτως περιφανῶς καλὰ ἔργα ἠργάζετο, καὶ ἄλλους δέκα τῶν ἀνδριαντοποιῶν... Πρωταγόρας δὲ ἄρα ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἐλάνθανεν διαφθείρων τοὺς συγγι-

ἀλλήλους ἅτε οὐκ ἔχοντες τὴν πολιτικὴν τέχνην, ὥστε πάλιν σκεδαννύμενοι διεφθείροντο. Ζεὺς οὖν δείσας περὶ τῷ γένει ἡμῶν, μὴ ἀπόλοιτο πᾶν, Ἑρμῆν πέμπει ἄγοντα εἰς ἀνθρώπους αἰδῶ τε καὶ δίκην, ἵν' εἶεν πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοί, φιλίας συναγωγοί... Καὶ νόμον γε θὲς παρ' ἐμοῦ, τὸν μὴ δυνάμενον αἰδοῦς καὶ δίκης μετέχειν κτείνειν ὡς νόσον πόλεως. Κρίσεις περὶ τοῦ μύθου τούτου βλ. εἰς Γ. Μιστριώτου, Πλάτωνος Πρωταγόρας, Ἀθῆναι 1906 ³ σ. 15, 16.

14. Β 6 α., Διογ. Λαέρτ. Θ, 51. Περὶ τοῦ ὑποκειμενισμοῦ καὶ τῆς σχετικοκρατίας τοῦ Πρωταγόρου βλ. ὡσαύτως εἰς τὸ ἔργον τοῦ Wilhelm Capelle : Die Vorsokratiker ἔνθ. ἀν., σ. 327 κ. ἑξ., 330 κ. ἑξ.

15. Βλ. περὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Πρωταγόρου ἐν H. Diels – W. Kranz, Die Fragmente der Vorsokratiker, ἔνθ. ἀν. σ. 253, 255. [80 (74)] Protagoras A. Leben und Lehre.

16. Πλατ. Πρωταγ. 317 b.

17. Πλατ. Πρωταγ. 318 d.

18. Πλατ. Πρωταγ. 319 a.

γνωμένους καὶ μοχθηροτέρους ἀποπέμπων ἢ παρελάμβανεν πλεῖν ἢ τετταράκοντα ἔτη. οἶμαι γὰρ αὐτὸν ἀποθανεῖν ἐγγὺς καὶ ἑβδομήκοντα ἔτη γεγονότα, τετταράκοντα δὲ ἐν τῇ τέχνῃ ὄντα». [19]

Ὡς εἴπομεν, κατὰ τὸν Πρωταγόραν «πάντων χρημάτων μέτριον ἐστὶν ἄνθρωπος, τῶν μὲν ὄντων ὡς ἐστίν, τῶν δὲν οὐκ ὄντων ὡς οὐκ ἔστιν».[20] «μέτρον μὲν λέγων τὸ κριτήριον, χρημάτων, ὡς δυνάμει φάσκειν πάντων πραγμάτων κριτήριον εἶναι τὸν ἄνθρωπον, τῶν μὲν ὄντων ὡς ἔστιν, τῶν δὲ οὐκ ὄντων ὡς οὐκ ἔστιν. καὶ διὰ τοῦτο τίθησι τὰ φαινόμενα ἑκάστῳ μόνα, καὶ οὕτως εἰσάγει τὸ πρός τι. φησὶν οὖν ὁ ἀνὴρ τὴν ὕλην ρευστὴν εἶναι ... τοὺς δὲ ἀνθρώπους ἄλλοτε ἄλλων ἀντιλαμβάνεσθαι παρὰ τὰς διαφόρους αὐτῶν διαθέσεις ... γίνεται τοίνυν κατ᾽ αὐτῶν τῶν ὄντων κριτήριον ὁ ἄνθρωπος. πάντα γὰρ τὰ φαινόμενα τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἔστιν, τὰ δὲ μηδενὶ τῶν ἀνθρώπων φαινόμενα οὐδὲ ἔστι».[21] Ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τοῖς «μετὰ τὰ φυσικὰ» τονίζει: «ἐκεῖνος (Πρωταγόρας) ἔφη πάντων εἶναι χρημάτων μέτρον ἄνθρωπον, οὐδὲν ἕτερον λέγων ἢ τὸ δοκοῦν ἑκάστῳ τοῦτο καὶ εἶναι παγίως· τούτου δὲ γιγνομένου τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι, καὶ κακὸν καὶ ἀγαθὸν εἶναι, καὶ τἆλλα τὰ κατὰ τὰς ἀντικειμένας λεγόμενα φάσεις, διὰ τὸ πολλάκις τοισδὶ μὲν φαίνεσθαι τόδε εἶναι καλὸν τοισδὶ δὲ τοὐναντίον, μέτρον δ᾽ εἶναι τὸ φαινόμενον ἑκάστῳ».[22] Καὶ ἀλλαχοῦ: «καὶ τὸ τὸν ἥττω δὲ λόγον κρείττω ποιεῖν [B 6b] τοῦτ᾽ ἐστίν. καὶ ἐντεῦθεν δικαίως ἐδυσχέραινον οἱ ἄνθρωποι τὸ Πρωταγόρου ἐπάγγελμα· ψεῦδός τε γάρ ἐστιν καὶ οὐκ ἀληθὲς ἀλλὰ φαινόμενον εἰκός, καὶ ἐν οὐδεμιᾷ τέχνῃ ἀλλ᾽ ἐν ρητορικῇ καὶ ἐριστικῇ».[23]

Τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Πρωταγόρου περὶ τῶν θεῶν, περὶ τοῦ ὁποίου εἴπομεν ἀνωτέρω, ἔχει ὡς ἑξῆς:

«περὶ μὲν θεῶν οὐκ ἔχω εἰδέναι, οὔθ᾽ ὡς εἰσὶν οὔθ᾽ ὡς οὐκ εἰσὶν οὔθ᾽ ὁποῖοί τινες ἰδέαν· πολλὰ γὰρ τὰ κωλύοντα εἰδέναι ἥ τ᾽ ἀδηλότης καὶ βραχὺς ὢν ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου».[24] Κατὰ τὸν Διογένην τὸν Λαέρτιον «πρῶτος ἔφη Πρωταγόρας δύο λόγους εἶναι περὶ παντὸς πράγματος ἀντικειμένους ἀλλήλοις».[25]

19. Πλάτ. Μέν. 91 d, e.
20. H. Diels – W. Kranz, Die Fragmente, ἔνθ. ἀν. B 1.
21. Diels – Kranz, ἔνθ. ἀν., Protagoras A. Leben und Lehre, σ. 258.
22. Ἀριστοτ. μετὰ τὰ φυσ. K 6. 1062 b 13.
23. Ἀριστοτ. ρητορ. B 24. 1402 α 23. Βλ. καὶ ἐν Diels – Kranz, ἔνθ. ἀν. σ. 260.
24. Diels – Kranz, ἔνθ. ἀν. B. 4. Βλ. καὶ Σέξτ. Ἐμπειρ. Π. μαθ. 9, 57 : ὁ δὲ Πρωταγόρας ρητῶς που γράψας· Περὶ θεῶν οὔτ᾽ εἰ εἰσίν, οὔθ᾽ ὁποῖοί τινές εἰσι, δύναμαι λέγειν· πολλὰ γάρ ἐστι τὰ κωλύοντά με. Βλ. καὶ Fragmenta Philosophorum Graecorum, vol. II, Parisiis M DCCC LXVII (ὑπὸ Fr. Guil. Aug. Mullachius), σ. 131.
25. Διογ. Λαέρτ. Θ, 51 καὶ Diels – Kranz, ἔνθ. ἀν. B 6 α. Βλ. Stephanus Byzantius v. Ἄβδηρα : πλεῖστοι δ᾽ Ἀβδηρῖται ὑπὸ τῶν πινακογράφων ἀναγράφονται, Νι-

Ἐνταῦθα παραθέτομεν, ὅσα περὶ τοῦ Πρωταγόρου διασώζει Διογένης ὁ Λαέρτιος εἰς τὸ ἔνατον βιβλίον τοῦ ἔργου του, τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται εἰς τὸν βίον καὶ εἰς τὰς γνώμας τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ εὐδοκιμησάντων:

«Πρωταγόρας Ἀρτέμωνος ἤ, ὡς Ἀπολλόδωρος καὶ Δείνων ἐν Περσικοῖς, Μαιανδρίου Ἀβδηρίτης, καθά φησιν Ἡρακλείδης ὁ Ποντικὸς ἐν τοῖς περὶ νόμων, ὃς καὶ Θουρίοις νόμους γράψαι φησὶν αὐτόν· ὡς δ' Εὔπολις ἐν Κόλαξι, Τήιος· φησὶ γάρ.

Ἔνδον μὲν γὰρ ἐστι Πρωταγόρας ὁ Τήιος. οὗτος καὶ Πρόδικος ὁ Κεῖος λόγους ἀναγινώσκοντες ἠρανίζοντο· καὶ Πλάτων ἐν τῷ Πρωταγόρᾳ φησὶ βαρύφωνον εἶναι τὸν Πρόδικον. διήκουσε δ' ὁ Πρωταγόρας Δημοκρίτου. ἐκαλεῖτό τε Σοφία, ὥς φησι Φαβωρῖνος ἐν παντοδαπῇ ἱστορίᾳ. καὶ πρῶτος ἔφη δύο λόγους εἶναι περὶ παντὸς πράγματος ἀντικειμένους ἀλλήλοις· οἷς καὶ συνηρώτα, πρῶτος τοῦτο πράξας. ἀλλὰ καὶ ἤρξατό που τοῦτον τὸν τρόπον· «Πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος, τῶν μὲν ὄντων ὡς ἐστί, τῶν δ' οὐκ ὄντων ὡς οὐκ ἔστιν» ἔλεγέ τε μηδὲν εἶναι ψυχὴν παρὰ τὰς αἰσθήσεις, καθὰ καὶ Πλάτων φησὶν ἐν Θεαιτήτῳ, καὶ πάντ' εἶναι ἀληθῆ. καὶ ἀλλαχοῦ δὲ τοῦτον ἤρξατο τὸν τρόπον· «Περὶ μὲν θεῶν οὐκ ἔχω εἰδέναι οὐθ' ὡς εἰσίν, οὐθ' ὡς οὐκ εἰσίν· πολλὰ γὰρ τὰ κωλύοντα εἰδέναι, ἥ τ' ἀδηλότης καὶ βραχὺς ὢν ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου». διὰ ταύτην δὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ συγγράμματος ἐξεβλήθη πρὸς Ἀθηναίων· καὶ τὰ βιβλία αὐτοῦ κατέκαυσαν ἐν τῇ ἀγορᾷ, ὑπὸ κήρυκι ἀναλεξάμενοι παρ' ἑκάστου τῶν κεκτημένων. οὗτος πρῶτος μισθὸν εἰσεπράξατο μνᾶς ἑκατόν· καὶ πρῶτος μέρη χρόνου διώρισε καὶ καιροῦ δύναμιν ἐξέθετο καὶ λόγων ἀγῶνας ἔθετο καὶ σοφίσματα τοῖς πραγματολογοῦσι προσήγαγε· καὶ τὴν διάνοιαν ἀφεὶς πρὸς τοὔνομα διελέχθη καὶ τὸ νῦν ἐπιπολάζον γένος τῶν ἐριστικῶν ἐγέννησεν· ἵνα καὶ Τίμων φησὶ περὶ αὐτοῦ,

Πρωταγόρης τ' ἐπίμικτος ἐριζέμεναι εὖ εἰδώς. οὗτος καὶ τὸ Σωκρατικὸν εἶδος τῶν λόγων πρῶτος ἐκίνησε. καὶ τὸν Ἀντισθένους λόγον τὸν πειρώμενον ἀποδεικνύειν ὡς οὐκ ἔστιν ἀντιλέγειν, οὗτος πρῶτος διείλεκται, καθά φησι Πλάτων ἐν Εὐθυδήμῳ. καὶ πρῶτος κατέδειξε τὰς πρὸς τὰς θέσεις ἐπιχειρήσεις, ὥς φησιν Ἀρτεμίδωρος ὁ διαλεκτικὸς ἐν τῷ πρὸς Χρύσιππον. καὶ πρῶτος τὴν καλουμένην τύλην, ἐφ' ἧς τὰ φορτία βαστάζουσιν, εὗρεν, ὥς φησιν Ἀριστοτέλης ἐν τῷ περὶ παιδείας· φορμοφόρος γὰρ ἦν, ὡς καὶ Ἐπίκουρός πού φησι. καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἤρθη πρὸς Δημόκριτον, ξύλα δεδεκὼς ὀφθείς. διεῖλέ τε τὸν λόγον πρῶτος εἰς τέτταρα, εὐχωλήν, ἐρώτησιν, ἀπόκρισιν, ἐντολήν· οἱ δέ, εἰς ἑπτά, διήγησιν, ἐρώτησιν, ἀπόκρισιν, ἐντολήν,

---

καίνετος ἐποποιὸς καὶ Πρωταγόρας, ὃν Εὔδοξος ἱστορεῖ τὸν ἥσσω λόγον κρείσσω πεποιηκέναι καὶ τοὺς μαθητὰς δεδιδαχέναι τὸν αὐτὸν καὶ ψέγειν καὶ ἐπαινεῖν. Βλ. καὶ Fragmenta Philosophorum Graecorum, ἔνθ. ἀν. σ. 134.

ἀπαγγελίαν, εὐχωλήν, κλῆσιν, οὓς καὶ πυθμένας εἶπε λόγων. Ἀλκιδάμας δὲ τέτταρας λόγους φησί, φάσιν, ἀπόφασιν, ἐρώτησιν, προσαγόρευσιν· πρῶτον δὲ τῶν λόγων ἑαυτοῦ ἀνέγνω τὸν περὶ θεῶν, οὗ τὴν ἀρχὴν ἄνω παρεθέμεθα· ἀνέγνω δ' Ἀθήνησιν ἐν τῇ Εὐριπίδου οἰκίᾳ ἤ, ὥς τινες, ἐν τῇ Μεγακλείδου· ἄλλοι δ' ἐν Λυκείῳ, μαθητοῦ τὴν φωνὴν αὐτῷ χρήσαντος Ἀρχαγόρου τοῦ Θεοδότου. κατηγόρησε δ' αὐτοῦ Πυθόδωρος Πολυζήλου, εἷς τῶν τετρακοσίων· Ἀριστοτέλης δ' Εὔαθλόν φησιν. Ἔστι δὲ τὰ σῳζόμενα αὐτοῦ βιβλία τάδε· Τέχνη ἐριστικῶν, περὶ πάλης, περὶ τῶν μαθημάτων, περὶ πολιτείας, περὶ φιλοτιμίας, περὶ ἀρετῶν, περὶ τῆς ἐν ἀρχῇ καταστάσεως, περὶ τῶν ἐν Ἅιδου, περὶ τῶν οὐκ ὀρθῶς τοῖς ἀνθρώποις πρασσομένων, Προστακτικός, Δίκη ὑπὲρ μισθοῦ, Ἀντιλογιῶν δύο. καὶ ταῦτα μὲν αὐτῷ τὰ βιβλία· γέγραφε δὲ καὶ Πλάτων εἰς αὐτὸν διάλογον. Φησὶ δὲ Φιλόχορος, πλέοντος αὐτοῦ ἐς Σικελίαν, τὴν ναῦν καταποντωθῆναι· καὶ τοῦτο αἰνίττεσθαι Εὐριπίδην ἐν τῷ Ἰξίονι· ἔνιοι δὲ κατὰ τὴν ὁδὸν τελευτῆσαι αὐτόν, βιώσαντα ἔτη πρὸς τὰ ἐνενήκοντα· Ἀπολλόδωρος δέ φησιν ἑβδομήκοντα, σοφιστεῦσαι δὲ τεσσαράκοντα καὶ ἀκμάζειν κατὰ τὴν τετάρτην καὶ ὀγδοηκοστὴν Ὀλυμπιάδα· ἔστι καὶ εἰς τοῦτον ἡμῶν οὕτως ἔχον·

Καὶ σεῦ, Πρωταγόρη, φάτιν ἔκλυον, ὥς ἄρ' Ἀθηνέων ἔκ ποτ' ἰὼν καθ' ὁδὸν πρέσβυς ἐὼν ἔθανες· εἵλετο γάρ σε φυγεῖν Κέκροπος πόλις· ἀλλὰ σὺ μὲν που Παλλάδος ἄστυ φύγες, Πλουτέα δ' οὐκ ἔφυγες.

Λέγεται δὲ ποτ' αὐτὸν ἀπαιτοῦντα τὸν μισθὸν Εὔαθλον τὸν μαθητήν, ἐκείνου εἰπόντος, «ἀλλ' οὐδέπω νίκην νενίκηκα», εἰπεῖν, «ἀλλ' ἐγὼ μὲν ἂν νικήσω, ὅτι ἐγὼ ἐνίκησα λαβεῖν με δεῖ· ἐὰν δὲ σύ, ὅτι σύ». Γέγονε δὲ καὶ ἄλλος Πρωταγόρας ἀστρολόγος, εἰς ὃν καὶ Εὐφορίων ἐπικήδειον ἔγραψε· καὶ τρίτος στωϊκὸς φιλόσοφος.[26]

Ὁ Πρωταγόρας ἐμφανίζεται ὡς ἡ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ Πλάτωνος. Ὁ ἔλεγχος καὶ ἡ κριτικὴ τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως, τὸν ὁποῖον ἐκληροδότησεν εἰς τὴν φιλοσοφίαν ὁ Πλάτων, ἐλέγχεται εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους ἀπὸ ἓν φιλοσοφικὸν κίνημα, τὸ ὁποῖον κατίσχυσε τῆς Ἀγγλοσαξωνικῆς κυρίως φιλοσοφίας. Τὸ κίνημα τοῦτο ὀνομάζεται Πραγματισμὸς καὶ τρέφει μεγάλην συμπάθειαν πρὸς τὸν Πρωταγόραν. Εἷς ἐκ τῶν κορυφαίων τοῦ Πραγματισμοῦ, ὁ F. C. S. Schiller, εἰς ἓν βασικὸν ἔργον του[27] κρίνει τὴν πλατωνικὴν θεωρίαν τῆς γνώσεως, τῆς ὁποίας ἀντίπους εἶναι ὁ Πραγματισμός, καὶ δεικνύει τὰς

26. Βλ. Διογ. Λαέρτ. Θ. 50 - 56 (Cobet). Βλ. καί: De Philosophorum ac sophistarum qui fuerunt ante Platonem studiis Homericis, ὑπὸ G. O. Friedel (particula prima, De Sophistis), 1873, σ. 5 - 18.

27. F. C. S. Schiller: Studies in Humanism, Macmillan 1912². Βλ. καὶ τὴν μελέτην του: Plato or Protagoras, Oxford 1908.

πλάνας, εἰς τὰς ὁποίας ὑπέπεσεν ὁ Πλάτων. Τονίζει τέλος τὸν Οὐμανισμὸν τοῦ Πρωταγόρου. Ὁ Schiller πιστεύει ὅτι οἱ σοφισταὶ τὰ μέγιστα συνέβαλον εἰς τὴν πρόοδον τῶν μεταφυσικῶν καὶ τῶν λογικῶν μελετῶν, ἡ συμβολὴ ὅμως αὕτη ἠγνοήθη, διότι ἐνοθεύθη ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους κατόπιν. Περὶ τοῦ Πρωταγόρου ὁ Schiller λέγει, ὅτι ὁ ἀφορισμός του «Πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος», ἐὰν προεκάλει τὴν δέουσαν προσοχὴν καὶ δὲν συνήντα τὴν ἀντίδρασιν τοῦ Πλάτωνος, θὰ ηὐνόει τὴν ἔρευναν καὶ τὴν ἐπιστήμην. Ὅμως τὸ magnum opus τοῦ Πρωταγόρου περὶ τῆς Ἀληθείας ἐρρίφθη εἰς τὰς φλόγας καὶ ὁ σοφιστὴς οὗτος ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον.[28]

Ὁ ἀφορισμὸς τοῦ Πρωταγόρου κατὰ τὸν Schiller εἶναι ἀκριβῶς ὅπως καὶ τὸ «Γνῶθι σαυτὸν» τῶν Δελφῶν, διότι ἐδῶ πλέον ἀναβλύζει ὁ ὑποκειμενικὸς παράγων τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως. Τὸ πρόβλημα ὅμως ἐνταῦθα εἶναι τὸ ἑξῆς: Τὸν ὅρον «ἄνθρωπος» πρέπει νὰ ἐκλάβωμεν ἐν εὐρείᾳ ἐννοίᾳ; Τίνι τρόπῳ γίνεται ἡ μετάβασις ἀπὸ τῆς ὑποκειμενικῆς ἀληθείας τοῦ ἀτόμου εἰς τὴν ἀντικειμενικὴν ἀλήθειαν τοῦ κόσμου; Ἐδῶ ἔγκειται τὸ πρόβλημα. Ἡ τροποποίησις τῆς πραγματικότητος τόσον ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου ὅσον καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ εἶναι τυχαία;

Ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ ἄλλα προβλήματα: Αἱ θεωρίαι, τὰς ὁποίας ὁ Πλάτων ἀναφέρει εἰς τὸν Πρωταγόραν, εἶναι πράγματι θεωρίαι τοῦ σοφιστοῦ; Μήπως ὁ Πλάτων ἐν τῷ «Θεαιτήτῳ» δὲν κατανοεῖ πλήρως τὰς θεωρίας τοῦ Πρωταγόρου, ἰδίᾳ δὲ τὸ δόγμα τῆς τροποποιήσεως τῆς πραγματικότητος; Ὁ Schiller τονίζει ὅτι ἡ μεγαλειώδης ἀρχὴ τοῦ Πρωταγόρου παρηρμηνεύθη καὶ ἐχλευάσθη[29] εἰς τὴν πλατωνικὴν φιλοσοφίαν. Πᾶσα ἀλήθεια κατασκευάζε-

28. Schiller, Studies in Humanism, ἔνθ. ἀν. σ. σ. 32 – 38. Ὁ F. C. S. Schiller εἰς τὸ ἔργον του «Πραγματισμὸς καὶ οὐμανισμός, μετάφρ. Ἑλ. Λαμπρίδη, Ἀθῆναι 1929» παραθέτει ἕνα διάλογον μὲ τὸν τίτλον «Πρωταγόρας ὁ οὐμανιστής», ὁ ὁποῖος εὑρέθη δῆθεν εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τοῦ Διονύσου εἰς τὴν Μένδην, μικρὰν πόλιν τῆς Θράκης, ἀφιερωμένην εἰς τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν κατανάλωσιν τοῦ οἴνου. Ὁ διάλογος οὗτος ὑπερασπίζει τὴν μεγάλην φυσιογνωμίαν τοῦ Πρωταγόρου ἀπὸ τὴν ἐσφαλμένην ἐπίθεσιν τοῦ Πλάτωνος (βλ. σ. 26 κ. ἑξ.). Αἱ πληροφορίαι τοῦ Πλάτωνος εἶναι ἀναληθεῖς, εἶναι μία καθαρὰ ἀπάτη. Οὐδὲ μία λέξις εἶναι ἀληθής, τονίζει ὁ Ἀντίμωρος (βλ. σελ. 31). Διὰ τοῦ «ἄνθρωπος» ὁ Πρωταγόρας ἐννοεῖ τὴν ἀνθρωπότητα, λέγει ὁ Φιλόνοος. Ἔπειτα ἡ κρίσις τοῦ φρονίμου δύναται νὰ εἶναι καλυτέρα ἀπὸ τὴν κρίσιν τῶν ἄλλων (βλ. σ. 35). Δὲν εἶναι σωστόν, παραδέχεται ὁ Φιλόνοος, νὰ ἐξηγῶμεν τοὺς λόγους τοῦ Πρωταγόρου μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἡ γνῶσις εἶναι μόνον αἴσθησις (σ. 36). Ὁ ἄνθρωπος κατασκευάζει τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια εἶναι τὸ ὠφέλιμον (σ. 38). Διὰ τὸ ἓν ὁ Πρωταγόρας δὲν ὁμιλεῖ. Ἀρκεῖται εἰς τὰ πολλὰ (σ. 41). Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι μέτρον τοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ δημιουργὸς (σ. 47). Εἶναι βασικὴ ἡ ἀντίθεσις πρὸς τοὺς Ἐλεάτας, κατὰ τοὺς ὁποίους τὸ Ὅλον, τὸ Ἕν, ὑπάρχει ἀμετακίνητον.

29. Βλ. καὶ Ε. Π. Παπανούτσου: Ὁ Πραγματισμὸς ἢ Οὐμανισμός, Ἀλεξάνδρεια 1924, σ. 72, 73.

ται ἀπὸ τὸν συγκεκριμένον ἄνθρωπον. Ἀληθεῖς ἰδέαι εἶναι ἐκεῖναι, τὰς ὁποίας δυνάμεθα νὰ ἐπαληθεύσωμεν. Ἡ ἀλήθεια εἶναι κατηγόρημα τῆς σκέψεως, τὴν ὁποίαν μορφώνομεν ἡμεῖς περὶ τῆς πραγματικότητος. Ἄνευ ἡμῶν δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀλήθεια, τὸ δὲ πείραμα εἶναι ἡ κύρωσις καὶ ἡ ἀποδοχὴ τῆς ἀληθείας. Ὁ Πρωταγόρας καὶ τὸ κίνημα τοῦ Πραγματισμοῦ συμφωνοῦν εἰς ὅλα τὰ ἀνωτέρω. Πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ Πρωταγόρου συμφωνεῖ καὶ ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Nietzsche, κατὰ τὸν ὁποῖον πᾶν ὅ,τι κατὰ συνθήκην ἀποκαλοῦμεν ἀλήθειαν εἶναι τὸ βιολογικῶς ἢ κοινωνιολογικῶς ὠφέλιμον. Ὁ Πρωταγόρας δέχεται τὰ αἰσθητὰ ὡς ἀπολύτως ἀληθῆ διὰ μόνον τὸν αἰσθανόμενον καὶ διὰ τὴν στιγμὴν μόνον, κατὰ τὴν ὁποίαν οὗτος αἰσθάνεται καὶ νοεῖ αὐτά.

Πάντα ταῦτα ἀνασκευάζονται ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος εἰς τὸν «Θεαίτητον». Ἐφ' ὅσον αἰσθάνεσθαι καὶ ἐπίστασθαι εἶναι τὸ αὐτόν, τότε ὅταν βλέπῃ τις γραμματικὰ στοιχεῖα καὶ ἀκούει λαλουμένης βαρβαρικῆς τινος γλώσσης, πρέπει νὰ εἴπωμεν ὅτι γινώσκει αὐτήν, ἔστω καὶ ἂν δὲν τὴν ἐννοῇ.[30]

Ἀπὸ τῶν πλατωνικῶν διαλόγων ἔχομεν ἀρκετὰς εἰδήσεις περὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ ἐξ Ἀβδήρων σοφιστοῦ. Αἱ γνώσεις μας βεβαίως εἶναι ἀτελεῖς, δεδομένου ὅτι τὸ σύγγραμμα τοῦ Πρωταγόρου «Ἀλήθεια» ἐρρίφθη εἰς τὰς φλόγας διὰ τὰς ἀντιθρησκευτικάς του ἀρχάς.[31] Ὁ Πρωταγόρας ἐταξίδευσεν εἰς τὴν Σικελίαν, ἀλλ' ἔμεινε ἀρκετὰ καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὁ Περικλῆς ἀνέθεσεν εἰς τὸν Πρωταγόραν τὴν νομοθεσίαν τῶν Θουρίων, οἱ ὁποῖοι ἱδρύθησαν εἰς τὰ 444/43.[32] Εἴδομεν ὅτι ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος παραθέτει

30. Πλάτ. Θεαίτ. 163 a – 165 d. Βλ. καὶ Θεαίτ. 159 b – 160 a, 166 – 168 c. Βλ. ἐπίσης Θεαίτ. p. 152 a, d. καὶ Ἀριστοτ. μετὰ τὰ φυσ. Γ 4, p. 1007 b ed. Bekker., μετὰ τὰ φυσ. Η 3, p. 1047 a.

31. Πληροφορίας δυνάμεθα νὰ ἀντλήσωμεν: Diogenes Laertius lib. IX, 50. Suidas v. Πρωταγόρας· Ἀβδηρίτης, υἱὸς Ἀρτέμωνος ἢ καὶ Μαιανδρίου. Philostratus vit. Sophist. p. 494 (ed. Kayser). Stephanus Byzantius v. Ἄβδηρα p. 6 ed. Meinek. Βλ. Fragmenta Philosophorum Graecorum, vol. II, Parisiis M DCCC LXVII. σ. 65 κ. ἑξ. (ἐπιμέλεια τοῦ Fr. Guil. Aug. Mullachius). Εἰς Suidas v. Πρωταγόρας· οὗτος πρότερον ἦν φορτοβαστάκτης, ἐντυχὼν δὲ Δημοκρίτῳ ἠράσθη λόγων. Βλ. καὶ Πλάτ. Πρωταγ. p. 317 c, 349 a: σύ γ' ἀναφανδὸν σεαυτὸν ὑποκηρυξάμενος εἰς πάντας τοὺς Ἕλληνας, σοφιστὴν ἐπονομάσας, σεαυτὸν ἀπέφηνας παιδεύσεως καὶ ἀρετῆς διδάσκαλον, πρῶτος τούτου μισθὸν ἀξιώσας ἄρνυσθαι. Βλ. καὶ Διογ. Λαέρτ. Θ. 52: οὗτος πρῶτος μισθὸν εἰσεπράξατο μνᾶς ἑκατόν. Βλ. καὶ Πλάτ. Πρωταγ. p. 309 d, p. 310 e καὶ Ἀριστοτ. μετὰ τὰ φυσ. Γ. 5, p. 1009 a ed. Bekker. Βλ. καὶ Πλάτ. Θεαίτ. p. 161 c: τὴν δ' ἀρχὴν τοῦ λόγου τεθαύμακα, ὅτι οὐκ εἶπεν ἀρχόμενος τῆς Ἀληθείας, ὅτι πάντων χρημάτων μέτρον ἐστὶν ὗς ἢ κυνοκέφαλος. Βλ. μαρτυρίας τῶν ἀρχαίων συγγραφέων περὶ τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Πρωταγόρου εἰς Fragmenta Philosophorum Graecorum, vol. II, ἔνθ. ἀν. σ. 130 κ. ἑξ.

32. Βλ. Albin Lesky: Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας, μετάφρ. Α. Τσοπανάκη, Θεσσαλονίκη 1964, σ. 489.

κατάλογον ἔργων τοῦ Πρωταγόρου. Ὁ κατάλογος οὗτος θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναχθῇ εἰς τὴν ἀλεξανδρινὴν βιβλιοθήκην. Ἡ κριτικὴ ὅμως ἐξέτασις τῶν τίτλων δημιουργεῖ πολλὰ προβλήματα.[33] Τὸ κύριον ἔργον του, τὸ ὁποῖον ἀπέβλεπε πρὸς τὴν παιδείαν τοῦ πολιτικοῦ ἀνθρώπου, ἦτο τὸ «Ἀλήθεια ἢ καταβάλλοντες». Ἡ πρώτη φράσις τοῦ ἔργου «Πάντων χρημάτων...» εἶναι σήμερον ἀντικείμενον συζητήσεως. Ποία ἡ σημασία τῆς λέξεως «χρήματα»; Νοεῖ ἀντικείμενα ἢ ἀξίας; Ἡ ἔννοια τοῦ ἀνθρώπου εἶναι γενικὴ ἢ ἀτομική; Τὸ μέτρον — ἄνθρωπος μᾶς ἐνθυμίζει τὴν ἑνότητα τῆς σκέψεως καὶ τοῦ εἶναι τοῦ Παρμενίδου, ὑπὸ τὴν μορφὴν ὅμως τοῦ ἀτομικοῦ ἀνθρώπου, τοῦ τυχαίου ὑποκειμένου.[34] Ἐδῶ ἔγκειται ἡ ἀντίθεσις τοῦ Πρωταγόρου πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Παρμενίδου. Ὑπάρχει εἷς ἀπεριόριστος σχετικισμὸς εἰς τὰς ἀνθρωπίνους σχέσεις.

Περὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς γενέσεως τοῦ κράτους διετύπωσεν ὁ Πρωταγόρας τὰς ἀπόψεις του εἰς τὸ ἔργον «Περὶ τῆς ἐν ἀρχῇ καταστάσεως», ὡς καὶ εἰς τὸν ὁμώνυμον πλατωνικὸν διάλογον (320 c κ. ἑξ.), τοῦ ὁποίου ἀποσπάσματα ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω. Ἐνταῦθα δίδει μίαν θεωρίαν διὰ τὴν γένεσιν τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ. Καὶ τὴν θεωρίαν ταύτην χαρακτηρίζει ἡ αἰσιοδοξία κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀπαισιόδοξον εἰκόνα τοῦ Ἡσιόδου περὶ τῆς διαδοχῆς καὶ παρακμῆς τῶν πολιτισμῶν. Ἡ θεωρία ἄλλως τε τῆς προόδου εἶναι παραδοχὴ καὶ τῆς σοφιστικῆς καὶ τοῦ διαφωτισμοῦ τοῦ 18ου αἰῶνος. Πάντως ὁ σχετικισμὸς τοῦ μέτρον - ἄνθρωπος δὲν ἐπιτρέπει τὴν εἰσαγωγὴν γενικῶν ἀξιῶν, ὅπως τῆς ἠθικότητος καὶ τῆς δικαιοσύνης. Ἐδῶ ἀκριβῶς κλονίζονται τὰ θεμέλια τῆς πολιτικῆς ζωῆς. Ἡ ἀντινομία τοῦ Πρωταγόρου εἶναι ἐδῶ δύσκολος.

Αἱ «Ἀντιλογίαι» ἦσαν τὸ πλέον ἐκτεταμένον ἔργον τοῦ Πρωταγόρου. Διὰ πᾶν πρᾶγμα ὑπάρχουν δύο λόγοι ἀντίθετοι. Οἱ δισσοὶ λόγοι κυριαρχοῦν εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ζωῆς. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἄποψις «τὸν ἥττω λόγον κρείττω ποιεῖν».

Παρὰ ταῦτα ἡ μεγίστη συμβολὴ τοῦ Πρωταγόρου εἰς τὴν φιλοσοφίαν εἶναι ἡ στροφὴ πρὸς τὸν ὑποκειμενικὸν κόσμον τοῦ ἀνθρώπου. Εἰς τὴν σοφιστικὴν τὸ πρῶτον προβάλλει ἡ ἀρχὴ τοῦ ὑποκειμένου. Ὁ νοῦς στρέφεται ἀπὸ τοῦ κόσμου εἰς τὸν ἑαυτόν του. Τὸ ὑποκείμενον γίνεται κέντρον τοῦ κόσμου. Ἡ φυσιολογία καὶ ἡ κοσμολογία τῶν προσωκρατικῶν δὲν εἶχον θέσει τὸ ὑποκείμενον ὡς βασικὴν τομὴν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πνεύματος. Ὁ Πρωταγόρας πρῶτος ἀνεκάλυψε τὸ κράτος τοῦ ὑποκειμένου. Αὐτὴ εἶναι ἡ θετικὴ συμβολὴ τοῦ Πρωταγόρου καὶ τῆς σοφιστικῆς. Τὸ σφάλμα ἐδῶ εἶναι ὅτι τὸ ὑποκείμε-

33. Βλ. Albin Lesky. ἔνθ. ἀν. σ. 490.
34. Βλ. Albin Lesky, ἔνθ. ἀν. σ. 492.

νον δὲν εἶναι τὸ λογικῶς ἀναγκαῖον, ἀλλὰ τὸ τυχαῖον καὶ τὸ καθ' ἕκαστον. Ἡ αἴσθησις ἐν τέλει καὶ ὄχι ὁ νοῦς εἶναι τὸ κριτήριον τῆς ἀληθείας.

Πάντως ἡ ἔννοια τοῦ ὑποκειμένου ἀρχίζει τὴν ζωήν της ἀπὸ τὸν Πρωταγόραν. Εἰς τὸ πλατωνικὸν καὶ ἀριστοτελικὸν σύστημα θὰ προσλάβῃ μέγα βάθος. Ἡ μετακλασσικὴ ἐποχὴ καὶ οἱ ἑλληνιστικοὶ χρόνοι δὲν θὰ τὸ ἀναζητήσουν, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Σωκράτης. Πολὺ περισσότερον θὰ τὸ ἀγνοήσῃ ὅλος ὁ Μεσαίων, τοῦ ὁποίου ἡ σκέψις προσδιορίζεται ἀπὸ τὴν νοσταλγίαν τοῦ ὑπερβατικοῦ. Ἡ Ἀναγέννησις ὅμως θὰ τὸ ἀποκαταστήσῃ. Θὰ προβάλλῃ τὴν ἀνθρωποκεντρικὴν ἑρμηνείαν τοῦ κόσμου. Cogito, ergo sum, θὰ τονίσῃ ὁ Descartes. Τὸ μέτρον - ἄνθρωπος τοῦ Πρωταγόρου ἐπανεμφανίζεται ἐδῶ, ὡς καθαρὸν ὅμως λογικὸν ὑποκείμενον. Ὁ ὀρθολογισμὸς τοῦ 17ου αἰῶνος παρὰ τὴν μεταφυσικήν του τάσιν θὰ ἀσχοληθῇ πολὺ μὲ τὸ ὑποκείμενον. Ὁ Kant εἰς τὸν 18ον αἰῶνα θὰ θέσῃ τὸ ὑποκείμενον εἰς τὸ κέντρον τοῦ κόσμου. Ὁ νοῦς εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς εἰκόνος τοῦ κόσμου. Ὄχι φυσικὰ τὸ μέτρον - ἄνθρωπος τοῦ Πρωταγόρου, ἀλλ' ὁ καθαρὸς λόγος μὲ τὰς a priori κατηγορίας του. Ἡ ἔννοια τοῦ ὑποκειμένου θὰ ἀναπτυχθῇ βαθέως κατόπιν ἀπὸ τὰς δύο νεοκαντιανὰς σχολάς, τὴν τοῦ Marburg καὶ τῆς Βάδης, ἂν καὶ μάλιστα ἐδῶ κατὰ τρόπον ἀπόλυτον καὶ μονόπλευρον. Ὅλαι αἱ λογοκρατικαὶ τάσεις μέχρι καὶ σήμερον, συμπεριλαμβανομένης καὶ αὐτῆς τῆς ἐπιστημονικῆς προόδου καὶ τῶν νεωτάτων θεωριῶν τῆς Φυσικῆς, ἀποκαλύπτουν τὸ μέγα βάθος τοῦ ὑποκειμένου, τὸ ὁποῖον ἔφερεν εἰς τὸ προσκήνιον τῆς φιλοσοφικῆς ζωῆς πρῶτος ὁ Πρωταγόρας. Αὐτὴ εἶναι ἡ μεγάλη συμβολὴ τοῦ Πρωταγόρου εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας.

Ὁ Πρωταγόρας παρεῖδε τὰς πρὸ αὐτοῦ ἀκάρπους θεωρίας περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ὄντων καὶ τῆς γενέσεως τοῦ κόσμου[35] καὶ ἐστράφη πρὸς τὰ ζητή-

---

35 Κύριαι πηγαὶ διὰ τὰς θεωρίας ταύτας: Διογένους Λαερτίου, Περὶ βίων καὶ δογμάτων τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ εὐδοκιμησάντων βιβλ. 10. Πορφυρίου, ἀποσπάσματα τῆς φιλοσόφου ἱστορίας. Doxographi Graeci, zusammengestellt von Diehls, Berlin 1879.

Συλλογαὶ ἀποσπασμάτων: Philosophorum graec. veterum rell. colleg. Karsten, Brux. 1832 – 1838.

Fragmenta philosophorum Graecorum, ed. Mullach, Paris 1875 – 1881, 3 τόμ.

Ἱστορίαι τῆς φιλοσοφίας: Brandis, Handbuch der Geschichte der griechisch-römischen Philosophie, εἰς τρία μέρη μέχρι τοῦ Ἀριστοτέλους, Berlin 1835 – 1866. Brandis, Geschichte der Entwicklungen der griech. Philosophie, 2 τόμ. Berlin 1862 – 1864. Zeller, Philosophie der Griechen, 3 τόμ. Zeller, Grundriss der Geschichte der alten Philosophie, Leipsig 1886 [2]. Ueberweg, Grundriss der Geschichte der Philosophie, I μέρος ἡ φιλοσοφία τῶν ἀρχαίων, 8η ἔκδ. ἐπιμελείᾳ Heinre, Berlin 1894.

Ἡ ἀνωτέρω βιβλιογραφία εἶναι εἰλημμένη ἐκ τῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Γραμματολογίας τοῦ W. Christ, μεταφρασθείσης ἐκ τῆς τρίτης γερμανικῆς ἐκδόσεως ὑπὸ

ματα τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς. Ἡ νέα αὕτη φορὰ τῆς διανοήσεως ἦτο πομπώδης καὶ ἐπιδεικτική. Ὁ ἐν Ἀβδήροις γεννηθεὶς διῆγε μὲν βίον πλάνητα, ἐξέλεξε δ' ὅμως τὰς Ἀθήνας ὡς κυρίαν ἕδραν τῆς ἐπιδεικτικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας. Τὸ 411 ἐκατηγορήθη ὡς ἀσεβὴς καὶ ἔφυγεν ἐξ Ἀθηνῶν.[36] Πλέων εἰς Σικελίαν εὗρε τὸν θάνατον ἐν τῇ θαλάσσῃ καταποντισθέντος τοῦ πλοίου. Ὁ σκοπὸς πάντως τῆς σοφιστικῆς καὶ τοῦ Πρωταγόρου ἦτο ἡ διάλυσις τῆς πίστεως εἰς τὰ παραδεδομένα καὶ ἡ τελεία μεταβολὴ τῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείας. Δύναται δὲ νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν ἐγκυκλοπαιδικῶν τῆς δεκάτης ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος. Ὁ Πρωταγόρας καὶ ὁ Γοργίας, ὡς εἴδομεν, ἐλάμβανον μισθὸν ἑκατὸν μνῶν.[37] Ὁ Πρόδικος ἐδίδασκε τὴν γραμματικήν, τὸ περὶ ὀρθότητος ὀνομάτων, ἀντὶ 50 δραχ. καὶ συντομωτέραν τινὰ γραμματικὴν ἀντὶ μιᾶς δραχμῆς.[38]

Ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ Πρωταγόρου περὶ τοῦ ὄντος, ἐν τῷ ὁποίῳ ἤριζε πρὸς τοὺς Ἐλεάτας, παρέλαβε πολλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Πλάτων.[39] Ἐκ τοῦ περὶ ὀρθοεπείας μανθάνομεν ὅτι αὐτὸς πρῶτος διήρεσε τὸν λόγον εἰς τέσσαρας τρόπους (τοὺς ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω)[40] καὶ εἰς τρία γένη, ἄρρεν, θῆλυ καὶ σκεῦος.

Ἡ θεωρία τοῦ Ἡρακλείτου ἤσκησεν ἐπίδρασιν ἐπ' αὐτοῦ. Διὸ καὶ τονίζει: «μηδὲν εἶναι παρὰ τὰς αἰσθήσεις».[41] Οὐδὲν μόνιμον καὶ βέβαιον ὑπάρχει οὔτε ἐν τοῖς πράγμασιν, οὔτε ἐν τῇ γνώσει. Ὁ Σωκράτης ἀντιθέτως, ἂν καὶ μετέθεσε τὸν κριτήριον τῆς ἀληθείας ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου εἰς τὸν

Λυσάνδρου Κώνστα, τόμ. Α Ἀθῆναι 1900, σ. 755 καὶ παρατίθεται ὑφ' ἡμῶν πρὸς τοῖς ἄλλοις ὡς σχετικὴ βιβλιογραφία διὰ τοὺς πρώτους θεολογήσαντας προσωκρατικοὺς φιλοσόφους. Βλ. W. Christ, ἔνθ. ἀν. σ. 756 κ. ἑξ.

36. Ὡς κατήγορον ἀναφέρει ὁ Ἀριστοτέλης, παρὰ Διογένει Λαερτίῳ Θ. 54, ἕνα τῶν τετρακοσίων, τὸν Πυθόδωρον. Βλ. καὶ W. Christ, ἔνθ. ἀν. σ. 765, 766.

37. Διογ. Λαέρτ. Θ. 52. Βλ. καὶ Σουΐδαν ἐν λέξει Γοργίᾳ.

38. Πρβλ. W. Christ, ἔνθ. ἀν. σ. 767.

39. Βλ. παραπομπὴν εἰς W. Christ, ἔνθ. ἀν. σ. 767.

40. Εὐχωλὴ εἶναι ἡ εὐκτικὴ καὶ ἐντολὴ ἡ προστακτική. Βλ. Ἀριστοτ. Ῥητορ. Γ, 65: «Τέταρτον, ὡς Πρωταγόρας τὰ γένη τῶν ὀνομάτων διῄρει, ἄρρενα καὶ θήλεα καὶ σκεύη». Ὁ αὐτὸς ἔλεγεν, ὅτι τὸ αὐτὸ ὄνομα δύναται νὰ ἔχῃ διπλοῦν γένος ἐν διαφόροις χρόνοις καὶ ἐν διαφόροις διαλέκτοις. Βλ. καὶ τὴν ὑποσημ. 1 εἰς Γ. Μιστριώτου: Πλάτωνος Πρωταγόρας, ἔνθ. ἀν. σ. 41. Ὁ Πρωταγόρας καὶ τὸν σολοικισμὸν ἐνόμιζε σχετικόν· διότι ἡ αὐτὴ λέξις ἢ ἡ αὐτὴ φράσις δύναται νὰ εἶναι ὀρθὴ ἢ ἡμαρτημένη, καθ' ὅσον ὁ ἐρευνητὴς κρίνει ἐκ τῆς ἰδίας ἢ ἐξ ἄλλης διαλέκτου. Φαίνεται δέ, παρατηρεῖ ὁ Μιστριώτης (ἔνθ. ἀν. σ. 41), ὅτι καὶ ὁ Ἀριστοφάνης τὴν Ὀρθοέπειαν τοῦ Πρωταγόρου εἶχεν ὑπ' ὄψει εἰσάγων τὸν Σωκράτη διαλεγόμενον πρὸς τὸν Στρεψιάδην περὶ γένους ὀνομάτων. Περὶ τοῦ Πρωταγόρου βλ. καὶ Σπυρίδ. Μωραΐτου: Πλάτων (Ζωγράφειος Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη) τόμ. Β, Λειψία 1908, σ. σ. 437 – 443.

41. Διογ. Λαέρτ. Θ, 51.

ἐσωτερικόν, παραδέχεται μίαν λογικὴν ἀντικειμενικὴν ἀλήθειαν. Ἡ σοφιστικὴ θηρεύει τὴν φαινομένην σοφίαν καὶ ὄχι τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἐπιστήμην. Εἰς τὸν «Πρωταγόραν» ὁ Σωκράτης ζητεῖ νὰ μάθη παρὰ τοῦ Ἱπποκράτους τὸν ζῆλον αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι τάσις πρὸς τὴν σοφιστικὴν τέχνην. Ὁ Πρωταγόρας ὑπισχνεῖται νὰ διδάξῃ εἰς τὸν νέον τὸν ἄριστον τρόπον, ἵνα διοικήσῃ τάς τε ἰδίας καὶ δημοσίας ὑποθέσεις, ἤτοι τὴν πολιτικὴν τέχνην.[42] Εἶναι ὅμως διδακτὴ ἡ πολιτικὴ τέχνη; ἐρωτᾷ ὁ Σωκράτης. Ἡ ἐπίδειξις τοῦ Πρωταγόρου γίνεται μετ' εὐφυΐας. Ἐνῷ ὅμως εἰς τὸν μῦθον τονίζει ὅτι ὁ Ζεὺς ἔπεμψε τὸν Ἑρμῆν, ἵνα διανείμῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν αἰδῶ καὶ τὴν δίκην, κατόπιν πειρᾶται, ὅπως ἀποδείξῃ ὅτι ἡ ἀρετὴ δὲν εἶναι ἔμφυτος, ἀλλὰ προϊὸν διδασκαλίας καὶ ἀσκήσεως.[43] Ὁ Πρωταγόρας γινώσκει μόνον ἐμπειρικήν τινα ἀρετήν, ἤτοι εὐβουλίαν περὶ τῶν ἰδιωτικῶν καὶ πολιτικῶν ὑποθέσεων, ἐνῷ ὁ Σωκράτης ἐπιστημονικὴν ἀρετήν. Ὁ Πρωταγόρας ἰσχυρίζεται τὸ διδακτὸν τῆς ἀρετῆς. Ἐδῶ καθίσταται ἐμφανὴς ἡ ἐσωτερικὴ ἀντίφασις μεταξὺ τῶν δύο θεμελιωδῶν ἀρχῶν τῆς σωκρατικῆς φιλοσοφίας, ἤτοι ἀφ' ἑνὸς μὲν ὅτι δὲν γνωρίζομεν τί εἶναι ἀρετὴ καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ διδάξωμεν αὐτήν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι ἡ ἀρετὴ ταυτίζεται πρὸς τὴν γνῶσιν καὶ ἑπομένως εἶναι διδακτή. Ἡ ἀρετὴ βεβαίως εἶναι διδακτή, διότι εἶναι γνῶσις διὰ διαλεκτικῆς μεθόδου, δὲν ὑπάρχουν ὅμως διδάσκαλοι τῆς ἀρετῆς. Ἀληθὴς διδάσκαλος τῆς ἀρετῆς εἶναι ὁ διαλεκτικὸς ἀνήρ. Οἱ σοφισταὶ δὲν ἀσκοῦν διαλεκτικήν.[44] Ὅ,τι τονίζουν κυρίως εἶναι ἡ σχετικότης τῶν ἀξιῶν. Τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν καθορίζονται ἀπὸ τὸν νόμον καὶ τὸ ἔθος. Δίκαιον εἶναι τὸ συμφέρον τοῦ ἰσχυροτέρου. Ἡ ἠθικὴ καὶ τὸ δίκαιον ἰσχύουν νόμῳ καὶ ὄχι φύσει. Ὅ,τι πορίζει ὠφέλειαν εἰς τὸν ἰσχυρότερον, τοῦτο εἶναι δίκαιον. Ἡ δικαιοσύνη εἶναι ζήτημα δυνάμεως καὶ ἰσχύος τῶν ἑκάστοτε κυβερνώντων. Αὗται εἶναι αἱ ἀντιλήψεις τῶν σοφιστῶν.[45]

Ὁ ἱδρυτὴς τῆς σοφιστικῆς πρῶτος ἐτόλμησε νὰ ὀνομάσῃ ἑαυτὸν σοφιστήν. «Σύ γ' ἀναφανδὸν σεαυτὸν ὑποκηρυξάμενος εἰς πάντας τοὺς Ἕλληνας, σοφιστὴν ἐπονομάσας, σεαυτὸν ἀπέφηνας παιδεύσεως καὶ ἀρετῆς διδάσκαλον,

42. Μετὰ τὴν μακρὰν εἰσαγωγὴν ἄρχεται τὸ κύριον ζήτημα τοῦ διαλόγου, τὸ ὁποῖον περιέχει λόγους καὶ ἀντιλογίας περὶ τοῦ διδακτοῦ τῆς ἀρετῆς (Πλάτ. Πρωταγ. 319 a – 328 d), περὶ τῆς ταυτότητος τῶν μερῶν τῆς ἀρετῆς (Πρωταγ. 329 e – 334 c), ἑρμηνείαν τοῦ Σιμωνιδείου ᾄσματος (Πρωταγ. 338 e – 347 a) καὶ διάλογον πρὸς ἀπόδειξιν, ὅτι ἡ ἀνδρεία ἀνάγεται εἰς τὴν ἐπιστήμην (348 – 360 e).

43. Βλ. ἐκτενεστάτας ἀναλύσεις εἰς Γεώργιον Μιστριώτην, Πλάτωνος Πρωταγόρας, Ἀθῆναι 1906³, σ. 18 κ. ἑξ.

44. Πρβλ. Δημητρίου Μούκανου: Τὸ πρόβλημα τῆς ἀξίας εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῆς πράξεως, Ἀθῆναι 1968, σ. 97, 98.

45. Βλ. καὶ Δημ. Μούκανου, τὸ πρόβλημα τῆς ἀξίας, ἔνθ. ἀν., σ. 88.

πρῶτος τούτου μισθὸν ἀξιώσας ἄρνυσθαι».[46] Ὁ ἴδιος διηγεῖται ἐν τῷ ὁμωνύμῳ διαλόγῳ τὸν τρόπον τῆς λήψεως τοῦ μισθοῦ. Ἕκαστος μαθητὴς ἢ ἔδιδε τὸν μισθόν, ἢ ἐρχόμενος εἰς ἱερὸν κατέθετε τὸ ἀργύριον.[47] Τὸν Πρωταγόραν ἐτίμων διὰ τῆς ἑαυτῶν φιλίας ὁ Καλλίας, ὁ Περικλῆς, ὁ Εὐριπίδης καὶ πλεῖστοι ἄλλοι.[48] Ἡ συμβολή του εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ὑποκειμένου ὑπῆρξεν ἀξιόλογος, ἂν καὶ ἡ ἀλήθεια εἶναι σχετικὴ πρὸς μίαν κατάστασιν ἢ πρὸς ἓν πρόσωπον. Τὸ μέτρον - ἄνθρωπος ἦτο ἡ μεγάλη στροφή, τὴν ὁποίαν ἐπραγματοποίησεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας. Ἔκτοτε ἡ ἀρχὴ αὕτη τοῦ ὑποκειμένου ἀποτελεῖ μίαν τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τῆς φιλοσοφίας.

---

46. Πλάτ. Πρωταγ. 349 a.

47. Πλάτ. Πρωταγ. 328 b.

48. Τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως εἶναι τὸ 480 π. Χ., τῆς δὲ κατηγορίας καὶ τοῦ θανάτου τὸ 415 π. Χ. Ἡ ἀντίληψις αὕτη στηρίζεται δι' ἐπιχειρήματος ἀπὸ τὸν Γ. Μιστριώτην, Πλάτωνος Πρωταγόρας, ἔνθ. ἀν. σ. 38.

ΙΩΑΝΝΗΣ Π. ΠΕΤΡΟΥΝΑΚΟΣ (ΛΑΚΩΝΙΚΟΣ)

Ὁ Ἰωάννης Πετρουνᾶκος γεννήθηκε στὴν Ἀρεόπολη στὰ 1871. Προερχόταν ἀπὸ μιὰ ἐξέχουσα Μανιάτικη οἰκογένεια. Ὁ πατέρας του, Πέτρος Πετρουνᾶκος, ἦταν γιατρὸς καὶ ἡ μητέρα του τὸ γένος Καπετανάκου—Μαυρομιχάλη.

Φοίτησε στὸ Δημοτικὸ καὶ Ἑλληνικὸ σχολεῖο τῆς Ἀρεοπόλεως καὶ στὰ Γυμνάσια Τριπόλεως καὶ Καλαμάτας. Γράφτηκε στὴ Νομικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ πῆρε τὸ δίπλωμά του μὲ τὸ βαθμὸ «ἄριστα». Δικηγόρησε γιὰ λίγο καὶ ἵδρυσε Νομικὸ φροντιστήριο στὴν Ἀθήνα. Κατόπιν ἀκολούθησε τὸν δικαστικὸ κλάδο ὅπου διακρίθηκε γιὰ τὴν νομική του κατάρτιση, τὴν ἀκεραιότητα τοῦ χαρακτῆρος του καὶ τὸ ἀνώτερο δικαστικὸ ἦθος του.

Ἐθεωρεῖτο στὴν ἐποχή του ἀπ᾿ τοὺς διαπρεπέστερους δικαστικοὺς καὶ μιὰ νομικὴ αὐθεντία. Ἔτυχε πολλῶν διακρίσεων καὶ παρασήμων σὰν ἀναγνώρισι τῶν ὑπηρεσιῶν ποὺ προσέφερε στὴν πατρίδα.

Ἔγραψε πολλὰ βιβλία νομικοῦ περιεχομένου καὶ ἐδημοσίευσε πλῆθος ἄρθρων σὲ περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες πάνω σὲ κοινωνικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ θέματα. Εἰσηγήθη διάφορες μεταρρυθμίσεις σχετικὰ μὲ τὸ θεσμὸ τοῦ Ἀνωτάτου Δικαστικοῦ Συμβουλίου καθὼς καὶ τὴν αἰτιολογία τῶν ἀποφάσεών του ἐπὶ κρίσεως δικαστῶν καὶ τὴν ἀναγραφὴν τῆς γνώμης τῆς μειοψηφίας.

Ἡ προσωπικότητά του ὅμως δὲν περιωρίσθηκε μέσα στὰ πλαίσια τῆς δικαστικῆς δραστηριότητός του. Ἀσχολήθηκε παράλληλα μὲ τὴν λογοτεχνία καὶ εἰδικώτερα μὲ τὴν ποίησι, ποὺ ἡ κριτικὴ τὴν ὑποδέχθηκε μὲ ἐνθουσιασμό. Τὰ ποιήματά του εἶναι σκορπισμένα σὲ περιοδικά, ἐφημερίδες καὶ ἀνθολογίες τῆς ἐποχῆς του. Τὸ ποίημά του «Ἡ Φιλημένη» θεωρήθηκε ἕνα ἀριστούργημα στὸ εἶδος του καὶ ἐμελοποιήθη ἀπὸ τὸν γνωστὸ συνθέτη Σακελλαρίδη καὶ μετεδόθη καὶ ἀπὸ ξένους ραδιοφωνικοὺς σταθμούς.

Ὁ Ι. Πετρουνᾶκος ἦταν ὀπαδὸς τῆς γνησίας δημοτικῆς γλώσσης καὶ εἶχε προτείνει τὴν εἰσαγωγήν της στὰ νομικά. Ἐκτὸς ἀπὸ ποιήματα ἔγραφε διηγήματα, χρονογραφήματα καὶ ἐντυπώσεις. Συχνὰ τὸν βρίσκουμε νὰ γράφη καὶ μὲ τὸ «Ταΰγετος» καὶ «Λακωνικὸς» καὶ «Χειμώνας». Ὑπὸ τὸν τίτλον «Χαῖρε Ἀδριανούπολις» ἐξέδωκε συλλογὴν ἐντυπώσεών του εἰς δώδεκα ἐπιστολάς, ἀπὸ

τὴν θλιβερὰν ἐκκένωσιν τῆς Θράκης τὰ 1922 τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν αὐτόπτης μάρτυς. Ὑπηρέτει τότε ὡς Ἐφέτης εἰς τὸ Ἐφετεῖον Ἀδριανουπόλεως. Γλῶσσα ρέουσα, συγκλονιστικαὶ ἐντυπώσεις, εἰκόνες θλίψεως καὶ δυστυχίας, βαθεῖα ψυχολογία, διακρίνουν τὸ ἔργον του τοῦτο.

Ἂν ἡ Θέμις δὲν τὸν ἅρπαζε ἀπὸ τὴν Μοῦσα τόσο νωρίς, ἀσφαλῶς ὁ Ι. Πετρουνᾶκος θἄταν σήμερον στὴν κορυφὴ τῆς πυραμίδος τῆς ποιήσεως καὶ λογοτεχνίας.

Τὸ 1937 ὅταν ἦταν Πρόεδρος Ἐφετῶν, παραιτήθηκε κουρασμένος ἀπὸ τὶς ἀλλεπάλληλες μεταθέσεις ποὺ τὸν εἶχαν φοβερὰ ταλαιπωρήσει.

Πέθανε τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1951 ἀφοῦ διήνυσε μακραίωνα βίον ὡς δικαστής, ὡς ἐπιστήμων, ὡς ποιητὴς ἀλλὰ πρωτίστως ὡς ἄνθρωπος ἄξιος μιμήσεως.

ΧΑΙΡΕ ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΙΣ!

Α΄

Φίλτατέ μοι,

Φαντάζεσαι τὴν κόπωσιν, τὴν ὁποίαν ἐδοκίμασα κατόπιν τῶν περιπετειῶν καὶ τῶν ἀνυπερβλήτων δυσχερειῶν τοῦ ταξιδίου μου. Ἐὰν δὲ εἰς τὸν κάματον προσθέσῃς καὶ τὴν ἀποκαρδίωσιν τοῦ Ἕλληνος, τοῦ παραστάντος ἐκεῖ ἐπάνω εἰς τὴν κατάλυσιν τῆς κυριαρχίας τοῦ Κράτους του, εἶμαι βέβαιος, ὅτι θὰ μὲ κρίνῃς ἐπιεικῶς, παραμελήσαντα ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον τὴν ἀλληλογραφίαν μας.

Ἀρχίζω ἤδη νὰ συνέρχωμαι. Εἰς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς μου συντελεῖταί τι παρόμοιον τοῦ φυσικοῦ φαινομένου, τοῦ ὁποίου τοσάκις ἔχομεν παρασπῆ μάρτυρες, ἤτοι τοῦ ἡλίου, τοῦ ἀνατέλλοντος καὶ διαλύοντος τὴν ὁμίχλην τῆς νυκτός.

Εἰς τὴν καρδίαν μου τουτέστιν ἀναγεννᾶται ἡ ἐλπίς. Ἑδραιοῦται ὁσημέραι ἡ πεποίθησις, ὅτι ἡ ἀπολεσθεῖσα Ἑλληνικωτάτη Θράκη θὰ ἐπανέλθῃ τάχιστα εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Μητρὸς Πατρίδος. Πεποίθησις, ἣν δικαιολογεῖ ἡ ἀρξαμένη ἤδη Ἐθνικὴ ἀνασύνταξις, ἡ ἐγκαινιασθεῖσα περιλάμπρως ὑπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως, ἥτις ἐκ τοῦ ἀποσυντεθειμένου στρατοῦ ἐδημιούργησεν ὡς διὰ μαγείας νέον τοιοῦτον, ἀπολύτως πειθαρχοῦντα.

Ὑπὸ τὸ Κράτος τῆς ψυχολογικῆς ταύτης καταστάσεως συνεχίζω τὰς πρὸς σὲ ἐπιστολάς μου ποθῶν νὰ σοὶ ἀπεικονίσω διὰ βαχέων τὴν σπαρακτικὴν τραγωδίαν τῆς ἐκκενώσεως τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἐπελθούσης ἐξ αἰτίας τῆς ἀφροσύνης ἡμῶν καὶ δὴ φεῦ! μετὰ τὸ μεσουράνημα τῆς Ἑλληνικῆς δόξης!

Τρεῖς ἢ τέσσαρας ἡμέρας πρὸ τῆς ὑπογραφῆς του πρωτοκόλλου τῶν Μουδανιῶν ἦλθον πρὸς ἐπίσκεψίν μου εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν οἱ δύο ἀδελφοί μου. Τὴν ἐπὶ τῇ ἀφίξει των χαράν μας ἐπολλαπλασίασεν ἡ ἡμιεπισήμως (ἐκ τῆς Στρατιᾶς) κυκλοφορήσασα εἴδησις, ὅτι ὁ Χάριγκτων ἐκάλεσε τὸν στρατόν

μας νὰ διαβῇ τὰ σύνορα τῆς Τσατάλτζας καὶ ὅτι ἐτέθησαν ἤδη ἐν πορείᾳ ἐννέα ὅλα ἡμέτερα συντάγματα. Ἡ εἴδησις ἀτυχῶς δὲν ἦτο ἀληθής, ἡ δ' ἐπακολουθήσασα ἔμπρακτος διάψευσις αὐτῆς διὰ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ ἐν λόγῳ πρωτοκόλλου ἀνεστάτωσε τὴν πόλιν καὶ προεκάλεσε τὴν ἀπόγνωσιν καὶ τὴν φυγήν, τὰς ὁποίας θὰ πειραθῶ νὰ σκιαγραφήσω εἰς ἑπομένας ἐπιστολάς μου.

ΛΑΚΩΝΙΚΟΣ

Β'

Φίλτατέ μοι,

Εἰς τὴν προηγουμένην ἐπιστολήν μου ἔκαμα λόγον περὶ τῆς ἀπογνώσεως καὶ τῆς φυγῆς, αἵτινες ἐπηκολούθησαν τὴν ἀναγγελίαν τῆς ὑπογραφῆς τοῦ πρωτοκόλλου τῶν Μουδανιῶν. Ὀφείλω ἤδη νὰ σοὶ δώσω ἰδέαν καὶ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν συνεπειῶν τούτων τῆς ἀποφασισθείσης ἐκκενώσεως τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Στρατοῦ καὶ τῆς καταλύσεως τῆς ἐπ' αὐτῆς Ἑλληνικῆς κυριαρχίας.

Θὰ ἐπλανᾶτο πᾶς, ὅστις, κατ' ἐπίφασιν κρίνων, ἤθελε χαρακτηρίσει ὡς πανικόβλητον τὸν χριστιανικὸν πληθυσμὸν τῆς τλήμονος χώρας. Πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ μεταδοθῇ καὶ ἀναπτυχθῇ ἐν Θράκῃ πανικός, ἀφοῦ ὁ ἐχθρὸς εὑρίσκετο μακράν, εἰς τὴν ἀντίπεραν ὄχθην τῶν Στενῶν, ἐκτὸς δὲ τῆς μεγάλης ἐδαφικῆς ἀποστάσεως, ἥτις ἐχώριζεν αὐτὸν ἀπὸ τοὺς ἐκπατριζομένους, παρενετίθεντο ἡ θάλασσα καὶ τὰ βρεττανικὰ τηλεβόλα;

Διὰ τοῦτο δὲν παρετηρήθη μεταξὺ τῶν φευγόντων οὐδεμία ἐκδήλωσις συγχύσεως καὶ ἀλλοφροσύνης ἐκ τῶν συνήθων ἐν ὥρᾳ πανικοῦ, ὁπότε (ὡς ἄλλοτε συνέβη) ἡ μήτηρ ἁρπάζει ξένον τέκνον ἀντὶ τοῦ ἰδικοῦ της καὶ τρέπεται εἰς φυγὴν ἢ ὁ ἔμπορος τῆς Δράμας ἐπὶ τῇ εἰδήσει τῆς προσεγγίσεως τοῦ βουλγαρικοῦ συρφετοῦ κατέρχεται δρομαίως εἰς Καβάλαν κρατῶν τεμάχιον ὑφάσματος, τὸ ὁποῖον ἐκλαμβάνει ὡς τὴν κλεῖδα τοῦ καταστήματός του!

Ὅλως τοὐναντίον οἱ Ἀδριανουπολῖται, ἀπέλπιδες ἐν ταὐτῷ καὶ ψύχραιμοι, γνωρίζοντες τὴν ἀναμένουσαν αὐτοὺς ἐν προσεχεῖ μέλλοντι τύχην, ἀπεδήμουν συναποκομίζοντες τὰ πολυτιμότερα καὶ χρησιμότερα ἀντικείμενα τῆς κινητῆς των περιουσίας. Καὶ ἔσπευδον πρὸς ἀποφυγὴν ὄχι τοῦ μακρὰν ἔτι εὑρισκομένου ἐχθροῦ, ἀλλὰ τοῦ ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν ἐντεινομένου συνωστισμοῦ. Ἔχοντες δὲ πεῖραν τοῦ Τούρκου ἐκ τοῦ μακροῦ παρελθόντος ἐκώφευον πρὸς πᾶσαν προτροπὴν καὶ πρὸς πᾶσαν σύστασιν παραμονῆς.

Ἀλλὰ δὲν ἦσαν μόνοι οἱ Ἕλληνες, δὲν ἦσαν οἱ Ἀρμένιοι καὶ ἐν μέρει οἱ Ἰσραηλῖται, οἱ φεύγοντες ἐκεῖθεν. Μετ' αὐτῶν ἢ καὶ πρὸ αὐτῶν ἔφευγον καὶ πολλοὶ Ὀθωμανοί, ἐκτεθέντες μέχρι τότε ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ καθεστῶτος καὶ καταφώρως συμπαθήσαντες τοὺς Ἕλληνας.

Ἐξ αὐτῶν οἱ ἀναλαβόντες οἱανδήποτε ἑλληνικὴν ὑπηρεσίαν, οἱ ἰδιοκτῆται οἰκιῶν οἱ ἐκμισθώσαντες δωμάτια εἰς Ἕλληνας ἀξιωματικούς, ὡς καὶ οἱ ὑπογράψαντες ἀναφορὰς ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς Διοικήσεως, ὅλοι αὐτοὶ ἐπεζήτησαν τὴν διὰ τοῦ ἐκπατρισμοῦ σωτηρίαν.

Ἀγαπητέ μοι φίλε, ὅσον καὶ ἂν θέλω νὰ ὁμιλήσω μετριοφρόνως περὶ τῶν λιτῶν αὐτῶν ἐπιστολήν μου, δὲν σοὶ ἀποκρύπτω τὸν πειρασμόν, τὸν ὁποῖον δοκιμάζω ἀναλογιζόμενος τὸ Συμβούλιον τὸ συγκροτηθὲν εἰς Μουδανιά. Αἰσθάνομαι λοιπὸν ἀκατανίκητον τὴν ἐπιθυμίαν νὰ εὑρισκόμην καὶ ἐγὼ ἐκεῖ κρατῶν ἀνὰ χεῖρας μεταφράσεις τῶν γραμμῶν τούτων καὶ εἰς τὰς τρεῖς γλώσσας τῆς Ἀντάντ. Καὶ ἤθελον νὰ θέσω ταύτας ὑπ' ὄψει τῶν ἀνδρείων ἐκείνων στρατιωτῶν, οἵτινες τοσάκις ἐπολέμησαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ νὰ τοὺς ἐρωτήσω τὰ ἑπόμενα:

«Σεῖς οἱ Εὐρωπαῖοι, οἵτινες τόσην ἐκδηλώνετε εὐαισθησίαν διὰ τὰ δημοψηφίσματα τῶν λαῶν, εἴδατε κανὲν τοιοῦτον εὐγλωττότερον τῆς ὁμαδικῆς καὶ ἀκατασχέτου φυγῆς τῶν κατοίκων τῆς Θράκης, τοὺς ὁποίους ἡ ἀπόφασίς σας ἐπαναφέρει ὑπὸ τὸν ἀπαραδειγμάτιστον ζυγόν;

Ὑπῆρξε πουθενὰ γνησιωτέρα καὶ πλέον ἀναμφισβήτητος ἔκφρασις τῆς κατὰ τὰ πολιτεύματά σας κυριάρχου λαϊκῆς θελήσεως ὑπὲρ τῆς καταλυομένης καὶ κατὰ τῆς ἐπαναφερομένης κυριαρχίας; Ἀνεγνώσατε εἰς καμμίαν ἱστορίαν, ὅτι καὶ ὁμόθρησκοι τῶν ἐπανερχομένων κυριάρχων ἀπεδοκίμασαν διὰ τῆς ἀναχωρήσεώς των τὴν εἰς αὐτὺς κατακύρωσιν τῆς κυριαρχίας;».

ΛΑΚΩΝΙΚΟΣ

Γ'

Φίλτατέ μοι,

Ἡ εἰκών, τῆς ὁποίας ἐπέπρωτο νὰ παραστῶ αὐτόπτης μάρτυς ἐν Θράκῃ, ὑπῆρξεν εἰκὼν πλήρους κοινωνικῆς ἀποσυνθέσεως. Οἱ ἰσχυρότατοι ἠθικοὶ δεσμοὶ οἱ συνδέοντες τοὺς ἀνθρώπους πρὸς τὴν γῆν καὶ πρὸς τὴν κοινωνίαν ταύτην, ἐν αἷς ἐγεννήθησαν καὶ ἀνετράφησαν, ἐθραύσθησαν ἀποτόμως ὑπὸ τῆς φρίκης, τὴν ὁποίαν τοῖς ἐνέπνευσεν ὁ ἐπερχόμενος Δυνάστης. Καὶ ἐγκαταλείψαντες ἑστίας καὶ θήκας προγόνων ἔλαβον τὴν τραχεῖαν καὶ δακρύβρεκτον ὁδὸν τῆς ἐξορίας. Ἐπανελήφθη δηλ. τὴν σήμερον ὅ,τι συνέβη πρὸ πέντε ὁλοκλήρων ἑκατονταετηρίδων, ὅτε τὸ πρῶτον οἱ Τοῦρκοι ἐπέδραμον εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἔκτοτε οὗτοι οὐδενὸς τὴν ἐμπιστοσύνην κατώρθωσαν νὰ κερδίσωσι, παραμείναντες ἀναλλοίωτοι καὶ ἀδιόρθωτοι. Οἱ Τοῦρκοι οἱ σημερινοὶ κατ' οὐδὲν διαφέρουσι νοητικῶς καὶ ψυχικῶς τῶν στρατιωτῶν τοῦ Πορθητοῦ, μηδα-

μῶς βελτιωθέντες ἢ ἐπηρεασθέντες ἐκ τῆς ἐπὶ ἡμίσειαν χιλιετηρίδα γειτνιάσεως καὶ τοῦ συνοικισμοῦ των μετὰ λαῶν χριστιανικῶν καὶ πεπολιτισμένων. Ἐὰν δὲ ὑπάρχῃ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο, τόσον ἀπ' ἀλλήλων ἀπεχουσῶν, ἱστορικῶν περιόδων, ἡ διαφορὰ αὕτη συνίσταται εἰς τοῦτο, ὅτι πότε προήλαυνον ὡς κατακτηταὶ στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς σπάθης των καὶ τῆς ἰδίας των ἰσχύος, ἐνῷ σήμερον ἐπανέρχονται, ὅθεν ἐδιώχθησαν, χειραγωγούμενοι ὑπὸ τῶν χριστιανικῶν Δυνάμεων τῆς Δύσεως!

Ἐν πάσῃ περιπτώσει οἱ Τοῦρκοι ἐπανέρχονται εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν τοσούτῳ μᾶλλον εὐχαρίστως, καθ' ὅσον αὕτη θεωρεῖται ἡ ἱερὰ ἐν Εὐρώπῃ πόλις των καὶ ὑπῆρξεν ἡ πρωτεύουσα τοῦ Κράτους των πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Εἶχεν ἀρχίσει ἤδη τὸ βραδὺ καὶ ἐναγώνιον ψυχορράγημα τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, ὅτε ἡ προϊοῦσα Ὀθωμανικὴ παλίρροια κατέκλυσε τὴν πόλιν τοῦ Μεγάλου Ρωμαίου Αὐτοκράτορος. Ἐκεῖ τότε ἐσφυρηλατήθησαν αἱ ἁλύσεις τῆς Βασιλίδος τῶν πόλεων καὶ ἐκεῖθεν ἐξεπέμφθησαν κατ' αὐτῆς αἱ ἀνήμεροι Ἀσιατικοὶ ὁρδαὶ καὶ τὸ ἀπειρομέγεθες τηλεβόλον τοῦ Οὐρβάν, διὰ νὰ ἐξαπολύσουν ἐναντίον της τὴν καταστροφὴν καὶ τὸν θάνατον.

Ἁλωθὲν τὸ Βυζάντιον ἐγένετο ἡ ὁριστικὴ πρωτεύουσα τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ δὲ Ἀδριανούπολις παρέμεινεν ἡ πόλις ἡ θρησκευτικὴ καὶ ἡ πόλις τῶν ἱστορικῶν ἀναμνήσεων.

Δὲν ἔχω τὸν καιρὸν καὶ τὴν διάθεσιν νὰ παρατείνω τὴν ἱστορικὴν ταύτην παρένθεσιν, ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ ἐνδιατρίψω εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν ἀρχαίων τζαμιῶν, τὰ ὁποῖα πολυάριθμα κοσμοῦσι τὴν πόλιν. Μοὶ εἶναι ὅμως ἀδύνατον νὰ παρατρέξω ἀμνημόνευτον τὸ περικαλὲς καὶ ὑπέρλαμπρον τέμενες τοῦ Σουλτὰν Σελὴμ τὸ κείμενον εἰς τὸ βορειοανατολικὸν μέρος τῆς πόλεως. Ἐκτίσθη τῇ ἐπιμελείᾳ καὶ ἀναλώμασι τοῦ ρηθέντος Σουλτάνου καὶ εἶναι ἀληθὲς ἐντρύφημα τῶν ὀφθαλμῶν. Ἐφαίνετο ὁλόκληρον ἀπὸ τοῦ παραθύρου τοῦ γραφείου μου, ὡς δὲ τὸ εἶχον διαρκῶς ὑπὸ τὰς ὄψεις μου, ἐτέλουν πρὸς αὐτὸ ἐνδομύχως καὶ διηνεκῶς λατρείαν καλλιτεχνικὴν ἐν τῇ σκέψει καὶ τῇ πεποιθήσει, ὅτι ἀποτελεῖ μίμησιν τῆς Ἑλληνικῆς Τέχνης. Αἱ τεράστιαι διαστάσεις του δὲν συναπαρτίζουσιν ὄγκον (ἡ λέξις εἶναι πεζή) ἀλλὰ πραγματικῶς θεῖον μεγαλεῖον, οἱ δὲ πανύψηλοι, οἱ οὐρανομήκεις τέσσαρες μιναρέδες του, εἶναι τόσον λιγυροὶ καὶ τόσον κομψοὶ καὶ ἔχουσι τόσον ἀνέκφραστον λεπτότητα γραμμῶν, ὥστε δὲν γνωρίζω πῶς τοὺς εἶχα κατὰ νοῦν παρομοιάσει πρὸς τεραστίους εὐθυγράμμους πυραύλους, ἐξορμῶντας πρὸς τὸν οὐρανόν!

Ὑπὸ τοὺς παμμεγέθεις θόλους τοῦ τεμένους τοῦ Σελὴμ ἂς τελέσωσι τώρα οἱ Τοῦρκοι τὴν εὐχαριστήριον δέησίν των πρὸς τὸν Ἀλλὰχ ἐπὶ τῇ ἀνακτήσει

τῆς Θράκης. Τὰ ἔτη ὅμως θὰ παρέρχωνται τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο καὶ ἡ θέλησις τῶν αὖθις δουλωθέντων Ἑλλήνων θὰ παραμείνῃ ἀδάμαστος. Ὁ πόθος τῆς ἐλευθερίας ἄσβεστος θὰ θερμαίνῃ τὰ στήθη των, ἡ δὲ ζωτικότης τῆς φυλῆς των θὰ κατεργάζεται τὸ θαῦμα τῆς νέας ἀπολυτρώσεως.

Ἡ δικαιολογία τῆς ἐλπίδος ταύτης εὑρίσκεται ἐκεῖ παρὰ τὸν Ἕβρον καὶ εἶναι ὁ ἐκ τοῦ χάους τῆς Ἑλληνικῆς Καταστροφῆς αὐτοδημιουργηθεὶς Στρατός!

ΛΑΚΩΝΙΚΟΣ

Δ΄

Φίλτατέ μοι,

Ἐπειδὴ δὲν μετέβης ποτὲ εἰς Ἀδριανούπολιν, σκόπιμον κρίνω, ἵνα προτοῦ ἐπιληφθῶ τοῦ κυρίου θέματός του (τῆς περιγραφῆς τῆς μετοικεσίας τῶν Θρακῶν) σοὶ δώσω γενικήν τινα ἰδέαν αὐτῆς.

Ἡ πόλις ἀριθμεῖ σήμερον — ἢ μᾶλλον ἠρίθμει — 50 χιλιάδας κατοίκων. Ἡ κυρία ἀρτηρία της, ἡ λεωφόρος Βασιλέως Κωνσταντίνου, χωρίζει αὐτὴν εἰς δύο ἀνεξάρτητα ἀπ᾽ ἀλλήλων τμήματα. Καὶ τὸ μὲν πρὸς τ᾽ ἀριστερὰ τῷ ἀνερχομένῳ ἐκ τοῦ ποταμοῦ (ῥέοντος εἰς τὰ κράσπεδα τῆς πόλεως) ἀποτελεῖ τὴν Εὐρωπαϊκὴν συνοικίαν, τὸ δὲ πρὸς τὰ δεξιᾷ τὴν Τουρκικήν. Αἱ ὁδοὶ τῆς πρώτης εἶναι εὐθεῖαι καὶ κανονικαί, αἱ δὲ οἰκίαι κατὰ τὸ πλεῖστον εὐπρόσωποι. Τοὐναντίον οἱ δρόμοι τῆς Τουρκικῆς συνοικίας εἶναι στενοί, σκολιοὶ καὶ ἀκανόνιστοι, ἐστρωμένοι δὲ διὰ λίθων κατὰ τὸ τουρκικὸν σύστημα τῶν καλδεριμιῶν. Αἱ οἰκίαι εἶναι πεπαλαιωμέναι καὶ παρημελημέναι. Σημειωτέον, ὅτι αἱ οἰκίαι ἀμφοτέρων τῶν ἐν λόγῳ τμημάτων τῆς πόλεως εἶναι ξύλιναι καὶ πέτρινα εἶναι μόνον τὸ Διοικητήριον καὶ τὰ τζαμιά. Εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν ὅμως συνοικίαν αἱ οἰκίαι εἶναι καὶ ἐξωτερικῶς ἐπικεχρισμέναι καὶ βεβαμμέναι, ἐνῷ αἱ τῆς Τουρκικῆς ἔχουν κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν θιλικρινῆ, ἀλλὰ καὶ πένθιμον ὄψιν τῶν πεπαλαιωμένων σανίδων, ἐξ ὧν ἀπαρτίζονται.

Ἐὰν εἶχες ἰδέαν τῆς Σιβηρικῆς δριμύτητος τοῦ Θρακικοῦ χειμῶνος, θὰ ἠπόρεις, πῶς ἐπιζῶσιν αὐτοῦ οἱ κάτοικοί της μέσα εἰς αὐτοὺς τοὺς περιστερεῶνας. Διὰ νὰ καταστῶσιν οὗτοι ὁπωσδήποτε κατοικήσιμοι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν παγετῶν, δέον κάθε δωμάτιον καὶ κάθε διάδρομος νὰ ἔχῃ ἰδιαιτέραν θερμάστραν, ἡ ὁποία πρέπει νὰ εἶναι διαρκῶς ἀνημμένη. Ὅταν δὲ σβεσθῇ πλέον ἀφ᾽ ἑαυτῆς ἡ πυρὰ κατὰ τὰς μεταμεσονυκτίους ὥρας, ἐπέρχεται τόσον γοργὴ καὶ ἀπότομος ἡ πτῶσις τῆς θερμοκρασίας, ὥστε τὸ ὕδωρ εὑρίσκεται τὴν πρωΐαν παγωμένον καὶ μέσα εἰς αὐτοὺς τοὺς κοιτῶνας!

Καθ' ἅ μ' ἐβεβαίωσαν, ὁ περυσινὸς χειμὼν ὑπῆρξε βαρύτατος ἐν Ἀδριανουπόλει. Ὁ ὑδράργυρος τοῦ θερμομέτρου κατῆλθεν εἰς τοὺς 18 βαθμοὺς ὑπὸ τὸ μηδέν, τὰ δὲ νερὰ τοῦ Ἕβρου ἐπάγωσαν καὶ ἄνωθεν αὐτοῦ διήρχοντο φορτωμένοι βοϊδάμαξαι! Οἱ πάγοι εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως ἦσαν τόσον συνεχεῖς καὶ τόσον ὀλισθηροί, ὥστε πολλάκις ἄγνωστοι πρὸς ἀλλήλους διαβάται τείνοντες τὰς χεῖρας ἀλληλοϋποστηρίζοντο καὶ ἐβάδιζον χειροκρατούμενοι.

Τρομοκρατηθέντες ἐκ τῶν ἀνωτέρω διηγήσεων εἴχομεν ἀρχίσει ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου ν' ἀποταμιεύωμεν καύσιμον ὕλην διὰ τὸν φετεινὸν χειμῶνα, τὸν ὁποῖον ὅμως φεῦ! δὲν ἦτο γεγραμμένον ἄνωθεν νὰ διέλθωμεν ἐν Ἀδριανουπόλει. Φαίνεται ὅμως, ὅτι τὰ προμηνύματα αὐτοῦ ἦσαν ἐνθαρρυντικά. Ἡ φετεινὴ ἐσοδεία τῶν κυδωνιῶν ὑπῆρξε πενιχρά, γεγονός, ὅπερ ἔκπαλαι ἡ κοινὴ παρατήρησις ἐθεώρησεν ὡς προάγγελον ἠπίου χειμῶνος.

Εἰς τὰς πινακίδας τὰς γαλανολεύκους τῶν ὁδῶν ἀμφοτέρων τῶν συνοικιῶν φιγουράρουν ἔνδοξα ὀνόματα τῆς ἐνδόξου ἱστορίας μας — τὰ ὀνόματα τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ Περικλέους, τοῦ Νικηφόρου, τοῦ Θεοφίλου, τῆς Κασσιανῆς, τοῦ Λεωνίδου... Ποῖαι χεῖρες βέβηλοι Τούρκου μαινομένου ἐκ μισελληνισμοῦ θ' ἀποσπάσωσι τώρα τὸ τίμιόν σου ὄνομα ἐκ τῆς ὁδοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκαθήμην, ὦ Ἀθάνατε ὑπερασπιστὰ τῶν Θερμοπυλῶν!

Καὶ ποῖος διαβάτης θ' ἀναγγείλη σήμερον εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους ὄχι πλέον τὸ καύχημα τοῦ τρισενδόξου θανάτου σου, ἀλλὰ τὸν πόνον τῆς ψυχῆς σου;...

ΛΑΚΩΝΙΚΟΣ

Ε'

Φίλτατέ μοι,

Ἡ εὐρεῖα κεντρικὴ λεωφόρος τῆς Ἀδριανουπόλεως, περὶ ἧς σοὶ ὡμίλησα ἤδη, συναντῶσα τὸν Ἕβρον εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον της στρέφει δεξιᾶ καὶ συνεχίζεται ἔξω πρὸς τὸ Καραγάτς, ἔνθα εἶναι ὁ σιδηροδρομικὸς σταθμός. Εἶναι ἐστρωμένη καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν διαδρομὴν μὲ λίθους πελεκητούς, ὁμαλούς, καὶ ἰσομεγέθεις, μήκους μιᾶς σπιθαμῆς καὶ πλάτους παλάμης περίπου. Ὡς δὲ εἶναι ἀμφίκυρτος ἀσφαλίζει τοὺς διαβάτας κατὰ τῆς λάσπης καὶ τοῦ κονιορτοῦ, θροεῖ δ' ἐκ τῆς διαβάσεως τῶν ἁμαξῶν καὶ τῶν κάρων, ὡς ἐὰν χάλαζα νὰ ἔπληττε σκληρὰν ἐπιφάνειαν. Τὸ τμῆμα τῆς ὁδοῦ τὸ μετὰ τὰς γεφύρας τοῦ Ἕβρου εἶναι εὐρύτατον καὶ ἔχει ἑκατέρωθεν πεζοδρόμια καὶ πέραν αὐτῶν συστάδας δένδρων ἀειθαλῶν καὶ ἐν γένει φύτησιν σπαργῶσαν. Φθάνομεν εἰς τὸ Καραγάτς.

Τὸ Καραγὰτς (ἡ ἀρχαία Ὀρεστιὰς) εἶναι τὸ ὡραῖον προάστειον τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ ἀπέχει αὐτῆς περίπου πέντε χιλιόμετρα. Ἔχει ὡραῖον φυσικὸν περιβάλλον καὶ στολίζεται ὑπὸ θαυμασίων ἐπαύλεων καὶ τῶν κατοικιῶν τῶν Εὐρωπαίων προξένων.

Δύο κυρίως εἶναι τὰ κέντρα τῆς Ἀδριανουπόλεως, τὸ καφενεῖον «ἡ Ἕνωσις» καὶ ὁ «Κῆπος τῆς Βασιλίσσης». Ἀμφότερα ὅμως εἶναι θερινὰ καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει ἀνεπαρκῆ ἐν σχέσει πρὸς τὸν πληθυσμὸν τῆς πόλεως. Ἐλλείπουσιν ἐντελῶς ζυθοπωλεῖα, τὰ δὲ ζαχαροπλαστεῖα εἶναι μικρὰ καὶ στενόχωρα, συστήματος, οὕτως εἰπεῖν, ἀνατολικοῦ, κατάλληλα μᾶλλον διὰ τὴν ἐπὶ ποδὸς συναλλαγὴν παρὰ διὰ νὰ χρησιμεύωσιν ὡς κέντρα συναθροίσεως καὶ ἀνέσεως κόσμου κομψοῦ καὶ ὡς μέρη καταναλώσεως χρόνου σχολῆς.

Ἦτο παροιμιώδης μέχρι πέρυσιν ἡ φθήνεια τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ ἐν γένει τῆς Θράκης. Φαντάσου, ὅτι τὰ κατόπουλα ἐπωλοῦντο πρὸ ὀλίγων ἀκόμη μηνῶν ἀντὶ δύο δραχμῶν ἕκαστον καὶ ὅλα δὲ τὰ τοῦ βίου χρειώδη ἦσαν ἀσυγκρίτως εὐθηνότερα ἢ ἐν οἱῳδήποτε ἄλλῳ μέρει τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος. Ἐσχάτως ὅμως ἐπεξετάθη καὶ ἐκεῖ ἡ Ἑλληνικὴ ἀκρίβεια καὶ μάλιστα κάπως ἀποτόμως.

Τὰ κοτόπουλα ὑπερέβησαν τὰς δέκα καὶ δώδεκα δραχμὰς μὲ τάσεις μείζονος ὑπερτιμήσεως. Τὸ λάδι κατὰ τὴν δίμηνον ἐν Ἀδριανουπόλει διαμονήν μου ἐθεωρεῖτο εὐθηνόν, ἐὰν ἐπωλεῖτο πρὸς 15 δραχμὰς λιανικῶς καὶ τὸ σαποῦνι πρὸς 12! Ἀπὸ τὰ κρεοπωλεῖα ἐξηφανίσθη τὸ ἀρνὶ ἀντικατασταθὲν μὲ χονδρὰ καὶ γέρικα σφάγια, πωλούμενα πρὸς 12 δραχμὰς τὴν ὀκᾶν. Ἐν γένει δὲ ὁ βίος κατέστη ἀκριβώτατος ἐν Ἀδριανουπόλει, ἕνεκα τῆς ὑπερτιμήσεως τῆς τουρκικῆς λίρας ἢ κατ' ἄλλους ἕνεκα τῆς συντελεσθείσης Ἑλληνικῆς διεισδύσεως, εἰσαγούσης παντοῦ καὶ μεταδιδούσης μετὰ τῆς ἠπίας καὶ φιλελευθέρας διοικήσεως τὰ κατηραμένον μικρόβιον τῆς ἀκριβείας.

Μόνον δύο πράγματα ἦσαν εὐθηνὰ εἰς τὴν Θράκην, τὰ γευστικώτατα καὶ γλυκύτατα καὶ ἀρωματικώτατα πεπόνια της, πωλούμενα μὲ τὸ κομμάτι καὶ ὄχι μὲ τὴν ὀκᾶν, καὶ τὸ νοστιμώτατον μαῦρο καὶ ἄσπρο ψωμί, τὸ κατασκευαζόμενον ἐξ ἐγχωρίου σίτου. Τὸ πρῶτον ἐπωλεῖτο πρὸς δύο καὶ τὸ δεύτερον πρὸς διόμισυ δραχμὰς τὴν ὀκᾶν.

Εἰς τὴν ὁδὸν Λεωνίδου, παραπλεύρως τῆς οἰκίας μου, εἶχε τὸ κατάστημά του ὁ περιποιητικώτατος Ὀθωμανὸς παντοπώλης Ἀμέτ, πωλῶν ἐν αὐτῷ εἴδη τῇ ἀληθείᾳ ἐκλεκτότατα. Μὲ ὑπεδέχετο πάντοτε μὲ πολλοὺς τεμενάδες καὶ μὲ πολλὰ «ἐφένδιμ» καὶ ἐπροθυμοποιεῖτο νὰ στέλλῃ εἰς τὸ σπίτι καὶ τὸ μικρότερο ψώνιο.

Ὅταν ὅμως ἤρχετο ἡ τραγικὴ στιγμὴ τοῦ λογαριασμοῦ, ὅταν ἐπὶ τοῦ στράτσου ἔγραφε εἰς τὴν γλῶσσάν του βουστροφηδὸν τὰ εἴδη καὶ τὰς τιμάς των, ἤμην βέβαιος, ὅτι θ' ἀκούσω ἐξαγγελλόμενον ἄθροισμα ὑπερβαῖνον τὸν

ἡμερήσιον μισθὸν ἀνωτέρου ὑπαλλήλου, συμπεριλαμβανομένων τῶν ἐπιδομάτων καὶ τῶν προσαυξήσεων.

Κεντρικὴ ἀγορὰ δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ διὰ τοῦτο τὰ κρεοπωλεῖα καὶ τὰ μανάβικα εἶναι σκορπισμένα ἀνὰ τὴν πόλιν. Ὑπάρχει ὅμως τὸ «Μπαλοὺκ Παζὰρ» ἤτοι τὸ ἰχθυοπάζαρον ὅπου πωλοῦνται συγκεντρωμένα τὰ ψάρια τοῦ ποταμοῦ, ὑπάρχει δὲ καὶ τὸ σκεπαστὸν Ἀλῆ - Παζὰρ περιλαμβάνον ἐν τῷ κλειστῷ του χώρῳ πολυπληθῆ καὶ παντοειδῆ μαγαζεῖα, ἐξαιρέσει παντοπωλείων καὶ ἐν γένει πρατηρίων εἰδῶν τροφικῆς παραγωγῆς.

ΛΑΚΩΝΙΚΟΣ

ΣΤ΄

Φίλτατέ μοι,

Πολὺ πρὸ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ πρωτοκόλλου τῶν Μουδανιῶν καὶ ἀπ' αὐτῆς ἀκόμη τῆς ἀναγγελίας τῆς Μικρασιατικῆς συμφορᾶς, ὑπάλληλοι καὶ ἀξιωματικοὶ ὑπηρετοῦντες ἐν Ἀδριανουπόλει εἶχον ἀποστείλει εἰς τὴν Παλαιὰν Ἑλλάδα τὰς οἰκογενείας των καὶ τὰς ἀποσκευάς των. Θὰ ἤμην εὐτυχής, ἐὰν θὰ μοὶ ἦτο δυνατὸν νὰ τοὺς εἶχον καὶ ἐγὼ μιμηθῆ, διότι οὕτως θ' ἀπέφευγον τὸ μαρτύριον τῆς ἀναχωρήσεως κατὰ τὴν ὥραν τῆς γενικῆς φυγῆς, μαρτύριον, τὸ ὁποῖον, σὲ βεβαιῶ, μοὶ ἐστοίχισεν ἔτη ὁλόκληρα τῆς ζωῆς μου.

Αἱ σποραδικαὶ αὐταὶ ἀναχωρήσεις καὶ αἱ διὰ τῶν ὁδῶν παρελάσεις τῶν φορτωμένων ἀποσκευῶν εἶχον ἤδη ἐμπνεύσει εἰς τοὺς κατοίκους τὴν ἀόριστον ὑπόνοιαν τῆς ἐπερχομένης καταιγίδος, οὐδεὶς ὅμως ἐφαντάζετο αὐτὴν τόσον ἐγγύς. Ἡ πρόνοια τῶν ἐντοπίων ἐξεδηλώθη μόνον εἰς τὴν περισυλλογήν, εἰς τὴν μείωσιν τῶν συναλλαγῶν καὶ εἰς τὴν ἀναστολὴν ἐπιχειρήσεων ἀποφασισμένων ἤδη.

Ἐν τῇ ἀξιεπαίνῳ προσπαθείᾳ, τὴν ὁποίαν κατέβαλλε τὸ κέντρον, διὰ τὴν ἐξοικονόμησιν τὴν ταχυτέραν τῶν ἑκατοντάδων χιλιάδων Μικρασιατῶν προσφύγων, συνεσώρευσε πλείστους ὅσους ἐξ αὐτῶν καὶ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην καὶ ἐντὸς αὐτῆς ταύτης τῆς Ἀδριανουπόλεως τοποθετηθέντες προχείρως μέσα εἰς σχολεῖα καὶ εἰς τζαμιά, ἐξαιρουμένου τοῦ τεμένους τοῦ Σελήμ. Κατόπιν, ὅμως, ὅταν ἡ κατάστασις ἤρξατο ἐπιδεινουμένη καὶ αἱ ἀλληλαναιρούμεναι, ἡμέραν παρ' ἡμέραν, εὐχαριστοδυσάρεστοι εἰδήσεις ἤναπτον καὶ ἔσβυνον ἀλληλοδιαδόχως εἰς τὰ βάθη τῶν ψυχῶν μας τὴν φλόγα τῆς ἐλπίδος, ἐλήφθη πρόνοια πρὸς μετατόπισιν τῶν προσφύγων. Ἤρχισε λοιπὸν τότε ἡ διὰ τῆς κεντρικῆς λεωφόρου πένθιμος ἐκείνη λιτανεία τῶν βραδυκινήτων βοϊδαμαξῶν ἐπιταχθεισῶν ἐπίτηδες ὑπὸ τῆς Διοικήσεως, καὶ ἡ ἐπ' αὐτῶν παράτα-

σις τοῦ μαρτυρίου τῶν δυσμοίρων ἐκείνων ὑπάρξεων. Καὶ ἔβλεπες νὰ παρελαύνη ἐνώπιόν σου ἡ Δυστυχία ὑπὸ μορφὴν οἰκτρῶν ὑπολειμμάτων τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς καὶ περιουσίας καὶ διηρωτᾶσο ἐπὶ τῷ θεάματι, διατί ὁ Πανάγαθος Θεὸς ἀπηρνήθη εἰς τοὺς ἐν Μικρασίᾳ διώκτας καὶ αὐτὴν τῶν ζώων καὶ τῶν θηρίων ἀκόμη στοργήν!

Ἡ ἀναχώρησις τῶν προσφύγων ὑπῆρξεν ὁ πρόλογος τῆς μεταγενεστέρας ἀσυγκρίτως δ' εὐρυτέρας μετοικεσίας, τῆς ὁποίας μοὶ ἐπέκλωσεν ἡ Μοῖρα νὰ γίνω ὄχι μόνον θεατής, ἀλλὰ καὶ μέτοχος. Ἡ ἐκ τοῦ γεγονότος ἐντύπωσις ὑπῆρξεν ἄλλη μὲν παρὰ τοῖς Τούρκοις, ἄλλη δὲ παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις καὶ τοῖς Ἕλλησιν. Αἱ δύο τελευταῖαι «μειονότητες» ἤρχισαν νὰ συσκευάζωνται πρὸς φυγήν, ἐξ ἐνστίκτου, οὕτως εἰπεῖν, καὶ πικρᾶς πείρας, ὀσφραινόμεναι καὶ ἀναμετροῦσαι τὸν φρικτὸν κίνδυνον. Ἐνῷ ὅλως τοὐναντίον οἱ Τοῦρκοι ἐπεδείκνυον διὰ τῆς μορφῆς καὶ τοῦ βλέμματος τὴν εὐχαρίστησιν καὶ τὸν πόθον τῆς ἐπικειμένης ἐπιτυχίας καὶ ἤρχισαν νὰ γίνωνται θρασύτεροι, ἐφ' ὅσον μὲ τὴν πάροδον τῶν ἡμερῶν καὶ τῶν ὡρῶν ἡ ἐλπίς των προσελάμβανε τὴν σάρκα καὶ τὰ ὀστᾶ τῆς πραγματικότητος. Αὐτοὶ οἱ καταστηματάρχαι Τοῦρκοι, οἱ τέως μελιστάλακτοι πρὸς τοὺς χριστιανοὺς πελάτας των ὤφθησαν ἤδη ἐγείροντες ἀφοβώτερα τ' ἀναστήματά των, ἔπαυσαν τὰς φιλοφρονήσεις καὶ τὰς δουλικὰς ἐκφράσεις των καὶ ἀπεκρίνοντο μὲ μονοσύλλαβα καὶ μὲ φωνὴν τραχεῖαν.

Ἐὰν αἱ ἐπιστολαί μου αὗται θὰ ἠδύναντο νὰ φιλοδοξήσωσι, λόγῳ τῆς φιλαληθείας καὶ ἀκριβολογίας των, τὸν τίτλον τοῦ πιστοῦ ἡμερολογίου τῆς Θρακικῆς τραγῳδίας, διὰ τὸν λόγον ἀκριβῶς τοῦτον ὀφείλουν νὰ ψυχολογήσουν εἰδικώτερον τὰς Ὀθωμανίδας. Ὑπὸ τὸ θάλπος καὶ τὸ φῶς τῆς ἀνεξιθρήσκου καὶ ἠπίας καὶ φιλαλλήλου, ἴσως δὲ καὶ ἀνεξικάτου Ἑλληνικῆς Κατοχῆς ὁ θῆλυς μουσουλμανικὸς κόσμος τῆς Ἀδριανουπόλεως ἔζησεν ἡμέρας ἀληθοῦς εὐτυχίας. Ἐκυκλοφόρει ἐλεύθερος καὶ σεβαστὸς ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τῆς «Ἐδρινέ», εἶχεν ἀπορρίψει τὸ γιασμάκι, εἶχε συνάψει φιλικωτάτας σχέσεις μὲ τὰς Ἑλληνίδας κυρίας καὶ ἐν γένει χωρὶς νὰ χάση τίποτε ἐκ τῆς πατροπαραδότου σεμνότητος καὶ ἐπιφυλάξεώς του εἶχεν αἰσθητῶς προοδεύσει εἰς τὸν πολιτισμόν. Τώρα οἱ Κεμαλικοὶ θὰ ἐπιβάλουν πάλιν εἰς τὰς χανοὺμ νὰ καλύψουν τὸ πρόσωπον μὲ τὸ γιασμάκι καὶ θὰ τὰς στείλουν νὰ ἐπαναλάβουν τὴν ὄπισθεν τῶν καφασίων κατασκόπευσιν. Πῶς λοιπὸν νὰ μὴν θλιβῶσιν, ὅπως πραγματικῶς καὶ εἰλικρινῶς ἐθλίβησαν, διὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ἑλλήνων;

ΛΑΚΩΝΙΚΟΣ

Ζ΄

Φίλτατέ μοι,

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐκτεθέντων εἰς τὰς προηγουμένας ἐπιστολάς μου δὲν δύναται, νομίζω, ν' ἀπομείνῃ ἡ ἐλαχίστη ἀμφιβολία, ὅτι παρὰ τὰς ἀρχὰς τὰς διακηρυχθείσας κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Μεγάλου Πολέμου καὶ τὰς ἐπακολουθησάσας αὐτὸν Διασκέψεις ἡ Θράκη ὑπήχθη αὖθις ὑπὸ τοὺς Τούρκους ἐναντίον τῆς ἐκδεδηλωμένης ἀντιθέτου θελήσεως τῶν 4)5 τοῦ πληθυσμοῦ της. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τοῦ δεδικαιολογημένου τῆς φυγῆς τῶν κατοίκων τῆς ἀτυχοῦς χώρας καὶ τῆς ἐλλείψεως ἐμπιστοσύνης ἐκ μέρους των πρὸς τοὺς νέους Κυριάρχους, ἀρκοῦμαι νὰ σοὶ παραθέσω κατωτέρω τὰ νεώτατα ἀνακοινωθέντα τοῦ Γραφείου τοῦ τύπου τῆς Θράκης δημοσιευθέντα εἰς τὰς ἐφημερίδας τῆς Θεσσαλονίκης τῆς 17 καὶ 18 Ὀκτωβρίου 1922. Ἐξ αὐτῶν βεβαιοῦται, ὅτι πρὶν ἢ ἀκόμη λήξει ἡ ὑπὸ τοῦ πρωτοκόλλου τῶν Μουδανιῶν ταχθεῖσα προθεσμία πρὸς ἀναχώρησιν τῶν κατοίκων τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ἤρχισαν οἱ Τοῦρκοι τὸ σύνηθες ἔργον των τῆς σφαγῆς, τῆς ἁρπαγῆς καὶ τῆς λεηλασίας μεταξὺ τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν. Τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἐπίσημα ἀνακοινωθέντα ἔχουσιν ἐπὶ λέξει ὡς ἑξῆς:

«Ἀπόσπασμα Πεζικοῦ ὁδεῦον ἀπὸ Ἡρακλείας εἰς Τυρολόην συνεπλάκη μετὰ τριῶν τουρκικῶν συμμοριῶν, φονευθέντων τινῶν ἐνόπλων Τούρκων. Φάλαγξ αὐτοκινήτων μεταβαίνουσα εἰς Βιζύην ἐπυροβολήθη ὑπὸ Τούρκων κατοίκων τοῦ χωρίου Πυγλιαλῆ. Εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον ἐλῃστεύθη γυνὴ πρόσφυξ, παρὰ τῆς ὁποίας ἀφήρεσαν δύο βόας καὶ δύο ἀγελάδας.

Χωροφύλακες μεταβαίνοντες δι' ὑπηρεσίαν ἐπυροβολήθησαν ἔξωθι τοῦ χωρίου Μοργύση ἀνεπιτυχῶς. Ἑκατὸν ἔνοπλοι Τοῦρκοι ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ Μπαμπαζάνη ὁδηγοῦντος τὸ ἐκ 380 αἰγοπροβάτων ποίμνιόν του ἀναγκάσαντες αὐτὸν νὰ τὸ ἐγκαταλείψῃ. Ὀγδοήκοντα Τοῦρκοι ὡπλισμένοι δι' ὅπλων καὶ πελέκεων ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ Προδρόμου καὶ 20 ἑτέρων ποιμένων ὁδηγούντων τὰ ποίμνιά των εἰς δάσος τοῦ Σαντζακίου Μαλγάρων διακομίσαντες 26 ἀγελάδας καὶ φονεύσαντες τὸν ποιμένα Πατλιούρην.

Τὴν 8 Ὀκτωβρίου ἐστάλη ἐκ Χαριουπόλεως συνεργεῖον ἐκ 2 στρατιωτῶν καὶ τεσσάρων χωροφυλάκων πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς τηλεφωνικῆς συγκοινωνίας μετὰ τῆς Ραιδεστοῦ. Μετὰ 24 ὥρας, μὴ ἐπανελθόντων τῶν ἀνδρῶν, ἀπεστάλη ἔφιππον ἀπόσπασμα χωροφυλακῆς πρὸς ἐξακρίβωσιν. Μὴ ἐπανελθόντος καὶ τούτου, μετέβη πρὸς ἀνίχνευσιν ἀνθυπομοίραρχος μετὰ 48 ἱππέων. Τὰ δύο ἀποσπάσματα οὐδαμοῦ εὑρέθησαν.

Εἰς τὴν Μακρὰν Γέφυραν ἀφίκετο ὁ ἀστυνομικὸς σταθμάρχης Βερκὲς Γαυσελὴμ μετὰ δύο χωροφυλάκων ὑπὸ Τούρκων τραυματισμένων.

Εἰς τὸ χωρίον Μουργίσκο ἐφονεύθη εἷς πολίτης καὶ ἀπήχθη μία Ἑλληνὶς νεᾶνις. Εἰς τὴν Τυρολόην 5 ποιμένες ὁδηγοῦντες τὰ ποίμνιά των ἐκ 450 προβάτων ὑπέστησαν ἐπίθεσιν παρὰ τοῦ τουρκικοῦ πληθυσμοῦ. Ἐκ τῶν ἐν λόγῳ ποιμένων τρεῖς διεσώθησαν εἰς Συλήβριαν, οἱ δὲ δύο ἄλλοι ἐξηφανίσθησαν.

Εἰς τὸ χωρίον Γκιάνος οἱ Τοῦρκοι κάτοικοι πέντε χωρίων εἰσῆλθον πρὸς διαρπαγὴν τῶν ἐγκαταλειφθέντων ἀντικειμένων καὶ σιτηρῶν. Ὁ ἀστυνομικὸς σταθμάρχης Ἀσύλου μετέβη ἐπὶ τόπου καὶ ἀντήλλαξε πυροβολισμοὺς μετὰ τριῶν ἐνόπλων Τούρκων χωρικῶν, οἵτινες ἐτράπησαν εἰς φυγήν.

Εἰς θέσιν Σούβλα πέντε Τοῦρκοι ἔνοπλοι ἐπετέθησαν κατὰ παραπήγματος ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐκοιμᾶτο ὁ Α. Ζωγράφος, ἐργολάβος τῶν Ἀγγλικῶν ἔργων καὶ ὁ Τζαβάνη Κεγὰρ καὶ τοὺς ἐλήστευσαν, ἀφαιρέσαντες παρὰ τοῦ πρώτου 91 λίρας καὶ 1 ὡρολόγιον καὶ παρὰ τοῦ δευτέρου 55 λίρας. Παρὰ τὸ χωρίον Γκιζίμπαξα τρεῖς Ἀρμένιοι μεταβαίνοντες εἰς τὴν Δυτικὴν Θράκην, ἐληστεύθησαν ὑπὸ ἐνόπλων Τούρκων. Τὰ ὀνόματα τῶν παθόντων εἶναι Λάζαρος Βρουσαλιάν, Φραγκοὺς Τιολιὰν καὶ Α. Κασπαριάν.

Ὁ ὑποδιοικητὴς τῆς χωροφυλακῆς Καλλιπόλεως μεταβὰς εἰς Μηργίτσαν πρὸς ἀνασύστασιν τοῦ σταθμοῦ ὑπέστη ἐπίθεσιν παρὰ τῶν Τούρκων κατοίκων, οἵτινες καταλαβόντες τὰ πέριξ ὑψώματα ἠμπόδιζον αὐτὸν νὰ προχωρήσῃ. Οἱ Τοῦρκοι οὗτοι κατέχουν 400 ὅπλα καὶ 1 πυροβόλον.

Ἐν Ἀρκαδιουπόλει Τοῦρκοι μετὰ γυναικῶν καὶ παιδίων λεηλατοῦν τὰς Ἑλληνικὰς οἰκίας. Εἴκοσι ἔνοπλοι Μουσουλμάνοι μετέβησαν εἰς Σκοπὸν καὶ συνεπλάκησαν μετὰ τῆς δυνάμεως τοῦ ἀστυνομικοῦ σταθμοῦ. Ἐφονεύθη εἷς Τοῦρκος, ἐτραυματίσθησαν δύο καὶ συνελήφθησαν τέσσαρες.

Εἰς τὸ χωρίον Καραγὰτς δίωρον ἀπέχον τῆς Ἀρκαδιουπόλεως, εἰσῆλθον 300 περίπου ἔνοπλοι ἱππεῖς Τοῦρκοι. Εἰς τὸ χωρίον Βρύση ἐδηλητηριάσθη εἷς χωροφύλαξ ἐκ βουτύρου πωληθέντος ὑπὸ Τούρκου. Ἀπόσπασμα ἐκ 15 χωροφυλάκων διερχόμενον ἐκ τῶν περιφερειῶν τῶν σταθμῶν Ἀκονίου καὶ Γεωργοπόλεως ἐπυρπολεῖτο διαρκῶς καθ' ὁδόν. Εἰς τὸ χωρίον Δερβενάκι τὸ αὐτὸ ἀπόσπασμα ὑπέστη ἐπίθεσιν 50 ἐνόπλων Τούρκων εὑρισκομένων ἐκεῖ πρὸς λεηλασίαν.

Κατὰ πληροφορίας στρατιωτικῆς πηγῆς συνεκεντρώθησαν πλησίον τῶν συνόρων ἐντὸς χαράδρας 500 Τοῦρκοι φέροντες πυροβόλα σκοπεύοντες νὰ καταλάβουν τὰ φυλάκια τῶν συνόρων ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου μέχρι τοῦ Ἕβρου.

Ὁ Τουρκικὸς ὄχλος εἰσώρμησεν εἰς τὰς ἐγκαταλελειμμένας οἰκίας τῆς Ἀρκαδιουπόλεως καὶ διήρπασε καὶ κατέστρεψε αὐτάς. Διήρπασε δὲ τὰς κανδήλας καὶ λοιπὰ σκεύη τοῦ ναοῦ, καθὼς καὶ τὰ γραφεῖα τῆς δημογεροντίας.

Ἐπίσης ἐλεηλατήθησαν αἱ ἀποθῆκαι τῶν ἐμπορευμάτων τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Ἀρκαδιουπόλεως.

Εἰς τὸ παρὰ τὴν Ραιδεστὸν χωρίον Ἰσμαϊλῆ πέντε οἰκογένειαι προσφύγων συνελήφθησαν καθ' ὁδὸν ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἐτραυματίσθησαν διὰ πελέκεων. Τέσσαρες διεσώθησαν, τῶν δὲ λοιπῶν ἀγνοεῖται ἡ τύχη.

Εἰς Μάλγαρα πρόσφυγες μεταβαίνοντες εἰς Πεσέκιοϊ πρὸς ἐξεύρεσιν ἀραμπάδων προσεβλήθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατοίκων. Ἐτραυματίσθησαν τρεῖς. Εἰς τὰς ὑποδιοικήσεις Ἀνακτορίου καὶ Βιζύης Τοῦρκοι ἐξεγερθέντες ἐφόνευσαν στρατιώτας καὶ πολίτας μεταβαίνοντας πρὸς παραλαβὴν μεταφορικῶν μέσων.

Εἰς Χαριούπολιν προσέβαλον μετακινουμένους πρόσφυγας φονεύσαντες ἕνα. Οἱ Τοῦρκοι κάτοικοι τοῦ χωρίου Τζερκὲλ Μουσελὶμ ἀντεστάθησαν ἐνόπλως ἀπαγορεύσαντες τὴν εἴσοδον εἰς τὸ χωρίον μικροῦ μεταβατικοῦ στρατιωτικοῦ ἀποσπάσματος. Ἐπίσης οἱ αὐτοὶ ἐπετέθησαν παρὰ τὸ χωρίον Λάκοι κατὰ διερχομένων προσφύγων, φονεύσαντες δέκα καὶ τραυματίσαντες τὸν σταθμάρχην καὶ τρεῖς χωροφύλακας.

Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Μπουργίσκης - Παυλίκιοϊ ἀνεκαλύφθη τὸ πτῶμα Χριστιανῆς τριακοντούτιδος φονευθείσης ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ὁ σταθμάρχης Γραϊκοῦ προσεβλήθη ὑπὸ 130 ἐνόπλων Τούρκων ἀναγκασθεὶς κατὰ τὴν συμπλοκὴν νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Μάλγαρα. Οἱ Τοῦρκοι κάτοικοι τοῦ χωρίου Μούργοκα ἐπετέθησαν κατὰ τῶν διερχομένων προσφύγων φονεύσαντες πολλούς. Ἡ Σιδηροδρομικὴ ἁμαξοστοιχία μεταξὺ Μακρᾶς Γεφύρας καὶ Παυλίκιοϊ ἐπυροβολήθη ἐν κινήσει ὑπὸ Τούρκων.

Κατὰ τοῦ Σταθμάρχου Παυλίκιοϊ ἐπετέθησαν ἔνοπλοι Ὀθωμανοὶ καὶ ἔλαβε χώραν συμπλοκή. Οἱ Τοῦρκοι τοῦ χωρίου σταματήσαντες 90 ἁμάξας ἑλληνικὰς μεταφερούσας πρόσφυγας κατεκρεούργησαν πολλούς. Δέκα Τοῦρκοι μετέβησαν εἰς τὴν παρὰ τὸ χωρίον Μάνδρα σιδηροδρομικὴν γραμμὴν σκοποῦντες τὴν ἀνατίναξίν της, ἀλλ' ἐγένοντο ἀντιληπτοὶ παρὰ στρατιωτικοῦ φυλακίου. Κατὰ τὴν γενομένην συμπλοκὴν ἐχρησιμοποιήθησαν παρὰ τῶν Τούρκων χειροβομβίδες. Κατὰ τοῦ χωρίου Μέγα Ζαλοῦφι ἑπτὰ Τοῦρκοι ἐπετέθησαν ἐνόπλως κατὰ 40 ὑποληφθεισῶν οἰκογενειῶν.

Τὴν 11ην Ὀκτωβρίου ὁ Ἀστυνομικὸς σταθμάρχης Μαλγάρων μετὰ τῶν ἀνδρῶν του συνεπλάκη παρὰ τὸ χωρίον Νωρίκαν μετὰ 50 Τούρκων ἐνόπλων ἐξ ὧν πέντε ἐφονεύθησαν. Τοῦρκοι ἐπυροβόλησαν ἀνεπιτυχῶς κατὰ ἀνδρῶν τοῦ ἀστυνομικοῦ σταθμοῦ Εὐάνδρου. Ἐντὸς τοῦ χωρίου Καστραζᾶς ἐνεφανίσθησαν 500 ἔνοπλοι Τοῦρκοι καὶ περιεκυκλώθησαν ὑπὸ δυνάμεως 200 στρατιωτῶν. Ἐπηκολούθησε πολύωρος συμπλοκή, καθ' ἣν ἐπυρπολήθη ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸ χωρίον.

Ἀπώλειαι ἡμετέρων 2 στρατιῶται νεκροί. Αἱ τῶν Τούρκων ἄγνωστοι.

Εἰς τὸ χωρίον Καραχαλὶ συνηθροίσθησαν ἑκατὸν ἔνοπλοι Τοῦρκοι κάτοικοι λεηλατοῦντες τὰ ἐγκαταλειπόμενα χωρία. Τοῦρκοι κάτοικοι τοῦ χωρίου Μάνδρα καὶ περιχώρων περιεκύκλωσαν τὸ στρατιωτικὸν φυλάκιον τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς· ἡ μάχη ἐξακολουθεῖ. Ἀπεστάλη ἐπὶ τόπου δύναμις Γαλλικοῦ στρατοῦ. Ἅπαντα τὰ ἐγκαταλειφθέντα εἴδη καὶ οἱ δημητριακοὶ καρποὶ ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν Ἑλληνικῶν χωρίων τῆς περιφερείας Βιζύης διηρπάγησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων».

Εἰς ἀντίθεσιν τῆς ἀνωτέρω εἰκόνος καὶ εἰς ἀντιπαραβολὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ πρὸς τὸν Τουρκικὸν πολιτισμὸν ἐπιφυλάσσομαι ν' ἀντιπαραθέσω εἰς προσεχῆ ἐπιστολήν μου τὸ μνημειῶδες συγχαρητήριον τοῦ Χάριγκτων πρὸς τὸν Ἀρχιστράτηγον κ. Νίδερ διὰ τὴν ἄμεμπτον ἐκκένωσιν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης.

Ἀρκοῦμαι σήμερον μόνον νὰ μνημονεύσω τὴν σημαντικὴν ἀνταπόκρισιν τοῦ Πὼλ Ἐριὼ ἀνταποκριτοῦ ἐν Θράκῃ τῆς Παρισινῆς «Ζουρνάλ». Ὁ εἰδικὸς οὗτος ἀπεσταλμένος τῆς ἐγκρίτου Γαλλικῆς Ἐφημερίδος εἶχεν ἀκούσει εὑρισκόμενος ἐν Κωνσταντινουπόλει διαδόσεις περὶ ἐμπρησμῶν καὶ δῃώσεων γεναμένων ἐν Θράκῃ ὑπὸ τοῦ ἀποχωροῦντος Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ. Πρὸς ἔλεγχον τῶν διαδόσεων τούτων ἐπέβη ἀεροπλάνου καὶ διέτρεξεν ἐπ' αὐτοῦ ἀπὸ ἐλαχίστου ὕψους ὁλόκληρον τὴν δύσμοιρον χώραν εἰς διάστημα 4 ὡρῶν. Καὶ γράφει σὺν τοῖς ἄλλοις ὁ κ. Ἐριὼ εἰς τὴν ἐφημερίδα του: «Ἐντὸς τεσσάρων ὡρῶν εἶχα διατρέξει δι' ἀεροπλάνου ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν δυστυχῆ Θράκην. Τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι οἱ Τοῦρκοι δὲν θὰ τὴν εὕρουν ἠρειπωμένην, ὅπως φοβοῦνται. Δύναμαι ἐν συνειδήσει νὰ βεβαιώσω, ὅτι δὲν εἶδα τὴν δῄωσιν, τὴν ὁποίαν πλανώμενοι ἐφαντάζοντο οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει». Ἡ βεβαίωσις αὕτη προερχομένη ἐκ μέρους δημοσιογράφου φιλικῶς διακειμένου πρὸς τοὺς Τούρκους, εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἔπαινος τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ. Ἀπεχώρησεν οὗτος ἐκ Θράκης χωρὶς νὰ ἡττηθῇ ἐν παρατάξει. Ἔφυγεν ἐκεῖθεν ναὶ μὲν ὑπακούων εἰς τὴν φωνὴν τῆς Πατρίδος, πάντως ὅμως δὲν ἐξέφερε παράπονον, οὔτε διέπραξεν ἐν τῇ ἐν λόγῳ ἀγανακτήσει του τὴν παραμικρὰν ἀσχημίαν. Ἂς προσθέσῃ λοιπὸν εἰς τὴν Ἔνδοξον Ἱστορίαν του καὶ τὴν ὁλόχρυσον αὐτὴν σελίδα.

ΛΑΚΩΝΙΚΟΣ

Η΄

Φίλτατέ μοι,

Τὰς δύο ἢ τρεῖς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Σεπτεμβρίου ἡ γενικὴ φυγὴ ἔλαβε

τὴν μεγαλυτέραν της ἔντασιν, συνεχισθεῖσα ὑπὸ τὴν ἰδίαν κλίμακα μέχρι τῆς ἀναχωρήσεώς μας, γενομένης τὴν 4ην Ὀκτωβρίου.

Εὐνόητον εἶναι, ὅτι κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἡ ζήτησις μεταγωγικῶν μέσων ὑπερέβαινε κατ' ἀνάγκην αἰσθητῶς τὴν προσφορὰν αὐτῶν, φαινόμενον τὸ ὁποῖον θὰ παρουσιάζετο καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην ὑπὸ παρομοίας συνθήκας.

Διὰ τὸν ἀνωτέρω λόγον πολλοὶ κατήρχοντο εἰς τὸ Καραγὰτς καὶ ἐκεῖ κατελάμβανον τοὺς καταφθάνοντας καταφόρτους ἀραμπάδες καὶ ἀνερχόμενοι ἐπ' αὐτῶν μετὰ τὸ ξεφόρτωμά των ἐπέστρεφον μετ' αὐτῶν εἰς τὴν πόλιν πρὸς φόρτωσιν τῶν ἰδικῶν των πραγμάτων. Τὸ ζήτημα ὅμως ἦτο, πῶς θὰ κατήρχετο κανεὶς εἰς τὸ Καραγάτς, διὰ νὰ ἀγκαζάρῃ βοϊδάμαξαν. Τὰ ἐπιβατικὰ αὐτοκίνητα τῶν ἑταιρειῶν τῶν ἐνεργουσῶν τὴν διαρκῆ καὶ καθημερινὴν συγκοινωνίαν Ἀδριανουπόλεως — Καραγὰτς ἀντὶ 2 δραχ. κατ' ἄτομον, ἐπολιορκοῦντο κατὰ τοιοῦτον τρόπον τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἅμα τῇ ἀνόδῳ καὶ ἀφίξει των εἰς τὸν συνήθη σταθμόν των παρὰ τὴν κεντρικὴν λεωφόρον, ὥστε πολλοὶ καὶ ἐπὶ ὁλόκληρον ἡμέραν ἀναμείναντες ἐκεῖ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ εὕρωσι θέσιν.

Αἱ ἅμαξαι ἐξ ἄλλου καὶ αἱ ταλίκαι εἶχον σχεδὸν ἐξαφανισθῆ, διότι οἱ ἁμαξηλάται (Τοῦρκοι κατὰ τὸ πλεῖστον) ἢ ἔκαναν κρυφίως χρυσὲς δουλειὲς ἢ πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐνεργουμένων ὑπὸ τῆς ἀρχῆς ἐπιτάξεων μεταφορικῶν μέσων ἐφυγάδευον ἢ ἔκρυπτον αὐτάς. Εἰς μίαν τοιαύτην ἐφ' ἁμάξης ἐκ Καραγὰτς κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας ἄνοδόν μου ἐπειθαναγκάσθημεν μετὰ τῶν συνταξειδιωτῶν μου ὑπὸ τοῦ σπεύδοντος νὰ ἐξαφανισθῇ ἁμαξηλάτου νὰ κατέλθωμεν εἰς τὴν εἴσοδον τῆς πόλεως, μετὰ τὴν γέφυραν τοῦ ποταμοῦ. Ἕνεκα τῶν ἀνωτέρω λόγων πολλοὶ ἀπεφάσιζον καὶ κατήρχοντο πεζῇ εἰς Καραγάτς. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀρχέγονος αὐτὸς τρόπος τῆς συγκοινωνίας κατέστη δυσχερέστατος ἀπὸ τῆς Κυριακῆς, 2ας Ὀκτωβρίου. Τὴν νύκτα τοῦ Σαββάτου πρὸς τὴν Κυριακὴν ἤνοιξαν οἱ καταρράκται τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἤρχισεν ἡ συνεχὴς καὶ ἀδιάκοπος ἐκείνη βροχή, τὴν ὁποίαν τόσον εἶχον βαρυνθῆ εἰς τὴν Μακεδονίαν. Φαντάζεσαι τώρα, τὴν οἰκτρὰν θέσιν τῶν φευγόντων, καθημένων ἐπὶ τῶν ὄγκων τῶν φορτωμένων πραγμάτων των καὶ δερομένων ὑπὸ τῆς βροχῆς, ἡ ὁποία ἄλλως τε οὐδόλως ἐπέδρα ἐπὶ τῶν ἐζευγμένων βουβάλων, μετὰ τῆς αὐτῆς πάντοτε ἀργοκινήτου μακαριότητος συρόντων τὰ κάρα. Καὶ οἱ μὲν κάτοικοι τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ οἱ ἄλλοι ἀστικοὶ πληθυσμοὶ τῆς ἐκκενουμένης Θράκης ἀπέβλεπον εἰς ἓν ὁπωσδήποτε σύντομον τέρμα τοῦ μαρτυρίου των διὰ τῆς ἀφίξεώς των εἰς τοὺς σιδηροδρομικοὺς σταθμούς. Ἀλλὰ ποῖος ἄνευ φρίκης θὰ ἠδύνατο ν' ἀναλογισθῇ τὸ ἀτέρμον ταξίδιον τῶν ἐγκαταλειπόντων τὰς ἑστίας των ἀγροτῶν ἐπὶ τῶν παλαντευομένων ἀραμπάδων, μέσα εἰς πέλαγος λάσπης, ὑπὸ τὴν ἀδυσώπητον μάστιγα τοῦ ὕδατος καὶ τὸν ἄμεσον κίνδυνον τῆς ἐπιδρομῆς τῶν ληστῶν;

Τὴν ἰδίαν ἐκείνην νύκτα μᾶς ἐξύπνησαν καὶ μᾶς ἀνεστάτωσαν συνεχεῖς καὶ ὁμαδικοὶ πυροβολισμοὶ ριπτόμενοι ἐντὸς τῆς πόλεως. Ἦτο ἀδύνατον νὰ μάθωμεν τί συνέβαινε κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην, μέσα εἰς τὴν ἐρημίαν καὶ τὸ βαθύτατον σκότος, ποὺ ἐβασίλευον ἔξω. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὅμως ἀπεφασίσαμεν νὰ ἐπισπεύσωμεν τὴν ἀναχώρησίν μας πρὸς πρόληψιν καὶ ἀποφυγὴν τῆς ἐντελοῦς ἀποθαρρύνσεως, ἥτις ἠδύνατο νὰ μᾶς καταλάβῃ καὶ νὰ μᾶς παραλύσῃ.

Τὴν πρωΐαν διεδόθησαν ἀπαίσια εἰς τὴν γειτονιά μας. Ἐλέγετο ἐκεῖ παρὰ πολλῶν καὶ ὑπεστηρίζετο παρὰ προσώπων, τὰ ὁποῖα διϊσχυρίζοντο, ὅτι ὑπῆρξαν αὐτόπται μάρτυρες, ὅτι εἰς τὰς δύο μετὰ τὰ μεσάνυκτα πολυμελὴς συμμορία Τούρκων, ἔξωθεν εἰσβαλόντων εἰς τὴν πόλιν καὶ μέχρις ὀδόντων ὡπλισμένων, ἐπέδραμε κατὰ τοῦ Ὑποκαταστήματος τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, ἐφόνευσε τὸν φυλάττοντα σκοπὸν καὶ ἤνοιξε μάχην μετὰ τῆς φρουρᾶς αὐτῆς, καθ' ἣν πολλοὶ ἔπεσαν ἑκατέρωθεν, μόλις δὲ κατωρθώθη ἡ ἀπόκρουσις καὶ ὁ διασκορπισμὸς τῶν ἐπιδρομέων διὰ τῆς κατεσπευσμένης ἐπὶ τόπου ἀφίξεως ἰσχυρᾶς στρατιωτικῆς δυνάμεως.

Ὅταν ἐξῆλθον κατόπιν εἰς τὴν πόλιν, ἔμαθον, ὅτι πάντα ταῦτα ἦσαν μῦθοι καθαροὶ καὶ ὅτι οἱ νυκτερινοὶ ἀθρόοι πυροβολισμοὶ ἐρρίφθησαν ὑπὸ τῆς φρουρᾶς τῶν φυλακῶν πρὸς ἐκφοβισμὸν τῶν φυλακισμένων, ἐξεγερθέντων καὶ διὰ βοῆς καὶ ἀλλαλαγμῶν ζητούντων τὴν ἀπελευθέρωσίν των, λόγῳ τῆς προσεχοῦς καταλήψεως τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Ἡ ἡμέρα τῆς Κυριακῆς διῆλθεν ἐν ἡσυχίᾳ. Εἰς τὸν κεντρικὸν δρόμον ἐδυσκολεύεσο νὰ περάσῃς ἀπὸ τοῦ ἑνὸς πεζοδρομίου εἰς τὸ ἄλλο ἕνεκα τῆς συνεχοῦς καὶ ἀδιακόπου παρελάσεως τῶν φορτωμένων ἀραμπάδων, τῶν κατερχομένων πρὸς τὸ Καραγάτς. Ἡ ὄψις τῆς πόλεως ἐλάμβανε ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν πενθιμοτέραν ὄψιν μὲ τὴν ἐξακολουθοῦσαν ὑπὸ τὴν βροχὴν ἐκκένωσιν καὶ τὸ κλείσιμον τῶν μαγαζιῶν. Ἀνεζήτεις τὰ γνωστά σου καταστήματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐσυνήθιζες νὰ ψωνίζῃς καὶ τὰ εὕρισκες κλειστά. Ἐγύρισα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ κάμποσην ὥραν πρὸς εὕρεσιν σπάγγου, σακορράφας καὶ καρφιῶν διὰ τὸ μπαλάρισμα τῶν ἀποσκευῶν μας, παραλειπὼν ἐπιμελῶς νὰ εἰσέλθω εἰς τουρκικὰ μαγαζιὰ διὰ νὰ ἀποφύγω τὰ εἰρωνικὰ βλέμματα, τὰ ὁποῖα ἐφανταζόμην, ὅτι θὰ συνήντων ἐκεῖ ζητῶν τὰ ρηθέντα εἴδη.

Κλείω τὴν παροῦσάν μου παραθέτων (κατὰ τὴν δοθεῖσαν διὰ τῆς προηγουμένης ἐπιστολῆς μου ὑπόσχεσιν) τὸ συγχαρητήριον τηλεγράφημα τοῦ Χάριγκτων πρὸς τὸν Ἕλληνα Ἀρχιστράτηγον καὶ τὴν ἀπαράμιλλον εἰς ὕψος καὶ λεπτότητα ἡμερησίαν διαταγὴν τοῦ τελευταίου, δι' ἧς ἀνεκοίνωσεν αὐτὸ εἰς τὸν Στρατόν.

«Ἐπιτρέψατέ μοι νὰ σᾶς ἐκφράσω τὴν εἰλικρινῆ μου ἐκτίμησιν διὰ τὸν

τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον ἐξησφαλίσατε τὴν ἀποχώρησιν τοῦ στρατοῦ σας ὑπὸ τὰς τόσον σκληρὰς ταύτας περιστάσεις καὶ τὸν θαυμασμόν μου διὰ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ὁ στρατὸς ἐκράτησε τὴν πειθαρχίαν καὶ στρατιωτικὴν του ἀξίαν.

ΧΑΡΙΓΚΤΩΝ»

'Ιδοὺ καὶ ἡ διαταγὴ τοῦ κ. Νίδερ:

«Αἰσθάνομαι ἰδιαιτέραν ἱκανοποίησιν μεταδίδων τὰς εὐμενεῖς ταύτας κρίσεις τοῦ διοικητοῦ τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων Βρεττανοῦ στρατηγοῦ, ἀνηκούσας καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὰς διοικήσεις, τοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ τὰ στρατεύματα τοῦ Γ' καὶ Δ' Σωμάτων Στρατοῦ ὡς καὶ εἰς τὰς λοιπὰς μέχρι τοῦδε εὑρισκομένας ἐν τῇ 'Ανατολικῇ Θράκῃ μονάδας καὶ σχηματισμούς.

Πέπεισμαι, ὅτι ἡ ἐκ μέρους ἀλλοδαποῦ ἐξέχοντος στρατιωτικοῦ ἀναγνώρισις τῶν προσόντων τοῦ 'Ελληνικοῦ Στρατοῦ, ὡς ἐργάτου τῆς τάξεως καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, θὰ τονώσῃ ἡμᾶς πάντας ἔτι μᾶλλον εἰς τὴν εὔορκον ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντος καὶ τὴν τήρησιν τῆς πειθαρχίας καὶ τῆς τάξεως, ἐφ' ὧν ἑδράζεται τὸ οἰκοδόμημα τοῦ στρατοῦ, πιστοῦ ὀργάνου τῆς Πατρίδος.

'Ο 'Ελλην στρατιώτης διὰ τῆς καλῆς ταύτης στάσεώς του κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἐπιβληθέντος αὐτῷ ὀδυνηροῦ καθήκοντος, τῆς ἐκκενώσεως 'Ελληνικῆς χώρας δι' αἵματος ἀπελευθερωθείσης, κατέδειξεν, ὅτι δύναται νὰ καταπνίξῃ καὶ νὰ ἐγκαρτερήσῃ τὸν πατριωτικὸν πόνον του καὶ ὅτι δὲν λησμονεῖ τὸν ὑψηλὸν αὐτοῦ προορισμόν, ὡς ἐκπολιτιστικοῦ παράγοντος.

ΝΙΔΕΡ»

Προσθέτω δύο λέξεις, διότι δὲν δικαιοῦμαι νὰ συνυπογράψω καὶ ἐγὼ τὸ ἀνωτέρω ἀριστούργημα.

ΛΑΚΩΝΙΚΟΣ

Θ΄

Φίλτατέ μοι,

Μία ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας δυσχερείας τοῦ βίου, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὰς ἀπαισίας ἐκείνας ἡμέρας ἐδημιουργήθησαν εἰς τὴν 'Αδριανούπολιν, ἦτο καὶ ἡ σπάνις τοῦ ψωμιοῦ. Αὕτη ἐπῆλθεν ἐκ δύο λόγων, πρῶτον, διότι ἕνεκεν ἐλλείψεως μεταγωγικῶν μέσων οἱ λειτουργοῦντες φοῦρνοι δὲν ἠδύναντο νὰ προμηθεύωνται πάντοτε ὅλην τὴν ἡμερησίως ἀναγκαιοῦσαν εἰς αὐτοὺς ποσότητα ἀλεύρου καὶ δεύτερον, διότι πολλοὶ ἀρτοποιοὶ εἶχον ἤδη φύγει καὶ μεταξὺ τούτων καὶ ὁ γείτων μας.

Ἐτέθην λοιπὸν εἰς ἀναζήτησιν ψωμιοῦ. Τῇ βοηθείᾳ καὶ τῇ ὑποδείξει τοῦ μανάβη μας, εὐγενεστάτου καὶ προθυμοτάτου ἀνθρώπου, ὡς εἶναι συνήθως οἱ Θρᾶκες, εὗρον ἕνα φοῦρνον, εἰς τὸ ἐσωτερικὸν διαμέρισμα τοῦ ὁποίου ἐκρύπτετο βουνὸν ὁλόκληρον ἀπὸ φρέσκες κουραμάνες ἐκ καθαροῦ θρακικοῦ σίτου. Ὁ φούρναρης ἐδυστρόπησε νὰ μοὶ δώσῃ πλέον τῆς μιᾶς κουραμάνας χωρὶς νὰ δικαιολογῇ τὴν ἄρνησίν του ταύτην. Τέλος μετὰ πολλὰς συζητήσεις ἐπείσθη ἐπὶ τῇ δηλώσει μου, ὅτι εἶμαι ξένος καὶ ὅτι, προκειμένου ν' ἀναχωρήσω οἰκογενειακῶς, εἶχον ἀνάγκην ἀφθονωτέρου ἐφοδιασμοῦ. Ἐφορτώθημεν τότε ἐγώ, ὁ μικρὸς υἱός μου καὶ ὁ μικρὸς ὑπηρέτης τοῦ μανάβη μὲ ἀρκετὲς ὀρεκτικὲς κουραμάνες καὶ τὰς ἐπήγαμεν εἰς τὸ σπίτι, ἐρωτώμενοι καθ' ὁδὸν ὑπὸ τῶν διαβατῶν περὶ τοῦ μέρους, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπωλοῦντο καὶ καθοδηγοῦντες αὐτοὺς πρὸς ἀνεύρεσίν του.

Τὴν ἑσπέραν τῆς ἰδίας ἐκείνης ἡμέρας (Κυριακῆς 2 Ὀκτωβρίου) συνῆλθεν εἰς τὴν τελευταίαν διάσκεψίν του τὸ Συμβούλιον τῶν Ἐφετῶν. Τὸ ἀληθῶς ὡραῖον μέγαρον, εἰς τὸ ὁποῖον ἦτο ἐγκατεστημένον τὸ Ἐφετεῖον Ἀδριανουπόλεως, ἦτο παλαιὸν Ὀθωμανικὸν σχολεῖον ἐπισκευασθὲν καὶ εὐπρεπισθὲν μετὰ τὴν Ἑλληνικὴν κατοχήν, ἐσχάτως δὲ καὶ ἐπιπλωθὲν θαυμασίως. Ἡ διάσκεψις ἐκείνη ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῇ ἐπικήδειος.

Ἐπρόκειτο ἐν τῇ ὑστάτῃ ἐκείνῃ δικαστικῇ ἐνεργείᾳ νὰ κηδευθῇ ἡ κυριαρχία τοῦ Κράτους, ἐν ὀνόματι τοῦ ὁποίου ἀπενέμετο ἡ δικαιοσύνη. Ὑπὸ τὸ ἠλεκτρικὸν φῶς τὰ πάντα ἦταν πένθιμα κατὰ τὴν ἑσπέραν ἐκείνην ἀπὸ τῶν μορφῶν τῶν συνελθόντων δικαστικῶν λειτουργῶν μέχρι τῶν ἀρχείων καὶ τῶν βιβλίων, τὰ ὁποῖα εἶχον συσσωρευθῇ εἰς τὸ μέσον τῆς αἰθούσης, διὰ νὰ συσκευασθοῦν καὶ ἀποσταλοῦν εἰς Δεδεαγάτς. Ὀδυνηροτάτη ὑπῆρξεν ἡ στιγμή, καθ' ἣν ἐπὶ μιᾶς ὑποθέσεως προέκυπτεν ἡ ἀνάγκη τῆς ἐνεργείας περαιτέρω ἀνακρίσεως ἐν Ραιδεστῷ.

Καὶ τίς θὰ ἐνήργει τὴν ἀνάκρισιν ταύτην, ἀφοῦ ἡ Ραιδεστὸς μετ' ὀλίγας ἡμέρας, θὰ ἐτίθετο ὑπὸ τὴν Κεμαλικὴν ἐξουσίαν;...

Μέσα εἰς τὴν σύγχυσιν καὶ τὴν σπουδήν, αἵτινες, ὡς ἦτο φυσικόν, ἐπεκράτουν πανταχοῦ, ὅλη ἡ μέριμνα καὶ ἡ προσοχὴ τῶν ἀρχῶν συνεκεντρώθη, ὡς ἔδει, εἰς τὴν μετακόμισιν καὶ ἐξασφάλισιν τῶν ἀρχείων των. Γραμματεὺς ἀποκέντρου τινος εἰρηνοδικείου ἔφερε τὸ ἰδικόν του εἰς Ἀδριανούπολιν καὶ ἠρώτησε τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἐν τῇ Γενικῇ Διοικήσει Διευθύνσεως τῆς Δικαιοσύνης, ποῦ ἔπρεπε νὰ τὸ παραδώσῃ. Ἔλαβε τὴν ἀπάντησιν, ὅτι ἔπρεπε νὰ κατέλθῃ εἰς Ἀλεξανδρούπολιν (οὕτως ὠνομάσθη τὸ Δεδεαγὰτς εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως Ἀλεξάνδρου) καὶ παραδώσῃ τὰ ἔγγραφα ἐπὶ ἀποδείξει εἰς τὸν ἐκεῖ συνάδελφόν του. Ἔκπληκτος ὁ λεπτολόγος ὑπάλληλος ἠρώτησε «καὶ ποία διάταξις τοῦ Ὀργανισμοῦ τῶν Δικαστηρίων ἐπιτρέπει τοῦτο;».

Τὴν ἑπομένην (ἡμέραν Δευτέραν, 3ην Ὀκτωβρίου) ἡ βροχὴ ἐξηκολούθει. Ἦτο ἡ παραμονὴ τῆς ἀναχωρήσεώς μας καὶ ἔκρινα σκόπιμον νὰ κατέλθω εἰς Καραγάτς, διὰ νὰ βεβαιωθῶ ἀπολύτως, ὅτι ἠδυνάμεθα ν' ἀναχωρήσωμεν τὴν ἐπιοῦσαν συμπαραλαμβάνοντες καὶ τὰς ὑπολοίπους προχείρους ἀποσκευάς μας (τὰς κυριωτέρας καὶ περισσοτέρας εἴχομεν στείλει κατόπιν ὑπερανθρώπων προσπαθειῶν πρό τινων ἡμερῶν εἰς Δράμαν μὲ γνωστόν μας πρόσωπον ἀναχωρῆσαν δι' Ἀθήνας).

Μετέβην λοιπὸν ἀπὸ τῆς 8ης πρωϊνῆς εἰς τὸν σταθμὸν τῶν αὐτοκινήτων. Ἀνέμενα ἐκεῖ ἐπὶ δύο καὶ πλέον ὥρας ὑπὸ τὴν βροχὴν καὶ μετέσχον ἀκάρπως πλείστων ἐφόδων πρὸς κατάληψιν θέσεως ἐπὶ τῶν καταφθανόντων αὐτοκινήτων. Τέλος ἡ ἐπέμβασις φίλου ἀξιωματικοῦ τῆς χωροφυλακῆς μοὶ ἐξησφάλισε τὸ ἓν τρίτον τοῦ παρὰ τὸν σωφὲρ χώρου ἑνὸς αὐτοκινήτου, διότι μετ' ἐμοῦ ἀνῆλθον καὶ ἄλλοι δύο ἀκόμη. Οὕτω πως στριμωγμένοι ἐξεκινήσαμεν μὲ ἰλιγγιώδη ταχύτητα, ἧς ἕνεκεν ἡ πίπτουσα βροχὴ ἤρχετο ἐπάνω μας καὶ μᾶς ἐρράπιζε κατὰ πρόσωπον.

Ἐτρέχαμεν εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ καὶ τῆς διπλῆς σειρᾶς τῶν ἀτελευτήτων ἀραμπάδων, τῶν ὁποίων τὸ συνεχὲς τρίξιμον ἔφθανεν εἰς τὰς ἀκοάς μας τρόπόν τινα ὡς διηνεκὴς διαμαρτυρία τοῦ ἐκπατριζομένου πληθυσμοῦ.

Μοὶ ἦλθον τότε εἰς τὸν νοῦν οἱ περιβόητοι προφητικοὶ λόγοι Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, τοῦ ὁποίου ἡ ἑορτὴ συνέπιπτε κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. «Ἄγνωστος πάσχει Θεός, δι' ὃν τόδε τὸ πᾶν ἐζόφωταί τε καὶ σεσάλευται». Ἀνάγων δὲ τὴν ρῆσιν ταύτην εἰς τὰς σημερινὰς περιστάσεις ἀνεζήτησα διὰ τῆς σκέψεως καὶ ἀνεκάλυψα τὴν ἀληθῶς ἄγνωστον εἰς τὴν σύγχρονον ἐποχὴν Θεάν, τὴν πάσχουσαν καὶ κακοποιουμένην σήμερον μετὰ τῶν κατοίκων τῆς Θράκης — τὴν Φιλανθρωπίαν!

ΛΑΚΩΝΙΚΟΣ

Ι΄

Φίλτατέ μοι,

Ἦτο ἀπερίγραπτον τὸ θέαμα, πρὸ τοῦ ὁποίου εὑρέθην εἰς τὸν σταθμόν.

Πρὸ τῆς κυρίας εἰσόδου του εἶχον ἐπισωρευθῆ λόφοι ἀληθεῖς μπόγων, μπαούλων, δεμάτων, ἀποσκευῶν ἐν γένει. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ ἢ ἐπάνω τῶν παντοειδῶν αὐτῶν πραγμάτων (ἀψύχων πλὴν εὐγλώττων μαρτύρων κατ' ἰδίαν οἰκιακῶν τραγῳδιῶν) ἐκάθηντο ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδία ὑπὸ ὀμβρέλλας, ψάθας ἢ σκεπάσματα καὶ ἀνέμενον τὴν σειράν των, τὴν ἀπελπιστικῶς βραδύνουσαν, διὰ νὰ φορτώσουν καὶ νὰ ἐπιβιβασθοῦν.

Ὄπισθεν δὲ τοῦ σταθμοῦ καὶ παρακάτω, πρὸ τῆς ἀπεράντου ἀποθήκης του, ἡ συγκέντρωσις τῶν πρὸς φόρτωσιν ἀντικειμένων ἔφθασεν ἀληθῶς εἰς τὸ μὴ περαιτέρω. Οἱ τοῖχοι τῆς ἀποθήκης δὲν ἐφαίνοντο ὑπὸ τὰ πρόχειρα αὐτὰ ὑψώματα. Ἐνιαχοῦ δὲ τὰ ὑπερεκχειλίζοντα δέματα εἶχον ἀκουμπήσει καὶ ἐπὶ τῆς στέγης, ὅμοια μὲ κύματα λυσσαλέα ὡς ὑπερπηδῶντα τοὺς ὑψηλοὺς βράχους τῆς ἀκτῆς! Θέαμα γραφικῶς ἐκδηλωτικὸν τῆς πρὸς φυγὴν ἐπιθυμίας τῶν κατοίκων!

Ἐπανῆλθον εἰς τὴν πόλιν ἐντὸς ταλίκας, περιεχούσης ἐπιβάτας διπλασίους τῶν θέσεών της. Μετὰ μεσημβρίαν ἀπησχολήθην μὲ τὰς προετοιμασίας τοῦ ταξιδίου, περὶ δὲ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου διῆλθον πρὸς στιγμὴν διὰ κάποιαν ἐργασίαν ἀπὸ τὴν Ἀνωτέραν Διοίκησιν τῆς Χωροφυλακῆς. Καὶ ἐκεῖ εὑρίσκοντο ὅλοι ἐν κινήσει καὶ ἐτοποθέτουν τὰ βιβλία καὶ τὰ ἀρχεῖα ἐντὸς κιβωτίων. Εἰς ἓν ἐξ αὐτῶν ἐπίμηκες καὶ ἀπαίσιον, ὡς φέρετρον, εἶδον ἐναποτεθειμένην καὶ τὴν σημαίαν τοῦ Καταστήματος. Ἡ Κυανόλευκος κηδευομένη! Ἦτο τὸ συμπλήρωμα τῆς ἀπογνώσεως τῆς λυμαινομένης τὴν ψυχήν μου. Ἀποχαιρετήσας ἔσπευσα πρὸς τὴν κλίμακα, καὶ ἐνῷ κατηρχόμην ἐσταμάτησα εἰς τὸ μέσον αὐτῆς καὶ ἐκεῖ μόνος καὶ ἀόρατος ἔκλαυσα πικρῶς... Θὰ ξανακυματίσῃς ὑπὲρ τὰς στέγας τῆς Ἀδριανουπόλεως, ὦ γλυκὺ Σύμβολον τῆς Ἐθνικῆς Ἑνότητος! Ἔθνος, τὸ ὁποῖον ἐπέζησε δουλείας στυγερᾶς πέντε ὁλοκλήρων αἰώνων, Ἔθνος τὸ ὁποῖον ἐν αὐτῇ τῇ Καταστροφῇ του ἐδημιούργησε Στρατόν, οἷος ὁ κατέχων σήμερον τὸν Ἕβρον, εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ ἐπανεύρῃ ἐν προσεχεῖ μέλλοντι τὴν ὁδὸν τῶν πεπρωμένων του!

Πρὶν ἢ κατέλθω ἀκόμη εἰς τὸ ἰσόγειον, τρομερὰ καταιγὶς ἐξερράγη ἔξω μετὰ σφοδροτάτης χαλάζης καὶ κεραυνῶν. Ἡ θύελλα συμπληροῦσα τὸ ἔργον τῆς βροχῆς!

Ἀντὶ ν' ἀνέλθω πάλιν, ἐκάθησα κάτω ἔσωθεν τῆς θύρας, κλεισθείσης ὑπὸ τοῦ σκοποῦ χωροφύλακος, διότι ὁ ἄνεμος καὶ ἡ χάλαζα εἰσέβαλλον ἐντός. Ὁ νεαρὸς ὁπλίτης ἦτο Λαμιεὺς καὶ ὑπηρέτει εἰς τὴν Θράκην ἀπὸ τῆς καταλήψεώς της ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ. Ἦτο περίλυπος ὁ λεβέντης, διότι ἔμελλε νὰ τὴν ἐγκαταλείψῃ ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας. Ἐπειδὴ δὲ ἔξω παρετείνετο ἡ κακοκαιρία, μοὶ διηγήθη πολλὰ περὶ τῆς φθήνιας, τὴν ὁποίαν εὗρεν εἰς τὴν Θράκην καὶ περὶ τοῦ ψύχους τοῦ χειμῶνος της. Πέρυσιν ὑπηρέτει εἰς κάποιον σταθμόν, ἐντὸς τοῦ ὁποίου, μολονότι ἡ σόμπα δὲν ἔσβυνεν οὔτε τὴν νύκτα, αὐτὸς δὲ ἐκοιμᾶτο σκεπαζόμενος μὲ ὀκτὼ κουβέρτες, ἐν τούτοις δὲν κατώρθωνε νὰ ζεσταθῇ. Ἐσταμάτησεν ἐπ' ὀλίγον καὶ ἔπειτα ἐξηκολούθησε μὲ προφανῆ συγκίνησιν! «Οἱ Θράκες νὰ ξαναγίνουν σκλάβοι, τὸ χωράει ὁ νοῦς σου; Αὐτοὶ εἶναι Ἑλληνικώτεροι ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς Παλαιοελλαδίτες. Δὲν εἶδες, ποὺ δὲν ἔχει προφορὰ ἡ ὁμιλία τους; Σοῦ κουβεντιάζουν καὶ νομίζεις, ὅτι ἀκοῦς

Ἀθηναίους, Καλαματιανούς, Πατρινούς... Νὰ μὲ θυμηθῇς! Θὰ τοὺς ζητήσουν γρήγορα αὐτοί, ποὺ τοὺς διώχνουν... Μποροῦν οἱ Τοῦρκοι νὰ ζήσουν χωρὶς τοὺς Ἕλληνας;».

ΛΑΚΩΝΙΚΟΣ

ΙΑ΄

Φίλτατέ μοι,

Θὰ ἐξακολουθήσω τὴν ἀφήγησήν μου ἐξιστορῶν τὰ κατ' ἐμέ. Οὕτω δὲ μανθάνων τὰ ἀτομικά μου συμβάντα, θὰ σχηματίσῃς ἰδέαν τῆς γενικῆς εἰκόνος τῆς φυγῆς, τῶν περιπετειῶν καὶ τοῦ ἐκπατρισμοῦ τῶν κατοίκων τῆς δυσμοίρου Θράκης.

Ἐξυπνήσαμεν περὶ τὰ ἐξημερώματα τῆς τελευταίας ἡμέρας τῆς ἐν Ἀδριανουπόλει διαμονῆς μας. Ἡσυχία ἐπεκράτει ἔξω, ἡ δὲ βροχὴ εἶχε παύσει. Ἐπλησίασα εἰς τὸ παράθυρον καὶ παρετήρησα τὸν οὐρανόν· ἦτο αἰθριώπατος· μὲ τὴν καταιγίδα τῆς χθεσινῆς ἑσπέρας εἶχε ξεθυμάνει ἡ κακοκαιρία. Ὅταν δὲ μετ' ὀλίγην ὥραν εἰσέδυσαν εἰς τὰ δωμάτιά μας αἱ πρῶται ὁλόχρυσοι ἀκτῖνες τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου, ᾐσθάνθημεν ὑποχωροῦν τὸ παράπονον τὸ πιέζον τὴν καρδίαν μας καὶ ἀναζωογονούμενον ἐν αὐτῇ τὸ θάλπος τῆς ἐλπίδος.

Τῆς καλοκαιρίας ἀποκατασταθείσης, ἦτο ἐξησφαλισμένη ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ κάθοδός μας εἰς τὸ Καραγάτς· θὰ κατηρχόμεθα ἐν ἀνάγκῃ καὶ πεζοποροῦντες. Δὲν εἶχεν ἐξευρεθῆ ἀκόμη ὁ περιπόθητος ἀραμπᾶς, ἐπὶ τοῦ ὁποίου θὰ ἐφορτώναμεν τὰς ὑπολειπομένας ἀποσκευάς μας. Ἐξῆλθον πρὸς ἀναζήτησιν καὶ εὕρεσιν τοιούτου. Συντελεσθέντος δὲ μετὰ δύο ὥρας τοῦ θαύματος αὐτοῦ, ἐξεκινήσαμεν πρὸς ἀναχώρησιν περὶ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν. Ἐρημία ἐπεκράτει εἰς τὸν δρόμον μας. Καὶ ἐνῷ ὁ ἀραμπᾶς ἐξηφανίζετο ὄπισθεν ἑνὸς τζαμιοῦ πρὸς τὸν μεγάλον δρόμον, ἡμεῖς εἰσήλθομεν εἰς γειτονικὸν μπακάλικο, διὰ ν' ἀποχαιρετήσωμεν τὸν φίλον μας Ἀμέτ. Τοῦ εἴπαμεν «ἔχε γειά» καὶ αὐτὸς μᾶς ἀπήντησεν διὰ τῆς λέξεως «ἀντίο» χωρὶς νὰ προσθέσῃ τίποτε περισσότερον καὶ χωρὶς νὰ ἐκδηλώσῃ κανὲν συναίσθημα.

Ὁ ἀπέναντι φοῦρνος ἦτο ἀνοικτός. Ὑπεθέσαμεν, ὅτι ὁ φούρναρής μας ἐπανῆλθεν. Εἰσήλθομεν διὰ νὰ ἀποχαιρετήσωμεν καὶ αὐτόν. Ἀλλ' ἀτυχῶς ὁ φούρναρης δὲν εἶχεν ἐπανέλθει. Ἁπλῶς ὁ φοῦρνος εἶχεν ἐνοικιασθῆ ἀπὸ ἄλλον ὁμότεχνόν του, Ὀθωμανὸν αὐτόν. Τοῦτο μᾶς τὸ ἀνεκοίνωσεν εἰς ἄπταιστον Ἑλληνικὴν ὁ Τουρκόπαις, ὁ κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν εὑρισκόμενος ἐκεῖ μέσα. «Πῶς σὲ λένε;» τὸν ἠρώτησα. Μὲ ἐκύτταξεν ἀμηχανῶν, ἐμειδίασε κατὰ παράδοξόν τινα τρόπον καὶ μετὰ δισταγμοῦ ἀπήντησε· «Κεμάλ».

Διατί ἄρά γε ἐμειδίασεν;

Ἐξήλθομεν εἰς τὴν κεντρικὴν ὁδὸν βρίθουσαν πάντοτε βοϊδαμαξῶν καὶ λάμπουσαν ὑπὸ τὸν ἥλιον. Εἴτε λόγῳ τῶν ἐκ τῆς κυκλοφορίας ἐμποδίων, εἴτε ἕνεκεν ἀορίστου τινὸς καὶ ἀνεξηγήτου συναισθήματος αἰδοῦς διωλισθήσαμεν καὶ ἐκρύβημεν, εἰς τὰς παραλλήλους παρόδους καὶ δι' αὐτῶν καὶ τοῦ σκεπαστοῦ Ἀλῆ - Παζὰρ ἐξήλθομεν εἰς τὸν σταθμὸν τῶν αὐτοκινήτων. Ὅταν σημάνῃ πάλιν ἡ ὥρα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανόδου, θὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν διὰ τῆς Κεντρικῆς Λεωφόρου: Εἰς τὸν σταθμὸν τῶν αὐτοκινήτων ἐπεκράτει ἡ αὐτὴ κατάστασις· εὐθὺς ἀμέσως ἀντελήφθημεν, ὅτι θὰ ἦτο ἄσκοπον νὰ ἐλπίσωμεν εἰς τὴν ἐξεύρεσιν ὄχι πέντε θέσεων (αἱ ὁποῖαι μᾶς ἐχρειάζοντο) ἀλλ' οὔτε μιᾶς. Ἐπειδὴ δὲ οὔτε ἅμαξα οὔτε ταλίκα ἐφαίνετο πουθενὰ εἰς τὸν ὁρίζοντα, ἀσυζητητὶ συνεχίσαμεν τὴν ὁδοιπορίαν μας, καὶ μετ' ὀλίγον ἐφθάσαμεν εἰς τὴν γέφυραν τοῦ Ἕβρου. Ἐκεῖ ἡ πορεία μας κατέστη δυσχερεστάτη, διότι τὰ κάρα καὶ τὰ αὐτοκίνητα καὶ οἱ πεζοὶ καὶ οἱ ἱππεῖς ἀπετέλουν μᾶζαν τόσον συμπαγῆ, ὥστε χωρὶς ὑπερβολὴν ἐκινδυνεύσαμεν νὰ συνθλιβῶμεν ἐπὶ τοῦ τείχους τῆς γεφύρας. Τέλος διωλισθήσαμεν εἰς τὴν ἀνοικτὴν ὁδὸν καὶ ἐπειδὴ εἴχομεν ἤδη κουρασθῆ, ἐκτὸς δὲ τούτου ἐπλησίαζε καὶ ἡ μεσημβρία, ἐσταθμεύσαμεν εἰς τὴν μαρμαρίνην κρήνην, τὴν κειμένην πρὸς τ' ἀριστερᾶ τοῦ δρόμου καὶ ἐφάγαμεν τυρὶ καὶ ψωμί, τὸ μαῦρο ψωμὶ τῆς ἐξορίας.

Ἡ περαιτέρω πορεία μας ὑπῆρξεν εὔκολος καὶ ἄνετος ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ πεζοδρομίου τῆς εὐρυτάτης ὁδοῦ, προστατευόντων ἡμᾶς διὰ τῆς σκιᾶς των τῶν δένδρων του κατὰ τοῦ θάλπους τοῦ σχεδὸν θερινοῦ ἡλίου.

Θὰ ἐφεύγαμεν μὲ τὸ τακτικὸν τραῖνον τὴν 6 μ. μ. Τὰ ἄλλα τραῖνα, τὰ ὁποῖα ἀνεχώρουν κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας ἦσαν ἔκτακτα καὶ εἰδικὰ προσφυγικὰ τραῖνα ἀποτελούμενα ἀπὸ ἀνοικτὰ βαγόνια καὶ ἀπὸ σκευοφόρους.

Ἐκαθήσαμεν εἰς τὸ ἀπέναντι τοῦ σταθμοῦ καφενεῖον ἀναμένοντες τὸν καθυστεροῦντα ἀραμπᾶ μας καὶ τὸ ἄνοιγμα τοῦ ζυγιστηρίου διὰ τὴν παράδοσιν καὶ φόρτωσιν τῶν πραγμάτων μας. Γέρων κάτοικος τοῦ Καραγὰτς ἦλθε καὶ ἐκάθησε παραπλεύρως μας. Παρετήρησεν ἐπὶ πολλὴν ὥραν ἄφωνος ἐκεῖνο τὸ δημοψήφισμα τῆς φυγῆς. Ἔπειτα χωρὶς νὰ στρέψῃ πρὸς τὸ μέρος μας εἶπεν ὡσεὶ μονολογῶν· «δὲν ξέρω, τί θὰ κερδίσουν οἱ Τοῦρκοι ποὺ μᾶς διώχνουν!... νὰ ἰδοῦμε ποιὸς θὰ σπείρῃ γιὰ νὰ θερίσουν αὐτοί!». Δὲν ἐκρατήθην καὶ ἠρώτησα τὸν γέροντα· «μᾶς διώχνουν ἢ φεύγομε;». «Ἐστράφη ἔκπληκτος καὶ μὲ παρετήρησεν· ἔπειτα εἶπε· «μᾶς διώχνει ἡ κακία τους... τὸ ἴδιο δὲν εἶναι;... γι' αὐτὸ δὲ φεύγεις καὶ τοῦ λόγου σου;».

Μετ' ὀλίγον ἤνοιξεν ὁ Σταθμὸς καὶ ἤρχισε τὸ μαρτύριον τῆς φορτώσεως. Δὲν ἦτο μόνον τὸ ζήτημα νὰ ἔλθῃ ἡ σειρά σου μέσα εἰς ἐκεῖνον τὸν κυκεῶνα, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ ἐλεγχθῶσιν αἱ ἐπὶ τῆς πλάστιγγος ἐπισωρευμέναι ἀποσκευαί σου ὑπὸ τοῦ αὐστηροῦ βλέμματος τοῦ ἀπολυταρχικοῦ σταθμάρχου, ὅστις κα-

λούμενος ἑκάστοτε ὑπὸ τῆς ὑπηρεσίας καὶ ἐμφανιζόμενος πρὸ τοῦ παραθύρου τοῦ ζυγιστηρίου ἐξήρει καὶ ἀπέρριπτε τὰ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα ἐνόμιζεν, ὅτι θὰ κατελάμβανον εἰς τὴν σκευοφόρον χῶρον περισσότερον. Οὕτως ἐθυσιάσθησαν καὶ ἐγκατελείφθησαν ἐκεῖ οἱ καρέκλες μας, ἕνα τραπέζι, τὸ κλουβὶ τῶν φαγητῶν καὶ ἡ σκάφη...

Τὴν τελευταίαν ταύτην κληροδοτῶ εἰς τοὺς Κεμαλικοὺς διὰ νὰ πλυθοῦν ἀπὸ τὰ αἵματα τοῦ ἐθνομάρτυρος Χρυσοστόμου καὶ τῶν ἀπειραρίθμων ἄλλων ἀμάχων θυμάτων των.

Εἶναι παράδοξος καὶ πρωτοφανὴς ἡ μέθοδος τῆς διατιμήσεως κομίστρων καὶ εἰσιτηρίων, τὴν ὁποίαν ἐφαρμόζει ἡ Γαλλικὴ ἑταιρεία ἡ ἐκμεταλλευομένη τὸν σιδηρόδρομον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. Λαμβάνει ὡς βάσιν τὴν εἰς Ἑλληνικὰ χαρτονομίσματα ἑκάστοτε ἀξίαν τοῦ Γαλλικοῦ φράγκου καὶ διὰ τοῦτο ἡ διατίμησις κυμαίνεται καὶ μεταβάλλεται ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν. Οὕτω δι' ὅλας μας τὰς ἀποσκευὰς ἐδώσαμεν κατὰ τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου ἐκ Δεδεαγὰτς εἰς Ἀδριανούπολιν 413 δραχμάς. Κατὰ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου ἐπληρώσαμεν διὰ μόνα τὰ 3)4 τῶν ἰδίων πραγμάτων μας (προαποσταλέντα, ὡς ἐρρήθη, μὲ τὸ γνωστόν μας πρόσωπον) διὰ τὴν αὐτὴν ἀπόστασιν, ἤτοι ἐξ Ἀδριανουπόλεως εἰς Δεδεαγὰτς δραχ. 535.

Μέσα εἰς τὸ διαμέρισμα ἐκεῖνο τοῦ Σταθμοῦ εἶχε παραφρονήσει αἰφνιδίως ἀπὸ τὰς στενοχωρίας καὶ τὰς συγκινήσεις γέρων Ἀδριανουπολίτης φεύγων μετὰ τῆς οἰκογενείας του. Ἐν τῇ παραφροσύνῃ του ἐθεώρησεν ἑαυτὸν ὑπάλληλον τοῦ σιδηροδρόμου ἔχοντα τὸ δικαίωμα νὰ ἐπεμβαίνῃ εἰς τὰς μεταξὺ τῶν φορτωτῶν καὶ τῶν ζυγιστῶν ἀναφυομένας διαφοράς. Καὶ τὸν ἤκουες εἰς ἑκάστην τοιαύτην παρουσιαζομένην περίστασιν νὰ ὠρύεται κυριολεπτικῶς ἐν τῇ ὑπερασπίσει τῶν συμφερόντων τοῦ σιδηροδρόμου, ἐνῷ αἱ τρεῖς θυγατέρες του προσεπάθουν νὰ τὸν συγκρατήσωσι κλαίουσαι.

Μετὰ τὸν ἆθλον τῆς φορτώσεως εἰσήλθομεν κατόπιν εἰς τὸ βαγόνι ἀπὸ τῆς 4ης ὥρας, πρόνοια, ἥτις κατεδείχθη σοφὴ ἐκ τῶν ὑστέρων, διότι κατόπιν διαρκῶς μέχρι τῆς ἐκκινήσεως τοῦ τραίνου ἄνοιγαν τὰς θύρας τῶν βαγονιῶν ταξιδιῶται ἀσθμαίνοντες καὶ ἀπηλπισμένοι, εἰς μάτην ἐρευνῶντες πρὸς εὕρεσιν θέσεως καὶ παντοῦ γινόμενοι δεκτοὶ δι' ἑνὸς «πλῆρες». Τέλος ἐσήμανεν ὁ κώδων τοῦ Σταθμοῦ διὰ τρίτην φοράν, ἐσύριξεν ἡ μηχανὴ καί... ἐξεκινήσαμεν!... Χαῖρε Ἀδριανούπολις!... Ἤλθομεν εἰς τὰς 9 Αὐγούστου μὲ τὰς λαμπροτέρας ἐλπίδας καὶ φεύγομεν τὴν 4 Ὀκτωβρίου κατόπιν τῆς διαταχθείσης ὑπὸ τῆς Εὐρώπης ἐξώσεως. Σὲ ἀφίνομεν! Τὸ αἷμα τὸ Ἑλληνικὸν τὸ χυθὲν διὰ τὴν παγκόσμιον ἐλευθερίαν καὶ διὰ τὴν ἰδικήν σου, ἐχύθη εἰς μάτην! Ὑπείκομεν εἰς τὴν βίαν καὶ φεύγομεν μακράν σου! Ἡ

ὀδύνη μας ὅμως εἶναι τοιαύτη, οἵα θὰ ἦτο, ἐὰν εἴχομεν ριζωθῆ εἰς τὸ χῶμά σου καὶ ἀποσπώμενοι ἀπὸ σοῦ ἀφίναμεν ἐπάνω σου τεμάχια τῆς σαρκός μας!...

ΛΑΚΩΝΙΚΟΣ

ΙΒ΄

Φίλτατέ μοι,

Τὴν μεταξὺ Ἀδριανουπόλεως καὶ Δεδεαγὰτς ἀπόστασιν διανύει συνήθως τὸ τραῖνον εἰς ἓξ ὥρας. Ἡμεῖς ἐκάμαμεν δεκαπέντε λόγῳ τῆς εἰς τοὺς διαμέσους σταθμοὺς βραδύτητος. Μόνον εἰς τὸ Κουλελῆ - Μπουργὰς ἐμείναμεν πέντε ὁλοκλήρους ὥρας ἀναμένοντες τὸ καθυστερημένον τραῖνον, τὸ ἀνερχόμενον πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖ παρελάβομεν πολλοὺς ἐπιβάτας καὶ ἀποσκευάς. Ὡς ἐκ τούτου ὅλα τὰ διαμερίσματα καὶ τὸ ἰδικόν μας ὑπερεπληρώθησαν.

Εἰς τὸ Δεδεαγὰτς ἐφθάσαμεν εἰς τὰς 11 π. μ. Ἐκεῖ ἡ κατάστασις ἦτο ἀφαντάστως οἰκτρά. Χιλιάδες σκηνῶν ἦσαν ἐστημέναι παρὰ τὸν σταθμὸν τοῦ Γαλλικοῦ σιδηροδρόμου, ἐντὸς τῶν ὁποίων εἶχον ἐγκατασταθῆ πρόσφυγες. Ἀλλ' ἦσαν τόσον πολυάριθμα τὰ δυστυχῆ ταῦτα ὄντα, ὥστε τὸ μέγιστον αὐτῶν μέρος διέμενεν εἰς τὸ ὕπαιθρον. Τρία ἀτμόπλοια ἀνέμενον εἰς τὸν λιμένα, διὰ νὰ μεταφέρωσι τὴν ἐπομένην, ὅσον τὸ δυνατὸν περισσοτέρους ἐξ αὐτῶν εἰς Καβάλαν καὶ ἀλλαχοῦ.

Μόλις ἐσταματήσαμεν, ἔσπευσα εἰς τὸν παρακείμενον σταθμὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ σιδηροδρόμου, διὰ νὰ λάβω πληροφορίας περὶ τῆς ὥρας τῆς περαιτέρω πορείας μας. Ἐνόμισαν, ὅτι ἀστειεύομαι. Μὰ δὲν γνωρίζετε, μοὶ ἀπήντησαν, ὅτι ἀπ' ἐδῶ καὶ κάτω δὲν λειτουργοῦν ἐπιβατικὰ τραῖνα, διότι ἡ γραμμὴ εἶναι διαρκῶς ἀπησχολημένη μὲ τὰς προσφυγικὰς ἁμαξοστοιχίας, αἱ ὁποῖαι δὲν δέχονται συνήθεις ἐπιβάτας;

Ἀπεφασίσαμεν νὰ διανυκτερεύσωμεν εἰς τὸ Δεδεαγὰτς καὶ τὴν ἐπομένην νὰ μεριμνήσωμεν περὶ ἀναχωρήσεως, ἔστω καὶ διὰ θαλάσσης. Ἀλλ' ἐνῷ ἀνεζήτουν ἅμαξαν διὰ ν' ἀνέλθω εἰς τὴν πόλιν, μοὶ ἐδηλώθη παρὰ πλείστων ἐκ τῶν εἰς τὸν σταθμὸν εὑρισκομένων, ὅτι θὰ ἐματαιοπόνουν ἀνερχόμενος πρὸς τοιοῦτον σκοπόν, διότι ἐπάνω οὔτε πρώγλη δὲν ὑπῆρχε κενή, καὶ εἰς αὐτὰ δὲ τὰ ἑστιατόρια τόση ἦτο ἡ συγκέντρωσις, ὥστε τοὺς ἑκάστοτε γευματίζοντας ἀνέμενον ἄλλοι ἀπ' ἔξω ἱστάμενοι διὰ νὰ τοὺς διαδεχθοῦν εἰς τὰς τραπέζας!

Ἐν τῷ μεταξὺ ἤνοιξαν οἱ σκευοφόροι τοῦ τραίνου, μὲ τὸ ὁποῖον εἴχομεν ἔλθει καὶ ἤρχισεν ἡ ἐκφόρτωσις καὶ παράδοσις τῶν ἀποσκευῶν. Εἰσέδυσα μέσα

εἰς τὸν συμπαγῆ ὄγκον τῶν ἀναμενόντων συνταξιδιωτῶν μου. Ἡ ἐκφόρτωσις καὶ ἡ παράδοσις ἐγίνετο ὡς ἑξῆς: οἱ ἀχθοφόροι τοῦ σταθμοῦ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν ἑνὸς σιδηροδρομικοῦ ὑπαλλήλου ἐπεδείκνυον ἓν ἕκαστον «κομμάτι» πρὸς ἡμᾶς φωνάζοντες· τίνος εἶναι αὐτό; Εἰς τὸν ἀπαντῶντα «δικό μου» παρεδίδετο τοῦτο ἀμέσως, διότι ἡ ἑταιρεία δὲν ἔφερε καμμίαν εὐθύνην σύμφωνα μὲ τὴν γραπτὴν δήλωσιν τὴν διδομένην εἰς τὸ Καραγὰτς ὑπὸ τῶν φορτωτῶν.

Ἀφοῦ τέλος πάντων παρελάβομεν μίαν πρὸς μίαν τὰς ἀποσκευάς μας, τὰς ἐτοποθετήσαμεν εἰς τὴν ρίζαν ἑνὸς δένδρου, διότι ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἠπειλεῖτο βροχή.

Ἠρχίσαμεν τότε ν' ἀναμετρῶμεν τὴν σοβαρότητα τῆς καταστάσεώς μας καὶ νὰ σκεπτώμεθα κατὰ τίνα τρόπον θὰ ἠδυνάμεθα νὰ διανυκτερεύσωμεν εἰς τὸ ὕπαιθρον, ὅτε ἐνεφανίσθη ἐξαίφνης ἐνώπιόν μας ὁ γνωστὸς ταξιδιώτης, μὲ τὸν ὁποῖον εἴχομεν πρὸ ἡμερῶν ἀποστείλει διὰ Δράμαν τὰ ἄλλα πράγματά μας. Καὶ αὐτὸς εἶχεν ἀναγκασθῆ νὰ παραμείνῃ εἰς τὸ Δεδεαγὰτς ἐλλείψει μέσου πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ ταξιδίου του, ἐκοιμᾶτο εἰς τὴν ἀστυνομίαν (διότι ἦτο ἀστυνομικὸς) τὰ δὲ πράγματά μας εἶχε τοποθετήσει εἰς μέρος ἀσφαλές.

Εὐτυχῶς μετ' ὀλίγον ἐπαρουσιάσθη ἐκεῖ ὡς ἀπὸ μηχανῆς θεὸς γνωστὸς ἐκ Δράμας κύριος, προϊστάμενος τῆς περιθάλψεως τῶν προσφύγων. Ἀνέλαβεν ἀμέσως καὶ ἡμᾶς ὑπὸ τὴν προστασίαν του καὶ μᾶς ἐξησφάλισε θέσιν εἰς τὴν σκευοφόρον ἑνὸς προσφυγικοῦ τραίνου, τὸ ὁποῖον θ' ἀνεχώρει διὰ Δράμαν τὴν 6ην ἑσπερινήν.

Διήλθομεν ὅπως - ὅπως τὰς ὑπολοίπους ὥρας τῆς ἡμέρας καὶ ἐγευματίσαμεν προχείρως ἐκεῖ ἐν ὑπαίθρῳ. Ὅταν δὲ περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἡτοιμάσθη τὸ σωτήριον τραῖνον, εἰσήλθομεν εἰς τὴν σκευοφόρον του μετὰ τῶν συναποκομιζομένων ἀποσκευῶν μας. Εὕρομεν ἐκεῖ ἐγκατεστημένους ἤδη καὶ ἄλλους συνταξιδιώτας, ἄνδρας καὶ γυναίκας, δεκαπέντε τὸν ἀριθμόν. Προήρχοντο ὅλοι ἐκ Θράκης. Ἦσαν εὐκατάστατοι ἄνθρωποι καὶ διηυθύνοντο εἰς Γκιουμουλτζίναν καὶ Ξάνθην.

Εἶχε τόσον ὑπερπληρωθῆ προσώπων καὶ πραγμάτων ἡ σκευοφόρος, ὥστε ἐδυσχεραίνετο ἐκεῖ μέσα καὶ ἡ παραμικροτέρα κίνησις. Ἐν τούτοις ἤμεθα ὅλοι περιχαρεῖς διότι ἐγλυτώναμεν ἀπὸ περισσοτέρας περιπετείας.

Τὴν ἐπομένην ἡμεῖς ἐφθάσαμεν περὶ τὴν ἑνδεκάτην πρωϊνὴν ὥραν εἰς Δράμαν κατάκοποι καὶ ἄϋπνοι καὶ διερωτώμενοι ἐνδομύχως, μήπως ἦτο ὄνειρον ὅ,τι ἀπὸ 48 ἤδη ὡρῶν εἴχαμεν ἴδει.

ΛΑΚΩΝΙΚΟΣ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ

Ἡ δραστηριότης τοῦ Κέντρου κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ 42ου Τόμου τῶν «Θρακικῶν» τοῦ 1968 ἔχει κατὰ τομεῖς καὶ κεφάλαια ὡς κάτωθι :

Α' ΒΡΑΒΕΥΣΙΣ ΜΑΘΗΤΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Αὕτη ἐσυνεχίσθη μὲ τὸν ἴδιον ρυθμὸν μέχρις ὁλοκληρώσεως τῆς βραβεύσεως ὅλων τῶν ὑποβαλλόντων αἰτήσεις Δημοτικῶν Σχολείων τῶν Νομῶν Ἕβρου καὶ Ξάνθης. Οὕτως ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου 1967, ὅτε ἤρξαντο αἱ ἐν λόγῳ βραβεύσεις, διετέθη τὸ ποσὸν τῶν δραχμῶν 202.600, ἐβραβεύθησαν δὲ διὰ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὸ ἦθος των 430 μαθηταὶ τῆς τελευταίας ΣΤ' τάξεως τῶν 215 Δημοτικῶν Σχολείων τῶν ὡς ἄνω παραμεθορίων Νομῶν (δύο μαθηταὶ ἐξ ἑκάστου Σχολείου).

Κατὰ τὰς ἐπιδόσεις τῶν βραβεύσεων τούτων ἔλαβον χώραν συγκεντρώσεις τῶν μαθητῶν μετὰ τῶν γονέων των, εἰς τὰς ὁποίας παρευρέθησαν οἱ Διδάσκαλοι μὲ ἐπικεφαλῆς τοὺς Ἐπιθεωρητάς, αἱ ἀρχαὶ τοῦ τόπου, ἐξήρθη δὲ κατ' αὐτὰς ἡ μεγίστη ἐθνικὴ συμβολὴ τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου πρὸς τὴν μαθητιῶσαν νεολαίαν.

Παραθέτομεν ἀποσπάσματα ἐπιστολῶν σχετιζομένων μὲ τὸ ὡς ἄνω ἔργον. Εἰς κριτικὰς καὶ σχόλια προέβη καὶ ὁ τοπικὸς τύπος: «Ἐλεύθερη Θράκη» Νομοῦ Ἕβρου, «Ἑλληνικὸς Βορρᾶς» Θεσσαλονίκης, «Προσφυγικὸς Κόσμος» Ἀθηνῶν, «Δημόκριτος» Ξάνθης κλπ.

«Δὲν εἶναι ὑπερβολή, ἐὰν εἴπω, ὅτι ἀπὸ τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἔλαβε χώραν ἡ βράβευσις, ἐσημειώθη καταφανὴς διαφορὰ ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐκ μέρους των καταβολὴν προσπαθειῶν εἰς τὴν μελέτην καὶ τὴν ἐπίδειξιν ἤθους. Ὅλοι τώρα ἐντείνουν τὰς δυνάμεις των, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ λάβουν τὸ βραβεῖον τὸ τρέχον σχολικὸν ἔτος. Ἡ προσπάθεια αὐτὴ τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου, ἐστὲ βέβαιοι ὅτι

συμβάλλει μεγάλως εἰς τοὺς σκοποὺς τοῦ Σχολείου καὶ κατ' ἐπέκτασιν εἰς τὸ μορφωτικὸν ἐπίπεδον τῆς νεολαίας, τὸ ὁποῖον ἀναβιβάζει, ἡ ὁποία νεολαία εἶναι τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Διευθυντὴς τοῦ Σχολείου Λευκοπέτρας Ξάνθης
Μετὰ τιμῆς
(ὑπογραφὴ)»

«Στὴν τίμια κι ἀξιέπαινη αὐτὴ κοινωνικὴ σας ἀποστολὴ εὔχομαι πάντα νὰ ἔχετε συμπαραστάτη σας τὸ Θεό, ἐμπνευστὴ καὶ συνεργό σας. Εὔχομαι ἀκόμα νὰ βρίσκετε ἀνταπόκριση καὶ κατανόηση στὸ μεγάλο σας ἔργο καὶ νὰ μπορῆτε πάντα νὰ νιώθετε βαθιὰ τὴν ἱκανοποίηση ὅτι οἱ κόποι κι οἱ θυσίες σας καρποφοροῦν. Ὁ πηγαῖος θαυμασμός μου γιὰ τὴν ἀκαταπόνητη δράση σας καὶ ἡ περηφάνεια κι ἡ συγκίνηση ποὺ ἔνιωσα γιὰ τὴ μεγάλη τιμὴ ποὺ μοῦ ἔγινε, εἶναι τὰ συναισθήματα ποὺ μοῦ ἐμπνέουν τὶς λίγες αὐτὲς γραμμές, μιὰ πολὺ ψυχρή, ἀσφαλῶς, ἔκφραση τῶν σκέψεων ποὺ μὲ κινοῦν. Πλημμυρισμένος μὲ ἄφατη συγκίνηση κι εὐγνωμοσύνη σᾶς ἀπευθύνω ἕνα ὁλόθερμο, βγαλμένο ἀπ' τὰ κατάβαθα τῆς ψυχῆς μου, εὐχαριστῶ, σὰν τὴν πιὸ ἐλάχιστη ἔνδειξη τῶν ἀνέκφραστων συναισθημάτων καὶ σκέψεών μου.

Δεχθῆτε λοιπόν, κύριε Πρόεδρε, τὴν ἔκφραση τῆς βαθύτατης ἀφοσιώσεως κι εὐγνωμοσύνης μου.

Μὲ σεβασμὸ κι ἀλησμόνητη εὐγνωμοσύνη
ΗΛ. ΘΕΟΛΟΓΟΥ»

«Τοιαῦται ἐνέργειαι συντελοῦν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος τῆς εὐγενοῦς ἁμίλλης μεταξὺ τῶν νέων καὶ ὑποβοηθοῦν εἰς τὴν δημιουργίαν καλυτέρων ἀνθρώπων. Τὸ ἔθνος μας ἔχει ἀνάγκην καλυτέρων νέων. Διότι αὐτοὶ θὰ ἀποτελέσουν τὰ βάθρον ἐπὶ τοῦ ὁποίου θὰ οἰκοδομηθῇ τὸ μέλλον τῆς φυλῆς μας. Ἀξίζουν διὰ τοῦτο τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ ἔθνους ὅλοι ὅσοι καθ' οἱονδήποτε τρόπον συντελοῦν εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῆς ἀνάγκης αὐτῆς.

Μετὰ τιμῆς
Ἡ Διευθύντρια τοῦ Σχολείου Σουνίου Ξάνθης
(ὑπογραφὴ)»

«Ἡ βράβευσις ἀποτελεῖ τὴν ἀπαρχὴν εὐγενοῦς ἁμίλλης μεταξὺ τῶν μαθητῶν εἰς τὸν χῶρον τῆς ἐπιμορφώσεως, μὲ ἀναμφισβήτητον ἀκολουθίαν τὴν κοι-

νωνικὴν ἀνάπτυξιν θεμελιουμένην ἐπὶ τῆς ἀγάπης, ἑνότητος καὶ προόδου. Στοιχεῖα ἅτινα ἐλλείπουσιν ἐκ τῆς σημερινῆς Κοινωνίας ἐπὶ δυστυχίᾳ τῆς στενωτέρας ἡμῶν ἀλλὰ καὶ εὐρυτέρας πάντων τῶν Ἑλλήνων Πατρίδος. Εὐχαριστοῦντες, εὐχόμεθα ὅπως ὁ Θεὸς χαρίζῃ εἰς Ὑμᾶς καὶ εἰς πάντας τοὺς ἐργάτας τοῦ καλοῦ, συνεργάτας σας, ἀκμαιότητα σωματικὴν τε καὶ ψυχικὴν πρὸς ἐπιτέλεσιν τοῦ θεαρέστου ἔργου σας.

Διὰ πάντας τοὺς ἀνωτέρω
Ὁ Διευθυντὴς τοῦ Σχολείου Ποιμενικοῦ
ΚΑΜΠΟΥΡΙΔΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ»

«Ὡς Διευθυντὴς τοῦ Σχολείου Φελώνης Ξάνθης αἰσθάνομαι τὴν ὑποχρέωσιν ὅπως ἐκφράσω καὶ πρὸς ὑμᾶς προσωπικῶς τὰς πλέον θερμὰς κι ἐγκαρδίους εὐχαριστίας ἁπάντων τῶν μαθητῶν καὶ κατοίκων τοῦ χωρίου διὰ τὴν εὐγενικήν σας ταύτην ἐκδήλωσιν, ἐνδεικτικὴν τῆς ἀγάπης καὶ τῆς στοργῆς, μεθ' ἧς τὸ Θρακικὸν Κέντρον περιβάλλει τὴν μαθητιῶσαν νεολαίαν τῆς Θρακικῆς γῆς. Εἴθε ὁ Ὕψιστος νὰ σᾶς ἀξιώσῃ ὅπως καὶ κατὰ τὸ τρέχον σχολικὸν ἔτος δυνηθῆτε, κατ' ἴδιον τρόπον, νὰ ἐκδηλώσητε τὸ ἐνδιαφέρον σας πρὸς τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν τῆς Θράκης συμβάλλοντες οὕτω, σὺν τοῖς ἄλλοις, καὶ εἰς τὴν καλλιέργειαν εὐγενοῦς ἁμίλλης μεταξὺ τῶν μαθητῶν διὰ πᾶν ὡραῖον, ὑψηλὸν καὶ ἠθικὸν ἰδανικόν.

Μετ' ἀπείρων εὐχαριστιῶν καὶ φιλικῶν αἰσθημάτων,
Ὁ Διευθυντὴς τοῦ Σχολείου
ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΚΑΤΣΗΣ»

«Ἡ τιμὴ ἡ ὁποία μᾶς ἐγένετο ἐκ μέρους τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου, ὅπως ἐπισκεφθῇ καὶ συντροφεύσῃ τοὺς μικροὺς μαθητὰς δι' ὀλίγας στιγμάς, συνεκίνησε μαθητάς, διδάσκαλον καὶ κατοίκους.

Ὡς διδάσκαλος τοῦ Σχολείου εὐχαριστῶ τοὺς ἐπισκέπτας καὶ εὔχομαι ὅπως αἱ προσπάθειαι τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου καρποφορήσουν διὰ τὸ μεγαλεῖον τῆς πατρίδος μας.

Ὁ Διευθυντὴς τοῦ Σχολείου Καλύβας Ξάνθης
ΔΕΛΛΙΑΣ ΚΩΝ)ΝΟΣ»

«Ἐν Πρασινάδᾳ τῇ 10 Ἀπριλίου 1968.

Ἀγαπητέ μας κύριε Πρόεδρε. Ἡ μεγάλη σας χειρονομία διὰ τὴν βρά-

θευσίν μας, σὰν καλοὶ μαθηταὶ ποὺ εἴμαστε, μᾶς κάνει νὰ νοιώσωμε μεγάλη χαρὰ καὶ νὰ πιστεύωμε, ὅτι πάντα διὰ τοὺς καλοὺς μαθητὰς ὑπάρχει φροντίς. Σᾶς εὐχαριστοῦμε πάρα πολὺ καὶ σᾶς βεβαιώνουμε, ὅτι ἡ σκέψις μας καὶ ἡ φροντίς μας θὰ εἶναι νὰ γίνωμε καλύτεροι ἄνθρωποι πρῶτα, ὕστερα μαθηταὶ καὶ ἀργότερα χρήσιμοι πολῖται, ἀντάξιοι τῶν προγόνων μας καὶ τῆς πολυαγαπημένης μας Μεγάλης Ἑλλάδος.

Αἱ μαθήτριαι»

«Οἱ βραβευθέντες μαθηταὶ τοῦ ἀκριτικοῦ χωρίου Καλλιθέας Ξάνθης, καθὼς καὶ ἅπαντες οἱ ὑπόλοιποι, ἐκφράζουν πρὸς ὑμᾶς τὰς θερμοτάτας των εὐχαριστίας διὰ τὸ στοργικόν σας ἐνδιαφέρον. Ἡ χειρονομία αὕτη ὠθεῖ ἅπαντας τοὺς μαθητὰς εἰς ἅμιλλαν ἤθους καὶ ἐπιμελείας. Ἐκφράζομεν πρὸς ὑμᾶς τὰς ἀπείρους εὐχαριστίας μας διὰ τὴν συμπαράστασίν σας πρὸς τὸν φιλόπονον λαὸν τῆς Θράκης, ὅστις ὑπέφερε τὰ πάνδεινα διὰ νὰ διατηρήσῃ τὴν φλόγα τῆς πίστεως καὶ τῆς Ἐλευθερίας.

Μετὰ τιμῆς καὶ εὐχαριστιῶν
Ὁ Διευθυντὴς τοῦ Σχολείου
ΚΩΝ)ΝΟΣ ΜΑΝΑΒΗΣ»

Σεβαστοί μας διδάσκαλοι,

Εἶναι μεγάλη ἡ συγκίνησις ποὺ νοιώθω τὴν στιγμὴν αὐτὴν διὰ τὸν τιμητικὸν ἔπαινον ποὺ μοῦ προσφέρετε. Δὲν ἔχει τόσην ἀξίαν τὸ ποσόν, ὅσην ἀξίαν ἔχει ἡ χειρονομία τῆς ὑπέροχης αὐτῆς ὀργανώσεως, τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου, τὸ ὁποῖον ἐκδηλώνει ἔτσι ἐμπράκτως τὴν ἀγάπην του καὶ τὴν στοργήν του πρὸς τὸ Ἑλληνόπουλο. Ἐκφράζω πρὸς τὸ Θρακικὸν Κέντρον ἀπὸ τὰ βάθη τῆς απαλῆς ψυχῆς μου χίλια εὐχαριστῶ, καὶ ὑπόσχομαι ὅτι θὰ ἀναδειχθῶ ἀνταξία τῆς τιμῆς αὐτῆς. Θὰ ἤθελα ἀκόμη νὰ ἐκφράσω τὴν ἄπειρον εὐγνωμοσύνην μου καὶ πρὸς τὸν ἀκούραστον πνευματικὸν ἐργάτην τοῦ Σχολείου μας, τὸν διδάσκαλό μου. Διότι ὅ,τι εἶμαι τὸ χρωστῶ στὸν σεβαστόν μου διδάσκαλον. Σᾶς διαβεβαιῶ δὲ ὅλους ὅτι τὸ βραβεῖον αὐτὸ θὰ ἀποτελῇ δι' ἐμὲ τὸν φάρον ποὺ θὰ ὁδηγῇ τὰ βήματά μου σ' ὅλα τὰ κατοπινὰ χρόνια τῶν σπουδῶν μου.

Σᾶς εὐχαριστῶ ὅλους.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΟΥ»

Β′ ΠΡΟΙΚΟΔΟΤΗΣΕΙΣ

Μὲ τὸν ἴδιον, ὡς καὶ κατὰ τὸ παρελθόν, ρυθμὸν ἐσυνεχίσθη ἡ παροχὴ προικοδοτήσεων εἰς 28 πτωχὰς νεάνιδας τῆς Θράκης. Οὕτως ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1967 μέχρι σήμερον διετέθη διὰ τὸν ἐν λόγῳ σκοπὸν ποσὸν δραχ. 140.000, ὑπολογίζεται δὲ ὅτι μέχρι τέλους τοῦ τρέχοντος ἔτους θὰ διατεθοῦν καὶ ἄλλαι προικοδοτήσεις πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἤδη προγραμματισθεισῶν.

Γ′ «ΘΡΑΚΙΚΑ»

Κατὰ τὸ μεσολαβῆσαν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1967 διάστημα διετέθη κονδύλιον δραχ. 91.105 διὰ τὴν ἐκτύπωσιν καὶ κυκλοφορίαν τῶν 41ου καὶ 42ου Τόμων τῶν «Θρακικῶν», ὡς καὶ διὰ προκαταβολὴν τοῦ παρόντος 43ου Τόμου.

Δ′ ΛΟΙΠΑΙ ΕΝΙΣΧΥΣΕΙΣ

Κατὰ τὸ μεσολαβῆσαν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1967 διάστημα διετέθη κονδύλιον δραχ. 91.105 διὰ τὴν ἐκτύπωσιν καὶ κυκλοφορίαν τῶν 41ου καὶ 42ου Τόμων τῶν «Θρακικῶν», ὡς καὶ διὰ προκαταβολὴν τοῦ παρόντος 43ου Τόμου.

Ἐθνικὸς Κῆρυξ Νέας Ὑόρκης, 19-1-68. Ἀπὸ τὴν πνευματικήν μας ζωήν.

ΤΑ «ΘΡΑΚΙΚΑ»

Σύγγραμμα ἐκδιδόμενον ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις Θρακικοῦ Κέντρου, κατ' ἐπανάληψιν βραβευθὲν ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ ἄλλων ἐντοπίων καὶ ξένων Ὀργανώσεων.

Τὸ τῆς γραφῆς «ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ ἐπιβιώσῃ δι' ἄρτου μόνον» ἐπαληθεύει καὶ τρανώνεται ὁσάκις λαμβάνομεν κάθε νέον Τόμον τῶν «Θρακικῶν». Τὰ «Θρακικὰ» ἐκδίδονται ἀπὸ τὸ «Θρακικὸν Κέντρον» τῶν Ἀθηνῶν τοῦ ὁποίου προΐσταται ἀπὸ μακρῶν ἐτῶν ὁ ἐκ Ραιδεστοῦ μεγαλοϊδεάτης καὶ ἀκάματος ἐπιφανὴς Ἕλλην κ. Φίλιππος Μανουηλίδης, συγγραφεύς, βουλευτής, κατ' ἐπανάληψιν Ὑπουργός, ἀκραιφνὴς πατριώτης μὲ παντοίαν δρᾶσιν ἐθνικήν, κοινωνικήν, φιλανθρωπικήν, κλπ., μιὰ ζωὴ πλήρης, ἀληθῶς παραδειγματική.

Ἔχομεν ὑπ' ὄψιν τὸν ἄρτι ληφθέντα 41ον Τόμον τῶν «Θρακικῶν», ὀγκώδη, καλοτυπωμένον, ἐκ σελίδων 307, τοῦ ὁποίου τὸ περιεχόμενον εἶναι καθ' ἅπαντα λίαν ἐνδιαφέρον, ἐμπνευστικόν, πατριωτικόν. Ἐν συντομίᾳ παραθέτομεν κατωτέρω τὰ κυριώτερα τῶν θεμάτων του:

Τὸ δόγμα Τροῦμαν καὶ ἡ Ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδος. «Διοικητικὰ τοῦ «Θρακικοῦ Κέντρου», ἤτοι: Ἄρθρον τῆς Συντάξεως πρὸς τὸν Ἀπόδημον Ἑλληνισμὸν καὶ τὰ καθημερινῶς ἐμφανιζόμενα νέα γεγονότα. Ἔκθεσις τῆς Ἀκαδη-

μίας Ἀθηνῶν, σχετικῶς μὲ τὴν ἐκ δευτέρου, παρὰ τὰ εἰωθότα, βράβευσιν τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου, διὰ νέου διπλώματος καὶ μεταλλίου, ἀπονεμομένων αὐτῷ διότι, «ἀπὸ τῆς ἱδρύσεώς του (1927) μέχρι σήμερον, ἐπραγματοποίησεν ἀξιόλογον δρᾶσιν σκοποῦσαν τὴν βοήθειαν τῶν ἐν Ἑλλάδι, μετὰ τὰς ἐθνικὰς καταστροφάς, ἐγκατασταθέντων Θρακῶν καὶ ἐνίσχυσεν, ἐξ ἰδίων πόρων, πᾶσαν προσπάθειαν βελτιώσεως τῶν ἐν Θράκῃ συνθηκῶν τῆς ζωῆς. Πρὸς τούτοις ἐξέδωκε τεσσαράκοντα Τόμους,, (καὶ μὲ τὸν παρόντα 41) τοῦ Συγγράμματος «Θρακικά», εἰς τοὺς ὁποίους διασώζεται πολύτιμον καὶ δυσεύρετον ἱστορικὸν καὶ λαογραφικὸν ὑλικὸν περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Θράκης καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας. Τὸ «Θρακικὸν Κέντρον» ἀποτελεῖ ἔξοχον παράδειγμα ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας εἰς τὸν ἐθνικὸν καὶ πατριωτικὸν τομέα».—Ἱστορικὸν Διαθήκης—Περιπέτειαι Κληροδοτήματος Μητροπολίτου Θυατείρων Γερμανοῦ ὑπὲρ τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου. — Περὶ τοῦ 24ου Τόμου τῶν «Θρακικῶν». — Δωρηταὶ τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου, μετὰ λεπτομεροῦς πίνακος αὐτῶν μέχρι τέλους Σεπτεμβρίου 1967. — Γενικαὶ ἐκδηλώσεις ὑπὲρ τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου. — Ἔργα εὐποιΐας τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου. — Τὰ «Θρακικὰ» καὶ λαογραφία. Κριτικὴ τῶν Λαογραφικῶν Διδυμοτείχου - Σουφλίου κατόπιν κοπιώδους καὶ ἐμπεριστατωμένης ἀναγνώσεως ὅλων τῶν χειρογράφων τόσον παρὰ τοῦ Προέδρου ὅσον καὶ τῆς Συντάξεως τῶν «Θρακικῶν». — Λαογραφικὰ Σαύρας. — Λαογραφικὰ Κορνοφωλιᾶς κλπ.

Β. Β.»

Ὡς κατ' ἐπανάληψιν ἀνεφέρθη κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1968 ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του ἀπὸ Προέδρου τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου ὁ ἀείμνηστος Φίλιππος Μανουηλίδης διὰ λόγους ὑγείας. Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον συνελθὸν ἐκτάκτως εἰς συνεδρίαν τὴν 8ην Ἀπριλίου 1968, ἀφοῦ ἔλαβε γνῶσιν τῶν παρὰ τοῦ τότε Ἀντιπροέδρου κ. Γ. Γεωργιάδου ἐκτεθέντων, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐν λόγῳ παραίτησιν, ἠναγκάσθη νὰ ἀποδεχθῇ ταύτην, ὁμοφώνως δὲ ἀπεφάσισεν ὅπως, εἰς τὴν μέλλουσαν νὰ συνέλθῃ Γενικὴν Συνέλευσιν, ἀνακηρύξῃ αὐτὸν Ἰσόβιον Ἐπίτιμον Πρόεδρον τοῦ Σωματείου, Μέγαν αὐτοῦ Εὐεργέτην, ἀναρτήσῃ τὴν εἰκόνα του εἰς τὸ γραφεῖον καὶ τοῦ ἀποστείλῃ θερμὴν εὐχαριστήριον ἐπιστολήν, τὴν ὁποίαν νὰ ἐπιδώσῃ, ἐπισκεπτόμενον αὐτὸν τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον.

Ἡ Γενικὴ Συνέλευσις συνῆλθε τὴν 7ην Μαΐου 1968. Κατ' αὐτὴν ὁ Προεδρεύων κ. Γ. Γεωργιάδης ἀνεφέρθη εἰς ὅλα τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα ὡς πρὸς τὴν παραίτησιν τοῦ ἀειμνήστου Μανουηλίδου καὶ ἐζήτησε τὴν ἐπικύρωσιν, παρὰ τῆς Συνελεύσεως, τῶν ὡς ἄνω προταθέντων, ἥτις καὶ ἐγένετο ὁμοφώνως.

Μετὰ ταῦτα διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας ἐξελέγησαν παμψηφεὶ αἱ δύο τριμελεῖς Ἐπιτροπαί, ἤτοι ἡ Ἐφορευτικὴ ἐπὶ τῶν ἐκλογῶν ἐκ τῶν κ.κ. Α. Γιαννακάκη, Ν. Παγιωτέλη καὶ Ε. Καραχαλίδη καὶ ἡ Ἐξελεγκτικὴ ἐκ τῶν κ.κ. Χ. Μεζελοπούλου, Α. Ζερβουδάκη καὶ Π. Νικολαΐδη. Ὡς ἡμερομηνία ἐκλογῶν πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ 24)μελοῦς Διοικητικοῦ Συμβουλίου, ὡρίσθη ἡ 22α, 23η καὶ 24η Μαΐου 1968, συμφώνως τῷ Καταστατικῷ.

Κατὰ τὰς διενεργηθείσας ἐκλογὰς προσῆλθον καὶ ἐψήφισαν 43 μέλη, ἐξελέγησαν δὲ κατ' αὐτὰς 11 νέα μέλη πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ 24)μελοῦς Διοικητικοῦ Συμβουλίου. Οὕτω τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον ἀπετελέσθη ἐκ τῶν κάτωθι κ.κ. :

1) Ἀλεξιάδη Φ.
2) Ἀναστασίου Κ.
3) Βλαχοπούλου Λ.
3) Γενναδίου Α.
5) Γερμάνη Π.
6) Γεωργιάδη Γ.
7) Γιαννακάκη Α.
8) Δάμπαση Λ.
9) Διαμαντοπούλου Δ.
10) Βαρβελίδη Γ.
11) Ζησοπούλου Δ.
12) Καραχαλίδη Ε.
13) Λουΐζου Δ.
14) Μαζαράκη Θ.
15) Μανάκα Δ.
16) Παπαδοπούλου Θ.
17) Μιχαηλάτσου Γ.
18) Μπλαμούτση Α.
19) Οἰκονόμου Χ.
20) Παγιωτέλη Ν.
21) Πολίτη Α.
22) Σέντερη Α.
23) Τσατάλα Π.
24) Φωτιάδη Ε.

Τὸ νέον Διοικητικὸν Συμβούλιον κατηρτίσθη εἰς σῶμα κατὰ τὴν συνεδρίαν του δὲ τῆς 13ης Ἰουνίου 1968 ἐξέλεξε παμψηφεὶ τὴν Πενταμελῆ Διευθύνουσαν Ἐπιτροπήν, ἥτις ἀπετελέσθη ἐκ τῶν κ. κ. :

Γεωργιάδου Γεωργίου, Προέδρου.
Παπαδοπούλου Θωμᾶ, Ἀναπληρωτοῦ Προέδρου.
Παγιωτέλη Νικολάου, Γενικοῦ Γραμματέως.
Τσατάλα Πατρόκλου, Ἀναπληρ. Γεν. Γραμματέως.
Σέντερη Ἀλεξάνδρου, Ταμίου.

Ἀπόσπασμα ἐκτάκτου συνεδριάσεως τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς 27.10.1968:

«Ὁ Πρόεδρος τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου κ. Γ. Γεωργιάδης μετὰ βαθυτάτης λύπης ἀναγγέλλει τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου Μανουηλίδου, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ κυριώτερος ἱδρυτὴς καὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη συνεχῶς Πρόεδρος τοῦ Σωμα-

τείου καὶ ἀφιέρωσεν ὅλας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν καὶ προαγωγὴν τῶν κοινωφελῶν αὐτοῦ σκοπῶν, ὧν ἕνεκεν τὸ Κέντρον ἐπὶ τῇ παραιτήσει του ἀνεκήρυξεν αὐτὸν ἰσόβιον Ἐπίτιμον Πρόεδρον καὶ Μέγαν αὐτοῦ Εὐεργέτην».

Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον ἀποφασίζει ὁμοφώνως:

1) Νὰ ἐκφρασθοῦν συλλυπητήρια πρὸς τοὺς οἰκείους τοῦ μεταστάντος.

2) Νὰ παρακολουθήσωσι τὰ μέλη τοῦ Κέντρου τὴν κηδείαν του.

3) Νὰ κατατεθῇ στέφανος ἐπὶ τῆς σοροῦ του.

4) Νὰ διατεθῇ εἰς μνήμην του ποσὸν δραχ. 5.000 ὑπὲρ ἀγαθοεργῶν σκοπῶν.

5) Νὰ δημοσιευθῇ τὸ παρὸν Ψήφισμα διὰ τοῦ τύπου».

Τὴν κηδείαν παρηκολούθησαν τὰ μέλη τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου, τὸν ἐπικήδειον δὲ ἐξεφώνησεν ὁ κ. Γ. Γεωργιάδης εἰπὼν τὰ ἑξῆς:

«Βαθειὰ εἶναι ἡ θλῖψις ὅλων ἡμῶν ποὺ ἀποτελοῦμε τὸ Θρακικὸν Κέντρον, ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τοῦ θλιβεροῦ ἀγγέλματος τοῦ θανάτου σου. Ἀλλὰ βαθειὰ εἶναι ἡ θλῖψις καὶ ὅλων ἐκείνων ποὺ παρηκολούθησαν ἀπὸ κοντὰ τὴν μακρὰν γόνιμον σταδιοδρομίαν σου καὶ ἠσθάνθησαν τὰ εὐεργετικά της ἀποτελέσματα. Ξεκίνησες ἀπὸ τὴν γενέτειρά σου ὡς ἐκπρόσωπος ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ τῆς ἐλευθέρας τότε Ἀνατολικῆς Θράκης καὶ ἦλθες ἐδῶ εἰς τὴν Μητέρα Πατρίδα καὶ μὲ τὰ πολλαπλᾶ σου προσόντα, τὴν χαλύβδινην θέλησίν σου, τὴν ἀλύγιστον ἐπιμονήν σου εἰς τὰς ἐπιδιώξεις σου, τὸν φλογερόν σου πόθον νὰ ἐξυπηρετήσῃς τοὺς συνανθρώπους σου, ἀνεδείχθης κατ' ἐπανάληψιν Ὑπουργὸς καὶ γερουσιαστὴς καὶ βουλευτὴς καὶ ὑπηρέτησες ὄχι μόνον τὰ γενικώτερα συμφέροντα τοῦ τόπου, ἀλλ' ἔδωκες ὅλην σου τὴν ψυχὴν εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν ὅλων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι εἶχον τὸ μεγάλο ἀτύχημα νὰ ξερριζωθοῦν ἀπὸ τὶς ἀγαπημένες τους Πατρίδες. Ὑπῆρξες μία ἐξέχουσα φυσιογνωμία ἀνάμεσα εἰς τὸν πολιτικὸν κόσμον.

Γνήσιον τέκνον τῆς Θράκης ἔστρεψες τὴν προσοχήν σου καὶ πρὸς τὸ Θρακικὸν Κέντρον, τοῦ ὁποίου ὑπῆρξες ὁ κυριώτερος ἱδρυτὴς καὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα συνεχῆ ἔτη ὁ Πρόεδρός του. Ἀφιέρωσες ὅλας σου τὰς δυνάμεις εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν σκοπῶν του, κατέβαλες προσπάθειες ἐγγίζουσες πολλὲς φορὲς τὰ ὅρια τῆς αὐτοθυσίας ὥστε ἡ ὅλη αὐτοῦ δραστηριότης νὰ ἐπισημανθῇ καὶ βραβευθῇ ἀπὸ τὸ ἀνώτατον πνευματικόν μας Ἵδρυμα, τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν. Δι' αὐτὸ καὶ τὸ Συμβούλιον τοῦ Κέντρου ἐπὶ τῇ ὑποβολῇ διὰ λόγους ὑγείας τῆς παραιτήσεώς σου, σὲ ἀνεκήρυξε Ἰσόβιον Ἐπίτιμον Πρόεδρον καὶ Μέγαν αὐτοῦ Εὐεργέτην. Καὶ σήμερον; Σήμερον τὸ Θρακικὸν Κέντρον, ποὺ τὸ εἶχες συνηθίσει σὲ τόσες δόξες καὶ χαρὲς μὲ τὴν ψυχὴν γεμάτην ἀπὸ θλῖψιν, μὲ ψυχι-

κὴν συντριβὴν προσέρχεται νὰ ἐκτελέσῃ καθῆκον θλιβερόν, νὰ σοῦ ἀπευθύνῃ δι' ἐμοῦ, τὸν ὕστατον χαιρετισμὸν καὶ νὰ καταθέσῃ εἰς ἔνδειξιν τιμῆς καὶ βαθυτάτης εὐγνωμοσύνης στέφανον ἐπὶ τῆς σοροῦ σου.

Ὁ Θεὸς νὰ ἀναπαύσῃ τὴν ψυχήν σου καὶ νὰ εἶναι ἐλαφρὸ τὸ χῶμα τῆς ἀττικῆς γῆς ποὺ θὰ σὲ σκεπάσῃ.

Αἰωνία σου ἡ μνήμη ἀγαπημένε μας καὶ ἀξέχαστε Πρόεδρε».

Κατὰ τὸ μεσολαβῆσαν διάστημα ἀπεβίωσαν οἱ συμπατριῶται μας καὶ ἐπίλεκτα μέλη τῆς Θράκης, οἱ Ἀθανάσιος Ἀναστασίου, Εὐεργέτης τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου, Ἀρίστιππος Γεννάδιος Εἰσηγητὴς τῆς Τοπικῆς Ἐπιτροπῆς Ξάνθης, πολύτιμος συνεργάτης καὶ μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου, καθὼς καὶ ὁ Γεώργιος Βερβελίδης μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου καὶ πρώην Ταμίας. Τὸ Θρακικὸν Κέντρον προέβη εἰς πολλὰς καὶ ποικίλας ἐκδηλώσεις, βιογραφίας δὲ τῶν ἄνω ἐκλιπόντων θὰ δημοσιεύσῃ εἰς τὸν προσεχῆ 44ον Τόμον.

Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἐκ τῶν θανάτων τούτων δημιουργηθέντων κενῶν τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον κατὰ τὴν συνεδρίαν του τῆς 31ης Μαρτίου 1969 ἐξέλεξε παμψηφεὶ ὡς μέλη τοὺς κ.κ. Κ. Δήμησσαν, Α. Δουλᾶν καὶ Α. Ζαρίφην.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελίς

'Αφιέρωμα – Φωτογραφία – Βιογραφία.† Φιλίπ. Μανουηλίδου 3 – 13
"Ενα νοσταλγικό ταξείδι στὴν Α. Θράκη. Β. 'Ασημομύτη Καθηγητοῦ . . . . 14 – 33
Τὸ Λαογραφικὸν Μουσεῖον Διδυμοτείχου . . . . 34 – 106
Λαογραφικὰ Θουρίου Διδυμοτείχου. Συνεργασία Διδασκάλων . . . . 107 – 145
Λαογραφικὰ Διδυμοτείχου. Διδασκαλίσσης Α. Τσακίρη . . 146 – 167
Λαογραφικὰ Πολιᾶς Διδυμοτείχου . . . . 168 – 179
» Πυθίου » . . . . 180 – 203
» Λαβάρων » . . . . 204 – 221
» Κουφοβούνου » . . . . 222 – 257
'Η συμβολὴ τοῦ Πρωταγόρου εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ὑποκειμένου. Δημητρ. Μούκανου . . . . 258 – 272
«Χαῖρε 'Αδριανούπολις». 'Ιωάννου Πετρουνάκου . . . . . 273 – 297
Διοικητικὰ Θρακικοῦ Κέντρου . . . . 298 – 306